ACCADEMIA DI MEDICINA DI TORINO

opien...
adiudicano

Unguento sparadrapo Magistrale
℞ oglio di mandole dolci ℥iv
grasso di cerusa ℥ij
Spermacetti — ℥j
liquefassi insieme a lento fuoco si mergono pezze linee
sottili. giova alle bugantze panarici tumore della
mamelle

Ungto mamario
℞ ol. d'olivo lib j
cera bianca ℥iij ss dopo 2 o 3 mesi diventa rancido
e mirabile per li tumori delle mamelle stendendolo
sopra pezze di tella o foglie di lattucca

Ungto de suchi
℞ oglio rosato completo lib j
onfacino ℥vj
sugo di piantagine
di sclarea
di caparo
di centaurea minore a ℥iij si facciano bollire
alla consumazione de sughi del si aggiunge cera
bianca ℥iiij e squagliata si spargono le polveri
segte litargirio ℥iij piombo usto ℥ij tuzia
prep ℥ss canfora oncie una dose Giova
alle piaghe dolenti

Ungto Refrigerante di Galeno
℞ oglio rosato onfacino lib j
cera bianca ℥iij squagliati insieme si lavano
più volte con acqua pura e poscia con aceto
stilato
Ungto de reduto de 4 minerali
℞ axung. suill. ℥j cerus. ponphol. lotc a ℥ij cum
aq. plantag. fiat ungt.

A VI 17

Tisana di Mad.me Fouquet. M. A. Plazza

℞ avena ℥iiij
cicor. silv. m.
acq. font. lib. xij si fa cuocere alla consumaz.ne
del terzo poi siagiunga sal prun. ʒss.
miele di spagna ℥iij facendo di nuovo
bollire alla consumazione della metà poi
si cola. doze onc. X. rinfresca e promuove
le orine

Tintura di tartaro del Crozio

℞ sal di tartaro non fisso lib. ij
tartaro crudo lib. j ss
vin bianco lib. vj

Tintura di china sanguigna

℞ chin. chin. polv. ℥j
acq. fontan. ℥viij
ogl. di tartar per deliq. ℥j
si faciano cuocere alla consumazione del 3°
facendo dopo infusione per 3 ore e poi si filtra
doze da ℥ij a ℥X. e febrifuga utile alle
terzane e quartane massimamente a fanciulli
che rifiutano la polvere

Terra catechu

℞ terra catechu polv. ℥vj
succhio di liquir. ℥ij
acq. font. lib. iiij si dissolva con l'acqua
la terra e succhio la solutione si lascia riposare
alquanto e decantata si cola ed a fuoco leggero
s'inspessisca tanto che si ponno formar trocischi
da seccarsi all'ombra
Giova a difetti della voce toglie l'asprezza
della gola e fa la bocca di buon odore
ed opera

FRIDERICI HOFFMANNI MEDICINÆ RATIONALIS SYSTEMATICÆ

TOMUS QUARTUS,

QUO SPECIALIS MORBORUM PATHOLOGIA & huic ſuperſtructa ſolida Therapia cum medendi methodo, cautelis Clinicis, & morborum enarrationibus adjuncta Epicriſi exhibentur.

PARS PRIMA

DOCTRINAM DE OMNIS GENERIS FEBRIBUS tam intermittentibus, quam continuis & acutis inflammatoriis perſpicua & demonſtrativa methodo tradens.

Ex lib. Hieronymi Piazza M. G. Calantari.

VENETIIS, MDCCXLV.

EX TYPOGRAPHIA BALLEONIANA.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

JUVENI EGREGIO

FRIDERICO HOFFMANNO

CANDIDATO ARTIS MEDICÆ DOCTISSIMO

Strenuo & ſolerti rerum Phyſicarum Methematicarum & Medicarum cultori,

FILIO SUO DILECTISSIMO,

NEC NON

OMNIBUS DISCIPLINÆ SUÆ ALUMNIS DOCTIS ET SEDULIS

Utiliſſimum hunc Librum dicat & plurimum commendat

AUCTOR.

PRÆFATIO.

Tandem prodit in lucem promiſſus diu & expectatus quartus Medicinæ rationalis ſyſtematicæ tomus, qui morborum pathologicam & practicam ſpecialem diſquiſitionem, cum cautelis & obſervationibus clinicis, nec non morborum curationumque hiſtoriis complectitur, & quidem prima ipſius pars, de omnis generis febribus. Multa quidem ſcripſi, & plura edidi, ex quo per triginta & ſeptem fere annos Profeſſoris munere hac in Academia functus ſum; ſed a primo ſtatim tempore firmum cepi propoſitum, maturæ tandem ætati reſervare Medicinæ ſyſtema, non quod nutanti hypotheſium ſuſtentaculo, ſed veritatibus inter ſe connexis & methodo demonſtrativa propoſitis, niteretur, ad artem noſtram, multis, in pathologici præſertim & medendi methodo, laborantem imperfectionibus, perficiendam & certam ipſius rationem adſtruendam. Ante decem igitur annos evulgavi primum hujus operis ſyſtematici tomum, qui philoſophiam corporis humani vivi & ſani, & doctrinam ſanitatem tuendi vitamque conſervandi tractat, ac haud ita pridem auctior & emendatior recuſus eſt. Succeſſit dein ſecundus tomus, quo philoſophiam corporis humani ægrotantis tradidi, & varii generis cauſas, quibus functiones in corpore varie læduntur, congruo ordine, accurate & copioſe expoſui, ut Medicus rerum inſalubrium, quæ morbis ingenerandis velificantur, cognitionem haberet exquiſitam. Noviſſime in tertio tomo id egi, ut viam ſternerem, ad recte ac penitus percipiendam, & pathologiam, & therapiam. Hinc docui, quo pacto morborum hiſtoriæ colligendæ, morbi dignoſcendi, & perite de iis judicandum, genuinam medendi methodum, ex naturæ legibus, arti imitandis & exſequendis, monſtravi, & redactis in generales quatuor claſſes remediis cunctis, longo uſu probata ſelegi, eorumque phyſico-mechanicum in corpus operandi & dextre applicandi modum, candide expoſui. Reſtitit itaque adhuc quartus tomus, ſpecialiſſimam morborum ætiologiam & therapiam, pro tot individuorum & cauſarum morbificarum varietate, exhibiturus, cujus nunc primam partem, febrium doctrinam habentem, eruditorum & ſaniorum Medicorum judicio publice expono, in non pœnitendum, uti ſpero, uſum eorum, qui in artis operibus verſantur. Neque vero me pœnitet, editionem practici hujus operis diu diſtuliſſe, & ad hoc uſque tempus, quo longa & ſufficienti experientia inſtructus, certa ubique cum ratione id elaborare poſſum. Ego enim non ſine animi indignatione & ægritudine vidi, quam temere ludant de hominum corio medentum imperiti, & quot quantaque damna inconſulta medicina inferant. Tædet etiam prorſus multorum, immo plurimorum practicorum librorum, qui immaturo adhuc judicio, & inſufficiente, aut plane nulla experientia, ex aliis compilati conſcribuntur, erroribus decumanis referti, qui ſic cum magno ægrotantium detrimento in vulgus emanant. Ad condendum vero practicum ſyſtema, quod firmis & demonſtrativis principiis nitatur, ante omnia ampliſſimo obſervationum practicarum apparatu opus eſſe, quiſque judicio pollens intelliget facile. Vera enim pathologia, quæ generationem morborum ex concurrentibus variis cauſis, genuinum eſt therapiæ certæ, in curandis & arcendis morboſis afflictionibus occupatæ, fundamentum ac baſis. Sanare quoque nihil aliud eſt, quam cauſas morborum proximas eorumque effectus tollere, & præſervare a morbis idem, ac primas morborum origines earumque antecedentes cauſas, avertere, vel per congrua remedia removere. Ideo neceſ-

ſarium quam maxime eſt, ut cauſæ nocentes morbificæ, quæ innumerabiles, & mirum natura ac operatione differunt, ſufficienter & penitius cognoſcantur, ut deinceps, remediorum, cauſis morborum ceu contraria opponendorum, quæ innumera pariter ſunt & natura ac efficacia, pro corporis diſpoſitione, admodum diverſa, vires & facultates indagentur, & intime perſpiciantur. Ad obtinendam autem hanc cognitionem, via datur alia nulla, quam per numeroſa obſervata clinica, cum cura notatæ in tot individuis, ratione ætatis, ſexus, nativitatis, hæreditariæ diſpoſitionis, conſuetudinis, victus & vitæ generis, ſenſibilitatis, valetudinis perpeſſæ, differentibus, & quod maximum in morbis non tantum ſimplicibus & ſolitariis, verum etiam, qui frequentiſſimi, complicatis. In ipſa curatione id utique certum, nec ullum morbum curari poſſe eadem methodo in genere, ſed quemvis, propter differentem cauſarum & individuorum indolem, curandi rationem poſcere diverſam, individualem ſcilicet & ſpecialiſſimam. Quæ quum firmum requirat judicium, quo obſervatis & expenſis curate circumſtantiis ſingulis, quid de morbo ſentiendum, quomodo curatio inſtituenda, quibus auxiliis utendum, & quo ordine ac doſi hæc adhibenda, omnino neceſſarium eſt, ut ex numero pluribus obſervationibus addiſcatur hæc & colligatur. Interim ſolæ obſervationes, etiam cautiſſime conſcriptæ, neutiquam ſufficiunt, ad evitandos tam in judicando, quam uſu remediorum errores, ſed clave opus eſt, qua rerum in hiſtoriis obviarum facti cauſas eruere, detegere, aperire, clare demonſtrare, tandemque ex obſervatis particularibus plurimis, axiomata univerſalia, magnæ ad pathologiæ & therapiæ incrementa utilitatis, elicere poſſimus. Jam hæc clavis nihil aliud eſt, quam illa rerum medicarum ſcientia, quæ depromta eſt ex principiis in ſenſum & conceptum cadentibus, anatomicis nempe & phyſico-mechanicis, ita ut illorum ope ea, quæ ad corporis humani ejuſque partium intimam ſtructuram & ex hac dependentes ſingularum functiones pertinent, & horum beneficio, indoles & facultates rerum corporearum, quæ non pro arbitrio, ſed ex neceſſitate a ſummo creatore indita immutabili, in corpus agunt, ac unice vitam, ſanitatem, mortem & morbos, horumque & præſervationem, & curationem, diſpenſant; cognoſcantur. Præ omnibus tamen opus eſt deducta ex his principiis pathologia vera, qua ſi quis deſtituitur, nihil ſolidi, nihil recti, de medicamentorum viribus, an in hoc vel illo morbo & individuo, ſalubria ſint, vel inſalubria, judicare valet. Quam manca autem & hiulca ſit, quamque infirmis fundamentis nitatur, & veterum, & recentiorum plurimorum pathologia, nemo qui penitus eandem ſine præjudicio expendit, inficias ire poterit, ſed dicere illud & palam ſcribere, tam odioſum eſt, quam veritatem eloqui. Ita tamen omnino eſt. Et ne gravius aut ex affectu forſan ſcriptum videatur, exemplo ſint definitiones, ubivis obviæ. Veras has & reales, genuinum ac firmum eſſe principium, ex quo concluſiones & demonſtrationes de eſſentia, cauſis & differentiis definiti formandæ, accuratiores Philoſophi profitentur & aſſerunt omnes. Quæ autem in medica diſciplina paſſim circumferuntur, de arte inprimis medica, de vita, ſanitate, morbis, morte, de febre, inflammatione, morbo ſpaſmodico hypochondriaco definitiones, ita ſunt comparatæ, ut vix ulla ſit, in qua non multum deſiderari queat. Quin, quum in phyſiologicis cerebri & ſyſtematis nervoſi functio & uſus penſi habetur, & a plurimis tantum non ignoretur; ultro innoteſcit, morbos ex horum vitio etiam ignorari, & mutilam præterea admodum eſſe, non modo morborum, ſed & ſymptomatum ætiologiam. De therapiæ porro, noſtro tempore receptæ, imperfectione teſtimonio eſt indubio illa propudioſa inter Medicos vigens diſſenſio de remediorum viribus & uſu. Lacerantur hac paſſim maxi-

me

mæ virtutis auxilia, venæſectio, fonticuli, veſicatoria, purgantia, emetica, martialia, adſtringentia, in primis chinæ cortex, camphorata, volatilia, opiata & mercurialia, quæ nonnulli in totum, nonnulli ſub certa tantum conditione rejiciunt, alii viciſſim mire laudant ac concelebrant. Luculentius hanc in therapeuticis ignorantiam prodit ingens illa remediorum ſupellex atque farrago, ſimplicium & compoſitorum, Galenicorum & Chymicorum, quam tamen plurimi neceſſariam judicant ad oppugnandos tam multos & varios morbos. Alii contra univerſalia tantum crepant, & pauciſſima numero in uſum vocanda eſſe, contendunt. Ab utraque vero parte diætetica & quaſi domeſtica, illa maximarum in chronicis morbis virium præſidia, quibus Veteres, Chymiæ & Pharmaciæ ignari, graviſſimos morbos debellarunt, aqua nimirum, vel pura fontana, vel mineralis, lac, ſerum lactis, ptiſanæ, decocta & infuſa ſpecierum vegetabilium, balnea, frictiones, abſtinentia quoque & inedia, vel plane ignorantur, vel minimum negliguntur, neque ex merito æſtimantur. Sed ſic obvios nævos atque defectus Medicinæ, uti hodie fere eſt, tetigiſſe ſufficiat, & iterum inculcaſſe, quæ ſatis inculcari poſſunt nunquam. Jam quo pacto lapſus hi vitandi, & quam ego ob id hoc in opere ſervaverim tractationis rationem, oſtendam. Sane quum vita & ſanitas res ſit adeo pretioſa & inæſtimabilis, princeps & præcipua omnino eſto cura, ne quippiam admittatur, quod eandem ullo modo labefactare, multo minus deſtruere, queat. Eo potius ſummo enitendum eſt ſtudio, ut morbi & præmatura mors arceantur. In hoc enim præcipuum medentis poſitum eſt officium, tum quod magis in ipſius poteſtate ſitum, tum quod ex centum vix unus eam attingit ætatem, ut ex ſcientia rerum ſalubrium & inſalubrium, præſentem morbum depellere tuto & certo norit. Ut itaque officio ſuo recte ſatisfaciat artifex, per remedia, quæ ipſius manus & inſtrumenta, nihil plane agere debet ex opinione, quæ ſecundum Hippocratem de decent. orn. *in crimen verti debet eam adhibentibus, ſed ſimplex ſectanda veritas, cujus genuinus character, ſi ex indubiis & inconcuſſæ veritatis principiis apta connexione ita poteſt deduci & demonſtrari, ut animum convincat, nec dubitatio amplius ſuperſit. Urſit hanc demonſtrationem ſerio jam primus artis conditor,* Hippocrates, *paſſim. Sic enim graphice ſcribit* epiſt. XXVII. ad Athen. oportet non ſolum dicere, ſed etiam demonſtrare, quod verum eſt in Medicina. *Idem* lib. de art. pag. 9. *vult, ut morborum tam manifeſtorum, quam obſcurorum, certæ & infallibiles medelæ ſint. Et* lib. de loc. in hom. pag. 398. conſtans, *ait,* & firma eſt tota Medicina & doctrinę optime in ea compoſitæ, minime fortuito caſu egere videntur. *Atque etiam ego exiſtimo, medicam diſciplinam ad demonſtrationes conficiendas omnium eſſe aptiſſimam. Magnus enim eſt numerus cauſarum naturalium, non naturalium & præternaturalium, quæ concurrere debent ad proximam cauſam, a qua functiones læduntur immediate & morbus fit. Quo vero major rerum vel cauſarum ſeries & ordo, eo pulcriores, pleniores & perfectiores conficiuntur demonſtrationes. Jam, uti ſupra dictum, ſecundum optimos demonſtrandi magiſtros, definitiones reales ſunt illud principium & fundamentum, ex quo concluſiones firma argumentatione deducendæ, & in quod veritates ſingulæ tandem reſolvuntur. Quare in adornanda hac morborum perveſtigatione, hanc mihi præfixi methodum, ut primo loco veram morbi definitionem collocarem, per quam ipſe morbus ejuſque cauſa cognoſci, & ab aliis ratione ſuæ eſſentiæ dignoſci poſſit. Dein ſubjunxi ſtatim generalem morbi hiſtoriam, completam cum omnibus neceſſariis circumſtantiis, depromptam partim ex propria, partim aliorum periſſimorum Medicorum experientia, eumque in finem magno cum fructu uſus ſum ex antiquiſſimis* Hippocratis & Aretæi, *neque minus* Celſi, Cœlii Aureliani & Tralliani *ſcriptis, qui accuratius recentioribus morborum*

conſi-

conſignarunt hiſtorias, e quibus ob id eximiora loca paſſim inſerui. Enarrata hiſtoria, in proximam & adæquatam cujuſvis morbi cauſam, quę ſymptomatum genitrix, inquiſivi, & ſimplici ſimul ac facili methodo cum hac connexi cauſas antecedentes remotas, item naturales & pręternaturales, oſtendendo apte & intelligenter, qua ratione hę ad primam in effectum traducendam conſpirent. Tum expoſui ſigna, e quibus de morbi eventu judicandum perite, ac, ut ſedes morbi & mortis cauſa innoteſceret, addidi demum, quę in cadaveribus defunctorum reperiantur. Sic tradita morbi theoria, acceſſi ſtatim ad medicationem & curatorias indicationes, quę perperam plerumque ſeorſim tractantur. Curatio enim & medendi methodus opponi debent cauſis, ideoque etiam proxime cum iis connecti, quo eo melius in oculos incurrant & animo infigantur. Priſca hęc fuit Hippocratis ſententia, quam lib. de flat. pag. 400. ſic prodidit: ſi quis cauſas corporis affecti probe cognovit, potens eſt valde ea afferre, quæ corpori commodent, nimirum contraria, morborum natura perſpecta. Eſt enim ſecundum naturam Medicina, ideſt, Medicina in naturalem ſtatum debet reducere ęgrotum. Sed in medicatione merito tenendum: nec Medicum, nec medicamenta, ſed ipſam naturam, per quam nihil aliud intelligo, quam corporis machinam potentiis motricibus in ſolidis & fluidis, nec non ex variis ſecretoriis & excretoriis artificioſiſſime conſtructam, ſolam ſępe morbum ſanare, cauſaſque ipſius debito tempore & ordine per congrua emunctoria eliminare. Hanc itaque methodum, hunc ordinem naturæ & leges, Medicus ceu peritus ipſius miniſter cum cura obſervare & imitari, ac ſi deficit, in motibus eandem juvare, vel ſi excedit, ad moderamen & æquilibrium reducere debet. Quod, quo pacto recte ſit faciendum, leges quaſdam, naturæ legibus conformes omnino, tradidi & uberius expoſui in Med. ration. ſyſtem. tom. III. Sect. 2. cap. 1. & 2. quæ tamen in ratione fundatæ, quam multiplici experientia ſunt comprobatæ. Has, qui in medicatione omni obſervabit curate, peccabit nunquam; qui autem deliquit, certiſſime contra harum præceptum impegit. Quare omnibus & ſingulis, qui artis exercitio manum admovere volunt, aut jam in eo verſantur, ſedulo legenda, perpendenda & probe tenenda commendo etiam atque etiam, quæ in citato tomo tertio, maximeque Sect. 2. cap. 1. 2. 3. & 4. ſeqq. attuli. Inde enim ampliſſimum fructum ad reſolvendas morborum hiſtorias & danda ſalutaria conſilia percipient, & intelligent, ſpecialia hoc in opere practica præcepta, niti univerſalibus illis omnia. Habeant præterea diſciplinæ meæ alumni ſibi commendatos caſus, quo cuivis capiti ſubjunxi, cum addita epicriſi. Heic enim, ubi recte actum, perſpicient applicationem præceptorum, ubi ſecus factum eſſe, candide ſine ullius injuria dixi, aliorum damno ſapere & cautiores fieri diſcent. Videbunt etiam ex hiſtoriis deprompta ſalutaria monita, ampliſſimi in ſimilibus caſibus uſus. Omnia autem erunt incitamento, ut diligentes ſint in annotandis curate morborum hiſtoriis, e quibus, ope theoriæ ſolidæ, ad uſum accommodæ, ipſi eruere poterunt canones atque cautelas ad incrementa & pathologiæ & therapiæ longe utiliſſimas. Nolo tamen, ut mea tantum ſectentur, ſed ut ex aliis etiam decerpant, quæ vera & ad uſum ſcripta, eademque cum prudentia ſibi imitanda proponant. Quem in finem habeo ut commendem Hippocratem, Aretæum, Trallianum, & Celſum, ex veteribus, ex recentioribus Gallis, Ballonium & feliciſſimum Practicum Riverium: ex Italis optimum Hippocratis ſcholiaſten Mercurialem, necnon Lanciſium & Baglivum; ex Anglis Williſium, Sydenhamum & Morthonem, ex Belgis Sylvium & Boerhaaven, ex Germanis Sennertum, Hildanum ac Ettmullerum, non neglectis eorum laboribus, qui noviſſime in noſtra æque ac aliis Germaniæ Academiis, veris principiis & ſufficienti experientia inſtructi, ſcripſerunt. Hæc tam in genere, quam

de

de ſcribendi ratione & uſu hujus libri monuiſſe ſufficiat. Optaſſem quidem, ut practicum opus univerſum, uti animo concepi, luci publicæ ſimul exponere potuiſſem, ſed late nimis patuit campus, quam ut uno ſemeſtri, in tanta ægrotorum, & domi, & foris, conſilium & opem exquirentium, in tanta negotiorum & cauſarum, ex magiſtratu quem gero academico, multitudine, & ſub valetudine adverſa, qua ſub initium anni longius quam per menſem fui detentus, eundem potuerim emetiri. Selegi igitur potiſſimam de febribus doctrinam, eandemque in prima hac parte mihi ſumſi explanandam. Dabo tamen operam, ut quam primum fieri poterit, reliquorum adhuc morborum, eodem modo inſtituta tractatio, & ſi DEUS vitam vireſque conceſſerit, vertente forſan anno, lucem aſpiciat. Interim ut hic noſter labor in medentum & ægrotantium fructum cedat ampliſſimum, voveo. Scribebam Halæ Magdeb. Idibus Maji, anni CIↃIↃCCXXIX.

CON-

CONSPECTUS

PARTIS PRIMÆ. SECTIO I.

De febribus intermittentibus tam ſimplicibus, quam compoſitis & anomalis Catarrhalibus, item Exanthematicis & Malignis, nec non Eryſipelacea.

PROLEGOMENA.

De Febrium natura in genere.

Caput	I.	*De febre tertiana.*	pag. 4
	II.	*De febre quartana.*	27
	III.	*De febre quotidiana.*	45
	IV.	*De febribus intermittentibus epidemicis anomalis mali moris.*	56
	V.	*De febre ſemitertiana.*	60
	VI.	*De febre catarrhali benigna.*	65
	VII.	*De febre varioloſa.*	74
	VIII.	*De febre morbilloſa.*	97
	IX.	*De febre purpurata rubra & alba miliari.*	107
	X.	*De febribus epidemicis exanthematicis catarrhalibus ſive petechizantibus.*	120
	XI.	*De febribus petechialibus veris.*	137
	XII.	*De febre peſtilentiali.*	151
	XIII.	*De febre eryſipelacea.*	161

SECTIO II.

De febribus acutis inflammatoriis, item lentis putridis hecticis, nec non ſymptomaticis.

Caput	I.	*De febribus inflammatoriis in genere, ſpeciatim de febre acuta ſanguinea, Græcis ſynocha.*	172
	II.	*De febre ardente, nec non cholerica.*	182
	III.	*De febre ſtomachica inflammatoria.*	198
	IV.	*De angina.*	208
	V.	*De febre phrenetica, ſive phrenitide.*	217
	VI.	*De febribus pneumonicis, ſive pleuritide & peripneumonia.*	227
	VII.	*De febre hepatica, ſive hepatitide.*	239
	VIII.	*De febre nephritica.*	246
	IX.	*De inflammatione veſicæ.*	255
	X.	*De inflammatione & febre uterina.*	261
	XI.	*De inflammatione oculorum, cum & ſine febre.*	278
	XII.	*De febre inteſtinorum inflammatoria ex meſenterio.*	286
	XIII.	*De febribus lentis & hecticis.*	295
	XIV.	*De febribus ſymptomaticis.*	315

SE-

SECTIO I.

DE FEBRIBUS INTERMITTENTIBUS

Tam Simplicibus quam Anomalis atque Compoſitis, item Catarrhalibus, Exanthematicis & Malignis, nec non Eryſipelacea.

PROLEGOMENA DE FEBRIUM NATURA IN GENERE.

§. I.

Febris freques & gravis morbus.

SI ullus morbus recte meretur appellari univerſalis, certe eſt ipſa febris. Hæc enim univerſum nervoſarum partiū genus vehementer exagitat, omniumque in corpore partium functiones graviter pervertit, ut nec ſolidorum, cordis & arteriarum motus, æquabilis ſit atque legitimus, nec ſanguinis, reliquorumque humorum progreſſus liber & naturalis, nec ſaluberrimæ ſecretiones & excretiones recte ſuccedant, neque etiam ipſe animus ſibi omnino conſtet, ſed quandoque febrili impetu turbatus, deliret plane. Deinceps omnibus omnino hominibus ex æquo incumbit hic morbus, cujuſcunque ſint ætatis, ſexus, & temperamenti, quocumque ſub cœlo vivant, & quocumque etiam victu & vitæ regimine utantur. Quin epidemice haud raro graſſatur multoſque ſimul magna corripit atrocia ac medentibus multum faceſſit negotii. Neque tantum per ſe ſanitatem ſubvertit & morbus eſt primarius, ſed ſæpe etiam aliis paſſionibus, uti cachexiæ, ſcorbuto, phthiſi, lui venereæ, hydropi, accedit ceu ſymptoma, eaſdemque acerbiores reddit & periculoſiores. Ut adeo, calculo exactius ſubducto, decima mortalium pars, morbo vix alio tollatur e medio, quam febrili.

§. II.

Sæpe tamen ſalutaris.

Licet autem febris humano generi tam

tam infeſtus & pernicialis ſit morbus; hanc tamen peculiarem obtinet facultatem, ut motu inteſtino & progreſſivo, quo abſolvitur, auctiori, cauſam ſuam deſtruat, ac ſeipſum ſanare poſſit, immo aliis gravibus & longis morbis ſuperveniens eoſdem vincat, atque expugnat. Ipſe *Hippocrates* & *Celſus* febrem habuerunt medicinam & morborum præſidium, quo magni etiam morbi curantur, paralyſes, epilepſiæ, convulſivi motus, affectus ſpaſmodici, ſic dicti hypochondriaci, quin conſultum duxerunt, ſuppreſſa citius febre, novam accendere. Et teſtantur etiam obſervationes, quod valetudinarii, poſt febrem, firmam & longam ſanitatem fuerint adepti, quin, quod temperamentum & mores fuerint immutati, qua de re latius videri poteſt diſſertatio noſtra *de febrium ſalubritate*.

§. III.

Febris deſcriptio.

Quum igitur febris tantam potentiam, tam ad mortem, quam ſanitatem habeat; in proclivi eſt judicare: ipſius veram & intimam, quoad indolem, generationem atque effectus cognitionem, utilem eſſe Medico, & ſcitu neceſſariam. Jam, ſecundum logicas regulas, vera rei cujuſdam definitio, naturam, differentiam & cauſas ipſius comprehendens, verum & optimum eſt demonſtrandi principium, ex quo reliqua phænomena apte deducenda. Hinc omnino etiam de vera, adæquata & reali febris definitione debemus eſſe ſolliciti. Sed pudet & tædet dicere, tam multas tamque varias veterum æque ac recentiorum proſtare febris definitiones; & tamen vix ullam, ullius, aut nonniſi exigui eſſe momenti, ad genuinam ipſius indolem veraſque cauſas exponendas. Mihi itaque ad veritatem accommodate ſic definienda videtur febris: quod ſit ſpaſmodici univerſi ſyſtematis nervoſi & vaſculoſi affectio, juncta cum omnium in corpore functionum læſione orta a cauſa nervoſas partes ad intenſiorem contractionem irritante, ita quidem, ut accedente ipſa, fluida vitalia primum ad interiora, cor & majora vaſa ab externo ambitu agantur, & poſtea, aucta cordis & arteriarum ſyſtole, celeriter cum æſtu per ſtrictiora vaſa iterum extrorſum pellantur, donec ſpaſmo laxato excretiones ſuccedant, & febris deſinat.

§. IV.

Cauſa formalis.

Aſſero igitur formalem febris rationem, ſive, ut ita loquar, fundamentalem cauſam, conſiſtere in ſpaſmodica univerſi generis nervoſi & fibroſi affectione, quæ maxime ex ſpinali medulla procedit, & ſucceſſive ab exterioribus ad interiores partes vergit. Docui id pluribus & momentoſis rationibus in *diſſertatione, de vera motuum febrilium indole ac ſede*. Idem vero etiam luculenter arguunt omnia, quæ in febre præſto ſunt pathemata, atque phænomena, dolor ſcilicet dorſi, præſertim circa lumbos, horror, rigor, frigus, præſertim extremorum, tremor, unguium livor, vaſorum in manibus & pedibus detumeſcentia, cutis contracta & arida, oſcitatio, pandiculatio, pallidus & lividus faciei color, tremens & palpitans cordis motus, præcordiorum anxietas, ſpiratio ægra, inquietudo, corporis jactatio, ſenſus ebullientis circa præcordia ſanguinis, pulſus contractus, parvus ac debilis, nauſea & inclinatio ad vomitum, alvi & perſpirationis ſuppreſſio, cum urina tenui & aquoſa.

§. V.

Cauſa materiale vari.

Hinc prona jam fluit conſequentia, quod omnia, quæ totum nervoſarum & vaſculoſarum partium ſyſtema ad ſpaſmos irritare & ſollicitare poſſunt, ad ingenerandam febrem ſint aptiſſima. Horum claſſem ducunt vehementes animi commotiones, terror, in primis & ira, materia venenata & ſubtilis cauſtica, vel intus genita, vel per contagium ſuſcepta, intercepta perſpiratio, ſudores critici cohibiti, exanthemata retropulſa, materia puru-

ru-

rulenta ulceroſa, paſſim in partibus oblıæreſcens, alimenta nimis acria, corruptæ & bilioſæ primis in viis hærentes cruditates, nimiæ vigiliæ, dolor vehemens ac nervoſarum partium tenſio, in inflammationibus, tumoribus, & abſceſſibus, læſiones nervoſarum partium ab acuto inſtrumento, ab acri & corroſivo pharmaco, balnea frigida & viciſſim nimis calida, aut adſtringentia. Sed pro differente harum cauſarum indole, & vario, quo nervoſum genus infeſtant, modo, differunt etiam prognatæ inde febres, ut nonnullæ ſint benigniores, nonnullæ maligniores, aliæ intermittentes, aliæ continuæ, ſimplices, vel compoſitæ, regulares, vel anomalæ, exanthematicæ, putridæ, hecticæ, vel lentæ, ut porro quædam facilius, vel difficilius ſanationem admittant, quædam cito decurrant, quædam longius extrahantur, quædam etiam hominem perimant. De qua febrium origine earumque cauſis & differentiis, pluribus egi in *diſſertatione de generatione febriū.*

§. VI.

Febris duplici motu abſolvitur.

Neque vero omnis celerior cordis & arteriarum ſyſtole, expulſu frequentiori cognoſcēda, nec auctus cum calore intenſiori ſanguinis circuitus febris eſt. Sæpe enim talis a vehementi corporis exercitatione, vel ſanguinis per calida & ſpirituoſa commotione, accidit. Sed ille tantum intenſior fluidorum circuitus, & illa auctior cordis & arteriarum ſyſtole, febris dicenda, quæ a cauſis internis inducitur, & ſequitur horrorem, rigorem, & frigus partium externarum. Duplex enim in febre ſociatus motus, unus qui a peripheria ad centrum, ſive a partibus externis ad internas, cor & pulmones vergit; alter qui hunc ſequitur contrarius, a centro ad corporis peripheriam. Illi junctus pulſus parvus, contractus, debilis, cum præcordiorum anxietate & ſpirandi anguſtia; huic auctior arteriarum motus, pulſus magnus & æſtus, extremas etiam corporis partes occupans. Duplicem hunc febrem abſolvere motum pridem jam notavit primus artis noſtræ parens *Hippocrates*, eundemque diſertis verbis fuſe deſcripſit *l. de flat.* hunc in ſenſum: in febre per horrorem ſanguinem ab extremis corporis partibus, quæ exſangues & propter frigus palpitant, decedere & concurrere ad locos maxime calidos, & ob ſanguinis ibi collecti abundantiam ſuſcitari calorem, ad externa demum tranſeuntem.

§. VII.

uno morboſo

Duplex hic motus diverſæ plane indolis atque virtutis eſt. Primus ille, a peripheria ad centrum, minus ſalutaris, ſed κατ' ἐξοχὴν morboſus, quin interdum mortifer. Qui enim moriuntur ex febre, ſive continua ſit, ſive intermittens, acuta, ſive chronica, pereunt ſub ſpaſmo, frigore, horrore, & rigore partium externarum convulſionibus, quia cor, pulmones, & cerebrum, ſanguine intus congeſto nimium obruta, eundem ob debilitatem amplius repellere nequeunt. Alter vero ab interioribus & centro, ad circumferentiam & minima vaſcula motus, ſalutaris eſt & vitalis, immo medicinalis & conſervatorius. Sub hoc enim & per hunc, ipſa materia, ſpaſmum febrilem ciens, ſucceſſu temporis corrigitur, diſcutitur, ejicitur, & ipſa febris ſolvitur.

Altero ſalutari.

§. VIII.

Febris ſolutio.

Nimirum quum cauſa motus febrilis ſit ſpaſmus univerſalis, nunquam penitus ceſſat ille, niſi hic fuerit ſolutus. Hunc autem ſolutum eſſe indicatur, ſi perſpiratio fit liberior, madido, vel ſudor in cute apparet, pulſus antea durus, impetuoſus & celer, mollior fit, moderatus ac tardior, ſi urina ſedimentum ponit, & vires ſucceſſive redeunt. Hæc junctim apparentia, morbi ſolutionem nunciant, & criſis nomine veniunt, quia ex iis medicus judicium de morbo ferre poteſt. Hoc etiam ſenſu exponenda eſt veterum definitio febris; quod ſit lu-

cta cum morbo. Quod ſi ſcilicet ſpaſmus, ſuccos ad interiora urgens, validior eſt cordis & arteriarum motu ad externa repellente, morbus vincit, & mors incidit. Si autem motus per ſpaſmum retrogradus ſuperatur a vitali cordis & arteriarum ſyſtole extrorſum ſanguinem trudente, morbus abigitur & ſanitas redit. Quæ quidem naturæ poſt luctam hanc victoria, certis, ſeptenario potiſſimum numero computatis diebus, accidit, qui ob id vocantur critici, quibuſque medico de morbi eventu judicandum.

§. IX.

Per naturam & artem præſtanda. Ineffabilis igitur divina providentia merito celebranda, quæ corporis noſtri machinam animalem, tam ſapienter potentiis & facultatibus inſtruxit motricibus, ut ipſe morbus, qui nunquam non cum læſione functionum partium & vitæ ſanitatiſque periculo accidit, ad expugnandam ipſam ſuam cauſam ſuique curationem ſæpiſſime vergat, & vergere poſſit. Atque adeo, quum ipſa natura ſit optima morborum, etiam ipſius febris, medicatrix, perniciosum omnino eſt molimen, febriles in ſalutem tendentes motus, imprudenter medicina ſuſpendere, ſupprimere, aut plane tollere velle. Secundandum potius naturæ ſaluberrimum opus, quod per auctiorem progreſſivum humorum motum, ad correctionem & reſolutionem materiæ morbificæ ipſiuſque tandem excretionem dirigitur. Id quod optime perficitur diluentibus, humectantibus, temperantibus, aperientibus, roborantibus, & nitroſis, nec non iis, quæ, tempore præſertim intermiſſionis, congruas excretiones promovent.

§. X.

Concluſio. Hæc eſt noſtra ſobria & rationalis febrium theoria, cauſis manifeſtis, intellectui obviis, & ex neceſſitate agentibus, phyſico-mechanicis, nitens. Ex qua omnia, quæ circa febrilium motuum negotium occurrunt, phænomena, ſymptomata, & effectus, ordine concinno, & apta connexione deduci poſſunt & explicari. Quod quo pacto ſit faciendum, & qua ratione etiam ex hac theoria methodus medendi congrua elicienda cauſiſque opponenda remedia, uberius patebit ex iis, quæ in ſpeciali quarumvis febrium tractatione jam dicemus.

CAPUT PRIMUM.

De Febre Tertiana.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Nulla febris eſt, quæ tam exacte motus febrilis in genere, qui & vaſa, & nervoſas partes infeſtat, & *Hippocrati* Græciſque rigoris nomine quaſi per excellentiam venit, naturam ac genium manifeſtat, & quę tam frequenter affligit, nec ulli ętati, temperamento, vel ſexui parcit, quam quæ alternis diebus cum rigore & horrore invadit, ſubſequente celeri, qui ex frequentia cognoſcitur, pulſu, nec non anxio & ardenti calore, ac tertiana dicitur. *Tertiana quæ dicatur?*

§. II.

Hæc, præſertim ſi regularis & legitima, his incedit ſymptomatibus. *Ipſius decurſus & ſymptomata.* Caput primum dolet, artus languent, lumborum percipitur dolor circa primam dorſalem vertebram, qui per dorſi longitudinem verſus epigaſtriũ aſcendit, cum dolorifico tenſionis in hypochondriis ſenſu alvique ſtrictura, accedit partium externarum, præſertim narium & aurium, refrigeratio, pandiculatio, oſcitatio, & horror, membra ſæpius graviter concutiens, pulſu ſimul parvo, contracto & debili, interdum quoque ægro ſitiente. Sequitur dein nauſea, cum inani ad vomendum conatu, vel etiam ipſa vomitio materiæ biliosæ & pituitoſæ, quandoque viridis, juncta ſæpius tuſſi moleſta cum pituitæ rejectione, ex ſtomachi cruditatibus acido viſcidis oriunda. Tum univerſum corpus fervor,

vor, ſive anxius, ardens & ſiccus calor occupat, facies antea collapſa & pallida, cutis contracta & rigida, vaſaque in manibus ac pedibus inanita reſurgunt, rubeſcere ac tumeſcere incipiunt, arteriarum quoque pulſus major, plenior & citatior micat, inquietudo intenſior, ſpiritusque difficilior fit, & ægri oculis vix clauſis aliena multa loquuntur. Decreſcunt poſtea ſenſim hæc ſymptomata, æſtus miteſcit, cutis laxatur, & madeſcit, urina emittitur flammei coloris, qualis comparet in deſtillatione ſpiritus nitri, vel aquæ fortis, ſine ſedimento tamen; arteriæ ſimul mollius tangentis manum feriunt & ſudore prorumpente paroxyſmus diſcedit; qui tamen pro differentia naturarum & cauſæ morbificæ quoad durationem varius, ita quidem, ut in quibuſdam ad decem vel undecim, in quibuſdam ad viginti horas protrahatur. Subſequenti intercalari die corpus quidem adhuc languet, frigidiuſculum eſt, facileque inhorreſcit, pulſus tamen ſub febris impetu citatus & vehemens, tardius jam & debilis undulat, & urina quoque craſſior mingitur, ac ſedimentum ponit, vel minimum nubeculam, quæ diſpoſitio ad ſedimentum exhibet.

§. III.

Cauſa formalis. Sic decurrens paroxyſmus febrilis, ipſa ſymptomatum ratione teſte, quam optime ad motus nervoſarum partium univerſi fere corporis ſpaſmodico-convulſivos referri meretur; quo etiam fit, ut omnia ea, quæ nervoſas partes ad motus anomalos irritant, uti quidem faciunt animi affectus, fortiora cathartica, nec non cum cibis vel aere ſuſceptæ materiæ acres, cauſticæ & venenatæ, item omnia adſtringentia, frigida, & quæ nervis inimica ſunt, quin clyſteres acres, quos purgantia validiora ingrediuntur, tum ad generationem, tum recidivam, vel minimum exacerbationem febris, plurimum omnino conferant.

§. IV.

Materialis. Cauſam horum motuum febrilium in tertiana veteres quidem bilem intemperatam, ab aliis humoribus ſeparatam, & extra venas in imo ventre nidulantem, eſſe cenſuerunt: eſt vero potius materia, quæ illos excitat, & fovet, excrementitia ſalino-ſulphureę & activæ indolis, quæ noſtro quidem judicio, ſedem potiſſimum habet prima in regione, partim in biliariis hepatis ductibus, partim in flexura duodeni. Scilicet hoc in cavo humores bilioſi, ſalivales, præſertim pancreaticus, jam tum vitiati, mutua cum cruditatibus ex prava digeſtione conſermentatione ipſaq; diuturniori mota & ſtagnatione, ejuſmodi virulentam gignunt materiam, quæ huic ſucceſſive per vaſa lactea ad ſanguinem & cum hoc ad nervoſas capitis, medullæ ſpinalis, ventriculi, inteſtinorum & nerveas aliorum ductuum ſecretoriorum & excretoriorum tunicas, ſufficienti quantitate delata, univerſalem ejuſmodi ſpaſmum ciet, ſub quo ſanguis ad interiora & vaſa majora primum urgetur, poſtea vero aucto ſyſtaltico cordis & arteriarũ motu, totius maſſæ ſanguineę & humorum progreſſus intenditur, obſtructiones in minimis nervoſarum partium canaliculis expediuntur, & remittente ſpaſmo, relaxatiſque excretoriis, febrilis, quæ inſedit, materia per cutis ſpiracula, perſpiratione, aut ſudore opportune ejicitur, inſultuſque ceſſat, donec par rurſus hujus excrementitię materiæ quantitas ex primis viis ad ſanguinem tunicaſque nervoſas denuo fuerit tranſlata, novumque inducat paroxyſmum.

§. V.

Cauſa antecedentis. Expedita autem hujus materiei ipſiuſque tertianæ geneſis eſt in corpore exquiſitioris ſenſus, cholericæ conſtitutionis, ad ſpaſmos animique motus proclivi, in ætate plus conſiſtente, quam infantili & ſenili, regnante æſtate nimis fervida & flantibus ex auſtro & euro ventis; prȩſertim ſi potio fri-

frigida fuerit ingurgitata, vel corpus tempore veſpertino, aut nocturno, auræ frigidiori & humidiori, aut plane inſectorum minimorum copia circa compluvia & ſtagna refertæ, diutius expoſitum; multo magis quando venter cruditatibus oppletus, vel cibi gravis materiæ, aut adſtringentis facultatis, & maxime omnium cum nauſea aſſumti.

§. VI.

& procatarſticæ, Neque minus frequenti experientia confirmatum habemus, corpora ſpongioſiora tempore vernali, poſt largiorem ſanguinis miſſionem, facile in febres tertianas nothas, vel catarrhales incidere, eo facilius, quando, præſertim graſſantibus jam febribus, pluvioſo & humido cœlo committuntur & ſtomachus cibo minus ſolubili infarcitur. Novimus quoque a purpura frigore externo repulſa, ſcabie linimentorum mercurialium, & ſulphureorum ope intempeſtive ſiccata, ab improvido acidularum & aquarum mineralium, neglecto ſimul regimine, & aſſumtis rudioribus alimentis, potu, nec non a percalido Carolinarum, quæ adſtringentis virtutis ſunt, thermarum, vel aliorum balneorum, in corpore præſertim plethorico, impuro, & cruditatibus referto, balneo febrem tertianam, interdum continuam, interdum duplicem & anomalam, acceſſiſſe.

§. VII.

Dividitur in legitimam & notham. Ex his incunabulis prognata tertiana, non ſemper una eademque facie incedit, ſed diſcrepat; ideoque merito a medicis in varias diſpeſcitur ſpecies. Eſt quippe vel legitima, vel notha. Illa potiſſimum adoriri ſolet homines blioſæ conſtitutionis, & ſenſu exquiſitiori pollentes, in primis ſub præcalida aeris æſtivi intemperie, acerbioribus etiam ſtipatur ſymptomatibus, horrore ſcilicet, calore, capitis dolore, ſiti, vomitu, & anxietate, urina ſecedente intenſius flammea, breviori tamen temporis ſpatio ſolvitur, atque diſcedit. *Hippocrates* quidem exquiſitam hanc duodecim horis deſervere & ſeptimo paroxyſmo finiri, paſſim aſſerit, ſed tam exactæ periodi febres in ſeptentrionalibus noſtris humidioribus, & frigidioribus regionibus non obſervantur, & recte hinc perhibet *Mercurialis prælect. Bonon. pag.* 190. *rariſſime tertiana exquiſita Hippocratis invenitur, neque ego vix vidi, & jam quadraginta anni ſunt, quod praxin exercui*; id quod ego ipſe etiam aſſeverare poſſum. In notha autem, ſive ſpuria, mitiora quidem præſto ſunt pathemata, calor non tam ardens, vomitus non ita frequens, urina non adeo flammei coloris, ſed diutius extrahitur, & vacuo etiam die virium languor, artuum laſſitudo cum inappetentia relinquitur. Adhæc, ſegnioris magis naturæ homines, ſequiorem ſexum & qui ſpongioſioris ſunt habitus, autumnali maxime tempore, infeſtat.

§. VIII.

Regularis dein eſt, vel irregularis, ſive anomala & confuſa. *Regularem & irregularem.* Illa typum ſervat æqualem, tam ratione temporis invaſionis, quam ſolutionis, longitudinis ac brevitatis paroxyſmi, & ſuetis ceterum incedit ſymptomatibus. In hac viciſſim tempus acceſſionis inordinatum, mox ante, mox poſt meridiem, jam circa veſperam, quin mediam noctem, ipſe paroxyſmus, modo brevior, modo longior, urina, remiſſionis, vel intermiſſionis tempore, nihil dimittit, ſudor vel nimis parcus, vel nimis largus, vacuo etiã die adeſt, & paſſiones cõplicantur inſolitę, pro naturarum diverſitate diverſæ, ut vel alvi fluxus, vel narium hæmorrhagiæ, vel enormes ſtomachi etiam ſubverſiones, aut graves capitis dolores, mentis alienationes, anxietates cardialgicæ ſummæ, artuum dolores ventriſque tormina præſto ſint. Et tales irregulares febres, quæ typum non ſervant, ſunt plerumque epidemicæ, ex præternaturali & inſolita æſtatis vel autumni conſtitutione provenientes, ut plurimum continuæ,

qua-

quales etiam elapſo 1727. anno per univerſam fere Germaniam, poſt intenſam atmoſphæræ per multos menſes ſiccitatem & caliditatem, populares habuerunt circuitus.

§. IX.

Simplicem & duplicem, Nonnumquam porro ſimplex, nonnumquam duplex obſervatur. Simplices paroxyſmi alternis diebus recurrunt, duplex autem quotidie accedit, interdum quoque bis, uno die vacuo. Diſtinguenda tamen duplex a quotidiana, quę acceſſionis tempora quotidie ſervat æqualia, quum in illa paroxyſmi recurſus alternis diebus reſpondeat.

§. X.

Continuam. Continua quoque occurrit tertiana, his dignoſcenda ſignis: adoritur cum horrore, anxietate, vomitu, æſtu & ingenti languore, nec ſequenti die ſymptomata hæc prorſus intermittunt, ſed tantum remittunt, pulſuumque manet adhuc frequentia, cum æſtu & languente debilitate; paroxyſmi autem die, præcedente levi externorum refrigeratione, omnia iterum exaſperantur, & ingraveſcunt. Et talis febris, ſi epidemia, durat quandoque per duas vel tres hebdomades, antequam in legitimam intermittentem concedat; fit autem crebrius, ut tertiana primum per aliquot dies ſit continua, & poſtea in intermittentem bono tranſeat omine, malo contra, ex intermittente in continuam.

§. XI.

Epidemiam & endemiam. Plerumque tam ſimplices & regulares, quam duplices & anomalæ, ſunt epidemicæ, & ex inſolita temporum tempeſtatumque, æſtate inprimis, conſtitutione proficiſcuntur. Endemiæ, quæ audiunt, familiares & quaſi propriæ ſunt certis quibuſdam locis, depreſſioris ſcilicet ſitus, uliginoſis, piſcinis paludibuſque cinctis, culicum & inſectorum proventu infeſtis, ita prorſus, ut incolæ rarius annum a febre immunes tranſigant, & advenæ crebrius eadem, exerceantur ac difficulter ex toto liberentur.

§. XII.

Tertiana mitior accedit. Omnia hæc febris tertianæ genera mitius primum accedunt, repetentibus autem paroxyſmis vehementia invaleſcunt, manifeſto indicio, inordinatis iſtis, ſolidorum & fluidorum ſub impetu motibus, magis adhuc inquinari, magiſque intemperatos reddi corporis ſuccos, qui imminuto intermiſſionis diebus perſpirationis & excretionum ſucceſſu, pejorem adhuc ſucceſſive indolem contrahunt.

§. XIII.

Paroxyſmus quomodo ſolvatur. Singuli paroxyſmi, laxata jam cutis compage, madore, vel ſudore ſolvuntur, urina die intercalari craſſior mingitur, & nubeculam exhibet, vel plane ſedimentum ponit, quod eo copioſius, quo plus corpus ſanguine & ſuccis abundat. Si vero ſub declinatione ſudor non prodit, urina etiam tenuis & aquoſa die vacuo ſecedit, alvique ſiccitas impenſior, uti hypochondriacis maxime ſolemne adeſt; valde affectum eſſe ſpaſmis a materia rebelli febrili nervoſarum partium ſyſtema arguunt.

§. XIV.

Febris ſolutio ſpontanea. Tertio ut plurimum vel quarto paroxyſmo, ulcuſcula circa labia prodeunt, & lotium cum ardore quodam redditur, tumque ſymptomata notabiliter miteſcunt. Optime autem & ſecuriſſime hæc febris a natura vel ſola, vel arte adjuta, ex toto ſolvitur, erumpente bilioſo copioſo alvi fluxu & auctiori excretionis cuticularis, die a febre immuni, ſucceſſu, quod ex magnitudine & vigore pulſus viriumque incremento cognoſcitur. Qui tamen epidemicis & anomalis laborant, ſoluta licet febre, difficilius convaleſcunt, & vires recuperant; ideoque diæta exactiori indigent.

§. XV.

Conſumit corpus & gignit ſordes. Nulla ex febrium genere, calore & auctiori ſub paroxyſmo motu interno, tam celeriter corpus ſucculentum exſiccat, & obeſum emaciat, tantamque bilioſorum recrementorum, quæ per vomitum, alvum, & urinam ſecedunt,

dunt, copiam ingignit, ac tertiana, intenſiori, ac diuturniori æſtu ſtipata. Et hæc fuit procul dubio ratio, quod veteres febrem hanc a bile intemperata exſuperante derivarint, licet hæc redundantia potius effectus quam cauſa ſit.

§. XVI.

Quę cõtumaciior, Longiores & contumaciores ſunt autumnales, & hyemales tertianæ, tum maxime, quando viſcera male conſtituta, prima regio ſpaſmis & flatibus referta, alvus ſtrictior, æger vorax, multumque, præſertim ante acceſſionem, ingerit, nec non ubi conveniens regimen in paroxyſmo & poſt eum, ſupprimendo ſudorem, negligitur, vel etiam medicatio perperam inſtituitur, uti plerumque evenit in plebejis, & qui manuum miniſterio *quę brevior,* victum parant, confirmante hæc ipſo *Hippocrate Sect. I. aph. IX.* Breviores contra minuſque ancipites ſunt, ſi æſtate incidunt, prima regio & viſcera ad ſanitatem diſpoſita, & regimen diętæticum æque ac diaphoreticum tempore vacuo rite obſervatur.

§. XVII.

Male tractata alios adducit morbos. Licet omnis intermittens non adeo periculoſa ſit, vix tamen ulla circumſpectione diætæ ratione & tam provida methodo excipienda, quam tertiana & quartana. Quod, ſi non ſervatur, in truculentos & immedicabiles morbos adducit ægrotantes, febrem nempe lentam, hecticam, ſubitum pedum tumorem & hydropem, contracturas & acerbos dolores artuum, malum flatulentum & hypochondriacum, variiq; generis morbos ſpaſmodico-convulſivos, infantes in lethalem plane epilepſiam, qui omnes morbi facile ſuccreſcunt poſt præpoſterum ac nimium adſtringentium, ante ſufficientem materiæ excrementitiæ correctionem, & evacuationem, uſum. Hinc apprime ad veritatem *Trallianus lib. 12. cap. 6.* tradit: *tertiana*, inquiens, *facilis quidem curatu, quum autem a medicis illis, qui non recta ratione & via utuntur, male tractatur, non modo difficilis curatu, ſed & inſanabilis interdum redditur.*

§. XVIII.

Ex facili quoque tertiana per medici & laborantis errorem in aliam febris ſpeciem tranſit, ſimplex ſcilicet in duplicem, quandoque triplicem, immo in quotidianam & lentam, vel plane continuam, aut cholericam. *In alias quoque febriũ ſpecies.*

§. XIX.

Crebrius demum & facilius quam ullus alius morbus redit tertiana & quartana, inprimis præpoſtera medicatione ſuppreſſa. Simul ac enim corpus a febre haud ita pridem liberatum aeri paullo frigidiori & humidiori vẽtoque aſperiori ex ſeptentrione ſpirãti exponitur, vel ſtomachus copioſo, aut inſalubri cibo plus juſto aggravatur, vel quidam animi motus, ira potiſſimum aut terror, incidunt, vel etiam purgans paullo acrius propinatur; protinus ſpaſmi febriles, dolor in capite, cum refrigeratione partium ipſius externarum, aurium, & narium, oſcitatio, pandiculatio, dolor circa primam lumbarem vertebram, languor artuum, hypochondriorum cum anxietate & alvi ſtrictura tenſio, horripilatio & refrigeratio, cum ſubſequente æſtu, accedunt, quamvis ſub prima repetentis morbi acceſſione, non ſecus ac in principio omnis febris intermittentis, mitiora ſint hæc, & ſequentibus paroxyſmis exacerbentur. *Facile repetit.*

METHODUS
Præſervatoria.

§. I.

Quum itaque febres tertianæ plerumque epidemicæ ſint, & populariter graſſentur, earumque cauſa antecedens febrem ingignens, potiſſimum in aeris vitio, vel diuturna intemperie, nec non in cohibita excretione per cutim & cruditatum prima in regione ſentina, contineatur; facile patet, tempore, quo circumeunt, intemperatum, impurum, & vappidum aerem eſſe fugiendum, vitando maxime *Arcentur per rerum n. n. uſum.*

xime omnium veſpertinam humidiorem auram, neque cibo copioſo aut gravi ſtomachum onerandum, neque potum largiorem, multo minus ſpirituoſum, vel aceſcentem ingerendum, neque etiam animi affectibus indulgendum.

§. II.

Per remedia. Inter remedia, quæ a febrium inſultu defendunt, æſtate nimis fervida ex uſu ſunt pulveres leniter nitroſi, abſorbentes & diaphoretici, decocta etiam temperata & diluentia, ex radice cichorii, ſcorzoneræ, raſura cornu cervi, hordeo mundo, ad potum ordinarium proficua, nec non acidulæ Selteranæ, vel Wildungenſes, quæ ſimul alvinam excretionem liberam reddunt. Expedit porro quoque, mane infuſo theiformi, ex herba ſanguinem depurante, ut ſcordio, veronica, poſt ſomnum excretionem per cutis poros elicere, ac promovere. Neque enim facile febris alvo ſoluta, & perſpiratione libera accedit, ut potius, quandocumque illa præter morem adſtringitur, corpuſque languens & frigidiuſculum eſt, febrem præſtolari, haud fallaci judicandum ſit augurio.

INDICATIONES *Curatoriæ*.

§. I.

Quę indicentur in genere. In curatione vero omnis medentis intentio ad cauſarum proximarum remotionem dirigenda. Atque adeo, quum potiſſimum tenuis, acris, mobilis, & bilioſus humor, nervoſarum partium & tunicarum vaſorum ſyſtema univerſum, ad univerſalem ſpaſmum & ſtricturam exſtimulans in cauſa ſit; recte utique colligitur generales medendi intentiones his contineri momentis: 1) ut ſubtilis illa & cauſtica acrimonia temperetur, & emendetur; 2) ut correcta & præparata materia peccans, quæ a perſpiratione intercepta in corpore & genita fuit & relicta, per cutis inprimis ſpiracula leniter diffletur, & evacuetur; 3) ut vehementia ſpaſmorum, qui prę ſertim ſub frigore & horrore ſęva concitant ſymptomata, mitigetur; 4) ut cruditates acido-viſcido-bilioſæ, in duodeno potiſſimum ſtabulantes, quæ nidum & hoſpitium præbent materię febrili, tempeſtive invertantur, & expurgentur; 5) ut vigor motuum poſt paroxyſmum corpori reddatur, & excretionum ſucceſſus ſervetur, ne, uti quidem poſt omnem vehementem morbi impetum & partium nervoſo-muſculoſarum ſpaſmum ſolenne, atonia, & motuum languor ſuccreſcat, nec inde ſanguinis & humorum progreſſus una cum ſecretionibus & excretionibus elangueſcant, & hac ratione de novo materia febrilis generetur, foveatur, & accumuletur; & denique 6) ut, quum hæc febris ex facili redeat, ceſſante jam hac ipſa, novæ materiæ ad inducendam recidivam aptæ generatio, ſtudio impediatur, & præcaveatur ſummo.

§. II.

Humores bilioſi temperandi. Ad obtinendum itaque primæ indicationis ſcopum, acrimoniam nempe bilioſam, quæ ob intenſiorem æſtum ſuccos ſucceſſive collutulat omnes, contemperandam, nihil efficacius nitro, vulgari tantum rite depurato, quippe quod ſulphur volatile, a quo motus inteſtinus cietur, figendo, æſtum extinguit, & longe præſtantioris effectus eſt acidis, quæ calorem quidem reprimunt, ſed humores ſimul inſpiſſant, quum illud eoſdem fluxiles potius ſervet ac tenues. Egregie quoque acrimoniam ſulphuream bilioſam obtundunt diluentia, & humectantia, potui deſtinanda, cujus generis ſunt ptiſanæ ex hordeo, radice ſcorzoneræ, raſura cornu cervi, ſucco & corticibus citri, ex aqua pura debito modo decoctis, item decoctum avenaceum, vulgo *der Haber-Tranck* ſerum lactis dulce, aquæ Selteranæ, vel etiam cereviſiæ tenues, bene coctę ac diureticæ. Et hæc quidem in paroxyſmo potiſſimum ex uſu ſunt.

§. III. Ex

§. III.

Per ſpo-ros eva-cuandi. Ex præſcripto ſecundæ indicationis id agendum medenti, quo humores tenues, excrementitios, bilioſos, præparatos nunc & correctos, laxata poſt paroxyſmum poroſa & cribroſa cute, blande educat. Perficitur hoc apprime diaphoreticis lenioribus, ceruſſa ſcilicet antimonii, antimonio diaphoretico, cornu cervi uſto, & philoſophice præparato, nec non infuſo theiformi, quod ſcordium, vel carduum benedictum & cortices citri habet, item eſſentia ſcordii, vel cardui benedicti, probe quidem ſaturata, non tamen adeo ſpirituoſa, cum liquore noſtro anodyno minerali permixta.

§. IV.

Spaſmi in paro-xyſmo mitigã-di. Tertia indicatio vehementiæ ſpaſmorum ipſo in paroxyſmo mitigandæ dicata eſt. In qua quidem explenda præſtans utique jam laudatus uſus nitroſorum refrigerantium, lenium diaphoreticorum, & diluẽtium blandumque madorem elicientium. In primis egregia hoc nomine virtus liquoris noſtri anodyni mineralis, vel qui ipſi ſurrogari poteſt, ſpiritus nitri dulcis bene præparatus, quippe qui blando ſuo & naturæ amico anodyno ſulphure effrenes fluidi nervei & ſolidarum nervoſarum& muſculoſarum partium motus compeſcit, eo felicius, quando is vel cum pulveribus fixis, vel eſſentiis diaphoreticis maritatur &cum aquis, quæpariter ſedativæ virtutis, florum ſcilicet ſambuci, tiliæ, primulæ veris, liliorum convallium, chamomillæ vulgaris, roſarum, acaciæ, ulmariæ, item ceraſorum nigrorum, propinatur.

§. V.

Sordes primę regionis acidæ obtun-dendæ. Quumque prima corporis regio ſordibus maxime excrementitiis & bilioſis ſcatens mineram &fomitem materię febrili præbeat, eo, ut quarta præcipit indicatio, quam maxime annitendum, ut confluentes huc ex univerſo corpore intemperati & vitioſi ſucci attemperentur, & eliminentur. Hinc ubi acidæ cruditates exuberant, ſola abſorbentia, tam terrea alcalina quam ſalina, utramq; abſolvunt paginam; & inter hęc ſpectatæ potiſſimum & ſecuræ virtutis lapides & chelę cancrorum, nec non teſtæ ovorum, quæ ut teneriora & facile ſolubilia, merito anteferenda marinis, rudioribus & ægrius liqueſcentibus cumque acido in adſtrictivam plane facultatem tranſeuntibus.

§. VI.

Bilioſæ & viſcidæ corri-gendæ. Quando bilioſa porro præſto eſt acredo, nitro, uti meminimus, nihil ſuperius; ſi vero lenti ac tenaces, viſcidi ſucci intus conſiſtunt, ſalium neutrorum laudata virtus, tartari quippe vitriolati, ſalis digeſtivi Sylvii, ex capite mortuo ſpiritus ſalis ammoniaci, ex æquali parte ſalis tartari & ſalis ammoniaci, confecti, ſalis quoque ipſius ammoniaci depurati. Qui certe, maxime in robuſtioribus & victui craſſo, duro, marino aſſuetis, Suecis, Batavis, Weſtphalis, quibus ut plurimum diuturnæ eſſe ſolent febres, commendari merentur; opus autem eſt, ut cum ſufficienti aqueo vehiculo diluta exhibeantur. *Et eva-cuandæ per in-feriora.* Hæc quippe, ſi repetita, vel majori doſi præbentur, præter effectum incidentem, alvum quoque movent, & ſordes efficaciter evehunt, eoque nomine noſtro jam tempore haud mediocrem ſalubritatis laudem adepta ſalia, ex aquis medicatis parata, Sedlicenſe ſcilicet, Egranum, & ad horum imitationem confectum ſic dictum Ebshamenſe ſal, quæ ad unciam dimidiam & plus in aquæ menſura liquata, viſcidas & excrementitias primarum viarum ſordes detergendo & exturbando, ſpectati adverſus intermittentes & qui ex ventriculo oriuntur morbos ſunt uſus. Idem præſtat detecta a nobis aqua Sedlicenſis amara, ad menſuram dimidiam, diebus intercalaribus ter vel quater hauſta, ut vel hac ſola tertianas ſæpe curatas viderim. Quandoque tamen tenerior ventriculi conſtitutio & ſpaſmorum in ipſo cum acidis ponticis

ſuc-

ſuccis frequentia, uti ſolenne in infantibus, ſenibus, & paſſione hypochondriaca & cardialgica affectis, ſalium, præſertim copioſe datorum, uſum interdicit; eaque propter mannam tantum ad unam vel duas uncias, cum, vel etiam ſine rhabarbaro, adiecta una vel dimidia terræ foliatæ drachma & aliquot olei de cedro guttis, potius offerre expedit.

§. VII.

Superiora. Ubi demum ipſum duodenum copioſo, bilioſo, & vitioſo humore oppletum, vel plane biliarii ductus lentis & pravis ſuccis farcti ſunt, ut per ſuperiora emeticorum ope evacuatio inſtituatur, e re eſt; hunc in finem tenerioribus exhibenda radix ipecuanha nodoſa, robuſtioribus autem hæc, tartaro emetico ad granum unum vel duo admixto, ipſe quoque tartarus emeticus ſolus, vel, qui melius adhuc, julepus noſter emeticus, ex aqua corticum citri ſpirituoſa, julepo roſarũ & tartaro emetico ſoluto confectus dandus. *vel utraque.* Quod ſi vero non tantum ſuperiora, verum etiam inferiora inteſtina a recrementis liberare, in ingluvie maxime deditis, neceſſarium; utrumque commode obtineri poteſt infuſo mannato, quod unciam unam vel unam cum dimidia mannæ, terræ foliatæ tartari drachmam & tartari emetici unum vel duo grana habet.

§. VIII.

Correctis ſic & evacuatis noxiis per *Debiles partes roborandæ.* varia excernicula humoribus, ad quintæ indicationis normam eo dirigenda medicatio, quo univerſum ſolidarum partium, maximeque ventriculi & inteſtinorum ſyſtema, ob diuturnos ſpaſmos & paroxyſmos a robore dejectum firmetur iterum. Verſatur in hoc rite perficiendo præcipuum curationis intermittentium momentum, ita prorſus, ut uſurpatis quantumvis diu alterantibus, aperientibus, amaris & evacuantibus, paroxyſmus tamen nihilo ſecius perſiſtat, accommodis contra roborantibus debito modo uſurpatis, remittat, ac ceſſet. Scilicet reddito nervoſis, vaſculoſis, & muſculoſis partibus robore, non tam pronæ ac promptæ ſunt ad concipiendas humorum ſtagnationes, ſpaſmorum inſultantium cauſas, ſed liberior potius ſanguinis omniſque generis ſuccorum fit circuitus, pulſus auctior & reſpiratio cum ſecretionibus & excretionibus vegetior, ut non modo paroxyſmi ſiſtantur, ſed & nova febrilis ſpaſmi minera diſpellatur, quæ alias, languente vacuo die perſpiratione pulſuque tardo, ſuccreſcit.

§. IX.

Ex omnibus vero, quæ huc uſque *Optime per corticem chinæ.* innotuerunt ſpecificis antifebrilibus, adſtrictiva vi agentibus, corticibus nempe & radicibus adſtringentibus, nec non ex marte vel alumine confectis, quin etiam paullo calidioribus, nullum quod magis accommodatum, temperatum, omnibus ætatibus, temperamentis, & ſexui idoneum ac vel mille auſpicatis experimentis comprobatum, quin tota, ut ajunt, ſubſtantia medicatum pluribuſque indicationibus ſatisfaciens, quam cortex ille Peruvianus, Chinę Chinæ nomine notus, quippe qui, ſi convenienti tempore, modo, ac regimine uſurpatur, ut excretiones naturales non ſufflaminet, ſed potius promoveat, propter terreum lene adſtringens elementum & balſamicam amaritiem, omnibus aliis palmam præripit, & aliquot doſibus tantum, vel ad miraculum, febriles compeſcit paroxyſmos. Longe tamen efficacior eſt in pulvere & ſubſtantia, quam in decocto, infuſo, eſſentia, aut extracto, ipſoque ſic ceteris paribus tempore vacuo exhibito, pulſus fit vividior, calor cum perſpiratione auctior, alvus, præſertim in cholericis, fluidior, manifeſto fauſtæ operationis indicio. Mihi quidẽ in frequenti uſu eſt electuarium, cujus ope innumeros febrientes perſanavi, hac ratione concinnatum: Recipe rob ſambuci unciam dimidam, corticis chinæ drachmas ſex, pulveris florum chamomillæ vulgaris drachmas duas,

duas, extracti centaurii minoris, pulveris caryophyllorum ana drachmam ſemis, ſyrupi acetoſitatis citri unciam unã ſemis. M.f. electuarium. D. Admiſcere etiam quandoque ad facilitandum perſpirationis ſucceſſum ſoleo antimonii diaphoretici, theriacæ veteris, vel etiam ſalis ammoniaci drachmam dimidiam, & finito paroxyſmo, ſingulis binis horis, ejuſmodi electuarium ad drachmę dimidiæ pondus exhibere. Iis autem, qui tenerioris naturæ & ſtomachi, cortex in formam liquidam redactus, propinandus, hunc in modum: Recipe corticis chinæ unciam unam, corticis chaccarillæ, cinnamomi acuti, ſalis tartari ſingulorum drachmam unam, aquę florum chamomillæ vulgaris libram unam, vini tantundem; digerantur leni calore, colat. adde ſyrupi corticum aurantiorum unciam ſemis. M. D. S. Potio antifebrilis, binis quibusvis horis ad unciam unã vel duas ſumenda.

§. X.

Recidiva præcavenda. Ad præſcindendas, qui ſextæ indicationis ſcopus, admodum frequentes intermittentium & maxime quidem tertianæ recidivas, certior vix datur ratio, quam qua omnia, quæ ad generationem febris faciunt, evitãtur, ac monita ſuperius in præſervatione inculcata curate obſervantur. Et quum exhauſto per febrem corpore, appetitus hac diſcedente impenſior eſſe ſoleat, ventriculus autem & natura adhuc imbecillior, ſæpius certe evenit, ut novus cruditatum primis in viis fiat proventus, & febri vel lentæ, vel ſuperatæ recidivæ ortum prębeat. Hinc conſultum omnino ducimus, ut qui mox a febre convaluerunt, leviorem cœnam & facilis digeſtionis cibos aſſumant, ac præterea ad fulciendum ventriculi robur, adducendas prima ex regione ſordes, nec non detergendas, ſi quæ ſuperſunt, morbi reliquias, efficacibus utantur præſidiis. Nos quæ hunc in finem commendemus habemus potiſſimum moderatum, ſed eo crebriorem uſum pilularum noſtrarum balſamicarum confortantium, deglutiendo alternis diebus mane, vel veſperi, novem, vel undecim earundem. Totum quippe corpus inde robur nanciſcitur, flatus ſumma cum euphoria diſcutiuntur, & alvus clementer movetur, aucta ſubinde ſub pulſu vegetiori ipſa perſpiratione. Deinde egregii etiam uſus elixirium ſtomachum roborans, de quo ante prandium 30. vel 40. guttę ſumendæ, eamque in rem elixir noſtrum balſamicum, in notis ad Poterium deſcriptum, elixir ſtomachale Michaelis, in adjuncto clavi Schrœderianæ theſauro pharmaceutico inveniendum, vel noſtra methodo præparata eſſentia ſtomachica, aut etiam eſſentia gentianæ rubræ, ſali volatili oleoſo nupta, item elixir viſcerale noſtrum apprime proficiunt.

Methodus medendi ſpecialis.

§. I.

Quando ſaburra vitioſorum humorum in ſtomacho ac duodeno efficacem poſtulat depletionem, quod ex prægreſſa ingluvie, pręcordiorum anxietate, nauſea, ructibus, & oris amaritie conjicendum, mox in principio, finito primo vel ſecundo paroxyſmo, die vacuo offerendum emeticum, quale ſupra commendavimus. Vel, ſi firmior ventriculus & non modo per ſuperius, ſed & inferius os vitioſa ſentina exturbanda, talem etiam præſcripſimus formulam: Recipe ſalis Sedlicenſis, vel Ebshamenſis unciam dimidiam, tartari emetici grana duo, vel tria. M.F. pulvis, diſſolvendus in lib. dimidia aquæ purę tepidæ & duabus a finito paroxyſmo horis ſumẽdus, facilitando poſtea evacuationem ſucceſſivo largiori potu juſculi avenacei tenuioris, pinguedine liberalius imbuti. Recuperatis autem poſt evacuationem quodammodo viribus, ſine mora electuarii ſuperius deſcripti antifebrilis aliquot doſes ſumendas ſuaſi, quo ſæpiſſime factum eſt, ut in prima

Per vomitoria

Verum electuario.

quaſi herba jugulata febris ceſſerit, & ſubjuncto exquiſito in regimine & victu moderamine, nunquam repetierit.

§. II.

Per ſalina.

Contra ea, ſi quæ fuerunt, quæ excretionem anotericam interdixerunt, multi tamen ſeroſi & crudi ſucci intus delituerunt ac ſufficientem evacuationem exegerunt, ſalibus deterſivis alvum aperientibus medicationem ſum aggreſſus hunc conficiendo pulverem: Recipe ſalis Sedlicenſis unciam dimidiã, ſalis ammoniaci, vel digeſtivi Syvii, lapidum cancrorum ana drachmas duas, nitri purificati drachmam unã. M.F. pulvis, de quo binis quibuſvis horis drachma dimidia in uncia aquæ puræ, vel chamomillæ vulgaris, aut ptiſanæ, ingerenda, ſuperbibendo ſemper vaſculum infuſi thee. Quo poſtquam aliquoties diebus interjectis egregie, blande tamen, & per epicraſin, alvus totuſque inteſtinorum canalis expurgatus, febris tamen nec depulſa, nec quoad vehementiam imminuta, vel corticem chinæ ſalibus æquali pondere admiſcui, vel ſolum electuarium noſtrum interponere juſſi, & ſic etiam brevi tempore tertianas expugnavi, epidemice etiam graſſantes & autumnales.

cũ chin. china.

§. III.

per clyſteres & leniſſima.

Quod ſi vero æger affectioni hypochondriacæ obnoxius, inflati ſtomachi, alvi obſtructioris, exquiſitioris ſenſus, impatiens, & ad animi motus proclivis, nec emeticis, nec purgantibus ſalibus, præſertim liberaliori manu, utendum eſt, ſed commodiſſimam tum locant operam clyſteres, ex temperatis carminativis & emollientibus conflati, item pilulæ noſtræ balſamicæ, refractiori doſi, ad novem vel undecim, tempore intermiſſionis deglutitæ, præmittendo aliquot horis, vel poſtponendo pulveris digeſtivi, ex cancrorum lapidibus, terra foliata tartari, tartaro vitriolato, & nitro depurato, uſum.

§. IV.

Quid faciendum in paroxyſmo.

In acceſſione febris ipſoque paroxyſmo, & maxime quidem rigore, nihil plane a Medico tentandum. Abſtinendum tum etiam a potione, præſertim frigida, licet ſitis ipſo ſub frigore præſto ſit. Increſcente vero ſenſim æſtu, eoque ad vigorem deducto, potum utique, & quidem ſufficientem, præbere decet, non tamen magnis hauſtibus, ſed crebrius interpolatis, ſtudendo ſimul, ut palato non ſit ingratus. Propinanda hinc quę ſupra commendavimus decocta & infuſa, & quæ maxime accommoda ptiſana, ſeu decoctum hordei, cum ſcorzonera, adjecto limonum, vel rubi idæi ſirupo, nec non ſpiritu nitri dulci, & oleo de cedro. Ad æſtum quoque & ſitim extinguendam ex uſu eſt pulvis temperans, ex duabus lapidum cancrorum & una nitri parte, repetito cum ptiſana exhibitus.

§. V.

& extra paroxyſmum.

Erumpens remittente ęſtu & ſoluto paroxyſmo mador, vel etiam ſudor, tam lecti & hypocauſti tempcrie, quam internis quoque adminiculis blande proritandus, eumque in finem, præter jam memorata, egregii uſus infuſum theiforme ex radice ſcorzoneræ, herba ſcordii, & corticibus citri. Poſtquam vero febris penitus deferbuit, corpus ab omni tam interna, quam externa refrigeratione defendendum, & curandum potius, ut in jugi ſervetur perſpiratione, quod impetratur accommoda exercitatione, & crebriori potuum calidorum uſu.

Cautelæ & obſervationes Clinicæ.

§. I.

Initii & finis paroxyſmi ratio habenda.

In perita medicamentorum adverſus tertianam, ſimplex ſit, ſive duplex, aut continua, adminiſtratione, ante omnia obſervandum a Medico, initium paroxyſmi ejuſque finis, judicando illud ex refrigeratione partium extremarum, pandiculatione, oſcitatione, horrore, & pulſu in celeriorem & contractum mutato, & ſolutio-

tionem ex pulſu molliori, remiſſione æſtus, madore, vel ſudore. Etenim nunquam in acceſſione, vel mox ante ipſam, ſanguinem mittere, vomitorium, purgans, corticem chinæ, aut aliud roborans, & adſtringens exhibere licet; defervente vero impetu, ſudor, ubi expedit, commode promovendus, & tempore demum a febre prorſus vacuo, diaphoretica, evacuantia, vel etiam pro renata ſpecifica præbere optimum & accommodatiſſimum.

§. II.

Quid ſi ut continua accedit? Quum tertiana in principio, præſertim in calidioribus, ſæpe febrem continuam & ardentem mentiatur, nonniſi temperantia, diluentia, & modice leniter ſalina, digeſtiva, nitroſa conveniunt, omittendo tum emetica, vel acriora calida ſudorifera, donec in tertianæ typum conceſſerit.

§. III.

contumax & in quotidianā tranſit? Si contumax eſt, ut autumno, vel in quotidianam tranſit, antifebrilis illa potio, quam primus *Crollius* & ex hoc *Riverius* commendat, ex aqua ſcilicet deſtillata, ut cardui benedicti, ſale abſynthii & ſpiritu vitrioli confecta, bis vel ter quotidie data, egregium affert levamen, eo certius, quando pillularum noſtrarum balſamicarum uſus interponitur. Monendum tamen, hanc ſervandam eſſe enchireſin, ut ſpiritus vitrioli non immediate cum ſale abſynthii commiſceatur, ſed miſcela in aqua adornetur. Ego quoque ſali abſynthii oleum tartari per deliquium ſurrogare ſoleo, vidēdo, ut in connubio punctum ſaturationis exacte tangam. Et talis potio ſimilem, immo ſuperiorem aquis mineralibus, acidulis dictis, aperientem virtutem poſſidet.

§. IV.

vel nimis bilioſa agendum. Eadem potio in tertiana nimis bilioſa, vel in cholericis ex iracundia enata, admodum proficua vitanda viciſſim amara, ſudorifera, alexipharmaca, acriora, aromatica, multo magis ſalia volatilia, & uſurpanda potius temperatiſſima ſalina nitroſa, & præcipitantia.

§. V.

Chinæ quando ſecura. ℞ Chinæ cortex optimum certe antifebrile, ejuſque virtutem etiam in graſſantibus epidemice febribus præſtabilem deprehendi atque ſecuram; ſemper tamen ſecurior inſenſibilioris, calidioris, & vegetioris naturæ ſubjectis, nec non ubi urina ſedimentum ponit ac per cutis poros excretio ſuccedit, quam in ſegnioribus, melancholicis, phlegmaticis, vel menſium ſuppreſſione laborantibus, ac ubi excretionum defectus & urina cruda. Hinc recte ipſo aſſumto, motus corporis, quantum fieri poteſt, imperandus & potus non frigidus, ſed calefactus exhibendus.

§. VI.

interdū ſtatim offerenda. Quandoque ante correctionem & ſufficientem materiæ morbiferæ evacuationem, paroxyſmos per ſpecifica & corticem chinæ compeſcere oportet; ut poſtea longe meliori effectu mineræ febris & corrigendæ & eliminandæ congruis præſidiis aliquamdiu inſiſti poſſit.

§. VII.

nitro jungenda. Quando æſtus & pathemata gravius urgent, vireſque exhauriunt, corticem chinæ, nitro nuptum, in forma electuarii, intermiſſionis tempore, cum bonis ægrorum rebus datum fuiſſe, multis confirmatum habeo exemplis; ita prorſus, ut mox ſymptomatum mitigatio & virium incrementum ſucceſſerint. Tenendum tamen, hoc facto, materiæ febrili & temperandæ & expurgandæ, medicationem adhuc eſſe accommodandam.

§. VIII.

Purgātia nociva. Purgantia acriora, uti, ob ſpaſmorum quod cient incrementum, nunquam in tertiana propinanda; ita eo minus, quando paroxyſmi a cortice chinæ, vel aliis remediis ceſſant, eo quod facile febrem revocant. Sed quādo alvus ſubſiſtit, clyſteribus, vel pilulis noſtris balſamicis, interpoſito ſanium uſu, officii admonenda.

§. IX.

Emetica citò danda. Emetica, ſi indicatio adeſt, ſtatim

in

in principio, quo citius, eo melius, offerenda, nec gratis exſpectandum, donec materia fuerit concocta, ſed proxima via exturbanda, priuſquam noxam latius diffundat. Quod ſi enim febris corpus jam aliquamdiu detinuit, æſtus ille ſolennis nimius ventriculum ad inflammationem concipiendam diſponit, ab emetico poſtea facile procurandam. Interim quando paroxyſmus, ſæpius, licet mitius, recurrit, & febris vel ex neglecto regimine diætetico, vel perperam inſtituta medicatione, ad aliquot menſes extracta, utiliſſime ſæpius dedi vomitorium. Id dumtaxat ſervandum, minorem tum, ac in principio, ſufficere doſin, eademque magnam bilioſorum humorum colluviem e duodeno exturbari, tam ſalubri effectu, ut licet febris non penitus ceſſet, ex facili tamen poſtea ſpecificis antifebrilibus, & maxime quidem chinæ cortice, ſubjuncto debito in vita & victu moderamine, abigi poſſit, ac perſanari.

§. X.

Venæ ſectio quando conducat. Sanguinis miſſio in tertiana ſumma cum cautione inſtituenda. Nimirum quando febris primum accedens continuæ ſpeciem refert, ingens æſtus cum delirio urget, æſtas regnat, æger ætate vigens ſanguine abundat, bilioſus, ad iram pronus, & diætæ vinoſæ aſſuetus, utiliter utique vena pertunditur. Præmittenda tamen primarum viarum repurgatio, & eligendum tempus a febre immune. Sorbillandum etiam paucis ante, vel poſt ſectionem horis, infuſum theiforme, in primis ex floribus chamomillæ vulgaris, ſingularis plane adverſus febres virtutis, partim quo ſanguis tenuior redditus eo liberius circumferatur, partim quo motus ſpaſtici, quibus tota febrium natura continetur, quodammodo placentur. *& nocat.* Contra eo quãdo prima regio cruditatum ſentina ſordeſcit, corpus non ſanguine abundat, nec reliqua preſto ſunt phænomena, ſanguinem mittere nocivum, eo quod excretiones ſalutares, maxime ea, quæ fit per cutis poros, inde ſufflaminantur, ipſaque febris, experientia teſte, obfirmatur magis, & chronica fit.

§. XI.

Sedativa nocent. Ab opiatis & anodynis, quorum in numero etiam ſunt pilulæ Wildeganſi & de cynogloſſa, in intermittentibus prorſus abſtinere conſultum, quippe quæ infido effectu paroxyſmum quidem mitigant, vel interdum ſuſpendunt, ſed vires ſimul dejiciunt, totumque febris decurſum cum ſalutari criſi turbant, ut morbi cauſa majores acquirat vires, & paroxyſmus longe gravior poſtmodum accedat.

§. XII.

Adſtringentia inſecura. Aluminoſa, & vitriolacea etiam febrium paroxyſmos ſiſtunt, ſed ſi quis forſan in plebeiis iis uti velit, opus eſt, ut poſt eorum uſum ſudor decocto, vel infuſo theiformi calide ſumto eliciatur, vel corpus motu exerceatur, quo alias nocens facultas earundem quodammodo averti poſſit. Poſt præpoſterum enim tam horum, quam aliorum eminentius adſtringentium uſum, plura ſubſequuta fuiſſe incommoda annotavi, maxime in iis, qui excretionibus ſanguineis aſſueti, ita ut hæ inde penitus fuerint ſuppreſſæ.

§. XIII.

Chaccarillæ quibus conducat. Cortex chaccarillæ accommodatiſſimum etiam in intermittentibus eſt remedium, ob principium quo inſtructus eſt balſamicum & ſulphureum anodynum terreumq; adſtringens. Sed quia ſanguinem exæſtuare & calorem accendere ſolet, in bilioſis & ad motuum impetus pronis ſubjectis minus, & nonniſi in refracta doſi, ex uſu eſt, in ſegnioribus vero, in phlegmaticis, & mulieribus magis, & tunc commodiſſime cum cortice chinæ miſcetur.

§. XIV.

Abſorbentia cum delectu & moderate uſurpanda. Abſorbentium ſpectatus quidem in febribus effectus, nihilominus tam moderate, quam cum delectu, ſunt uſurpanda. Copioſius quippe ingeſta, ſolventibus in ventriculo ſuccis minus obediunt, ſed integra relicta, eundem one-

onerant, quin in lentam plane paſtam coeundo, anxietates & nauſeam cient. Rudiora vero illa, ex marinis maxime depromta, ægrius non modo liquantur, ſed & adſtrictivam plane poſtea ſortiuntur virtutem.

§. XV.

Topica in cephalalgia obſunt. Sæpius evenit, ut in paroxyſmo præſertim accedente, a ſanguine ad caput, potiſſimum in plethoricis, congeſto, exquiſita oriatur cephalalgia, cum ſenſuum & phantaſię turbatione, cui non promiſcue topicis occurrendum. Vidi enim epithemata illa domeſtica, ex abſynthio, ruta, cumino, baccis juniperi, ſale communi & pane trito, ob vaporem, quo caput replent, plus nocuiſſe, quam profuiſſe. Multo minus vero cephalica & nervina, ut balſamum noſtrum vitæ, quod alias in doloribus capitis egregii uſus, porrigenda ſunt.

§. XVI.

Potus calidus circumſpecte dandus. In paroxyſmo potus calidus, ut herbæ theè, fabarum coffeè, non confert, quia humores acres, bilioſos, plus juſto in ſanguinem agit & ęſtum, nec non anxietates mirifice auget; ſed potius concedenda potio temperate calida. Recte enim *Hippocrates lib. III. de morbis* præcipit: *tertianis potus calidus non confert, ſed frigidus*. Extra paroxyſmum autem calidæ ejuſmodi potiones commode inveniunt locum, præſertim quando excretio alvina libera eſt.

§. XVII.

Depulſa febre quid faciendũ. Quando febris per ſpecifica depulſa, non omittenda penitus ſunt ſanitatis præſidia, ſed vitanda ſedulo corporis refrigeratio, in appetitu moderamen ſervandum & aliquamdiu tam pilularum balſamicarum, quam elixirii ſtomachici uſui inſiſtendum, uti jam ſuperius in ſexta pluribus monuimus indicatione.

§. XVIII.

Oedematoſi ſuccedunt. Quod ſi vero contigerit, ut ob ingeſtum largius frigidum potum, vel data præpoſtere adſtringentia, tumores ſuccedant œdematoſi, neutiquam in uſum vocanda acriora purgantia, martialia, aut ſalia volatilia, ſed omnis medicatio ſalibus abſterſivis, pilulis balſamicis & temperato lignorum decocto conficienda. Ubi etiam anaſarca corpus obſidet, emeticum cum extracto panchymagogo Crollii, vel hellebori nigri, juſta doſi oblatum, miram aquarum copiam evehendo, inſigniter juvat. *vel anaſarca.*

§. XIX.

Quomodo tractandi ſenes. Senes plethoricos & venæ ſectioni aſſuetos, a refrigeratione in atrocem colicum dolorem, ſubſequente tertiana continua epidemice graſſante, incidiſſe, crebrius obſervavi, quibus ſanguinis miſſio admodum fuit proficua, chinæ cortex autem, mature nimis datus, pernicioſus, ita prorſus, ut quotidiana hecticæ ſimilis funeſta inde fuerit enata.

§. XX.

Pueri. Pueris octavum vel decimum ętatis annum agentibus, febre tertiana correptis, exoptato cum ſucceſſu dedi potiunculam emeticam, & poſt hanc clyſteres ex antifebrilibus, centaurio minori & cortice chinæ, applicare juſſi, febre ex toto quieſcente, nec unquam repetente.

§. XXI.

Fęminæ cachecticæ. Fęminæ ex menſium ſuppreſſione cachecticæ febrientes, magna circumſpectione tractandæ, rejectis penitus omnibus validioribus evacuantibus, æque ac roborantibus, emmenagogis quoque, quæ quidem temperata, ſed febre nonniſi diſcedente, locum inveniunt. Clyſteres vero ex leniter laxantibus, amaris & carminativis, nec non infuſa blande alvum ſubducentia, quæ ſimul amara, corticem chinæ & limaturam martis habent, opem fecerunt præſtabilem.

§. XXII.

Puerperæ. Puerperæ intermittentibus affectæ febribus, graviſſime inde luunt, & ſæva pathemata hyſterica incurrunt, niſi lochiorum curate habeatur ratio, tãto magis, quando hęc cum febre per abſorbentia marina, vel præcipitantia

tia marina, vel præcipitantia rudioris texturæ, conchas, corallia, cum, vel ſine acido, nimis cito ſupprimuntur. Tum potius inſigni virtute ſplendent, pilulæ noſtræ balſamicæ tonicæ, quæ morbis ex uteri vitio apprime medentur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Tertiana in biliosis perperam ſalibus excepta.

Incidit vir quinquaginta annorum, cholericus & in iram admodum proclivis, æſtivo tempore in tertianam, quæ per aliquot hebdomadum decurſum perſtitit, ægerque variis interea animi pathematibus, angore, cura, ſolicitudine, quin ira affectus, in paroxyſmis ſubinde conatus ad vomendum perſenſit. Vocatus in conſilium medicus, non alia exhibuit medicamenta, quam ſalia, arcanum quippe duplicatum, ſal ammoniacum, ſal tartari, nitrum & id genus plura, & hæc quidem liberali admodum manu & repetitis doſibus. Sed tantum abfuit, ut his, quantumvis diu uſurpatis, febris fracta fuerit vehementia, ut potius ſymptomata magis increverint, anguſtiæ præcordiorum cardialgicæ intenſiores, facies admodum contracta, pallida & livida, extremorum etiam die vacuo refrigeratio, cum perpetuo ad tuſſim ſiccam ſtimulo, vomendi conatu, quin ſingultu, acceſſerint & ſimulac quicquam eſculentum fuerit, ſive potulentum, in ventriculum delatum, illico pejus habuerit æger. Noſtræ hinc commiſſus medicationi, omnia ſalina ſepoſuit, a vino quoque, licet ejus potui antea aſſuetus, abſtinuit, & crebrius juſcula hauſit ex pullo gallinaceo, cremore hordei & vitello ovorum, nec non decoctum florum chamomillæ vulgaris. Exterius ante paroxyſmum epigaſtrii regioni impoſita eſt veſica ſpeciebus emollientibus repleta, & alvo injectus clyſter ex lacte & manna, adjecto ſtimuli loco nitro & ſale. Mitigatis autem hinc ſymptomatibus, electuarium ex cortice chinæ, julepo roſarum, theriaca & nitro, intercalari die aliquoties modica doſi dedimus, tam ſalubri effectu, ut febris penitus diſcederet, nec unquam rediret.

Epicriſis.

Notatu utique dignum eſt, ſalium, præſtantis aliàs in intermittentibus virtutis, uſum tam male hoc in ægro ceſſiſſe, & inflammatoriam quaſi in ventriculo adduxiſſe eroſionem, ut hinc omnia illa, quæ afflixerunt, inſolita pathemata pullularint. Ratio tamen peculiaris hujus effectus in procli vi eſt; ſcilicet cholericæ conſtitutionis erat corpus, æger ad iram pronus, & ſub ipſa febre animi affectibus agitabatur. Jam vero nihil tam promte & celeriter ventriculum cum tenuibus inteſtinis ſpaſmo afficit, diſpoſitionem ad inflammationem ibi ingignit, & bilem acrem ipſiusque effuſionem cauſatur, quam ira, in ſubjecto præſertim plethorico. Dein notum etiam eſt, ſalia, cujuſcunque fuerint generis, nervoſas ventriculi & inteſtinorum tunicas mirum in modum irritare, magiſque ad ſpaſmos ſollicitare. Atque adeo, his tam exquiſite ſentientibus & ſpaſtica jam ſtrictura affectis partibus, nō potuerunt non malum augere, & ſiniſtrum plane effectum edere hæc ſalina remedia, tanto magis copioſe & iterato oblata. Contra ea optimum certe fuit conſilium, afflictas has partes mulcere temperantibus, ſpaſmos complacare, & febriles demum motus, diu jam corpori inhærentes, ſiſtere atque compeſcere.

OBSERVATIO II.

Febris in plethorico gsavibus ſymptomatibus ſtipata ſine venæ ſectione ſanata.

Vir quidam generoſus, ruri degens, vegetus natura, robuſtus, ſanguine ſucciſque plenus, ſexaginta & ſex annos habens, poſtquam nocturno aeri ſeſe incautius commiſerat, & ſudorem improvida refrigeratione repulerat, tertiana corripiebatur exquiſita. Voca-

cabar accedete tertio paroxyſmo ego, ægrumque ſub frigore deprehendebam omni fere ſenſu privatum, delirantem, trementibus ob anxietatem ſummam manibus pedibuſque, cum corporis irrequieta jactitatione, facie inflata & bruni coloris, ac pulſu contracto, duro ac celeri. Metuebam hinc gravem capitis morbum & ex adſtantibus quærebam: an non vena fuerit ſecta? ſed regerebant: ob impenſam naturalem quandam averſionem, nunquam ægrotum ut ſanguinem mitteret induci potuiſſe, neque ipſum, quantumvis plethoricum, unquam ſpontaneum ſanguinis ex narium, vel ani venis expertum eſſe fluxum. Ter interea tam graviter febricitans pituitam maxime lentam, inſtar gelatinæ, ſaturato bilis colore tinctam, alvo dejiciebat, & poſtquam frigus per tres horas duraverat, ſuccedebat æſtus ſex horarum, remittentibuſque ſenſim pathematibus, erumpebat demum mador, ægro intercalari die bene ſe habente. Sitis autem ſub frigore & horrore erat intenſior, quam ſub calore, & urina in paroxyſmo rufa ſine ſedimento ſecedebat, quod tamen intermiſſionis die deponebat. Quum igitur ęger omnem penitus ſanguinis miſſionem reſpueret, ut exæſtuationem & congeſtionem ſanguinis ad caput omni modo præſcinderem, operam dedi, eaque propter loco cereviſiæ, quæ craſſior erat & lupulata nimis, ptiſanam potui prębendam ſuaſi, & in paroxyſmo potionem temperantem, ex aquæ florum acaciæ, ſambuci, tiliæ, cardui benedicti ana unciis quatuor, pulveris noſtri polychreſti bezoardici dicti drachmis duabus, temperantis nitroſi drachma, ſucci citri cochlearibus binis & ſacchari uncia dimidia, cujus etiam per intervalla crebrius aliquot pro doſi cepit cochlearia. Declinante impetu, ad madorem eliciendum, infuſum ex ſcordio & corticibus citri ſorbillavit, & extra paroxyſmum pulverem ex lapidibus cancrorum, terra foliata tartari & nitro, cum ſufficienti quantitate ptiſanæ, ſubinde aſſumſit. His aliquandiu uſurpatis, ſymptomata poſt nonum paroxyſmum multum miteſcebant & urina multum craſſæ dimittebat materiæ. Quare quum ægrum duabus mannæ unciis & ſalis polychreſti drachmæ dimidio, in jure carnis diſſolutis, purgaſſem prius, ad ſiſtendum paroxyſmum electuarium antifebrile, conſueta methodo & idoneo regimine exhibui. Quo ſemel adhuc admodum leni inſultu ſubſequente, febris penitus demum corpus deſeruit, uſurpatis poſtea aliquoties alternis diebus pilulis noſtris balſamicis, cum pulvere ſalino aperitivo. Et ita perfecte cum ſanitate ſine recidiva in gratiam rediit æger, & in hunc uſque diem ad ſeptuageſimum ſeptimum annum ſanus vixit.

Epicriſis.

I. Sub gravibus & inſolitis capitis in hoc ægro pathematibus, ab affecto graviter præter naturam nervorum ſyſtemate oriundis, ſingulari omnino naturæ beneficio evenit, ut minimum bis, vel ter, lentos bilioſos ſuccos copioſe excerneret, & credibile merito, alvo ſimul adſtricta, ancipitem ſubſequuturum fuiſſe capitis morbum.

II. Si febrientes plethorici, nec tamen venæ ſectionem admittunt, optimum conſilium, æſtum temperantibus leniterque alvum ſubducentibus uti.

III. In corpore plethorico, denegata ſanguinis miſſione & urina cruda prodeunte, febris nunquam cito per ſpecifica jugulanda; ſed tutius eſt decem minimum operiri paroxyſmos, qui quaſi remedium adverſus ſuccorum abundantiam, donec ſponte miteſcant ſymptomata, & urina cocta mingatur, ac tum demum, præmiſſis adhuc alvum moventibus, ad febrem tranſire depulſandam.

OBSERVATIO III.

Quadragenarius quidam, ſanguis neo-

Tertia ſimplex præpoſtera medicatione in duplicē converſa.

neo-melancholicus, a longo jam tempore inordinata uſus diæta, æſtate, qua jam cum febres graſſabantur, ira gravius incitatus & corpus auræ veſpertinæ frigidiori liberius committens, incidit in artuum laſſitudinem, cum ſomno inquieto, dolore dorſi, capitis & hypochondriorum tenſione, ſuccedente horrore, & poſt hunc calore. Tertia die idem redit inſultus, & licet frigus non adeo eſſet intenſum, æſtus tamen, & reliqua pathemata longe erant acerbiora, anxietas intenſiſſima, & mentis plane quædam alienatio. Secatur a medico vena, offertur emeticum, unum tantum vomitum ciens, & poſt quartum paroxyſmum febris cortice chinæ ſiſtitur. Prodit hinc poſt aliquot dies in publicum æger, & in horto fluvio adjacente bene cœnatur quidem & potat, ſed recidit in febrilem longe vehementiorem paroxyſmum, ſtipatum ſumma præcordiorum anguſtia & æſtu, nec non vomitione, ita ut non modo potum, ſed & ipſa medicamenta rejiceret. Porriguntur hinc elapſis quatuordecim diebus bis pilulæ ex cortice chinæ & floribus ſalibus ammoniaci martiatis, tam infelici effectu, ut tertiana ſimplex in duplicem degeneraret, & vires ægri mirifice attereret. Notabatur præterea circa ventriculi regionem tumor, ingeſta omnia vomitu reddebantur, anxietas erat vix toleranda, pulſus etiam extra paroxyſmi tempus celer, urina non ſemper eadem, interdum craſſa cum ſedimento, interdum flava tenuis, non nunquam plane rufeſcens, & clyſtere injecto, alvus copioſa mucida, fœtida & bilioſa dimittebat.

Epicriſis cum curatione.

Eſt hæc febris tertiana duplex, cum metu inflammationis ventriculi, quam imminentem maximæ anxietates, perpetuæ ſtomachi ſubverſiones, alvi conſtipatio, pulſus continuo celer, & tumor ventriculi haud dubie præſagiunt. Nec levis notæ error in medicatione commiſſus fuit, quod non modo emeticum in febre tanto æſtu, & angore ſtipata oblatum, ſed & ante ſufficientem materiæ febrilis correctionem & primarum viarum expurgationem, paroxyſmus prematura primum cortice chinæ depulſus, & repetens poſtea, pilulis ex floribus ſalis ammoniaci, eminentius adſtringente virtute præditis, oppugnatus. Ut igitur inducta hinc noxa præſcinderetur ipſaque febris perſanaretur, hoc modo medicationem aggreſſus ſum. In infuſo theiformi ex ſcordii manipulo, florum chamomillæ vulgaris, ſummitatum millefolii ana pugillis quatuor, ſeminis fœniculi uncia dimidia, exhibui liquorem anodynum cum elixirio ſtomachali. Deinde ad potum ordinarium commendavi decoctum raſuræ cornu cervi cum radice ſcorzoneræ, cum quo quandoque propinatus hic pulvis: Recipe pulveris Marchion. drachma; lapidum cancrorum, nitri depurati ana drachma dimidia, pulveris caſtorei grana X. M. F. Pulvis D. S. *Pulver auf etliche mahl.* pulvis ad aliquot vices. Poſtea ſal abſynthii cum ſucco citri oblatum. Exterius vero cataplaſma, quod habebat florum ſambuci, chamomillæ vulgaris, Romanæ, ſalviæ, hormini, anethi ſingulorum pugillos ſex, herbæ menthæ criſpę manipulum, nucis moſchatæ, caryophyllorum, cardamomi, ſeminis fœniculi ana unciam ſemis, redactis omnibus cum fermento panis, ſpiritu vini & aceto roſaceo in formam cataplaſmatis, calide ventriculi regioni appoſiti. Quo facto per univerſum corpus ſudor obortus & anxietas cum vomitu ceſſavit; ac mitiori quoque ſenſim facto febris impetu, tandem electuario ex cortice chinæ, floribus chamomillæ & ſyrupo acetoſitatis citri, morbus feliciter perſanatus.

OBSERVATIO IV.

Tertiana continua in ſene funeſta.

Senex generoſus, ſeptuageſimum & quartum ætatis annum agens, ſanus alias adhuc & vegetus, intermiſerat conſuetam vere ſanguinis miſſionem,

& poſt impenſam totius corporis refrigerationem, atroci primum abdominis dolore infeſtabatur, cum extremorum frigore & tremore, ad viginti fere horas perſiſtente. Succedebat poſtea æſtus, cum ſenſuum perturbatione, pulſu vehementi, delirio, viriumque proſtratione. Tandem quidem superveniente leni madore, hæc inducias dabant, ſed elapſis aliquot horis levis denuo eveniebat partium extremarum refrigeratio, iiſdem quam antea ſymptomatibus ſtipata, ut non amplius obſcurum eſſet, laborare ægrum febre, tum temporis epidemica, tertiana continua. Accitus hinc medicus, cui ſolennis, ſtatim etiam in principio intermittentium, electuarii, cujus baſis cortex chinæ, uſus, & idem hoc ſuum remedium ſuadet, ſed abſumta licet ſucceſſive dimidia hujus libra, plus increvere, quam remiſere ſymptomata, ſubſequuta enormis virium proſtratio, continens capitis dolor, ſitis, ſumma præcordiorum anxietas ſomnique defectus, pulſu ſemper magno, pleno, citato interdum plane intermittente. Nono morbi die advocabar ego, ægrumque offendebam imbecillimum, graviter de ſiniſtro electuarii, biduo jam omiſſi, effectu conquerentem; ideoque ſanguinis miſſionem, quæ in principio, meo & aliorum medicorum judicio, ſummopere fuiſſet neceſſaria, inſtituere nolui, & nil niſi analeptica & temperantia, cum leniter diaphoreticis ſuaſi. Aderat quidem quotidie ſymptomatum ad ſex vel ſeptem horas remiſſio, ſed totalis virium proſtratio peſſima ominabatur, ideoque capitalem fore morbum prædixi, ægro etiam elapſis aliquot diebus, ipſo ſub paroxyſmo, obeunte.

Epicriſis.

Quamvis ſpecifica antifebrilia, quorum potiſſimum cortex chinæ, necnon reliqua, quæ mera adſtrictione agunt, martialia ſcilicet, cortex fraxini & *Hartmanno* familiaria aluminoſa, in moderandis, vel plane ſedandis febrilibus motibus, non contemnenda prudenter uſurpata polleant efficacia; nihilo minus tamen ego nunquam non graviſſimam inde notavi noxam, in corporibus plethoricis, ſpaſticis, obnoxiis vehementioribus ſtricturis, hypochondriacis & hyſtericis, & ubi nondum humorum acrimonia emendata, nec æſtus mitigatus. Tanto vero magis cum cautione danda ſunt ſenibus, quanto major in his ut plurimum humorum ſpiſſitudo & craſſities, alvi obſtipatio, immo haud raro ſanguinis redundantia.

OBSERVATIO V.

Tertiana cito & tuto ſanata.

Annus currebat 1719. quum Charlottiburgi, (quod amœnum prope Berolinum ſeceſſui regio dicatum oppidum, ſed ob paludum & ſtagnorum circumjacentium copiam, febrium, quotannis ibi graſſantium proventu, infeſtum,) & plures ex aulicorum miniſtrorum numero propter ciborum ingluviem, veſpertinum improvide admiſſum frigus & aerem noxiis effluviis refertum, tertianæ implicarentur, conſuetis ſymptomatibus ſtipatæ. Ex his plures, qui mea utebantur medicatione, hac ratione ad ſanitatem reduxi. Superato ſcilicet tertio paroxyſmo, intermittente die potionem emetico laxantem porrexi, ex manna & tartaro emetico, in aqua veronicæ, vel florum acaciæ ſolutis, qua ingens vitioſorum humorum colluvies per inferiora & ſuperiora exturbata. Hoc facto, tribus, vel quatuor, ante ſubſequentis paroxyſmi acceſſionem, horis, ad lenem provocandum ſudorem, exhibui potionem ex tribus aquæ cardui benedicti unciis & dimidia uncia aquæ theriacalis, cum drachma ſalis tartari & triginta ſpiritus vitrioli guttis. Tum extra paroxyſmum corticem chinæ & flores chamomillæ vulgaris, vel in forma electuarii, vel potionis, binis quibuſvis horis, præbui, quibus per aliquot dies uſurpatis, febris diſceſſit, injuncta

poſt-

poſtmodum, ad arcendam novæ materiæ febrilis generationem, parciori victus ratione, cum elixirii noſtri ſtomachici uſu.

Epicriſis.

Multiplici edoctus ſum experientia, ſpecifica intermittentium præſidia, horumque principem, corticem Peruvianum, felici cum ſucceſſu dari, vel ſtatim in principio febris, perpurgatis prius probe primis viis, vel declinante poſt aliquot paroxyſmos jam ſua ſponte febris impetu, non tam facile nocere, ac ſi natura per plures paroxyſmos imbecilliori reddita, demum uſurpatur. Tum enim magis noxa timenda & majori opus eſt prudentia, eo quod per crebriores paroxyſmos, motu tam inteſtino, quam tonico auctiori, tota ſanguinis & humorum maſſa in excrementitias ſordes fatiſcit, quæ niſi prius ſufficienter expurgatæ fuerint, per adſtrictivam ſpecificorum facultatem intus retentæ, pejoris notæ recidivas, vel novos alios morbos, ingignunt.

OBSERVATIO VI.

Tertianæ epidemicę. Ex præcalida, diuturna, inſueta plane aëris tempeſtatumque conſtitutione, elapſo 1727. anno, plures febrium ſpecies univerſam fere Germaniam infeſtarunt, & laborantes nimio, fere continuo æſtu, virium proſtratione, anxietate, capitis dolore & nonnumquam plane delirio, mirifice afflixerunt, ita quidem, ut frequentiſſimæ ex illis eſſent tertianæ continuæ, ſymptomatibus non penitus intermittentibus, ſed tantum remittentibus, donec lapſu temporis, ſucceſſive vel in quotidianas, vel tertianas legitimas, vel etiam quartanas, tranſirent. In harum perſanatione ego quidem felici cum ſucceſſu hac uſus ſum methodo. Sub febre, tribus ſingulis horis, duo circiter cochlearia præbui potionis ex aqua florum ſambuci, tiliæ, ceraſorum nigrorum ana unciis duabus, pulveris præcipitantis & bezoardici ana drachma una, ſucci citri & julepi roſarum ana uncia dimidia. Remiſſionis tempore oblatum laxans ex mannæ uncia cum dimidia, vel duabus, nitri puri & ſalis polychreſti ana granis 15. in jure carnis vel aqua deſtillata ſolutis. Fœminis autem ſpaſmodicis affectibus obnoxiis, clyſteres injicere juſſi, leniter diſcutientes & demulcentes. Perpurgata his prima regione, ad electuarii uſum acceſſi, hac tamen cum differentia, ut ad temperandum æſtum, nitrum adjicerem. Fracta hic poſtero mox die febris atrocia, ut per aliquot adhuc dies hujus remedii uſui inſiſterent, & alvum clyſteribus apertam ſervarent, febre autem penitus evaneſcente, exactum in vita & victu tenerent moderamen, & ſubinde pilulas noſtras balſamicas confortantes deglutirent, injunxi. Et ſic brevi tempore, divino auxilio, ægri convaluerunt, quum alii, iiſdem febribus laborantes, adhibitis variis remediis, venæ ſectione, emeticis, ſalibus amaris, & eſſentiis alexipharmaticis, diu fuerint afflicti, viribus adeo conſumtis, ut longo tempore omnique arte eaſdem vix potuerint recuperare.

Epicriſis.

Febres, quæ accedentes gravibus ſtipantur ſymptomatibus, intenſo æſtu, ſiti, virium & appetitus dejectione, niſi ſint acutæ, ſed notabiles ſervent remiſſiones, melius in principio ſpecifica febris præſidia ipſumque chinæ corticem ferunt, ac illæ ex tertianis & quartanis, quæ lenius invadunt & lentius procedunt. In illis quippe expedit utique effrenes ſolidorum & fluidorum motus, roborantibus & antiſpaſmodicis moderari, vel plane ſedare; in his vero langueſcente jam naturæ motu & ad removendam in viſcerum infarctu, & glandularum obſtructione repoſitam morbi cauſſam non ſufficiente, idem perficere oppido nocivum. Ego certe multis confirmatum habeo exemplis, longe melius antifebrilia propinari in tertianis legiti-

timis, cholerica, & juvenilia corpora graviorum ſymptomatum inſultu infeſtantibus, quam ubi ſegniora & phlegmaticæ conſtitutionis nothis implicantur. Nec infrequenter in illis fuit obſervatum, poſt Americani corticis uſum, alvum fluxiſſe, ſudorem largius manaſſe, pulſus intermiſſionis tempore cum virium incremento increbuiſſe, quin ipſum ſalivalem laticem ſtillaſſe.

OBSERVATIO VII.

Ex tertiana apoſtema muſculorũ abdominis.

Prehendebatur verno tempore tertiana epidemica, vir quidam quadragenarius, laxioris habitus, qui militiæ deditus, tam propter effuſum per crebriora vulnera ſanguinem, quam abuſum vinorum Italicorum, corpus infirmum, atque cauſarium reddiderat. Advocabatur medicus, febremque ardentem & malignam, propter intenſum ardorem & ſitim, fore judicans, porrigebat alexipharmacum, ex ſpiritu cornu cervi, & tinctura bezoardica. Sed increſcebat inde ardor cum ſiti, & accedebat delirium plane, ut æger nudum etiam corpus in paroxyſmo frigido ſubjiceret aeri, gelidamque largiter ingurgitaret aquam. Concedebat tamen febris in tertianæ intermittentis typum, æſtuſque remittebat, debilitas autem inſignis, magna ad ſudorem proclivitas, & mira paroxyſmorum anomalia ſuccedebat. Diſcedebat tandem penitus febris tertiana, ſed ſudor cum tuſſi affligebat perpetua, & quotidie febrilis quædam, licet ſine horrore, & adeo notabili calore, præſto erat commotio, ac præterea infra cordis ſcrobiculum, in media cartilagine enſiformi, tumor quidam prædurus eminebat. Conflictabatur cum hiſce pathematibus per binos fere menſes æger, ac interea a multis medicis exquirebat conſilia, quorum quiſque de affectu & medicatione peculiarem promebat ſententiam, uno febrem eſſe hecticam, altero tertianam duplicem, tertio hydropem, quarto glandularum omenti tumorem, affirmante. Errabant autem omnes. Increſcebat enim ſubinde tumor, & exquiſitus pungitivus cum ardore dolor jungebatur, & apoſtema potius intra muſculos, non intra cavum abdominis, latitare conjiciebam. Rejectis diſcutientibus externis emplaſtris, ſolum diachylon ſimplex fuit admotum, & ſuper hoc poſitum cataplaſma emolliens. Sic elapſo triduo, attolli, & molleſcere cœpit tumor, puriſque ſubtus undulatio locum inciſionis monſtravit, qua quinto die facta, pus fœtidiſſimum, ad tres minimum menſuras, pauco cruore intermixto, effluxit ſenſim. Inde mitior illico factus calor, ſomnus quietus redditus, & abſceſſu injectis balſamicis ſenſim ad conſolidationem perducto, priſtinam demum æger recepit ſanitatem.

Epicriſis.

Sanguineum corpus apoſtemati concipiendo quam maxime eſt opportunum, ob ſuccos in laxa fibrarum textura ex facili ſubſiſtentes. In hoc quidem, potus ille frigidus, ſub paroxyſmo copioſe ingeſtus, cum improvida abdominis refrigeratione ſub fervido calore, ſanguinem & ſuccos in muſculis abdominis conſiſtere fecerunt. Horum exſtaſi enatum apoſtema, factus tumor, & materia contenta computruit, quæ ſanguini prælabenti remixta, continuum lentum calorem cum languore induxit, & aperto apoſtemate, tam fœtidum exſpiravit odorem.

OBSERVATIO VIII.

Tertiana cum ictero & tuſſi Curata

Æſtate, qua varii generis febres circumibant, vir quadragenarius, poſt gravem iram, præcordiorum ſummas anxietates, cum vomendi conatu, incurrebat. Excipiebat hæc poſteris diebus icteritius color, in oculi albo quam maxime conſpicuus, nec non ferina tuſſis, noctu potiſſimum affligens ſomnumque interturbans. Nihilominus,

poſtulante ſic, quo fungebatur, munere, iter ſuſcipiebat, ſub quo vero ob auram frigidiuſculam & delicta quæ committebat, diæteti ca, febrem nanciſcebatur tertianam. Stipabatur hæc ſolitis pathematibus, major tamen in paroxyſmo erat anxietas & inquietudo, urina ſaturate tincta, ſine ſedimento, æſtus per viginti fere horas perſiſtens, & tuſſis quoque, noctu præſertim & ſub frigore, vehementior. Conſulebatur medicus, qui propinabat emeticum, ex tribus tartari emetici granis, quo ſexies pituitoſus tantum bile leviter remixtus humor ejectus. Hoc facto dabatur electuarium ex radicibus alexipharmacis, pimpinella, gentiana, angelica, addita theriaca veteri, & ſyrupo acetoſitatis citri. Hinc vero mirum exaſperabatur febris fereque reddebatur continua, ſomnus cum appetentia intercidebat, & continuus ſine frigore perſiſtebat æſtus, ſub quo medicus ad ſitim extinguendam Martisburgenſem ſuadebat cereviſiam. Advocabar ego, & cauſam febris cum ſymptomatibus curatius expendens, rejectis, quæ a medico præſcripta fuerant cunctis, contrariam plane medendi ingrediebar viam. Pro potu quippe ſuadebam decoctum avenaceum, idque etiam cum ſeminibus quatuor frigidis & papaveris albi in emulſionis formam redigere, & adjecta convenienti nitri portione, pro lubitu liberaliter ingerere præcipiebam. Pulverem dein abſorbentem nitroſum, ex antimonio diaphoretico, lapidibus cancrorum, nitro & tartaro vitriolato, bis vel ter quotidie, in & extra paroxyſmum ſumendum, commendabam. Bis etiam quotidie liquor noſter anodynus mineralis ad guttas 20. in ſuperiori decocto offerebatur. Redditis per hæc mitioribus cunctis, elapſis quinque diebus, electuarium antifebrile ex rob ſambuci unciis duabus, corticis chinæ drachmis ſex, ſyrupi acetoſitatis citri unciis duabus, pulveris florum chamomillæ drachmis duabus, antimonii diaphoretici, extracti centaurii minoris, nitri, ſingulorum drachma, quovis bihorio ad drachmas duas, per quatriduum exhibitum. Quo ex toto ceſſavit febris, cum omni æſtu ac ſiti, ferina tuſſis conquievit, urina, ſecus ac per totum morbi decurſum, ex bruno-rubicundo colore flaveſcens ſedimentum dimiſit, appetitus cum viribus rediit, & flavus in facie & corporis ſuperficie color ſucceſſive diſparuit. Denuo vero, ne ex ciborum ingluvie recidiva gigneretur, crebriorem pilularum balſamicarum & ſalis digeſtivi ex arcano duplicato, ſale digeſtivo & ſale tartari uſum, cum abſtinentia, ſerio injunxi, & ſic æger, vitata ſimul omni refrigeratione corporis, animique commotione, quæ facile recidivam creare poſſunt, maxime ſi negligitur primarum viarum evacuatio, quæ demum ſeptimo a febre die molienda, ad perfectam rediit ſanitatem.

Epicriſis.

I. Hoc in ægro omnia primum in motu ſpaſtico exceſſivo fuerunt conſtituta, acris etiam ſubtilis materia potius in vitio fuit, quam craſſioris & rudioris humoris moles, teſtantibus id origine febris ab ira, ſymptomatibus, ut tuſſi ferina, & icteritia, ex ſpaſmo ductuum biliariorum. Perperam igitur a medico datum emeticum, & electuarium calefaciens, quibus motus ſpaſtici cum inteſtino aucti & pathemata exarcebata. Ex uſu potius fuiſſent motus complacantia & acrimoniam diluentia ac temperantia, cum iis, quæ per cutis poros ſubtiles ſordes eliminant. Quod demum cum ſucceſſu decocto diluente & humectante, pulveribus abſorbentibus nitroſis & temperante diaphoretico electuario, a nobis confectum.

II. Magna omnino eſt cognatio inter ſubitaneam ex ſpaſmo icteritiam, tuſſim ferinam convulſivam, & inter motum febrilem intermittentem, qui noſtra ſententia in ſpaſtica quadam univerſali vaſorum, & nervoſarum partium ſyſtematis strictura conſiſtit.

Hinc etiam factum, ut iiſdem remediis, terna hæc mala & ſymptomata omnia ſimul & ſemel funditus fuerint ſublata.

OBSERVATIO IX.

Tertiana curata & in continuam converſa uno remedio.

Miles quidam robuſtus, poſtquam in cœna ad ſatietatem uſque ingeſſiſſet, & noctu aere nebuloſo excubias egiſſet, præcedente horrore, nauſea & conatu ad vomitum corripitur, ſubſequente æſtu, & anxietate. Redeunt hæc pathemata tertio die acerbiora, ideoque ad chirurgum properat, qui die vacuo primum dat emeticum, ſeptem ante paroxyſmum horis, quo ſtrenue pituitam cum bile evomuit. Febrili die, tribus ante paroxyſmum horis, idem morbi artifex piperis albi grana 15. ſtercoris muris grana 10. & lapidum cancrorum drachmam dimidiam in aliquot cochlearibus ſpiritus vini porrigit, & jubet, ut deſuper biberetur cereviſia probe calefacta. Miles lecto incluſus ſudat inde fortiter, paroxyſmus fugatur, & repetito aliquoties hoc remedio, cura feliciter abſolvitur. Accidit vero haud ita multo poſt, ut juvenis cholericus, in iram pronus, & liberaliter vini potui indulgens, tertianæ implicaretur. In conſilium vocatur idem chirurgus, & idem remedium exhibet, ſed tam ſiniſtro effectu, ut continua inde fere fieret febris, æſtus augeretur, æger deliraret, & de exquiſito ardoris, quaſi carbonis igniti, ſenſu, in ſcrobiculo cordis, conquereretur. Parata igitur emulſio ex aqua florum ſambuci, tiliæ, papaveris rhœados, ſeminibus quatuor frigidis & papaveris albi, quæ tam ſola, quam cum pulveribus abſorbentibus & diaphoreticis, nitroſis, ſumta, ac demum adjunctus uſus electuarii jam deſcripti, quem excepit liberalis alvi fluxus, tam ſalubri eventu, ut febris diſcederet, ſymptomata quieſcerent, & æger ſanitatem reciperet.

Epicriſis.

Luculentum hoc exemplum eſt, non omnia omnibus prodeſſe. Nam ſi tertiana in corpus robuſtum, minus agile ac ſenſibile incidit, idque ob ſaburram in ventriculo & tranſpirationem impeditam; emetica quidem, & poſtea calidiora ante paroxyſmum, eximiæ ſunt utilitatis. Sed ubi corpus activum, & motus magis, quam qualitas & quantitas humorum peccat, contraria plane medendi methodus & ſedantia adhibenda medicamenta. Et in ejuſmodi quidem cholericæ indolis ad iram pronis ſubjectis, ſingularis plane eſt ex Chinchina paratorum effectus, eo quod ſumma cum euphoria crebras & bilioſas alvi dejectiones proritare ſolent.

OBSERVATIO X.

Ex Tertiana ventriculi inflatio.

Sexagenarius robuſtus & plenus, ſanguineo-phlegmaticus, calculi renalis doloribus ab aliquot annis ſubinde obnoxius, flatibus præterea & ructibus divexatus, nanciſcebatur anno abhinc tertianam tum epidemiam. Poſt tertium paroxyſmum, moleſtiarum pertęſus a medico, ut febrem abigeret, poſcit. Paret hic, & electuario, ex rob juniperi, cortice chinæ, & ſyrupo acetoſitatis citri, poſt ſex dies, febrem ex voto, uti videbatur, profligat. Sed ſequitur poſtea inflatio ventriculi, cum ructibus, & borborygmis ventris, præſertim poſt paſtum & alimenta gravis materiæ. His jactatus æger meo ex conſilio uſus eſt mane pilulis balſamicis & veſperi pulvere ſalino aperitivo ex arcano duplicato, ſale Sedlicenſi & cancrorum lapidibus, per ſex dies, & poſtea ante prandium eſſentia carminativa Wedelii, cum æquali parte ſpiritus nitri dulcis remixta, felici cum ſucceſſu. Quum vero elapſis vix quatuordecim diebus medicamenta rejiceret, eadem a flatibus & ructibus expertus eſt incommoda, eaque propter ad priora medicamina confugit, ſuccedente ex voto effectu.

Epi-

Epicriſis.

Quando tertiana corpus impurum, ſuccis repletum, & chronicis paſſionibus jam affectum prehendit, in medicinam cedit, motu inteſtino & progreſſivo auctiori obſtructiones reſerando, viſcidos humores attenuando, & ſordes ſubtiles diſtlando. Quando vero cito nimis ſpecificis compeſcitur, noxia materia remanens & deterior reddita, in diſpoſito jam corpore, flatulentias creat, malumque exacerbat. Et licet oppoſita his pathematibus præſidia leniter educendo vitioſam materiam ac tonum ventriculi & inteſtinorum roborando, egregie profuerint; expertus tamen ſcribo non facile ejuſmodi pathemata ceſſare, niſi aquæ minerales, præſertim Carolinæ thermæ, in auxilium vocentur, ac vere, vel æſtate debito cum regimine uſurpentur.

OBSERVATIO XI.

Tertiana in ſene curata. Superiori vere, quo tertianæ erant admodum frequentes, vocabar ad ſeptuagenarium vegetum adhuc & ſtrictioris corporis habitus, qui eodem decumbebat morbo, & adhibitis licet pulveribus digeſtivis ſalinis, elixiriis amaris, pilulis etiam polychreſtis, decimum quartum jam paroxyſmum erat paſſus. Percontatus de omnibus, vires quidem proſtratas, ſtomachum mire languentem & faſtidientem, & urinam ſine ſedimento eſſe, comperio, habitum tamen corporis expendens & pulſum in paroxyſmo plenum adhuc & fortem offendens, electuarium offerre non dubitavi. Sumtum illud bihorio quovis ad drachmas duas, bibendo poſtea aliquot cochlearia vini, auſpicato cum effectu, ita, ut ſubſequens illico paroxyſmus mitior longe eſſet, nec nauſea, nec capitis dolore, neque anxietate, ut antea, ſtiparetur, ſecundus vero penitus emaneret, urina craſſa mingeretur, vires redirent, & æger optime convaleret. Ne autem recidiva accideret, ut eodem electuario, parcius tamen, adhuc uteretur, elapſis ſeptem diebus, bis pilulas balſamicas cum ſale aperitivo deglutiret, ingluviem ciborum & ſeria negotia vitaret, temperate calidum potum aſſumeret, & corpus ab omni refrigeratione ſollicite defenderet, ſerio præcepi.

Epicriſis.

Chinæ cortex non tam nocens eſt, ut vulgo creditur, ſed ipſis etiam ſenibus cum fructu datur. Neque etiam ſine exceptione illa practica eſt regula: quod nunquam ſit offerendus, antequã urina compareat cocta. Ego enim multiplici compertum habeo experientia, nunquam ipſum nocuiſſe, ſi primæ viæ prius probe expurgatæ, ſi corpus non impuris ſuccis ſcatet, viſcera ſanguinea integra, & nullus inflammationis internæ metus. Multo magis innocens hujus corticis & ſalutaris effectus, in ægro activæ indolis, fibroſi & amplioribus vaſis inſtructi habitus. Longe præſentiorem etiam expertus ſum ipſius efficaciam in corpore quodammodo jam per febrem debilitato fibrarumque tono remiſſiori, ac ſi vires adhuc vegetæ & motuum vigor, niſi forſan exſpectationem interdicant circumſtantiæ.

OBSERVATIO XII.

Rari ſunt in thermis Carolinis diu febricitantes. Simul ac enim febris impetit, intercalari die largiter ingerunt aquas thermales, quæ primas vias efficaciter deplent, ſudorem etiam & urinam liberaliter eliciunt. Si poſt quintum paroxyſmum febris non diſcedit, corticem Peruvianum die vacuo adhibent, vel in electuarii forma, vel decocto, hunc in modum: recipe corticis chinæ unciam, radicis gentianæ rubræ unciam ſemis, herbæ cardui benedicti manipulum, centaurii minoris tantundem, vini Gallici menſuram; coque leni calore, cola & adde ſyrupi menthæ unciam, M. de quo tribus quibuſvis horis extra *tertiana cito curata in Carolinis.*

pa-

paroxyſmum duas uncias bibunt, ſorbillando mane in lecto infuſum theiforme & ſudorem eliciendo. Sic feliciter ut plurimum ex toto febrem percurant. Mihi anſam hoc dedit, ut eadem methodo ſubinde uterer, & ſurrogata Carolinis Sedlicenſi aqua, purgationem ventris molirer, & poſt eam decoctum illud præberem, auſpicato pariter ſucceſſu in tertiana & quartana, præſertim æſtiva ac vernali.

Epicriſis.

Compendioſa, & facilis eſt hæc intermittentes curandi methodus, ſolennis non modo in Carolinis, ſed & iis locis, ubi acidulæ purgantes ſaliunt. Nec male medentes eidem viæ inſiſtunt, & primas vias crudis & bilioſis ſordibus obſeſſas ſalibus deplent. Salia enim reliqua ex regno vegetabili purgantia ſecuritate & promta efficacia longe ſuperant. Tanto vero magis proficua ſunt, quando in ſufficienti quantitate humidi ſoluta aſſumuntur. Hinc ſi copia non eſt aquæ ejuſmodi medicatæ, ego ad imitationem ipſius aquam paro laxantem, adjiciens uni aquæ menſuræ olei tartari per deliquium unciam dimidiam, & in lagena anguſti orificii inſtillans eo uſque ſpiritum vitrioli, donec nulla amplius eveniat ebullitio. Vel diſſolvo in menſura aquę unciam ſemis ſalis polychreſti, ex ſulphure & nitro calcinatis confecti. Uſurpato aliquoties liquore hoc ſalino, deſcendo tandem perquam ſecure ad ſpecifica roborantia, quæ inter primas tenent, cortex chinæ, caſcarillæ, tamariſci, & omnia amara, & ex marte rite parata.

OBSERVATIO XIII.

tertiana in puero per chinæ corticem funeſta.

Puer facie florens, indole vividus, complexione ſanguineus, a biennio aliquoties hæmorrhoidarius, cum abdomine tumido, ceterum valens, poſt æquinoctium autumnale, tertianam, quo ex diætetico errore neſcio, incurrit, eademque ob paroxyſmi vehementiam, ſtomachum penitus languentem ſomnumque turbatum, graviter decubuit, urina ſimul clara & ſine ſedimento comparente. Excepit hanc Medicus aperientibus, crudos ſuccos corrigentibus tutiſſimiſque febrifugis. Sed quum decem paroxyſmos paſſus eſſet æger, parentes percarum natum vitæ diſcrimen ſubire metuentes, inconſulto medico ab Empirico quodam potius quam medico opem quæſiverunt, qui electuarium, cujus baſis tormentillæ radix prompte porrexit, ac ut tribus ſingulis horis, intercalari die, doſis caſtaneæ magnitudine deglutiretur, præcepit. Mitior inde facta febris, ſed continuato aliquandiu adhuc pharmaco, paroxyſmi tempore, tremor ac frigus totum concuſſit corpus, cum colliſione dentium & labiorum, ſequuta mox convulſio epileptica univerſalis, per viginti horas, fruſtra datis omnibus antepilepticis, perſiſtens, ægro ſub ipſa extincto.

Epicriſis.

Ego quidem permultis confirmatum habeo exemplis, hæmorrhoides in infantibus ac pueris jam prodeuntes, accedentibus pubertatis, vel juventutis annis, raro alium quam ſiniſtrum ac ut plurimum funeſtum ſortiri eventum. Ipſum hoc enim ataxiam motus circulatorii in viſceribus abdominis prodit, ex qua facile labem & vitium contrahere poſſunt. Neque ea propter dubium eſt, quin hoc in puero, infimi ventris viſcera, hepar, lien, vel pancreas, fuerint farcta, & obſtructa. Motus autem febriles præſidio potius fuiſſent, inprimis quum intermittentes per annum ſæpe infantes detineant, modo medicatio rite inſtituatur, nec tamen adeo ſint detrimento, ut potius corpus firment, & longævum efficiant. Perperam igitur adſtringentibus ſalutares hi motus ſedati & cauſa febris altius viſceribus impacta, ſpaſmi quoque tam ex hæreditate a matre hyſterica, quam ex ipſa febre jam præſentes, & ex alvi ſtrictura ac limpida urina cognoſcendi

ſatis,

ſatis, ita adaucti, ut in convulſivos plane degenerarint funeſtos. Memorato etiam dignum videtur, quod hic puer multos annos inſolita voracitate laboravit.

Has practico-clinicas de tertiana obſervationes hic adduxiſſe ſufficiat, plures paſſim reliquis meis ſcriptis inſerui, & quidem uberius enarratas ac evolutas, *Medicinæ conſultariæ*, ex qua hanc in rem conferri poterunt ea, quæ *Tom.II.Dec.I.caſ.IV.pag.32. ſeqq.* de gravibus & variis ſymptomatibus ex male curata intermittente, *Dec.II.caſ.VI.pag.86. ſeqq.* de febre lenta ex male curata tertiana; *Dec.IV.caſ.V.pag.180. ſeqq.* de ſpaſmo hypochondriaco ex male curata tertiana; *Tom.III.Dec.II.caſ.XI.pag.106. ſeqq.* de febre tertiana male curata, ſæpius recidiva inque eryſipelas cum moleſtis ſymptomatibus tranſeunte; *Tom.IV.Dec.III.caſ.IV.pag.167.* de febre bilioſa intermittente; *Tom.V.Dec.IV.caſ.I.pag.243.* de multis atrocibus malis poſt febrem ſuppreſſam & puerperium feminam infeſtantibus, nec non *Tom.VI.Dec.I.caſ.VI.pag.35.* de tertiana duplici cum purpura in gravida, attuli.

CAP. II.

DE

FEBRE QUARTANA.

§. I.

Quartana quid?

TErtianam, & gravitate, & contumacia, ex intermittentibus longe adhuc ſuperat ea, quæ quarto quovis die, intercalaribus integris binis, corripit, eamque ob cauſam vocatur quartana.

§. II.

Paroxyſmi hiſtoria.

Scilicet, poſt meridiem ut plurimum, hora quarta, aut quinta, quandoque etiam citius, quandoque ſerius, cum notabili corporis languore, pandiculatione capitis, dorſi, lumborum, ac tibiarum contuſivo dolore, accedit. Pedes hinc cum manibus refrigeſcunt, corpus univerſum palleſcit, facies & ungues liveſcunt, ſupervenit horror & rigor huic febri familiaris, lingua & labia tremunt, ſpiritus difficulter trahitur, præcordia anguntur, corpus inquietudine jactatur, & pulſus arteriarum contractus ac durus, quandoque etiam inæqualis plane percipitur. Durant hæc omnia per duas plerumque, aut tres horas, ac interea alvus in plurimis ſtringitur, in nonnullis ad deſidendum & mejendum ſtimulus, in quibuſdam, potiſſimum ſenibus, conatus ad vomendum, vomitus & alvi ſeceſſus. Multis etiam, inprimis ætate gravioribus, caput mirum turbatur, & mens ſibi non conſtat, ut aliena multa loquantur. Succedit lento poſtea greſſu calor, non adeo urens, ſed ariditate quam maxime moleſtus, evaneſcit rigor, arteriarum ictus ad æqualitatem redeunt, celerioreſque ac majores micant, capitis tamen obtuſus dolor perſtat, cum vertiginoſa affectione, & cutis demum pauca ſaltim humiditate perfunditur, donec elapſis quatuor vel ſex horis, & æſtus, & pathemata hæc, diſcedant. Ceſſante ſic febris impetu, duobus qui vacui ſequuntur diebus, ęger quidem coſtanter fere lectum relinquit, reſtitat tamẽ ſenſus quidam doloris in artubus ac pedibus, ipſa oſſa quaſi tundens atque profundo pondere obterens, oſteocopus græco nomine dictus, caput quoque in quamplurimis grave eſt, & animum faſtidium tenet, urina, quæ in paroxyſmo tenuis reddita & aquoſa, nunc craſſa & cum ſedimento ſecedente.

§. III.

Quartanæ cauſa proxima.

Hæc quæ ſub paroxyſmi impetu ſubinde obveniunt pathemata, uberius utique teſtantur, graviſſime nervoſarum partium ſyſtema in univerſo corpore pati & ſpaſticis conſtrictionibus agitari. Eamque ob cauſam immediata & proxima hujus febris cauſa conſtituenda omnino in univerſali & vehe-

vehementi ſpaſtica nervoſarum partium ſtrictura, quæ ex ſpinali medulla potiſſimum procedens, non modo tunicas vaſorum, ſed & totum nervorum ac fibrarum ſyſtema, præter naturam afficit, ut motus ſolidorum & fluidorum inde graviter turbentur.

§. IV.

Materialis. Materialem vero cauſam, quæ nervoſas partes in tam exorbitantes motus abripit, veteres quidem humorem melancholicum extra vaſa putreſcentem eſſe voluerunt; ſed ſicuti in omni febre, ſic etiam in quartana, ſubeſt materia activæ indolis, & cauſtica acrimonia imbuta, internas ſenſu exquiſito pollentes partes ad ſpaſticas criſpaturas ſolicitans. Quia tamen ex pancreate ei nupta eſt materia, quæ ad acido-viſcidam indolem accedit, diuturniores dat inducias, nec tam cito colligitur, nec ad membranas ſpinalis medullæ ex prima regione tam cito appellitur. Quando vero ſufficienti quãtitate collecta in primarum viarum latibulo, maſsã ſanguinis ſucceſſive ſubiit, & certo interpoſito tempore, ad ſpinæ dorſi membranas delata, febriles eoſdem ſuſcitat motus, quos præcedenti capite de tertiana enumeravimus.

§. V.

Antecedens. Jam ſi porro hujus materiæ febrilis natales rimamur, hæ utique primario arceſſendæ ex tardo admodum ſanguinis, per viſcera abdominis depuratoria & ſecretoria, hepar præſertim, lienem & pancreas, progreſſu, horumque tandem ſuccedente infarctu, & obſtructione. Hoc enim facto, humores fermentales, gaſtrici, lymphatici, ſalivales, a temperata, ſubtili, ſpirituoſa indole deſciſcunt, ac fixam & acidam induunt, ut ad intimam ciborum diſſolutionem & chyli extractionem minus ſint idonei, ſed cruditatum acidarum, & viſcidarum ingens fiat proventus. Quibus ipſa mora pejorem indolem contrahentibus, & ab accidentibus aliis externis cauſis acrimoniam induentibus, ipſa demum excluditur febris.

§. VI.

Impeditus humorum per viſcera progreſſus. Videlicet languidiorem ſanguinis per abdominis vaſa curſum in cauſa eſſe, ex eo patet, quod huic febri quam maxime opportuna ſint corpora conſiſtentis, & provectioris ætatis, melancholici temperamenti, & quæ, vita ſedentaria nimia, intermiſſa ſanguinis miſſione, victu duro inſalubri, nimioque acidorum & ſpirituoſorum uſu, vel etiam ſolennium criticarum ſanguinis evacuationum ſuppreſſione, nec non animi affectuum intemperantia, ſuccorum incurrerunt & abundantiam, & ſpiſſitudinem, ac impuritatem. *Et acris materia.* Cauſticam vero ſimul etiam ſubeſſe materiæ indolem nemo negabit, qui novit, quartanam poſt excluſas ſub æſtate fervente acres ſordes plerumque autumno prodire, per ſcabiem quandoque & purpuram ſolvi, iiſdem repulſis impetere, variolis erumpentibus diſcedere, ex tertiana gigni, in tertianam quoque tranſire, & eodem modo ac tertianam in locis paludoſis, aere acrium recrementorum copia referto, frequentem admodum eſſe ac epidemiam.

§. VII.

Quartana ſimplex eſt vel duplex. Sic quidem generata febris quartana varium ſubinde exhibet genium. Quandoque ſcilicet ſimplex eſt, quandoque duplex. Simplex, ea, ut jam delineavimus, incedit facie. Duplex vero tum dicitur, quando intra quatriduum bini ſuccedentes accedunt paroxyſmi, ita quidem, ut uterque peculiarem ſuum ſervet typum, & ſingulare acceſſionis tempus, alternatim ſemper præcedenti inſultui reſpondens, tertio duntaxat die a febre penitus vacuo. Id quod ſæpius evenit, quando ſimplex quartana perverſa medicatione excipitur, aut in vitæ, vel victus regimine, committitur error.

§. VIII.

Legitima vel notha. Legitima dein obſervatur eſſe, vel notha. Illa exactius, quam ullum aliud febrium genus recurſus terminum ſervat, tempore ſcilicet pomeri-

ridiano. In hac contra certum non eſt reditus tempus, plerumque tamen ante meridiem, æſtus quoque impenſior, ipſoque frigore gravior urget.

§. IX.

Continua.

Nonnunquam porro quarto quidem quovis die, præviis ut plurimum pandiculationibus & horripilatione, repetit, ſtatum tamen terminum non adeo exquiſite ſervat, nec deferveſcente impetu penitus intermittit, ſed diebus in ſimplici intercalaribus, mitius tantum, quam febrili, affligit; calor naturali intenſior adhuc adeſt, pulſus magis auctus, appetitus languet, vires proſtratę ſunt, os ſiccum, caput temulentum, ſomnus inquietus, & urina rubicunda, craſſior, cum ſedimento roſeo mingitur, eamque ob cauſam a medicis quartana appellatur continua.

§. X.

Epidemia.

Ut plurimum populares habet circuitus, & epidemia eſt, tum maxime, quando æſtas præceſſit præter conſuetudinem calida & ſicca, eaque propter acria & multa bilioſa recrementa in corpore genita. Id quod anno 1616. *Sennertus de febr. lib. 2. cap. 20.* nec non anno 1652. *Bartholinus cent. I. hiſt. anat. 95.* contigiſſe, memorant, & noſmetipſi de annis 1684. 1719. 26. & 28. multiplici experientia edocti teſtamur. Et quia ob æſtum nimium potus frigidus ſæpe aceſcens ingeritur, & noctu frigus accedit, perſpiratio ſordium acrium impeditur, & humores cum ſanguine ſpiſſi evadunt.

§. XI.

Endemia.

Nonnullas regiones & tractus endemia lues infeſtat: nimirum in Weſtphalia, Pomerania, lociſque, quæ ad boream vergunt, & incolas alunt, victu duriori, craſſiori & crudiori utentes, nullus fere elabitur autumnus, quo non multi quartana prehendantur, ac diu admodum eadem detineantur. Idem evenit in locis paludoſis, ſtagnorum & lacuum pravis exhalationibus infeſtis, in quibus vere tertianæ, autumno quartanæ, largo proventu pullulare & crebro recrudeſcere ſolent.

§. XII.

Varias in plethoricis & hypochondriacis.

Varium etiam quartanæ exhibere ſolent genium, pro diverſitate corporum, quæ corripiunt. Nimirum ſi incidunt in corpus, quod, ob vitam ſedentariam victumque craſſum & durum, copioſum & craſſum ſanguinem in venis alit, vel quod hypochondria male conſtituta habet, aut diuturniori animi mœrori indulſit, tum graves & contumaces eſſe ſueſcunt, nec periculo vacant, eaque propter in ægrotante exquiſitum victus ac vivendi moderamen; in medente autem magnum in exhibendis remediis poſcunt judicium. Ubi cacochymica diſpoſitio & purpuræ forſan materia ſimul ſubeſt,

cacochymicis.

pathematibus longe acerbioribus incedunt, major virium eſt proſtratio, vigilia, mentis alienatio, præcordiorum anxietas, ac purpura demum erumpit, qua, levi ex cauſa retrocedente, febriles paſſiones increſcunt, graviuſque affligunt.

§. XIII.

Infirmis ſenibus.

In ſubjecto, viribus per ſenium, valetudinem, pravam vitæ rationem, aut animi pathemata exhauſto, facile in continuam tranſit, quæ ex languore virium poſt paroxyſmum, pulſu frequenti, lento calore & appetentia proſtrata, cognoſcitur, ægrumque in haud leve diſcrimen adducit. Quando

juvenibus.

poſt intenſiorem æſtatis fervorem, corpus juvenile & agile invadit, paroxyſmus longius perdurat, æſtus urens magis in liberalem ſolvitur ſudorem, ſitis quoque & ſtomachi languor impenſius urgent. Infantes &

infantibus.

pueri, quia ægre medicamenta ſumunt, nec diæteticis pręceptis obtemperant, noctu, removendo ſtragula, corpus refrigerant, & præterea habitum corporis laxum, ad ſufflaminandum perſpirationis ſucceſſum, nec non ventriculum, ad colligendam cruditatum ſaburram aptum, obtinent, diutius hac cum febre conflictantur, crebriores in recidivas incidunt,

dunt, aut aliis poſtea morbis patent.

§. XIV.

Secura tamen eſt. Interim quartana hæc febris placida admodum eſt atque ſecura, nec facile jugulare ſolet. Sin ſecus evenit, corpus aut ſenile fuit, & viribus jam exhauſtum, aut tenerum nimis, epilepticis inſultibus, obnoxium, aut ipſa febris, intercurrẽtibus animi pathematibus, tam ſuſcitata quam exacerbata fuit, autem etiam, vel medentis, vel ægrotantis acceſſit delictum, quo in quotidianam, aut longum alium funeſtum morbum fuit tranſmutata.

§. XV.

Sed contumax. Gravitate tamen & contumacia ſecuriorem decurſum compenſat. Diu enim trahi, ac ſæpius, ceu verum medicorum ſcandalum, omnia eludere ſolet remedia. Evenit hoc maxime in ea, quæ autumno oboritur, per hyemem perſiſtens: raro admodum prius diſcedit, quam ſolſtitii vernalis tempore, quo poris adapertis ſucciſque ob aeris ſerenitatem tenuioribus factis, ſponte fere evaneſcit. Rebellis etiam maxime eſt, quando in viſceribus, præſertim hepate, liene & pancreate, vitium altius radices egit, vel tota humorum maſſa ſpurca & impura, vel etiam ſyſtema nervorum admodum debile ac ad anomalos ejuſmodi motus, & concipiendos, & fovendos, diſpoſitum, & tanto magis, quando æger voracitate materiam febris colligit ſemper, & auget.

§. XVI.

Facilis curatu vernalis. Contra ſi vernali, vel æſtivo tempore incidit quartana, facilis & explicita ipſius curatio eſt, quia aeris temperies & tenuitas multum medicationi velificatur. *ex diætæ vitio.* Quæ etiam ex inordinata diæta & cruditatibus in prima regione collectis, integris autem viſceribus, aut quæ ex valde prohibita tranſpiratione ſuccreſcit, ex facili, vel unico ſæpe vomitorio, vel diaphoretico, ante acceſſionem dato, diſcutitur. Et illa pariter, quæ juvenile & viribus pollens corpus detinet, præſertim ſi bilis plus, quam humor tenax, acidus peccat, ut potiſſimum fit in epidemicis æſtate graſſantibus, niſi ægri vel medentis culpa ingraveſcat, ex facili medicationem admittit.

§. XVII.

irregularis etiam. Neque etiam quartana anomala, quæ typum non ſervat, incerto tempore redit, aut ex ſimplici in duplicem concedit, adeo eſt pertimeſcenda, uti quidem vulgo cenſent. Ipſum hoc enim indicio eſt, ſuccos vitioſos non tam lentos & viſceribus alte impactos, ſed ad emotionem adhuc prõtos eſſe, naturam quoque vegetam in amolienda, quæ morbum facit, materia. Ne dicam, paroxyſmos rite decurrentes, multum facere ad diſſolvendos viſcidos & diſcutiendos ſubſiſtentes humores, adeoque, quo crebrius recurrunt, eo citius cauſa febris eliditur, & natura miniſtrante, curatio paucis congruis perficitur.

§. XVIII.

Quandoque excretionibus ſolvitur. Licet quartana ſolenniter nullam criticam ſervet excretionem, fit tamen quandoque, ut erumpentibus puſtulis, maculis, ulcuſculis, & ſcabie per univerſum corpus diffuſa, nec non prodeunte hæmorrhoidum fluxu, feliciter ſolvatur. Vidi quoque in infantibus eam cum auſpicato ſucceſſu deſiiſſe in variolas: & de gravidis compertum habeo, quod quartanam non prius evaſerint, quam ſuperato partu, infante vero eadem affecto.

§. XIX.

nonnũquam adverſus morbos præſidio eſt. Quin præſidio quandoque eſt hæc febris & adverſus alios, præſertim chronicos morbos, remedio. Auctus enim ille ſub impetu ſolidorum & fluidorum motus lentos ſuccos circumagendo attenuat, latibulis ſuis elidit, & ad veteres obſtructiones, quæ in minimis vaſculis, glandulis & nervoſis partibus altius conſiſtunt, expediendas & excutiendas multum confert. Hinc priſci jam medicinæ principes *Hippocrates*, *Aſclepiades*, *Galenus* & *Celſus*, ſe quartana remedio uti affirmarunt. Et certe ad expugnanda hy-

hypochondriaca pathemata ſpectata ipſius eſt virtus, quam etiam in epilepſia & convulſivis motibus mire deprædicat *Hippocrates lib. VI. epid.* Ab aſthmate quoque convulſivo, item calculo, podagra, ſi feliciter decurrit, & prudenter a medico dirigitur, quartanam liberaſſe hiſtoriæ loquuntur. Dumque corpus ab inhærentibus viſcerum vitiis liberat, poſt diſceſſum ſuum illud mirifice firmat, ut non tam facile morbis pateat, aut priſtinis attentetur denuo, uti experientia ſuffragante ex *Platone* jam habet *Gellius noct. Att. lib. XVII. cap. XII.* Et nos plures novimus, qui poſt quartanam longævitatem nacti fuere. Quo magis admiranda hinc DEI providentia eſt, quę ipſis etiam morbis plane incõparabilẽ & medicinalem virtutem tribuit.

§. XX.

Sed diuturna. Sed ubi longius quam par eſt extrahitur morbus, ſucci concipiunt dyſcraſiam, & ſi humores tenues ac biliosi ſunt, purpura excluditur, vel partibus ſpirituoſis, roſcidis, nutritiis diſſlatis, lenteſcunt reliqui, corrumpuntur, & longos morbos invehunt. Si etiam perverſa medicatione excipitur, in graves & capitales degenerat paſſiones, cujus generis ſunt maxime hydrops, anaſarca & aſcites, cachexia ſcorbutica, tumores œdematoſi, febris lenta & hectica continua, aſthma ſiccum, icterus, tuſſis ferina, in ſenibus affectus comatoſi & hemiplexia, in junioribus affectio hypochondriaca, & in infantibus ſævi convulſivi motus, ſpinam dorſi, antrorſum & retrorſum miſeranda facie diſtorquentes. Et in his quidem omnibus conſpicuum poſt mortem deprehenditur viſcerum vitium, hepatis nempe, lienis, pancreatis, nec non glandularum meſaraicarum, obſtructio, infarctus & corruptio.

& perperam excepta morbos facit graves.

§. XXI.

Quibusdam funeſta eſt. Qui vero quartana febre intereunt, ſub frigoris rigore & mente turbata decedunt. Tum enim, qualia duo exempla vidi, in adultioribus adeo increſcit ſpaſmorum atrocia, ut nullus plane ſubſequatur æſtus, ſed ſymptomata veneni prorſus æmula adſint, demumque interimant. Et in infantibus, ſpaſticæ ſtricturæ in convulſivos plane motus degenerant funeſtos.

§. XXII.

Fatile recidiva. Qui demum evadunt, habent utique, ut in vitæ victuſque ratione exactum ſervent poſtea per aliquod tempus moderamen: refractaria enim admodum eſt hæc febris, priſtinamque ſedem, data levi occaſione, ex facili repetit. Sane qui ſuperata ipſa gulæ indulgent corpuſque extenuatum largo, tanto magis inſalubri cibo, farcire nituntur, promtiſſime recidivam, ex congeſta denuo cruditatum ſaburra, incurrunt. Idem experiuntur, qui ſaluberrimam illam per cutis ſpiracula excretionem penſi habent, & corpus aeri frigidiori & humidiori incautius committunt, vel frigidum potum ingerunt. Neque minus ex facili iterato prehendit eos, qui affectuum intemperantia jactantur, ac inprimis impenſiori triſtitiæ diutius indulgent. Et, quod tamen rarius eſt, repulſa præpoſtere, quæ ad habitum corporis cum ſalute acta fuerat, & per ſcabiem, puſtulas, ulcera, & purpuram, expulſa materia, illico impetit denuo, qui ſedatus fuerat, inde febris impetus.

Methodus medendi generalis cum indicationibus curatoriis.

§. I.

Indicationes quatuor. Quo pacto intermittens febris ſit arcenda, ſuperiori capite ſub methodo præſervatoria tam fuſe expoſui, ut ſupervacaneum ducam illud hoc loco iterum tradere. Indicationes autem curatoriæ cauſis quartanæ oppoſitæ, huc redeunt. I. Ut cruditates viſcidæ, acidæ, bilioſæ ex primis viis, cum chylo & lympha ſucceſſive ad ſanguinem abeuntes ac in nervoſarum partium ſyſtemate febriles motus ſuſcitantes, & corrigantur, & per con-

congrua emunctoria evacuentur. II. Ut ſanguinis per abdominis viſcera, præſertim ad quæ vena portæ excurrit, progreſſus liber præſtetur; congeſtio vero, infarctus & obſtructio expediatur, vel minimum major impediatur. III. Ut ſpaſtica vehementior in genere nervoſo conſtrictio, ceu acerbiorum ſymptomatum cauſa, leniatur. Et IV. ut dejectum viſcerum, ſtomachi, nervoſarumque partium robur reſtituatur, ſicque tum ulterior acceſſio, tum recidiva, præſcindatur.

§. II.

Prima perficienda temperantibus, incidentibus & vacuantibus.

Primæ igitur indicationi exſequendæ ſerviunt ea remedia omnia, quæ acidum obtundendi, lentos ſuccos incidendi, acres contemperandi, & primam maxime regionem expurgandi facultate pollent. Splendent autem hac virtute alcalina pharmaca, uti ſunt ſalia plantarum per incinerationem parata, ſal potiſſimum abſynthii & cardui benedicti. Commendanda etiam ſalia neutra, maxime ſal ammoniacum depuratum, terra foliata tartari, ſal digeſtivum *Sylvii*. Quibus ad bilioſam acrimoniam infringendam, addenda abſorbentia teneriora, cancrorum lapides, conchæ, vel cornu cervi ſine igne paratum. Et ſi præterea educendi ſcopus, ſalia fontium medicatorum, Egranum, Ebshamenſe, Sedlicenſe, aucta doſi, aut ipſa etiam aqua Sedlicenſis, per alvum craſſiores, tartarea vero, per urinarias vias ſubtiliores ſalino-ſulphureas ſordes, efficaciter evehunt. Habet etiam purgantem facultatem in quartanariis magneſia alba, quæ acidum primarum viarum imbibendo, tranſit in ſal amarum, ſali cathartico Ebshamenſi ſimile.

§. III.

Secunda amaris.

Ad obtinendum ſecundæ indicationis ſcopum, egregie faciunt amara, quæ balſamico ſuo fixiori ſulphure bilis balſamum reſtituunt, acidos ſimul ponticoſque humores obtundunt, & lenem quandam ſpirituaſcentiam ſuccis conciliant. Talia ſunt extracta amara, ſumariæ, abſynthii, cardui benedicti, gentianæ rubræ, trifolii fibrini, centaurii minoris, eſſentia, vel extractum rhabarbari, nec non pilulæ balſamicæ, ſecundum exemplar *Beccheri* confectæ, ex aloe bene depurata, extractis amaris & gummatibus reſinoſis balſamicis temperatis, quæ præter facultatem alvum laxantem, etiam attenuantem lentos & ſpiſſos ſuccos obtinent, præſertim ſi earum uſus ſupra laudatis ſalibus interponatur. Pertinet huc quoque conveniens cum debito regimine thermarum & acidularum uſus. Sin vero inveterata nimis obſtructio viſcerum, præſertim pancreatis, quod in quartana rebelli non inſons eſt, lenioribus expugnari nequit, in uſum vocanda penetrantiora magiſque activa mineralis proſapiæ pharmaca, mercurius quippe dulcis, vel noſtra methodo diaphoreticus ſolaris, nec non antiquartium *Riverii*, quod ex mercurio, antimonio & auro, deſuper abſtracta aliquoties aqua regia & poſtea ſpiritu vini accenſo, paratur. Ex antimonialibus, regulus antimonii medicinalis, panacea Glauberiana & Conerdingiana, item ſulphur noſtrum antimonii correctum, ſine præcipitatione cum acido confectum.

Et mineralibus.

§. IV.

Tertia linimentis.

Spaſticas generis nervoſi ſtricturas remittunt I. linimenta antiſpaſmodica & nervina, ſpinali medullæ cum frictione calida admota, ex axungia humana, oleo ſpicæ, lavendulæ, rutę, ſalviæ, balſamo Peruviano; II. clyſteres ex herbis nervinis, carminativis & antiſpaſmodicis, addita ſufficienti quantitate oleorum demulcentium, parati; III. balnea aquæ dulcis, veteribus inprimis ante paroxyſmi acceſſionem uſitata; IV. epithemata & linimenta ſpirituoſis & aromaticis parata, ſub horrore & rigore regioni epigaſtricæ appoſita.

Clyſteribus, balneis.

Epithematibus.

§. V.

Ultimę demum indicationi apprime ſatiſ-

Quarta amaris adſtrictivis. ſatisfaciunt omnia amara, quæ ſimul balſamica quadam adſtrictiva virtute pollent. Nobiles hac virtute ſunt chinę & chaccarillæ cortices, nec non cortex capparum, item tamariſci, cinnamomi, raſura ſantali rubri & eſſentiæ ex amaris plantis extractæ, quæ cum liquore martiali acuatæ, omnibus fere palmam præripiunt. Inſtar omnium vero erit electuarium noſtrum antifebrile, cujus deſcriptionem ſuperiori jam capite ſuppeditavimus.

§. VI.

Epicarpiis diſcutientibus. Peculiaris etiam virtutis adverſus quartanam habentur emplaſtra carpis manuum applicata, quæ inter famigeratiſſimum eſt a *Strobelbergero* dictum. Concinnari autem poſſunt ex iis, quæ tam aromatico balſamico, quam irritante principio, motum & ſtimulum fibris addunt, ut materiam altius partibus nervoſis impactam hærentem excutiant, & promtius die vacuo ſanguis circumagatur.

§. VII.

Potiſſimum præſtabile vino ſum infuſum. Præter ea vero, quæ hactenus adduxi quartanæ præſidia, non poſſum, quin bina ſubjungam adhuc remedia, quæ miram efficaciam mihi olim in Weſtphalia præſtiterunt, propter quam etiam eadem jam *diſſertationi de felici quartanæ curatione*, inſerui. Primum eſt infuſum vinoſum, omnibus curatoriis indicationibus ſatisfaciens, de quo matutino tempore quotidie liberalis hauſtus ſumendus. Recipe fibrarum hellebori nigri, polypodii querni, foliorum ſennæ ſine ſtipitibus ſingulorum unciam, herbæ abſynthii, centaurii minoris, cardui benedicti, trifolii fibrini, ana manipulum dimidium, raſuræ ligni colubrini, corticis chinæ, aurantiorum recentium ana drachmas tres, limaturæ martis unciam ſemis, tartari tartariſati tantundem. Conc. cont. irrorentur drachmis duabus ſpiritus ſalis ammoniaci urinoſi, miſceantur & duabus vini menſuris infundantur.

§. VIII.

Alterum hic eſt pulvis: Recipe corticis chinæ drachmas tres, reguli antimonii medicinalis drachmas duas, mercurii dulcis, (qui non terendus cum pulvere propter ſalia, ſed cuſpide tantum cultelli miſcendus) croci martis tenuiſſimi, arcani duplicati, ſingulorum drachmam, olei menthæ guttas quatuor. M. f. pulvis, cujus drachma dimidia, aut una, cum rob ſambuci & julepo roſarum in electuarii formam redacta, mane & veſperi poterit aſſumi. Et certe egregii uſus eſt hic pulvis in quartana, quæ altas in viſcerum penetralibus egit radices, requirit tamen corpus paullo robuſtius, cum exacto in diæta & vitæ ratione regimine. Licite etiam moleſtam quandoque lenem moverit ſalivationem, ex voto tamen ceſſit, febriſque rebellis fuit expugnata. Cæterum plura de ſpeciali huic febri medendi methodo, infra obſervatione X. nec non *capite IV. de febribus epidemicis*, afferemus. *Et pulvis reſolvens ac roborãs.*

Obſervationes & Cautelæ Clinicæ.

§. I.

Quartana, ex morbis fere contumaciſſimus, ægri patientiam & Medici exſpectationem poſcit: inprimis ea, quæ corpori melancholicæ conſtitutionis, ſenibus, hypochondriacis, & ubi languidior ſanguinis per venas meſaraicas progreſſus, viſcera infarcta & autumnus adultus, accidit. Non itaque impetuoſe in his aggredienda, aut violentis pharmacis urgenda curatio. Si ſecus fit, plus detrimenti, quam emolumenti ſperandum. *Quartana contumax morbus.*

§. II.

In principio quidem morbi, natura ſi robuſta, validiora reſolvendi & colliquandi atque evacuandi virtute pollentia locum inveniunt. Ubi vero morbus inveteravit, corpus tenerum & exquiſite ſentiens, multaque acria & biliosa recrementa præſto ſunt, mirum *Lenioribus tamen excipitur.*

rum inde exacerbatur febris, & haud raro ex ſimplici in duplicem, aut quotidianam plane tranſit. Temperata potius, plus diætetica, quam pharmaceutica, cum iis, quæ lenimento ſunt generi nervoſo, infeſtis ſpaſmis jam affecto, in uſum vocanda.

§. III.

Et quandoque fugatur.

Neque enim adeo refractaria eſt quartana omnis, ut non ſæpius leniſſimis cedat. Ego certe plures novi, qui ſolo uſu elixirii temperati balſamici, quod cum aqueo lixivio ex amaris extractis & rhabarbaro, adjecto vino Hungarico, paratum, ex eadem feliciter evaſerunt. Alii ſolo oleo tartari per deliquium, frequentius cum potu aſſumto & hauſto ante paroxyſmum vino veteri Rhenano, cum, vel ſine amaris, ſubjuncto poſtea vehementiori corporis motu, ab eadem ſunt liberati. Nonnulli balneorum aquæ dulcis uſu quotidiano, inſtituta ſimul ante acceſſionem corporis ad ſudorem uſque exercitatione, curati ſunt.

§. IV.

Facilius ſub cæli favore ſanatur.

Semper tamen longe facilius atque felicius quartanæ curatio ſuccedit, ſi cœlum eidem velificatur, & aer purior, ſubtilior, & rarefactus eſt, uti tempore verno, æſtivoque ſereno. Tum quippe veteres viſcerum obſtructiones promtius expediuntur, lentorque ſuccorum liquatur, & perſpiratione æquabili atque conſtanti, acres per apertos cutis poros ſordes difflantur. Quin novi quoſdam, qui non prius convaluerunt, quam mutato cœlo, & in locum ſalubriorem ſeceſſu, vel alio vitæ victuſque genere inſtituto.

§. V.

Potus mutationem poſcit.

Potiſſimum in quartana febre, ſicut omnibus longis morbis, ut potus mutetur ex uſu eſt, & decoctum ex radice ſarſaparillæ, cichorei, herba cardui benedicti, paſſulis minoribus, & ſemine fœniculi, tam loco cereviſiæ frigidum, quam loco infuſi thee calidum bibatur, declinante paroxyſmo. Conducibiles quoque ſunt pro potu temperatæ acidulæ, uti Selteranæ, quippe quæ cum dimidia, aut tertia vini parte potæ, in diluendis craſſis, & evehendis per urinarios ductus impuris ſuccis, effectum præſtant ſaluberrimum.

§. VI.

Nec non perſpirationis ſucceſſu ante.

Studioſe etiam providendum, ut per cutis poros acres ſubtiles ſordes perpetuo eliminentur. Perficiendum hoc tam ante, quam poſt paroxyſmum, & obtinendum, non per potentia ſudorifera, ſed ea, quæ ſolidorum tonum intendendo, progreſſum ſanguinis accelerant, ſicque ſudorem eliciunt. Singularis hunc in finem virtutis eſt validior corporis motus, per equitationem, ſaltationem, aut ambulationem, aliquot ante paroxyſmum horis inſtitutus, quo ego quartanam multoties diſcuſſam eſſe novi. Priſcum enim jam *Celſi lib. III. cap. 15* hoc eſt præceptum: *quo die quis febrem exſpectat, ante ſurgere & exercere dareque operam oportet, ut in ipſam exercitationem tempus febris incurrat. Sic enim ſæpe illa diſcutitur.* Mira etiam hac in re virtus mixturæ innumeris experimentis comprobatæ hujus: recipe aquæ cardui benedicti uncias quatuor, theriacalis unciam ſemis, ſalis cardui benedicti drachmam, antimonii diaphoretici drachmam ſemis, ſpiritus vitrioli guttas viginti ad triginta, ſyrupi cardui benedicti drachmas duas. M. de qua, modo prius probe proſpectum fuerit primis viis repurgandis, tribus, vel quatuor horis ante paroxyſmum, dimidia, & deferveſcente hoc, reliqua dimidia portio ſumenda.

§. VII.

& poſt paroxyſmum.

Declinante quoque febre quum deferveſcente æſtu ſponte corpus madeſcit, cavendum, ne ſudor externa refrigeratione, vel potu frigido intercipiatur. Si ſecus fit, febris non modo diuturnior redditur, ſed & facile ſuccedunt contracturæ, nec non tumores pedum œdematoſi. Conſultum potius, temperato externo calore, & diluen-

diluente calido potu, ipſum placide promovere.

§. VIII.

Cum diſtinctione admittit venæ ſectionem.

Sanguinis per venam ſectam miſſio, auferendis quartanę cauſis directe quidem non reſpondit; nihilo tamen ſecius, ubi ſuſpicio eſt, febrem ab impedito ſanguinis per abdominis viſcera progreſſu ſuſtentari, ut in iis, qui pathematibus hypochondriaco hyſtericis obnoxii, fluxum hæmorrhoidalem antea experti, aut molimina ad hunc perſentiſcunt, utiliter utique vena in pede pertunditur, adeo ut unica venę ſectione quartanam contumacem penitus diſcuſsam eſse, obſervaverim. Quum etiam gravidæ tantum non omnes ſint plethoricæ, venæ ſectionem, ſi quartana corripiuntur, utiliter non modo ferunt, ſed & poſcunt, ne intenſo per ſpaſmos febriles ſanguinis motu, uterus ad præmaturam excluſionem ſollicitetur. Conſideranda igitur morbi tempora, ipſa corpora, vires & fluidorum ac ſolidorum diſpoſitio, ne perperam inſtituta ſanguinis ſubtractione, ſanatio difficilior fiat, & ſpaſmi febriles acceſſionis tempore increſcant, uti pluribus in diſſertatione, *obſervationes clinicæ circa curationem quartanæ*, inſcripta, monui. Notabile autem eſt, quod ſanguis e quartanariorum vena emiſsus conſpicuum exhibeat vitium, ac flaveſcente lenta pituita in ſuperficie obductus compareat, cujuſmodi cruſtam albam pituitoſam in venis etiam quartana defunctorum ſe inveniſse teſtatur *Schenckius*.

§. IX.

Et vomitoria.

Vomitorium uſus in quartana pariter cum diſtinctione admittendus, Quando enim crudorum ac viſcidorum ſuccorum colluvies primis, ex nimia ingluvie, eſt in viis, ac ad vomendum proclivitas; expedit omnino, ut breviſſima via per emeticum exturbetur, antequam ſanguinem ſubeat & ſyſtema nervoſum afficiat. Conſultius tamen eſt, iſtud non adhibere, niſi viſcera ſalva, ventriculus non adeo tener, nec genus nervoſum nimis ſentiens & debile, ac pulmones nulla labe infecti. Præferenda etiam tutiora & appropriata: ex illis palmam fert radix ipecacuanhæ, quæ præter vomitum moventem, aromaticam & balſamicam habet facultatem. Et inter hæc antimonialibus anteponenda venerea, vitriolum maxime cyprium, vel album, eo quod tam biliosos & glanduloſos ductus ſimul conſtringendo, ulteriori affluxui materiæ frebilis aditum præcludunt, quam etiam fibras adducendo, & ſtimulando, ut firmius impacta nervoſis partibus materia excutiatur, faciunt. Utraque vero ſociata, in temperamentum quaſi rediguntur, ut medicina emergat, tum ad ſtomachum deplendum, tum febrem expugnandam, apprime utilis.

§. X.

Optime fert chinæ corticem.

Chinæ cortex, cum ratione uſurpatus, ſpectatæ adverſus quartanam eſt utilitatis: tenendum tamen, non prius ad ipſius uſum eſſe deſcendendum, quam perpurgatis probe primis viis, demta plethora viſceribuſque integris atque apertis. Tutior etiam eſt in quartana bilioſa æſtiva, quam quæ autumno vergente graſſatur, & viſcerum vitio ſucciſque tenacibus fovetur. Tum præſtat ipſum in decocto ex vino porrigere, adjectis amaris, aperientibus & diaphoreticis, uti ſunt ſummitates centaurii minoris, herba cardui benedicti, radix gentianæ rubræ, pimpinellæ, & ſal tartari. Expedit quoque interdum in hac febre virtutem ipſius adjecto martis croco ſubtiliſſimo & ſale volatili urinoſo intendere. Interim ſi debito tempore, debita doſi & quantitate exhibebitur, & cum diaphoreticis & reſolventibus rite permiſcebitur, nocebit nunquam. De quo pluribus evolvendam commendo diſſertationem, *de recto corticis chinæ uſu in febribus*.

§. XI.

Nec non epicarpia.

Ad minuendos præterea, vel ſiſtendos plane paroxyſmos, in quartana

præſertim autumnali & rebelli, nec non quæ ſegniores naturas infeſtat & ſopore ſtipatur, admodum efficacia reperi epithemata, ex acrioribus, ſtimulantibus leniterque veſicantibus compoſita, & manuum carpis applicata. Plebeii quidem alio hunc in finem utuntur, ſed ingratus nimis eſt inde fœtor, ideoque optime ejuſmodi epicarpia concinnantur ex terebinthina, fuligine, ſale ammoniaco, araneis contuſis, pipere atque theriaca.

§. XII.

Mineralibus aquis quomodo utendum & quando.

Minerales aquæ, acidulæ præſertim ac thermæ, meo quidem judicio, tam ad præſervationem, quam curationem intermittentium faciunt. Sed ante paroxyſmum & in ipſo plane ab iis abſtinendum, & videndum, ut ante acceſſionem febris, aqua per emunctoria congrua jam ſit evecta, ne motus febriles inde exacerbentur. Loco potus tamen temperatæ, uti ſuperius meminimus, ſemper poſſunt aſſumi.

§. XIII.

Alvus clyſteribus aperienda.

Si alvus in hac febre pertinacius clauſa atque conſtricta, expedit eandem potius clyſteribus, quam internis pharmacis ſollicitare. Optima horum enematum ingredientia ſunt, quæ præter vim emollientem, paregoricam & ſpaſmos ſedantem obtinent, ut ſummitates millefolii, flores chamomillæ vulgaris, ſambuci, tiliæ, ſemen cumini, brodium carnis vitulinæ, vitellus ovi, cum pauxillo ſalis gemmæ. Opportune etiam quandoque iiſdem ſpecifica quædam antifebrilia, amara, nervina & roborantia commiſcentur. Inter Gallos enim ab aliquot jam annis mos increbuit, intermittentes curandi per decoctum chinæ chinæ, crebrius per anum injectum. Idem tamen etiam cum aliis ſuccedit antifebrilibus, ut carduo benedicto, centaurio minori, radice gentianæ, necnon herba majoranæ, roriſmarini, abrotani & ſalviæ. Et certe apprime hæc methodus ex uſu eſt in infantibus. & qui ventriculum minus firmum & facile nauſeantem obtinent, hac tantum ſervata cautione, ut alvus prius emolliente & ſalino ſolvatur clyſtere, quam nervinus & roborans injiciatur.

§. XIV.

Quibus levandus capitis dolor.

Capitis dolores ſævi, qui hiſce febribus in provectioris præſertim ætatis perſonis, junguntur, ægre levantur. Potiſſimum lenimen ſperandum ab iis, quæ alvum liberiorem reddunt, nec non a pediluviis, quæ ſanguinis impetum a capite ad inferiora trahunt. Inter externa vero acetum roſaceum, item rutaceum, cum ſale & nitro mixtum, pani inditum & applicatum, optimum affert ſolatium.

§. XV.

Recidiva arcenda diæteticis.

Quo demum pacto, ne quartana, uti frequente fieri aſſolet, recurrat, ſit præcavendum, egregium ſane *Celſi* eſt conſilium, *lib. III. cap. XVI.* ſic habens: *ſi febris quievit, diu meminiſſe ejus diei convenit, eoque vitare frigus, calorem, cruditatem, laſſitudinem. Facile enim revertitur, niſi a ſano aliquandiu timetur.* Hinc, paroxyſmi inprimis die, vitare oportet ventos boreales, aerem compreſſum frigido-humidum, qualis eſſe ſolet in humilioribus, paludoſis & ſubterraneis locis, & perſpirationis ſucceſſus cuſtodiendus. Victus etiam exquiſita habenda eſt ratio, ne nimium ingeratur, tanto minus ex alimentis difficilis ſolutionis. Animus quoque in tranquillitate ſervandus, & providendum, ne ira & terrore commoveatur, quo febrem quartanam ſanis etiam compluries inductam novimus.

§. XVI.

Et pharmaceuticis.

Tum ſtomacho ſubveniendum, & elixiriis ſtomachicis, ex amaris & aromaticis confectis, digeſtio ſecundanda, crebro quidem ac diu, ſed parcius iiſdem utendo, ne debile jam corpus præter naturam exæſtuet. Inprimis curandum, ut per alvi ſeceſſum, denuo ſuccreſcentes crudi ſucci, blande ſubducantur, eamque ob cauſam crebrius utendum pilulis balſamicis, vel

noſtris

noſtris cinnabarinis, item de ammoniaco *Quercetani*, quibus, ſi per chinchinam febris ſuppreſsa, ſalis digeſtivi uſus jungendus. Et his præſidiis non modo peſſimæ recidivæ, ſed & aliæ ſæpius deteriores paſſiones, lentæ præſertim febres, opportune præſcinduntur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Quartana in gravida curata.

Generoſa fœmina ſanguinea, macilenta, quinto menſe gravida, Septembri, poſteaquam in nocturno, frigido, nebuloſo aere iter feciſſet, incidit in quartanam, cui præter ſueta ſymptomata, vehemens cephalalgia, ſummæ præcordiorum anxietates, vomendi conatus & inquietudo, juncta. Medicus amaram eſſentiam cum alexipharmaca, in paroxyſmo & extra eum, quotidie ad guttas minimum ſexaginta, porrexit, eo cum effectu, ut bini ſequentes paroxyſmi longe gravius impeterent, & ſuperius dictis pathematibus intenſiſſimus æſtus, ventris tormina ac dorſi dolores accederent, & abortus plane eſſet metus. Meum hic rogatum conſilium & quęſitum: an venę ſectioni, quam reformidarat primus medicus, locus? Ego vero expenſis circumſtantiis, eandem oppido neceſſariam judicavi. Adminiſtrata igitur fuit ſequenti poſt febrem die, & ſanguis impetuoſe exſiliit. Tum mixturæ calefacienti nimis ſubſtituti pulveres temperantes nitroſi, cum emulſione analeptica. Inde ſequens paroxyſmus mitior factus, & uſurpatis per aliquot adhuc dies iiſdem, demum electuario noſtro, parce, ſed iterato exhibito, penitus abacta fuit febris, ſalvis & matre, & fœtu.

Epicriſis.

Sicuti tempeſtiva ſanguinis miſſio gravidis, quæ ordinario plethoricæ, ad præcavendum abortum per neceſſaria; ita multo magis ex uſu eſt, quando motu febrili calido, vel medicamento exæſtuante, ſanguis in vehementem orgaſmum, ſive motum inteſtinum expanſivum, conjicitur. Feliciter igitur in hac febriente non potuit non ſuccedere febris curatio, poſteaquam ſanguis ſubtractus, calida rejecta & ſurrogata, quæ æſtum ſanguinis reſtringuunt. Corticem autem chinæ gravidis etiam non nocere, ſed circumſpecte datum inſigniter prodeſſe, tum hoc, tum aliis multis in comperto eſt exemplis.

OBSERVATIO II.

Quartana in cachectico in funeſtū hydropē terminata.

Quinquagenarius obeſus, vini ac cereviſiæ potator, hinc cachecticus, autumno quartana corripiebatur epidemica, eademque permenſem detinebatur, pedibus ſimul tumidis, alvo adſtricta, cum ſopore ac torpore in paroxyſmo. Fruſtra datis multis, chinæ cortex tandem in uſum vocatus in decocto. Quo per hebdomadem uſurpato, febris ſiluit. ſed tumor dextri pedis cum dolore obortus, & enatum, initio ſuperficiarium, poſtea profundius ulcus, ſupra malleolum. Diſcuſſus tamen ligaturis & externis conſtringentibus aquoſis tumor, ulcus quoque conſolidatum. Brevi autem poſt rediit quartana, & adhibitis incaſſum omnibus, per ſemeſtre ſpatium perſiſtit, ægro interim diætæ incurio, & lac in paroxyſmo copioſe ingurgitante. Intumuit hinc venter, urina parce ſtillavit, ſpiritus anguſtus factus, ſcrotum quoque cum pedibus tumefactum, ſuperiora autem tabida, ſequutus hydrops aſcites, quo æger extinctus.

Epicriſis.

Perperam tumor pedis vi repreſſus & ulcus ſiccatum, quum quartanæ haud raro his terminentur, iiſdemque repulſis, & fiant primum, & repetant. E re potius fuiſſet, cachexiam & viſcerum labem oppugnare, & internis magis, quam externis morbo occurrere. Sic omnino reci-

recidiva declinari & æger ſervari potuiſſet.

OBSERVATIO III.

Quartana ex tertiana cum ſalivatione.

Juvenis literatus, compotationibus in ſeram noctem ſubinde indulgens, autumno pluvioſo ſub itinere incurrit tertianam primum. Cujus æſtum, quum pomis citriis in taleolos diſciſſis & julapiis copioſis exſtingueret, ſucceſſit quartana, cum exquiſito contuſivo artuum dolore, capitiſque ac pedum quaſi rigore, alvo ſimul clauſa & urina cum ardore ſtillante. Diu hæc febris & medicos & medicamenta eluſit. Tandem datus hic pulvis: Recipe coralliorum, ſalis abſynthii, mercurii dulcis ana drachmam, olei caryophyllorum guttas ſex, laudani opiati grana quatuor. Sumtus is quotidie bis, eodemque intra triduum conſumto, ſalivatio oborta, poſt quam febris diſceſſit. Sed periculi non expers erat ſalivæ fluxus, quum per quatuordecim integros dies, quotidie ſæpe ad menſuras duas, ſuccederet, æger neque ſomnum capere, nec ſolidi quicquam aſſumere poſſet, manus & pedes frigerent, faucium & gingivarum caro mirum tumeret, fœtidiſſimus exſpiraretur halitus, corpuſque debile & marcidum redderetur. Hinc pedes immiſſi ter quotidie pediluvio, ex vino, aqua & herbis aromaticis. Alvus ſubducta clyſtere ex floribus chamomillæ, herba meliſſæ, origani, ſalviæ, oleo chamomillæ cocto, cum ſale communi interius laxante ex manna, caſſia, rhabarbaro, & foliis ſennæ. Potui datum decoctum ex ſarſaparilla, china radice, ligno juniperino & maſtiche, cum regimine ſudoriſero. Fauces elotæ decocto ſalviç, menthæ criſpæ, florum roſarum rubrarum, balauſtiorum, ſambuci & radice plantaginis, ex vino, adjecta poſtea eſſentia maſtiches & myrrha. Et circa ſomni tempus oblatus pulvis bezoardicus cum theriaca cœleſti & oleo ligni ſaſſafras. His intra menſem ſublata omnia, & æger ad ſanitatem traductus.

Epicriſis.

I. Abuſus acidorum, & pomorum citriorum tertianam in quartanam commutavit utique. Fixiorem enim & lentam reddidit febris materiam, ſimulque primas vias acidorum & ponticorum ſuccorum copia opplevit. Et hinc etiam ratio ſubſequentium incommodorum petenda.

II. Ex vero ſcribit *Williſius de feb.* quartanarios promtos eſſe ad ſalivationem, ex levi etiam mercurialium doſi, & quartanam etiam ſæpe ſalivatione ſolvi. Utrumque confirmatur hoc caſu. Ratio vero cur tam facilis ſit in quartana, ac uti ego obſervavi in tertiana etiam, ſalivatio, hæc mihi videtur; quod, qui eadem decumbunt, primam regionem, ſalſis, acidis partim, partim bilioſis acribus ſuccis, gerunt obſeſſam, a quorum ſalſedine mercurialium vis mire intenditur. Neque tamen reticendum, enormis in noſtro ęgro ſalivationis cauſam potiſſimum fuiſſe, quod mercurius dulcis cum coralliis in calcem uſtis & ſale abſynthii intenſius tritus fuerit atque commixtus. Inter omnis enim generis ſalia, fixa potiſſimum alcalina, cum mercurialibus peſſime miſcentur, & validiori tritu, draſticam, humores ſalivales, & lymphaticos fortiter commoventem facultatem acquirunt. Memini etiam paratum a medico in contumaci quartana decoctum, ex cortice chinæ, ſale tartari, terra foliata tartari, mercurio dulci & aqua communi, vix coercibilem concitaſſe ſalivationem. Idem contigiſſe novi in quartana ab oblato mercurio dulci cum ſpecifico *Mynſichti*. Hinc auctor ſum, ut, qui tuto uti velit mercurialibus, eadem nunquam triturando exactius miſceat cum ſalibus, vel ſalia prorſus omittat.

OB-

OBSERVATIO IV.

Quartana chinę cortice & corrupta & ſanata.

Robuſtus & plethoricus vir, vitę ſedentariæ cum craſſiori victu addictus, animi affectibus indulgens, & ab anno hæmorrhoidarius, Octobri menſe, ſine præcedente externa cauſa, inhorreſcere cœpit, laſſitudine corporis, & contuſivo artuum dolore affligi, pituitam viridem copioſam evomere, cum inſigni præcordiorum angore, ſubſequutus calor univerſi corporis, cum cephalalgia, cuti arida & urina naturali. Quarto die hæc recurrerunt; ideoque medicus quartanam eſſe judicavit, & elixirium amarum cum ſpiritu ſalis ammoniaci, nec non infuſum herbæ theè, ante paroxyſmum largiter ingerere juſſit. Sed ingraveſcente inde morbo, ad ſpecifica magis deſcendit, & chinam chinæ, tam intermiſſionis, quam paroxyſmi tempore, liberali manu porrexit. Licet etiam pectus inde longe gravius opprimeretur, & vires corruerent, eodem tamen inſtitit eo cum effectu, ut alvus pertinacius obſtiparetur, vomitus in paroxyſmo cum mirifica anxietate erumperet, hocque non ſuccedente, lipothymia plane ingrueret, ac febris in continuam videretur mutata. Accitus igitur alius medicus, qui venæ ſectionem inſtituens, paroxyſmum effecit illico mitiorem. Intercalaribus poſtea diebus infuſum leniter evacuans, ex foliis ſennæ, radice cichorei, herba taraxaci, paſſulis, tartaro tartariſato, & ſyrupo roſarum ſolutivo, ex vino, per quatuor vacuos a febre dies ſumendum ſuaſit. Præcepit etiam, ut clyſtere emolliente alvina regio expurgaretur, ac ipſo in paroxyſmo dorſi ſpina, & pedes linimento nervino inungerentur. His deferbuit magis adhuc febris, dolor oſtocopus ſublatus, urina reddita largior, & ſudor liberalius prodire cœpit. Tranſactis autem ſic quatuor ſeptimanis, pulverem ſupra deſcriptum ex martis limatura, cortice chinæ, mercurio dulci &c. duodecim doſibus obtulit, exſpirante ſenſim febre, & ægro, conſumto hoc pulvere, ad perfectam ſanitatem redeunte.

Epicriſis.

Docet hæc hiſtoria, pernicioſum eſſe ſpecificorum uſum ante correctionem & evacuationem humorum nocentium, præſtabilem viciſſim leniter evacuantium, nec non pulveris ex aperientibus metallicis cum chinchina, facultatem. Et certe tutiſſimus cortex hic eſt, ſi cum laxantibus & diaphoreticis propinatur. Neque enim alia ipſius ratio ac opii, cujus ſoporifera virtus adjectis purgantibus, ſudoriferis, vel etiam diureticis, & analepticis, ita cicuratur, ut in innoxium quaſi temperamentum redigatur. Hinc ſerio auctor ſum, ut febrifugum hoc, præſertim in corporibus viſcerum obſtructione & infarctu laborantibus, nunquam ſolum, ſed aperientibus præmiſſis, vel iis nuptum, exhibeatur.

OBSERVATIO V.

Quartana purgatione curata.

Quum anno 1719. ob ſiccum & calidum per integros fere quinque menſes regnantem aerem, hic graſſarentur febres varii generis, quartana etiam correpta fuit juvecula ſanguinea mollioris & laxioris carnis. Poſt quartum paroxyſmum chirurgus perſectam in brachio venam largiter ſanguinem ſubtraxit, & die poſt pilulas dedit valide purgantes, quibus intra nycthymeron vigeſies dejectum. Perſtitit hic alvi fluxus per aliquot dies cum torminibus, licet non tam numeroſis ſedibus, ac demum ſanguis plane cum muco ſeceſſit. Febris autem inde mitior facta, & poſtea plane diſcuſſa. Cruentum etjam alvi profluvium, potibus demulcentibus ex floribus chamomillæ, ſambuci cum lacte, item pulvere antidyſenterico *Klapperbeinii*, ex bolo Armena, & cortice chaccarillæ compoſito, feliciter ſublatum.

Epicriſis.

Frequentes hoc anno erant & dyſen-

ſenteriæ,& varii generis febres,ex una eademque cauſa, impuris nempe, excrementitiis, acribus, bilioſis ſordibus in corpore genitis, perſpiratione ſuppreſſa retentis,atque in primis viis & duodeno potiſſimum collectis,quę poſtea tranſmiſſæ ad ſanguinem vel per habitum corporis motu febrili, critice quaſi expulſæ fuerunt. Secta igitur in febriente hac vena, perſpiratio fuit imminuta, per draſticum purgans autem impetus humorum ad inteſtina proritatus, factaque ibi majori acris bilioſæ materiæ excretione, febrilis ſpaſmus, ab hac ſuſcitari ſolitus, ceſſavit. Nam ſub eadem epidemica febrium affectione obſervavimus, dyſenteriam prępoſtere cohibitam,febres curatu admodum difficiles induxiſſe.

OBSERVATIO VI.

Auctoris methodus curandi quartanas.

Sub principio autumni,quo frequens erat quartana, invaſit etiam ſolitis pathematibus plebejum juvenem, poſt copioſe ingeſtum potum corporiſque refrigerationem ſtatim ab ira. Superato quinto paroxyſmo,tria tartari emetici & quindecim tartari vitriolati grana, ſex ante acceſſionem horis data, quibus cum magna præcordiorum anxietate pituitoſum liquamen cum bile evomuit. Ex eo in quotidianam, quæ typum non ſervabat,converſa eſt febris. Oblati igitur pulveres abſorbentes, ſalini, nitroſi & cinnabarini. Inde febris brevior & mitior, alvus fluxa,& ſudor declinante impetu largus. Elapſis aliquot hebdomadibus,debito tempore ac doſi uſurpatum electuarium febrifugum & febris ſucceſſive abacta. Sed quum liberatus obvia quævis ingereret,corpus a frigore non defenderet, rediit febris, quæ tamen poſt aliquot paroxyſmos,balſamo vitę ad 30.guttas, in duabus aquæ menthæ unciis, tam ante, quam poſt paroxyſmum, ſumto, iterum diſcuſſa. Breves autem & hæ erant induciæ. Reconvaleſcens quippe appetitui liberalius indulſit, nec a frigore ſibi cavit,ideoque in eundem recidit morbum. Dedi hinc conſilium, ut grana 15. piperis albi leniter contuſi, cum aliquot cochlearibus ſpiritus vini, quatuor ante paroxyſmum horis ingereret,& in lecto ſudaret. Quo demum quater uſurpato, factum, ut febris penitus diſcederet.

Epicriſis.

I. Febres, præſertim quartanæ, in nullis frequentius recidivant, quam in plebeiis.Hi enim neque dięteticis legibus obtemperare,neque ex præſcripto medici vivere ſueſcunt. Unde plerumque tam ob cohibitam perſpirationem,quam ingeſtos multos, & graves cibos, promte iterum fomes colligitur febrilis. Ne igitur in morbum erumpat, vel emeticis ſuperius, vel ſalinis deterſivis & balſamicis laxantibus inferius, educendus, vel etiam medicamento digerente ſtomachico præſcindendus, cujus generis maxime eſt piper, in plebeiis ſummopere proficuum.

II. Sudor ante paroxyſmum convenienti remedio atque regimine prolectus, neutiquam nocet, ſed ad febrem vincendam ejuſque inſultum arcendum, quam maxime ſalutaris, ſecus ac communis medicorum fert ſententia. Ego certe multis confirmatum habeo exemplis, ſudore ante paroxyſmum per accommodata medicamenta provocato, modo prima regio a fermento febrili prius exquiſite depleta fuerit, cutis inhorreſcentiam & ſpaſmum, ſine quo nullus ſubſequi poteſt æſtus, fuiſſe prohibita, ipſamque febrem fugatam. Decumanus etiam error eſt,febrilem materiam demum paroxyſmo finito expelli ſudore. Tantum enim abeſt, ut febrem ſudoribus poſt paroxyſmum, vel intercalari die largis, cum ſalute terminatam viderim facile unquam, ut potius, ipſi hi largi ſudores debilitatem partium & atoniam cutis indicarint,corpus ad novum paroxyſmum diſponentem.

OB-

OBSERVATIO VII.

Quartana in quotidianam ſæpe redeuntē mutata.

Puer decennis, facie lividus & pallescens, abdomine turgidus, appetens tamen ciborum, ex refrigeratione ſub aura veſpertina contraxerat quartanam. Opponebantur amara in eſſentiam redacta. Sed aucta inde appetentia, corporiſque nocturna denudatione accedente, in quotidianam poſt decem paroxyſmos tranſiit febris. Hinc datæ alternis diebus pilulæ noſtræ in vehiculo liquatæ, & cereviſię potandæ menſuræ indita bina cochlearia liquoris ex ſalis tartari, nitri, ſalis ammoniaci, arcani duplicati ana drachmis duabus, in aquæ fontanæ libra liquefactis & decem extracti croci granis adjectis. His intra trium hebdomadum decurſum febris diſcuſſa, abdomen detumuit, atque ex facie liveſcens color deterſus. Sed poſt quatuor hebdomades rediit febris quotidie, quæ quidem iiſdem brevi profligata, poſt duos autem menſes denuo repetiit, iiſdemque iterum fuit abacta. Quia autem animadverti, cauſam tam crebræ recidivæ eſſe neglectum poſt febrem remediorum uſum & diætam inſalubrem, ſerio dulcibus, acidis, lacticiniis, caſeo, fructibus horæis interdixi, ac præcepi, ut ternis minimum diebus aliquandiu pilulis & liquore ſuperius dicto inſiſteretur. Sic demum febri expugnata, puer ex voto convaluit.

Epicriſis.

Ægre ex quartana levantur pueri; crebras experiuntur, etiam poſt longum tempus. recidivas, vel alios longos ex ventriculi imbecillitate morbos, vel etiam catarrhales defluxiones lentaſque febriculas incurrunt. Intereſt igitur, ut tempeſtive ſtatim in principio imminentia mala præſcindantur. Ego quidem ut plurimum vacuantibus medicationem cum ſucceſſu exorſus ſum. Ad alvum purgandam frequens mihi fuit pulvis Cornachinus, ex cremoris tartari drachma, antimonii diaphoretici granis 12. & diagrydii ſulphurati granis ſex, cui interdum nitri pauxillum addidi. Hunc in tres doſes diviſum, ter, ſex horis ante acceſſionem porrexi. Si vero nauſea & conatus vomendi adfuit ſimul, dimidium tantum tartari emetici granum uni doſi admiſcui. Sic expurgata ſordium colluvie, infuſum roborans, die vacuo omni bihorio ad cohlear unum, dedi ſic paratum; recipe corticis chinæ unciam ſemis, chacarillæ terræ foliatæ tartari, ſalis tartari ana drachmam, infunde unciis octo aquæ cardui benedicti, colaturæ adde julepi roſarum unciam ſemis. M. Si his febris non diſceſſit, indicium fuit infarctus viſcerum, aut obſtructionis glandularum in abdomine. Ad hanc ſubmovendam uſurpavi liquorem ſalinum ſupra deſcriptum, parca, ſed repetita doſi, ſimulque pro potu præbui decoctum diluens atque aperiens. Præparatis autem hac ratione primis viis & viſceribus reſeratis, non dubitavi, præſertim mitiore & breviore jam facto paroxyſmo, febrilem compeſcere ſpaſmum. In quo quidem conficiendo, tam in puerili, quam juvenili ætate, tutiſſimam inveni methodum *Helvetii*, per clyſterem ex decocto corticis chinæ, bis, vel ter, intercalaribus diebus injectum, præmiſſo tamen, ad educendas prius ſordes, clyſtere emolliente. Sic percurata fuit febris demum, neque unqnam rediit, ſi modo convaleſcentes ſibi a refrigeratione, inſtantibus & alvum conſtipantibus caverunt.

OBSERVATIO VIII.

Quartana in ſene funeſta.

Senex generoſus octogenarius, per omnem vitam rarius morbis affectus, veſperi, poſt improviſum terrorem & ſuperingeſtum cibum, horrore & frigore corripiebatur, quod ſequebatur, calor, ut noctem duceret inſomnem. Redibant hæc quarto die graviora, capitis dolore, artuum languore & præcordiorum anxietate ſtipata. In-

terim vacuis diebus ſic ſatis bene habebat æger, ſomnum & cibum capiebat. Poſt ſeptimum paroxyſmum conſulebatur chirurgus, qui bis ante paroxyſmum porrigebat emeticum, intermedio tempore pulveribus acribus ſalinis, cum zingibere & radice ari, febrem oppugnabat, & potui ſuadebat decoctum lignorum temperatum. Invaleſcebant hinc paroxyſmi, inquietudo, ſenſuum torpor, ac mentis plane emotio accedebant, die vacuo etiam perſiſtebat capitis dolor, virium & artuum languor, cum calore præternaturali, & appetentia ciborum plane intercidebat. Vocabar nunc ego ad ægrum per binos jam menſes febre decumbentem, nil vero ob plenariam & alimentorum, & medicamentorum nauſeam efficere poteram. Interim, quia alvus adſtricta & inflatio ventriculi cardialgica angebat, ſuadebam, ut clyſter injiceretur emolliens, cum carminativis & ſtimulo ſalino, quo levamen & ſomnus procuratus. Carpis etiam emplaſtrum ad imitationem Strobelbergeriani imponi jubebam, quo mitior fiebat acceſſio. Interne nil niſi elixir temperatum balſamicum dabam, inprimis quum a ſalinis deterſivis majores ſemper præcordiorum anxietates oboriri viderem. Sed deficiente, ob nauſeam ciborum, febriſque, quæ in continuam quaſi concedebat, diuturnitatem, alimonia vires demum penitus exhauſtæ, & mors ſequuta, ita quidem, ut bini penultimi paroxyſmi, intenſo ac diuturno horrore, rigore, anxietate, anheloſa ſpiratione, mentis emotione, corporiſque jactatione, per quatuor vel quinque horas, cum pulſu admodum contracto & debili, inſiſterent, ſuccedente poſtea calore, & pulſu in celeriorem mutato, ultimus autem eadem quidem impeteret vehementia, ſed nullus plane ſequeretur æſtus, & æger in ipſo rigore atque frigore interiret.

Epicriſis.

Quartana febris, *Hippocratis & Celſi* effato, per ſe quidem ſecura eſt, & neminem facile jugulat, immo, ſi rite decurrit, ad longævitatem ducit. Sed viſceribus inflammatis, aut labe affectis, recte monente *Galeno in lib. III. epid.* enecat quam plurimos, ſive ob aquam inter cutem, ſive omnimodam cibi abſtinentiam. In peſſimis enim eſt plenaria ejuſmodi ciborum averſatio, & ego quidem putreſcens tum quoddam viſcus eſſe obſervavi. Dumque nihil alimenti aſſumitur, corpori viribuſque ſubtrahitur pabulum, ut illud emacietur, & hæ elangueſcant penitus. Tanto magis id accidit ſenibus & febre jam diu attritis. Dein ſenibus longæ ejuſmodi febres, ex animi affectu ortæ, admodum ſunt infeſtæ, & licet vires primum non adeo lãguidę, cautiſſime tamen tractandæ, quum commiſſos in diæta, aut medicatione, vel leves errores, decrepiti graviter, haud raro capite plane, luant. Qui vero intermittentibus decedunt, ſub vehementia febrilium ſpaſmorum, qui fluida ad caput & interna vitalia organa urgent, ibique ſuccos penitus conſiſtere faciunt, pereunt; id quod non modo in quartanis, ſed & quotidianis, ſi continuæ factæ, animadvertitur.

OBSERVATIO IX.

Quartana ſimplex primũ poſtea duplex, demum triplex cum tumore pedum, curata.

Juvenis, literarum perquam ſub vita ſedentaria ſtudioſus, Septembri menſe, aere pluvioſo veſpertino, iter ſuſcipiebat, in diverſorio bene prandebat, vinumque auſterum, non adeo bonæ notæ largiter bibebat. Veſperi domum rediens, paroxyſmo afficiebatur febrili, cum artuum languore, qui quarto die gravior & cum majori pręcordiorum anxietate redibat. Sumebat hinc ex conſilio medici pulverem digeſtivum ſalinum, & in paroxyſmo, temperantem nitroſum. Alvo inde ſexies ſine torminibus ſoluta, febris deferveſcebat, & levior reddebatur. Quum vero quinto poſt die, veſperi tempeſtate frigido humida medicum

rela-

relaturus ſucceſſum ipſe adiret, domum reverſus, ex improviſo novum febrilem experiebatur inſultum, priori longe acerbiorem. Redibat idem poſtero die, tertius erat vacuus, quartus paroxyſmum primo, quintus ſecundo reſpondentem, inferebat, ut ſic quartana eſſet duplex. Alvus præterea erat ſtricta, vētriculus car dialgia premebatur, pedes tumebant ad genua uſque, totiuſque corporis & faciei aſpectus erat turgidus. Exhibebatur ipſi liquor ſalinus, alcalinus, nitroſus, in paroxyſmo & extra eum & die intercalari pilulæ balſamicæ. Quibus alvus bis ſoluta & in ſimplicem rurſus mutata febris. Inſiſtebatur iiſdem eadem ratione remediis, & ſubſequebatur copioſus alvi ſtuxus, cum exquiſitis circa umbilicum torminibus, & tam acria noctu æque ac interdiu ſecedebant, ut anus fere eroderetur. Durabat hæc diarrhœa per aliquot dies, febriſque mitiorem inſultum faciebat, ſed tumor pedum cum gravitate & languore lumborum increſcebant potius. Poſt uſum mixturæ ex tinctura antimonii tartariſata, eſſentia chacarillæ, & ſpiritu cornu cervi ſuccinato, adhuc quidem febris miteſcebat, ſed languor corporis, cum inappetentia, lurido aſpectu, & pedum tumore, metum incutiebant haud levem. Datum igitur extra paroxyſmum electuarium ex rob ſambuci & juniperi, cortice chinæ & caſcarillæ, extracto centaurii minoris, ceruſſa antimonii, ſale cardui benedicti, cum ſpiritu ſalis ammoniaci, quo æger illico ſenſit virium incrementum, ſtomachus melius appetiit; obtuſus & gravativus artuum dolor diſceſſit, febris, poſt unum adhuc mitiſſimum paroxyſmum, penitus ceſſavit, tumor quoque pedum ſenſim ſubſedit, & elapſo a primo inſultu menſe, integra reddita fuit ſanitas. Ad quam conſervandam, præter exquiſitam vitæ ac diætæ rationem, pilularum balſamicarum, & elixirii ſtomachici uſus commendatus, & ſex jam elapſis ſeptimanis, nihil plane viſum eſt incommodi.

Epicriſis.

Plura ex hac obſervatione in uſum decerpenda. Eluceſcunt inde procatarcticæ cauſæ, quibus conſpirantibus, intermittens febris excludi poſſit, aeris nempe conditio, ſub qua tertianæ & quartanæ jam erant frequentes, imbecillis ex ſtudiorum intemperantia & vita ſedentaria ventriculus, perſpiratio ab aere veſpertino, frigido humido intercepta, & ſtomachus cibi ac potus minus ſalubris copia refertus. Alvo dein, & naturæ, & medicamentorum ope, ſoluta, paroxyſmus fractus, conceſſione autem in auram veſpertinam frigido-humidam rediit mox, eo quod recrementa halituoſa ac ſulphureæ indolis, per poros elabi ſolita, retroacta & ad primas vias ceu imbecilles partes delata, febrilem rurſus conſtituerunt fomitem. Quod autem ſimplex quartana in duplicem conceſſit, id mea quidem ſententia, factum a nimis copioſa ſentina ſuccorum vitioſorum, in ventriculo, propter ipſius imbecillitatem confluentium. A quibus tamen natura ſuo robore, arte adjuta, per crebriores ſedes ſe exoneravit, junctis ſimul ventris torminibus. Porro notabile & hoc, quod ſuccedente copioſo alvi ſeceſſu, tumor tamen enatus fuerit, imo increverit, luculento indicio, copioſas affuiſſe cruditates, magnamque viſcerum ac partium externarum atoniam. Hinc ſumto electuario inſigniter roborante, redditoque per illud ventriculo & primis viis robore, vires ſenſibiliter cum appetitu reſtitutæ, febris fugata, tumor ſucceſſive ſubſedit, & ſanitas perfecte revocata. Ut adeo pateat, tumorem pedum, ſub ipſa febre oborientem, non ſic eſſe pertimeſcendum, ac eum, qui poſt febrem, præſertim male curatam, ſuccedit. Specificorum etiam antifebrilium & roborantium, quæ inter primas utique tenent chinæ & chacarillæ cortex, uſum, felicius longe ſuccedere, ſi corporis partes ipſeque ventriculus ato-

nia

nia potius, quam ſtrictura affectæ, & humorum potius copia, quam virulentæ indolis exiguæ molis materia, in vitio eſt.

OBSERVATIO X.

Auctoris methodus curandi quartanas.

Plures hactenus ſpeciales, de felici æque ac infelici quartanæ curatione, enarravi practicos caſus. Quibus addenda adhuc illa obſervatio, quam in *Medicinæ conſultatoriæ tomo* 4. *Dec.* 5.*caſ.*7.*pag.* 321. de quartana in gravida feliciter curata, adduxi. Jam non ab re erit, brevibus adiicere, qua ego in ſananda hac febre ut plurimum uſus ſim methodo. Nimirum primum fuit, ut ad contemperandos acidos ſalſos, & liquandos viſcidos ſuccos, nec non obſtructiones reſerandas, ter vacuo die, & una vel altera ante paroxyſmum hora, cum hauſtu cereviſiæ tenuis, præberem cochlear liquoris ſalini, ex ſale tartari, ammoniaco, nitro, tartaro vitriolato, ſive arcano duplicato & cortice chacarillæ ſingulorum uncia ſemis, ſoluta in libris duabus aquæ cardui benedicti, ſive chamomillæ vulgaris, adjecta demum drachma dimidia extracti croci. Superato tertio paroxyſmo, elixirio uſus ſum antifebrili, ex radice pimpinellæ albæ, contrayervæ, vincetoxici, ligno colubrino, cortice chacarillæ ana uncia ſemis, extracto cardui benedicti, ſcordii, ſalis tartari ana drachmis duabus, extractis cum ſpiritus theriacalis & liquoris anodyni mineralis ana uncia, ſpiritus vini tartariſati octo, aquæ florum ſambuci quatuor unciis. Dando illud poſt paroxyſmum ter quotidie, ad quinquaginta, vel ſexaginta guttas, cum potu calido, ad ſudorem placide eliciendum, diſceſſit hinc ſæpe febris. Quando vero perſtitit, infuſum laxans ſuperius deſcriptum, diebus intercalaribus mane exhibui, & veſperi modo dictum liquorem ſalinum. Poſt aliquot autem dies electuarium febrem fugans, ex rob ſambuci, juniperi ana uncia, corticis chinæ, chacarillæ ana uncia ſemis, extracti centaurii minoris, ſalis ammoniaci, antimonii diaphorctici ana drachma, julepi roſarum uncia una cum dimidia, exhibui tempore a paroxyſmo vacuo, bihorio quovis, magnitudine nucis moſchatæ. Si etiam interea alvus officii oblita, clyſtere domeſtico eam ducere juſſi, vel elixirium, ex maſſæ pilularum balſamicarum uncia ſemis, ſoluta in unciis quatuor aquæ fumariæ, cum uncia olei tartari per deliquium, ad centum guttas porrexi. Diſcuſſa ſic febre, ad recidivam declinandam, octiduo ſemel deglutitæ pilulæ balſamicæ, vel a robuſtioribus efficaciores ex gummi ammoniaci, extracti hellebori nigri, croci, mercurii dulcis, cinnabaris ana drachma, trochiſcorum alhandal drachma dimidia, triginta granorum pondere ſumtæ. Uſurpatum præterea quotidie elixir ſtomachale & injunctum exactum in vita victuque moderamen: quibus nunquam fere febris rediit; ſi vero forſan id factum, vecte opus fuit. Ideoque aggreſſus eam ſum emetico, ex radice hypecacuanhæ, vitriolo cyprio & croco, ac ſubjungendo ſtatim electuarii uſum, penitus expugnavi. Qua etiam ratione, me multoties quartanam epidemicam, & ex ingluvie ortam, in plebeiis potiſſimum, prima in herba jugulaſſe, teſtor.

Epicriſis.

Methodo hac frequentius ſummo cum fructu quidem uſus ſum, nihilominus illud adjiciendum in gratiam eorum, qui praxin cum judicio & ſufficiente ratione exercere nituntur, putavi, ut non talem methodum in ullo morbo univerſalem medendi dari autument, quæ perpetua ſit, & in omnibus caſibus & circumſtantiis promiſcue applicari poſſit. Illud enim ſatis ſerio inculcare ſoleo meis auditoribus, nec remedia adverſus morbum, certæ ſemper efficaciæ, nec unam eandemque medendi dari methodum, ſed individualem & ſpecialiſſimam, ex ſolli-

licita hiſtoriæ morbi & maxime corporis ægrotantis & morbificę cauſę exploratione, prævia ſufficienti meditatione, & deliberatione, inveniendam eſſe, quæ in eo conſiſtit, ut non modo remedia, quibus utendum ſit, cognoſcantur, ſed & quo ordine, qua doſi, quo tempore & quamdiu cum iis continuandum, exquiſita ratione & experientia, qua optime vires & remediorum virtutes perſpiciendæ & addiſcendæ, judicetur. Memorabilis præter allatos caſus, exſtat *tom. 2. Conſult. medic. ſect. IV. Obſervatione* 180.

C A P. III.

De Febre Quotidiana.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Quotidiana quæ dicatur. ET quartana, & tertiana, ex intermittentibus rarior eſt quotidiana, quæ ſcilicet ſingulis diebus accedit & ſolvitur, ſubſequente poſtea aliquot horarum intermiſſione.

§. II.

Legitimæ typus & hiſtoria. Acceſſio hujus febris primo mane, hora circiter quarta, aut quinta, evenit cum frigore, & horrore, ſine rigore tamen. Sub hoc cardialgica præſto eſt nauſea & ventris inflatio, in nonnullis capitis dolor, in aliis animi defectio, in plurimis vomitus, vel alvi ſeceſſus, vel etiam utrumque. Excipit poſtea calor magis lentus, quam mordax, cum ſiti minus intenſa. Pulſus, inordinatus antea & debilis, increbeſcit, non adeo durus tamen eſt, ſed mollior: neque urina flammea, ſed potius cruda ex citrino turbida; multis etiam inſuperabilis fere in ſomnum proclivitas. Paucus demum prodit ſudor: & elapſis decem, vel ultra horis, diſcedit paroxyſmus, corpus hebes & grave relinquens, ſtata poſtero die hora reverſurus.

§. III.

Quandoque notha & vaga. Sic quidem incedit & decurrit febris exquiſita quotidiana intermittens. Quæ vero typum hunc non ſervat, ſed vel meridie, vel circa veſperam, vel etiam vago invadit tempore, notha appellatur, erratica, aut anomala.

§. IV.

Epidemica. Irregularis hæc quotidiana, haud raro obſervatur epidemica: tum nempe, quando irregularis ac inordinata diuturna temporum anni fuit conſtitutio. Ego quidem, poſt continuum intenſum æſtate anni 1727. & 28. calorem, obortas vidi, pro diverſa corporum conſtitutione, tam diarrhœas & dyſenterias, quam varii generis intermittentes febres, & inter has potiſſimum quotidianas.

§. V.

Differt a quotidiana cõtinua. Intermittens autem eſt, de qua agimus quotidiana, ideoque non permutanda cum quotidiana continua. Quæ quidem pariter prima luce cum frigore accedit, ſed calor & languor, cum pulſu celeri ac debili, inappetentia & interdum colliquativus ſudor, per totum reliquum tempus durant. Et ſi longior, ut plurimum funeſta, ægris, fractis penitus viribus, ſub ipſo frigore pereuntibus.

§. V8.

A catarrhali benigna & maligna. Neque etiam confundenda cum catarrhali. Hæc quippe benigna, veſperi cum leniori refrigeratione accedit, mane deferveſcit & catarrhoſis defluxionibus ſatis eſt conſpicua. Et maligna ex repentina inſigni virium proſtratione, & agrypnia facile innoteſcit, neque penitus intermittit, ſed tantum remittit.

§. VII.

Tertiana duplici Differt quoque ab aliis intermittentibus. Quando enim ex tertiana ſimplici fit duplex, ſingulis etiam diebus impetit paroxyſmus, ſed inſultus tempora alternatim ſibi reſpondent; aliæ ſunt cauſæ, alia medicatio,

§. VIII.

Quartana triplici Si ex quartana inſultus quotidianus, triplex dicitur quartana, & paroxyſmus non quotidie eadem hora venit, ſed quarto quovis die, quoad acceſſionis terminum, conſpirat; diverſa etiam, ob

ob diverſas cauſas, ineunda medendi ratio.

§. IX.

Et lenta. A lenta demum febre diſtinguitur, quod illa poſt paſtum & circa noctem ſine horrore obrepat, cum calore in volis manuum plantiſque pedum, noctu etiam magis affligat ſudore ſtipata, mane vero tepeſcat, nec tamen penitus intermittat.

§. X.

Ejus cauſa. Jam ſicuti omnis febris proxime nervoſi generis eſt affectio; ita formalem pariter quotidianæ rationem ſpaſtica nervoſarum partium & ſyſtematis vaſorum agitatione abſolvi, indubium plane. Hic autem præternaturalis febrilis motus, per materiam, a naturali & blanda humorum vitalium indole plane alienam, ad ſanguinem delatam, nec tamen cum ipſo miſcibilem, inducitur.

§. XI.

Ex vitio viſcerũ. Nimirum primæ ſic dictæ viæ, ventriculus, duodenum & potior jejuni valvuloſi portio, ſunt illud latibulum, in quo vitioſa materia fermenti inſtar hoſpitatur, Inde per vaſa lactea ad ſanguinem & ſuccos tranſmittitur, & cum his ad ſentientes internas partes delata, eaſdem exagitat & ad extraordinarium motum ſtimulat. Et certe in quotidiana etiam febre, primam maxime regionem, varii generis vitioſorum, corruptorum, viſcidorum, acido-bilioſorum ſuccorum ſaburra, ſcatere, plura ſunt quæ uberius evincunt. Etenim junguntur ipſi ordinario fere ructus, nauſea, cum conatu vomendi, inappetentia, cardialgica inflatio, præcordiorum anguſtia & pectoris oppreſſio, interdum tenſivus, pungitivus ac morſicans dolor, ad dorſum excurrens. Fœdus dein ut plurimum & ingratus ſapor in ore percipitur, quandoque amaricans, aliquando ſubdulcis nauſeoſus, nonnunquam nidoroſus plane. Ipſa demum febris naturæ beneficio per crebriores dejectiones alvi ſponte haud raro ſolvitur, artificioſa autem medicatione, per ſuperius, & inferius os evacuantia, cum ſtomachicis, utramque faciunt paginam.

§. XII.

Sedes in primis viis. Quia tamen longior ut plurimum hæc eſt febris & ad plures ſepe menſes trahitur, juſta utique ſuſpicio eſt, labem in imi ventris penetralibus ſubeſſe firmius radicatam. Organa quippe ſecretoria, glandulæ & glanduloſæ inteſtinorum tunicæ, remiſſa nimis ſunt atque laxata, ideoque loco ſubtilis lymphatici ſalivalis ſucci, copioſum impurum & ſeroſum plorant. Reliqua quoque ſanguinis depurationi dicata viſcera, hepar, lien & pancreas, ob dejectum robur & languidiorem per ipſa ſanguinis progreſſum, ſuccum lymphaticum & bilioſum minus purum in digeſtionis officinam mittunt. Hinc alimentorum ſolutio & chyli elaboratio turbatur, multæque ſeroſæ & corruptę cruditates prima in regione & gignuntur, & cumulantur, quæ ipſa mora deterioris indolis factæ, & ad ſanguinem delatę, febrilem, uti diximus, faciunt motum.

§. XIII.

Cur quotidianus inſultus. Quod autem crebrius, quam in aliis intermittentibus, febris inſultus in quotidiana impetat, ob eminentiorem primarum viarum imbecillitatem fieri arbitror. Hęc enim quam maxime cruditatum proventui favet, & facit, ut prompte eædem iſtic confluant, cito ibi colligantur, breviori etiam tempore ſanguinis maſſam ſubeant & ad nervoſas ſpinalis medullæ membranas deferantur.

§. XIV.

Cauſæ antecedentes & ſubjecta. Hinc igitur porro eſt, quod omnia, quæ viſcerum flacciditati inducendæ & crudorum ac impurorum ſuccorum proventui favent, ad hanc febrem ſternant viam. Inſidiatur potiſſimum hominibus ſegnioribus, otioſis; inordinata & cruda diæta utentibus, crapulæ ex cereviſia, nec non mœrori ac curis nimium indulgentibus, item qui debilem ob prægreſſos morbos, vel ſanguinem effuſum, nacti ventriculum.

lum. Frequentius etiam infeſtat hyberno, autumnali nubilo cœlo, ſenes magis & pueros, fœminas plus quam viros, pituitoſos, phlegmaticos & ſanguineos, præ bilioſis & melancholicis. Ex aliis quoque intermittentibus promta ipſius geneſis: tum ſcilicet, quando æger incongrua vorat, vel crebrius animo movetur, quando purgantibus & emeticis validioribus ſtomachi robur atteritur, anodyna, calida & ſpirituoſa uſurpantur, aut penſi habita primarum viarum repurgatione, adſtringentia & ſpecifica præpoſtere adhibentur.

§. V.

Exquiſita lõga vaga non. Ceterum quotidiana exquiſita, ex viſcerum atonia oriunda, longius ut plurimum trahitur, multumque negotii medico faceſſit. Quæ vero vaga, populares habet circuitus, & ſuccorum tantum vitio debetur, facilius ſanationem recipit.

§. XVI.

Continuæ propinqua magis anceps. Minus dein periculoſa eſt, quæ plenariam paroxyſmi habet intermiſſionem. Sed quæ ad continuæ indolem inclinat, & ubi ſoluta febre, languor tamen virium, cum pulſuum debilitate & frequentia perſiſtit, corpuſque ſudore diffluit, ita, ſi ad aliquot menſes producitur, vires enervat, ut æger haud raro ſuccumbat.

§. XVII.

Ex intermittentibus periculoſa. Quæ etiam ex intermittentibus, præſertim quartana, ſuccreſcit, rebellis & periculi plena eſt, priſco jam *Celſi lib. 3. c. 15.* teſtimonio: *quartana,* inquientis, *neminem jugulat, ſed ſi ex ea facta quotidiana, in malis æger eſt.* Magnum enim viſcerum vitium ſubeſſe indicat, & continuæ plerumque eſt propinqua.

§. XVIII.

Si excretiones adſunt, bonum. Quando incipiente acceſſione bilioſi & pituitoſi vomitus, vel receſſus, eveniunt, bonum, niſi forſan ex febris diuturnitate vires jam nimium fuerint exhauſtæ. Sudor quoque declinante paroxyſmo placide erumpens, & urina poſt febrem copioſior cum ſedimento ſecedens, vehementiam inſultus minuunt, febriſque felicem ſolutionem nunciant.

§. XIX.

Contra ea, ubi excretio nulla, febris etiam per longum nimis tempus detinet, viſcera demum labem contrahunt & cachexiæ, febres lentæ & hecticæ, tabes, in diſpoſitis etiam phthiſes, ſuccedunt. *Si nulla malum.*

§. XX.

Idem perquam facile evenit, quando adſtringentia & ſpecifica febrifuga præpoſtere adhibentur. Et ſi calidioribus ſudoriferis & eſſentiis alexipharmacis ſpirituoſis acria ex prima regione recrementa in ſanguinem aguntur, expeditus in continuam, cum ſudore perpetuo & virium jactura, eſt tranſitus. *Ex perverſa medicatione alii morbi.*

§. XXI.

Qui autem hac febre demum decedunt, in his frigus longe intenſius ac magis diuturnum, cum rigore, virium proſtratione, mentiſque turbatione. Hoc plerumque bis adhuc excipit calor, ſub tertio autem inſultu, pulſuum ictus debiles manent & inæquales, ipſumque frigus in rigorem tranſit emortualem. *Mortis ſigna.*

INDICATIONES Curatoriæ.

Cum Methodo medendi Generali.

§. I.

Quum itaque cauſæ quotidianæ intermittentis, cruditatum ſeroſo viſcidarum prima in regione ſaburra, viſcerum & glandularum flacciditate, & impedito ſanguinis per imum ventrem progreſſu contineantur; omnis omnino medicatio merito eo dirigenda: ut I. impuri illi & pravi ſucci e primis viis, præparati prius, per congrua emunctoria proſcribantur; II. viſcera a tono dejecta roborentur, & ſic cruditatum ulterior proventus arceatur; & III. liber ſanguinis per viſcera abdominis & inteſti- *Indicationes curatoriæ tres.*

ſtinorum canalem, tanquam digeſtionis & chyli elaborationis officinam, circulatio reſtituatur.

§. II.

Proſunt ſalia neutra. Primum ut ex voto perficiatur, laudata eſt virtus incidentium & abſtergentium, & quidem ſalium neutrius generis, inter quæ primas tenent ſal ammoniacum depuratum, digeſtivum *Sylvii*, ex capite mortuo ſpiritus ſalis ammoniaci urinoſi, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, ſal Ebshamenſe, Sedlicenſe, nitrum antimoniatum. Dein commendanda *& acria aromatica,* etiam quæ ſale acri aromatico pollent, uti radix ari, calami aromatici, pimpinellæ albæ, coſti veri, zedoariæ, canella alba, zingiber, piper album. Quæ in pulverem redacta, ſalibus dictis mixta, & adjecta una vel altera guttula olei carminativi, egregiam ſuggerunt medicinam antifebrilem.

§. III.

Pilulæ balſamicæ cum ſalibus, Ad primæ æque ac ſecundæ indicationis ſcopum obtinendum, exturbandas nempe leniter per alvum ſordes, roborandum ſimul tonum ventriculi & inteſtinorum, eorumque turbatum motum reſtituendum, ſalubritatis laudem merito ferunt pilulæ balſamicæ Beccherianæ, Stahlianæ & noſtræ, maſſa etiam pilularum aloephanginarum, de ſuccino *Cratonis*, item *Solenandri*, præſertim ſi una cum ipſis ſalibus offerantur.

§. IV.

Amara & roborantia. Potiſſimum vero ad reddendum viſceribus abdominis robur, ac impediendum impurorum ſuccorum in digeſtionis officinam affluxum, ex uſu ſunt elixiria amara cum martialibus mixta uti quidem eſt meum temperatum balſamicum, ſine ſpiritu vini paratum, cum liquore alkalino. Vel eſſentia chaccarillæ cum eſſentia gentianæ mixta. Vel etiam elixiria ſtomachica, uti noſtrum, vel *Michaelis*, additis aliquot guttis tincturę martialis, ex floribus ſalis ammoniaci martialibus, cum ſpiritu corticum aurantiorum rectificato factæ,

§. V.

Thermę inprimis & acidulæ, Et his quidem etiam promovetur egregie ſanguinis per abdominis vaſa ipſamque digeſtionis officinam progreſſus. Interim ſi refractaria admodum febris repetit, & ab inordinata diæta ſuſtentatur, omnia ſalubritate antecellunt medicatæ aquæ, thermæ potiſſimum atque acidulæ, uti Carolinæ & Egranæ tepefactæ, quæ debito cum regimine, intermixtis amaris, balſamicis & anticachecticis, uſurpatę viſcidas ſordes diluunt, per alvum & urinam cum ſeroſis evehunt, infarctus expediunt, liberumque ſanguini reddunt commeatum.

§. VI.

Methodus medendi Specialis autem medendi cum hiſce præſidiis methodus, pro temperamentorum, ætatum, anni temporum ratione, corporum conſtitutione, diſpoſitione primarum viarum, ſexu, morbique cauſa, inſtituenda, & ſingulis his, tam doſis remediorum, quam ſumendi ratio accommodanda. In genere tamen tenendum, horis a paroxyſmo vacuis pulveres ſalinos cum incidentibus eſſe exhibendos, tertio vel quarto die ventrem ſolvendum pilulis, ita tamen, ut operatio earum accedente paroxyſmo jam ſit abſoluta, declinante paroxyſmo erupturum ſudorem quiete & calido potu eſſe promovendum, ac demum ſubjungenda roborantia, amara, martialia & antifebrilia. De quo tamen plura in cautelis & morborum enarrationibus.

Obſervationes & cautelæ clinicæ.

§. I.

Medicatio caute inſtituenda Quotidianæ intermittentes circumſpecte ſunt tractandæ, ne in alios longos & ancipites morbos tranſeant, Inprimis aſpernantur adſtringentia & ſopientia, præcipitantia terrea larga, item omnia purgantia draſtica & ſudorifera, nec non validiora emetica.

§. II.

Victus & vitę ratio habenda. Multum tam ad quotidianæ curationem, quam recurſum ipſius arcendum

dum facit, vitare animi commotiones, mœrorem in primis ac diuturnam ſollicitudinem, cum inſalubri cibo, ac vini potu, nec non refrigerationem, præſertim abdominis.

§. III.

Alvina excretio promovenda. Quum natura ipſa hanc febrem critico alvi fluxu ſæpe ſolvere ſoleat, ipſius ductui inſiſtendum, ipſaque juvanda ab artifice. Unde ægri non ad regimen ſudoriferum, aut pharmacis ad ſudorem cogendi, ſed potius eo annitendum, ut materia vitioſa ipſæque primæ viæ ad alvi fluxum ſalutarem præparentur ac diſponantur. Quod quidem egregie perficitur, quando aliquot ante paroxyſmum horis, lene laxans, pulvis cornachinus, vel pilulę balſamicæ, cum ſale præbentur.

§. IV.

Vomitus ſecundandus. Quia porro vomitus huic morbo jungitur cum bonis ægrorum rebus ſuccedens; e re eſt, ut idem debito tempore & convenienti medicina ſecundetur. Hinc expedit interdum omnino ſtomachi ſubverſionem per emetica ante paroxyſmum data provocare. Ego quidem memini, me aliquoties in febre exquiſite quotidiana, quæ hora quinta matutina invadere ſolebat, porrexiſſe circa noctis tempus, prius quam cruditates ex digeſtionis officina ad ſanguinem delatæ, lene vomitorium, ex radicis pecacuanhæ granis 15. cum dimidia parte pulveris cornachini. Proritatus inde felici cum ſucceſſu fuit vomitus, nonnunquam alvi fluxus, & febris minimum mitior facta, aliis poſtea facile expugnanda.

§. V.

Etiam in diuturna. Si etiam quotidiana febris, diu perſtitit per menſem, vel longius, ac in lentam ferme degenerare videtur, commode offerri poteſt granum unum tartari emetici ſoluti. Quo bilioſum ſtagnantem ſuccum, cum levamine, incredibili fere copia fuiſſe exturbatum, novi.

§. VI.

Externa ventriculo. Quando dolor ventriculi preſſorius, vel inflatio & ciborum faſtidium jungitur, regioni epigaſtricæ ſacculi ex herba menthæ, abſynthii, roriſmarini, floribus ſpicæ, chamomillæ Romanæ, caryophyllis & nuce moſchata, vel ſicci, vel ex vino cocti, applicandi. Qui, ubi finita etiam febre imponuntur, perſpirationem & ſudorem efficaciter eliciendo, egregie proſunt.

§. VII.

Et epigaſtrio imponenda. Frigus, quum nimis acre partes externas exagitat, tum ſacculi modo dicti, tum etiam ſpiritus vini purus, cum oleo menthæ in duplicato lintheo ſtomachali regioni apponuntur cum fructu.

§. VIII.

Febrifuga cum diſtinctione uſurpanda. Cum febrifugis caute in hac febre mercandum. In quotidiana tamen epidemica & erratica, præter ſuperius dicta, ſpecifica etiam antifebrilia, ipſum quoque electuarium, cujus baſis chinæ & chaccarillæ cortex, tuto adhibentur. Provocata inde, obſervatorum etiam fide, alvi ſæpe laxitas & copioſæ ſumma cum euphoria ſedes. Chaccarillæ autem cortex in hac febre merito præferendus chinchinæ, quia magis roborans & adſtringens eſt.

§. IX.

Necnon venæſectio. Sanguinis miſſionem raro admittit quotidiana: jam enim præſto eſt in primis ventriculi imbecillitas, & plerumque cachectici quippiam complicatur. Quod ſi autem eminens plethora, præſertim a menſium, vel hęmorrhoidum ſuppreſſione, urina præterea tincta & æger vini potui aſſuetus; in principio ſtatim vena ſecanda, ne febris inde ingraveſcat, ac uti obſervata Medicorum teſtantur, lentæ, hecticæ, apoſtematicæ febres, ſubſequantur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Quotidiana rebellis Carolinis expugnata. Illuſtriſſima perſona, tringinta annorum, inordinatum diu ſectata fuerat vitæ genus, multa incongrua edulia ingeſſerat, fructus horæos, lacticinia,

cinia, acetaria, variaque conchyliorum genera, vina etiam potentia, & aquas ſic dictas vitæ liberaliter potarat, prandium ad veſperam, & cœnam ad mediam uſque noctem produxerat, & præterea corpus frigido aeri autumno crebrius expoſuerat. Incidebat hinc, prægreſſo frigore, in febrem, quæ mane quotidie accedebat, cum præcordiorum anxietate, cardialgia, capitis dolore, artuum laſſitudine & vomitu pituitoſo affligebat, ad tertiam vel quartam pomeridianam durabat, ſomnum turbabat, & poſt aliquot inſultus, largo ſtipabatur ſudore. Appetitus tamen non adeo erat dejectus, ſed æger in cœna ſubinde cibos ſumebat, in primis intrita cum vino. Inſiſtebat hæc febris per quatuor & quod excedit hebdomades, corpuſque admodum hebes & languidum reddebat, licet interim variis remediis, purgantibus cum emeticis, ſalinis pulveribus, etiam cum floribus ſalis ammoniaci martialibus oppugnaretur, donec infuſo corticis chinæ cum comis abſynthii, ex vino, abigeretur. Sed quum appetitui redeunti indulgeret æger, multaque minus ſalubria aſſumeret, elapſa vix hebdomade, febris majori cum ſymptomatum vehementia rediit. Opponebantur eadem & evacuantia, & antifebrilia, febriſque diſcedebat, brevi autem poſt eandem ob cauſam repetebat, idque minimum ſexies factum, ut ſemeſtre interea efflueret ſpatium, quo corpus ob nocturnos ſudores tepidum factum ac vires mirum exhauſtæ. Alii igitur accerſiti medici, qui de thermis Carolinis, ſub exactiori diæta & regimine uſurpandis, conſilium dederunt. Allata etiam in lagenis vitreis magnis impenſis thermalis aqua, & tepefacta ante paroxyſmum, mane æque ac veſperi, pota. Sed quum intermedium tempus brevius eſſet, quam ut aqua ante acceſſionem corpore poſſet evehi, gravior primum inde fiebat paroxyſmus. Ideo febriles motus ſpecificis prius compoſiti fuerunt, & poſtea per binos menſes Carolinæ ſingulis diebus matutino tempore uſurpatæ, interpoſitis ſimul medicamentis amaris ſtomachicis & pilulis balſamicis. Quibus demum effectum, ut febris contumax expugnaretur, nec unquam rediret.

Epicriſis.

Voracitas & inordinata diæta rebellem facit intermittentem omnem, tanto magis quotidianam, quæ, ex imbecillitate ſtomachi & cruditatum copia oriunda, novum inde ſemper nanciſcitur fomitem. Dein quum longa febris ſedem potiſſimum habeat in viſceribus imi ventris, a craſſo ſanguine fartis, quæ tracta diutius febre, magis magiſque robore exuuntur, in illuſtriſſimo etiam hoc ægro viſcera debilia fuiſſe atque oppleta, certum, unde crebriorum recidivarum origo. Nihil igitur ſalubrius fuit decenti thermarum uſu, quæ partim ſalino apetitivo, partim terreo martiali principio roborante inſtructæ, crudos ſuccos efficaciter evehunt, infarctus expediunt & ſic lentam febrem, necnon cachexiam, quam optime præſcindunt. Sunt tamen thermæ æque ac acidulæ cum cautione in intermittentibus in uſum vocandæ, & providendum, ne paroxyſmus in earum operationem incidat, emunctoria claudat, & aquis retentis, anxietates cum gravibus ſymptomatibus inferat. Hinc tutius, iiſdem, compoſita febre, ad recidivam arcendam uti, & tum, adjunctis medicamentis ſtomachicis & balſamicis, opem ferunt certe laudatiſſimam.

OBSERVATIO II.

Generoſa erat femina, triginta circiter annorum, ſanguinea, vegeta & tenera, quæ quarto menſe gravida abortum cum enormi hæmorrhagia, & poſt hunc menſium ſuppreſſionem experta, pallida hinc facta fuerat atque cachectica, cum alvo adſtricta & appetitu dejecto. Hæc poſtquam oſtreas in cœna comediſſet & veſperi ſole occi- *Quotidiana recidivans emeticis curata*

occiduo in horto deambulaſſet, nocte inſequente febre corripiebatur, cum anxietate, nauſea, & ingente artuum languore. Remittente febre dabatur ipſi quidem elixirium ſtomachale, ſed noctu eodem tempore iterum redibat febris paullo gravior. Porrigebatur ob ſuſpicionem cruditatum vomitorium, ex tartari vitriolati granis 12. & radicis hypecacuanhæ granis 25. quo craſſam viridis coloris pituitam evomebat. Nihilominus ſtato repetebat tempore febris, majori adhuc compreſſorio in epigaſtrio ſenſu vomendique conatu, quæ ſilente etiam febre perſiſtebant. Aperiebatur quidem veſperi alvus ſtricta clyſtere emolliente, febris tamen & ventriculi ſpaſmus per aliquot dies inſiſtebant, & facies icterica plane comparebat. Exhibebatur ipſi mixtura ex aquæ cardui benedicti unciis tribus, theriacalis cinnamomi ana uncia ſemis, ſalis cardui benedicti, antimonii diaphoretici ana ſcrupulis duobus, ſpiritus vitrioli guttis 20. ſyrupi papaveris rhœados drachmis duabus, cujus dimidiam partem veſperi ſex ante paroxyſmum horis, ſumſit, impoſito ſimul ventriculo ſacculo, ex ſpeciebus ſtomachicis & carminativis in vino coctis, quo ſudor ante invaſionem largus & febris mitior. Inſtante ſequenti paroxyſmo, alteram reliquam mixturæ ſumſit partem, qui emanſit prorſus & ſpaſmus quoque cardialgicus laxatus. Quum vero ægra convaleſcens appetitui indulgeret, fructibusque horæis ac marinis piſcibus veſceretur, quinto poſt die iterum in febrem incidit, majori fere anxietate, vomendi conatu animique quadam defectione ſtipatam & veſperi accedentem. Solvebatur hinc alvus, mixtura & externa adhibebantur, ſed incaſſum fere. Perſiſtebat enim potius fervor & languor cum magna debilitate, etiam ſuperato paroxyſmo, ut metus eſſet continuæ. Injiciebatur rurſus clyſter & vomitorium ſupra dictum porrigebatur, ſequente & vomitu, & alvi ſeceſſu. Miteſcebant inde ſymptomata cum febre, & pulvere ex corticis chaccarillæ, tartari vitriolati & ſalis ammoniaci anatica portione confecto, & per ſeptem dies, quatuor quibusvis horis, ad drachmam dimidiam uſurpato, diſcuſſa demum omnia, ventriculo & corpori robur redditum, menſium quoque fluxus in ordinem redactus.

Epicriſis.

Caveant ſibi omnes, qui ex ſanguinis immodica profuſione languent, a prava diæta & corporis refrigeratione. Tum enim, ob imminutum corporis ipſiusque ventriculi robur, perſpirationem quoque imminutam, promta febrium geneſis. Deinceps in quotidiana, cujus cauſa ingens cruditatum in ſtomacho & primis viis ſaburra, magis quam ulla alia intermittente, conducibile eſt, ventriculum, præmiſſo blando enemate, leni emetico deplere. Tum ſpaſticas ventriculi ſtricturas nihil promtius laxat, quam placidum elicere ſudorem, quam in rem ſpirituoſa regioni epigaſtricæ calide applicata egregie conferunt. Tandem expurgata prima regione, chaccarillæ cortex cum ſalibus, non modo ad febrem fugandam, ſed & digeſtionis ſucceſſum fulciendum, utiliter adhibetur.

OBSERVATIO III.

Senex, ſexagenario major, macilentus, ſanguineo-melancholicus, continuis laboribus per multos annos ſub vita ſedentaria diſtentus, ſuperiori anno, quo ſolennes erant intermittentes, corripiebatur tertiana, poſtea quam peregre profectus, liberali convivio exceptus, & noctu ſub cœlo valde humido & pluvioſo frigido redux factus erat. Placide hæc admodum decurrebat, & adhibitis prius pulveribus ſalino-digeſtivis, poſt quintum paroxyſmum electuario expedite diſcutiebatur. Nolebat tamen priſtinus vigor & appetitus redire, ſed a ſumto cibo preſſorius ſemper in epigaſtrio ur-

Quotidiana ex tertiana electuario ſanata.

gebat dolor, nec ſomnus adeo erat quietus. Dabatur quidem, ad digeſtionem ſecundandam, quotidie bis, ad drachmam ſemis, pulvis ex radice ari, pimpinella alba, gentiana rubra, ſemine cymini & macis. Sed preter opinionem quotidiana poſt aliquot dies accedebat febris veſperi. Promtum ſtatim habebat medicus electuarium ex rob juniperi, cortice chaccarillæ & ſyrupo acetoſitatis citri, idque omni bihorio deglutire jubebat. Sumto hoc, repetebat quidem paroxyſmus, ſed ſub illo & poſt eum copioſæ prodibant dejectiones, vel decem numero, ut æger firmiter crederet, validum ſe accepiſſe purgans. Continuabatur igitur parciori doſi electuarii uſus tam ſalubri effectu, ut febris diſcederet, & æger penitus convaleret.

Epicriſis.

Errata procul dubio hæc ex tertiana quotidiana fuit, quod ſub illa, prima non ſufficienter expurgata regio. Unde reliquiæ materiæ febrilis, accepto per malam digeſtionem incremento, induxerunt quotidianam. Plane peculiaris etiam hic fuit corticis chaccarillæ effectus, canalem inteſtinorum efficaciter vacuans, febriſque fomitem ſimul & ſemel tollens. Is tamen non ubique perpetuus, ſed peculiari primarum viarum diſpoſitioni tribuendus. Aliàs inter omnes conſtat, corticem hunc potius ad compeſcendas nimias dejectiones valere. Ut adeo pateat, unum remedium, pro diverſa naturæ & corporis habitudine, alium atque alium, & diverſum, contrarium plane, exſerere poſſe effectum.

OBSERVATIO IV.

Quotidiana anomala poſt hypercatharſin.

Nobilis quædam tenerior & ſanguinei corporis fœmina quinquagenaria, regnante Sirio, & inſtante menſium fluxu, gravi exagitata fuit ira, cum extremorum tremore. Porrexit medicus paullo poſt purgantes pilulas, quibus tanta hypercatharſis ſuſcitata, ut intra 24. horas pluſquam quinquageſies, & poſtero adhuc die, vigeſies fere, dejiceret. Fractum inde mirifice corporis robur, artus languerunt, ingruit animi præſertim erecto corpore defectio, periit appetitus, ſomnus turbatus & pene omnis intercidit. Exactis inter hæc aliquot diebus, veſperi acceſſit anxietas ſumma, cum levi duntaxat horrore & frigore, inquietudo & ſyncoptica affectio, ut jam animam agere videretur. Subſequuti pulſus ictus celeres, æſtus corporis, oris ſiccitas, & mador corporis, per duodecim horas halans, ſymptomatum attulit levamen. Habuit poſtea tantiſper melius: febrilis tamen commotio modo veſperi, modo noctu, jam gravior, jam levior, rediit quotidie, tuſſi ſicca, & ante, & poſt illam affligente. Ægre tulit fere omnia ſtomachus, analeptica, ſalina, balſamicas pilulas, elixiria ſtomachica, alimenta ipſa, & quamvis ſuſpenſa manu data, ſequuta anxietas, æſtus, preſſio, ſtrictura & ardor ventriculi, nec non tormina ventris. Sic decubuit per menſem, ac interea nihil melius ferre potuit, quam emulſiones ex amygdalis dulcibus, ſemine papaveris albi, aqua florum acaciæ, liliorum convallium, tiliæ & ceraſorum nigrorum, quibus tantillum pulveris bezoardici nitroſi ſubinde inditum. Potui datum præterea decoctum avenaceum, non nunquam in levem emulſionem cum amygdalis redactum, & ad alvum obſtructam ſolvendam, enema leniens injectum. Elapſo autem menſe, quodammodo commodius excepit ventriculus medicamenta. Hinc ſumſit quandoque decem tantum pilulas ex noſtris, quibus alvus cum euphoria laxata. Exhibitum quoque elixirium noſtrum balſamicum, parca pariter doſi. Remanſerunt nihilominus febriles commotiones, licet mitiores & ſine angore. Ad has igitur componendas oblatus ter quotidie hic pulvis: recipe lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici, arcani duplicati, corticis chaccarillæ, ana drachmam.

mam. M.F. Pulvis dividatur in decem partes æquales. Et ad alvum ſubducendam uſurpatum elixirium purgans, ex maſſa pilularum balſamicarum in tenui lixivio ſoluta. His demum intra quadraginta dies ſenſim febris ſublata, vires cum appetitu & ſanitate integra redierunt.

Epicriſis.

Perniciosum utique fuit molimen, poſt iram & ingruente menſium fluxu, purgans dare, quia tum jam in motu eſt natura, & ſpaſticæ in nervoſis partibus ſtricturæ adſunt. Neque dubium eſt, quin ſub proritata inde vehementiori purgatione & affluxu ſuccorum impurorum ab ambitu ad interiora, & eroſio, & levis inflammatio inteſtinis fuerit inducta, quibus effectum, ut, nec medicamenta, nec alimenta, ſine incommodo, anxietate & æſtu ſuſcipere potuerit. Febrilis etiam irregularis inſultus, quotidie bis interdum accedens, cum tuſſi, ſuſcitatus omnino fuit a levi inteſtinorum inflammatione, ſub qua ſemper ſtimulus ſpaſmodicus & vitiata occultatur digeſtio. Hæc igitur partium & morbi cauſæ diſpoſitio, nec correctoriam, nec evacuantem, nec roborantem aliam admiſit medicinam, quam lenientia & demulcentia. Febri autem, quotidianæ typum ſervanti, accommodatius fuit nihil, quam chaccarillæ cortex, eximie roborans, mixtus cum aperientibus ſalinis, abſorbentibus leniterque diaphoreticis. Cujus generis pulveres in quotidiana febre, etiam lenta, & quæ ex vitio primarum viarum maleque digeſtorum ſuccorum colluvie oritur, virtutis ſunt certe laudatiſſimæ.

OBSERVATIO V.

Quotidiana exquiſita diuturna. Quadragenaria circiter femina, ſanguineo-cholericæ laxioriſque corporis conſtitutionis, quæ in iram prona, inordinata diæta cum fructibus horæis uſa, & infuſum theè large nimis ingurgitans, ſtomachi ſibi contraxerat languorem, paullo poſt menſium experiebatur ſuppreſſionem. Hos quum proprio artificio pellentibus urgeret, febrem incurrebat quotidianam, ordinariis ſymptomatibus comitatam, medici tamen ope, exactis tribus menſibus, ab eadem liberabatur. Non autem ita multo poſt, emanentibus ſemper menſibus, & alvo ſtricta, in eundem recidit morbum, quem complures in auxilium vocati medici, nec pharmacis, nec aquis medicatis, Egranis æque ac Lauchſtadienſibus, neque etiam lactis aſinini uſu, depellere potuerunt. Perſtitit potius idem jam a triennio immedicabilis, & quotidie prima luce accedit febricula, quam comitatur ſudor colliquativus pene, ad decimam uſque antemeridianam manans, & pomeridie ſequitur languor cum dolore lumborum. Præterea extra paroxyſmum corpus totum tactu frigidum, vix veſperi ex cibis quicquam aſſumere valet, & tum etiam ad incongrua magis fertur appetitus. Pallida quoque facies, totuſque corporis habitus tumidus quaſi & inflatus. Obambulat tamen, & domeſtica obit negotia.

Judicium cum conſilio.

Quotidianam veram exquiſitam, non ſecus ac quartanam ex longis eſſe morbis, & ad unum, immo plures annos, trahi nonnunquam, hæc docet hiſtoria. Cauſa vero diuturnitatis inordinata omnino vivendi ratio ægræ, quæ animi affectibus indulget, palato accepta ingerit cuncta, & extra paroxyſmum in liberum qualemcunque regnantem aerem concedit. Neque enim omnis diuturna intermittens gravem in viſceribus ſupponit labem. Sed per ipſum febrilem motum nova ſemper gignitur vitioſa materia, quæ quando intermiſſionis tempore perſpiratione non excluditur, & inſalubri victu augetur potius, novum ſemper induci paroxyſmum non mirum. Jam quidem morbus in habitum

quaſi tranſiiſſe videtur: vegeta tamen natura & corporis extra paroxyſmum motus, in cauſa fuit, quod deteriores res huc uſque non ſequuti morbi alii. Ego quidem, rebus ſic comparatis, vix aliam medendi rationem eſſe ſentio, quam ut ægra curatius ex regularum diæteticarum præſcripto vivat, parcius, & cibos nec graves, nec fermenteſcibiles, ſed leves, facile ſolubiles edat. Perſpirationis dein ſucceſſum cuſtodiat ac ſecūdet, nec obambulatione in aere libero frigido interturbet. Tum ad contemperandos & liquandos pravos in prima regione ſuccos, ſalino ſuperius deſcripto liquore utatur. Blandis porro laxantibus inteſtinorum canalem expurget, eumque in finem, bis octiduo, balſamicas noſtras pilulas deglutiat. Stomachi præterea languorem & digeſtionis vitium elixirio ſtomachali, crebrius inter cibos ſumto, emendet. Ac demum, tam ad promovendam cuticularem excretionem, quam compeſcendam ſucceſſive febrilem habitualem commutationem, pulvere ex antimonio diaphoretico, cornu cervi philoſophice præparato, tartaro vitriolato & cortice chaccarillæ, bis quotidie ad drachmæ dimidium, per octo dies utatur. His, niſi gravius quid interea acciderit, morbum rebellem, expugnari adhuc poſſe, ſperamus.

CAPUT IV.

De Febribus Intermittentibus Epidemicis anomalis mali moris.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Ex tempeſtatū conſtitutione inſoliti varii morbi.

SUperioribus annis 1726 27 & 28. plane irregulares & inſolitæ erant, temporum ac tempeſtatum conſtitutiones, ingentes potiſſimum ſiccitates & ardores, complures menſes perſeverantes. Variis hinc languoribus corpora humana affligebantur, diarrheis, dyſenteriis, intermittentibus febribus variis, ſimplicibus & duplicibus, quæ nulli temperamento, ſexui, aut ætati parcebant. Maxime omnium vero æſtate & autumno regnabant febres, partim intermittentes plane, partim remittentes tantum, anomalæ & irregulares, vagum & incertum typum habentes, facile inter ſe mutabiles, ut plurimum inſuetis & gravibus ſymptomatibus ſtipatæ, contagio infeſtæ, nonnulloſque per multos menſes detinentes, quoſdam etiam plane e medio tollentes.

§. II.

Maxime inſer-mittentes malignæ anomalæ.

Ambigunt quidem adhuc medici, noſtri æque ac priſci ævi, an intermittentes dentur malignæ febres? Re tamen paullo acuratius conſiderata, non dubitamus affirmare, intermittentes alio tempore eſſe benigniores, alio utique maligniores, non ſecus ac alii morbi ac febres epidemice graſſantes. Nam prout variæ temporum & tempeſtatum ſunt conſtitutiones, magis, vel minus regulares, boni & mali moris progigni & graſſari morbos, jam olim noſter prodidit *Hippocrates*. Experientia quoque ſtabilit atque confirmat, dari certis temporibus intermittentes, quæ indolem malignam, ſeu virulentam, referunt, cujus indicia & quaſi characteres hi ſunt: ſi inſolitis ſymptomatibus ſtipatæ & maxime omnium virium junctam habent proſtrationem eminentiorem, ſi epidemice graſſantur, & contagio etiam inficiunt diſpoſita corpora, ſique earum ferocia exanthematibus in ſumma cute erumpentibus, puſtulis, ulcuſculis in labiis, naribus, facie, purpura, vel maculis purpureis, vel etiam ſcabie miteſcit. Hæc enim omnia exiguæ molis, ſed valde vehementis & virulentæ indolis materiam tenuiſſimam, ventriculo & nervoſis maxime partibus inimicam atque infeſtam, in qua potiſſimum veneni ratio & natura fundata eſt, ſubeſſe, & ſubitas ſævas commotiones atque alterationes concitare, luculenter arguunt.

§. III.

§. III.

Sympto-mata epi-demica-rum & hiſtoria. Sic febres, quæ ſuperioribus annis noſtris locis, immo univerſæ fere Germaniæ, fuerunt infeſtæ, anomalæ valde exſtiterunt. In quibuſdam ſemel uno die, in aliis bis, acceſſio facta. In nonnullis primis diebus comparuerunt continuæ, & tertio vel quarto die in intermittentes conceſſerunt; in aliis viciſſim primis temporibus intermiſſionem habuerunt, poſtea vero, peſſimo omine, factæ ſunt continuæ. Aliqui enormes experti ſunt per ſuperiora, vel inferiora pituitoſas & bilioſas dejectiones, quidam remittente, vel intermittente paroxyſmo, continuo ſudarunt, cum ingenti languore. Nonnulli etiam ſe ipſa in febre, & calere, & algere ſimul, conqueſti ſunt. Juniores in paroxyſmo interdum valde delirarunt & ſimulac clauſerunt oculos inſomniis agitati, maleque cohærentia ſunt loquuti. Senibus cum ſomnolentia accidit febris. Omnes vero de anxio & compreſſorio dolore circa ventriculi regionem, de dolore lumborum, pedum contuſivo, capitis etiam, ſunt conqueſti, & intermiſſionis tempore, de dolore ex nucha per totum ſpinæ tractum ad ſcapulas porrecto. Prodeuntibus demum in facie puſtulis, aut in ambitu exanthematibus purpureis, ſymptomata complacabantur. Et ſi purpura jungebatur ſcorbutica, diutius durabat febris; ſi vero ſuperveniebat alba, funeſtum erat ut plurimum.

§. IV.

Contagio inſecerunt. Obſervatum fuit & id maxime Magdeburgi & in Ducatu Brunſvicenſi, complures in una domo, non ſecus ac in varioliſ, vel morbillis fieri ſolet, ſucceſſive eodem morbo fuiſſe affectos, & præſertim poſt ſanguinis miſſionem, fortem purgationem, fœminas maxime inſtante menſium fluxu, multi ſi animi affectu immoderato commoti fuerunt, timore potiſſimum & triſtitia.

§. V.

Quomodo terminata. Licet vero, pro diverſa natura ægrotantium, ratione ætatis, temperamenti, naturæ magis, vel minus robuſtæ, mitiora, vel ſæviora fuerint ſymptomata, & nonnulli intra quatuordecim dies, alii intra menſem demum convaluerunt, perpauci tamen mortui, niſi ingenti errore medici, aut ægrotantis admiſſo.

Præſervatio & Curatio.

§. I.

Quomodo arcendæ hæ febres. Frequentes quam maxime fuerunt hæ malignitatis ſuſpectæ febres in locis paludoſis, humidis & aquarum ſtagnis irriguis; uti noſtris in confiniis ſunt pagi Oſtrau & Dieskau. Frequentius etiam infeſtarunt eos, qui poſt ætatem intenſius fervidam, improba victus ratione uſi, veſperi, aut noctu, aere humido frigido, corpus refrigerarunt, & præterea imbecillioris fuerunt naturæ. Optimum hinc ad declinandum epidemicæ hujus febris incurſum fuit conſilium, vitare loca humilia, uda, multo minus in iis dormire, aeris injuriis ſeſe non exponere, refrigerium omne, etiam per frigidum potum, fugere, ventriculum nec crudis, nec conſtipantibus cibis onerare, animum tranquillum ſervare, omniaque cum cura tenere, quæ acrimoniæ contemperandæ, ſordibuſque tam per poros, quam alvum leniter educendis, ſerviunt, ac laudabiles ſuccos ingenerant. Neque tamen forti utendum purgatione, quæ ab ambitu corporis ſuccos trahendo, perſpirationem minuit, adeoque noxia eſt, tanto magis quando diarrhœa forſan & dyſenteria jam circumeunt.

§. II.

Indicationes medendi tres. Quum vero harum febrium maligenii cauſa, partim in inſigni dyſcraſia & intemperie ſanguinis & humorum a naturali & blanda temperie deflectente, ſalino-ſulphurea, partim etiam in humore vitioſæ & virulentæ activæ indolis, in prima regione potiſſimum hoſpitante, univerſum nervoſarum & muſculoſarum partium ſy-

ſyſtema commovente, conſiſtat, eo utique prudenti conſilio medicus curam dirigere debet, ut I. magis alterantibus & perverſam ſanguinis & humorum qualitatem emendantibus, quam fortioribus evacuantibus utatur; II. ut placide & blandis evacuantibus tam per cutem, quam alvum, præparatam materiam debito tempore excludat, ac III. ut congruis analepticis imbecillitati ſuccurrat, atque demum ſymptomata mitiget.

§. III.

Profuerunt diaphoretica fixa & analeptica.

In principio itaque, antequam medicus dignoſcere poterat genium morbi, pulveres diaphoretici, cum leviter nitroſis exhibiti fuerunt, in aquis diapnoicis & analepticis hûc in modum: recipe aquæ galegæ, cardui benedicti, acaciæ, ceraſorum nigrorum ana uncias tres, cinnamomi ſ. v. unciam, ſpiritus nitri dulcis, vel liquoris anodyni mineralis guttas 20. ſyrupi acetoſitatis citri, vel papaveris rhoeados q. ſ. Hæc tam intra, quam extra paroxyſmum oblata, & potui datum decoctum avenaceum, cum ſucco & corticibus citri, vel etiam cum amygdalis in emulſionem redactum.

§. IV.

Blanda laxantia.

Ad alvum ſolvendam profuerunt oppido clyſteres tantum domeſtici, ex decocto avenaceo, noſtris *Haber-Grütze*, floribus chamomillæ vulgaris, oleo amygdalarum dulcium, & ſale communi parati. Interius vero ad laxandam alvum, potiones ex unciis duabus vel una mannæ, cum drachma una cremoris tartari, in aqua florum acaciæ ſolutis & additis duabus guttulis olei de cedro, perquam utiles fuerunt. Quibuſdam etiam infuſum rhabarbari cum paſſulis magis conducibile deprehenſum.

§. V.

Quandoque ſudorem moventia.

Ubi natura torpida ad movendum inſultu declinante ſudorem, eſſentia ſcordii probe ſaturata, non tamen adeo ſpirituoſa, cum anatica portione liquoris anodyni & aliquot guttis ſpiritus bezoardici Buſſii data, injungendo ſimul, ut in moderato calore & lecto corpus ſervaretur.

§. VI.

Fracta febre appropriata.

Quibus remediis ſucceſſive fracta fuit vehementia febris, ſive potius virulenta ejus cauſæ indoles. Hoc facto, ſi ſine gravioribus ſymptomatibus intermiſerat febris, ad eam fugandam, alia, quæ e re erant accommodata & appropriata, cum debito regimine & juſta methodo, in uſum vocata præſidia.

§. VII.

Quandoque ſtatim in principio.

Fuerunt tamen, ubi mox in principio conſultus medicus, qui expurgato per lene vomitorium ſtomacho, & uſurpato poſtea electuario ex cortice chinæ, caſcarillæ, antimonio diaphoretico & nitro cum julepo roſarum & ſyrupo acetoſitatis citri, facili & explicita curatione, evaſerunt; ſubjunctis poſtea, quæ ad ſanitatem firmandam videbantur neceſſaria.

Cautelæ & Obſervationes Clinicæ.

§. I.

Bezoardica fixa non valide vacuantia proſunt.

In omnibus epidemice graſſantibus febribus, in primis ſi inſueta habeant ſymptomata, & metus cujuſdam malignitatis ſit, ſemper tutior medendi via, præſertim in principio, per bezoardica fixiora & analeptica temperata, abſtinendo a ſanguinis miſſione, emeticis, regimine etiam nimis calido, tam quoad lectum, quam quoad conclave, immo potum.

§. II.

Cibus paucus, potus tenuis.

In omnibus ejuſmodi morbis præſtat abſtinere a cibis & potum tenuiſſimum aſſumere v. g. decoctum ex radice ſcorzoneræ, & cornu cervi uſto paratum, adjecto ſyrupo acetoſitatis citri.

§. III.

Vomitus & inquietudo quibus ſedanda.

Si vomitus & inquietudines cum extremorum frigore urgent, conſultius eſt eas blanda diaphoreſi, quam adſtringentibus ſedare, & utique commodam hac in re præſtat operam, liquor

quor noſter anodynus mineralis, vel cum refracta doſi liquoris bezoardici *Buſſii*, vel aliquot guttulis olei deſtillati macis veri, aut tantillo extracti croci nuptus. Tum etiam, ad ſpaſmum ſtomachi potiſſimum laxandum, utile decoctum avenaceum, cum oleo amygdalarum dulcium & croco, liberaliter potare, vel emulſione, ex aquis antiſpaſmodicis cum ſeminibus quatuor frigidis & papaveris albi, uti.

§. IV.

Diarrhœa quæ poſcat. In principio ſi alvi fluxus ſociatur, pulvis rhabarbari cum pulvere nitroſo abſorbente, vel etiam doſis pilularum balſamicarum, cum ejuſmodi pulvere nitroſo abſorbente, aliquoties data, ſummæ ſunt efficaciæ. Sique nimis ille urget, pulveri aliquot grana corticis chaccarillæ poſſunt admiſceri.

§. V.

Validæ vacuantia noſent. In intermittentibus epidemice graſſantibus curandis id in genere notare licet: fortes purgationes, per ſuperiora æque ac inferiora parum proficere, ut potius noceant, & gravior poſt eas impetat paroxyſmus: lenes autem evacuationes nunquam non proficuæ. Quo alvus enim adſtrictior eſt, eo plus increſcunt cardialgiæ flatulentæ & inquietudines. Monendum tamen, quod in paroxyſmo difficulter, vel plane non, clyſteres locum inveniant, eo quod tanta plerumque flatuum in inteſtinis reſiſtentia, ut nihil admittatur.

§. VI.

Calida item acria. Obſervatum etiam eſt, acriora & aromatica, eſſentias ſudoriferas alexipharmacas & calidiora omnia, ex ſimplicibus intermittentibus, duplices, vel continuas etiam lethales plane, effeciſſe, præſertim in corporibus ſcorbuticis & ubi materia exanthematica purpuracea inſtar fermenti in humorum & ſanguinis ſinu delituit.

§. VII.

Nec non venæ ſectio. Sanguinis miſſio neque præſervationi, neque curationi harum febrium accommodata. Sufflaminat enim ſaluberrimam cuticularem excretionem, ſorditiem ſuccorum hinc auget, vires magis exhaurit & in continuas inde tranſiiſſe intermittentes prius has febres, fuit animadverſum.

§. VIII.

Quid faciendum purpuræ accedente. Si purpura complicatur hiſce febribus, cum copioſo & fœtido ſudore, ſummo cavendum eſt ſtudio a præcalido regimine & expellentibus. Æquabilis potius caloris temperies ſervãda, & temperata etiam medicamina optima, ne nimis incaleſcat & diſſolvatur ſanguis, nec materia expellenda intus maneat, aut retrocedat prorſus. Hinc enim febris tantiſper quieſcens reſuſcitatur, vel minimum mitior, inſigniter exacerbatur. Idem obſervavimus, ſi materia eryſipelacea, cum magno pruritu juncta, quod interdum ſenibus accidit, ad habitum corporis præſertim pedes propulſa, ad interiora receſſit.

§. IX.

Ex febre in intermittentem verſa. Mitigata ſymptomatum atrocia, in epidemica hac febre, ſique ex ea antea continua facta typica intermittens, ſuperatis aliquot hujus paroxyſmis, die intermiſſionis leni laxante, vel emetico prima corporis regio expurganda, & poſtea in uſum vocandus hic pulvis: recipe corticis chaccarillæ, chinæ, nitri purificati, antimonii diaphoretici, lapidum cancrorum, ana drachmam unam, de quo drachma dimidia, ter, vel quater quotidie, vel in aqua diapnoica, uti cardui benedicti, galegæ, ſonchi, ſcorzoneræ, vel etiam in electuarium cum ſyrupo redacta, extra paroxyſmum uſurpanda. Quo non modo materia febrilis virulenta primis in viis optime corrigitur, ſed & roborando ſyſtalticam canalium virtutem, placide per diaphoreſin educitur.

§. X.

Varius quovis anno attendendus genius. Ceterum epidemicæ hæ febres non una omnibus annis incedunt facie, ſed varium pro diverſitate prægreſſę tempeſtatum conſtitutionis exhibent genium. Hinc Medicus ad medicationem attento ſemper accedat cum ju-

dicio

dicio neceſſe eſt. Quæ vero ego diverſis annis obſervavi, & utilia deprehendi, paſſim in ſcriptis meis tradidi. In primis autem circa hoc argumentum evolvi poterit *diſſertatio*, *obſervationes practicas circa febres intermittentes anno* 1699. *graſſantes*, ſiſtens, item *obſervationes baremotrico-meteorologicæ Sect. ult. de conſtitutione epidemica anni* 1700. nec non *Medicina conſultatoria Tom. II. Dec. II. cap. 7. pag. 90. ſeqq. Tom. III. Dec. I. caſ. VI. pag. 34. ſeqq. Tom. IV. Dec. III. caſ. IV. pag. 167. ſeqq. & Tom. VI. Dec. V. caſ. X. pag. 355. ſeqq.*

CAPUT V.

De Febre Semitertiana.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Semitertiana compoſita febris.

INter epidemicas, quas jam expoſuimus, intermittentes mali moris febres, haud raro occurrit, quæ ex tertiana intermittente & quotidiana continua conſit, eamque ob cauſam Græco nomine ἡμιτριταῖος, & Latino, ſemitertiana vocatur.

§. II.

Quomodo incedat.

Accedit hæc plerumque ante meridiem, cum frigore, & horrore gravi pulſuque contracto. Succedit poſtea cum pulſuum frequentia calor aliquot horarum, ſudore erumpente tepeſcens, non tamen penitus intermittens. Intenditur potius, poſt refrigerationem lenem, circa noctem æſtus, cum pulſuum celeritate, & poſtero die lenior perſiſtit, ſine ſiti, donec veſperi, præcedente leviori horripilatione, denuo ingraveſcit. Tertio autem die horror iterum impetit, cum intenſiore calore, eademque, ac primo die, ratione decurrit. Ut ſic ſemper quidem adſit febris gliſcens, veſperi ipſius exacerbatio & tertio die mane hæc cum rigore maxime conſpicua. Vires præterea ſunt dejectæ, appetitus languet, ſomnus deficit, urinæ minguntur te-nues crudæ, poſt tertianæ vero paroxyſmum craſſæ & tinctæ, exſpuuntur cum tuſſi pauca cruda, & dorſi, nec non abdominis dolor haud raro jungitur, cum hujus intumeſcentia. Plurimi accedente tertianæ paroxyſmo nauſea premuntur & cardialgia, quidam vomunt plane, nonnulli animi defectionem patiuntur, alii delirant prorſus.

§. III.

Differt ab intermittente maligna.

Ignota fere noſtris hæc eſt febris & plerumq; intermittentem malignam eſſe putant. Sed multum ab hac utique diſcrepat, quum neque contagioſa ſit, neque exanthematibus ſtipetur, neque etiam tam enormi virium proſtratione, & præterea peculiarem tertio quovis die cum horrore habeat conſpicuam exacerbationem.

§. IV.

Tertiana continua.

Alii eam cum tertiana continua permutant, perperam pariter: hæc enim ſecus ac ſemitertiana, tertio tantum die, non vero veſperi ſimul ingraveſcit, neque tota continua eſt, ſed licet primum continuo calore impetat, tertio tamen ut plurimum die vehementiam ponit, ac in tertianam intermittentem tranſit.

§. V.

Et tertiana duplici.

Neque etiam cum tertiana duplici confundenda eſt ſemitertiana: licet enim illa quovis etiam die accedat, inſultus tamen alternatim ſibi reſpondet, & febris ipſa perfecte intermittit. In hac autem nulla plane intermiſſio, ſed tantum remiſſio, veſpertino quotidie paroxyſmus & tertio ſemper die duplex.

§. VI.

Continuæ cauſa ex meſenterio.

Compoſita igitur ex duplici febre eſt hemitritæa febris, ideoque duplex omnino erit ipſius focus, cauſa duplex. Nimirum continuæ nidus in meſenterio, ex intercepto per ipſius compagem tranſitu ſanguinis, ejuſdemque hinc in contiguis tunicis nervoſis oborta inflammatoria ſtaſi. Ille autem alternis diebus accedens paroxyſmus gravior, non ſecus ac ipſa tertiana,

intermittentis ex prima regione.

tiana, ſedem ac cauſam habet in inteſtinis, maximeque duodeno. In cujus flexuoſo cavo, ex glaudulis, hepate & pancreate, lymphatici & bilioſi, ob meſenterii vitium pariter vitioſi humores, nec non ex ſtomacho crudi ſucci, confluentes, mineram conficiunt morboſam, quæ ſanguini immixta & ad nervoſas ſpinæ membranas delata, motum inducit præternaturalem febrilem.

§. VII.

Quibus ex cauſis accidat. Inter ea vero, quæ febri huic ingignendæ apta, connumeranda omnia, quæ ſuccos ſpiſſos & impuros reddunt, primamque potiſſimum regionem atque meſenterii vaſa ſordibus opplent. Eveniunt hinc quam maxime iis, qui ſalubris vitæ rationis incurioſi, cibos dulces, acidos & fermenteſcibiles, farinaceos cum butiro, ſaccharo & ovis frixos, ingerunt, vitam otioſam colunt & nimis ſedentariam, parcius juſto bibere ſolent, vel vina dulcia nimis amant, & animi affectibus, præſertim triſtitiæ, indulgent. Ex facili etiam eas incurrunt, qui brevi ex morbo convaluerunt, alvum habent ſtrictam, qui crebrius utuntur purgantibus draſticis, quibus etiam hæmorrhoides, vel menſes ſuppreſſi. Autumno, qui ferax febrium pernicioſarum, propter varietatem & inæqualitatem perſpirationi ſaluberrimę valde inimicam, præterea frequentior, quam aliis anni temporibus. Et haud raro accidit iis, qui corpori æſtuanti frigidum ingerunt potum, aut ſudantes in locum frigidum humidum concedunt.

§. VIII.

Quibuſdam regionibus familiarior. In quibuſdam quoque regionibus frequens magis eſſe obſervatur. De Italia teſtantur hoc cum *Galeno*, *Spigelius* atque *Baglivus*. Et certe regnans ibi interdiu æſtus acria recrementa gignit multa, frigidior noctu aura horum excluſionem impedit, & frigidus, quem amant, & vel injecta glacie incolæ parant, potus facit, ut ſubſiſtant in meſenterio, ubi minor reſiſtentia & languidior progreſſus, ſucci ſtaſin concipiant inflammatoriam & ſic febris continua, intermittens vero a ſuccis corruptis ex meſenterio ad inteſtina delapſis, gignatur. Idem evenit in Hungaria, ubi eadem cœli conditio & præterea uſus vinorum dulcium ſpirituoſorum liberalior, hanc febrem frequentiſſime accendit.

§. IX.

Quia igitur ſemitertiana hæc febris, præter communem intermittentium prima in regione cauſam, fundamentum habet inflammationem & indolem continuam, ut nec ſymptomatum adſit magna remiſſio, nec ad vires reparandas ſpatium, admodum anceps, & intermittente ſimplici longe eſt periculoſior. *Semitertiana pericuLoſa.*

§. X.

Præcipitis etiam hanc ob cauſam eſt decurſus, & plerumque nono, aut decimotertio die finem attingit, vel in ſalutem, vel tranſitu in alium morbum facto, vel etiam in mortem. *Brevi decurrit.*

§. XI.

Ubi longius extrahitur, aut in ſuppurationem inflammatio, & morbus in hecticam potiſſimum, vel lentam febrem concedit, aut ſi firmior in meſenterio obſtructio, in hydropem, aut, rarius tamen, oppleta nimium ſordibus prima regione, in intermittentem ſimplicem quandoque, quandoque duplicem. *Longior in alios morbos tranſit.*

§. XII.

Quando vero non modo declinante paroxyſmo, ſudor erumpit, ſed & ſeptimo critico die, aut poſt eum alvus turbatur, & fluxus oboritur vel bilioſus ac pituitoſus, vel etiam cruentus plane, bonum & morbi ſolutionem nunciat. Vel ſi etiam dolores in ventre acerbiores, certis plerumque horis ingraveſcentes, accidunt, iiſdem diſcutitur morbus, aut ſubſequente poſtea diarrhœa ſanioſa & purulenta, aut ſanguine copioſo nigro ſecedente, ſolvitur. *Quomodo ſolvatur.*

§. XIII.

Contra ea, quando nihil horum eve- *Mala ſigna.*

evenit, ſed potius ardor circa præcordia, tenſio & dolor in tota ventriculi regione, vomitus, ſingultus, inquietudo, jactatio & tremor manuum, animadvertuntur, malum præbent omen, & inflammationem latius ad ipſum quoque ventriculum ſerpiſſe produnt.

§. XIV.

Sphacelo necat.

Qui ſemitertiana decedunt, ſub acceſſione gravioris paroxyſmi, tertianæ typum ſervantis, ſuccumbunt, inflammatione late diffuſa & in putredinem converſa. Quam etiam mortis cauſam *Spigelius* ſe ſemper inveniſſe teſtatur, *lib. de ſemitertian. cap. XIV.* diſertis verbis ſcribens: *quotieſcumque mecum repeto, quæ in diſſectionibus mortuorum a ſemitertiana obſervavi, toties nil aliud potui agnoſcere, quam putredines ſemper in vaſis conſtitiſſe. Erant enim in diſſectis cadaveribus inflammationes, ex ſanguine bilioſo & pituitoſo factæ, circa jecoris cavam partem, in ventriculo, inteſtinis, tam craſſis, quam tenuibus, meſenterio, omento, liene, & ſæpius in una partium commemoratarum, aut pluribus, aliquando etiam in omnibus, quæ celeris mortis cauſæ erant, ſuperveniente gangræna, vel ſphacelo alicui loco, etiamſi quandoque exigua eſſet, partium prædictarum.*

CURATIO.

§. I.

Indicationes curatoriæ binæ.

Duplici potiſſimum fundamento ſemitertianis medendi methodus nititur. I. ut inflammatoria in meſenterii & inteſtinalibus tunicis hærens ſtaſis, vitæ periculum intentans, promte vel diſcutiatur, vel, ne latius ſerpat, impediatur. II. ut materia febris, quæ intermittit, corrigatur & placide evacuetur, ſervando ſimul motuum criticorum rationem.

§. II.

Inflammatio quibus diſcutienda.

Ad primum obtinendum egregie proficiunt pulveres diaphoretici, leniter nitroſi, parca, ſed crebriori manu dati. Formula eſſe poterit hæc: Recipe ceruſſæ, antimonii, matris perlarum, lapidum cancrorum ana drachmam, ſolutionis oculorum cancri, nitri depurati ana drachmam ſemis. M. F. pulvis, de quo tribus quibuſvis horis quindecim grana propinari poſſunt cum decocto ex radicis ſcorzoneræ unciis duabus, raſuræ cornu cervi uncia, paſſularum minorum tantundem, radicis cichorei uncia ſemis, in quatuor aquæ menſuris per horæ dimidium coctis. Idem præſtant mixturæ reſolventes & diaphoreticæ, ex aquis diapnoicis & analepticis, liliorum convallium, galegæ, card. ben. ſcorzoneræ, ceraſorum nigrorum, cum aceto deſtillato, lapidum cancrorum, antimonio diaphoretico, mixtura ſimplici & ſyrupo cardui benedicti, ternis ſingulis horis, ad unum vel alterum cochlear exhibitæ.

§. III.

Alvus & ſudor quomodo movendus.

His contemperantur etiam & diluuntur primæ regionis ſordes intermittentem facientes, ad quas dein expurgandas omnium optima, ſoluta manna cum cremore tartari, nec non rhabarbari, cum paſſulis & ſalis polychreſti portione. Quippe quæ ſine ſanguinis commotione, ſine ſtimulo nervoſarum partium, ſine virium dejectione, inteſtinorum canalem evacuant, & ad meſenterii quoque infarctum expediendum multum conferunt. Conducunt tamen etiam pilulæ balſamicæ, ex amaris extractis, gummatibus reſinoſis balſamicis & aloe rite depurata, cum pulvere præcipitante nitroſo, moderate, ſed frequentius uſurpatæ. Si etiam ſubtiliores ſordes per cutis poros aucta perſpiratione evehendæ, eſſentia ſcordii, cum æquali liquoris anodyni mineralis parte, nupta, tutiſſima pariter & efficaciſſima.

Obſervationes & Cautelæ Clinicæ.

§. I.

Medicatio caute inſtituenda.

Omnis medicatio ita inſtituenda, ne

ne unquam motui critico ſalutari obſit, ſed eundem potius deficientem juvet & excedentem moderetur.

§. II.

Purgantia nocent. Hinc purgantia propinare, tanto magis in principio, admodum perniciosum. Exagitatur enim inde materia nondum præparata, inflammatio augetur, & morbus ad funeſtum citum eventum diſponitur.

§. III.

Etiam ſalina deterſiva. Ipſa ſalina deterſiva, per ſe data, in hac febre locum non inveniunt, præſertim in majori doſi, excepto nitro antimoniato, cui recte multum detulit *Baglivus*, cum ſale polychreſto. Habent enim vim aperitivam, diureticam, leniterque laxantem, & commodiſſime ad grana 15. in ſufficiente quantitate decocti interdum dantur.

§. IV.

Alvus clyſteribus primum aperienda. Si tamen febris hæc invadit alvo clauſa, vel etiam ſub ipſa hæc ſtringitur diutius, clyſtere tantum, ex paregoricis & emollientibus, ſeminibuſque carminativis cum ſapone Veneto, ducenda: quo a copia excrementorum liberentur primæ viæ. Hoc enim ſi negligitur, per ſuperiora natura viam affectat & vomitum movet, præſertim ubi bile acri bilioſi in hepate ductus turgent.

§. V.

Declinante febre laxantibus. Declinante autem jam febre, naturæ ductui, quæ ſæpe eandem alvi fluxu ſolvit, inſiſtendum, & ſuperius dicta laxantia & pilulæ balſamicæ commodiſſime uſurpantur.

§. VI.

Emetica cavenda. In emeticis propinandis maxime cautus ſit Medicus, ne vomitum & ſingultum proritet, vel ſtomachum ad inflammationem diſponat. Si vero materia per ſuperius os exturbanda, ipſaque natura eo tendat, potus aquæ tepidæ cum ſale, aut leviſſimo ſtimulo antimoniato, ſatisfacit.

§. VII.

Venæ ſectioni rarus locus. Sanguinis miſſio non facile locum habet in hac febre, niſi eminens plethora, urgens æſtus, in corpore agili adhuc & criticarum hemorrhagiarum ſuppreſſione affecto. Tum utique pernecesſaria ad lethalem inflammationem inteſtinorum præcavendam. Sed in principio ſtatim adminiſtranda, & quo citius ſubtrahitur ſanguis, eo expeditius ſuccedit ſanatio.

§. VIII.

Vitanda dein omnia calida, eſſentiæ alexipharmacæ & tincturæ bezoardicæ, ipſum quoque regimen æſtuoſum & potus copioſus calidus. Æſtus enim inde magis accenditur, criticus mineræ morbi per inteſtina effluxus turbatur, & vires inter largos ſudores diſſipantur. *Vitanda calida & æſtus.*

§. IX.

Pulveres quoque adſtrigentes, nimium fixi, terrei, teſtacei omittantur his in febribus, nec non cortex chinæ. Obſervavit enim jam *Baglivus prax. pag.* 51. iiſdem vel inflammationes lethales, vel lentas & hecticas febres fuiſſe inductas. *Adſtringentia & china.*

§. X.

Si etiam dolor in abdomine exquiſitus urgeat, vel crebriores quoque dejectiones adſint, abſtinendum tamen a ſedantibus. Exterius tantum ſuccurrendum linimentis ſpirituoſis roborantibus, abdomini illitis, & interius diaphoreticis tumultus componendus. *Torminibus & diarrhææ quomodo ſuccurrendum.*

§. XI.

Potui ordinario egregie ſervit decoctum ſub curatione commendatum; nec non decoctum avenæ ſic parandum: recipe avenæ mundæ lotæ libram, radicis cichorei, ſarſaparillæ, ſcorzoneræ ana unciam, florum papaveris rhœados pugillos ſex, nitri antimoniaci uncia ſemis, adde foliorum ſcabioſæ manipulum dimidium, nitri puri drachmas duas, coque in quinque menſuris aquæ communis ad conſumptionem tertiæ partis, dulcificetur ſyrupo cardui benedicti, vel papaveris erratici, vel etiam acetoſitatis citri. *Potus quæ ſerviant.*

§. XII.

§. XII.

Chamomillæ & milleſolium proſunt. Admodum præterea proficuum hac in febre deprehendi decoctum florum chamomillæ & ſummitatum milleſolii, vel etiam confecta ex ipſis extracta. Spaſmos enim, inprimis hyſtericos, ſæpe complicatos tuto leniunt, ſimulque propter amaritiem, ſingularem tonicam antifebrilem poſſident virtutem.

§. XIII.

Recidiva quomodo arcenda. Quum vero vix ulla febris æque facile redeat ac ſemitertiana, poſt eam in diæta & vitæ regimine cum cura vitanda utique omnia, quæ ſuperius in cauſarum procatarcticarum numerũ retulimus. Temperata tenenda omnia, alvi beneficium clementioribus ſervandum, creditatum proventus ſtomachicis præſcindendus, &, quod maximum, perſpirationis ſucceſſus omni modo cuſtodiendus. Recidivæ enim, uti omnium febrium, ſic etiam hemetritææ, longe deterioris, magiſque refractariæ ſunt indolis, ac primus morbus.

§. XIV.

Hæc ſunt generalia naturæ ductui *Sic etiã in continuis intermittentibus.* & ratione innixa medendi præcepta, quibus obſervatis, curatio recte adornanda, & ex voto etiam perficienda. Individualem autem & ſpecialiſſimam methodum, medici ſuggerat judicium, quo pro diverſitate circumſtantiarum, ex morbi hiſtoria agnoſcendarum, ordinem, doſin, tempus & uſum remediorum, perite diſponat ac dirigat. Quumque eadem omnino ſint, quæ in medicatione intermittentium continuarum, quotidianæ, tertianæ & quartanæ, præcipi ſolent ac poſſunt, eadem in his etiam tenenda ſerio inculco, & de iis peculiarem tractationem inſtituere ſupervacaneum duco.

Enarrationes morborum.

OBSERVATIO I.

Semitertiana curata. Virgo nobilis viginti annorum, tenerior, vitæ ſedentariæ & deliciis in victu impenſius addicta, acetaria, fructus horæos, dulcia & lacticinia crebrius aſſumens, autumno incipiente, quum jam per aliquot hebdomades albo laboraſſet fluore, corpuſque motu exæſtuatum frigidiori nocturno aeri expoſuiſſet, primum experta eſt languorem univerſi corporis, dorſi & capitis dolorem. Mane poteſt ſucceſſit horror cum anxietate magna, nauſea, vomendique & deſidendi ſtimulo, quem excepit æſtus, pulſu celeri, exiguo, & cuti arida ſtipatus. Miteſcebat tamen cute demum madeſcente, ſed veſperi iterum, poſt levem frigoris ſenſum, ingraveſcebat. Die poſt meliuſcule habebat, & urina ſecedebat cruda, tenuis, febriculam autem nihilo ſecius adeſſe, calor, quem perſentiebat, internus & os ſiccum aridum prodebant. Poſt meridiem etiam increbeſcebat febris & altero die mane cum horrore novus accedebat inſultus, eodem modo, ut primus, incedens atque decurrens. Alternatim hæc ad diem uſque ſeptimum perſiſtebant, quo in abdomine oriebantur murmura, inflatio ventris & hypochondriorum tenſio, & ſequebantur plus quam decem dejectiones mucidæ & morſicantes. Fluebat ſic alvus ultra decimum quartum diem, ægra, inprimis noctu, mirum languebat, exteriora magis frigebant & algebant, interiora vero calebant, accedebatque tuſſis ægram violenter exercens, cum ſomni & appetitus defectu. Medicus, quod a principio fecerat, inſiſtebat abſorbentium, refrigerantium nitroſorum uſu perpetuo; nolebant autem pathemata cedere, ſed potius cum ventriculi inflatione cardialgica augebantur. Poſtulato igitur meo conſilio, dedi mixturam hanc diaphoreticam: recipe aquæ liliorum convallium, ſcorzoneræ, ceraſorum nigrorum ana unciam unam ſemis, theriacalis cum vino unciam, lapidum cancrorum, antimonii diapho-

phoretici, diaſcordii Fracaſtorii ana drachmam ſemis, mixturæ ſimplicis guttas 30. ſyrupi cardui benedicti, quantum ſatis. M. Qua bihorio quovis ad tria cochlearia data, dejectiones pauciores factæ, & cutis calido madore perfuſa. Infuſum etiam theiforme ex veronica, ſcabioſa, floribus chamomillæ vulgaris & ſemine aniſi potum, & loco ordinarii potus, decoctum cornu cervi & hordei citratum. Cum quo ſubinde aſſumtus pulvis, ex ſolo antimonio diaphoretico & lapidibus cancrorum, addita ſolutione oculorum cancri & pauxillo nitri. His intra binas hebdomades ſymptomata, tuſſis, alvi crebrior dejectio, virium labes, aſſidua vigilia & internus æſtus, ſublata. Quum vero metus eſſet febris lentæ, ob gliſcentem diutius internum calorem, præſertim poſt paſtum, ad præſcindendam hanc datæ pilulæ noſtræ balſamicæ, cum pulvere ſalino aperiente & elixirium noſtrum ſtomachale, felici pariter cum ſucceſſu.

Epicriſis.

Febris hæc exacte ſervavit ſemitertianæ typum, & ſeptimo etiam die ſalutarem habuit excretionem per alvum. Interim tamen ſemper etiam in hac febre ratio habenda cuticularis excretionis. Perperam igitur a primo medico crebriori refrigerantium & nitroſorum uſu perſpiratio fuit impedita, motuſque humorum ad inteſtina converſus, ex quo omnia pathemata. Mixtura autem leniter ſudorifera ad ſuperficiem corporis ſuccos egit, hincque egregie profecit.

OBSERVATIO II.

Semitertiana cũ purpura ſanata. Generoſa fœmina quadragenaria, tenera, mobilis valde atque ſenſibilis, purpuræ præterea autumno ab aliquot annis obnoxia, poſt corporis refrigerationem & animi commotionem, ſuperiori anno, veſperi horripilatione, capitis & dorſi dolore corripiebatur, ſuccedente æſtu ſedecim fere horarum. Vix inde ſeptem aut octo elapſæ erant horæ, quum gravis impeteret horror cum præcordiorum anxietate, vomendi conatu & virium proſtratione, qui paroxyſmus cum ſubſequente æſtu ad viginti fere horas producebatur. Superato hoc, melius quidem habebat, dormiebat etiam, ſed exactis vix ſex horis, denuo extremorum eveniebat refrigeratio, cum anxio æſtu magnaque debilitate, vehementia tamen ſymptomatum non tam gravi, nec vomendi conatu. Vocabar in conſilium, ſemitertianam agnoſcebam, ſed ob notam mihi ægræ diſpoſitionem purpuræ, hanc ſimul ſubeſſe ſtatim conjiciebam, inprimis quum inſignis præſto eſſet pectoris anguſtia & oppreſſio. Injectus igitur primo clyſter, & poſt hunc ad expellendam purpuræ materiam, hanc ante paroxyſmum & remittente eo, ad aliquot cochlearia porrexi mixturam: recipe aquæ cardui benedicti, galegæ, ſcorzoneræ, florum ſambuci ana uncias duas, aceti deſtillati unciam, lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici ana ſcrupulos duos, cinnabaris ſcrupulum unum, ſpiritus nitri dulcis, mixturæ ſimplicis ana guttas 30. ſyrupi cardui benedicti drachmas duas. M. Hinc quidem ſymptomatum atrocia mitigata, febris tamen priſtinam adhuc, & veſperi, & alterno die, ſervabat incurſionem, & accedebat præterea abdominis dolor cum alvi adſtrictione ſummaque anxietate. Indicio hoc mihi fuit viſcidas & bilioſas multas ſordes primis hoſpitari in viis, eoque inductus, ſuaſi, ut remittente paroxyſmo, decem ex pilulis noſtris balſamicis, cum doſi pulveris abſorbentis nitroſi ſumeret, & præterea elixirio noſtro viſcerali in decocto pro potu crebrius uteretur. Sequuta inde placida alvi ſolutio, & continuatis iiſdem remediis per aliquot dies, fœtidiſſimæ ſeceſſerunt feces pariterque copioſæ. Hoc facto, mixtura ſuperius dicta iterum uſurpata, nec non pulveres bezoardici,

ci, cum pauxillo pulveris corticis chaccarillæ. Sic demum moleſtus in univerſo corpore obortus pruritus, purpura effloruit, urina ſedimentum poſuit, ac intra tredecim dies febris diſceſſit, & poſtea vires etiam recuperatæ.

Epicriſis.

In omnibus fere morbis epidemicis complicata ſubeſſe ſolet ejuſmodi materia exanthematica, qua ad habitum corporis, ſub macularum, vel aliarum effloreſcentiarum forma propulſa, febris, quæ præſto eſt, inſigniter mitigatur; non fallaci teſtimonio, eandem ante ab acri ſubtili humore ortam fuiſſe. In hac vero hiſtoria commemorabile, quod materia ſcorbutica ſalino-acris in corpore deliteſcens, non ſtatim a mixtura ſudorifera ad cutis extrema fuerit expulſa, ſed tum demum, quum natura arte adjuta a ſordium ſarcina primam liberaſſet regionem.

OBSERVATIO III.

Semitertiana dyſenterica funeſta.

Quum anno 1727. autumno initiante, circumiret dyſenteria, conceſſit in villam ſuam vir quinquagenarius, robuſtus, plethoricus, cibis duris ac ſalſis cum vini potu aſſuetus. Eo delatus, plurimos ex villicis maligno hoc fluxu decumbere percepit. Hinc terrore perculſus eſt haud levi. Bene tamen pranſit & bibit, in horto etiam poſt prandium deambulavit, leviter tantum veſtitus, licet aer regnaret frigidiuſculus. Veſperi horrere cœpit ac frigere, torminibuſque ventris affligi cum æſtu, qui per totam fere noctem perſtitit. Mane poſt miſit, qui medicum vocarent, interea vero novum expertus eſt frigoris acceſſum, cum nauſea, anxietate & ventris tenſione, ſubſequente calore. Medicus epidemicam luem ſubeſſe ratus, ad præſcindendum ipſius fomitem, purgans dedit pharmacum. Quo vel quinquageſies dejecit cum acerbis torminibus æger, alvumque in latrina, torrenti domum alluenti ſuperſtructa deponens, ad ventrem frigus incautius admiſit. Accenſa hinc magis febris, alternis ſemper diebus gravior, alvus perpetuo fluxit cruenta, demum cadaveroſi fœtoris, ſomnus periit, æger de ardore interno conqueri, corpus jactare & delirare cœpit, donec ſexto morbi die convulſus periret.

Epicriſis.

Eſt hæc febris dyſenterica inflammatoria, ſemitertianæ typum habens, inducta a terrore, cruditatibus primarum viarum, refrigeratione & purgante, nec mirum, conſpirantibus tam multis cauſis, brevi in funeſtum morbum fuiſſe adductum hominem ſanum atque robuſtum. Heic vero quam maxime proficua fuiſſet ſanguinis miſſio, quam in dyſenterico morbo mirifice commendat *Sydenhamus*, *Botallus*, *Amatus Luſitanus*, cum aliis. Et hac ſola, adjunctis medicamentis diaphoreticis, leniter nitroſis, inflammationem diſcuti, ſphacelum arceri, & firmum alias virum ſervari potuiſſe, ego quidem arbitror.

OBSERVATIO IV.

Semitertiana ictero diſcuſſa.

Quadragenarius vir, tenerioris & billioſæ conſtitutionis, multum delectatus dulcibus, & in prandio, loco vini, ſubinde ſumens aquam ſic dictam vitæ, jamque ante annum ictericus, incidit autumno in ſemitertianam cum magna debilitate, occipitis dolore, ſiti, calore, ciborum nauſea & crebrioribus ventris torminibus. Septimo die ſolvebatur alvus & per aliquot dies largiter fluebat, febriſque miteſcebat. Nihilominus medicus ad ſiſtendum fluxum exhibebat pulverem, cum terra catechu, quo conſtitit. Sed factus æger ictericus, flaveſcente per totum corpus colore diffuſo alvus obſtipata, excrementa alba, urina nigra & oleaginoſa. Interim ſub icteritia hac priora ſymptomata ceſſarunt omnia: rediitque appetitus cum viribus. Icterus etiam diſcuſſus

pul-

pulvere rhabarbari cum ſpeciebus diacurcumæ & liquore aperitivo, ex ſale tartari, terra foliata tartari & arcano duplicato, compoſito. Sicque æger penitus convaluit.

Epicriſis.

Orta procul dubio hæc febris a copioſis ſordibus bilioſis ſtagnantibus, & poſtea ad inteſtina delatis, quarum affluxu cum pulvere adſtringente ad interiora repreſſo, icteritia ſupervenit. Adſtruitur hinc veritas effati *Hippocratis* & *Celſi*: icteritiam febri ſuccedentem, eam ſæpe tollere.

CAPUT VI.

De Febre Catarrhali Benigna.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Febris catarrhalis quid ſit? EX febribus lymphaticis & ſeroſis eſt excutienda nunc catarrhalis, in qua motu ſolidorum & fluidorum adaucto, ſerum, ob perſpirationem interceptam, ſuperfluum & impurum, per glandulosa, faucium præſertim, narium & bronchiorum organa, critice quaſi & ſalutariter ejicitur.

§. II.

Ejus hiſtoria. Incipit hæc, veſperi ut plurimum, cum cutis inhorreſcentia, extremorum, inprimis pedum & plantarum refrigeratione, alvi ſiccitate, ſtimulo ad mejendum, ſed parco mictu, capitis debilitate, languore univerſi corporis & appetitu adaucto, quaſi ſpurio, nec non ſiti, difficili deglutitione, ſtimulo in larynge, narium & faucium calore, ſequitur ſternutatio, pectoris gravitas, & calor circa noctem cum pulſu celeri auctiori, tuſſis violenta, cum coryza, ardore faucium, ſomno inquieto, mane ſudor, gravitas & torpor totius corporis appetituſque proſtratio.

§. III.

Cauſa immediata & ſedes. Immediata horum pathematum cauſa eſt ſerum, ſeu lympha, acris cauſtica, in tunicis glanduloſis ſubſiſtens, eaſdemque inflammans, cum dolore, tumore & rubore. Contingit hoc in tota narium, palati & faucium regione, tota etiam arteria aſpera, cum ramis bronchialibus, qui immo ipſo œſophago, ventriculo & inteſtinis. Has enim ſimul affectas eſſe partes, raucedo, tuſſis, ſcreatus materiæ viſcidæ, ſternutatio, pectoris gravedo, item nauſea, quandoque in vomitum erumpens, ardor in præcordiis, tormina ventris, & ſubſequens ſalutaris alvi fluxus, teſtantur.

§. IV.

Hanc autem ſeri ſubſiſtentiam inducit potiſſimum interceptus perſpirationis ſucceſſus. Hinc enim eſt, quod vere & autumno, æquinoctii tempore, frequentiſſimus hujus febris incurſus. Tum quippe maxima tempeſtatum viciſſitudo, ex calido in frigidum, ſicco in humidum & vice verſa, tam varie corporis corticē afficit, ut ſuccedens ibi evacuatio graviter turbetur. *Frequens cur vere & autumno?*

§. V.

Eandem ob cauſam catarrhi frequētiſſime accidunt iis, qui ſubito aerem mutant, ex calido loco in frigidum, vel ex frigido in humidum concedunt; qui corpus autumnali, vel nocturno frigido humido aeri incautus committunt: qui veſtitum hybernum vere cito nimis deponunt, vel autumno ſerius reſumunt; qui etiam equinoctio ſanguinis miſſionem paſſi, vel aliàs criticam largam hæmorrhagiam experti improvide in aerem liberum frigidiuſculum ſe conferunt. *Sub aeris mutatione. poſt venæ ſectionē.*

§. VI.

Neque alia ſubeſt ratio, quod corpora ſpongioſa, laxa, phlegmatica & ſanguinea, infantes, pueri ac feminæ, longe frequentius febri catarrhali pateant, quam adulti, viri, ſtrictioris magiſque bilioſæ conſtitutionis; quod etiam magis eadem afficiantur, qui vigiliis indulgent, crapulam ſectantur, vinoque aut vini ſpiritu corpus exæſtuantes, humidiori & frigidiori aeri poſtea illud exponunt. *Phlegmaticis & intemperātibus.*

§. VII.

Poſt repulſas in cute efloreſcentias.

In iis quoque, qui poſt cruſtam lacteam & tineam capitis, nec non ſcabiem præpoſtere ſiccatam, poſt incuriofius, aut mala medicatione exceptam coryzam & tuſſim, febrem incurrunt catarrhalem; nulla utique alia poteſt ſuggeri cauſa, quam repulſum ex ambitu corporis ad interiora ſerum acre & rodens, inflammationi inducendæ aptum.

§. VIII.

Ex aeris vitio epidecima.

Non tamen dubitandum, quin quandoque in aere hoſpitetur ſubtilis cauſtica ejuſmodi materia, quæ inſpiratione hauſta, locis, quę pertranſit, glandulofis ſeſe inſinuat, eademque dolore, tumore & rubore afficit, & febrem accendit catarrhalem. Promta certe ejuſmodi acris materiæ geneſis vere ineunte, quo liqueſcente nive & regelata glacie, ſolum aqua inundatur effœta, quæ paſſim ſtagnans & putreſcens, noxia in aerem mittit effluvia multa. Quo etiam fit, ut febres hæ cum ut plurimum ſint epidemicæ, & plures uno tempore invadant.

§. IX.

Quandoque contagioſa.

Quod autem catarrhi & catarrhales febres contagioſæ etiam ſint & alios propinquos atque diſpoſitos contagio inficiant, eam utique fit ob cauſam, quod lymphę potiſſimum vitio debentur, eodem modo ac notum eſt, omnes qui contagio propagantur morbi, lymphæ corruptionem, vappeſcentiam, vel putredinem, habere cauſam.

§. X.

Differt a quotidie accedentibus aliis.

Sic incedit & generatur catarrhalis febris benigna, & hæc qui novit, ex facili eandem diſtinguere poterit ab aliis quotidie accedentibus febrium paroxyſmis, lenta, hectica, quotidiana, tertiana duplici & quartana triplici.

§. XI.

A venereis & ſcorbuticis faucium affectibus.

Facili etiam negotio diſcrimen perſpiciet inter illas glandulofarum in faucibus & naribus tunicarum affectiones, quæ ex lue venerea & ſcorbuto, & quæ ex catarrho eveniunt. In illis enim ſola eroſio & ulceratio, a materia cauſtica lymphatico-ſeroſa, ſine febre; in hac vero, præter arroſionem, inflammatorii quid ſubeſt, ex ſubtiliori ſanguinis parte ſtaſin concipiente, cum febre.

§. XII.

A rheumatiſmo.

Obvia quoque erit differentia, inter catarrhalem, & eam febrem, quæ rheumatiſmo accedit. Quum in illa tunicę glandulofę internę afficiantur, & excretio ſubſequatur; in hac autem externæ muſculorum tunicæ patiantur, & morbus evacuatione critica non ſolvatur.

§. XIII.

A catarrhali maligna.

Paullo difficilius autem benigna diſcernitur a maligna, inprimis ab initio, ob plurima, quæ ambæ communia habent ſymptomata. In eo tamen differentia, quod hæc, ſecus ac illa, ingentem & ſubitam inferat virium proſtrationem, cum vigilia perpetua, quam mentis turbatio ſequitur, quod contagioſa magis ſit, & plerumque etiam petechias & maculas habeat junctas, uti pluribus infra dicetur.

§. XIV.

Longior & gravior in ſcorbuticis.

Ceterum, quo major ſanguinis & ſeri impuri copia, eo graviora adſunt pathemata, eoque diutius trahitur morbus, uti potiſſimum obvium eſt in ſcorbuticis, nec non ubi purpuræ materia intus deliteſcit.

§. XV.

In hypochondriacis.

In hypochondriacis, præter diuturnitatem, ob labefactatum ventriculi & inteſtinorum tonum & proclivitatem ad ſpaſticas ſtricturas & flatulentias, gravia varia jungi ſolent pathemata, anxietates præcordiorum inprimis, ſpirandi anguſtia & inquietudo, cum inflativo & preſſorio in hypogaſtrio dolore.

§. XVI.

In plethoricis item & intemperantibus.

Qui ſanguine abundant, intemperanter vivunt, vina non adeo bonæ notæ largius potant, & acidis ſalſis cibis delectantur, majorem circa veſperam experiuntur ardorem & tuſſim

ſic-

ſiccam ferinam, cum ſomno inquieto.

§. XVII.

Nec non in menſium ſuppreſſione laborantibus. Neque minus feminæ, quæ terrore, vel alia ex cauſſa menſium ſuppreſſione laborant, magnas in hac febre experiuntur præcordiorum anxietates, intercurrentibus lypothymiis, univerſi corporis notabilem debilitatem, & alternantem frigoris & caloris in cute ſenſum, quæ noctu potiſſimum ingraveſcunt.

§. XVIII.

Per ſe periculi expers. Per ſe tamen hæc febris benigna omnino eſt, & omni periculo, ſi dextre in medicatione excipitur, vacat, & intra ſeptem, aut quatuordecim dies, ut plurimum diſcedit, omni laſſitudine ſublata. Quin aliæ etiam capitis paſſiones, cephalalgia inprimis & hemicrania, ſuccedente catarrho & naribus bene fluentibus, optime ſolvuntur.

§. XIX.

Excretionibus ſolvitur. Solvitur ſæpe in principio ſtatim aucta perſpiratione per ſudorem. In aliis poſt aliquot demum dies, vel copioſo ſcreatu materiæ viſcidæ, vel liberali ſeri mucoſi e naribus ſtillicidio. In quibuſdam etiam per crebras alvi dejectiones, & in nonnullis, quando urina tenuis antea & parca, larga nunc manat & pondere gravis, ut minimum duplo majorem materiæ ſolidæ quantitatem contineat, ac in naturali ſtatu.

Præſervatio & Curatio.

§. I.

Præſervatio quomodo inſtituẽda. Quod igitur ad arcendum catarrhorum inſultum attinet, vitanda inculco omnia, quibus induci eoſdem ſupra dixi, & ſuadeo, ut vere & autumno, tempeſtive ſanguis mittatur, modicus cibus ſumatur, perſpiratio cuſtodiatur, & corpus ſubinde motu exerceatur. In iis autem, qui laxioris humidioris naturæ ac ætate juvenes ſunt, & ob id, notante jam *Hippocrate Sect. VI. aph.* 2. frequenter exercentur catarrhalibus defluxionibus & rheumaticis affectibus, ego multoties cum fructu uſus ſum hac methodo, qua præcepi, ut per quadraginta dies decoctum ex radice chinæ, ſarſaparillæ, cortice ligni ſaſſafras, cum paſſulis & pauco cinnomomo, biberent, ac interea ex cibis nihil ſumerent præter carnem aſſatam, cum amygdalis toſtis & pane bis cocto, ſimul etiam aliquoties ad alvum ſubducendam uterentur ptiſana mannata, demum finita hac cura, elixir ſtomachale, ad XXX. guttas, cum aqua & vino, quotidie ante prandium uſurparent.

§. II.

Medicatio dein catarrhalium febrium, triplicem hunc ſibi præfixum habet ſcopum: I. ut acrimonia illa ſalina acris lymphæ obtundatur ac temperetur; II. ut perſpiratio turbata, quæ primaria congeſtionis ſeroſæ ad interiora cauſa, promoveatur ac in ordinem iterum redigatur; III. ut in fine excretio muci viſcidi craſſi promoveatur, ejuſdemque ulterior generatio impediatur. *Indicationes curatoriæ.*

§. III.

Acredinem contemperant, præter pulveres ſic dictos bezoardicos abſorbentes, humectantia omnia & oleoſa, inſtar omnium oleum amygdalarum dulcium, dein ſperma ceti, butyrum rubrum, lac, cremor lactis, emulſiones ex amygdalis, vel pineis, cum ſemine papaveris albi, decoctum avenaceum, raparum, hordei, juſcula caponum, gallinarum, cum vitello ovi. Ex dulcibus liquiritia, ejus infuſum, eſſentia & ſuccus Hiſpanicus, ficus quoque & paſſulæ. Si ſubtilis nimis & rodens eſt acrimonia, leniora anodyna locum habent, inter quæ aliis palmam præripiunt papaveracea, crocus, item pilulæ *Wildeganſii*, diacodium *Montani*, pilulæ de ſtyrace, quarum compoſitio & uſus antiquiſſimus pariter ac probatus eſt, uti patet ex *Tralliani lib. V. pag.* 247. *Acrimoniæ quomodo tẽperanda.*

§. IV.

Ad excretiones, preſertim omnium ſa- *Perſpiratio quibus promovẽda.*

ſaluberrimam cuticularem, faciunt inſuſa calida theiformia, ex herba veronicæ, hyſſopi, radice liquiritiæ, floribus ſambuci, papaveris rhœados & ſemine fœniculi. Proficui etiam ſunt pulveres diaphoretici fixiores, inprimis cum aquis diapnoicis & antiſpaſmodicis ſumti. Nihil quoque ad purgationem ſeri per cuticulam utilius ipſa exercitatione & motione corporis, quæ ab *Hippocrate lib. de in ſomn.* §. 4. item *de victu acut.* §. 67. mirifice ad ſudorem eliciendum, mane poſt frictionem, commendatur.

§. V.

Mucus quibus educendus, faucibus.

Educendæ demum, quæ reſtitat materiæ lentæ, ex faucium glanduloſo periſtromate, ſerviunt pectoralia, ficus & paſſulæ, cum ſpiritu vini accenſę, & in ſyrupum quaſi redactę, balſamum pectorale *Meibomii*, item elixir pectorale, ex gummi ammoniaco, myrrha, radice liquiritiæ, enulæ, croco, benzoe & oleo aniſi, cujus reſolvens virtus addita tinctura tartari, vel ſpiritu ſalis ammoniaci vinoſo, adhuc poteſt intendi. Ad fundendam autem ſtagnantem in narium cavitatibus pituitam, nihil præſtantius ſale volatili ſalis ammoniaci ſicco, cum aliquot guttulis olei majoranæ puri, non fœtidi, nec adulterati, eſſentificato, crebrius naribus admoto.

& naribus.

§. VI.

Methodus utēdi remediis.

De applicatione horum remediorum id in genere tenendum: quod matutino tempore expediat perſpirationem promovere potu infuſorum ex herbis calidorum, nec non juſculorum & uſu pulverum temperantium bezoardicorum; circa noctem vero anodyna & demulcentia dare. Specialis autem medendi methodus, partim in ſymptomatum mitigatione, partim etiam in oblatione medicamentorum, ratione doſeos & ordinis, conſiſtit, & ad individualem corporum diſpoſitionem eſt accommodanda, de qua potiora in ſubjungendis nunc monitis practicis trademus.

Cautelæ & Obſervationes Clinicæ.

§. I.

Febris catarrhalis leniter tractanda & caute.

Sicuti omnis febrilis æſtus, ita etiam catarrhalis, leniſſime & placide tractandus eſt, æger quoque in moderato calore lecti & hypocauſti ſemper ſervandus. Exulent igitur omnia commoventia calidiora & validiora, una cum regimine æſtuoſo, eo quod materiam acrem magis exagitant, calorem adaugent, & æſtuoſam partibus diatheſin conciliant. Vitentur vero viciſſim omnia refrigerantia, acida & quæcunque perſpirationem turbant. Opiata etiam & theriacalia caute in uſum vocentur, tanto magis ſi caput debile & grave, ſi ætas ſenilis & alvus adſtricta.

§. II.

Cibus & potus ſit cōgruus.

Cibus ſit paucus, potus tepidus & ſalubris, optimus decoctum hordei excorticati cum raſura cornu cervi, paſſulis & radice liquiritiæ, item decoctum avenaceum. Vinum autem, nec non vini ſpiritus, propter acidum ſtimulans & ſpiritum, qui calorem accendit, nullius in hac febre utilitatis. In declinatione tamen morbi, ſi excretiones jam adſunt, vinum bonæ notæ conduxiſſe, paulo largius etiam ſumtum, obſervatum eſt, eo quod circulum ſanguinis promovet & æqualem ſervat perſpirationem.

§. III.

Nitrum quando proſit.

Si æſtus eſt impenſior, uti in plethoricis atque cholericis, fervor etiam internarum partium percipitur, nitri aliquot grana pulveribus bezoardicis cum fructu admiſcentur & emulſiones liberalius uſurpantur.

§. IV.

Alvus quibus ducenda ſub febre.

Quando alvus dura nimis & ſtricta, ſub morbo, præter juſcula avenacea, mannata, prunata & paſſulata, nihil convenientius clyſtere emolliente. Egregium tamen quoque uſum præſtant pilulæ aloephanginæ, vel Becherianæ, ad X. vel XII. grana, cum

cum granis 4. pilularum de ſtyrace, ante lecti introitum ſumtæ, eo quod & alvum aperiunt, & violentam ſiccam tuſſim moderantur.

§. V.

Item declinante febre. Si etiam declinante febre tuſſis humida nimis, copioſa & pertinax, ad humorem pituitoſum derivandum & per alvum evacuandum, egregie proficit decoctum mannæ largiori doſi, ad uncias duas vel tres, ex aqua veronicæ. Tum quoque proſunt pilulæ balſamicæ *Becheri*, nec non *Rufi*, ex aloe, myrrha & crocco, æquali portione commixtis, paratæ.

§. VI.

In principio purgantia nocent. In principio vero febris catarrhalis alvum ſtimulantia non conferunt, præſertim paullo acriora, quia humores ſeroſos acres ad inteſtina invitant, tormina & alvi fluxus, non ſine periculo febris lentæ, concitant. Quin a mercurio dulci cum reſina jalappæ ſic dato, in virgine plethorica inflammationem ventriculi inductam fuiſſe, novi.

§. VII.

Tuſſis ferina quibus componenda. Ubi tuſſis ferina & vehemens, componenda eſt oleo amygdalarum dulcium recenti, cum ſyrupo capillari Monſpelienſi commixto, item hoc electuario: Recipe olei amygdalarum dulcium drachmas tres, ſpermatis ceti drachmam, ſacchari candi albi, ſyrupi violarum ana unciam, croci ſcrupulum, olei aniſi, macis, ligni ſaſſafras, ana guttas ſex, M. De quo ſubinde aliquid deglutiendum.

§. VIII.

Quid agendum in menſibus ſuppreſſis. Quando in fœminis menſium ſuppreſſione affectis ſuperius dicta pathemata ingruunt, alvus congruis clyſteribus ducenda, & diaphoretica propinanda, quæ ſanguinis motum ad ſuperficiem corporis urgent, tumque pulveribus bezoardicis cum fructu adjici poteſt, croci granum unum, vel aliquot grana florum ſulphuris, abſtinendum vero ab omnibus expectorantibus & dulcibus.

§. IX.

Quæ hypochondriacis accidunt inſolita ex ventriculi potiſſimum inflatione ſymptomata, clyſteribus emollientibus & carminativis, nec non eſſentiis carminativis, cum pectoralibus nuptis, quam optime diſcutiuntur. *Item hypochondriacis.*

§. X.

Quando ſuperata febre pulmonum reſtitat laxitas, ut juſto largior fit ſcreatus, pulveribus bezoardicis addenda aliquot corticis chaccarillæ granæ, vel balſamum noſtrum ſic dictum vitæ, circa noctem ad aliquot guttas ſumendum. *Laxitas pulmonũ quibus ſubmovenda.*

§. XI.

Sanguinis miſſio, debito tempore & regimine inſtituta, in plethoricis quam optime frequentem catarrhorum inſultum arcet. Sed præſente jam catarrhali febre, penitus ab ea abſtinendum. Tum enim, experientia teſte, diuturnitatem catarrhi adducit. *Venæ ſectio præſervatoria, non curatoria.*

§. XII.

In tuſſi violenta & nimis diu durante, pectoralia dulcia, incraſſantia, in nimia quantitate oblata, ad cachexiam, immo ad phthiſicum affectum, diſponunt, appetitum & digeſtionis vim infringendo, & pulmonum tonum valde labefactando. *Pectoralia dulcia nocent.*

§. XIII.

Quamvis juxta *Hippocratem lib. 6. epid. Sect. III.* his, qui ex capite, gravedine & raucedine laborant, ubi febre correpti fuerint, minus recidivæ fiant, ſi videlicet morbus cum defluxione recte fuerit ſolutus; nihilominus tamen ne via ſternatur ad alium morbum, pariter ex *Hippocratis l. c.* conſilio, ſuadeo, ut convaleſcentes victus & ventriculi rationem habeant, & præterea ad perſpirationem ſervandam, potum infuſi theiformis mane adhuc aliquandiu continuent, uti pluribus ſupra in præſervatoriis monitis dictum eſt. *Recidivæ quibus arcendæ.*

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Febris catarrhalis in hypochondriaco pro maligna male habita.

Vir macilentus, natura ſenſibilior, a multis annis hypochondriacis pathematibus obnoxius, præter conſuetudinem in convivio ſtomachum non modo variis eduliis, ſed & liberali vini potu onerarat. Aliquot horis poſt, noctu, ſub aere vernali humido frigidiuſculo, iter fecit, ac domum reverſus, correptus eſt horrore, languore totius corporis, magnaque capitis gravitate. Sequuta ingens præcordiorum anxietas, tuſſis moleſta & præternaturalis æſtus, cum alvo tenſa & adſtricta. Suaſu uxoris bibit decoctum Succoladæ, quod excepit intenſior anxietas, inquietudo, ſuffocatoria quaſi ſpirandi anguſtia, nec non inflativus dolor lateris dextri in regione hypogaſtrii. Vocatus hinc medicus, qui febrem non modo malignam, ſed & peripneumoniaci quid ſubeſſe judicavit, & tincturam bezoardicam cum ſpiritu cornu cervi, nec non mixturam ex aqua cardui benedicti, diaſcordio Fracaſtorii, lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico & ſyrupo papaveris rhœados, exhibuit. Sed fruſtra & perperam: quarto enim die, quum ob alvum nimis ſtrictam, clyſter injiceretur, evanuerunt, quæ metum gravis morbi incuſſerant, ſymptomata omnia, & tuſſis tantum, gravativus capitis dolor, raucedo & æſtus veſperi increbeſcens, remanſerunt. Ab alio igitur medico commendatum infuſum ex veronica, liquiritia & fœniculo, circa noctem doſis pulveris bezoardici cum grano uno extracti croci & papaveris rhœados, alterno die veſperi doſis pilularum noſtrarum pectoralium, interdum aliquot grana nitri & ſuccini cum emulſione, & ad expectorationem electuarium ex oleo amygdalarum, ſpermate ceti, croco & oleo aniſi. His procuratus ſcreatus & lenis ſudor, & reliqua adhuc ſymptomata fere omnia diſceſſerunt. Ventriculus autem manſit imbecillis, & cibo ſumto, gravativum & preſſorium fecit dolorem. Tuſſis etiam noctu fuit acris cum materiæ copioſæ ejectione, quæ interdum etiam vomitum proritavit. Sed quum corpus equitatione exerceret æger, pilulis noſtris balſamicis & inter cibos ſale volatili oleoſo uteretur, & loco tenuis aceſcentis cereviſiæ, biberet ſaturatiorem & amaricantem, ſucceſſive priſtinæ valetudini ex toto fuit redditus.

Epicriſis.

Fuit hæc febris nonniſi catarrhalis benigna, tum etiam popularis. Sed quia incidebat in hypochondriacum corpus, comparuere inſolita pathemata. Stomachus etiam cruditatibus jam plenus non potuit non ægre ferre decoctum ſuccoladæ in corpus ſumtum, quo tunica villoſa & oſculis ductuum in ipſa obſtructis, inflatio inducta, cui anguſtia ſpirandi, præcordiorum anxietas, dolor ſiniſtri lateris tenſivus & inquietudo tribuenda. Medicus autem male conſuluit famæ, quod præceps nimis in judicando fuit, & hæc ſibi imponere paſſus eſt. Et quod demum diutius hæc febris perſtitit, id utique omnibus evenire ſolet hypochondriacis, in quibus ventriculi robori imminuto convenientibus ſuccurrendum eſt præterea præſidiis.

OBSERVATIO II.

Febres catarrhales epidemicæ.

Quum anno 1709. poſt acerrimum hyemale diuturnum frigus, Martio menſe leniori ex auſtro ſpirante vento, nives & gelu ſolverentur, Aprili & Majo initiante, Berolini, quo tum degebam, & alibi, quam plurimos corripiebat febris cum horripilatione & æſtu, ſummo languore, tuſſi ferina, nonnullis quaſi ſuffocatoria, ingenti ſiti & ciborum nauſea. Circa noctem invaleſcebant hęc omnia, & ſomnus inde mirum turbabatur: in quibuſdam

dam extrema mox calebant, mox horrebant. Quidam diu decumbebant, præſertim ii, ubi ob præviam humorum diatheſin, purpuræ ſcorbuticæ materia intus deliteſcebat, quæ etiam per vices crebrius maculis rubris & aſperis in extrema cute comparebat, ex levi vero cauſa iterum evaneſcebat. In nonnullis quarto ſtatim die exanthemata rubra morſicantia, urentia, cum magno pruritu, quaſi ab urticis inducta, quæ dicunt *die Neſſelſucht*, erumpebant & tuſſis æque ac caloris mitigationem inferebant. Alii, præſertim fœminę phlegmaticę ſanguineę provectioris ætatis, exquiſitos ſimul rheumaticos dolores patiebantur. Qui vix convaleſcentes, in publicum prodibant cito nimis, incurrebant ingentem capitis torporem, gravativum dolorem, vertiginem, gravedinem, *den Stokſchnupfen*, languorem corporis cum ſpirandi anguſtia & difficili negotio iterum ad ſanitatem redibāt. Ubi etiam vetus jam erat in pulmonibus vitium ex hæreditate, febre hac diſcedente, tuſſis purulenta cum ſanguine ſuccedebat, ſæpe vera phthiſis. Qui porro ab imperitis chirurgis & pharmacopœis purgantes accipiebant pilulas, doloribus acerbis ventris affligebantur, mirumque debilitabantur, animi defectiones patiebantur cum frigido extremorum ſudore, & gravius, & longius, decumbentes. Qui vero & proba victus & regiminis ratione, & dextra medicatione morbo occurrebant, ac pulveribus inprimis bezoardicis ſedulo utebantur, cum uno, vel dimidio grano extracti croci, brevi convaleſcebant iterum.

Epicriſis.

Epidemicæ haud raro ſunt catarrhales febres, tum maxime, quando ex tempeſtatum conſtitutione inſolita ejuſdemque ſubita viciſſitudine, ob mutationem ventorum, inprimis quando rigidum boream mox lenior excipit aura zephyri, ſubnaſcuntur. Pejoris etiam tum ſunt indolis, & ægrius perſanantur, qui dyſcraſia ſanguinis & humorum, ab aeris intemperie introducta, foventur. Valde diſſimilia quoque, pro diſpoſitione habitus corporis, viſcerum, ætatis, temperamentorum, nec non victus ratione, inferunt ſymptomata, magis, vel minus benigna. In curatione autem omnia, quæ criticum naturæ motum, ſeri ſuperflui per glanduloſa emunctoria excretioni dicatum, turbant, morbum graviter exaſperant & ſanationem impediunt, uti potiſſimum faciunt purgantia cum corporis refrigeratione. Contra ea optimum utique conſilium, corpus in perpetua perſpiratione ſervare, & uſurpare ea, quæ acredinem mulcent, leniunt, atque contemperant, ex medicamentis æque ac alimentis, & quod maximum eſt, ab omni cereviſia & vino abſtinere & decoctum temperans bibere, ſine quo refractarii catarrhi difficulter, vel plane non, cedunt.

OBSERVATIO III.

Frequens catarrhorum incurſus ſublatus.

Macilentus, nervoſus & animo mobilis vir, quadraginta annos habens, quum Baccho & Veneri ſtrenue ſubinde litaret, lauto vivendi genere uteretur, nec unquam tamen ſanguinis miſſionem admitteret, a longo jam tempore, vere & autumno, crebrius affligebatur catarrhalibus defluxionibus, quæ cum horrore, æſtu, extremorum frigore, capitis dorſique dolore, laſſitudine totius corporis & inquietudine ipſum invadebant, & accedentibus artuum, coxendicis & nuchæ doloribus, ſæpius per aliquot hebdomades detinebant. A me igitur ſalubre conſilium ad arcendum tam frequentem catarrhorum incurſum rogans, obtinuit hoc: ut I. aliquot ante æquinoctium hebdomadibus, venæ ſectionem cum debito regimine inſtitueret; II. ut bis anno lac cum minerali leniori aqua, Selterana inprimis, ad menſem potaret, loco cereviſiæ biberet ptiſanam, III. ut bis hebdomade, pulverem bezoardi-

cum abſorbentem, paullo ante quam cubitum iret, aſſumeret, & mane poſt in lecto infuſum veronicæ, cum liquiritia & ſemine fœniculi, ſorbillaret, lenem poſtea exſpectando ſudorem. Quæ omnia, quum per aliquot annos feciſſet, liber fere degit a moleſtis catarrhoſis defluxionibus, & animadvertit, eoſdem illico infeſtaſſe, ſimul ac ſanguinis miſſionem tempeſtivam neglexiſſet.

Epicriſis.

Per immoderatum vini ac veneris uſum, adeo utique infirmantur corpora, ut poſtea levi ex cauſa ægrotent, & potiſſimum incidente ſubita cœli mutatione, vere & autumno admodum ſolenni, catarrhos, gravedinem, coryzam & tuſſim incurrant, cum febricula. Idem quoque macilentis & plethoricis, poſt corporis refrigerationem contingere, docet experientia. Venæ ſectio autem omnium optime ab his moleſtiis defendit; ſi enim ſanguine nimis plena ſunt vaſa, ob difficilem circuitum, non rite depuratur. Hinc ſerum fit & copioſum, & impurum. Et impedita poſtea per cutis poros difflatione, ad interiora, maximeque glanduloſa loca, ſalſus agitur humor, catarrhum cum febricula ſeroſa faciens. Ego certe multiplici confirmatum habeo experientia, catarrhis crebrius obnoxios, ab eorum inſultu matura ſanguinis miſſione fuiſſe liberatos. Obſervavi quoque eos, qui venæ ſectionem, certo tempore ſuetam, intermiſerunt, affectos fuiſſe catarrhali febre.

OBSERVATIO IV.

Catarrhalis febris cum colica V. S. ſanata.

Dux quidam militaris quinquagenario major, ſanguine & ſuccis plenus, ex Italia ad noſtras oras accedens, ob inſignem aeris, victus & vinorum mutationem, frequentiſſime affectus fuit acerbis colicis in abdomine doloribus. Bibit hinc, meo ex conſilio, præmiſſa venæ ſectione & purgatione alvi per infuſum mannatum, aquam Sedlicenſem, per aliquot hebdomades, quo factum, ut per totum autumnum ac hyemem liber a tormentis ageret. Iterandam igitur hanc curam, medio vere, ſuaſi. Sed antequam id faceret, vino ſe largius implevit, & corpus deambulatione per aliquot horas ſub frigido cœlo admodum frigefecit. Inde incidit in febrem, cum coryza, capitis dolore, horrore extremorum, præcordiorum anxietate, æſtu, inquietudine, tuſſi valida, & febre fere continua. Poſt tres tamen dies remiſit febris impetus, ſed horror cum ſubſequente æſtu verſus noctem acceſſit adhuc, & quod commemorabile, declinante ſemper paroxyſmo, venter flatibus diſtendebatur & cruciatus in ipſo facti, calore vero oboriente mitigati. Interdum etiam in paroxyſmo deliravit paullũ, & facies fuit rubicunda. Mane autem febris ſemper remiſit. Conſultus ego quarto morbi die, expenſis curate cunctis, ex pulſu pleno ac magno judicavi, venam eſſe ſecandam. Factum id remittente paroxyſmo in pede feliciter. Alvus dein aliquoties clyſtere carminativo & emolliente ſubducta, & poſtea curatio, pulveribus diaphoreticis, temperantibus, leniter nitroſis, cum emulſione ex decocto cornu cervi, amygdalis & ſemine papaveris albi, ſub moderate calido regimine, intra tres hebdomades ex voto confecta, alvo tamen interea bis decocto mannato ſoluta.

Epicriſis.

Venæ ſectio in catarrhoſis affectibus non quidem directe indicatur; interim tamen, ſi corpus eſt plethoricum, ſi ſanguis a calidis & præſertim immoderatiori vini uſu incaluit, & febris catarrhalis ſubito invadens continua videtur, non nocet, ſed prodeſt, elapſis etiam jam aliquot diebus. Dein hoc in caſu commemorabile, quod abdominis dolores, jam per annum ſilentes, accedente hac febre, fuerint reſuſcitati, & quidem tempore remiſſionis, diſcuſſi vero per febris ca-

calorem. Quod quidem nullam aliam ob cauſam factum fuiſſe arbitror, quam quod ſalſus & acris humor ad inteſtina delatus eadem moleſte affecit, ſub æſtu vero ad habitum corporis propulſus. Multoties quoque me docuit experientia, pathemata hypochondriaca, colica & ſpaſmodica, in iis, qui diu iiſdem affecti, catarrhis, tuſſi, coryza & catarrhali febre fuiſſe revocata. Et hypochondriacos, eo tempore, quo alii catarrhis vere & autumno laborant, vehementes tum quaſi paroxyſmos mali ſui experiri.

OBSERVATIO V.

Febris catarrhalis ex uſu auri fulminantis funeſta.

Ver erat, quum virgo nubilis, tenerior, ſenſibilis texturę & ſpongioſi habitus, horripilatione, cum calore præternaturali, languore univerſi corporis, nec non præcordiorum anxietate corriperetur. Intumeſcebant circa tertium diem colli glandulæ, fauceſque levi afficiebantur inflammatione, aderat ſimul tuſſis cum gravedine & raucedine. Vocabatur medicus, qui auri fulminantis, minus puri, grana ſex, cum dimidio ſcrupuli antimonii diaphoretici propinabat. Sumto hoc pulvere, ſæviſſima inſequebantur pathemata, animi deliquium, ſumma anxietas & inquietudo, extremorum refrigeratio & conatus ad vomendum. Opponebantur quidem bezoardica, & fixa, & volatilia, ſed incaſſum. Sequebantur quatuor dejectiones viridiſſimę, & vomitu ejuſdem indolis materia rejiciebatur. Anxietates vero inde nihil minuebantur, ſed perſiſtebant perpetuæ cum animi defectione, ardor etiam & conſtrictorius dolor in præcordiis fixus urgebat & quovis aſſumto exacerbabatur, ſudor ſuccedebat frigidus, facies Hippocratica & ſeptimo die mors ipſa.

Epicriſis.

Miranda ſane, febris hujus minus periculoſæ primum viſæ, ſubita cataſtrophe, demum funeſta. Orta hinc ingens controverſia: utrum per ſe fuerit maligna? an vero ſimplex catarrhalis uſu pharmaci facta fuerit lethalis? Id minimum verum: medicamina metallica non bene præparata & corroſivo ſale adhuc imbuta, quale eſt aurum fulminans non rite edulcoratum, veneni prorſus induere naturam, & funeſtum edere effectum in perſonis tenerioribus, & ubi jam ad lenem inflammationem, nervoſæ partes, e quibus etiam ventriculus, jam ſunt diſpoſitæ. Aurum enim, ob gravitatem ſuam firmiter ventriculi tunicis inhærendo, eam, cui inſidet, partem vehementer exſtimulat, eandemque ſpaſtice conſtringit, haud ſecus ac venena, quæ pariter ſtomacho ſpaſmum inducunt, qui poſtea per nervorum genus diffunditur, totamque œconomiam motuum pervertit. Id quod tanto magis fit in corpore exquiſitius ſentiente, ubi jam adeſt febris, quæ nihil niſi univerſalis fibrarum ſpaſtica eſt contractio. Dein id pariter certum: materiam cauſticam lymphaticam foris ſecernendam, forti ejuſmodi ſtimulo retrahi ad ipſum ventriculum & ſolam ad inducendam ipſi inflammationem eſſe ſufficientem. Ne dicam, primam corporis regionem ſuccis corroſivis acidis bilioſis fuiſſe obſeſſam, teſte ipſo colore eorum, quę ſeceſſerunt. Hos autem ſolos corroſivitate ſua propria, multo magis corroſivo adhuc pharmaco adjutos, inflammationem parere poſſe, nemo negabit. Cautiſſime igitur mercandum cum medicamentis quodammodo corroſivis ex mineralium familia, ubi ſtomachus ad inflammationem diſpoſitus, & ſaburra erodente acido-bilioſorum humorum ſcatet. Tum enim medicamentum ab aliis ſine damno ſumtum, veneni naturam utique poteſt induere.

OBSERVATIO VII.

Literatus & vitæ ſedentariæ addictus vir, quadragenarius circiter & cor-

corpore habitior, a multis jam annis vere & autumno capitis defluxionibus, coryzæ, gravedini, tuſſi cum incaleſcentia quadam febrili fuerat obnoxius. Is initiante Octobre, quum poma cydonia cocta crebro & largiter ediſſet, & alvum inde obtinuiſſet ſolito ſtrictiorem, poſtea etiam per aliquot horas liberiori frigido aeri ſeſe expoſuiſſet, ſequenti mox die, circa veſperā, horripilatione, intercurrente æſtu corripitur. Mane ſenſum tractorium admodum dolorificum percipit in humeris & nucha, necnon acutum in anteriori capitis parte, maximeque fronte, dolorem, naribus quidem calentibus, ſed aridis & ſiccis. Datis medicamentis diaphoreticis, leniter nitroſis, cinnabarinis, miteſcebant ſymptomata pedetentim cum æſtu, dolor autem in fronte perſiſtebat ſupra oculos omnemque fere adimebat ſomnum. Datum hinc conſilium, ut crebrius naribus admoveret ſal volatile Anglicanum ſiccum, quod ex ſale ammoniaco & ſale tartari paratur, oleo cephalico, uti eſt lavendulæ & majoranæ puro, eſſentificatum, non omiſſis infuſis theiformibus, ex herbis cephalicis & diaphoreſin leniter moventibus. Inde mitiora facta tormenta, & præter opinionem e naribus fluxit liquor flaveſcens viſcidus ad aliquot drachmas, idque aliquoties de die, quo facto, poſt biduum omnis evanuit dolor, & æger perfecte convaluit.

Epicriſis.

Heic origo catarrhalis rheumaticæ febris cum gravi capitis dolore deducenda ab alvo obſtructa & perſpiratione prohibita, in corpore, ubi caput debile & ad defluxiones catarrhales jam tum fuit proclive. Locus autem doloris in fronte ſupra oculos fuit in ſinubus oſſis frontis, qui intus tunica nervoſa & pituitaria ſunt veſtiti. Huc ſi cum impetu ruit ſanguis, a nimio ipſius affluxu & ſtagnatione oritur dolor, ſerumque acre tranſſudat, hocque effluente, dolor diſcedit. Ut adeo verum ſit priſcum *Hippocratis* effatum: *ſect. 6. aph. 10. cui capite graviter dolenti, pus, aqua, vel ſanguis e naribus profluit, is a dolore liberatur.*

C A P. VI.

De Febre Varioloſa.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

VAriolosa febris eſt acuta, exanthematica, contagioſa, in qua motu quodam critico, materia valde tenuis, cauſtica, corrupta, inflammans & exulcerans, ad ſummam cutem propellitur, cum gravibus ſæpe ſymptomatibus ſtipata. *Variolę quid?*

§. II.

Febrem hanc imminentem indicant laſſitudo corporis, virium languor, ſomnus inquietus, ciborum faſtidium, cum conatu vomendi, capitis dolor, pavor in ſomno, alvus clauſa, ſtimulus ad tuſſim & horripilatio intercurrens. Hæc per plures ſæpe dies jam præſto ſunt, & poſtea ſuccedit æſtus per totum corpus, cum pulſuum celeritate, ſiti, augetur capitis, lumborum & ſpinæ dorſi dolor. Infantes potiſſimum, ſæpe ex improviſo, epilepſia & rigor ac tremor artuum invadit. Ætate junioribus delirium familiare: corpus eſt inquietum & jactatur. Intra tertium & quartum diem conſpiciuntur in facie & collo veſtigia macularum rubrarum, quæ pedetentim numero plures eflloreſcunt, poſt faciem & collum, pectus, brachia, ac demum etiam abdomen, dorſum cum femoribus pedibuſque occupantes. Durat hæc eruptio ad duos uſque dies ſucceſſive, ac interea decreſcit febris cum ſymptomatibus, ut pulſus cum calore ſexto die fere ſit naturalis. Elapſo autem quinto incipit fieri ſuppuratio, eodem modo ut eruptio gradatim a ſuperioribus ad inferiora tranſiens, quæ ubi in vigore *Morbi hiſtoria.*

con-

conſtituta maximeque in facie manibuſque ſuccedit, ob ingentem ardorem & dolorem cutiſque tenſionem fere intolerabilem, accenditur nova ſymptomatica ſecundaria febris, cum ſiti, vigilia & præcordiorum anxietate. Quæ ſymptomata, ubi corpus impurum, puſtulæ confluentes & virulenti genii, delirio & convulſionibus accedentibus, nono, vel undecimo die necant. Si vero pauciores & benigniores, pathemata remittunt & fit exſiccatio, donec undecimo & ultra decidant & æger ad ſanitatem redeat.

§. III.

Prima origo ex utero. Corripiuntur hac febre tantum non omnes homines, cujuſcunque ſexus, ætatis, temperamenti, quin nationis ſint; ideoque in proclivi utique judicare, cauſam ipſius eſſe univerſalem omnibuſque communem. Unde vero origo hujus omnibus adeo infeſtæ materiæ repetenda, & ubi ipſius ſedes, non æque expeditum. Veteres quidem natales ipſius a ſanguinis menſtrui, ſub ingravidatione retenti, immunditie fœtui communicata, duxerunt. Et vero utique ſimillimum, primordia hujus virulenti humoris non ex aere, victu, aut aliis externis cauſis, ſed ex utero eſſe materno. Id enim experientia frequenti conſtat, infantes a matre minus ſana & impuris ſuccis ſcatente progenitos, variolis mali moris & quandoque exitialibus corripi, matre licet ſub geſtatione vegeta, ob ſuccos pravos in fœtum tranſeuntes. Viciſſim etiam in comperto, gravidas, ſi proba victus ratione & affectuum moderatione, cacochymiæ, & plethoræ convenienti ſanguinis miſſione, ſaluberrimæ quoque per alvum & cutem excretioni proſpiciant, infantes in lucem edere, qui variolis correpti, non adeo periculoſe decumbunt, ſed paucas ipſas & benignioris indolis, nanciſcuntur.

§. IV.

Sedes cauſæ in humoribus. Sed neutiquam hujus maligni humoris ſedes in ipſa ſanguinis & humorum maſſa videtur ponenda. Etenim quamvis per alios morbos exanthematicos, morbillos, purpuram, ſcabiem, apoſtemata, tineam capitis, febres quoque, tota ſuccorum maſſa exagitata fuerit, diſſoluta omniaque ipſi involuta extricata, variolarum tamen materia manet & nihilo ſecius corpus adoritur. Hinc ad veritatem utique proxime accedere videtur, ex ſucco quidem chyloſo lymphatico impuro & corrupto matris, oriri primum ſubtilem hunc & virulentum humorem, ſed viſcoſitate quadam involutum, firmiſque tubulis quibuſdam impactum, deliteſcere tamdiu, donec in motum fermentativum ſui multiplicativum ab aliis cauſis deducatur, ſuccis inſinuetur, & critica quaſi deſpumatione e corpore exturbetur. Nec officit, quod poſt longum interdum tempus in noxam erumpat. Diu enim malignus quidam humor, in tubuloſa partium, immo ipſius cutis ſubſtantia, tanquam in latibulo ſine noxa hærere, & poſtea demum in motum excitatus, univerſum ſyſtema nervoſarum & fibroſarum partium peſſime afficere, totamque motuum œconomiam pervertere poteſt. Teſtatur hoc cancer in glandularum ſubſtantia per longum tempus occultatus, teſtatur venenum canis rabidi, item miaſma venereum, quod per lac nutricis infanti communicatum, poſt aliquot demum ſæpe annos reviviſcit, vel in adultis per gonorrhœam virulentam ſuppreſſam ad interiora pulſum, poſt longos haud raro annos prodit, & virulentiam ſuam exſerit.

§. V.

Sed ſpinali medullæ. Latibulum autem virulento huic, qui variolas facit, ſucco præbent, mea quidem ſententia, medullæ ſpinalis tubuli quidam obſtructi. Probabiles minimum, quæ id evincunt, hæ ſunt rationes. Spinalis quippe medulla cum capite omnium primo in utero formatur, & majus præ aliis partibus cito augmentum acquirit, quod aliter fieri nequit, quam per liquidum, quod per ejus minimos canaliculos fertur.

Quod

Quod ſi ſtagnans obſtruit quosdam, ex diuturna mora, ut omnis humor occluſus, valde alienam & pernicioſam indolem contrahit. Talis humor compedibus poſtea liberatus, & ſui juris factus, non aliam ſæpe ac veneni naturam & vim prodit, humores fermentando, eorum texturam & craſin immutando, ſolidas vero partes vehementer ſtimulando, arrodendo & vellicando. Quod vero ex imis medullæ, maximeque illius portionis, quæ in interiori regione ſpinæ, materia, quæ variolas efficit, prodeat, hæc confirmare videtur ratio, quod nullus fere morbus tam ſubito totum ſyſtema nervorum & nervoſarum partium adoriatur, quam hic ipſe. Teſtatur id febris acuta celeriter invadens, ſpaſmus nempe totius vaſculoſi & nervoſi ſyſtematis, quam ego utique a membranis ſpinalis medullæ deduco. Teſtatur idem dolor capitis, dorſi & lumborum, individuus fere comes. Teſtantur epilepſiæ, convulſiones, tremores artuum, deliria, quæ mox ſtatim in principio, ſecus ac in ulla alia febre, adſunt. Teſtantur præcordiorum anxietates, item nauſea, vomitus, cardialgia, quæ a ſpaſmis ſubſtantiæ nervoſæ ventriculi & orificiorum ipſius proveniunt: teſtatur alvus ſtricta & clauſa, quæ ſemper fere primis diebus eſt. Teſtatur demum inquietudo cum vigilia, quę non niſi moleſta generis nervoſi affectio & commotio eſt.

§. VI.

Materiæ indoles cauſtica & putrefaciens.

Sed mittimus hanc paullo ſubtiliorem de prima origine & ſede cauſæ variolarum theoriam, quia directe non pertinet ad artis uſum & therapiam, quæ magis in eo verſatur, ut naturam, genium, facultatem & potentiam operandi virulentæ iſtius materiæ probe indagemus. Indoles igitur hujus videtur mihi duplex, una acris & inflammans, unde dolor, ardor, rubor, tumor, arroſio & exulceratio, altera cauſtica & putrefaciens, quæ motu ſubtiliori inteſtino, craſin & unionem partium mixtum conſtituentium deſtruit atque corrumpit, & hæc proprie ad ipſam malignitatem magis ſpectat, atque quam maxime ſeſe in variolis malignis prodit.

§. VII.

Triplex variolarum genus, benignæ.

Optime vero variolæ diſtingui poſſunt in benignas, malignas, & quę ſunt inter has mediæ naturæ. Benignæ his cognoſcuntur indiciis: ſi non adeo copioſæ ſunt numero; ſi debito tempore & ordine prorumpunt, ſuppurantur & exſiccantur; ſi non nimis profundæ; ſi bono pure refertæ, ſufficienter elevatæ & circulum habent rubicundum; ſi facta eruptione in ſuperioribus partibus, febris & ſymptomata notabiliter remittunt & omnia tranquille & placide fiunt. Hæ omni vacant periculo, immo ſponte & ſolius ſæpe naturæ beneficio curantur. Tales autem plerumque ſunt, quæ temperato vere oriuntur, in corporibus non adeo impuris, nec ſero & ſanguine repletis, etiam in pueris. Nam acris & cauſtica materiæ qualitas non modo mediante ſucco roſcido in corpore corrigitur, & ad expulſionem in cute, præparatur, ſed & affluxu ejuſmodi ſucci, in ipſo ſuppuratorio actu plane mitis & blanda efficitur.

§. VIII.

Malignæ.

Viciſſim malignum & cauſticum in variolis ſubeſſe virus, inde concludendum: ſi vel nimis cito, vel nimis tardo prodeunt; ſi manent depreſſæ & ſuppurationem renuunt: ſi plurimæ liveſcentis & quædam nigri coloris, vel limbum nigrum habent; ſi pulſus celer, etiam poſt eruptionem ſufficientem, cum inquietudine perſiſtit; ſi erecti animo facile liquuntur; ſi puſtulæ ſunt ſanguinolentæ, vel diarrhœa cruenta, aut mictus cruentus ſupervenit. Lethifera hæc ſunt indicia, & ex viginti vix unus evadit, qui ejuſmodi ſymptomatibus afficitur. In corporibus demortuis hac ſpecie variolarum ſanguis fluidus eſt totus, nec in ſerum, nec in coagulum ſecedit, quod aliquoties obſervavi, manifeſto

indi-

indicio, putrefactione intima ejus craſin plane eſſe colliquatam, & vinculum ſeri & ſanguinis deſtructum; & hæc eſt cauſſa ipſius mictionis, nec non dejectionis cruentæ, & quod variolæ ſanguinem fundunt. Ejuſdem variolæ ſunt indolis, quando petechiæ ſeſe miſcent, vel etiam puſtulæ parvæ miliares aſperæ, quæ de intima corruptione ſanguinis & lymphæ teſtantur. In quibuſdam porro tardius maligna & putrefactiva varioloſi humoris indoles ſeſe oſtendit, dum poſt exſiccationem febris manet lenta, & in externis partibus, præſertim articulis, in brachiis, manibus, pedibus, tumores oriuntur & ex iis fiunt fœda, exedentia, fiſtuloſa & oſſibus cariem inducentia ulcera, quæ difficillime ſanationem recipiunt, & procedente tempore lentam inferunt mortem. Interim tamen in genere tenendum, quod malignitas hæc gradu, jam majori, jam minori, differat.

§. IX.

Ubi & cur tales. Virulentæ ejuſmodi variolæ ſunt plerumque epidemicæ, & naſcuntur a ſtatu anni temporum plane irregulari, anomalo, diuturno, præſertim ſub cœlo diutius nebuloſo, pluvioſo, humido, ventis deſtituto, longe magis poſt diluviones & inundationes aquarum, quando diutius eædem ſupra terram ſtagnant, & aer ob id, & inſectorum, & exhalationum putridarum copia refertus eſt, tumque ut plurimum ſimul graſſantur, ipſiſque etiam variolis complicantur petechiales & aliæ deleteriæ indolis non expertes febres. Deinceps uti variolæ in corpora impura & cacochymica incidunt, & ubi primæ viæ magna impurorum ſuccorum colluvie ſcatent, plus incrementi capit malignitas. Obſervamus porro miaſma ſive contagium uno tempore majorem virulentiam habere, quam altero. Accidit hoc non ſemper ob manifeſtam quandam ſenſibus obviam cauſam, ſed dubio procul ex pernicioſis varii generis exhalationibus, quæ ex animantibus & vegetabilibus ſurgentes, cum aeris particulis ſalino-ſulphureis ſeſe miſcent, ut ipſa unione ſpecificam quandam deleteriam virtutem nanciſcantur, non ſecus ac videmus in chymicis quod ſola commixtione rerum, quæ per ſe non ſunt venenatæ, venenum enaſcatur.

§. X.

Et inter utraſq; mediæ naturæ. Tertium genus eſt variolarum, quas nos mediæ naturæ dicimus, quia non ſunt nec adeo malignæ, nec adeo benignæ, ſed medio modo ſe habent, ideoque prudentem medicum & idoneam medicinam poſcunt. Tales ſunt, quæ non ſparſim, ſed confertim, in primis in facie & manibus, comparent, & confluentes fiunt; item quæ interiora, nares, fauces, interdum etiam œſophagum occupant, ut ægri non bene deglutire poſſint. Anceps etiam facit judicium, quando in ſuppuratione acris denuo oritur febris, cum æſtu, calore & ardore manuum; ſi caput nimium intumeſcit & largus ſalivæ fluxus eſt, ſi urinæ porro tenues, copioſæ minguntur, & corpus largis ſudoribus diffluit. Neque minus ubi novæ ſemper exſiccatis jam ſubnaſcuntur papulæ minores, & ſuppuratio atque exſiccatio nimis protrahitur; ubi cutis tenſior & puſtulæ profundius ſedent, ætas juvenilis, vel virilis, tempus autumnale & hyemale, æſtas etiam nimis fervida & ſicca præceſſit, & præterea non adeo proba victus ratio a decumbente obſervatur: & hæ ſæpius omnino, niſi ſollicite præcaveatur, alios relinquunt morbos. Epidemicæ etiam ut plurimum graſſantur, quum benigniores magis ſint ſporadicæ.

§. XI.

Suſpecta quæ ſigna? In ſuſpectis quoque ſignis eſt, quando ſtatim inter initia & ante eruptionem, acuti & pertinaces dolores in ſpina, brachiis, pedibus, lumbis, nec non coxendice affligunt; ſi cito nimis, primo illico, vel ſecundo die, variolarum veſtigia in cute comparent,

rent, tanto magis quum exanthemata aſpera, acicularum capita æquantia, interſperſa; ſi ſtationem non ſervant, mox diſparent, mox redeunt; ſi facies non intumeſcit die tertio vel quarto, vel mox detumeſcit iterum; ſi in juvenibus ante eruptionem grave delirium, necnon difficilis deglutitio; ſi in ſuppuratione ſopor, & poſt hunc alienatio mentis & incongruus ſermo; ſi etiam nimium ſalivæ ſtillicidium.

§. XII.

Alvi fluxus non adeo pertimeſcendus.

Alvi autem fluxus, licet copioſus, non adeo pertimeſcendus: eundem enim per totius morbi decurſum ſine ullo periculo ſucceſſiſſe vidi, tantum abeſt, ut eruptionem impediverit. Atque hanc in rem commemoratu dignum, quod ſcribit *Amatus Luſitanus Cent. III. pag.* 234. *pervenere hac æſtate ad manus noſtras plus minus CL. pueri variolis & morbillis affecti, e quibus omnes evacuati evaſerunt, alii vero, quibus parentum ex culpa evacuatio facta non fuit, vitam cum morte commutarunt, numero tres; alii vero quatuor in ulcera difficillima & mala morigerata pervenerunt, quæ cum aphthis communionem habent, & facile in gangrænam abeunt. Iis ſimilis ſuperſtes puer, qui ulcus cancroſum & malignum, cubitum dextri brachii occupans, multis foraminibus perforatum, habet.* Scilicet ſicuti in febribus malignis petechialibus, alvi profluvium morbi facit ſolutionem; ſic etiam in mali genii variolis idem evenire experientia docet, quæ etiam *Ballonii in epid. & ephemerid.* ſententia.

§. XIII.

Quando & quomodo mors eveniat.

Qui variolis moriuntur, criticis ut plurimum diebus, nono, undecimo, vel decimo quarto decedunt, & quidem maxime convulſionibus, quas exquiſitiſſimus ardor, dolor ac tenſio in brachiis, manibus, & facie, præſertim ſi profundius ſedent puſtulæ, excitat. Quidam catarrho extinguuntur ſuffocativo. In nonnullis, in primis ſi malignitas ſubeſt, quando in ſitu erecto vel extra lectum ſunt, animi obrepit deliquium, maculæ cum puſtulis diſparent, & convulſione ſuperveniente, intra aliquot horarum ſpatium mors excipit. Vidi etiam variolis jam exſiccatis, juvenes quoſdam ſubito inſultu apoplectico eſſe extinctos, poſteaquam in ipſo morbo capitis gravitate, vigilia, & per intervalla mentis emotione laboraſſent. Novi quoque infantes unius aut duorum annorum, quum abſoluta exſiccatione in vado prorſus eſſe viderentur, macula eryſipelacea livido-nigricante maligna, quæ totam fere ſuram, vel pedis regionem occupavit, ex improviſo fuiſſe affectos & ſubito mortuos, manifeſto ſphacelationis & magnæ corruptionis in ſanguine indicio.

§. XIV.

Poſt variolas alii ſani

De iis autem, qui variolarum morbum ſuperant, multiplici confirmatum habeo experientia, quod pueri, qui ante illum valetudine minus firma uſi, variis oculorum & aurium defluxionibus, tinea capitis, doloribus artuum, imbecillitate pedum, rachitide & tabe, nec non adultiores menſium retentione laborarunt, poſtea integram ſanitatem, corporis robur & nutritionem lætiorem acceperint. Viciſſim vero novi etiam alios, qui antea ſani & valentes, in variolis vero perverſa medicatione excepti, vel commiſſis in diæta erroribus, valetudinarii poſtea ſunt facti, phthiſin, febrem lentam, tabem & aſthma incurriſſe, viſus vitia, ophthalmias, epiphoras, maculas & albugines contraxiſſe, aut ulceribus ſordidis in facie & artuum juncturis fuiſſe affectos.

alii valetudinarii

§. XV.

Variolæ contagioſæ.

Ceterum ultimo adhuc loco probe tenendum: quod materia variolarum ſemper ſit indolis fermentativæ & ſui multiplicativæ. Unde vix ullus alius morbus, excepta forſan peſtilentia, adeo contagioſus, ac variolarum. Quo etiam fundamento nititur, cum fructu ab Anglis potiſſimum inſtituta variolarum inſitio, qua purulento ex

va-

varioloſo decumbente humore in ſauciatam ſani variolas nondum experti hominis cutem immiſſo, protinus idem hic morbus, cum febre omnibuſque, quibus ſtipatur ſymptomatibus, ſuſcitatur atque inducitur.

C U R A T I O

§. I.

Indicationes curatoriæ naturæ ductui conformes.

Natura, per quam partium ſolidarum & fluidarum corporis ad motus vitales & excretorios diſpoſitionem intelligimus, tam exactum in hoc morbo, ſi moratus, quam in nullo alio ſervat ordinem & tempus, & haud raro ſponte, citra artificioſam medicationem, eundem percurat, quando videlicet craſis ſanguinis & humorum viſcerumque conditio, ita comparata, ut correctioni materiæ cauſticæ & expulſioni ejuſdem non obſtent. His naturæ viis merito inſiſtendum medico, nec aliud agendum, quam ut eidem in opere correctorio, expulſorio & ſuppuratorio congruis auxiliis ſubveniat. Igitur ita inſtituenda medicatio, ut I. materia acris, vitioſa, cauſtica contemperetur, & ex veterum loquendi more coquatur, ſimulque effrenes in vaſorum & nervoſarum partium ſyſtemate primis diebus motus ad moderamen traducantur; II. ut eruptio ſecundetur, & languentes circa eruptionis tempus motus erigantur, quo omnis ad corporis habitum pellatur materia, accedens autem in ſuppuratione ſecundaria febris moderata ſervetur, & graviora arceantur pathemata; III. ac demum declinationis & exſiccationis tempore ſanguinis & humorum maſſa ſub morbo dyſcraſia & impuritate affecta, repurgetur, ſicque oriundi ex reliquiis morbi tempeſtive præſcindantur.

§. II.

Quid faciendum ante eruptionem.

Acredinem materię mulcent ſimulque nimiam ſanguinis exęſtuationem, ipſam excretionem impedientem, blande componunt pulveres temperantes, leniter diaphoretici, cujus generis hic eſt: recipe cornu cervi philoſophice præparati, uſti, antimonii diaphoretici, lapidum cancrorum, matris perlarum ana drachmam, cinnabaris rite paratæ drachmam ſemis, nitri puri ſcrupulum. M. f. pulvis, de quo pro diverſitate ætatis dandum, & doſis ſumma eſt dimidia drachma. Propinatur commodiſſime in vehiculo ex aqua ſcorzoneræ, nucleorum ceraſorum, florum ſambuci, acaciæ, herbæ cardui benedicti & ſcabioſæ. Dein eundem in finem utilia decocta humectantia & temperantia, avenaceum tenue, cum amygdalis in emulſionem redactum, ſerum lactis dulce, noſtra methodo paratum, aqua hordei cum ficubus decocta. Item emulſio ex decocto ſcorzoneræ & cornu cervi, amygdalis ſeminibuſque quatuor frigidis cum ſaccharo. Cui ad motuum vehementiam moderandam, commode adiicitur ſyrupus papaveris albi.

§. III.

In eruptione.

Quando natura ſegnior in expulſione ſub eruptionis tempore, danda hæc emulſio: recipe ſeminis napi, cardui Mariæ, aquilegiæ ana drachmam, aquæ florum ſambuci, galegæ, cardui benedicti ana unciam f. l. a. emulſio, adde antimonii diaphoretici drachmam ſemis, ſacchari perlati quantum ſatis eſt. M. Efficaciter etiam expellit liquor bezoardicus ad mentem Buſſii paratus, cum tripla portione liquoris noſtri anodyni mineralis nuptus. Item elixirium alexipharmacum, ſine ſpirituoſo menſtruo ſic confectum; recipe radicis dictamni, angelicæ, vincetoxici, contrayervæ ana unciam ſemis, herbæ ſcordii, cardui benedicti ana manipulum, fiat extractio in aqua ſcordii libra medica, & liquoris anodyni mineralis unciis tribus, additis prius ſalis tartari, croci & myrrhæ ana drachmis duabus; de quo viginti minimum, & ad ſummum quinquaginta guttæ præbendæ.

§. IV.

§. IV.

In ſuppuratione. Eadem proſunt, quando ſuppuratio lenta nimis,&puſtulę elevari renuunt. Tum quoque utilis hæc mixtura: recipe myrrhæ electæ drachmam dimidiam, croci ſalis tartari ana ſcrupulum, aquæ ſcorzoneræ uncias duas, coquatur,coletur & uſui ſervetur. De hac dimidium, vel unum cochlear in emulſione,ex aquis analepticis & diapnoicis cum ſeminibus quatuor frigidis, præſertim circa noctes, porrigendum.

§. V.

Et exſiccatione. Sub exſiccatione demum propinanda ſunt remedia, quæ putredini reſiſtunt,item quæ ſordes relictas, vel ſub morbo genitas, per congrua emunctoria evehunt. Utilis tum pulvis ex lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico,pauxillo myrrhæ,ſuccini,& croci.Proficuum quoque infuſum theiforme ex herba ſcordii, ſummitatibus millefolii & ſemine fœniculi, cui ſi pectus ſimul affectum, veronica cum liquiritia addenda. Potiſſimum hoc tempore interponenda blanda laxantia, balſamicæ ſimul indolis, uti ſunt inſtar omnium pilulæ Beccherianę,vel ad earundem exemplar paratæ.

Cautelæ & Obſervationes Clinicæ.

§. I.

Quibus vomitus & epilepſia compeſcenda. Evenit haud raro, ut in principio, præſertim infantibus, accidant crebræ & anxiæ vomitiones. Ad has compeſcendas,& ſpaſmum ventriculi laxandum, egregie proficit liquor noſter anodynus mineralis, vel ſolus, vel cum aliquot guttis ſpiritus bezoardici Buſſiani remixtus. Idem hic noſter liquor eximii uſus,ſi convulſio epileptica, in lactantibus maxime & difficulter dentientibus periculi non expers,urget nimis. Conducit etiam pulvis Marchionis,cum cinnabari & pulvere lumbricorum terreſtrium. Et alvus clyſtere molliente ſolvenda,qua clauſa in principio, epilepticum malum augeſcit.

§. II.

Aeſtus mitigandus. Quando æſtus acrior, nitri doſis in pulveribus augenda,& tuto etiam præbenda tinctura roſarum, quatuor florum cordialium, cum phlegmate vitrioli parata, cui multum *Waldſchmidius* atque *Dolæus* tribuerunt. Nec male, quum in corporibus juvenilibus ſanguineis, maximeque ubi variolæ mali moris ad putredinem pronę graſſantur,ratione & experientia teſte apprime proſit; licet non omnem malignitatem extinguat, neque univerſale adverſus copioſas variolas ſit præſervativum.

§. III.

Salivatio moderanda. Frequens juvenili in primis ætati ſymptoma eſt ſalivæ fluxus,qui ſuppurationis tempore ut plurimum effuſior accedens, non modo hanc,ſed & ſomnum,non ſine periculo, impedit. Moderandus igitur, tam per alvi apertionem mediante clyſtere emolliente, quam diaphoreticum bezoardicum medicamentum,cui aliquot grana florum ſulphuris addenda, & bibendum deſuper infuſum theiforme ex betonica, veronica & floribus chamomillæ officinalis, quo aucta ſic perſpiratione, a ſalivæ fontibus divertantur humores.

§. IV.

Ardor & dolor faucium mulcendus. Obſident puſtulæ variolarum ſemper fere interiora faucium laryngem & pharyngem, ibique ardorem, dolorem & difficilem deglutitionem, quandoque etiam aphthas, excitare ſolent. Moleſto huic accidenti ſuccurrendum gargariſmate demulcente, ex decocto hordei & rob diamoron, adjecto pauxillo lapidis prunellæ, quo ſæpius os eluendum. Utile quoque decoctum avenaceum,cum butyro inſulſo, ſyrupo violarum vel granatorum,& nitri tantillo. Et ad mulcendum ardorem, puſtulæ & aphthæ ſubinde tangendæ, & illinendæ mucilagine ſeminis cydoniorum, cum aqua roſarum facta.

§. V.

Oculos quoque nonnunquam occu-

cupant puſtulæ & ſuppurantes vitium eiſdem inducunt. Hinc ſub eruptione ſtatim ab iis defendendi, quod optime fit linteo duplicato, cui ſpiritus roſarum, in quo camphora cum croco macerata, inſtillatus, quod tamen ante applicationem in loco calido tantiſper ſiccandum, quo potior ſpiritus portio avolet. Mihi frequens, aquam roſarum & florum ſambuci, adjectis aliquot liquoris noſtri anodyni mineralis guttis & momento camphoræ adhibere, eademque palpebras inungere. Quod ſi vero a puſtulis pellicula relicta, cito eadem poſt declinationem abſumenda hoc liquore: recipe aquæ roſarum unciam, reginæ Hungariæ drachmas duas, vitrioli cyprini grana quatuor, ſacchari ſaturni grana duodecim. M. quo frequentius cum ſubtili penna tangenda eſt excreſcentia. Idem hic liquor, omiſſo tamen vitriolo, egregiæ virtutis in oculorum acri, calida & ardente defluxione, cum rubore, quæ variolis crebro ſuccedit.

Et vitio affecti ſanandi

§. VI.

Venæ ſectio quando proſit,

Pulſuum vehementia & robur, faciei rubor, capitis lumborumque gravitas ac dolor, venarum turgeſcentia, ætas juvenilis, ingenii activitas, diæta vinoſa, ſanguinis miſſio ſueta, & evacuatio critica ſuppreſſa, ſanguinis ſubtractionem in variolis, primo, vel ſecundo ſtatim die, indicant. Sic evaneſcunt mox pectoris anxietates & oppreſſiones, maculæ confertim in cute effloreſcunt, nec adeo gravia poſt eruptionem metuenda pathemata. Sæpius enim obſervavi, nimiam ſanguinis redundantiam ſufficientem materiæ varioloſæ ad corticem corporis propulſionem impedire, & efficere, ut diſcretæ tantum prodeant puſtulæ, intus autem relicta materia circa declinationem varia ſymptomata ſpaſmodica, convulſiva, deliria, catarrhos ſuffocativos, quin apoplexiam, inducat. Contra ea, ubi pulſuum durities, humilitas & exilitas, vaſa minus turgent, vires languent, temperamentum phlegmaticum, ætas infantilis & puerilis, corpus obeſum, vomitus in principio adeſt, tuſſis & alvi fluxus, laborans etiam aliàs ſub ſanguinis miſſione facile animo linquitur, vena non pertundenda, ne nimia ſanguinis copia ſubtracta, materia intus detineatur & eruptio ad plures dies, non ſine periculo, protrahatur.

Et noceat.

§. VII.

Emetica in principio proficua.

Haud levis inter Medicos eſt controverſia: utrum emetica in principio variolarum proſint, nec ne? Nos ita cenſemus. Quum variolæ circumeunt, ad præſervationem expedit utique dare ea, quæ ſordes copioſas & crudos ſuccos non modo ex primis viis, ſed & bilioſos & vitioſos humores ex hepate eliminant, quibus retentis, juſtus metus eſt, ne graviorem reddant morbum. Primo etiam invaſionis die locum adhuc habere poſſunt, quando turgere primam regionem vitioſorum ſuccorum colluvie adſunt indicia, ex ęgri potiſſimum voracitate incongruorum liquidorum & ſolidorum, nauſea, oris amaritie & ructibus, deſumenda. Tum omnino lene emeticum, tartarus emeticus, ſolutus prius, ad unum vel duo grana in adoleſcentibus in aqua menthæ, vel cinnamomi, additis aliquot mixturæ ſimplicis guttulis, cum fructu datur, evaneſcentibus poſtea quæ eruptionem impediunt anxietatibus, ut puſtulæ intra tertium & quartum diem promte erumpant. Si alvum ſimul expurgandi intentio, tartarus emeticus cum infuſo mannæ dandus, in infantibus ad quartam vel dimidiam partem, aut pondus unius grani. Promiſcue autem tale remedium alternis diebus porrigere, empiricum eſt conſilium.

§. VIII.

Alvus ante eruptionem tuto ſubducitur.

De purgatione per alvum hæc monenda. Ante morbi inſultum omnino ſunt utilia laxantia, non vero fortiora purgantia; neque etiam mercurius dulcis, præſertim in infantibus & pueris tenerioribus. Optimum decoctum tama-

tamarindorum cum rhabarbaro, vel manna: & ſi ſuſpicio, craſſa inteſtina ſcybalis duris eſſe farta, præmittendum clyſma emolliens & ſtimulans. Sub totius etiam morbi decurſu nunquam permittendum, ut alvina receſſio nimis diu, ad octo vel decem dies reſtitet. Si ſecus fit, inde potiſſimum in infantibus, vel ſuffocativi accidunt catarrhi, vel purpura variolas, aut erumpentes comitatur, aut ſuppuratis iiſdem; non ſine inſigni virium jactura & ſymptomatum vehementia, excipit. Neque hanc ob cauſam eveniens & per totum ſæpe morbi decurſum durans cum bonis ægrorum rebus alvi fluxus eſt compeſcendus. Eruptionis autem tempore, etiamſi, uti ordinario fieri ſuevit, alvus ſit ſiccior, ab omnibus eam moventibus abſtinendum, ipſis etiam enematibus, quæ tum retineri, retenta anguſtias parere maximas, & demum poſt aliquot dies reddi, novi.

Sub illa non.

§. IX.

An ſuppurationis tempore in febre ſecundaria proficua ſint alvum ducentia? inter Medicos Anglos fuit diſceptatum. *Freindius* peculiari ſcripto adſtruxit variis obſervationibus utilitatem, ita tamen, ut nonniſi decoctum mannæ admittat. Nos etiam hanc methodum non improbamus, ſi adſint, quæ purgationem indicant, alvus nempe per totum morbi decurſum ſicca fuit & conſtricta, copioſa in ſuppuratione ſalivatio, & pectus copia humorum obſeſſum, ut anxia inde & difficilis ſit reſpiratio. Sed ego ſemper laxantibus præferre ſoleo clyſteres, emollientes alvinas duras feces & educentes. Qui ſi non ſufficiunt, laxantia mannata præſertim in infantibus, quibus prima regio & præcordia craſſis viſcidis humoribus obſeſſa, commodam omnino locant operam. Quin novi, me infantibus lactentibus, unius anni, vel ante eruptionem, vel in ſuppuratione, quum ob difficultatem & anguſtiam ſpirandi ſuffocationis metus eſſet, cum præſentaneo levamine porrexiſſe lene emeticum, ex ſexta, vel quarta parte grani tartari emetici, ſoluti in aqua veronicæ, addito pauxillo ſyrupi violarum. Cæterum, quam utilia mannata in principio & incremento variolarum, tam pernicioſa eſſe aliquoties obſervavi, poſt declinationem, morbo ſoluto. Ingentes tum enim creant flatulentias, pectus lentis viſcidis ſuccis obruunt, anxietateſque efficiunt, quandoque etiam ut ulcerationes ſequantur in ipſa cute, faciunt.

In ſuppuratione an & quibus ducenda.

In declinatione non manna.

§. X.

Ante puſtularum eruptionem, & ſub ipſa etiam, improbanda porro merito omnia calidiora expellentia, tam quæ vulgo dantur ſemina naſturtii & aquilegiæ cum ſtercoreis, ſuccus nimirum ſtercoris ovilli & equini, quam etiam tincturæ bezoardicæ, alexipharmacæ, nec non ſpiritus cornu cervi, cum æſtuoſo, quoad lectum & conclave, regimine. Inde enim ſanguinis & humorum maſſa mirum exagitatur, æſtus, anxietas, convulſiones, ſpaſmi, quin delirium, ſi adeſt, exacerbantur. Inde materiæ varioloſæ major inducitur acrimonia atque ſubtilitas, ut ex benignis facile fiant malignę. Et tantum abeſt, ut his ęquabilis & conſtans eruptio procuretur, ut potius cito nimis minus præparata foras agatur materia, ſtationem non ſervatura, ſed cum majori damno mox iterum ad interiora reverſura. Quin potus tantum calidos, infuſa theiformia & decoctum fabarum coffeè, liberalius uſurpata, experientia edocti, rejicimus. Nimium enim ſanguinis maſſam diſſolvunt, & materiam roſcidam nutrientem cum viribus inter largos ſudores diſſipant. Temperatum igitur ſit regimen, remedia temperata. Semper tamen diſtinguendæ naturæ, quæ ſi ſegniores, expulſionem juvantia, partitis ſed vicibus data, proſunt utique, & circa ſextum etiam & ſeptimum diem, eruptionem regimine tantiſper calidiori ſecundare licet.

Vitanda calida omnia.

§. XI.

§. XI.

Aeris puritati ſtudendum. Pariter in variolis oppido nocivum decumbere in loco humiliori, ubi plures eodem morbo detenti. Nam ibi aer, qui pabulum vitæ, impuris ac fœtidis exhalationibus eſt refertus, quæ reſpiratione attractæ, organa ſubeunt vitalia, & internam humorum corruptionem adaugent. Hæc etiam ſubeſt, cum regimine calido, ratio, quod ex plebeiis plurimi, variolis, licet bonę aliàs ſint indolis, occumbant. Hinc præſtat, uti ſæpius cum fructu ſuaſi, aerem gravem, contecto prius probe ægro, ex apertis feneſtris emittere, purioremque immittere. Neque minus ad corrigendum inquinatum aerem, expedit collo appendere camphoræ fruſtulum, vel ſi caput odorem ferre nequit, in remotiori conclavis loco illud reponere.

§. XII.

Linteamina caute mutanda. An corpore ſudore perfuſo linteamina, induſia & lectum mutare liceat, non levis ad curationem momenti eſt quæſtio. Ego, uti largiſſimos ſudores in variolis nunquam ſine periculo eſſe, ſi diu perſeverant, obſervavi: ita longe majus imminere diſcrimen, expertus ſcribo, ex mutatione linteorum, quæ humidum & frigidiuſculum aerem adhuc fovent. Cavendum itaque, ne facile æger in alium lectum tranſportetur, niſi prius diu in hypocauſto calefacto ſteterit. Neque linteamina & induſia mutanda, niſi prius calore ſint probe ſiccata, vel ab alio geſtata. Si hoc negligitur, in exquiſite ſentientibus ejuſmodi corporibus, qualia ſunt, quæ effuſius ſudant, cutis quam facile frigeſcit, maculæ & puſtulæ diſparent, & cum vitæ diſcrimine recedunt.

§. XIII.

Recedentes quibus expellendæ. Quandocunque puſtulæ, vel ob deficiens naturæ robur, vel ob terrorem, refrigerationem, aut ſitum extra lectum diuturniorem erectum, ſubito concidunt, æger in vitæ diſcrimine verſatur certo, & niſi prudens medicus illico analeptico & expellente remedio ſuccurrat, mors in propinquo. Ego cum fructu tum dedi liquorem cornu cervi ſuccinatum, cum liquore anodyno minerali, in aqua cinnamomi ſine vino & cardui benedicti, ſorbillare juſſi poculum infuſi theè, idque aliquoties iterare, & præcordiis pedibuſque calida applicare fomenta.

§. XIV.

Sanguis per alvum, urinam, nares & puſtulas exiens quid poſcat. Mictus ſanguinis, alvus cruenta, hæmorrhagia narium & ſanguinolentum ex puſtulis ſerum manans, magnam ſanguinis humorum acrimoniam & colliquationem indicant, ac peſſimum, plerumque lethale, præbent omen. Hæc ubi præſto ſunt, acidula, refrigerantia & acrimoniam demulcentia, uti lac ebutyratum & ſerum lactis, plus opis præſtant, quam cetera omnia exquiſitiſſimi artificii remedia.

§. XV.

Abortus incidēs periculoſus. Periculoſum ſymptoma eſt, ſi gravidæ variolas nanciſcuntur, & circa eruptionis tempus, vel etiam in ſuppuratione, abortus accidit. Sanguis enim cum impetu utero effertur. Majus adhuc periculum ipſiuſque mortis juſtus metus, ſi fœtus non cito exturbatur. Vehementius enim ſanguinis fit profluvium, ſub quo animi accedit deliquium, expulſioni materiæ adverſum. Si etiam ſanguis parcius emanat, ejus motus ad caput convertitur, ſubſequente inflammatione & delirio. *& menſium fluxus copioſus.* Neque periculo vacat, quando menſes primis diebus, vel in ſuppuratione erumpunt copioſiores, id quod eam plerumque ob cauſam accidit, quod ſanguinis miſſio neglecta.

§. XVI.

Alvi fluxus ſalutaris. Obſervavimus, ſi æſtas nimis ſicca & diu arida, variolas maxime eſſe inflammatorias, & alvi fluxu quam facile ſtipari; qui tamen nullo modo ſiſtendus, ſed tantum demulcentibus & terreis diaphoreticis excipiendus. Vitanda tum quoque omnia calida expellentia, cum regimine æſtuoſo, vitanda vero etiam refrigerantia & corporis

refrigeratio. Neque alvi profluvium nocet, quando petechiæ pariter ob valde irregularem temporum anni conſtitutionem complicantur, ut potius remedio ſit, & malignos humores optime expurget, ideoque providum ac peritum deſideret medicum.

§. VXII.

Confluẽtes quomodo arcendæ. Quum variolis benignis non facile quiſpiam, niſi ex Medici, aut proprio delicto, pereat, ſed confluentibus, præſertim ſi mali moris fuerint; ex centum autem vix unus ſit, qui variolas non experiatur: ego certe ut funeſtæ hæ arceantur, non certius novi conſilium, ac eo tempore, quo male indolis variolæ graſſantur, exquiſitam victus & vitæ rationem ſervare, ſuccos corporis convenientibus evacuantibus & decoctis pro potu temperantibus & mundificantibus a ſordibus liberare, & ad futurum forſan morbi inſultum præparare. *Per inoculationem.* Eundem in finem commendabile novum illud inventum inſitionis, ſeu inoculationis variolarum, quod ex oriente in Europam translatum, numeroſis admodum exemplis ab Anglis potiſſimum medicis cum ſucceſſu celebratum, ea tamen lege, ut pus varioloſus ex papulis maturis & benignis promatur, corpuſque ante operationem probe prius præparetur.

§. XVIII.

Veſicatoriorũ uſus. De veſicatoriorum peculiari in hoc morbo efficacia, quam noſtro hoc ævo Angli in primis Medici mirifice collaudant, pro certo ego quidem affirmare poſſum nihil. Rarus enim eadem adhibui; niſi ubi pueri, vel adoleſcentes, in ingentem ſoporem ac torporem inciderant, aut finito morbo, vitium oculi contraxerant, rubore ac defluxione affecti.

§. XIX.

Foveæ & cicatrices quibus avertendæ. Quum variolæ præſertim confluentes & profundiores faciem rugis, foveis & cicatricibus mirum deformare ſoleant; puellæ in primis pulchritudini ſtudentes enixe ut hoc avertatur rogant. Multi quidem ut faciem a variolis defendant, primis ſtatim diebus ex invento *Sylvii* ſuadent, ut pedes frequenter pediluvio immittantur, & ſic materia ex ſuperioribus ad inferiores partes trahatur. Sed ego, ne quid diſſimulem, nunquam periculum feci, nec ea propter certum quid de experimento hoc affirmare poſſum. Interim non penitus rejiciendum cenſeo, ſed frequentibus & circumſpectis id commendo obſervationibus. Longe minus iis aſſenſum præbere poſſum, qui papulas in facie pinguibus, & oleoſis, inungere jubent. His enim pori oblinuntur, difflatio impeditur, profundiores redduntur abſceſſus, & veſtigia cicatricum longe magis conſpicua. Optimum potius conſilium, quando præter ſuperius dicta interna ſanguinem depurantia, exterius, antequam penitus areſcant papulæ, linimentum applicatur ex humana axungia, ſpermate ceti, cera alba, pauxillo balſami de Copaiva & camphoræ. Favet etiam nitori, ac ruborem tollit aqua florum fabarum, roſarum, radicis ſigilli Salomonis, tribus partibus remixta cum una parte aquæ ſic dictæ ſclopetariæ.

§. XX.

Novæ puſtulæ ſuccreſcentes non negligendæ. Accidit haud raro, ut exſiccatis jam, quæ primum effloruerant puſtulis, ultimis diebus novæ & minores compareant aliæ. Hæ neutiquam negligendæ, & refrigeratione aut improba victus ratione excipiendæ. Si enim recedunt, præter ſpem fieri poſſunt funeſtæ. Hinc curandum, ut ſub moderata & æquabili perſpiratione hæ pariter & matureſcant, & areſcant.

§. XXI.

Morbi ex reliquiis, quibus præſcindẽdũ. Superatis tandem variolis, providendum eſt, ne alii pejoris indolis, ſupra jam nominati morbi, ſuccreſcant. Hunc in finem in primis neceſſarium, ut prima regio a ſordibus, tam in morbo, quam poſt eum ob languidam digeſtionem contractis, non ſemel, ſed aliquoties repurgetur, & quidem per laxantia balſamica, acori & corruptioni reſiſtentia, inter quæ eminent rhabarbarina, pilulæ *Avicen-*

cennæ, *Rufi*,& quæ in curatione commendavimus Beccherianæ, quæ commodiſſime prius in aqua deſtillata, ut menthæ, ſolutæ, propinantur. Dein convaleſcentes non nimis cito in publicum prodeant,ſed aliquandiu adhuc vitent aerem liberum,tanto magis humidum & frigidum. Servent potius conſtantem perſpirationis ſucceſſum, eundemque ſecundent, tam per pota mane infuſe theiformia ex herba veronicæ,ſcordii,ſemine fœniculi & aniſi, quam etiam pulveres leniter diaphoreticos, per aliquod poſtea tempus alternis diebus veſperi uſurpatos. Fugiant frigidum potum cum gravis materiæ & inſalubribus alimentis cunctis, & ad perfectam ſanguinis depurationem,abſtineant a cereviſia,&bibant aliquandiu decoctum temperatum ex radice ſcorzoneræ, cichorei, ſarſaparillæ & ſemine fœniculi. Neque omittant inter cibos uti iis, quæ languentem ſtomachi digeſtionem, ad novos bonos ſuccos ingenerandos neceſſariam, fulciunt ac firmant.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Variolæ epidemicæ anni MDCXCVIII.

Conſtitutio aeris præcedens.

Inſolita plane per aliquot ex poſtremis ſuperioris ſęculi annos fuerat tempeſtatum conſtitutio. Æſtas in primis, propter crebriores boreales vētos, humida ac frigidior, autumni fere naturam geſſerat, ut raro etiam fructus & uvæ recte potuerint matureſcere. Autumnus effuſis pluviis & ſubinde nivibus,cum pruinis ac nebulis incedens, tempus ſordidum, aerem denſum,cœlum obſcurum & modice frigidum attulerat. Et hyems regnarat mirum mutabilis,ſqualida,ſine conſtanti & acriori gelu. Acceſſerat præterea vere anni 1698.maxima in tractu noſtro ex torrentibus inundatio,&ob ſtagnantes paſſim alveis elapſas aquas,aerem inſigniter vitiarat. Ut ſic perfecta eſſet ubiq;ad epidemicum morbū diſpoſitio.

Variolæ populares ex & ſine cōtagio.

Irruebat igitur hoc anno menſe Septembri maxima cum vehementia variolarum morbus, & infantes, pueros, adultos utriuſque ſexus,gravidas item puerperas atque nutrices, inquilinos ac hoſpites, adoriebatur, ut non facile immunis maneret unus, qui non prius morbo hoc defunctus, &varioloſorum numerus fere ad bis milleſimum, in noſtra hac urbe aſcenderet. Nonnullis ſine, plurimis ex contagio accidit. Ex illis fuerunt potiſſimum improbo victui, intemperantiæ & compotationibus dediti, iracundia commoti, terrore ex aſpectu ægrotantium maxime aut mortuorum perculſi, timentes & horrentes morbum, necnon qui circumeuntibus jam variolis,præſertim in domo,quę ipſos tenebat, purgantibus illarum incurſum arcere ſuſceperunt. Contagium vero penetrans maxime &efficax fuit,quod ex ſanie jam ſuppurantium puſtularum venit, idque non tantum in eadem domo commorantes infecit, ſed in alias ædes, quin remotiora etiam loca translatum, pernicialem ſuam vim in diſpoſitis corporibus exſeruit, infeſtum potiſſimum perſonis conſtitutionis ſanguineæ, phlegmaticæ, pituitoſæ, ſpongioſi & mollioris corporis habitus.

Symptomata antecedētia eruptionē benignarū.

Sic autem inceſſit,& ſic decurrit epidemica hæc variolarum lues. Antequam in conſpectu prodiret exanthema, omnes fere conqueſti ſunt, de dolore dorſi, capitis, laſſitudine corporis, calore præternaturali, intercurrente horripilatione,cum pulſu frequenti, appetitus proſtratione & ſomno inquieto. In nonnullis infantibus, rarius in adultis,incepit enormibus vomitationibus, quæ per aliquot interdum perſtiterūt dies. Qui non vomuerunt, continuum tamen perſenſerunt conatum vomendi,nauſeam & anxietates præcordiorum, modo graviores, modo mitiores. In adultis quibuſdam & in-

& infantibus alvus fluxa, eruptionis tempore iterum conſiſtens; in aliis primum adſtricta, & tertio, vel quarto die demum aliquoties ſine damno fluens. Frequens etiam multis mingendi ſtimulus, paucioribus urina, ſine damno tamen, per aliquot dies ſuppreſſa. Tenelli & lactantes inter continuos ejulatus, pavoribus in ſomno, alvi adſtrictione, vel profluvio, corporis calore & circa finem tertii diei levioribus, quandoque epilepticis inſultibus fuerunt affecti. Seroſis ſolennis fuit ſomnolentia, pruritus corporis, ardens & pruriginoſus palpebrarum dolor, illacrymatio & ſternutatio. Multis compunctorius in dorſo & pectore ſenſus. Pueris circa tertium diem nares ſæpe ſanguinem ſtillarunt. Ex his etiam primis diebus magnam aſcaridum copiam excreverunt nonnulli ſine, nonnulli cum periculo. Adulti mirum fuerunt impatientes, ſubinde aliena multa loquuti delirarunt plane; quod tamen ſufficienti narium ſtillicidio mitigatum, inſufficienti vero adauctum.

Malignarum. Hæc pathemata præceſſerunt ut plurimum benignas, ubi vero pejoris indolis ſuberant, alia adhuc fuerunt præſto. In infantibus clamores intenſiſſimi, nulla requies, tremores, extremorum mox frigus, mox intenſus calor, cum inſueto languore, in peſſimis fuerunt. In adultis dolor artuum immanis, nec non lumborum, nephriticum & iſchiaticum mentiens, gravis præcordiorum angor, delirium cum diarrhœa, punctorius exquiſitus in pectore, vel hypochondrio ſenſus, tremores, horrores, membrorum incurvatio & contractura. Virium autem a primo ſtatim inſultu notabilis proſtratio, vertigo, vigilia aſſidua, ſub erecto ſitu lipothymiæ, pulſus debilis & frequens, effuſus ſudor, copioſa urina, ſalivatio & inſolita muci e naribus ejectio, malignam plane prodiderunt indolem, licet interdum nec dolor, nec calor notabilis, nec anxietas, nec ſitis adeſſent.

Signa bona. Intra tertium & quartum diem in benignis contigit eruptio. Nox antecedens plerumque gravis exſtitit & inquieta, anxietatibus, tremoribus, phantaſiis, hæmorrhagiis, quin non nunquam epilepticis commotionibus, quidam etiam bis vel ter dejecerunt. Tum comparuerunt primum maculæ rubræ, magnitudine differentes, quandoque exiles & ſucceſſive increſcentes, quandoque latæ, in diſtinctas poſtea puſtulas coeuntes. Factum id primum in ſuperioribus, poſtea manibus pedibuſque copioſiſſime, tum cruribus pectore ac dorſo parcius & in abdomine parciſſime. Cum iis in facie efflorue-runt ſimul in faucium, & laryngis internis, labiis & lingua, tumque obortus dolor, ardor, pruritus ac tenſio harum partium. In ipſis quidem oculorum tunicis vidimus nullas, ſed in ſuperciliis & palpebrarum interna æque ac externa facie collectim conſidentes. Unde acerbus oculorum dolor, pruritus & ardor, & ſexto die, accedente faciei intumeſcentia, eorum occluſio ad ſuppurationem uſque durans. Interim promte ſatis ſucceſſit eruptio, & ubi pauciores, quinto, ubi copioſiores, ſexto die penitus fuit abſoluta, ſymptomata vehementiam poſuerunt, pulſus antea concitatiſſimus, nunc tranquillus, æqualis & fere naturalis, ſomnus placidus, mens ſibi conſtans, & pectus ab angore liberum redditum.

Et malæ eruptionis. Malum autem fuit, quando protinus ſecundo, vel in principio tertii diei, variolarum apparuerunt in facie veſtigia, vel his interjectæ puſtulæ varos referentes, vel etiam exanthema miliare, rubrum aut album; & viciſſim quando ſeptimo demum vel octavo die, novæ eruperunt ob materiæ copiam & naturæ imbecillitatem variolæ. Malæ etiam fuerunt, quæ non rubicundæ, ſed lividæ, pallidæ, aut fuſcæ, ſeſſiles item, duræ & aridæ, cum fovea in medio. Peſſimæ, quæ facta eruptione, ſymptomatum non attulerunt levamen. Seri præterea copioſa effuſio, ſive per ſu-

dorem,

dorem, ſive per urinam, in adultis per alvum, ſive ſalivationem, cum morbo incipiens, & ſub eruptionis æque ac ſuppurationis tempore durans, ut plurimum obſervata funeſta. Mictum tamen cruentum, frequens alias malignarum ſymptoma, non annotavimus, ſanguinem autem ex ſiniſtro oculo, mirum ſtatim tumeſcente, in puero quinto die mortuo, manaſſe, novimus. Quibus prævia horripilatione, ſub erecto corporis ſitu, vel ob animi commotionem, diſparuerunt variolæ, ingens accidit anxietas corporiſque debilitas, & haud leve vitæ periculum. Qui mortui, quinto, ſexto, vel ſeptimo die obierunt, vel delirio cum convulſione, vel ſopore cum convulſione, aut tetano, poſteaquam prævio notabili horrore, evanuiſſent cuncta ferme exanthemata.

Suppurationis ſucceſſus in benignæ. Sexto die in benignę indolis inchoavit ſuppuratio, ac uti eruptio, gradatim a ſuperioribus ad inferiora proceſſit, nono die ut plurimum, in copioſioribus undecimo, quindecimo demum ſeptimo die, deſinens. Elevatæ tum ſunt ſenſim puſtulæ, molles, albæ, rotundę globoſæ comparuerunt, limbum rubicundum & pus bonum ex albo flaveſcens contraxerunt, cutis interjecta tenſa, facies & manus, rarius pedes, intumuerunt, & vultus quidem adeo, ut palpebræ clauderentur. Succeſſit ardor, rubor, dolor & tenſio in facie potiſſimum & manibus, accenſa denuo febris cum pulſus celeritate, inquietudine & præcordiorum anxietate, in quibuſdam, licet innoxie, extremorum tremore. Fuerunt ſymptomata hæc jam mitiora, jam vehementiora, pro majori, vel minori, papularum in partibus præſertim extremis copia. Leniora etiam eadem obſervata, in infantibus, feminis, ſanguineis, ſanguineo phlegmaticis, ſero abundantibus & laxiori cutis habitu præditis. Graviora viciſſim in adultis, cute ſtricta, tenſa ac dura, & ubi puſtulæ profundiores. Nonnunquam in adultis complicata frequens ſalivę ejectio, in infantibus diarrhœa, ut quotidie ter quater dejicerent, interdum cinerei coloris, interdum purulenta plane, ſine damno tamen. In vigore ſuppurationis, in iis maxime, quibus alvus per aliquot dies clauſa, prodierunt aphthæ, cum ardore & dolore inflammatorio & viſcoſorum humorum in os confluxu, externis ut plurimum tempeſtive diſcuſſę.

Contra ea mali ominis fuit, quando puſtulę non elevatæ, nec ſanie repletę, ſed depreſſæ manſerunt, vacuę, inſtar corticis piſi, item ſi lividę, cinereę & virideſcentes aut in medio foveola nigricante conſpicuę. Quod poſtremum quidem non ſemper lethale indicium fuiſſe notavimus, aliis benignis ſymptomatibus concurrentibus; minimum tamen alieni coloris papulæ profundius ſubjectam cutem eroſerunt. Periculoſum dein animadvertimus, ſi in facie, vel manibus, tumor exiguus, aut plane nullus, aut etiam ſubito iterum diſparens: quando ſaliva non bene fluxit, ſed viſcoſa fuit, & circa decimum, vel undecimum diem pectus cum ſuffocationis metu oppreſſit: neque minus in ancipiti verſati, quibus ſaliva a primo morbi inſultu eo uſque copioſe effluxit, quibus licet rarius id factum, diarrhœa accidit, cruentus vomitus, aut alvi ſeceſſus. Maximum periculum imminuit a graviori inflammatione, acerbiori dolore ſicco, tenſione, pulſu cito, intenſa inquiete & anxietate ſtipata; tanto certius, quando frigore & horrore interpolata, ægri de interno ardore & ſiti & externo frigore conqueſti, inflammatio hæc ut plurimum mortis fuit cauſa. Febrem enim accendit maxime æſtuoſam, delirium fecit, vigiliam perpetuam, inquietudinem maximam & corporis in lecto jactationem, quæ demum excepit horror notabilis, puſtulas albas reddens, ac demum convulſio letifera. Factum id maxime in adultis, die nono, undecimo, aut decimo quarto. Infantes autem plerumque *Et malignæ indolis.*

perierunt ſuffocatione, procul dubio, quod fauces interius copioſis puſtulis obſeſſæ & varioloſi humoris acrimonia ipſos nervos pneumonicos tunicaſque nerveas in ſpaſmodicam exitialem adduxit contractionem.

Singularia in ſuppuratione. Ex ſingularibus obſervatis fuit, quod ſanguis ex papulis ſuppuratis ſtillare viſus in binis infantibus, uno trium, altero octo annorum, illo evadente, hoc decimo ſexto die mortuo, poſteaquam die quinto cutis utriuſque manus, & die nono crurum, colorem ex atro brunum contraxiſſet, in luculentum ſanguinis ſubſiſtentis in ſphacelum proni indicium. Duo etiam alii ſervati, qui non debita perfuncti ſuppuratione, ſed ingentem copiam furunculorum ardentium loco hujus in univerſo corpore nacti, ſimul paſſim efflorescentibus maculis latis, rubicundis, ardentibus.

Exſiccationis phœnomena. Qui ſuppurationem ſuperarunt, in iis, ſi clementes puſtulæ, nono, ſi copioſiores, undecimo, ſi copioſiſſimæ, decimo quarto die, detumuerunt iterum partes, ardor imminutus, pulſus ſedatior, ſomnus quietus, puſtulæ ſanie turgidæ factæ, maturuerunt, & vel ſponte dehiſcentes, vel perforatæ, pus fuderunt coctum. Id eadem ratione ac in eruptione & ſuppuratione, factum primum in facie, poſtea in manibus, ac tandem in pedibus. In dorſo autem & pectore molliores ſemper manſerunt, nec tanta copia puris repletæ ſunt, nec cruſtas craſſas conceperunt, forſan, quod ob poros magis ibi apertos, & calorem, materia non tam glutinoſa & arida fieri potuerit. Maturæ puſtulæ dein ſunt corrugatæ, foſſulam in medio nactæ, exaruerunt demum & deciderunt, non ſine ardore & pruritu relicto. Quod, quo citius confectum, eo minus ſubjecta cutis exeſa eſt, & foveis deformata, quo tardius, compactis in unum cruſtis, extus aridis, ſubtus ſaniem putridam habentibus, eo magis nævi & cicatrices deformantes ſuperfuerunt. Contigit id maxime in iis, quæ tempore ſuppurationis & exſiccationis cinereæ & virideſcentes apparuerunt, nec non ex ægrotis his, qui ſcalptu intempeſtivo minus maturas lacerarunt, earumque debitam exſiccationem ſic impediverunt.

Abſoluta exſiccatione, orti in quibuſdam furunculi & abſceſſus minuti, omnem corporis ambitum cum dolore, ardore & febrili calore obſidentes. *Et poſt eam pathemata.* Aliis accidit temporaria manuum pedumque imbecillitas, vel contractura, balneis & linimentis ſpirituoſis promte in plurimis quidem abacta, in nonnullis tamen cacochymicis & maturam opem negligentibus, tranſiens in ulcera circa articulorum epiphyſes ægerrime ſanabilia, quæ incongruis remediis in peſſimas & tabificas fiſtulas degenerarunt. In ſeroſis & catarroſis ſucceſſerunt tumores glandularum, in primis colli, inſignes, duri & renitentes, emplaſtris tamen emollientibus & diſcutientibus feliciter cedentes. Infantibus præſertim & adoleſcentibus, poſt variolas frequens fuit malum epiphora, ſive continuum lacrymarum ſtillicidium, cum dolore, rubore & luminis intolerantia. Cui, niſi cito occurſum, turbidi redditi oculi, & tenues in cornea enatæ tunicæ, viſum quodammodo imminuentes. Qui nimis cibos gravis materiæ aſſumſerunt, vel carnes avidius comederunt, aut præmature lecto ſurgentes, corporis experti ſunt refrigerium, incurrerunt de novo anxietates, vomitus, immo diarrhœas, magna quidem cum debilitate, ſed ſine periculo.

Penitus arceri non potuerunt, ſed mitiores reddi. Jam in debellanda epidemica hac lue ita ſum verſatus: incurſum quidem ipſius arcere ab iis, qui nondum experti, per remedia fuit irritum, optimum fuga tantum contagii. Id tamen obſervatum, vitæ temperantiam, victum laudabilem, naturæ cujuſcumque accommodatum, abſtinentiam a liquoribus ſpirituoſis & calidis inebriantibus, & animum tranquillum, tantum effeciſſe, ut paucę beni-

ni-

nignæ, & periculi ut plurimum expertes variolæ in cutem exiverint. Tanto certius, quando frequens uſus pulveris abſorbentis, præcipitantis, nitroſi, adjunctus. Ii quoque, qui primam regionem aliquoties a ſordibus repurgarunt, minus copioſas minori periculo ſunt nacti. Sed clementibus, rhabarbarinis, tamarindinatis, mannatis & tartareis, non vero aloeticis, colocynthiacis, acribus & reſinoſis, id fuit perficiendum, optime ante morbum, priuſquam ſanguis a miaſmate infectus; licet id ſine damno etiam factum noverim, quum præſto jam eſſent ſymptomatum nonnulla. Vomitoriis autem uti, interdixerunt ut plurimum circumſtantiæ, licet alio tempore eadem alexipharmacis nupta apprime proficua deprehenderim. Neque univerſalis fuit illa variolarum copiam arcendi methodus, quam poſt *Sydenhamum*, *Waldſchmidius* aliique celebres in Haſſia Medici dilaudarunt, per crebriorem ſpirituum mineralium acidorum bene præparatorum, ante infectionem, vel etiam primis morbi diebus, uſum, ſub temperato tantum regimine. Non enim potuit hoc remedium, omni etiam diligentia adhibitum, extinguere malignitatem in nonnullorum ſanguine, nec variolas numeroſas declinare. Quin obſervavi, complures ex illuſtribus, aliquot antivarioloſi liquoris abſumſiſſe ante & poſt invaſionem uncias, nihilo tamen ſecius copioſis conſperſos fuiſſe puſtulis, vehementiſſimis ſymptomatibus ſtipatis. In quibus id præterea ſingulare fuit, quod papulæ ſicceſcentes magnam exſeruerint corroſivitatem, profundius ſerpendo & depaſcendo ſubjectam carnem, inſigni cum dolore, ardore & inquietudine.

Quid factum ante eruptionem. Qui igitur morbo affecti, his æquabile caloris temperamentum commendavi, & ſuaſi, ut quamdiu vires ferrent, lectum vitarent, aut minimum culcitris ex corio, minus calentibus, uterentur. Ab omnibus etiam calidis, expellentibus, ſic dictis alexipharmacis & bezoardicis, volatilibus, ipſa bezoardica tinctura, abſtinui, præſertim in juvenili & florida ætate, in ſanguineis atque plethoricis. Laudatiſſimus inventus ſpiritus nitri probe dulcificatus, (cujus loco jam inventum a me liquorem anodynum mineralem, majori adhuc cum fructu, uſurpare ſoleo) cum anatica portione ſyrupi papaveris erratici mixtus, additis aliquot mixturę ſimplicis guttis. Frequens etiam fuit uſus pulveris temperantis, ex matre perlarum, antimonio diaphoretico, cornu cervi ſine igne parato, cum tantillo nitri puri. Et vehiculum præbuit aqua ſcordii, ſcabioſæ, florum tiliæ, ſambuci, papaveris rhœados & ceraſorum nigrorum. Eadem quoque uſurpata, ubi malignitatem prodiderunt ſymptomata, & præterea pulveri pro una doſi adjectum vel dimidium granum theriacæ cœleſtis, vel momentum camphoræ, cujus præſtabilem virtutem cum nitro in malignis variolis ſemper deprehendi.

Sub eruptione. Ingruente eruptione, præſcripta ut plurimum emulſio, ex aquis florum ſambuci, acaciæ, fœniculi, ſcabioſæ, ſcordii, ceraſorum nigrorum, ſeminibus napi, aquilegiæ, cardui mariæ, cum matre perlarum & julapio roſaceo. Tum etiam corpus curatius a frigoris acceſſu defendere juſſi, & calorem, præſertim die quinto & circa noctem, tantiſper intendere, ita tamen ut ſubjecti ſemper haberetur ratio, nec non diverſæ ætatis, temperiei, copiæ vel motus ſanguinis. Docuit enim experientia, deficiente calore externo ſufficiente, eruptionem, in infantibus potiſſimum & phlegmaticis, minus expedite ſucceſſiſſe, puſtulas jam protruſas iterum collabi lenteque refugere cæpiſſe, relicta quadam præcordiorum anxietate. Hinc quando in cutem jam plenius iviſſent variolæ, ad expellendas reliquias, eſſentia ſcordii probe ſaturata, vel liquore bezoardico Buſſiano, cum liquore anodyno minerali

re-

remixto, cum fructu ſum uſus, tanto magis in malignis.

Suppuratione. Exulcerationis tempore, ſi ob naturæ ſegnitiem puſtulæ manſerunt depreſſæ,& elevationem tenuerunt, præſtans fuit facultas myrrhæ, aliquot granis, cum pauxillo croci & pulvere bezoardico oblatæ. Sed non niſi in principio: in ſtatu enim ſuppurationis inflammatoria febris a myrrhatis increvit. Neque unquam uſurpata hæc, ubi ſuppuratio ſponte recte ſucceſſit. Urgente in exulcerationis vigore æſtu & ardore, emulſione inſtiti, ſubſtituto in locum ſeminis napi, ſemine papaveris albi, & in locum julepi roſarum, ſyrupo papaveris.

& exſiccatione. Abſoluta ſuppuratione, ſiceeſcentibus jam in facie & manibus puſtulis & febre deferveſcente, proficuum obſervavi pulverem ex lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico, myrrha electa & croco, qui exſiccationem & conſolidationem, balſamica & temperante ſua virtute egregie promovit. Per totum præterea morbi decurſum, loco cereviſiæ, decoctum ex cornu cervi raſpato, radice ſcorzoneræ, hordeo mundo, ſemine fœniculi & ficubus, tepefactum bibere juſſi, cum emolumento; ſed infuſa calida herbarum veronicæ, ſcabioſæ, herbæ thee, eruptionis & ſuppurationis tempore, liberaliter pota, minus proficua deprehendi.

Symptomatum medicatio, hæmorrhagiæ. Ex ſymptomatibus narium hæmorrhagia caute fuit excipienda: ſi enim principio ſtatim repreſſa, ſanguis cum impetu ad caput latus, phrenitidem, vertiginem, deliria, aliaque horrenda ſymptomata intulit. Si nimium excretum, defecit vis ad expellendam extrorſum variolarum materiam. Optimum igitur ſub profluvio pedes a refrigeratione defendere, interius uſurpare diaſcordium *Fracaſtorii* cum nitro, & externe, ſi effuſior excretio, naribus attrahere & collo atque temporibus tepide apponere acetum roſaceum cum camphora.

Delirii & aliorum. Ad delirium in eruptionis puncto nimis atrox, nec emiſſis jam in cutem variolis ceſſans, componendum, ne in phreneſin mutetur, expertæ virtutis fuit ſpiritus vini camphoratus, cum oleo ligni Rhodii, tam naribus hauſtus, quam tepide iterato fronti & temporibus admotus. Adverſus præcordiorum anxietates, tremores, inquietudines, pavores in ſomno, convulſiones, horrores, & variolarum retroceſſionem, probati uſus hoc: recipe eſſentiæ caſtorei paululum inſpiſſatæ drachmam unam, camphoræ grana tria, extracti croci granum unum. Quo præſentiſſimum ægris levamen allatum.

Diarrhææ. Diarrhœas ſiſtere periculoſum fuit; ſi tamen vehementia & virium defectus urſit, pulvere bezoardico cum chaccarillæ cortice, id præſtitum. Nec prætereunda nitri in compeſcendis his alvi fluxibus facultas, experientia, contra vulgarem ſententiam, multoties confirmata.

Faucium, narium & oculorum pathematũ. Faucium, laryngis & œſophagi ardorem ac dolorem ab inſidentibus puſtulis, lenire & ab ulteriori inſeſſu defendere juſſi decocto florum ſambuci, liquiritiæ, ficuum, nec non ſolo lacte calido, cum ficubus & croco decocto. Si anginoſa ſubfuit inflammatio, juvit aqua florum ſambuci, cum rob diamoron, nitro & croco. Aphthæ & labia dolentia inuncta mucilagine ſeminis cydoniorum. Eadem mucilago cum aqua florum ſambuci & roſarum extracta, adjecto croci & camphoræ momento, mirifice profuit in pruritu, ardore & rubore oculorum, nec non ad eos, ſi clauſi, aperiendos. Nares obturatæ litu olei amygdalarum dulcium, vel lini, adapertæ.

Cutis vitiorum. Cruſtæ papularum duræ emollitæ, & cutis ſubtus ab acri humore exeſa conſolidata linimento ex tinctura tartari, eſſentia myrrhæ, oleo amygdalarum dulcium & camphora. Ad delendas, deciſis cruſtis, cicatrices, conducibile fuit unguentum ex axungia humana, ſpermate ceti, ſaccharo ſaturni,

turni, magiſterio biſmuthi & oleo tartari per deliquium. Reſitantia demum ulcera unguento de ceruſſa camphorato utiliter tractata.

Obſervata de venæ ſectione opiatis & papaveraceis. Cæterum ſanguinis miſſio, neque ad præſervationem, neque ad curationem, utilis obſervata. Ab opiatis & ſoporiferis interius abſtinui, aliorum medicatione edoctus, inde in variolis copioſis majores obortas anxietates, & ante exquiſitum ſuppurationis tempus, periculoſum ſoporem cum tremore & membrorum ſucuſſione fuiſſe ſuſcitatum. Papaveracea autem leniſſima, ſemen papaveris albi in emulſione, aqua papaveris rhœados ejuſdemque ſyrupus, utique fuerunt ſaluberrima.

Concluſ. Atque hæc eſt illa methodus, & hæc ſunt remedia, quibus ego uſus ſum in magno ægrotantium, centum minimum & quinquaginta numero, e quibus aliquot illuſtriſſima multique generoſa ſtirpe geniti, hac in academia tum commorantes. Felix etiam fuit per DEI gratiam ſucceſſus, maxima pars evaſit, & vigeſima vix mortua, & ex his maxime, qui malignis affecti. Servavi poſtea eandem ſemper medendi rationem, & triginta qui inde elapſi ſunt annorum experientia confirmatum habeo, vix ulla alia in variolarum morbo proficua eſſe atque accommodata.

OBSERVATIO II.

Pathemata inſolita ex alvo obſtructa in variolis. Generoſus adoleſcens, exquiſiti ſenſus, activæ indolis & macilentus, ſuperiori anno variolis affectus eſt, quę ſine vehementia ſymptomatum, placide ſatis & ordinate in conſpectũ venerunt. Quum vero circa ſextum diem ad ſuppurationem accederent, præter opinionem miris afflictus eſt præcordiorum anxietatibus, conqueſtus ſimul de dolore abdominis, inquietus fuit, ſomnum capere non potuit, & deſiderdi ſtimulus ipſum dimidia quavis hora e lecto ſurgere coegit, ſed ſine ſeceſſu. Licet autem hæc ultra diem & noctem urgerent, æſtus tamen nec intenſior, nec pulſus celerior factus. Ego accerſitus in conſilium, inquiſivi, num ſub morbo jam dejecerit? reſponſum tuli: nec in morbo, nec, quantum quidem recordari poſſet, triduo ante ipſum id eſſe factum. Illico igitur injicere juſſi clyſterem emollientem, oleoſum, cum modico ſalis, flatuum vero & excrementorum reniſus non totum, ſed tertiam vix partem admiſit; ad ſellam tamen expertus eſt inſtinctum, ibique perſenſit inhærens orificio ani ſtercus durum & grandi mole, licet egerendi irritus eſſet conatus. Hinc iterato enema infundere juſſi, & interius dare non dubitavi ptiſanam mannatam, cum cremore tartari & oleo amygdalarum dulcium. Soluta inde alvus & per aliquot ſedes incredibilis fere ſcybalorum induratorum copia egeſta, æger etiã a prioribus ſymptomatibus liberatus, ſomnum recepit, variolæ rite ſuppurationem ſubierunt, & cura reliqua ex voto ſucceſſit.

Epicriſis.

Quale ſit alvi beneficium, in omni morbo quærendum: ſi enim quis in morbum, maximeque in variolas & morbillos, in quibus ordinario primis diebus alvus adſtricta, incidit, & inteſtina jam tum ſtercorum copia farcta, magna non poſſunt non inſequi pathemata, quorum cauſam medicus vix perſpicere valet. Hinc in quocunque morbo ab initio ſtatim proſpiciẽdum, ut alvus ab excrementis ſit depleta, ſive id commodiſſime fiat per enema, ſive per laxans internum.

OBSERVATIO III.

A matre hyſterica, inordinate vivente, ſub graviditate autem optime ſemper valente, procreati erant tres infantes. Hos anno 1718. corripuit variolarum morbus publice graſſans. Is licet non adeo mali eſſet in aliis moris, in his tamen inſolita habuit pathemata. In uno quippe, *Variolæ mali moris ex vitio materni ſucci.*

puero

puero quinquenni, eruptio, licet febris cum conſuetis ſymptomatibus adeſſet, per octiduum duravit, & ſuppuratio etiam longius quam fieri ſuevit, potracta fuit. In altero, puero quatuor annorum, ſecundo ſtatim die prodierunt, interſperſis maculis aſperioribus quaſi purpuraceis, æſtus & pulſus per totum morbum fuit idem præternaturalis, puſtulæ manſerunt ſeſſiles, pus non conceperunt, & plurimæ punctulo nigro fuerunt conſpicuæ. Et in ſorore, puella ſeptenni, variolæ confertim occuparunt fauces & guttur, ut vix ſolidi vel fluidi quidpiam deglutire, quin ſpiritum trahere poſſet. Nihilominus uſu convenientium & tutiſſimorum remediorum, temporis beneficio, diſceſſit hic morbus. Sed quum appetitu redeunte, plus ingererent, quam debile corpus ferre poſſet, nec rigidam & ventoſam auram vitarent, factum eſt, ut in tribus his infantibus paſſim orirentur dolores & tumores in articulis, junctura præſertim cubiti, in digitis manuum, plantis pedum, ipſo etiam in collo, cum febre lenta. Medicus & chirurgus omnem quidem contulerunt operam; nihilo tamen ſecius nata inde ulcera ferina, carnem exedentia & oſſa cum nigrore corrumpentia, acceſſit tabes & virium maxima proſtratio, ut etiam pueri bini ſub initio tertii menſis fatis cederent. Puella autem, non adeo malignis ulceribus affecta, ſervata: ego quippe in conſilium vocatus, pro potu ſuaſi emulſionem ex decocto hordei, ſeminibus cucurbitæ & melonum cum ſaccharo. Sumtus cum hac pulvis noſter bezoardicus, crebriori, ſed parciori doſi, adjectis quandoque aliquot granis reguli antimonii medicinalis, quãdoque nitri. Ad alvum laxandam datus ſyrupus roſarum ſolutivus cum extracto rhabarbari & mercurio dulci, omniaque hæc per aliquot hebdomades continuata interius. Exterius vero ulceribus putridis injectum balſamum noſtrum vulnerarium, cujus principale ingrediens balſamus ſulphuris antimoniatus, cum oleo terebinthinæ paratus, idque potiſſimum, remixtum cum eſſentia myrrhæ, ſuccini & balſamo Peruviano, miram præſtitit opem in ulcere quatuor foraminibus in olecrano hiante. Tumoribus quoque indolentibus ac duris, quibus pedes paſſim obſeſſi, impoſitum emplaſtrum *Vigonis* de ranis, aucta mercurii portione & admixtis floribus ſulphuris. Quibus demum intra aliquot menſes ex mortis faucibus erepta puella.

Epicriſis.

I. Feminæ valetudinariæ, ſi uterum gerentes minus ægrotant, infantes edere ſolent infirmos, & potiſſimum in variolis & morbillis graviter decumbentes, & credibile, in embryonem impuros matris ſuccos defluxiſſe.

II. Variolarum morbus in ſe ſatis mitis eſt, ſi benignos in corpore offendit ſuccos, earumque materia non adeo eſt virulenta; contra ea, quando in corpus incidit impurum & fermentum a prima nativitate contractum malignum, peſſimi genii emergunt variolæ, licet tum in aliis admodum ſint benignæ.

III. Ubi exanthemata varioloſa malignæ ex ſymptomatibus cognoſcendæ ſunt indolis, nunquam iis fidendum, etiamſi jam aruerint & lapſæ ſint puſtulæ. Ita enim ſanguinis & humorum maſſam inquinare ſolent, ut accedente improba victus ratione, perſpiratione intercepta & neglecta repetita primę regionis & ipſius ſanguinis repurgatione, poſtea inſequantur graviſſimi & lethales morbi, apoſtemata, abſceſſus in internis partibus, in meſenterio maxime & pulmonibus, cum febre lenta & hectica, in externis vero peſſima & fœda ulcera cancroſa, exedentia.

IV. Quæ autem tum variolas excipere ſolent mala, non aliter oppugnanda, ac morbi, qui extremæ humorum corruptioni debentur. Unde me-

memini, a peritis medicis & chirurgis ejuſmodi maligna ulcera inunctione leviori cum hydrargyro, item mercurio dulci cum laxante dato, nec non decoctis temperatis, cum antimonio crudo, fuiſſe perſanata, modo febris abſit.

OBSERVATIO IV.

Scabies, furunculi, morbilli & variolæ in uno ſucceſſivæ.

Juvenis literarum ſtudioſus, victus & vivendi rationis incurioſus, ſcabie humida & puſtuloſa per aliquot menſes laboravit, liberatus decoctis & linimento, quod pro baſi habebat flores ſulphuris. Non ita multo poſt correptus eſt morbillis, tum epidemicis, quos pariter evaſit. Sed poſt binas hebdomades effloruerunt ſenſim in univerſo corpore furunculi copioſi, quorum nonnulli inſigni inflammatione ſtipati, in profundos ægre ſanabiles abſceſſus abierunt, donec decoctis mundificantibus, laxantibus appropriatis, maxime mercurialibus, & lenioribus diaphoreticis, ſanarentur tandem. Elapſo inde circiter menſe, denuo in variolarum incidit morbum, gravibus ſymptomatibus incedentem. Erant enim maxima ex parte confluentes, ſeptimo vix die, licet febris adeſſet, comparuerunt, ægre quoque ſubierunt ſuppurationem, depreſſæ potius manſerunt, nec poſt eruptionem pulſuum frequentia ex toto remiſit. Egregium tamen levamen æger obtinuit ſolutione myrrhæ & croci in dilutiore liquore ſalis tartari, a cujus uſu ad ſenſum ſucceſſit ſuppuratio, & variolæ cum ſymptomatibus ad legitimum decurſum traductæ. Continuatus igitur longius hujus remedii uſus, ſiccatis etiam jam & decidentibus puſtulis, & notabile fuit, ſub ipſa ſuppuratione alvum quotidie ſponte vel ſepties fluxiſſe, æſtumque febrilem, qui tum aliàs auctior, fuiſſe mitigatum. Quo etiam factum, ut juvenis hic integram penitus recuperaret ſanitatem.

Epicriſis.

I. Variolarum & morbillorum materia, ſive, ut ita loqui liceat, fermentum, neutiquam in maſsa ſanguinis & humorum deliteſcit, neque etiam a ſola impuritate, ſive cacochymia humorum venit. Aliàs enim repurgatis in hoc juvene per ſcabiem & furunculos ſanguine & ſuccis, non amplius potuiſset habere locum. Hinc potius credibile, materialem horum exanthematum cauſam infixam eſse firmius tubulis partis cujuſdam ſtabilis, ibique, haud ſecus ac cancri & canis rabidi virus, tam diu occuli, donec a contagio, vel ſpecifico quodam liquido, vel aere in actum deducatur & ſui juris fiat.

II. Alvi fluxus, non, uti vulgaris eſt ſententia, in hoc morbo adeo eſt pertimeſcendus, nec ſuppurationem ſemper impedit, nec materiam ad interiora vocat, ſed in variolis etiam mali moris, ſæpe, expurgando excrementitios ſuccos, in ſalutem cedit, haud ſecus ac febres malignas diarrhœa haud raro ſolvi novimus.

III. Solutio myrrhæ, cum croco, in liquore alcalino minus ſpirituoſo, egregia omnino ad ſanguinis depurationem, ſulphur blandum & balſamicum vappidis humoribus reddendum, & ad præſcindendos multos, qui variolas excipere ſolent, graves affectus.

OBSERVATIO V.

Variolæ in gemellis diverſæ.

Binæ puellę gemellę quatuor annorum, quarum una habitior, grandior, animo ſegnis & torpida, altera macilentior, ſtatura minor, animo autem magis ſentiens & vegeta, uno tempore eundem variolarum morbum incurrerunt, ſed in alterutra diverſo modo & eventu ſuccedentem. In utraque erant confluentes, ſed in obeſiori illa tardo admodum, die ſeptimo, prodierunt, pus contrahere noluerunt, in facie & manibus fuerunt ſanguinolentæ, & apertæ ſerum plorarunt ſanguineum, ægram interim

rim miræ diſcruciarunt anxietates, cum febre & ſiti continua ſomnique defectu, donec undecimo die exſpiraret. Altera vero omnia habuit mitiora, tertio die venerunt papulæ, nono aruerunt, deciderunt, & ipſa mox convaluit.

Epicriſis.

Infantes hę eodem ſucco matris nutritę, eodem victu & regimine uſę, eidem morbo implicitę, eodem contagio infectę, eadem methodo iiſdemque medicamentis tractatę ſunt, plane diſſimili tamen ſucceſſu & eventu. Pateſcit igitur, ſanitatem corporis, animi viriumque integritatem, morborum originem, decurſum & finem, non tam a cauſis externis, cibo, potu, aere, regimine, quin medicamentis, dependere, quam potius a peculiari, & ſpecifica partium ſolidarum ſtructura, proportione & diſpoſitione, & hanc ob id omnino magis a Medico eſſe conſiderandam, quam ſolam conditionem fluidorum horumque naturam.

OBSERVATIO VI.

Variolæ primo die funeſtæ.

Juvenis ſucculentus & ſanguineus, generoſus, cujus familiæ variolarum morbus maxime fatalis, degerat ruri & autumnali tempore venationi, & mane, & in ſeram uſque noctem, plus juſto ſub cœlo pluvioſo ac nebuloſo indulſerat, & poſtea huc delatus, crapula ex vino & eſu oſtrearum corpus debilitarat, & ſtomacho vim fecerat. Altero die poſt incidit in variolarum popularem eo tempore morbum. Invaſit quippe eundem primum horror & vehemens anxius æſtus, in ſequente nocte admodum inquieta. Die poſt impatiens fuit, conqueſtus de exquiſito ſpinæ & capitis dolore, delira & abſona multa protulit, & alvus fuit adſtricta. Injectus hinc ad avocandos a capite humores clyſter, quo alvus reſpondit. Data quoque æſtum refrænantia, acidula, nitroſa, pulveres præcipitantes & abſorbentes. Inde mitigatum delirium, & intra tertium & quartum diem eruperunt in facie maculæ exiles, aciculæ capitis magnitudine, ſimulque puſtulæ aſperæ miliares albæ & rubræ. Quinto die manus & pectus occuparant puſtulæ, tam numeroſæ, ut vix ſpatium inter ipſas eſſet relictum. Hoc facto, remiſerunt quidem ſymptomata cum æſtu, puſtulæ autem ægre maturuerunt, facies juſto minus intumuit, pulſus ſemper manſit frequens, & ſeptimo die tam exquiſitus ardor & dolor tenſivus in manibus obortus, ut plane eſſet intolerabilis; lectum & locum mutare voluit æger, frigidaque ad manuum incendium reſtinguendum contrectare; ſomnus aderat nullus, ſpiratio vero anxia & difficilis, & pectus obſeſſum humorum copia, ſuffocationem minitante. Applicata enemata, exhibitæ emulſiones cum pulveribus bezoardicis ac temperantibus, ſed omnia incaſſum, eodem potius die accidit extremorum refrigeratio, ſubſequente convulſione & brevi poſt ipſa morte.

Epicriſis.

Haud adeo infrequens eſt, variolas certis familiis magis eſſe infeſtas atque funeſtas, cujus tamen cauſa minus cognita. Id vero in comperto, multum ad peſſimam variolarum naturam conferre corporis refrigerationem, ingluviem incongruorum & ebrietatem. Quæ ſi præceſſerunt & paullo poſt morbus impetit, expedit omnino, antequam tota œconomia motuum turbetur, colluviem ex primis viis idoneo laxante vel emetico exturbare. Primæ enim regionis ſordes mirifice impediunt materiæ varioloſę ſalutarem exitum, immo vim morbi augent. Et ſi tum natura alvi movet fluxum, egregie pro ſanitate eſt. Ut plurimum vero varioloſi moriuntur convulſione, quæ ſuſcitatur ab intolerabili æſtu ac dolore in ſuppuratione puſtularum, inprimis ſi cuti profundius inſident, corpus juvenile eſt ac tenerioris texturæ.

OBSERVATIO VII.

Variolæ in lactante cum dētitione ſanatæ.

Subito corripiebatur infans lactans unius anni motibus epilepticis, qui ſingulis horæ quadrantibus impetentes, per 24. horas inſiſtebant. Prorumpebant inde dentes canini & aculeos viſui & tactui ſiſtebant, die poſt comparebant etiam variolæ, non ut ordinarie ſolet, ſed primum in manibus & pectore, & poſtea in facie. Nutrici magis quam tenello dabantur medicamenta. Huic quidem præter pulverem Marchionis, cum ſpecifico cephalico *Michaelis*, fere nihil, & illi pulvis bezoardicus noſter cum precipitante remixtus, elixir pectorale crocatum & liquor ex myrrha, croco & ſalis tartari ſolutione. Quibus & dentitio & variolæ ſucceſſerunt feliciter.

Epicriſis.

Non mirum eruptionem, & dentium, inprimis caninorum, & variolarum, tam atroces præceſſiſſe inſultus epilepticos. Quod autem variolæ ſerius in facie efflorueriut, id procul dubio tribuendum ſpaſticis tractionibus & ſtricturis ex dentitione in hac regione vigentibus, poris inde nimium coarctatis, materiam impuram non admittentibus. In lactantibus tenellis variolis affectis, medicamenta magis nutrici ſunt præbenda talia, quæ acrimoniam imbibendo, ſuccum chyloſum & nutricium dulcem ac roſcidum reddunt, quo materia cauſtica, quam optime cicuratur ac temperatur.

OBSERVATIO VIII.

Variolæ malignæ poſt ſitũ erectum lethales.

Adoleſcens generoſus incidit in variolas, non quidem confluentes, nec nimis copioſas, nec intenſa febre, nec aliis gravibus ſymptomatibus ſtipatas; pulſus tamen abſoluta etiam ferme eruptione debilis & frequens manſit, ſomnolentia adfuit fere continua, æger ſemper & a ſomno magis languit, puſtulæ elevatæ quidem, ſed pellucido humore plenæ, in medio complanatæ, & nonnullæ punctulo nigro inſignitæ. Nono die, æger e lecto, ab adſtantibus ſternendo, levatus, ſellæ in conclavi calido & ſtragulis tectus impoſitus eſt, ſed per quadrantem vix horæ erectus ſedens, rogavit, ut in lectum ipſum cito transferrent propter obrepentem animi defectionem. Factum id. Conciderunt tamen ſubito papulæ, pedes frigefacti, pectus oppreſſum, ſpiritus interclusus, & ſubſequuti motus convulſivi, quibus poſt aliquot horas æger extinctus.

Epicriſis.

Malignitatis characteres habuerunt hæ variolæ a principio ſtatim, pulſum, ſomnolentiam cum virium lapſu, puſtulas pellucidas, in medio depreſſas & nigricantes. Sub ejuſmodi morbi facie & virium languore, ſemper admodum pernicioſum, ægrum paullo diutius in erecto ſitu ſervare. Languidior enim cordis pulſus non ſufficit ad trudendum perpendiculari via verſus caput ſanguinem, unde animi fit deliquium, ſub quo motus ſanguinis elangueſcit, ad interiora convertitur, cor obruitur, extrema frigent, cutis contrahitur, materia virulenta ad interiora & nervoſas partes repellitur, in capite ſanguis ſtagnat, & convulſionem demum facit lethalem.

OBSERVATIO IX.

Emetico-laxans in eruptione variolarum cũ fructu datum.

Generoſa virgo, quatuordecim annorum, graſſantibus variolis de ingenti capitis & lumborum dolore conquerebatur, cum æſtu præternaturali, ſiti & corporis laſſitudine, cutis mox horrebat, mox calebat. Medicus vocatus, variolarum morbum ſubeſſe conjiciens, mixturam ex ſpiritus nitri dulcis & tincturæ bezoardicæ ana drachma & ſcrupulis duobus ſyrupi papaveris rhœados, ſingulis horis, ad quadraginta guttas porrigebat, ſed ægra poſt hujus uſum alimenta omnia vo-

vomitu rejiciebat, & inquietudo cum anxietate & virium proſtratione admodum urgebat. Dabatur igitur hæc mixtura: recipe aquæ florum ſambuci, acaciæ, cornu cervi citratæ ana unciam unam ſemis, theriacalis drachmam ſemis, lapidis bezoardici orientalis ſcrupulum, ſpiritus ſalis ammoniaci guttas X. croci grana tria. Qua binis vicibus aſſumta, ægra ſtragulis obtegebatur, & in hypocauſto calido ad ſudorem cogebatur. Sedabatur vomitus, & intra ſecundum & tertium diem cum æſtu intenſiſſimo prodibant maculæ. Sed quum ob calorem ardentem ſtrata removerentur, mox corripiebatur horrore, & maculæ illico diſparebant, inſequente ſumma inquietudine, anxietate & vomendi ſtimulo. Eveniebat hæc viciſſitudo aliquoties quotidie, ut bis vel ter aucto calore comparerent, & diminuto diſparerent iterum. Medicus certior factus præceſſiſſe malam diætam & ingluviem fructuum horæorum dulcicium, lacticiniorum, caſei & acetariorum, ventriculum & primum inteſtinum multa obſeſſum eſſe ſaburra ratus eſt, ideoque, quum præterea alvus per quatuor dies fuiſſet ſtrictior, hanc in uſum vocavit potionem: recipe mannæ electæ drachmas ſex, tartari emetici granum, aquæ cardui benedicti uncias duas, mixturæ ſimplicis guttas decem. M.D. Aſſumta hac, plus quam decem ſequuti vomitus, pituitæ viſcidæ & ſubviridis, nec non aliquot ſeceſſus. Poſtea data eſſentia theriacalis, cum aqua liliorum convallium, pauliſper ſpirituoſa, qua vomitus & alvi fluxus ſedatus, anxietates omnes remiſerunt, & diffuſo per univerſum corpus calore æquabili, copioſiſſimæ cum impetu quaſi in facie, manibus, pectore & pedibus eruperunt variolæ, ſtationem ſervantes & ſuppurationem quam optime ſubeuntes, ſine ſævis ſymptomatibus. Inprimis plantæ pedum variolis fuerunt refertæ, ſub cute ibi craſſiori deliteſcentibus, & ſub exulceratione graves ſuſcitantibus dolores, qui tamen ſpiritu vini camphorato cum oleo amygdalarum dulcium deliniti, ſecedente in exſiccatione cute totius plantæ.

Epicriſis.

Nil certe pejus eſt, ac ſi variolarum morbus invadit corpus, in quo ventriculus & primæ viæ cruditatum colluvie obſeſſæ. Inde enim augentur anxietates, ſpaſmi invaleſcunt, & ad extremam cutem diffuſi, horripilationem ibi faciunt, ejuſque conſtrictionem. Inanis hinc labor eſt, tum expulſionem internis & calore extremo urgere, quin noxius ante debitum eruptionis tempus, eo quod vi pulſæ variolæ admodum ſunt inſtabiles, & cum pathematum exacerbatione iterum recedunt. Utile potius ventriculum convenienti laxante & emetico a ſaburra deplere, quod etiam ipſa natura per nauſeam & vomendi deſiderium innuit. Patet igitur, emetica, ante eruptionem data, non tam facile nocere, ſed potius, levata ab onere natura, eandem promovere. Sed imperitus non facile imitetur heic facta cum fructu. Semper enim diſtinguendum eſt inter vomitum & conatum vomendi, qui ab illuvie vitioſorum humorum prima in regione, & inter illum, qui ab acrimonia ſubtili cauſtica nervoſis tunicis inhærente oboritur. In illo utiliſſima vomitoria, in hoc nocentiſſima.

OBSERVATIO X.

Noxæ ex calore regiminis & medicamentorum in variolis.

Puer quadriennis, graſſantibus in parentum domo variolis, iiſdem, quibus invadere ſolent, afficitur pathematibus. Mater hinc ipſum includit hypocauſto & lecto calido pedibuſque lagenam aqua fervente plenam admovet. Medicus ſenex conſultus omnia habet rata, & præterea ob pavores & ad promovendam eruptionē ſpiritum cornu cervi cum eſſentia caſtorei porrigit. Sed ſecundo die inſultus

tus accedunt epileptici, cum anxia & quaſi ſuffocatoria reſpiratione, ſomno terroribus pleno, maximaque inquietudine. Me igitur advocant, qui adveniens feneſtras provide aperire & ſtragula nimia removere jubeo, & loco ſpiritus cornu cervi, ſpiritum nitri dulcem, cum ſyrupo papaveris rhœados, item pulverem Marchionis, cum nitro & cinnabari exhibeo. Inde poſt paucum tempus ſymptomatum vehementia mitigata, penituſque remiſit, maculæ placide & copioſe prodierunt, totiuſque morbi curatio ex voto ſucceſſit.

Epicriſis.

Peſſimus, vulgi inprimis, mos eſt, varioloſos calidiſſimo regimine excipere, & peſſimum conſilium expellentia & ſanguinem exagitantia offerre. Pereunt enim hac ratione plures, vel minimum in gravia adducuntur pathemata. Memorabilis de eodem hoc cornu cervi ſpiritu eſt caſus in *Amanni Medicina critica*, de tribus liberis, a paullo liberaliori ejuſdem doſi, enectis. Hinc laude merito dignus *Sydenham*, qui primus fere hunc errorem detexit, & contrariam plane ſuaſit methodum, temperantia nempe, motum ſanguinis nimium ſedantia, anodyna & acidula temperata, cum moderato regimine.

OBSERVATIO IX.

Cancroſa corruptio in labio poſt variolas lethalis.

Diu admodum tertiana laborarat puella quindecim annorum, qua demum diſcedente, variolæ publice circumeuntes ſucceſſerunt, ut illa in has tantum non mutata videretur. Prodibant interim feliciter & ſanabantur. Sed exſiccatis iiſdem, remanebat macula rubicunda acerbe dolens in labio inferiori, quæ aucto paullatim rubore, cum acri ardore in tumore plane elevabatur. Impoſito a balneatore cataplaſmate ex albumine ovi & bolo Armena, nigra cum vicina carne comparebat, ſine omni ſenſu. Sphacelum igitur adeſſe ratus, applicabat decoctum ſic dictum nigrum, ex herbis amaricantibus, foliis quercus, cum aceto & vitriolo, ſed malum longe magis invaleſcebat, & brevi adeo putrida increſcebat corruptio, ut labia cum gingivis penitus abſumerentur, ipſique dentes nigrore inficerentur. Admovebantur quidem alia putredini efficaciter reſiſtentia, una cum internis alexipharmacis, ſed fruſtra plane, ægra ob id, conſumtis poſt aliquot hebdomades viribus, miſerrime pereunte.

Epicriſis.

Cauſa horrendæ cataſtrophes vix alia, quam quod variolæ inciderunt in corpus, in quo per diuturnam febrem & calorem vires conſumtæ, & benigni ac temperati ſucci dyſcraſiam viſcidam, impuram, excrementitiam contraxerunt. Quum enim ipſæ variolæ jam ejus ſint indolis, ut roſcidos corporis ſuccos conſumant & putres ulcerationes ob id ſæpe relinquant; mirum non eſt, cancroſam corruptionem in tam imbecilli & impuro corpore fuiſſe ſubortam. Diſcant autem hinc medicinam facientes, variolas in ſordidis & infirmis corporibus circumſpecte eſſe tractandas, & ſuperatis iiſdem, eo quã maxime enitendum, quo dyſcraſia humorum per laxantia, diaphoretica, decocta & infuſa, tollatur penitus. Plures hac de re legantur obſervationes in *Conſil. medicis tom. 2. ſect. 4. 197.*

CAPUT VIII.

De febre Morbilloſa.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Morbilloſæ febris deſcriptio.

Morbilloſa febris eſt catarrhalis exanthematica, ut plurimum epidemica, qua motu vitali cordis & arteriarum aucto, materia acris, cauſtica, inflammans, ex interioribus, nervoſis maxime partibus, ſub forma macularum rubrarum ad cutem pellitur.

§. II.

Ejus diagnoſis & differentia a variolis.

In ſcholis & ſcriptis medicorum plerumque quidem morbilli ſimul cum variolis pertractantur. Nec negan-

dum, multum utriſque eſſe affinitatis. Utraque enim febris exanthematica, contagioſa & epidemica, omnibus fere hominibus perpetienda; utraque certis temporibus magis, vel minus benigna, & ſequitur quam maxime athmoſphęræ ſtatum, corporis diſpoſitionem ac temperamentum. Sed mihi placuit morbillorum morbum ſeorſim perquirere, quum inſignis tam quoad cauſam & genium, quam diagnoſin & prognoſin, utriſque intercedat differentia. In morbillis quippe materia non tam pernicialis, non tam cauſtica, nec exulcerans ut in variolis, febris etiam totuſque morbus ob id longe mitior, nec tam multos jugulat. Ante eruptionem morbillorum adſunt quidem pariter inquietudines, pavores in ſomno, cordis palpitationes, facta effloreſcentia ceſſantes, ſed materia magis infeſta eſt pulmonibus, ideoque id ſingulare habent, quod indivulſus comes ſit, tuſſis violenta, ferina, qua infantes ſępe per quatuordecim & longius ante dies excruciantur. Præcedit etiam ut plurimum ſeroſi humoris per nares & oculos cum ſternutatione & palpebrarum intumeſcentia ſeceſſio. Et hæmorrhagiæ quoque tam narium, quam in fęminis per uterum, cruentus quin vomitus, morbillis longe magis ſolennes, quam variolis. Præterea non modo mitius, ſed & citius decurrit morbillorum morbus & ſæpe primo die, ut plurimum tamen poſt tertium diem, prodeunt maculæ, pro varia corporum ſuccorumque diſpoſitione diverſæ, in aliis latiores & ampliores, in aliis minores, in quibuſdam inſtar morſus pulicum, modo rubicundi & purpurei, modo pallidioris & magis plumbei aſpectus. Maculæ hæ non elevantur in puſtulas, ut variolæ, ſed lenticolari aliquali eminentia planam cutis ſuperficiem excedunt, facies & cutis in extremis minus intumeſcit, & brevi tempore, quinto interdum vel ſexto die, ruborem ſenſim exuunt, & ſub auctiori perſpiratione iterum evaneſcunt. Quumque nulla eveniat ſuppuratio, neque dolor & ardor perſentitur, ſed inſignis declinante morbo pruritus in genis, labiis & toto corpore, ægros ad ſcalptum excitans. Neque etiam fœda relinquunt veſtigia, neque ulcera in articulis & partibus externis, ſed ſuperſunt communiter ſquamulæ furfuraceæ, ſucceſſive decidentes.

§. III.

Aliiſque exanthematibus.

Hæc qui novit, morbillos ex facili ab aliis cutaneis effloreſcentiis diſcernere poterit. Petechias enim amplitudine & elevatione tantiſper notabiliori ſuperant, longe mitioribus etiam ſymptomatibus ſtipantur, & malignitatis ut plurimum ſunt expertes. In purpura alba, ſecus ac in morbillis, ex maculis puſtulæ exiguæ pellucidæ ſurgunt; in rubra eminentiæ miliares ſunt, duræ & aſperæ. Rubeolæ & roſſalia ad eryſipelaceam magis indolem accedunt, febrem habent irregularem, & præterea in illis exanthematicæ maculæ minoris amplitudinis, ac morbilli, in his vero majoris, ut in ſtatu univerſum corpus quaſi eryſipelate affectum, videatur. Et ſcorbuticæ maculæ latiores ſunt ac morbillorum, coloris obſcure rubicundi, ut plurimum ſine febre.

§. IV.

Ejus origo unde?

Unde vero hujus omnibus communis morbi origo, haud ſecus ac de variolarum cauſa admodum eſt obſcurum. Si tamen probabili ratione concludendum, veri omnino ſimile eſt, materiam morbillorum eſſe ex recrementis primi ſucci nutriti in utero, vel materni lactis extra uterum, glandulis quibuſdam forſan firmius impactis & ex longiori mora corroſiva plane indole imbutis. Sed bona fide hæc ignorare poteſt medicus, etiam rationalis, dummodo pernicialem indolem ex effectibus ex quo pacto his obviam eundum, ſciat.

§. V.

Quæ mala ſigna.

Interim morbilli per ſe minus periculi habent, & ſæpius, potiſſimum in plebeiis, ſine medici ope, debito tantum

tum regimine, iterum diſcedunt. Interdum tamen, ob præcedentem anomalam, inſalubrem, diuturnam temporum conſtitutionem, malignam habent, epidemici inprimis, indolem. Vel accidentales etiam poſſunt accedere cauſæ, ægros in diſcrimen adducentes. Malignitatem autem prodit virium impenſa proſtratio, extremorum frigus, inquietudo ſumma, vomitus, deglutitio difficilis, mentiſque alienatio. Malum dein, quando aliæ maculæ, virulentiæ non expertes, uti petechiæ, purpura, vel etiam puſtulæ ſcorbuticæ, complicantur, vel in fine cum vitæ diſcrimine ſuperveniunt. Tuſſis porro continua, cum alvi profluvio & inquietudine magna, infauſtum præſagire ſolent eventum. Neque boni ominis ſunt ſudores largi, præſertim in provectioribus, qui ob malam diætam & ſpirituoſorum potum, calidum alunt & impurum ſanguinem; ex facili enim admiſſo levi frigore, maculæ, funeſto plerumque eventu, recedunt. Finito etiam morbo, ſi tuſſicula cum raucedine perſiſtit, niſi cito idoneis ſuccurratur remediis, in phthiſim, & hecticam fit tranſitus.

§. VI.

Quomodo nocet. Qui autem morbillis occumbunt, maxime ex infantibus, nono plerumque die ſuffocantur, evidenti indicio, nervoſa & glandoloſa pulmonum bronchia, ob copioſam inflammantem materiam, ſpaſmis & ſtagnatione humorum fuiſſe affecta, & ex nimio ſeri affluxu demum ſuffocationem inductam. In quibuſdam ſuperato morbo remanet alvi fluxus ad aliquot hebdomades durans, tabem cum morte demum inducens. In nonnullis etiam, præſertim plebeiis, febris ſuccreſcit lenta, cum atophia & abdominis tumore, funeſta, ubi poſt mortem ut plurimum glandulæ meſaraicæ magnæ, & pulmones latentibus vomicis obſeſſi, deprehenduntur.

CURATIO.

Medicatio morbillorum, iiſdem quam variolarum perficienda, acrimoniam nimirum temperantibus, diluentibus & demulcentibus, cum iis, quæ ſub moderato lecti & hypocauſti calore, materiam hoſtilem acrem ad corporis extima agunt. Proſunt igitur pulveres abſorbentes & diaphoretici fixiores, leniter cinnabarini, item emulſiones & decocta. Quæ, quum præcedenti capite jam ſint uberius deſcripta, ſpecialia autem in cautelis dicenda, plura de iis heic afferre ſupervacaneum. *Medicatio.*

Cautelæ & Obſervationes Clinicæ.

§. I.

Si ſuſpicio eſt in infantibus primam corporis regionem copioſis & crudis ſuccis redundare, expedit in primo inſultu leni emetico, uti ex dimidio tartari emetici grano, cum ſyrupo de cichoreo cum rhabarbaro, eandem deplere. Quando etiam lumbricis laborant, & metus eſt incurſuri epidemice jam graſſantis morbi, e re eſt, ut inteſtinorum canalis prius a verminoſa progenie liberetur, quod commodiſſime perficitur pilulis *Rufi*, cum mercurio dulci & ſemine ſantonici. Quod ſi negligitur, difficulter morbus ſuperatur. In provectioris autem ætatis perſonis, ſi ſanguis redundat, ut primis ſtatim diebus ſubtrahatur neceſſe eſt. Declinantur ſic non modo hæmorrhagiæ ominoſæ, ſed vidi etiam, hoc facto, remiſiſſe illico anxietates cum inquietudine, & per univerſum corporis ambitum exanthemata prodiiſſe. *Sub initium quæ facienda.*

§. II.

Sicuti impenſius calefacientia, cum nimio externo calore, materiam deteriorem ac ſubtiliorem reddendo, æſtum cum anxietate augendo & vires diſſipando, nocent; ita viciſſim nitroſa & nimium refrigerantia, in ętate *Calida & frigida nocent.*

maxime infantili, oppido damnoſa. Retardant enim eruptionem, & retenta materia, ad ſphacelum fit diſpoſitio.

§. III.

Hyſterici ſpaſmi mitigandi. Quando morbilli accidunt fœminis, quæ ſpaſmis hypochondriaco-hyſtericis obnoxiæ, vel menſium inſtat fluxus, haud raro animi deliquia, ſpirandi anguſtia, cum gutturis conſtrictione & ingenti precordiorum anxietate, jungi ſolent, quibus materiæ in cutem exitus præcluditur. Igitur tum neutiquam pellentibus calidioribus eruptio urgenda, ſed potius adhibenda ea, quæ ſpaſmos leniunt, enemata ex paregoricis & carminativis parata, interdum venæ ſectio, nec non pauxillum caſtorei & nitri pulveribus bezoardicis admixtum: ſic brevi poſt in conſpectum veniunt maculæ.

§. IV.

Tuſſis. Moleſtiſſimum in morbillis ſymptoma eſt tuſſis ferina, ad quam complacandam nihil utilius oleo amygdalarum dulcium, recenter ex non rancidis expreſſo, cum ſyrupo capillari remixto, & in decocto avecaneo ad dimidium cochlear crebrius porrecto. Conducit etiam pulveribus abſorbentibus & diaphoreticis admiſcere dimidium granum extracti croci, & uti infuſo theiformi, ex herba veronicæ, radice liquiritiæ, floribus papaveris rhœados, & ſemine fœniculi.

§. V.

Diarrhœa. Diarrhœa ſi concurrit, provide eadem tractanda, nec facile compeſcenda. Solvit enim ſæpe morbum, & multæ ac copioſæ ſordes e corpore per ipſam ſecedunt. Ex tutiſſimis tum ad eluendam ex inteſtinis acrimoniam, clyſteres ex puris demulcentibus parati. Si vero finito morbo pertinacius inſiſtit diarrhœa, commode pulveribus bezoardicis admiſcenda aliquot chaccarillæ corticis grana, vel etiam tantillum theriacæ cœleſtis.

§. VI.

Quibus medendũ hæmorrhagiæ. Quum ſanguinis profuſiones nimiæ mali ſint ominis, & plerumque malignitatis indices, eaſdem cum bonis ægrorum rebus moderari non minimæ res eſt prudentiæ. Exulent omnia poſitive adſtringentia, item eminentius opiata & anodyna. Ego quidem ſæpius cum fructu uſus ſum hac mixtura: recipe aquæ florum acaciæ, ſambuci, tiliæ ana uncias duas, theriacalis drachmas tres, antimonii diaphoretici, diaſcordii Fracaſtorii ana drachmam ſemis, ſpiritus vitrioli guttas 20. ſyrupi papaveris rhœados drachmas duas. M. Liquor quoque noſter anodynus mineralis cum pulvere præcipitante nitroſo ſumtus, exoptatam ſæpius præſtitit opem. Per amuleta vero fluxum hunc compeſcere velle, noxium potius, quam ſalutare deprehendi. Inſita enim propria virtute nihil operantur, ſed tantum impenſiori animi impreſſione, quæ tamen in periculoſis ejuſmodi affectibus omni ſtudio evitanda.

§. VII.

Ubi maligníoris ſunt indolis, apprime ex uſu eſt pulvis noſter bezoardicus, cujus baſis bezoardicum minerale, qui non modo ſudorem & eruptionem blande elicit, ſed ſimul etiam humores corruptos imbibendo, ſedem movet, cum euphoria. Præſtabilem etiam ſæpe deprehendi virtutem ſulphuris antimonialis, noſtra peculiari methodo preparati, & ad dimidiam, vel quartam grani partem oblati. *Malignitati.*

§. VIII.

Si ſudore corpus nimium diffluit, ut linteamina ex toto madeſcant, provide eadem ſunt mutanda, prius probe exſiccanda & leniter calefacienda, ne ab eorum frigore materia exanthematica cum periculo certiſſimo recedat. Idem in mutatione lecti tenendum. Maximopere etiam cavendum eſt, ne quis ſubito ex calido in frigidum concedat. Mortem enim inde intra aliquot horarum ſpatium vidi. *Et ſudoribus.*

§. IX.

Quum plures, qui finita febre & diſcuſſis jam maculis præmature liberiori aeri ſeſe committunt, & ſalubrem victus vitæque rationem ſpernunt, ob retentas ſic & adauctas impuras *Poſt morbum facienda.*

mor-

morbi reliquias, in pejores morbos incidant, aſthma, vel ſuffocativum catarrhum, phthiſin & tabem, quin uti obſervavi in contracturam; ſerio monendi ſunt convaleſcentes, ut per aliquot adhuc hebdomades perſpirationem ſollicite cuſtodiant & eum in finem utantur infuſis theiformibus, leniter diaphoreticis & ſanguinem mundificantibus, interpoſito nonnunquam, ad ſordes per alvum evehendas, balſamicarum pilularum uſu. Victum vero habeant tenuem, & aliquandiu a cereviſię potu abſtineant, bibantque decoctum temperans & diluens, ex radice ſcorzoneræ, ſarſaparillæ, cichorei, liquiritiæ, hordeo mundo, cortice ligni ſaſſafras, vel ſemine fœniculi. Quod ſicuti in omnibus fere morbis, ſic etiam in febribus exanthematicis, utile eſt & maxime ſalutare.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Poſt morbillos cũ purpura gutta ſerena.

Conquerebatur generoſa puella, duodecim annorum, de laſſitudine, inappetentia, languore virium & doloribus lancinantibus in cruribus & brachiis, præterea lividum & plumbeum faciei offerebat aſpectum. Octiduo poſt corripiebatur horripilatione, ſubſequente æſtu & gravi dolore capitis lumborumque. Tertio die poſt in conſpectum veniebant maculæ morbillorum, tum epidemiorum, tuſſis ſimul affligebat moleſtiſſima, & propter capitis oculorumq; dolorem continuum, nec ſomnum capere, nec lucis ferre poterat aſpectum. Quinto die ſenſim iterum evaneſcebant maculæ ex totius fere corporis ambitu, ſed dolor capitis & oculorum remanebat, & pręterea alvus a primo morbi inſultu erat ſiccior, ut nonniſi clyſtere ſollicitata reſponderet. Quum ſic jam declinare videretur morbus, pręter ſpem de novo accidebat ſumma præcordiorum anxietas, cum æſtu totius corporis, ſiti, virium proſtratione & difficili reſpiratione, prodibat poſtea purpura rubra, intermixta albæ, ſive miliari, & dolor in oculis & capite ſupra frontem pertinaciter inſiſtebat. Pugnabatur quidem contra hæc tam gravia mala iis, quæ acredinem humorum cum ſpaſmis mulcere & eruptionem placide promovere poterant. Senſim quoque remittente capitis dolore, puella convaleſcebat; ſed ſuperato morbo viſio erat imminuta, & ſenſim incremeutum ſumens, intra menſem in veram guttam ſerenam tranſiit, ita, ut nihil plane viſu dignoſcere poſſet; licet oculi integri, & pupilla tantum duplo naturali amplior, comparerent. Multa & probata adverſus hoc oculorum vitium adhibebantur remedia, ſed fruſtra. Erumpentibus autem decimo quarto anno primum menſibus, ſplendorem aliqualem receperunt oculi rurſus. Hinc in conſilium vocatus, ſuaſi, ut temperatis balſamicis menſium negotium ſecundaretur, veſicatorium mitius aliquandiu geſtaretur, oculi crebrius quotidie pinguedine viperina recenti inungerentur & cum cibo nonnunquam aliquot guttæ balſami noſtri vitæ aſſumerentur. Quibus non quidem in totum, ſed tamen in tantum reſtitutus viſus, ut ſub certo oculi ſitu objecta, & quidem tantum dimidiata facie, conſpicere poſſet, ceterum optime valeret, ingreſſa haud ita pridem matrimonium.

Epicriſis.

Semper ſuſpectum in variolis & morbillis, quando ægri diu ante eruptionem male habent & de doloribus artuum, vel certam partem pertinacius infeſtantibus conqueruntur. Heic ſucceſſit morbillis evaneſcentibus purpura, tam rubra, quam alba. Aut igitur duplex ſpecificæ indolis materia impura intus delituit, quæ non ſimul critico motu, ſed definito & ſucceſſivo fuit expulſa. Aut purpuræ materia forſan per ipſum febrilem in morbillis ſan-

ſanguinis motum de novo fuit progenita. Dein nunquam etiam non ſuſpectum, ſi gravis capitis & oculorum dolor, alias facta eruptione ceſſans, per totum morbum durat: grave enim ut plurimum capitis vitium relinquere ſolet; in hac guttam ſerenam. Quæ quidem inſanabile ſemper fere vitium, in infantibus tamen & tenerioris texturæ puellis, accedente menſtrua purgatione, & immutata per hanc totius corporis, quoad ſolida & fluida, natura, diſcutitur iterum, præſertim ſi natura ſanationem moliens arte juvetur.

OBSERVATIO II.

Morbilli retrocedentes alvi fluxu ſoluti.

Juvenis cholericæ & ſiccæ conſtitutionis, qui per aliquot annos in academia plus Veneri & Baccho, quam Muſis litarat, commovebatur aliquando vehementi ira, die poſt afficiebatur æſtu inſigni cum languore artuum & dorſi dolore, noctem tranſigebat inſomnem, & tuſſi exercebatur valida, quæ ferina plane fiebat, & comites habebat anxietates & cardialgias. Datis ardorem nimium temperantibus, poſt tertium diem comparebant maculæ numeroſiſſimæ inter 14. horarum ſpatium univerſum corporis ambitum occupantes. Mirum autem inquietus erat æger & impatiens, corpus jactitabat, tantum temperatum etiam lecti calorem reſpuebat, & admiſſa ſubinde aura frigidiori, ut maculæ omnes brevi iterum evaneſcerent, faciebat. Oboriebantur hinc anxietates cum magna inquietudine & ſiti inexhauſta, ut intra diem & noctem quatuor minimum ptiſanæ & emulſionis amygdalatæ epotaret menſuras. Porrigebatur quidem ad revocandam extus materiam lene diaphoreticum, ſed propter ægri impatientiam & jectigationem nihil proficiebat, ſitis potius reddebatur intenſior, ut vix poſſet extingui, & æger vel ſeptem menſuras liquidorum abſumeret. Inde incidebat in alvi fluxum & vel decies intra diem dejiciebat, urina etiam effuſe fluebat, ægro tamen de interno ardore, ſiti & anxietate conquerente largiſſimeque potum ingurgitante. Fluebat ſic alvus per quinque dies, calidus potus cum medicamentis ſpernebatur, neque maculæ amplius comparebant. Nihilominus ſymptomata ſenſim mitiora fiebant, æger melius habebat, & præter ſpem intra 14. dies convaleſcebat.

Epicriſis.

Singularis plane hic eſt caſus largi alvi fluxus, quo morbillorum morbus, & quidem retrocedentium, ſolutus. Jam quidem nullum eſt dubium, quin materia morbillorum ſit cauſticæ & inflammatoriæ indolis, quæ exitu præcluſo intus retenta, vel expulſa retroceſſit, firmiuſque nervoſis partibus impacta eſt, graves, immo exitiales, efficere poſſit affectiones. In noſtro ægro inſedit utique ori, faucibus, ventriculi & inteſtinorum tunicis, ac ſitim & ardorem cum leniori inflammatione ibi concitavit. Liquidorum vero & quidem accommodatorum copioſo potu, cauſtica materia, tam intra tunicas hærens, quam in ſuccis hoſpitans, mitigata atque correcta fuit, & proritatus alvi fluxus, quo impuri ex univerſo corpore ſucci eo confluxerunt & evacuati ſunt. Ego quippe crebrius obſervavi, in variolis & morbillis, ob impuros & redundantes corporis ſuccos, malum genium exhibentibus, ſponte obortum alvi profluvium, non modo ſine periculo, ſed & admodum ſalutare fuiſſe. Neque etiam facile in periculi plenis morbis deſperare debet medicus, licet ægri magnam potus copiam appetant, modo per alvum, urinam & ſudorem iterum emittatur. Plures enim ſine, quam cum liquidorum appetentia, occumbunt.

OBSERVATIO III.

Poſt morbillos alvi fluxus, ulcus & mors.

Infans decennis, feliciter, ut videbatur, ſuperarat morbillos, ſed tamen

ea

ea reſtitabat alvi laxitas, ut quævis aſſumta citiſſime per inferiora tranſirent, aderantque præterea tormina ventris cum dolore pedum, qui tactu ſemper erant frigidi. Ad compeſcendum hunc fluxum, medicus minus peritus porrexit pulverem ex radice tormentillæ, terra de catechu & unicornu foſſili, cum pauxillo laudani opiati. Inde enim alvus quidem conſtitit, ſed acerbiſſimus dolor occupavit tibiam ſiniſtram in malleolo, quem mox tumor excepit durus & renitens, qui tandem ſuppuratus & apertus ſanguinem cum copioſo ichore fudit. Succeſſit poſtea ſerpens ulcus, totum ferme pedem depaſcens, cui febris cum tuſſi & difficili reſpiratione ſupervenit, quumque ob nimium pectoris infarctum infans non libere ſpirare poſſet, ſuffocativo demum catarrho fuit extinctus.

Epicriſis.

Sæpius notavi, in infantibus alvum per totum variolarum & morbillorum morbum, & etiam poſt eum, ſine periculo fluxiſſe. Neque alia utilia deprehendi, quam diaphoretica fixa, ut cornu cervi philoſophice præparatum, uſtum, antimonium diaphoreticum, lapides cancrorum, ſuccinum præparatum, quibus pauxillum corticis chaccarillæ admixtum. In uſum quoque vocavi juſcula ex carnibus cum oſſibus contuſis, item cornu cervi parata, adjecta ſemper olei amygdalarum dulcium recentiſſimi portione quadam. Neque minus clyſteres emollientes, ex decocto raparum exſiccatarum una cum butyro inſulſo, admodum fuerunt proficui, qui omnium optime acredinem humorum, coli membranis potiſſimum in ejuſmodi diarrhoeis inſidentem, contemperant ac mulcent. Contra ea periculoſum omnino, alvi hunc fluxum adſtringentibus ſiſtere. Sic enim materia acris cauſtica, intus remanens & ſuccis reddita, ad alia ſæpius loca relegatur, ubi poſtea atrocia ciet mala.

OBSERVATIO IV.

Emeticũ in morbillis proficuum.

Lactans infans unius anni incidit in calorem præternaturalem, cum pavore in ſomno & vomitu. Die ſecundo eruperunt morbilli numeroſi, ſed aſperi & cutem quaſi ſtringentes. Die quarto acceſſit ſumma reſpirandi difficultas & pectoris anguſtia cum anxietate, inquietudine, vigilia & pavoribus. Dedi ſextam partem grani tartari emetici, cum drachmis duabus aquę florum tilię & quatuor guttis eſſentiæ caſtorei. Hinc quinquies dejecit infans viridiſſimam inſtar glutinis materiam, eoque facto vigor acceſſit toti corpori, reſpiratio facta liberior, & morbilli rubore perfuſi magis. Oblata poſtea ad calorem temperandum gelatina cornu cervi in tenui decocto hordei, & feliciter evaſit tenellus.

Epicriſis.

Colluvies vitioſorum humorum in ventriculo, morbillorum proceſſum turbare & gravia ſymptomata iis adjicere poteſt utique. Omnia enim, quæ circa quartum diem, quos alias morbus remiſſior, hoc in infante præſto fuerunt pathemata, non ex morbillis, ſed cruditatibus acido viſcido-bilioſis prima in regione ſtagnantibus atque corruptis, ortum traxerunt. Hinc exterminatis iis per leniſſimum emeticum, ſymptomata non modo protinus conquieverunt, ſed & ipſa natura gravi onere levata, eo felicius ipſi potuit ſuccurrere morbo. Quin patet, nec quarto & critico die, ejuſmodi in caſibus leniora & prudenter exhibita evacuantia nocere, inter quæ emetica, in infantibus præſertim lactantibus, merito primas tenent.

OBSERVATIO V.

Morbilli cum hæmorrhagia lethales.

Puer undecim annorum, rubicundus facie, ingenio alacris, ſanguine plenus & conſtitutionis calidæ, correptus eſt immani æſtu, dorſi capitiſque dolore, datis tamen temperantibus

nitroſis pulveribus, altero die habuit meliuſcule. Tertio autem rediit urens æſtus & quarto die ſequutum narium ſtillicidium. Hoc quinto remiſit, ſexto vero effuſius reverſum. A ſeptimo ad decimum mitiora erant ſymptomata, & ſanguinis fluxus ſiluit, erumpentibus paſſim morbillorum maculis. Sed breves induciæ. Undecimo quippe die, rurſus copioſa e naribus facta hæmorrhagia & maculæ evanuerunt. Duodecimo largius adhuc fluxit ſanguis, ita ut vires mirum corruerent, & æſtus internus invaleſceret. Decimo tertio die mitiora pathemata iterum, die autem poſt cum hæmorrhagia recruduerunt, donec conſumtis prorſus viribus, decimo quinto die æger efflaret animam.

Epicriſis.

In variolis & morbillis deterioris ſemper notæ ſymptoma eſt, effuſior ſanguinis, per quæcunque loca, fluxus. Indicat enim vehementes ſpaſticas internarum partium, præſertim viſcerum abdominis, ſtricturas, quibus inæqualis redditur ſanguinis progreſſus, & ex uno loco in alterum cum impetu urgetur. Per nimiam etiam profuſionem virium inducitur jactura, & minimorum ad extima excurrentium canalium, per quos in cute eruptio fieri debet, exinanitio & ſubſiſtentia. Unde materia cauſtica retenta, novos ciet ſpaſmos novaſq; hæmorrhagias, ac demum funeſti eventus fit cauſa. Magnæ itaque prudentiæ eſt, hæmorrhagias in morbis, quorum materia per cutem excernenda, moderari perite, ne deficiat expulſionis facultas. Ego quidem tum commendare ſoleo, ut omne frigus & frigidus potus vitetur, & partes extremæ, manus & pedes, quæ ordinario frigidæ exiſtunt & contremiſcunt, calore bene foveantur, & vel lecto probe obtegantur, vel etiam aquæ calido vino mixtæ immergantur, quo revulſio ſanguinis a capite fiat, ſimulque ſpaſtica fibrarum contractio laxetur. Dein eo quam maxime annitendum, quo cauſtica materia foras mittatur, eumque in finem danda diaphoretica cum temperantibus, cujus generis hæc mixtura: recipe aquæ cardui benedicti, florem ſambuci ana uncias duas, theriacalis unciam ſemis, diaſcordii Fracaſtorii, antimonii diaphoretici, nitri ana drachmam dimidiam, mixturæ ſimplicis guttas 20. ſyrupi acetoſitatis citri drachmas duas. M. D. de qua bina, binis quibuſvis horis, cochlearia ſumenda, ſuperbibendo ſemper calidum hauſtum. Et ſi præterea æſtus junctus nimius, interponendus eſt pulvis bezoardicus nitroſus.

OBSERVATIO VI.

Morbilli retrocedentes funeſti.

Vir generoſus, macilentus & fibroſæ corporis ſtructuræ, triginta ſex annos habens, aulico miniſterio fungens, ab aliquot jam annis, vini potui liberaliter indulſerat, & ſæpe inter potatores egerat tantum non heroem. Incidit is in morbillorum, aulicis tum familiarem, & ab ipſo nondum ſuperatum morbum, ſub quo ipſum præter immoderatum æſtum & inquietudinem, violenta tuſſis & ſummæ anxietates præcordiorum, noctu æque ac interdiu afflixerunt, corpore a principio ſtatim ſudore diffluente. Medicus aulæ ordinarius in conſilium vocatus, quatuor quibuſvis horis, triginta guttas eſſentiæ alexipharmacæ admodum calidæ porrexit, & ad ſitim extinguendam liberalem potum cereviſiæ valde ſpirituoſæ conceſſit. Interim expulſis maculis anxietates remiſerunt & ſpiritus liberior meavit. Quum autem induſium ſudore totum madeſcens & frigidum mutaturus, a miniſtro imperito recens minuſque calefactum acciperet, illico omnes omnino, quibus corpus confertim obſeſſum maculæ diſparuerunt. Inde tanta ſequuta inquietudo, anxietas cum virium jactura, ut omnibus morti videretur proximus. Ego tum temporis præſens accerſitus exhibui illico pulverem meum bezoardicum cinnabarinum cum

aqua

aqua analeptica, nec non liquorem anodynum mineralem cum tinctura antimonii temperata & aliquot guttulis ſpiritus Buſſiani, quibus paullo poſt & ſudor & maculæ redierunt, æger melius habuit, & pulſus antea inæqualis, celer & debilis, plenior ac æqualis redditus. Sed ſeptimo die, quum ſudor effuſius adhuc manaret, & æger in alium lectum ob madorem ſe conferret, rurſus cuncta evanuerunt exanthemata, extrema frigida facta, acceſſit anxietas maxima & ſpiratio difficillima, pulſus etiam contractus & parvus redditus, & brevi poſt, præcedente rigore & convulſione artuum, eſt extinctus.

Epicriſis.

Morbilli, non ſecus ac alii morbi exanthematici, ſequuntur maxime conſtitutionem ſolidarum & fluidarum partium corporis ægrotantis, adeo, ut quo intemparatior hæc, eo pejoris indolis ſit ille. Potiſſimum, de vini potui deditis, crebriori confirmatum habeo experientia, quod raro ex febribus exanthematicis evadant, eo quod febrilis illa inteſtina partium ſanguinis commotio, in plenariam tandem diſſolutionem abit, cujus index largiſſimus ſudor cum inſigni virium lapſu. Medicus igitur, calida eſſentia, quæ æſtum magis accendit, nocuit potius, quam profuit. Si quoque diſſolutorius talis humorum vitalium eſt ſtatus, levis etiam in rebus externis error, uti refrigeratio, linteaminum mutatio, ſitus erectus, immedicabilem poſſunt inducere noxam. Et quo languidiores ſunt in exanthematicis vires, eo plus ſemper metuenda retroceſſio materiæ exanthematicæ, qua vitæ nihil eſt infenſius.

OBSERVATIO VII.

Morbilli ex refrigerantiũ nitroſorum abuſu lethales.

Puelli tres, unus ſex, alter quinque & tertius trium annorum, filii viri perilluſtris Sereniſſimo Duci in Saxonia inferiori a conſiliis, corripiebantur ſucceſſive morbillis. Commendatione generoſæ fœminæ in conſilium vocabatur novellus Medicinæ Doctor, qui intempeſtivo nitri amore a præceptoribus imbutus, larga & repetita doſi, præter pulveres refrigerantes nitroſos, exhibebat nihil. Inde retardabatur macularum eruptio, ſpiratio fiebat anguſta & difficilis, tuſſis continua ſine ſcreatu, accedebat aſthma intenſum, & intra ſeptem dies, tres pueri occumbebant, cum ingenti parentum luctu.

Epicriſis.

Non ex unius, ſed plurium fide dignorum relatione, de tragico hoc caſu certior ſum factus. Crebrior ac liberalis refrigerantium nitroſorum uſus utique taxandus eſt. Nam licet nitrum purum merito principem teneat locum inter ea præſidia, quæ æſtum extinguunt, & ſpaſticas commotiones componunt, & ego etiam jam ante quadraginta annos eodem frequentius uſus fuerim, quin forſan primum, teſtantibus id variis ſcriptis, tum diſſertationibus, tum *notis ad Poterium*, ſalubrem nitri facultatem perſpexerim & expoſuerim; nihilo tamen ſecius uſus ipſius, haud ſecus ac aliorum magnæ virtutis remediorum, peritum ac prudentem exigit medicum, & ex ejus abuſu, ab iis, qui medicinam rationalem nec callent, nec exercent, damna inducta novi, & plura, & gravia. Certe, in morbis exanthematicis, ubi non nimius urget æſtus, in febribus catarrhalibus, item malignis, in quibus humorum potius corruptio, quam exæſtuatio metuenda, in corporibus maxime humidioribus & infantilibus, omni modo a liberali nitri uſu abſtinendum. Ob nimiam enim refrigerationem remanet intus foras excernenda infenſæ indolis materia, atque ut putredinoſa diſſolutoria humorum corruptio magis augeatur, facit. Et quum materia morbillorum maxime infenſæ hujus ſit indolis, ut firmiter inſideat nervis pneumonicis & tunicis pulmonum nervoſis, nullũ omnino eſt dubium, quin in his puellis non

emo-

emota, ibi impacta hæſerit & ſuffocatorias humorum ſtaſes ſuſcitarit. Cæterum hoc loco monendum duxi, me in infantibus, quando morbilli prodire noluerunt, ipſorumque materia altius inſidens pulmonum bronchiis ſuffocativum intentavit catarrhum, inſigni cum fructu uſum eſſe veſicatorio, quo ſopiti canalium ad expulſionem neceſſarii motus, quam optime reſuſcitantur.

OBSERVATIO VIII.

Morbilli in hypochōdriaco ſanati.

Comes illuſtriſſimus, viginti annorum, cholerico-ſanguineus, nondum venæſectionem paſſus & pathematibus ſpaſtico-hypochondriacis, cum ſtomachi inflatione & crebriori poſt cibum vomitu obnoxius, graſſantibus epidemice morbillis languere cœpit & conqueri de anxietate præcordiorum, dolore capitis, dorſi ac pedum, tuſſi ſicca, interno æſtu, intercurrente horripilatione, cute arrida & ſicca. Tertio die comparuerunt in fronte ſtigmata rubicunda nonnulla, pathemata tamen noluerunt remittere, nec plures etiam poſtero die efflorescere maculæ, pulſu interim pleno cum celeritate vibrante. Vena in pede pertuſa, ſanguis cum impetu exiliit floridus, variegatam poſt refrigerationem contrahens cuticulam, & inde illico anxietates & vehementes capitis dolores remiſerunt. Quin licet primum ſtigmata in fronte diſparere viderentur, & pulſus admodum celer cum duritie micaret, æger etiam noctem inſomnem fere ob æſtum & compunctorium in cute ſenſum duceret, mane tamen in conſpectum venerunt in facie & pectore maculæ morbillorum, pallidiores initio, ſucceſſive autem magis rubentes, & reliquas quoque corporis partes confertim occupantes. Diſceſſit hoc facto capitis, dorſi & pedum dolor, cum pectoris anguſtia, tuſſi & interno calore, ac æger melius habuit, conqueſtus tantum de moleſto pruritu ardente & tenſione cutis. Potiſſimum vero ipſum excruciavit oculorum ardens dolor cum rubore adnatæ & illacrymatione, ita ut lucem ferre non poſſet, & noctu palpebræ conglutinarentur. Nono die obortus ſudor largus, decimo etiam manans & acidum fœtidum odorem ſpirans. Undecimo intra nycthymeron ſexies dejecit ſine torminibus ſponte, & maculæ ruborem ſenſim axuerunt, decimotertio die penitus diſcuſſæ, ſubſequente cutis deſquamatione & ſanitate.

Epicriſis.

Quum in iis, qui ſpaſticis hypochondriacis detinentur pathematibus, nunquam non major ſuccorum impuritas & acrimonia eſſe ſoleat; huic etiam illuſtriſſimo ægro ejuſdem conſtitutionis ea fere unice exhibita ſunt, quæ demulcent ac temperant, pulveres nempe temperantes & diaphoretici, leniter nitroſi, emulſiones, exoptato cum ſucceſſu. Venæ ſectionem autem, quum pulſus admodum plenus & vaſa turgida eſſent, eruptio quoque retardaretur, neceſſariam duxi, crebriori experientia edoctus, ſanguine nimium redundante, difficillime, eodemque ſubtracto, promtiſſime ſuccedere materię exanthematicæ expulſionem. Inſolitus vero ille oculorum ardor, rubor & fluxus ſeroſus, tribuendus utique eſt eorum debilitati in pueritia jam ex crebrioribus & diuturnis acribus defluxionibus contractæ. In quibuſvis enim fere morbis ſolenne eſt, ut partes ex prægreſſo morbo debilitatæ, præ reliquis graviter afficiantur, ob decubitum humorum promtius ibi contingentem.

CA-

CAP. IX.

De febre purpurata rubra & alba militari.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Purpuræ deſcriptio. FEbris purpurata eſt catarrhali æmula, exanthematica, qua motu ſyſtematis tam vaſculoſi, quam nervoſi intenſiori, materia lymphatica corrupta, ſpecificę indolis, ex interioribus, maxime nervoſis partibus, ad ſummam cutem, ceu conveniens emunctorium, ſub forma puſtularum minimarum miliarium, aſperarum, rubrarum vel albarum, ſalutariter protruditur.

§. II.

Materia exanthematum differt. Jam omnis quidem materia exanthematica in eo convenit, quod acrimonia ſua nervos male afficiat, ac in ęſtuoſum intenſiorem motum univerſum genus vaſorum & ſenſilium partium extimulet, eoque tandem exterminetur. Attamen ſicuti acrimonia cauſtica in vegetabilium & mineralium venenis peculiarem obtinet indolem, & ob id peculiaria cuivis ſpeciei propria ſuſcitat pathemata: ita etiam ſingularem & ſpecificam cuivis exanthematicæ materiæ eſſe naturam, non tam a priori, quam potius a poſteriori, effectibus & phęnomenis obviis, innoteſcit. Scilicet in petechiis, variolis, morbillis, febre urticata, ſcarlatina, roſſaliis, rubeolis, maculis ſcorbuticis, ſcabie, herpete, phlyctænis, epinyctidibus, gutta roſacea, impetigine & ſudaminibus, ſubeſt ſemper acris quædam materia, quæ modo cum, modo ſine febre, per cutis emunctorium proſcribitur, ſed unumquodque ex his exanthema peculiaribus incedit ſymptomatibus, de quibus ſingulis ſuo loco ſeorſim.

§. III.

Nunc quomodo ab aliis exanthematicis morbis purpuraceus differat, exponendum duntaxat. Hi autem ipſius ſunt characteres. Efflorescunt puſtulæ minimæ ſemen milii amplitudine æquantes, numeroſiſſimæ, cum corrugatione, aſpritudine & ariditate cutis, & ſpargunt fœtorem peculiarem plane. Nullum aliud exanthema tam inſtabile, crebro ac celeriter retrocedens, iterumque comparens, ac purpuraceum: nec ullum etiam, tam crebro intercurrente mox proritu & punctura, ſtipatum. Alia exanthemata omnibus æque regionibus incumbunt, & nobiliorem æque ac ſequiorem ſexum infeſtant, purpura autem in certis tantum locis familiaris & quaſi endemia, ac præterea fœminas magis quam viros, maximeque puerperas, corripit. Alia magis epidemica ſunt, contagioſa, & ſequuntur conſtitutionem aeris, ſed purpura magis ex vitio viſcerum & ſuccorum, quam aeris oboritur, nec epidemica eſt, nec contagioſa adeo. *Quibus purpura ab aliis differat.*

§. IV.

Ipſa dein purpura inter ſe differt, & definite a medicis in rubram & albam diſpeſcitur. Utraque magis, vel minus acuta, benigna, vel maligna. Rubra ob puſtulas rubicundas ita dicitur, ac ut plurimum minus periculoſa, febris expers & chronica eſt, ut non modo diutius corpori inhæreſcat, ſed & ſæpius ſtatis anni temporibus redeat, de qua inferius ſigillatim. Interdum tamen etiam febre ſtipatur & acutæ indolis eſſe obſervatur. Alba vero magis acuta eſt, nec facile ſine febre occurrit, ideoque plus alit periculi. Hæc etiam non tam facile redit ac rubra, puerperaſque magis & fœminas juniores, teneriores, ſeroſas corripit, quam rubra, quæ adultioribus potius, ſuccis & ſanguine fartis, ipſiſque viris familiarior eſt. *Rubra eſt vel alba.*

§. V.

Nonnunquam porro purpura idiopathica eſt, nonnunquam ſymptomatica, & aliis, maxime continuis febribus, ad exitum vergentibus, ſuperve- *Idiopathica, vel ſymptomatica acutis in fine.*

venit. Admodum enim familiare eſt, quod purpura rubra, vel alba, vel utraque ſimul, variolis, morbillis, ſynochis putridis, ardentibus quoque & petechizantibus, aliiſque epidemicis, in declinatione accedat, novam febrem accendat, & ægrum, fractis ex priori morbo viribus, juguler. Id quod potiſſimum evenire ſolet in iis, qui intemperantius vixerunt, largiori & quotidiano potui indulſerunt, veneris nimio exercitio vires conſumſerunt, & peregrinam ſuccis induxerunt diatheſin, nec non iis, in quibus ſub morbi decurſu alvus diutius clauſa, aut inconſulta medicatione refrigerantia & julapia nimis liberaliter ſunt uſurpata. Quandoque etiam in acutis febribus, maximeque variolis & morbillis, primis ſtatim diebus, cum cutis aſpredine apparet purpuracei quippiam, rariſſime pariter cum felici morbi eventu. Neque minus catarrhalibus febribus, cum tuſſi & ſpirandi anguſtia, ſubinde in infantibus ſeſe aſſociat purpura, vomitu, vel etiam alvi fluxu ſtipata, quam, ſi inclinat morbus, pedum & quandoque abdominis intumeſcentia, cum, vel ſine aridura ſuperiorum partium, excipit, donec tandem ſudoribus, vel ſpontaneis, vel arte prolectis, ex toto cedat.

principio

nec non catarrhalibus accedēs.

§. VI.

Idiopathicæ Purpuræ hiſtoria.

Idiopathica autem purpura his potiſſimum incedit ſymptomatibus. Præcedit levis horripilatio, quam ſubſequitur corporis exęſtuatio, cum ingenti languore viriumque interdum ad lipothymiam uſque dejectione. Præcordia ſtringuntur, pectus angitur, adſunt alta ſuſpiria, inquietudines, vigiliæ, vel ſomnus minimum laborioſus & interturbatus. Æſtus compunctorius in dorſo ſenſus percipitur, alternante frigoris, horroris & caloris intra cutem affectione, in vola manuum maxime ſenſili. In puerperis lochiorum fluxus retinetur, & lac e mammis reſorbetur ac ſtillare ceſſat. His ſuccedit cutis aſperitas & inſtar anſerinæ corrugatio, exſurgentibus innumeris puſtulis, ſive albis, ſive rubris, ſive utriſque ſibi invicem appoſitis, milii ſemen figura & exiguitate referentibus, quæ primum collum, deinde pectus & dorſum, ac poſtea, & manus occupant. His in ſumma cute efflorеſcentibus, graviora ſ ãtea pathemata mitigantur, pulſus durior prius, contractior & celerior, mollius, liberius & remiſſius undulat, animo vigor dejectus redit, arida cutis madeſcit, & alvus ante hac compreſſa tam firmiter, ut nec flatibus tranſitus pateret, laxatur, & non ſolum hos, ſed & nonnumquam ſtercora, ſponte protrudit. Poſtea veſiculæ ſenſim ſenſimque explicantur ichore fœtido plenæ, urina magis ſaturata prodit, & ſudor ſingularis huic exanthemati proprii fœtoris erumpit, ſanguinis per lochia fluxus repetit, & intra ſeptem vel plurium adhuc dierum decurſum, cum inſigni extremorum pruritu, puſtulæ diſparent, areſcunt, ſquamularum inſtar decidunt, & æger ſenſim vires recipiens, ad priſtinam redit ſanitatem.

§. VII.

Materia porro, quæ exanthematicum hunc morbum proxime facit, ex pravo & corrupto in corpore eſt ſucco; ita tamen, ut, quum duplex ſit purpuræ genus, duplex hic etiam ſit aſſerendus. Jam uti in macrocoſmo, ſic etiam in microcoſmo, duplex datur liquidorum corruptio, una acido-vappida, paullo fixioris indolis, altera ſulphurea fætida, indolis magis alcalinæ atque volatilis. Illa cadit in ſuccos, qui ſalino & ſulphureo elemento minus inſtructi ſunt, potiſſimumque in pellucidum, inſipidum illum gelatinoſum lymphaticum humorem; hęc autem in ſanguinem & ſuccos, qui copioſa ſulphurea & ſalina ſubſtantia ſcatent, inter quos quam maxime connumerandus ille, qui ſanguini admixtus, ſpiſſior tantiſper variique coloris eſt atque ſaporis, ſerum dictus. Hunc igitur corruptum purpuræ rubræ,

Purpuræ materia corruptus in corpore ſuccus.

bræ, illum vero albæ & miliaris cauſam eſſe, cenſemus.

§. VIII.

In alba lympha acido-vappida. Lympham enim alba in purpura acore eſſe infectam, evincunt plura. Nimirum ſolennis & tantum non eſſentialis huic exanthemati eſt nimia ſeri ſeceſſio, per ſudores effuſos, urinas copioſas tenues, ſalivationes quandoq; quandoque dejectiones aquoſas. Acidi autem is effectus, ut ſanguini inſinuatum, partes ejus craſſiores in coagulum mittat, ſeroſis ſeceſſum facientibus. Deinde omnis generis acida & refrigerantia, ipſum quin nitrum, largius ſumpta nocentiſſima: quę viciſſim acidum obtundunt & ſanguini ac lymphæ blandam ſpiritaſcentiam conciliant, ſaluberrima. Feminis porro, quæ horæis fructibus, acetariis, dulcibus, farinaceis, aceſcentibus, ſub otioſa & ſedentaria vita delectantur, frequens quam maxime in puerperio febris miliaris. Ne dicam, multos illos ſanguinis grumos, quos in vaſis majoribus & thalamis cordis invenerunt, qui purpura alba defunctos diſſecuerunt, luculenter arguere, præſto fuiſſe acidum coagulans.

§. IX.

In rubra ſerum acre ſulphureũ. In rubra purpura ſubeſſe viciſſim ſerum acre ſalino-ſulphureum, teſtatur pruritus & ardor cutis, in hac longe impenſior, ac in alba. Idem ex eo pateſcit, quod rubrum hoc exanthema, maxime eos invadere ſoleat, qui ſanguinis impuri copiam alunt, ſcorbuticis, ſenibus, feminis, quæ menſtrui, & viris, qui hæmorrhoidum defectu laborant, diæta ſalſa, vinoſa, cereviſiis craſſioribus & tabaci fumo delectantur, præter eaque laxiori corporis habitu præditi, vitam agunt motus expertem. Quod porro ſordes acres ſeroſæ, per cutis poros eliminandæ, ab aura frigidiori, a potu nimis perfrigerato, corpori ſudanti ingeſto, aut repentino terrore, ad interiora repreſſæ, frequentiſſime talem morbum inducant exanthematicum. Quod etiam medicamenta, quæ ſalium ſpicula involvunt, item temperantia, rubram purpuram egregie protelent; calefacientia autem & volatilia, nec non æſtuoſum regimen, eodem modo ac in ſcabie aliiſque cutis deſœdationibus, ex prava, acri & ſalſa humorum diatheſi oriundis doloris, ardoris & pruritus faciant augmentum.

§. X.

Cauſæ procatarcticę & ſubjecta. Omnia igitur, quæ ſuccorum & abundantiam & impuritatem ingignunt, ad generationem purpurati mali concurrunt remotius. Evenit autem hoc in iis, qui lauto & pollucibili victu, nonniſi leves cibos, farinacea, placentas, dulcia, fermenteſcibilia & horæos fructus admittente, item qui potu parco, craſſo, & aqua quoque impura & ſqualida utuntur, qui in aere degunt inſalubri, minus puro, ſed vappido, multiſque ſordidis & putridis halitibus referto atque corrupto; quo purpuram ſubinde generari, maligniorem fieri, epidemiam quandoque, nonnullis etiam locis magis familiarem, certiſque anni temporibus, Martio in primis atq; Aprili frequentiorem, experientia docet. Frequens porro purpuræ geneſis in iis, qui alvum gerunt ſtrictiorem, qui perſpirationem incurioſius habent; quibus criticæ ſuppreſſæ, aut conſuetæ ſanguinis evacuationes omiſſæ, quibus viciſſim largius ſanguis effluxit, vel ſubtractus, cum virium defectu, qui animo crebrius jactantur, mœrori inprimis ac diuturnæ ſolicitudini indulgent, qui vigiliis & impenſioribus meditationibus robur atterunt, qui demum vitam ducunt otioſam motuſque expertem. Neque minus præ aliis huic morbo patent, qui laxiorem corporis habitum & temperatum ſic dictum ſanguineum, vel phlegmaticum obtinent, ætate magis infantibus, quam adultis, ſenibus quam floridis, ſexu, magis feminis, quam viris. Ex feminis, non tam plebeiis & minus delicatis, quam potius teneris ac nobilioribus, fluore albo ante

te affectis & omnium maxime puerperis.

§. XI.

Cur puerperis infeſta purpura alba maxime & maligna?

His autem quod adeo infeſta ſit purpura, & quidem alba, plerumque maligna, ob peculiares quaſdam fit cauſas. Videlicet fœminarum plurimæ redundantius in corpore alunt lymphaticos & aquoſos humores, adeoque acidæ potius patent humorum vappeſcentiæ, quam ſalino-ſulphureæ corruptioni, & ob id purpuram potiſſimum nanciſcunt albam. In gravidarum dein utero, ſanguinis tam progreſſus, quam regreſſus, ob nimium eo appulſum & vaſorum diſtenſionem, valde languidus eſt ac tardus. Hinc ſubſiſtente ibi diutius ſanguine, lymphaticus humor in vaſa ipſi vehendo dicata, magna copia ſecedit. In quorum diverticulis quaſi incarceratus hærens, longiori mora vappeſcit, corrumpitur & acorem contrahit, avolantibus, quæ mixtionem conſervant, ſpirituoſis & ſubtilioribus particulis. Quandocunque igitur enixo fœtu, uterus concidit iterum, neque ſqualidus lymphaticus humor cum ſanguine fæculento lochiali ſufficienter expurgatur, accedente ordinario tertio puerperii die, motu febrili, Germanis *das Milch-Fieber*, in vaſa majora is reprimitur, ipſique cordi infunditur, ex quo maligni inſtar fermenti per corpus diffunditur, totamque ſanguinis & lymphæ maſſam inquinans, vires deiicit, vigorem animi peſſundat, anxietates, pectoris compreſſiones, ſuſpiria, cordis tremores cum ſpiritus difficultate facit, ſudores colliquativos mucidos, corruptum acorem redolentes, nonnumquam plane frigidos, ſuſcitat, ſomnum arcet, donec vel brevi poſt, die tertio aut quarto à puerperio, interdum ſeptimo, quandoque etiam decimo quarto demum die, in conſpectum prodeat album hoc exanthema.

§. XII.

Origo ipſius recens unde.

Sed quum enumeratæ hactenus purpuræ cauſæ præſto fuerint jam pridem omnes; diſquirendum merito, cur ante aliquot demum luſtra prodierit, & ſubinde latius ſerpat? Jam vero ex iis, quæ ſuccis vitalibus materiam, temperiem & intemperiem largiuntur, nihil novimus immutatum, præter frequentiſſimum factum potuum calidorum, herbæ theè in primis & fabarum coffeè, uſum. Experientia etiam docuit, non plebejos & inopes, qui victu ſimplici & potu ſueto utuntur, ſed honoratiores, opulentos, qui laute vivunt & potum calidum in deliciis habent, purpura potiſſimum infeſtari, & in locis, ubi mos invaluit liberalius ejuſmodi potum ſorbillandi, purpuram etiam plus regnare & propagari, quam in aliis: in hunc igitur culpam eſſe rejiciendam admodum credibile. Non jam dicam, fabas coffeè exoticas, peregrini quippiam noſtri mixtioni ſanguinis minus congruum cuſtodire, ſub aduſtione aliquid ſulphuris empyreumatici nervoſis partibus minus amici ſuſcipere, ac præterea ſaccharum cum decocto hoc aſſumtum copioſius fermenteſcere & cruditates mucoſas, acidas, augere. Id potius minimum pro certo habendum, calidum potum ſordes inteſtinorum & ſalia ſcorbutica acria per urinam evehenda in ſanguinem agere, & una cum hoc ad cutis emunctorium pellere, ubi non ut ſudoris materia promte difflari poſſunt, ſed obhæreſcũt maculaſq; ſive puſtulas protrudunt; in primis quum poſt ejuſmodi calidum potum perſpiratio non ſecundatur, ſed conceſſione in frigidam auram ſufflaminatur. Ut adeo neutiquam mirandum ſit, quod ſub inconſueto alias, jam vero communi abuſu frequentiſſime & ſtatim poſt cibum aſſumpti potus calidi, ipſa naturalis mixtio & craſis partium ſanguinem conſtituentium multum immutetur, & nova plane ac alia ingignatur, qua in utero cum ſanguine materno in fœtum transfuſa, ipſius purpurati morbi ſemina & ad illum diſpoſitio jam latius propagentur; uti quidem pluribus docui in diſ-

diſſertatione *de purpuræ genuina origine, indole & curatione*.

§. XIII.

Purpura quando pericu-loſa. Cæterum purpuram albam periculoſiorem eſſe rubra jam diximus. Prognoſis vero de ſucceſſu & eventu hujus morbi ex diſpoſitione corporis laborantis potiſſimum deſumenda. Ægrius quippe ſaneſcit magiſque anceps eſt omnis purpura, quæ cadit in corpus impuris ſuccis fartum. Hinc viri, quibus hæmorrhoides & fœminæ, quibus menſes reſtitant, parcius fluunt, aut plane ob ætatis rationem emanent, nec non quibus lochia ſuppreſſa, gravius ſemper & diutius hoc morbo decumbunt. Hinc gravidæ, quæ alvi adſtrictioris & ſub ſedentario vitæ genere, neque medio geſtationis tempore, neque ultimis menſibus ſanguinem redundantem mittunt, in puerperio majorem purpuræ experiuntur vehementiam. Dein majus etiam ſemper diſcrimen in imbecillitate, ſive natura, ſive ex morbo, ſive alia ex cauſa affectis, omnium vero maxime in iis, qui per crebriores animi commotiones, diuturnam in primis mæſtitiam, genus nervorum reddiderunt debile & ad ſpaſticos anomalos motus concipiendos proclive. Neque minus plus metuenda, quæ ſub aeris conſtitutione inſalubri, febres malignas, petechiales paſſim ingignente, impetit.

§. XIV.

Signa ſuſpecta. Inter ſuſpecta vero in purpura ſigna connumeranda hæc. Quando exanthematibus ſufficienter expulſis, pulſus ptæter naturam durus & auctus manet, ſomnus nullus, inquietudo magna & ſpiritus difficilis. Quando ſtatim ſub initium & per totum morbi decurſum ſudores effuſius manant, urinæ pallidæ copioſæ redduntur, vel continuus ad mingendum ſtimulus, vel etiam urina craſſa antea & tincta, ſubito limpida, tenuis & pallida prodit, nec non quando alvus cum torminibus fluxa nimis, in primis in puerperis. *Mala.* Mali præſagii eſt, ſi puſtulæ purpuraceæ modo comparent, modo evaneſcunt, & ſymptomata vehementia ſemper eadem infeſtant. Pejus adhuc, ſi materia relapſa interioribus firmius inhęreſcit, omnique expulſioni obſiſtit, hincque pectoris cum ſuſpiriis oppreſſio intenditur, fauces ſtringuntur, virium proſtratio increſcit, & præcordiorum anxietas cum inquietudine augetur. *Funeſta.* Funeſta demum indicia, quum hærente intus deleteria materia, interiora ardent & extrema frigent ac rigent, ſimulque copioſo frigido ſudore perfunduntur; aut viciſſim quando extrema æſtuant, & in abdomine frigoris ſenſus percipitur notabilis. Hæc enim ubi præſto ſunt, æger ut plurimum lipothymia occumbit lethali, ob inflammationem & ſphacelationem, quæ ventriculum, inteſtina, cerebrum, vel in puerperis ipſum uterum affecit.

Præſervatio & Curatio.

§. I.

Methodus prę-ſervandi puerperas. Nullus quidem morbus tam ægre penitus exſtirpatur ac purpura, quæ plerumque relinquit fermentum ipſam denuo inducens. Sed hoc in primis proprium chronicæ illi purpuræ, quæ quo pacto ſit arcenda, inferius dicetur. Jam de febre miliari. Quæ quum potiſſimum fœminis, & quidem puerperis, ſit ſolennis, qua ratione hæ ab ipſius incurſu defendendæ, tradendum. Sub graviditate igitur exacta victus ratio ſervanda, corpus motu moderate exercendum, venter a refrigeratione defendendus, ſanguinis copia venæſectione, ter, vel quater, in ſuperioribus inſtituta, minuenda, & alvina excretio ſubinde ſecundanda per mannata, rhabarbarina & tartarea. Inſtante dein partu, non per præmaturum niſum vires convellendæ, nec pellentibus humores exagitandi, poſt partum vero neceſſarium, quo impurus ſanguis expurgetur utero & ſucci a cacochymia contra-

tracta liberentur. Sedato hinc ſecundo die impetu, omnis generis excretiones modeſte promovendæ & alternis diebus pilulæ balſamicæ roborantes, vel ſolæ, vel, ſi citatior adhuc pulſus, cum pulvere temperante nitroſo, deglutiendæ. Tum quoque conducit cum juſculis tenuioribus dare ea, quæ ſpaſmos leniunt, ſanguinem grumoſum diſſolvunt, ſimulque perſpirationem ſervant, ſperma ſcilicet ceti, oleum amygdalarum dulcium, infuſum theiforme ex floribus ſambuci, chamomillæ & ſummitatibus millefolii, pulveres diaphoreticos, nec non mixturam ex aquis analepticis & diapnoicis, cum aceto deſtillato, lapidibus cancrorum & ſyrupo aceto ſitatis citri.

§. II.

Curationis indicationes. Ipſa vero purpuræ curatio ad tria hæc redit momenta: I. ut vitioſa, quæ ſubeſt, acris, nervoſis partibus infeſta materia corrigatur ac temperetur; II. ut ſpaſticæ fibrarum nervearum inde productæ ſtricturæ laxentur; & III. præparata materia placide per cutis emunctorium evacuetur; nec retrocedat. Ego quidem has medendi indicationes perfeci hiſce ex multis probatiſſimis auxiliis. Ad acredinem diluendam & nervoſas male affectas partes mulcendas, apprime utilia decocta humectantia, ex raſura cornu cervi, radice ſcorzoneræ cum hordeo & liquiritia, gelatina cornu cervi, nec non ſerum lactis, noſtra methodo paratum dulce. Idem faciunt & præterea expulſionem juvant emulſiones, ex aquis diapnoicis & antiſpaſmodicis cum ſemine napi, cardui Mariæ & papaveris albi. In primis etiam duplici hoc nomine conducunt pulveres temperati bezoardici, cujus generis eſt *Ludovici* atque *Sennerti*, nec non noſter. Quibus ad æſtum temperandum & ſpaſmos componendos ſubinde ſuccum citri inſtillare, pulverem præcipitantem nitroſum, vel tantillum croci, aut caſtorei, pro circumſtantiarum ratione admiſcere, vel etiam horum uſum interdum liquoris anodyni mineralis doſi interpolare, ſicque in vehiculo appropriato ex aquis deſtillatis propinare ſoleo. Et ſi purpuræ eruptio juſto impeditior, vel retroceſſio metuenda, aut jam facta, inſtar omnium eſt idem anodynus liquor, remixtus cum tertia parte ſpiritus bezoardici, ad mentem *Buſſii* parati, & a me in *obſervationibus phyſico chymicis Lib.* 2. *obſ.* 28. *pag.* 238. deſcripti.

Cautelæ & Obſervationes Clinicæ.

§. I.

Tenor in regimine. Purpura, morbus omnium delicatiſſimus, nihil plane fert exceſſivum, in regimine æque ac medicatione. In regimine quidem æger ſemper in moderato & æquali calore, tam lecti, quam hypocauſti, detineatur, eo quod nimis æſtuoſum vires frangit, ac pruritum ardoremque cum anxietatibus auget, frigidius exanthematum eruptionem impedit, ſubſequente languore & angore: & inæquale expulſionem retardat, vel minimum inſtabilem facit purpuram. Vitetur etiam ſtragulorum & induſiorum quantum fieri poteſt mutatio, ac potius jam trita, ſicca, & fumigata injiciantur.

§. II

Calida & alexipharmaca nocent. Quam graviter dein calida & alexipharmaca medicamenta noceant, docuit ſane uberius experientia, qua conſtat, eadem cum æſtuoſo regimine, in cauſa eſſe, quod ingruente primum novo hoc morbo, omnes fere perierint, quum jam ſub temperata methodo plurimi evadant. Quin liberalior tantum infuſorum & decoctorum calidorum potus, ſudorem nimium movendo & ſerum plus juſto exhauriendo, officit. Ubi vero motus eſt retroceſſionis, vel hæc jam facta, tum potus calidus præſentis efficaciæ & moderata quoque expellentia locum utique inveniunt.

§. III.

§. III.

Item refrigerãtia.

Viciſſim refrigerantia & inteſtinum motum nimis ſedantia intus detinent materiam, & anxietates ob id ac languores cum periculo intendunt. Ipſum nitrum circumſpecte uſurpandum. In alba enim purpura, & ubi malignitatis indicia, refrigerationes externæ cum æſtu ſubinde intercurrente, præſto ſunt, ab eo plane abſtinendum. In rubra vero purpura, ſive alba cum rubra conjuncta, ubi internus adeſt æſtus, cum ſiti & pulſuum magnitudine, medicamenta diaphoretica leniter nitrata omnino accommoda.

§. IV.

Necnon cereviſiæ potum.

Cereviſiæ etiam potum nullus minus fert morbus, quam purpura, eo quod multas impuras, craſſas, & heterogeneas partes in ſanguinem & lympham invehit. Hinc ego quidem ſemper purpura laborantibus auctor ſum, ut ab omni cereviſiarum genere abſtineant, & bibant decoctum ex radice ſcorzoneræ, ſarſaparillæ & cichorii, cum raſura cornu cervi, hordeo mundo & pauxillo ſeminis fœniculi, vel aniſi ſtellati.

§. V.

Alvus aperienda caute.

Alvus in purpura nec nimis laxa, nec nimis ſtricta eſſe debet. Si enim diutius retinetur, morbus inde nanciſcitur pabulum & longius extrahitur; ſi vero purgantibus, quin laxantibus omni virulentia deſtitutis, intempeſtive ducitur, materia per poros eliminanda revocatur, & præcordiorum anguſtias, tormina & ardores in ventre, nauſeam & ſtomachi ſubverſionem inducit. Hinc in purpura tam idiopatica, quam quæ aliis exanthematicis accedit, tanto magis maligna, alvum nec paullo ante, nec paulo poſt eruptionē irritare licet, ſed quando vis morbi deferbuit, & purpura ſicceſcere incipit. Neque tum vix aliud expedit remedium, quam clyſter emolliens, injiciendus ſub ſymptomatum remiſſione, plerumque matutino tempore major, quam veſpertino & nocturno eſt.

§. VI.

Venæ ſectio cum diſtinctione admittenda.

Sanguinis miſſio maxima cum prudentia inſtituenda; nam in purpura alba & maligna, quam ſumma virium proſtratio, cum largis ſudoribus & debilitate ac frequentia pulſus, arguit, plane non eſt admittenda: contra ea inſigniter prodeſt; quin neceſſaria eſt puerperis, quando lochiis retentis, ſymptomata purpuram comitantia ejus incurſum nunciant; cito tamen adminiſtranda. Sic enim ſæpius obſervavi, ſummas præcordiorum anxietates, animi defectiones, laborioſam & anxiam ſpirationem feliciter fuiſſe ſublata, & mox ſummo cum levamine in univerſo corpore purpuram proripuiſſe; id quod pluribus docui & adſtruxi in diſſertatione *de venæſectionis prudenti adminiſtratione pag. 18. ſeqq.*

§. VII.

Virium ratio habenda.

Quum porro vires plerumque hoc in morbo admodum ſint proſtratæ & ad lipothymias propenſio, ſummo omnino cavendum eſt ſtudio, ne æger ex lecto ſurgat, aut diutius erectus ſedeat, quia facile ſic obrepit animi defectio, & motu humorum ad interiora converſo, exanthemata cum diſcrimine diſparent. Subinde potius vires reſocillandæ per mixturas analepticas, ex aqua meliſſæ citratæ, vel Turcicæ, liliorum convallium, ceraſorum nigrorum, florum acaciæ, rubi idæi, cum ſpiritu nitri dulci, matre perlarum & ſyrupo acetoſitatis citri. Quibus pro circumſtantiarum ratione lenia diaphoretica, uti cornu cervi philoſophice præparatum & antimonium diaphoreticum; vel etiam ſi ſudores colliquativi effuſius manant, ſuccus citri & ſpecies de hyacintho, cum fructu adjici poſſunt.

§. VIII.

Veſicãtia cõducunt.

Veſicatoriorum utilitatem in purpura jam dilaudavit *Hamilton de febre miliari*, eademque ſcapulis appone-

re ſuadet. Recte omnino. Subtrahunt enim humorem ſeroſum impurum, & fibras delaſſatas nerveas ad contradictionem exſtimulant, ut materiam morbificam promte excutiant. Hinc ſub tarda eruptione & motu humorum ad interiora ipſumque caput converſo, ſæpius cum fructu præcepi, ut ſuris apponeretur veſicatorium, cujuſmodi concinnare ſoleo ex emplaſtro de meliloto, pulvere cantharidum, cum pauxillo balſami Peruviani.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Febris purpurata in puerpera funeſta.

Fœminam novi viginti aliquot annorum, vegetam & alacrem, ſanguineo-cholericam, quę virgo levi ex cauſa hyſterica experta fuerat pathemata, ſub axillis quoque & pedibus largiter ſudarat, bene cæterum appetens, & corpus domeſtica negotia obeundo probe exercens. Hæc utero gerens ex hilari præter morem fiebat triſtis, ſudores ſueti ſicceſcebant, a medio geſtationis tempore perpetuo largus lactis in mammis erat proventus, & quinto menſe circa hypochondria exquiſitus oboriebatur dolor ardens, quaſi ex prunis candentibus. Poſt partum admodum laborioſum ingenti horrore febrili corripiebatur per totum corpus, quem excipiebat capitis dolor & inquietudo. Quinto die lochia ſiſtebantur, & accedebant præcordiorum anxietates, cum horripilatione febrili, intercurrente æſtu, ardore in ventre, & tandem deliriis. Datis diaphoreticis ſub temperate calido regimine, in cordis ſcrobiculo collo & dorſo, nec non brachiis, purpura & rubra & alba effloreſcebat quidem; ſed quum gravi commoveretur iracundia, cutis iterum fiebat arida & ſicca, delirium in furorem plane tranſibat, lac poſt partum etiam copioſiſſimum retinebatur, in ventre oboriebantur borborygmi, ſpiritus intercludebatur, ac demum decedebat.

Epicriſis.

I. Adduxit utique hunc morbum ſanguinis & ſeri impuri abundantia, ob vitæ genus ex mobili in ſedentarium mutatum, ſudores ſuetos ſuppreſſos & venæ ſectionem ſub graviditate plane omiſſam, contracta. Nunquam etiam boni ominis in gravidis, ſi de ardore & æſtu in interioribus abdominis conqueruntur. Signum enim præbet, hiſce in partibus congeſtionis atque infarctus, qui ſucceſſive ipſum ſanguinem magis corrumpit, a quo natura poſt partū febrili motu ſe liberare intendit.

II. Nihil certe in morbis acutis deterius gravi animi affectu, in primis iracundia vehementi. Si enim in ſanis corporibus magna horum affectuum nocendi facultas, quidni in ægrotis? Heic quidem inde ſanguinis & humorum motus ad caput converſus, phrenitidem cum morte attulit.

OBSERVATIO II.

Poſt purpuram animi turbatio, Carolinis ſanata.

Tenera, ſenſibilis, & ad iram proclivis fœmina, triginta annorum, ſterile per decem annos duxerat matrimonium, ſana tamen & vegeta. Quum vero maritus inopinata morte extingueretur tempore menſtrui fluxus, ſubſtitit hic, & miſera tota luctui ſeſe dedit, inquieta fuit, nec dormivit, nec appetiit. Paulo poſt horripilationem cum æſtu perſenſit, nec non tremulam manuum & colli agitationem cum cynico ſpaſmo oris, anxietatibus ſubinde affecta & lipothymiis. Datis antiſpaſmodicis & antihyſtericis, conquieverunt tantiſper hęc ſymptomata; ſubinde tamen, licet mitius, repetentia, donec die tandem tertio, cum horripilationis & tractionis in cute ſenſu, in collo, dorſo & univerſo corpore purpura rubra cum alba prodiret, alvo per aliquot dies ante & ſub eruptione clauſa. Interim ſpaſtica priora ſymptomata remiſerunt, ſomnus vero non rediit, prætereaque perpetuus ad urinam fuit ſtimulus, quæ tamen parce ſtillavit. Sed quum inopinato percelleretur terrore

rore

more, diſparuerunt illico exanthemata omnia, ſequuta ingens præcordiorum anxietas, redierunt pathemata hyſterica ſpaſtico-convulſiva, ac mentem plane turbare viſa ſunt. Hinc ſanguis e vena miſſus floridus, & datus poſtea liquor anodynus mineralis cum ſpiritu bezoardico, ternis ſingulis horis ex infuſo theiformi. Inde tertio die poſt comparuit iterum purpura, ſtationem tamen non ſervavit, ſed poſt corporis refrigerationem & injectum clyſterem denuo maxima ex parte receſſit; hoc facto mentis confuſio, ut ſine cauſa ſubinde vel in cachinnos, vel in lacrymas ęgra ſolveretur. Corpore autem melius habuit, cibos ſumſit, ſomno non penitus caruit, & ſenſim eo pervenit, ut domeſtica iterum obire potuerit negotia. Elapſo inter hæc ſemeſtri ſpatio meo ex conſilio uſa eſt Carolinis thermis, quibus purpura per omnem corporis ambitum expulſa, qua poſt ſeptimum diem ſquamarum inſtar ſecedente, mens reſtituta, corpus & vires ex voto per DEI gratiam confirmatæ.

Epicriſis.

Purpuram in ſanguineo corpore ex ſanguine menſtruo repente ſuppreſſo generari poſſe, ex hac hiſtoria patet utique. Excrementitia autem purpuræ materia, intus retenta, nervoſis quam maxime infeſta eſt partibus, eaſdemque ſpaſmis & convulſivis plane motibus afficit. Quin diutius deliteſcens in interioribus, ipſam mentem turbare poteſt, hanc procul dubio ob cauſam, quia nervoſis cerebri membranis firmius inſidet, eaſdemque exagitat. Carolinarum igitur præſtans maxime eſt virtus ad depurandos corporis ſuccos, recrementitiam materiam ſolidis & fluidis partibus intime inſinuatam ſeparandam, & per cutis poros expellendam.

OBSERVATIO III.

Purpura alba idiopathica ſanata.

Sanguineus ac robuſtus juvenis corripiebatur horrore, frigore, æſtu poſtea & ingenti præcordiorum anxietate. Secabatur ſecundo ſtatim die vena, quarto & quinto totum corpus purpura alba confertim occupabat. Æger in conclavi calido detentus, de moleſta gravitate & tractione in ſiniſtro latere conquerebatur, ad mingendum quidem ſtimulabatur, ſed paucam reddebat cum ſtranguria urinam, alvo ſimul per ſex dies clauſa. Dabatur ipſi loco potus decoctum ex avena, radice ſcorzoneræ, cum ſemine papaveris albi & cornu cervi uſto, ac præterea quater quotidie doſes hujus pulveris: Recipe cornu cervi ſine igne parati, oculorum cancri, antimonii diaphoretici ana drachmas duas, cinnabaris antimonii drachmam cum dimidia. M. Inde melius habuit, urinā etiam facilius miſit, & exanthemata uberius prodierunt in univerſo corpore. Nono die veſperi nares ſanguinem ſtillarunt, & alvus ſponte ſoluta. Nihilominus per totum morbum ſomno fere caruit, hinc data hæc potio: recipe aquæ florum ſambuci, acaciæ ana uncias duas, antimonii diaphoretici, oculorum cancri, ana drachmam dimidiam, ſyrupi papaveris albi drachmas duas, mixturæ ſimplicis drachmam. M. Qua continuato ſimul pulverum bezoardicorum uſu, undecimo die ex toto convaluit.

Epicriſis.

Purpura alba admodum quidem periculoſa, ſi aliis acutis & exanthematicis morbis accedit; ſi vero idiopathica cum febre recte prodit, & ordinatum ſervat typum, non adeo eſt pertimeſcenda, modo recte temperato regimine & temperatis diaphoreticis excipiatur. Heic quidem ſanguinis copia multum fecit ad generationem morbi, ideoque venæ ſectio mature adminiſtrata commodam locavit operam, quæ in cacochymicis & ſymptomatica purpura, plus ut plurimum damni, quam emolumenti affert.

OBSERVATIO IV.

Purpura poſt

Tertio poſt partum laborioſum die, femina ſucculenta ſanguineo-cholerica,

alvi laxatione feliciter ſoluta.

ca, viginti & aliquot annorum, conqueſta eſt de capitis, dorſi, & totius corticis corporis dolore, *als wenn ihr die Haut ſehr weh thate*, quaſi cutis doleret, nec non de ſpaſtico ſtupefactivo in manibus ſenſu, & ſcintillis igneis oculis obverſantibus. Acceſſerunt dein anxietates præcordiorum, agrypnia, ardor febrilis, virium proſtratio, ſitis, oculorum rubor & ſqualor. Datis lenioribus diaphoreticis cum regimine temperate calido, die quarto erupit purpura, quinto & ſexto die omne corporis ambitum occupans, interſperſa in pectore, manibus & abdomine rubra alba. A ſexto die alvus fuit adſtricta, & lochiorum fluxus ſubſtitit ad nonum uſque. Hinc ad alvum ſolvendam & lochia revocanda data doſis pilularum Becherianarum, quæ lenem fecit laxationem, & data altera doſi, lochiorum fluxus rediit cũ magno fœtore, ſequuti ſudores largiſſimi, acidi & fœtentes ad diem uſque undecimum, urina quoque ſeceſſit graveolens. His excretionibus ſolutus morbus, vires ſucceſſive redierunt cum ſomno, & ægra ſanitatem recepit.

Epicriſis.

Omiſſa ſub graviditate ſanguinis miſſio in ſanguineo hoc corpore ſeri & ſanguinis impuri genuit copiam, ex qua purpura. Quia vero a lochiorum itemque alvi ſuppreſſione ſuccorum impuritas aucta, optimo utique conſilio, pilulæ Becherianæ oblatæ, quippe quæ primo ſtatim die in puerperio datæ materiam & cauſam febris ac purpuræ tempeſtive præſcindere ſolent. Ut adeo pateat: temperata laxantia in purpura non penitus eſſe reformidanda.

OBSERVATIO V.

Poſt eryſipelas purpura ex primarum viarum ſordibus.

Fœmina tres ſupra triginta annos nata filiolum edidit ſanum ac vegetum, & ipſa quoque per tres hebdomades optime habuit. Poſt iracundiam vero & terrorem dextram mammam, ſub alvo a triduo adſtricta, occupavit eryſipelas, quod tamen pulvere ex farina fabarum, ceruſſa & floribus chamomillæ confecto diſcuſſum. Tertio die ingens acceſſit horror ac frigus, ſubſequente acri æſtu per totam noctem durante, alvus dura fuit ac tenſa, ſomnus parcus & nullus. Durarunt hæc per tres dies, quarto autem erupit purpura. quæ poſtquam per triduum moleſto ardore & dolore pungitivo ſummam cutem divexaſſet, decidit æſtus cum pulſus celeritate viriumque dejectione remiſit, & ægra tandem & morbum & puerperium feliciter ſuperavit. Nihil autem aliud uſurpatum, quam leniora & fixiora diaphoretica cum humectantibus, clyſteres emollientes ex decocto cremoris avenæ cum chamomilla vulgari, addito oleo amygdalarum dulcium & ſale communi, & remittente morbo ac febre, ſubjunctus uſus pilularum noſtrarum balſamicarum.

Epicriſis.

Puerperę hanc etiam ob cauſam tam frequenter in exanthematicas, eryſipelaceas, & purpuratas febres incidunt, quia primas vias a ſordibus graviditatis tempore contractis non convenienti pharmaco expurgarunt. Quando enim prima regio corrupta, ac impura materia repleta, vel levis animi affectus, ut ira, terror, vel improvida corporis refrigeratio, illam commovendo & ſanguini invehendo, febrem ſuſcitat exanthematicam. In noſtra eryſipelas primum productum, eodemque repulſo, de novo febris accenſa, ſubſequente exanthemate purpureo.

OBSERVATIO VI.

Puerpera purpurata venæ ſectione ſervata.

Fœmina triginta aliquot annorum, fœcunda jam plurium liberorum mater, ſemper fere in puerperio laborabat purpura, feliciter tamen eandem ſuperarat. Quum vero ſeptima vice exſpectatione citius partus ei, omiſſa ultima venæſectione, obtigiſ-

giſſet, die quinto poſt experta eſt horrorem cum ſubſequente æſtu, lochia parcius juſto fluentia ſubſtiterunt plane, anxietates ipſam infeſtarunt, ſomnus defuit, caput doluit, & univerſum corpus languit. Data quidem temperata diaphoretica cum temperantibus, & die quarto poſt ſparſim effloruit. in primis in cordis ſcrobiculo, purpuraceum exanthema. Symptomata autem diſcedere noluerunt, ſed potius ſpaſmi in artubus & abdomine acceſſerunt, purpura diſparuit iterum, anxietates fuerunt ſummæ, ægra corpus jactitavit, delirare cœpit, & animo ſubinde linqui, ut omnia jam conclamata eſſe viderentur. Hinc vena inciſa in brachio, & quatuor circiter ſanguinis unciæ ſubtractæ. Quo facto, protinus præcordiorum angor remiſit, animi defectio ceſſavit, ægra ad ſe rediit, corpus totum calore & madore perfuſum, ac paullo poſt erupit copioſiſſima purpura, quæ debito regimine & congrua medicatione ex voto perſanata.

Epicriſis.

Fundatum quidem in experientia eſt, non tentandam eſſe ſanguinis miſſionem, ubi purpuræ eruptio inſtat, aut modo facta; dantur tamen caſus, ubi ſummopere necessarium, ut hoc etiam tempore ſanguis mittatur. Nonnunquam enim, lochiis reſtitantibus, aut parcius juſto fluentibus, ſanguis redundans, ob ſpaſmos in abdomine, cum impetu urgetur & congeritur ad cor ac cerebrum, ibique atrocia & lethifera ſuſcitat ſymptomata, quæ perperam vulgo retroceſſioni materiæ exanthematicæ tribuuntur. Hinc ſi per venæſectionem ſanguis ſuperfluus ſubtrahitur, ceſſant illico pathemata, & liberiore ac æquali facto circuitu, eruptio expedite ſuccedit ſummo cum levamine.

OBSERVATIO VII.

Judiciũ & conſilium de præſervatione & cura purpuræ puerperarũ.

Purpurata febris, novus & incognitus veteribus morbus poſt quam circa annum Æ.C. 1552. Lipſię primum cępit, ſucceſſive adeo vires ſumſit, & longe lateque proceſſit, ut in plurimis, Germaniæ minimum locis, jam notus ſit atque ſolennis. Quo vero penetravit haud exiguam primum edidit ſtragem, multumque negotii faceſſivit medicis, priuſquam ipſa edoceretur experientia, cujus eſſet indolis, quæ ferret, quæ non, in medicatione æque ac regimine. Hinc ſæpius tam in, quam extra Germaniam, medici meum exquiſiverunt judicium atque conſilium, qualis ſit incognitus hic morbus, & quo pacto eidem feliciter occurrendum. Quum igitur adhuc latius quotidie ſerpat, non infructuoſum erit, heic inſerere ea, quæ quum anno 1723. Francofurti ad Mœnum primum compareret, ad me a medicis perſcripta, una cum iis, quæ reſpondi. Ita autem habebat miſſa mihi relatio hiſtorica: *Infeſtavit ab aliquo tempore puerperas noſtra hac in urbe novus quidam morbus, hunc potiſſimum in modum incedens atque decurrens. Partum enixæ, ſecundo vel tertio puerperii die corripiuntur horrore cum ſubſequente calore, conqueruntur de ſumma pectoris oppreſſione & crebrioribus ſuſpiriis, lochiis ut plurimum reſtitantibus. Interjectis aliquot diebus, erumpunt puſtulæ miliares, in primis circa cordis regionem conſpicuæ, excipiunt deliria & nervorum ſubſultus, & plurimæ ex ægris occumbunt, aliæ circa quintum, plures nono morbi die. Licet autem morbo huic omnibus viribus ſit occurſum, efficaciſſimis alexipharmacis, imperata quiete, regimine calido, veſicatoriorum applicatione & cucurbitulis ſiccis; irrita tamen fuerunt omnia, & tritum obtinuit adagium:* interdum docta plus valet arte malum. *Hinc quæritur: qualis ſit hic morbus, & qua methodo, quibuſque medicamentis ſit expugnandus?*

JUDICIUM CUM CONSILIO.

Perſcriptam morbi ignoti hiſtoriam curate & perlegi & expendi. Eſt autem is febris maligna miliaris, quę noſtris in oris, in primis Miſniæ tractu, a plurimis annis admodum frequens & puerperis ſæpius funeſta fuit. Ante ſexaginta circiter annos noſtris pariter incognitus fuit hic morbus, primum Lipſiæ obſervatus, ideoque κατ' ἐξοχὴν febris purpuratæ Lipſienſis nomen obtinuit. Jam longius proceſſit ac vires ſumſit, ut non modo puerperæ, ſed & viri, in primis tamen fœminæ, eodem crebrius decumbant, modo acute & brevius, modo longius, per tres, quin ſex quandoque menſes. Hinc in chronicam & acutam purpuram diſpeſcitur. Illa quidem admodū moleſta, ſed non periculoſa, nec febre ſtipata; hæc autem ſemper febrem habet comitem, nec periculo caret. Periculum tamen in hac eo majus eſt, quo magis corpus, quod corripit, ex prægreſſa tempeſtatum diuturna inſalubri conſtitutione, pravo victu & vivendi genere, nec non aliis cauſis vel debile eſt, vel impuris ſuccis repletum. Et chronica illa etiam vehementius & diutius inſiſtit, pro corporis, in quod cadit, diſpoſitione. Dein purpura, vel rubra eſt, vel alba. Illa non tam malignæ & deleterię indolis, quam hæc, quæ, ſi, ut ſæpius evenit, aliis acutis exanthematicis febribus in fine accedit, mortem ut plurimum infert.

Cauſa hujus tam ſontici morbi maxima ex parte corruptæ, vappeſcenti, & corroſivæ lymphæ tribuenda videtur. Quando enim lympha in diverticulis & tubulis glanduloſis ſtagnat, & diutius ſubſiſtit, corrumpitur, & acrem corroſivam indolem induit. Quæ poſtmodum ſuccis & ſanguini inſinuata, & cum hoc ad partes nervoſas delata truculenta illa in purpura obvia pathemata inducit, anxietates præcordiorum, cardialgias, angores, inquietudines, dolores & tractiones in artubus, languores, reſpirationem difficilem, oppreſſiones pectoris, horrores, lipothymias, pruritus, aliaque. Omnia tamen hæc remittunt ſymptomata, ſi beneficio naturæ materia acris ad corporis ſuperficiem propellitur. Singulare autem habet hoc exanthema illud, quod admodum ſit variabile, mox compareat, mox evaneſcat, & hinc ſymptomata jam leniora, jam graviora inferat.

Chronicam purpuram obſervavi ſæpius in fœminis, quæ antea fluorem album expertæ hunc ſubito ſiccarunt, diſparente iterum, hoc repetente, purpura. Dein notavi, fœminas, quibus poſt quinquageſimum annum menſes emanſerunt, purpuram crebrius incurriſſe. Frequens quoque idem hic morbus omnibus, qui vitam colunt ſedentariam, animi affectibus, ira præſertim ac terrore jactantur, lacticiniis, dulcibus & placentis delectantur, nec legitimum experiuntur alvi beneficium. In acutis febribus, variolis & morbillis, ſi alvus juſto diutius adſtricta, vel diarrhæa contingens ſubito ſiſtitur, purpura ſubſequi ſolet, ob retentas acres, ſalſas, ſulphureas ſordes. Maxime omnium vero frequens & anceps eſt hic morbus in puerperis, eo quod ſub graviditate, ob retentos menſes, ſanguis nimius ſit & impurus, tanto certius, ſi accedit inordinatum vitæ genus, vita ſedentaria, animi angor, & ſomnus nimius. Impetere ſolet purpura vel cum, vel paullo poſt febrem lacteam, quæ ſubſiſtentem paſſim corruptam lympham e latibulis excutit, & in ſanguinem agit. Quod autem purpura jam frequentior ſit quam antea, id perverſo potiſſimum abuſui potuum calidorum, in primis decocti Coffeé, tribuendum. Quamvis enim potus hic, ſi alvum ſimul laxat, non facile nocet; certum tamen, quod, ſi liberalius ſub alvo clauſa ingurgitatur, multas recrementitias ex inteſtinis in ſanguinem pellat ſordes,

&

& ſudori movendo aptus ſit, cujus tamen ſucceſſus poſt eundem incurioſius habetur, ut ſucci hinc non poſſint non ſordeſcere.

Ad arcendum porro hunc morbum nonnulla ante, nonnulla poſt partum ſunt tenenda. Sub graviditate ſanguis quantum fieri poteſt ab impuritate vindicandus. Hunc in finem in ſanguineis, quæ bene comedunt & minus corpus exercent, bis vel ter, quarto, ſexto, & in medio noni menſis, vena pertundenda. Alvus ſemper in officio retinenda, cujus ſi obliviſcitur, admonenda alimentis, vel pilularum balſamicarum, Becherianarum, Stahlianarum, aut noſtrarum uſu, nec non potione ex manna cum rhabarbaro & cremore tartari. Perſpirationis quoque ſaluberrimæ ſucceſſus ſecundandus per corporis motum, diluentia juſcula, potum tenuem, vitando dulcia, acida, fructus horæos & omnia, quæ ſpiſſum & viſcidum ſanguinem ingignunt. Ventriculus, præſertim in cœna, non nimia ciborum copia onerandus, ſomnus longior arcendus, & animus in tranquillitate ſervandus. Ex medicamentis ea proſunt, quæ ebullitionem ſanguinis componunt, leniterque cuticularem excretionem promovent, diaphoretica nempe fixa cum temperantibus & nitro. Poſt partum e re eſt, ut ſedata ſanguinis exæſtuatione & pulſus vehementia, ſecundo poſt die, doſis pilularum ſupra dictarum aſſumatur, quæ non modo inteſtina, ſed uterum expurgant, ſimulque lochialem fluxum promovent, eaque propter altero iterum die eaſdem deglutire expedit, in primis ſi lochiorum fluxus tardius nimis, vel inſufficiens. Tertio demum die ſi febris lactea ingruit, neceſſarium eſt, quo bis quotidie dimidia drachma pulveris mei bezoardici cum præcipitante remixti, ſumatur.

Quando autem purpura adeſt, in curatione rite adornanda, ante omnia in lochia inquirendum, an recte & ſufficienter ſeceſſerint? Quod ſi hoc non factum, poſt pediluvium, vena in pede ſecanda. Tum vitandus omnis calor, tam in regimine, quam medicatione; vitanda vero etiam refrigeratio & refrigerantia remedia, ipſoque nitro caute utendum, ac nonniſi ubi ſanguis æſtuat, & pulſus celer eſt. Alvus quoque nec nimis ſit adſtricta, nec intempeſtive, vel acrioribus irritetur. Inter medicamenta nulla magis proficua deprehendi, quam pulverem meum bezoardicum, præcipitantem, & liquorem anodynum mineralem, una cum pulvere caſtorino cinnabarino. Si pectus cum angore opprimitur, ſoleo liquorem anodynum, tribus partibus, cum una parte ſpiritus bezoardici Buſſii & dimidia parte eſſentię caſtorei miſcere, & alternatim propinare hunc pulverem: recipe pulveris Marchionis drachmam, cinnabaris nativę præparatæ ſcrupulum, pulveris caſtorei grana X. M. f. pulvis, dividatur in doſes IV. Loco potus ordinarii præbere ſuadeo decoctum ex raſuræ cornu cervi, radicis ſcorzoneræ, ſarſaparillæ, ana unciis binis, decoctis in quatuor aquæ menſuris. Infuſum theē autem liberalius bibere non conducibile, ſed ſufficit aliquot tantum patellas interdum ſorbillare. Quod ſi demum alvus nimis ſicca, enemate domeſtico, ex floribus chamomillæ, ſale communi & nitro cum decocto avenaceo, ſubducenda.

Atque hæc ſunt medicamenta, & hæc eſt methodus, quibus ego per Dei gratiam multos purpura decumbentes feliciter ſanavi. Quæ rogatus candide ſic exponere volui, debui. Halæ d. X. Decembr. Anni 1723.

Plura exempla legi poſſunt in *Conſult: Medic. Tom. 2. ſect. 4. cap. 191. 195.*

CAP. X.

De Febribus epidemicis exanthematicis, catarrhalibus ſive petechizantibus.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Deſcriptio morbi. FEbres hę ſunt lenes continuæ, cum virium proſtratione, vigilia, inappetentia & quandoque cum eruptione macularum in ſumma cute junctæ, ortæ a ſeri excrementitii copia & inteſtina diſſolutione, non ſine contagio & vitæ periculo.

§. II.

Inſultus & decurſus. Ab initio ſtatim immutatur faciei aſpectus in morbidum, & ægrotaturi tribus vel quatuor antequam lecto affigantur diebus, conqueri ſolent de ſpontanea laſſitudine, gravativo corporis & artuum dolore, quaſi oſſa contuſa eſſent & fracta, de virium languore, inappetentia, levi animi defectione, nauſea cardialgica *Ubelſeyn*, capitis dolore & ſomno inquieto, alvo ſimul adſtricta. Accedit poſtea veſperi horripilatio & frigus, ſequitur æſtus, increſcunt ſymptomata, major virium fit jactura, ut vix imbecilles & teneri erecti manere queant, capitis dolor cum vertigine & inquietudine ingraveſcit, in quibuſdam dorſum, vel etiam latera exquiſite dolent, pręcordia anguntur, interna ardent, fauces arent, pulſus contractus, celer ac debilis eſt, urina pallida ſine ſedimento, & ſpiritus difficillime trahitur. Tum prodeunt in nonnullis quarto, vel circa ſeptimum diem, in dorſo potiſſimum, pectore & brachiis, cum, vel ſine levamine, maculæ, in aliis copioſiores, in aliis pauciores, coloris varii, vel, ut in pleriſque, purpureis, vel lividi fuſci, vel pallidioris roſei, modo latiores, modo minores, in plurimis inſtar morſus pulicum, a quibus tamen dignoſcuntur, dum compreſſæ non relinquunt veſtigium in medio rubicundum. Ob quam macularum diverſitatem, febres hæ varia ſortiuntur nomina, ut vel purpuratæ, vel puncticulares, vel petechiales ſpuriæ, audiant. Sub hoc morbi ſtatu, ſive vigore, acerbiora ſunt omnia, inquietudo maxima, corporis jactatio ejuſque decubitus inſuetus, mens turbata, ſermo delirus, ſomnus nullus, ſudor frigidiuſculus, anguſtia ſpirandi intenſior, & pulſus contractus, inæqualis, celer & frequens.

§. III.

His ſi accedunt tendinum ſubſultus, ſitis defectus, borborygmi in ventre, ſingultus, faucium ab aphtis inflammatio, convulſiones, aut ſyncope, cum extremorum refrigeratione & ſudore largiſſimo, certa ſunt mortis indicia. Quando autem circa dies criticos, vel in ipſis, ſeptimo, undecimo, vel decimo quarto, liberalius prodit tepidus ſudor, per aliquot ſæpe dies, licet cum virium languore manans, vel etiam alvus per aliquot dies fluit, ſalutis eſt indicium, tanto certius, quando poſtea pulſus mutatur, antea contractus increbeſcit, durus molleſcit, celeritatem tantiſper ponit, magiſque æqualis fit, quando animus fit erectior, ſitus & decubitus corporis quietior, auditus difficilis, urina turbida & ſedimentum ponens, quod quidem circa dies criticos certum fere fauſti eventus indicium. Hoc quippe facto, ſucceſſive poſtea ſomnus, appetentia & vires redeunt, quod tâmen non facile ante diem accidit decimum quartum. *Eventus*

§. IX.

Veteribus hæ febres quotidianæ continuæ ſeroſæ, vel etiam recentioribus catarrhales malignæ vocari ſolent, quia leniter procedunt ab initio, & coryza, gravedo pectoris, infarctus, tuſſis ſæpe primis diebus junguntur & veſperi per noctem exacerbationes fiunt. Formalis autem earum ratio conſiſtit maxime in partium ſanguinis, vel potius ſeri diſſolutione, *Formalis ratio.*

mediante motu febrili, cujus beneficio impuræ, corruptæ, heterogeneæ partes, ſi robur adhuc ineſt naturæ, nec adeo corrupta ſolidorum & fluidorum diſpoſitio, evolvuntur, earumque ſubtilior ſeroſa pars per largum ſudorem, craſſior & mucida per nares, fauces & bronchia, biliosa mucida per alvi ſeceſſum, & putrida ſalino-ſulphurea, ſub forma macularum, per tubuloſam & fibroſam cutis ſubſtantiam, poſtea ſalutariter propellitur. Exanthematicam enim materiam non cauſam, ſed potius effectum, neque etiam perpetuum hujus febris eſſe, ex eo pateſcit, quod morbus non ſola efflorescentia exanthematum feliciter & perfecte ſolvi ſoleat, ſed plures, eadem copioſe licet facta, peſſime habeant, alii ſine ea evadant & decedant quoque, nunquam vero firma ſalutis ſpes ſit, niſi ſolennis evacuatio, vel per alvum, vel ſudorem, diebus convenientibus criticis fiat. Quod autem diſſolutio humorum fiat, intolerabilis & extraordinarius plane fœtor ſordidium, quæ per alvum, ſudorem & urinam copioſiſſime ſecedunt, planum facit teſtatumque.

§. V.

Materialis cauſa. Materialis igitur harum febrium cauſa, utique ingens & inſolita plane humorum excrementitiorum ſalino-ſulphureorum & mucidorum corruptibilium impuritas, quæ unionem & mixtionem ſanguinis ingreſſa, eundem in inteſtinum diſſolutorium motum deducit. Sed unde hæc primum habeat ortum, diſquirendum merito. Nam licet ſemper, etiam ſecundum naturam, vitalibus ſuccis inſit impurum, per varii generis emunctoria excernendum jugiter: illa tamen impuritas, quæ hunc facit morbum, longe magis a ſuccorum indole aliena eſt, quam ordinaria, & præterea ita comparata, ut ſeſe intime cum lympha & ſanguine uniat, eorumque craſin & mixtionem ingrediatur. Interim ſicuti omnis morboſa impuritas, ſive cacochymia, ab ingeſtis intemperatis & incongruis, excretionibuſque, præſertim per alvum & cutim, ſuppreſſis, originem ducit; ita enim hæc corruptiva impuritas, febrium catarrhalium mali moris & exanthematicarum cauſa, pariter ab ingeſtis, maxime potu, incongruis ſimulque excretionibus, præſertim cuticulari, ſuppreſſis, oboritur.

§. VI.

Epidemicas autem plerumque eſſe has febres, experientia docet, ac a præternaturali extraordinaria temporum anni tempeſtatumque conſtitutione oboriri, tali, qua multa in corpore gignuntur recrementa, eorumque per cutis poros ſeceſſione impedita, accumulantur. Quin aeris conſtitutionem ſequuntur hæ febres epidemicæ, ac inde magis, vel minus deterioris ſunt genii. Inprimis per multiplicem conſtat obſervationem, diu perſeverantem aeris auſtralis humidi, calidi, nebuloſi & ventis deſtituti, præſertim vere & autumno, ſtatum, accedentibus poſtea frigidioribus ſeptentrionalibus ventis, febres mali moris putridas, exanthematicas afferre. Neque minus conſtat, quod ſi æſtas diutius ſiccior, autumno, ſpirante vento boreali, prodeant affatim febres epidemicæ, acutæ, intermittentes, exanthematicæ, petechiales, purpuraceæ & dyſentericæ, uti quidem annis cIↃIↃxcIIx, cIↃIↃccx, xv, xxI, & xxIIx. factum fuiſſe novimus. Denique id etiam per experientiam certum, quod tempeſtatum ſubitæ ac vehementes vere & æſtate, ex frigido in calidum, ſicco in humidum & vice verſa, viciſſitudines, quam maxime generent febres mali moris, quemadmodum evenit elapſo inſaluberrimo anno, quo ea propter ubique fere plures mortuos, quam natos fuiſſe, comperimus. Et certe, nihil ad ingenerandos pernicioſos morbos aptius, quam ſi tempeſtatem ferventem, excipit valde frigida, eo quod nimius calor motu inteſtino accendit ſanguinem, multaque excrementa ſalino-ſul- *Ex aere.*

phurea excludit, frigus autem poros cutis ſtringendo, intus detinet eadem, graviſſimum poſtea damnum certo inductura. Hinc etiam eſt, quod in locis, ubi interdiu æſtus, noctu frigus regnat, Auſtria inprimis atque Pannonia, ob varium hunc & inſalubrem aeris ſtatum, familiares ſunt atque endemiæ exanthematicæ & petechiales malignæ febres. Inde quoque in proclivi judicare, cur in Italia, maximeque Romæ, adeo periculoſum ſit, poſt diuturnum calorem, corpus veſpertino frigido humido aeri exponere.

§. VII.

Et corporis conſtitutione. Neque tamen omnes tales febres petechizantes ſunt epidemicæ, id eſt, ex communi vitio aeris veniunt, ſed quandoque etiam ſine hoc oriuntur, in corporibus præſertim impuris, incongruis & pravis alimentis ſaginatis, nimiaque & crebriori refrigeratione affectis. Inde enim fit, quod febres hæ hyeme potiſſimum graſſentur, & eos quam maxime corripiant, qui pravo victu ac regimine uſi, ac præterea corpus intenſius refrigerarunt. Vidimus id ipſa hac hyeme, qua ex civibus noſtris multi, intemperantiæ in baccho ac venere indulgentes, & traha diutius ſub cœlo rigido vecti, inciderunt in has febres, & voluptatis dederunt pœnas. Neque etiam ea propter effluvia ex iis, qui his exanthematicis febribus graviter decumbunt, aut mortui ſunt, omnes inficiunt promiſcue, ſed eos tantum, qui diſpoſitionem ad hujuſmodi morbum, ſummam nempe ſuccorum impuritatem gerunt, cæteris, qui ab hac immunes, a contagio etiam liberis.

§. VIII.

Unde ſymptomatum varietas. Cæterum quia ſanguinis impuritas non in omnibus unius ejuſdemque indolis, hinc varii generis ſubinde his in febribus prodeunt exanthemata, variaque accidunt ſymptomata, magis vel minus periculoſa. Etenim ſi deleteria prorſus ſubeſt impuritas, ad putredinoſam diſſolutionem humorum tendens, graviora ſunt omnia, & petechiæ magis emergunt veræ atque lethales, fuſci, vel nigri coloris, de quibus infra. Quando vero non adeo corruptivæ indolis, ſed mitioris ſalino-ſulphureæ, ſymptomata non tam atrocia, ſed ordinate magis morbus decurrit, maculæque magis ſunt purpureæ & roſei coloris, ac febris ob id purpurea, vel petechialis ſpuria, ſive petechizans, audit. Ubi ſerum ſalſum acre, recenter a perſpiratione prohibita ſubnatum, ſeſe adjungit, coryza, ſternutatio, tuſſis ferina, cum defluxione ſalſi ad fauces & epiglottidem, complicantur, eamque ob cauſam febris catarrhalis malignæ nomine inſignitur. Quandoque etiam ob copiam partium ſalino-ſulphurearum acrium ſub ipſo motu febrili diſſolutorio evolutarum, maculis petechialibus ſeſe aſſociat, eaſque antecedit, vel ſequitur purpuraceum exanthema miliare, idque tam rubrum, ex pruritu, ardore, cutis aſperitudine & fœtore ſpecifico acido cognoſcendum, quam, quod pejus adhuc, album, cujus puſtulæ miliares nonnunquam in veſiculas ampliores, ſero acerrimo turgidas, explicantur. Id quod vero, ſi declinante morbo, undecimo, vel decimo quarto die, vel ſerius adhuc, cum magna anxietate, inquietudine, ſpirandi anguſtia, animi deliquio & extremorum frigore, accedit, æger ut plurimum, ob vires jam nimium fractas, ſuccumbit.

§. IX.

Exitus. Qui naturæ & corporis robuſtioris, plebeji & vitæ ruſticæ addicti, ſolo ſæpe convenienti externo regimine, ſine ſingulari artificio, patienter exſpectando tempus, melius & felicius evadunt, quam qui naturæ ſunt imbecillioris, animi meticuloſi, vel mœrore, curis aut intemperantia potus & ingluvie, deſidia quoque, aut nimia mentis fatigatione, corpus reddiderunt morbidum & imbecille. Mali porro ominis effuſæ excretiones ab initio ſtatim & extra dies criticos, per

ſudo-

ſudorem, alvum & urinam quoque. Qui autem occumbunt, inſtammatione meningum, ſive phrenitide, vel faucium & œſophagi, ex aphthis, vel ipſius ſtomachi, pereunt. Sanguis, qui his in febribus extrahitur, conſpicuum monſtrat vitium, & vel valde fluidus & ſeroſus, rubicundus, vel etiam nimis craſſus & nigricans, comparet.

CURATIO.

§. I.

Curatio nititur naturæ robore.

Felix harum febrium exanthematicarum eventus atque curatio, non tam in arte medici, quantumvis periti atque ſagacis poſita, ſed potius a corporis naturæ bonitate ac vigore & convenienti regimine pendet. Hinc ſi enormis ſuccorum impuritas, vires imbecilles, corpus laxum, ſpongioſum & minus perſpirabile, nec ſelectiſſima remedia, nec optima medendi methodus, quicquam proficient. Contra ea quando non tota ſanguinis & humorum maſſa adeo inquinata eſt, quando vigor adhuc motuum vitalium, animus etiam erectus, corpus nervoſum, gracile, & pori aperti, feliciter, vel levi artificio, vel ſponte plane, ſuccedunt omnia. In his enim diſſolutoriis, exanthematicis, acutis & periculoſis febribus quam maxime valet practicus ille *Hippocratis* veterumque canon: naturam eſſe optimam morborum medicatricem, per ſe doctam, quæ congrua ſervet & incongrua rejiciat.

§. II.

Indicationes curatoriæ.

Igitur id tantum in medicatione tenendum medico prudenti, ne motus & excretiones, quæ etiam ſine artificio in ſalutem vergunt, turbet & pervertat, ſed placide agat, ab omnibus tam fortiter commoventibus & evacuantibus, quam ſedantibus & ſiſtentibus, abſtineat, & naturæ opus perite juvet. Proinde hos unice in fines medendi methodus dirigenda: I) ut plenaria diſſolutio ſanguinis & humorum moderate compeſcatur & impediatur: II) ut acrimonia ſalino ſulphurea humorum diluatur ac temperetur, ſuccique ſimul ſerventur fluxiles: III) ut excretiones per alvum, cutim, urinam quoque & ſputum, modeſte promoveantur; ac IV) ut vires fractæ foveantur ac reſtaurentur.

§. III.

Uſurpanda acidula.

Ad impediendam putridam humorum reſolutionem, ſpectatæ virtutis temperata acidula, quippe quæ putredinoſum miaſma, ad naturam ſalis alcalini ſulphurei accedens, cicurant, eidemque efficaciter reſiſtunt. Hac virtute ſplendent ex vegetabilibus acetum vini ſimplex & deſtillatum, ſuccus citri, limonum, aurantiorum, berberum, granatorum, ribii & confecti ex iiſdem ſyrupi, nec non ſuccus acetoſæ & acetoſellæ cum deſtillatis ex ipſis aquis. Ex mineralibus clyſſus antimonii ſulphuratus, ſpiritus vitrioli vulgaris & ſic dictus philoſophicus, ſpiritus ſalis, nitri & maxime omnium ſic dicti dulcificati, quos inter ceu ſpecificum eminet ſpiritus ſalis dulcis probe elaboratus, ex oleo vitrioli, cum ſale communi & ſpiritu vini, per cucurbitam deſtillatus.

§. IV.

Temperantia.

Dein tam ad diſſolutionem corruptivam intercipiendam, quam acrimoniam acidam obtundendam, conducunt blanda diaphoretica & terrea fixiora alcalina, bolus nimirum Armena, terra ſigillata, unicornu foſſile, lapides & chelæ cancrorum, mater perlarum, cornu cervi philoſophice præparatum, nec non ex compoſitis, pulvis bezoardicus *Sennerti*, *Ludovici*, noſter, Anglicanus, lapis bezoardicus & lapis de Goa. Quæ porro humectant & acrimoniam diluunt, ſunt maxime pro potu uſurpanda, decoctum ſcilicet hordei, cum ſcorzonera & raſura cornu cervi, nec non ſucco vel ſyrupo acetoſitatis citri, aqua ipſa pura, vel Wildungenſis, cum ſaccharo, cornu cervi uſto & ſucco citri, ptiſana decocta cum ceraſis ſiccis contuſis, item juſcula tenuia gallina-

Humectantia.

rum

rum, cum ſucco limonum, vel aurantiorum, decoctum avenaceum tenue, vulgo *Habergrutze*, nec non cereviſiæ leves diureticæ.

§. V.

Secundanda cuticularis. Inter ea, quę excretiones ſecundant, & quidem per cutem, præter jam dicta bezoardica terrea, aqua ſcabioſæ, galegæ, cardui benedicti, ſcordii, florum ſambuci, item mixtura ſimplex, acetum foliis rutæ, cardui benedicti, ſcordii & galegæ infuſum, nec non eſſentia bezoardica, ex radice vincetoxici, angelicæ, pimpinellæ, dictamni, valerianæ, cortice caſcarillæ, herba cardui benedicti & ſcordii, cum moderate ſpirituoſo menſtruo, vel melius adhuc, ſpiritu ſalis dulci, noſtra methodo confecta. *& alvina excretio.* Alvinam vero excretionem juvant tutiſſime clyſteres emollientes domeſtici, ex decocto avenaceo, oleo amygdalarum dulcium, floribus chamomillæ vulgaris, ſambuci, ſyrupo violarum, ſale communi, nitro. Eundem etiam in finem utile decoctum mannatum, circumſpecte & tempore debito datum, ex mannæ unciis duabus, cremoris tartari drachma, in aqua ſcorzoneræ decoctis, addito ſyrupo violarum & oleo de cedro. *Vires reficiendæ.* Ex iis demum, quæ vires cuſtodiunt atque reficiunt, pręter modicum vini cum aliis diluentibus uſum, laudem merentur aquæ roſarum, liliorum convallium, florum tiliæ, rubi idæi, fragorum, meliſſæ citratæ, cinnamomi, cydoniata, gelatina etiam cornu cervi, cum ſucco limonum, pomorum Chinenſium & ſaccharo.

§. VI.

Remedia inprimis probata. Potiſſimum vero polychreſta & expertæ a nobis per multos annos virtutis tria hæc commendamus medicamenta: Recipe antimonii diaphoretici, cornu cervi ſine igne parati, lapidum cancrorum, matris perlarum ana drachmam, nitri depurati drachmam dimidiam. M. f. p. Hic pulvis a ſcrupulo uno, ad drachmam dimidiam, pro doſi ſumendus, quandoque ſolus, quandoque cum drachma ſucci citri, ex decocto, vel ptiſana, quandoque etiam in hac mixtura: recipe aquæ cardui benedicti, florum ſambuci, liliorum convallium, ceraſorum nigrorum ana uncias duas, roſarum, cinnamomi ſine vino, ana unciam dimidiam, ſpiritus nitri dulcis guttas 30. ſyrupi acetoſitatis citri unciam ſemis. Alterum utiliſſimum remedium mixtura hæc: recipe aquæ galegæ, cardui benedicti, ceraſorum nigrorum, florum acaciæ, ana uncias duas, aceti deſtillati unciam, lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici ana drachmam cum dimidia, cinnabaris ſcrupulum, mixturæ ſimplicis, ſpiritus nitri, vel ſalis, dulcis, ana guttas 30. ſyrupi acetoſitatis citri drachmas ſex. M. D. S. Mixtur *davon vvohl umgeruttelt alle zvvey Stunden ein Loffel voll zu geben.* Sumat. omni bihorio Cochlear unum bene agitata. Tertium eſt hæc mixtura bezoardica: recipe tincturæ bezoardicæ, ſuperius deſcriptæ noſtræ, vel *Michaelis*, ſyrupi papaveris rhœados, liquoris noſtri anodyni, ana drachmas duas. M. de qua quadraginta, vel quinquata guttæ pro doſi ſumendæ.

Cautelæ & Obſervationes Clinicæ, cum Methodo medendi ſpeciali.

§. I.

Regimen ſit temperatum & æquale. Maximum periculoſis hiſce febribus rite medendi momentum, regimine continetur congruo. In hoc primum eſt, ut æger ſemper in æquali & temperato calore detineatur per totum morbi decurſum. Sub nimio enim æſtu diſſolutorius in ſanguine motus magis intenditur, alvus ſiccatur, anxietates augentur, impuri & ſalſi acres humores acuuntur, vires exhauriuntur, ſudor fit juſto copioſior, & cito nimis majorique copia, ſine emolumento, ad cutem propelluntur exanthemata. Frigore autem improvide admiſſo, præſertim ad pedes, perſpiratio facile cohibetur, maculæ

culæ & exanthemata retroaguntur, tormina in ventre & diarrhoeæ cum ſingultu inducuntur, & criticæ evacuationes turbantur. Et ab inæquali regimine ac ſubita aeris calidi in frigidum, vel contra mutatione, eadem fere, quam ex frigido, accidunt incommoda. Interim quia aer impurus continuo hauſtus inſpiratione, viribus infenſiſſimus, cavendum, ne æger in humiliori conclavi vappido aere pleno decumbat; ſed aer potius morbidis exhalationibus fœtus, provide emittendus, & purus admittendus.

§. II.

Perſpiratio cuſtodiatur.

Dein ſummo providendum eſt ſtudio, ut corpus in æquali ſemper maneat perſpiratione, & quo cutaneum cribrum, in his morbis admodum ſenſibile, cujus tamen beneficio optime materiæ peccantis ſecretio fit atque excretio, in æquabili ſemper ſervetur tono. Hinc fugiendæ omni modo mutationes linteaminum, induſiorum & ſtragulorum, nec non tranſitus ex uno lecto in alterum. Ego quidem hanc ob cauſam interdicere ſoleo, ut ægri crebro ſurgant; quin tempore critico, & quo exanthemata prorepunt, præſertim ſi debiles admodum decumbentes, præcipio, ne lectus ſternatur, nec, ſi linteamina nimis madida, nova injiciantur, ſed trita antea & exſiccata probe. Eſt quoque admodum ſalutare corpus involvere tunicę talari manicatæ, quam vocant *einen Schlafrock*, pedeſque tibialibus induere, ſicque in lecto decumbere, quo omnis auræ frigidioris acceſſus arceatur.

§. III.

Situs erectus vitandus.

Tum vitandus erectus corporis, & capitis, tam in lecto, quam extra eum ſitus, tanto magis, ubi pulſus debilis & ſumma virium proſtratio, nec non ubi morbus in vigore. Inde enim ob debilem cordis pulſum non ſufficiens ſanguinis copia perpendiculari via ad caput pelli poteſt, lipothymia facile obrepit, imminuitur, vel ſiſtitur cordis & ſanguinis motus, omnes motus ad interiora vertuntur, fibroſa & tubuloſa cutis ſubſtantia contrahitur, materia exanthematica, pejoris nunc quam antea indolis, retropellitur, & ad nervoſas partes delata, convulſiones, deliria, vel etiam ſphacelationes funeſtas paullo poſt ſuſcitat. Id quod plurimis exemplis habeo confirmatum, & uberius meo ex conſilio excuſſum eſt in diſſertatione *de ſitu erecto in morbis periculoſis noxio*.

§. IV.

Animus ſit tranquillus & erectus.

Porro animus tranquillus & erectus ſervandus, omneſque occaſiones præſcindendæ, quæ ad metum, puſillanimitatem, iram, vel terrorem ægrum permovere aptæ. Mens potius ſolatio & ſalutis ſpe erigenda, quam mortis periculi denunciatione dejicienda. Ego certe novi febribus ejuſmodi decumbentes, qui forſan non fuiſſent mortui, niſi a theologis & medicis intempeſtiva mortis prædictione & inculcatione, horror & metus ipſis fuiſſet incuſſus ingens, omnibus poſtea illico in pejus mutatis.

§. V.

Alimenta vitentur.

Præterea neque in principio, neque in declinatione, multo minus in ſtatu morbi, laborantes onerare decet alimentis, quæ ex carnibus, ovis & pinguibus parata, uti ſunt illa juſcula ſic dicta confortantia, *die Krafft Bruhen*. Non enim non in manifeſtum damnum cedere poſſunt, quia præſente jam virium defectu & humorum impuritate, vires magis aggravant, cruditates generant, materiamque & fomitem morbi augent. Memori potius mente tenendus veriſſimus ille practicus *Hippocratis* canon: *corpora impura quo plus nutriveris, eo magis læſeris.* Mihi quam plurima nota ſunt exempla eorum, quibus remittente morbi & ſymptomatum atrocia, prępoſtera liberalitate cibi alibiles congeſti, cum præſentaneo damno, ſubſequente mox anxietate pręcordiorum, inquietudine, virium debilitate, quin ipſa morte.

§. VI.

Pharmaca valida nocent. In medicamentorum autem uſu, ceu perpetuum axioma tenendum: nunquam validiora commoventia & volatilia, emetica, purgantia, diuretica, nec non ſudorifera nimis ſpirituoſa & expellentia, eſſe propinanda. Nihil enim vi & impetuoſe hoc in morbo agendum, in quo naturæ quam maxime viget opus, cui omne nimium inimiciſſimum, temperata vero & moderata amiciſſima.

§. VII.

Medicamenta opportune danda. Deinceps quum hæ febres habeant certos ſuos typos, ſuas periodos, certis temporibus exacerbationes & remiſſiones; multum omnino refert, ut medicus hæc tempora & medendi opportunitatem obſervet. Quod ſi non facit, plus damni, quam emolumenti affert. Res enim in medendo maximi eſt momenti, ut quis ſciat, quę tempore exacerbationis, ante, & poſt hanc, ſub declinatione & remiſſione, danda. Paucis igitur in genere notari velim: quod ſub æſtu & ſymptomatum intenſione, humectantia, diluentia, pulveres abſorbentes nitroſi ſuperius deſcripti, nec non acidula, cum valde moderato externo regimine propinare expediat. Finito vero paroxyſmo, quando cutis laxa, mollior & ad excretiones diſpoſita, analeptica, excitantia, vel, ſi opus bezoardica, perſpirationem moventia, nec non infuſum theiforme ex veronica, ſcordio & liquiritia, exhibere decet. Et quum alvi fluxu ſæpius ſolvi ſoleat morbus, is utique nunquam ſiſtendus, præſertim circa tempora critica, nec adſtringentibus, nec ſedativis, nec opiatis, ſed ſi natura ad hanc excretionem inclinat, nec tamen rite ſuccedit, ſecundanda potius eadem tutiſſime per laxans mannatum ſuper deſcriptum, & tamarindinata.

§. VIII.

Corporis temperamento accommodanda. Quia etiam corpora ægrotantium non ſunt unius ejuſdemque indolis ac temperamenti, ſed in quibuſdam motus vegetiores & intenſiores, humores quoque calidiores & agiliores, in aliis viciſſim motus languidiores & tardiores, ac humores lentiores magiſque viſcidi; curate utique hæc a prudenti medico diſcernenda cum humorum quantitate, & motus ubiq; ad temperamentum, convenientem proportionē & ęquilibrium reducendi. Hinc ubi nimius æſtus internus & externus, oris ſiccitas cum ſiti, & inde vigiliæ nimiæ pertimeſcendæ, ibi nitroſa & potus diluentes, crebrius, ſed moderate, offerre expedit. Contra ea, quando in temperamento ſegni, phlegmatico, meticuloſo, mitis admodum calor, ſitis nulla, pulſus debilis & languidus, cum virium proſtratione, ſomnolentia mentiſque torpore, a refrigerantibus abſtinendum, & analepticis potius ac bezoardicis eſſentiis, crebrius itidem, ſed parcius datis, pugnandum. Quum impuritas ſulphurea & acetoſa in humoribus peccat, & exanthemata magis ad rubræ purpuræ naturam accedunt, pulveres bezoardici fixiores, item diluentia, demulcentia, emulſiones & liquor noſter anodynus mineralis omnibus fere palmam præripiunt. Et in vappeſcentia ſive corruptione lymphæ acetoſa, accedente ea propter alba purpura, præter fixa diaphoretica, liquor bezoardicus *Buſſii*, cum liquore anodyno, proficuus.

§. IX.

Symptomatibus medendum. Quamvis autem in periculoſis hiſce febribus, non adeo ſcrupuloſa ſymptomatum ratio ſit habenda, ſed potius affectus primarii, cujus hæc effectus & producta; quandoque tamen neceſſarium eſt, ut imminentia eadem arceatur, vel periculum, quod præſentia minantur, avertatur. Ex his ſunt cephalalgię atque deliria, ad quę declinanda optimum utique eſt domeſticum remedium, pullos columbarum, vel gallinarum recenter diſciſſos, capiti raſo applicare, vel epithema ex pane, cum ſale, nitro, camphora, oleo ligni Rhodii & nucleis ceraſorum vel perſicorum, fronti atque temporibus circumponere. In animi deliquiis,

vomitu, ſingultu, ſyncope, cardialgia & ſummis anguſtiis, emplaſtrum ex theriaca, oleo nuciſtæ expreſſo, camphora, balſamo Peruviano, croco, oleo de cedro & pauxillo ſpiritus vini, præcordiorum regioni applicandum. In faucium ardore & ſiccitate, gelatina cornu cervi, cum ſucco limonum & ſaccharo cantho, ſyrupus diamoron, nec non oris collutio cum decocto ficuum, ſyrupo diamoron & nitro, opem ferunt egregiam. Urgente ſopore, fricentur ſuræ & plantæ cum aceto rutaceo, vel veſicatorium noſtrum temperatum, magnitudine dimidii thaleri, ſuris apponatur. Et ſi purpura retrocedens anxietates facit & inquietudines, liquor bezoardicus *Buſſii*, vel liquor cornu cervi ſuccinatus, cum ſpiritu nitri dulci, vel liquore anodyno minerali, ex uſu eſt. In tuſſi oleum amygdalarum dulcium & croci extractum.

§. X.

Excretiones moderandæ.

Inter excretiones, quæ metum incutiunt, eſt ſanguinis per nares ſtillicidium. Prodit hoc ſanguinis ad caput jam infirmum congeſtionem, ex ſpaſmis inferiorum. Hinc ſi proportionatus & moderatus eſt fluxus, cum ſanguinis in corpore abundantia, non adeo nocet, ſed potius graves capitis affectus avertit, id quod tamen rarius evenit. Quando vero paucæ tantum ſanguinis guttæ ſtillant, nullum inde levamen, ſed potius præſagium delirii & inflammationis faucium. Et ubi effuſus manat, vires proſternuntur, excretiones cutaneæ ad interiora reſtringuntur, & exanthemata, quæ adſunt, non ſine diſcrimine diſparent. Ad avertendum igitur ſanguinis ad caput confluxum, pedes ſemper in moderato calore & madore ſervandi, omneque frigus arcendum. Hunc etiam in finem conducibile veſicatorium, noſtra ex inventione temperatum, nec nimis dolens, ſuris apponere, alvumque ſervare apertam, vel per temperata nitroſa, moderate & crebro data, vel clyſtere, vel infuſo mannato. Et eadem quoque juvant, ſi hæmorrhagiæ nimiæ. Ubi vero parcius juſto nares ſtillant, ſanguis tamen, teſtibus oculis rubicundis, torvis, & arteriis temporalibus valide pulſantibus, ad caput impetuoſius confluit, præter jam dicta revellentia, derivantia, & cucurbitulas nuchæ admotas, ſtillicidium proritare expedit, vel per intruſum naribus ſtramineum culmum, vel ſcarificatorio inſtrumento. Ubi nimius alvi fluxus, pulveribus bezoardicis aliquot tantum grana corticis chaccarillæ admiſcenda, externis tamen potius, quam internis excretio moderanda, & abdomen balſamo ſtomachali ex oleo nuciſtæ expreſſo, menthæ & balſamo de Peru inungendum. In ſudore effuſiori ſtragulorum calor quam maxime evitandus, & abſtinendum a potu infuſorum theiformium, ac uſurpandæ ſpecies de hyacintho cum nitro. Et ſi vomitus & ſingultus urgent, præter commendatum externum linimentum, liquore anodyno cum liquore bezoardico, nihil efficacius.

§. XI.

Venæ ſectio emetica & veſicatoria cum diſtinctione uſurpanda.

Venæ ſectio in exanthematicis hiſce febribus cum ſumma circumſpectione adminiſtranda. Magis enim ad præſervationem facit, quam ad curationem. Hinc in gravidis & fœminis, quæ nimiis ſanguinis per uterum profluviis obnoxiæ, quum tempus vernum & hyems præceſſit nimis rigida, non ſine fructu ſanguis mittitur, id quod etiam tenendum de iis, qui purpuræ ſcorbuticæ patent, & morbi hujus inſultum metuunt. Viciſſim, ubi jam virium enormis lapſus, morbus ex cacochymia ortus jam præſens eſt, catarrhoſæ affectiones complicantur, febreſque ob aerem vappidum nebuloſum malignæ & putridæ graſſantur, plane a ſanguinis miſſione abſtinendum. De primam regionem vacuantibus monendum: quod ſi morbus invadit corpus, cujus ventriculus, copia alimentorum, præſertim incongruorum, recenter farctus,

ctus, tartarus emeticus; in infuſo mannato ad unum, vel duo grana datus, eximie ſit proficuus. Nam licet ejuſmodi pharmacum vacuans malignitati non directe reſiſtat, quia tamen materiam & fomitem morbi ſubtrahit, multum omnino facit ad curationem ipſam. Sed ſi quid movendum, heic maxime, ſapienti *Hippocratis* effato, movendum in principio. Veſicatoriis multum in his febribus tribuunt plures. Ego vero ita cenſeo: habent locum, ſi metus retroceſſionis exanthematum, ſi natura corporis tarda in excretione, ſopor & torpor adeſt. Tum novi, a veſicatoriis brachiis, vel ſuris appoſitis, mox totum corpus purpura rubra vel alba fuiſſe conſperſum. Sed noſtrum temperatum hic etiam commendamus veſicatorium.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Febris Maligna Petechizans anno cIↃIↃcxcIIx. Halæ Epidemica.

Conſtitutio aeris præcedens inſalubris. Varium admodum, maxima tamen ex parte nubilum & pluvioſum cœlum autumno anni ſuperioris ſeculi xcIIx. regnarat, hyems quoque præter morem tepida & humida, autumno fere ſimilis fuerat, & ver ſubſequentis anni 99. pariter juſto calidiorem & humidiorem habuerat aeris ſtatum, ventis ſemper fere ex auſtro ſpirantibus. Hæc autem præternaturalis diuturna & inſalubris temporum anni conſtitutio peſſime mortalium affecit corpora. Inde quippe fibræ motrices nimium laxatæ, ſuccorum ſpirituaſcentia depreſſa, vitalis humorum progreſſus multum retardatus, ſed & excretiones, potiſſimumque omnium ſaluberrima perſpiratio, turbatæ, omnibus ſuccis impuritas ad corruptionem prona inducta, corporibuſque magna ad morbos diſpoſitio ingenita. Exceperunt igitur varii morbi, partim putridi & maligni, partim a ſeri redundantia & in locis glanduloſis ſtaſi pendentes. Inter eos, qui populares habuerunt circuitus, fuerunt variolæ & febres malignæ petechizantes. Nimirum circa æquinoctium autumnale anni 98. cœpit variolarum morbus, & per ſex fere menſes tanta inſtitit vehementia, ut vix ullus, qui ipſum nondum expertus, maneret immunis, uti quidem ſuperius *capite 7. pag. 162. ſeqq.* enumeravimus. Circa æquinoctium autem vernale anni 99. gravior adhuc prodiit lues, adultis præcipue infeſta, & ſtragem edidit haud levem, febris nempe maligna, petechiis variiſque exanthematibus comitata, cujus genium, ingreſſum, atque decurſum, ex propria attenta obſervatione jam fuſius paulo delineabimus.

Scilicet invaſit hic morbus ratione ætatis, maxime juvenes & viros; tenellis, puerili ætati & ſenibus pepercit: ratione ſexus majorem edidit ſtragem in maribus, quam fœminis. Dein infeſtavit potiſſimum perſonas conſtitutionis ſanguineæ, item ſanguineo-phlegmaticæ, nec non ſanguine abundantes, obeſos, habitus corporis laxioris, ſpongioſioris, & venis plurimis anguſtis tamen & exilibus diſtincti. Graciliores autem, cholerici & illi, quibus fibræ magis ſtrictæ & venæ amplæ, non tam frequenter eodem affecti. Inſenſiſſimus, immo lethalis fuit iis, qui ex nimia intemperantia, præſertim vini generoſi abuſu, nimia voracitate & crebrioribus animi commotionibus, ſanguinis impuritatem & cacochymiam ſibi contraxerunt, vel ex morbis prægreſſis, aut aliis cauſis corpus obtinuerunt jam imbecille. Sine contagio ipſum hunc morbum fuiſſe ſubnatum & intus progeneratum, frequens docuit experientia. Contagii autem vis non in omnes promiſcue ſe exſeruit, sed maxime in vicinos atque diſpoſitos, ita ut plures iiſdem *Quos invaſerit morbus & quibus capitalis.*

in

in ædibus ſimul ægrotarint. Rariſſimi fuerunt ex peregre accedentibus, qui lue infecti.

Symptomata eſſentialia. Omnes autem, quotquot corripuit hic morbus, hiſce affecit pathematibus, ex quibus, ceu pathognomonicis ſignis, cognoſcendus fuit. Inſignis & ſubita ſtatim inter initia & per totum decurſum morbi durans, adfuit virium jactura atque proſtratio, & tanta laſſitudo & gravitas detinuit membra, ut ægri præ debilitate nec corpus movere, nec erecta ſtatura incedere potuerint, ſed illico vertigo, vel leve animi deliquium, non ſine inſigni vitæ diſcrimine, acceſſerit. Pulſus dein arteriarum deprehenſus debilis, parvus, frequens tamen, interdum majori, interdum minori celeritate & inæqualitate micans. Calor porro ut plurimum viſus remiſſior & minor, ſitis quoque non adeo magna & urina ſanorum ſimillima, ſed vigilia, aut in aliis ſomnolentia, perſtitit continua.

Quoad temperamenta diverſa. Pro temperamentorum tamen ætatumque diverſitate, nec non rerum externarum acceſſione, diſcreparunt ſymptomata. In ſanguineis confuſus & inconſtans fuit decurſus, dorſi autem dolor major, anxietas præcordiorum gravior, cephalalgia acutior, cum faciei & oculorum rubore, vigilia & delirio, maculæ etiam rubræ affatim in iis fuerunt conſpicuæ. Qui ſanguinem mobiliorem & biliosum aluerunt, ſub ſtrictiori corporis habitu, majorem experti ſunt ardorem externum, vigiliam cum æſtu, corporis jactatione & inquietudine; acceſſit etiam in his loquacitas, faucium inflammatio, delirium, oculis ſimul protuberantibus, ferocibus atque ſplendentibus. Qui laxiorem & obeſum corporis geſſerunt habitum, cum ſanguine copioſo, ſero viſcido ſcatente, non adeo mordaci calore, nec ſiti, nec inquietudine affecti ſunt, ſed ſomnolenti, debiliſſimi & moroſe taciturni jacuerunt. Somnus vero ut plurimum fuit turbulentus, variiſque abſonis inſomniis interturbatus, a quo male habuerunt & expergefacti leviter ut plurimum delirarunt. In melancholicis ſimilia ſunt obſervata.

Nec non excretiones & quidem diarrhœas. Quoad excretiones etiam diverſa annotata phænomena. In nonnullis per totum morbum diarrhœa moderata neque inſalutari ſpumoſa & variegati coloris ſeceſſerunt. Plurimis accidit id circa dies criticos, ſeptimum, nonum, undecimum. vel decimum quartum, cum copioſo ſudore, ac critica quam maxime ſalutaris fuit excretio. Quin, non tantum hoc tempore, ſed & alio, quo ſimiles continuæ putridæ febres graſſatæ, notavi, ſemper magis e re ægrorum fuiſſe, quando alvus lubrica & fluxa, quam ſi obſtructa. Tum enim majores anxietates, cephalalgiæ, inflammatorii faucium affectus, vel purpura alba, cum vitæ diſcrimine ſucceſſerunt.

Sudores. Sudorum ratio non fuit ubique eadem: continuo quippe & per totum morbum manantes, morbi malignitatem, naturæ imbecillitatem infelicemque ſignificarunt eventum; lenis autem ſudor & mador continuus boni ominis præbuit ſignum. Quando etiam ægri nono, vel undecimo die copioſius ſudare cœperunt, præcedente, vel etiam erumpente ſimul alvi fluxu, ſymptomata multum remiſerunt, animi rediit vigor atque conſtantia, nec non pulſuum æquales ictus, cum optata ſpe ſanitatis. Nec quiſquam fere morbum hunc evaſit periculoſiſſimum, quam diarrhœa, vel ſudore, vel utroque ſimul. Interdum tamen effuſius & longius manavit ſudor, ad hebdomadem fere, ac vires exhauriens hectici morbi metum incuſſit.

Hæmorrhagias. Narium hæmorrhagia largior ex voto non ceſſit, præſertim crebrius repetens; vidimus tamen & in principio copioſam, cum diarrhœa ſimul erumpentem, ſine vitæ periculo. Menſium quoque fluxus liberalis ad-

modum tertio, vel quarto morbi die, innoxius tamen, prodiit. Sanguinis vero per ani venas ſtillicidium, quantum quidem novi, viſum eſt in nemine.

Urinam. Urinæ ut plurimum fuerunt ſanorum ſimiles, interdum tenues & turbidæ ac pallidæ, ſine ſedimento, quod circa decimum quartum, immo vigeſimum diem, cum aliis fauſtis præſagii ſignis, comparuit. A non nullis tamen urinæ ſtatim poſt emiſſionem turbidæ redditæ, non ſine fœtore. In quibuſdam tertio ſtatim morbi die effuſe ſeceſſit, ſuccedente gravativo ſimul capitis dolore, torpore mentiſque ſtupore ac turbatione, quæ accedente die ſeptimo copioſo ſudore, feliciter evanuerunt & ægri ſervati. Quidam viciſſim, maximeque ii, qui diarrhœam, vel vomitum frequentem experti, per aliquot dies parciſſime urinam, limpidam inſtar aquæ, reddiderunt.

Vomitū. Vomitum cum ſingultu per totum fere morbi curſum obſervavimus lethalem. Conatus autem ad vomendum fuit frequentior, præſertim poſt aſſumta medicamenta, vel quando ægri ante morbi inſultum gravi terrore perculſi, aut in principio emeticum aſſumſerunt validius. In non nullis peculiare hoc funeſti ominis ſymptoma viſum, quod liquidum aſſumtum & in ſtomachum delatum, accedente leviore corporis commotione, vel erectione tantum, iterum in os cum murmure ac borborygmo aſcenderit, ac limpidus humor, duo fere cochlearia complens, eructatus. Vidi inprimis hoc cum ſingultu per aliquot dies in viro honorato, in quo inſtituta poſt mortem ſectione, hepar in concava parte plane putridum, nigrum, inſtar picis, nec non in diaphragmate, duodeno, & parte pylori, ſphaceloſa comparuit corruptio.

Et exanthemata. Exanthematibus quidam plane caruerunt, quidam confertim obſeſſi. Hęc in non nullis antequam lecto affigerentur, quum adhuc non niſi de languore conquererentur, inter initia ſtatim comparuerunt, minus fauſto eventu. In aliis circa diem ſeptimum, vel nonum in conſpectum prodierunt, bono cum omine. Occuparunt autem ut plurimum collum, dorſum, femora, parcius abdomen pedes & manus, rarius etiam faciem, in uno tamen circa frontem, tempora & mentum rubicundæ admodum conſpicuæ fuerunt maculæ petechiales. Meliores fuerunt parvæ & rubræ, pejores magnæ, lividæ & ad viridem, vel violaceum colorem accedentes. Præterea in iis, quibus alvus tenſa erat & dura cutiſque ſicca & arida, nono inprimis, vel decimo morbi die, quum petechiæ diſparere inceperunt, maximis cum anxietatibus, extremorum refrigeratione ſummaque virium & animi defectione, ſucceſſit exanthema peſſimi moris miliare, purpura nempe alba, multoſque tam antequam prodiret atrociſſimis ſymptomatibus, quam etiam poſtquam prodiiſſet, ob vires penitus jam fractas, interfecit.

Signa mala. Rarius morbum evaſerunt, continua mortis formidine detenti, nec non qui medicamenta reſpuerunt, qui obeſi fuerunt, & copioſum ac impurum aluerunt in venis ſanguinem. Funeſti ominis fuerunt ſudores frigidi, cum pulſu frequenti, debiliſſimo, & intermittente, reſpiratione intenſa, & acciſa, deliriis, convulſivis motibus, ſeu tendinum in manuum carpis contractione. Delirium nunciarunt oculi feroces, cum rubedine & illacrymatione, ſitis defectus, inquietudo & jactatio corporis, pulſus celer & faciei inflatio. Peſſima quoque macularum retroceſſio, quę vel admiſſo improvide frigore, vel terrore incuſſo, vel corpore diutius erecto, inducta. Hac enim facta, mox ſumma debilitas, corporis refrigeratio, reſpiratio anheloſa & anxietas pręcordiorum graviſſima, cum vitæ diſcrimine.

bona. In bonis viciſſim fuerunt, quietus corporis decubitus, mentis conſtantia, ſitis, ſomnolentia, macularum die ſeptimo demum, vel nono proceſſus legiti-

gitimus, alvus liquida, ſurditas circa diem criticum eveniens & aliquamdiu perdurans, idque maxime in iis, qui habitu fuerunt graciles, tenues, cum fibris ſtrictioribus.

Eventus. Qui mortui, die ut plurimum undecimo, nonnulli tamen etiam ſeptimo, diem obierunt. Qui autem ſanitatem recuperarunt, die undecimo, vel etiam decimo quarto, quin decimo demum octavo, virium reſtaurationem & ſymptomatum remiſſionem ſunt experti. Sex tamen plerumque hebdomadum ſpatio, antequam perfecte ſanarentur, opus habuerunt, ac medio quippe tempore febris ſoluta eſt, & reliquum, tam ad tollenda ſupervenientia accidentia, quam ad vires recolligendas impenſum.

Victus & regimen. In regimine commendata uſura aeris ſereni, limpidi, puri, temperate calidi; hypocauſta enim nimis calefacta, vel exceſſivus calor a ſtragulis, ſemper fere, vires exhauriendo & excretorios actus turbando, nocuerunt. Cibi, præcipue ſolidi, admiſſi nulli, ſed in declinatione & poſt illam, tantum liquidi & facilis ſolutionis aſſumti. Uſus vero ciborum liberalis, etiam nutrientium & juſculorum ſic dictorum confortantium, particulis oleoſis alibilibus fœtorum, præſentiſſimum attulit damnum, inprimis circa dies criticos, in ſtatu morbi, aut præſentibus evacuationibus criticis, & inde mox major virium jactura cum excretionum turbatione inducta. Quin novi, largiorem ciborum ſolidorum declinante morbo uſum, gravem peperiſſe recidivam. Nihil autem fere magis nocivum fuit, quam ſitus erectus. De quo quidē ſilent practicorum libri; ego vero non tantum in hoc, ſed & aliis malignis & acutis exanthematicis morbis notavi multoties, quod ſi ægrotantes diutius corpus in erecta ſervarint ſtatura, ſive ſurgentes, ſive in lecto ſedentes, vehementia morbi mirifice increverit, quin ipſa mors exceperit. Inde enim illico ſumma affecti debilitate & animi quaſi deliquio, anxietate præcordiorum, extremorum frigore & maculæ in cute conſpicuę evanuerunt, cum vitę periculo. Neque hoc, uti vulgo creditur, ob admiſſum frigus accidit, ſed iis etiam, qui in calore detenti & ab omni frigoris acceſſu probe ſunt defenſi, ob languidiorem ſanguinis ex corde perpendiculari via ad caput pulſum.

Calida alexipharmaca nocuerunt. Ex medicamentis alexipharmaca, ſalia volatilia, bezoardica calida & ſpirituoſa, licet ceu efficaciſſima vulgo commendentur, plus damni, quam emolumenti attulerunt, prę ſertim liberalius & cum calido regimine exhibita. Diſſolutionem enim ſanguinis elementorum promoverunt, & ob id majorem petechiarum fecerunt copiam; vel cephalalgias etiam, anxietates, inflammationes, vel etiam ſudores copioſos, ſuſcitarunt. Quin novimus his ad præſervationem cum regimine aſſumptis, mox ipſo contagio corpus fuiſſe affectum. Fuit tamen, ubi hæc volatilia alexipharmaca analepticis mixta, moderate & caute uſurpata, opem tulerunt egregiam, tum nempe, ubi ex macularum retroceſſione, vel corporis, ſive ex terrore, ſive ex frigoris externi admiſſione, aut ſtatura erecta, refrigeratione, anxietates & debilitates inſenſiſſimæ ſubſequutæ. Suaſimus etiam moderatum horum uſum ſtatim in principio, quum circulatio ſanguinis adhuc in vigore eſſet, quo magna materiæ peccantis portio cum fructu diſſipata. Sudoriferum tamen non ſimul injunximus regimen, nec iis uſi ſumus in plethoricis & cacochymicis. Neque minus eo tempore, quo criſis initit, vel etiam jam adfuit, bezoardica volatilia in moderata doſi, criticas evacuationes, debilem & languidum motum reſuſcitando, egregie ſecundarunt. Cauti tantum fuimus & parci, ne nimios ſudores efficeremus & ad lentas febres induceremus diſpoſitionem.

De venæ ſectione. Sanguinis miſſio ad arcendum morbi incurſum proficua obſervata, in corporibus plethoricis & quibus ſanguinis evacuationes tam ſpontaneæ,

quam artificiales conſuetæ: contra ea, quando jam debilitas & virium proſtratio inſignis adfuit, minus feliciter ceſſit venæ ſectio. Non enim putredinem tollere apta fuit, ſed corpora inde magis potius debilitata, ut morbo ſuperando facta imparia.

De vomitoriis, veſicantibus & opiatis.

Vomitoria lenia in iis, quibus prima corporis regio vitioſorum humorum copia obſeſſa, præſervationis ergo ante inſultum morbi, opem tulerunt exoptatam. Novi etiam ipſo in morbi principio eadem profuiſſe; verum circa morbi progreſſum ac ſtatum, continuum vomendi deſiderium, nauſeam, ardorem circa regionem cordis & anxietatem cardialgicam ſuſcitarunt, vel potius hiſce malis præbuerunt cauſam. Veſicatoria ab aliis nobis eximie laudata, in ſtatu morbi, ubi delirium, vel ſopor & convulſiones ægrum afflixerunt, cervici admota. Opiata omniaque ſoporifera rejecimus, propter pulſum debilem & motus vitales jam languentes, quippe quæ vires magis debilitando & excretiones retardando, majorem efficiunt malignitatem & ad mortem aditum parant placidum quidem, ſed certum.

Materia medicamentorum.

Materia vero eorum, quæ a nobis uſurpata & ſalubria deprehenſa, fuit hæc: ex aquis; florum ſambuci, acaciæ, tiliæ, ulmariæ, roſarum, herbæ ſcordii, ſcabioſæ, cardui benedicti; ex ſyrupis: acetoſitatis citri, granatorum, cum julepo roſarum; ex pulveribus: mater perlarum, antimonium diaphoreticum, lapides cancrorum, ſuccinum, terra ſigillata, cornu cervi uſtum, philoſophice præparatum, nitrum purum; ex alexiparmacis: camphora, eſſentia & extractum ſcordii, vincetoxici, mixtura ſimplex, ſpiritus & tinctura bezoardica; ex acidis: ſpiritus vitrioli philoſophicus & nitri dulcis; ex humectantibus: decoctum ſcorzoneræ, raſuræ cornu cervi, item gelatina cornu cervi; ex analepticis: aqua florum aurantiorum, oleum citri recens cum ſaccharo, confectio alkermes, de hyacintho, balſamus noſter vitæ externe; ex antiſpaſmodicis: eſſentia caſtorei, cinnabaris, ſpiritus cornu cervi ſuccinatus.

Medendi methodus.

Ex his varii generis formulæ pro circumſtantiarum ratione concinnatæ & methodus iiſdem utendi ita inſtructa: in principio morbi pulvis bezoardicus, cum nitro & pauxillo camphoræ remixtus, iterato aliquoties exhibitus; per morbi dein progreſſum & ſtatum, mixturæ ex aquis temperatis, diaphoreticis, analepticis, antiſpaſmodicis & pulveribus cordialibus bezoardicis cum ſucco citri aliquamdiu datæ. Potui inditum nitrum, vel ſpiritus vitrioli philoſophicus, aut clyſſus antimonii ſulphuratus, qui alvum fluidam ſervat. Et frequens potus decocti cornu cervi citrati, item radicis ſcorzoneræ, calidus & frigidus, admodum proficuus notatus. Circa diem criticum leniora alexipharmaca & quæ ſudorem promovere poterant adjecta, quando natura ad ſudorem movendum ſe armavit & non ſuffecit. Hinc vel mixtura, vel tinctura bezoardica, vel eſſentia ſcordii, mixturis indita.

Symptomatum medicatio.

Hæc optima & ſecuriſſima fuit medendi methodus & plus quam centies probata. Symptomatibus autem hac obviam itum ratione: in nimio vomitu, anxietate præcordiorum, enormibus diarrhœis & ventris torminibus, externe theriaca cum oleo nucis moſchatæ expreſſo, camphora, oleo caryophyllorum & balſamo Peruviano mixta, regioni ſtomachali appoſita. In diarrhœa etiam nimia vires exhauriente uſurpatus pulvis bezoardicus nitroſus, cum momento camphoræ & theriacæ cœleſtis. In phrenitide & acuto capitis dolore cum fructu externe admovimus ſpiritum vini camphoratum & ſalis ammoniaci, cum oleo rutæ, lavendulæ. Si alvus nimis adſtricta, vel tormina in ventre afflixerunt, expertiſſimi fuerunt clyſteres lenientes, vel pure oleoſi. Ad erigendas vires, ſpirituoſa, confortantia, aromatica,

ex-

externe pulſibus & ſcrobiculo cordis appoſita, vel naribus ſuſcepta, opem tulerunt egregiam. Ad fallendam ſitim egregium fuit electuarium, ex ſaccharo Canarienſi & ſpiritu nitri dulci.

Præſervatio. Qui demum ab epidemica hac lue ſibi metuerunt, ii prudenti medicorum conſilio de fenſi purgationibus lenioribus, pilulis nempe ex extractis balſamicis amaricantibus, rhabarbarinis & aloeticis. Plethoricis ſanguinis ſubtractio rite adminiſtrata. Ad ſanguinem vero fluxilem ſervandum, & dyſcraſiam cum malignitate arcendam, commendari meruit infuſum veronicę & ſcordii, omnibus individuis accommodum. Accedere præterea debuit decens vivendi ratio, cibus & potus moderatus, temperatus nec varius; abſtinendum ab affectibus animi, vires omni modo cuſtodiendæ, corpus a refrigeratione defendendum, & ipſe aer humidus & vapidus corrigendus accenſione lignorum & gummatum reſinorum.

OBSERVATIO II.

Conſtitutio aeris & morborum epidemica anni 1728. Ego quidem per omnem vitam non facile memini, ullum annum adeo, quoad tempeſtatum aeriſque conſtitutionem, ab ordinario ſtatu declinaſſe & quaſi præternaturalem fuiſſe, quam elapſum 1728. Etenim Martio jam menſe cœlum regnavit præter morem calidum & ſubſequentibus menſibus calor cum ſiccitate adauctus ſicque ad medium uſq; Septemb. duravit. Intervenerunt tamen ſubinde dies & noctes frigidæ admodum & rigidæ, quibus adeo in contrarium mutatus ſubito aeris habitus, ut præcipitante etiam Aprili noctu in glaciem a gelu aquę denſarentur. Autumno poſtea tempeſtas ingruit ac perſtitit humida & frigiduſcula fœcunda. Sub finem demum, Decembri & Januario ſequenti, ſucceſſit præter conſuetudinem algidiſſima hyiems, ita ut gelu 6. 7. 10. 12. & 13. Januarii die, intenſiſſimum illud poſt hominum memoriam anni 1709. ſi non ſuperaret, certo tamen æquaret. Frigidiſſimam autem hanc tempeſtatem ſubito iterum excepit leniſſima auſtralis die 14. aura, quæ copioſiſſimam nivem cum glacie mox liquavit, interſperſis ſubinde pluviis. Mira etiam ſub hac cœli viciſſitudine obſervata argenti vivi in barometro, ratione deſcenſus & aſcenſus, crebra & quotidie fere mutatio, qualem me per triginta annos vix unquam vidiſſe recordor, adeo etiam, ut vel una nocte, a vigeſimo ſeptimo gradu, ad duodecimum, quin octavum delaberetur; luculento indicio, non modo valde ſubitam ratione caloris & frigoris in thermometro, ſed etiam gravitatis aeris, mutationem ac varietatem factam fuiſſe. Hæc autem inſolita & peculiaris aeris annique temporum conſtitutio, non potuit non ingentem etiam mutationem animantium & maxime humanis corporibus inferre functiones tam vitales, quam naturales, potiſſimumque ſecretorios & excretorios actus, turbare atque pervertere, & materiam ac diſpoſitionem ad diverſi & inſueti etiam generis morbos ingignere. Hinc igitur factum eſt, ut non modo in univerſa Germania, ſed & Belgio, Anglia & alibi, tam uberi proventu enati fuerint morbi, quam vix alio tẽpore viſum unquam. Decurrente quippe vere, æſtate & autumno, febres variæ intermittentes, tertianæ ſimplices, duplices & continuæ, quartanæ ſimplices & duplices, crebrius recidivantes, valde anomalæ & irregulares, in quibuſdam malignitatis ſpeciem referentes, contagio infeſtæ, ſępe purpuraceo exanthemate ſtipatę, prodierunt affatim. Variolæ quoque & morbilli non ſiluerunt, & quidam præterea diarrhœa & dyſenteria affecti. Octobre vero & Novembre appetente deſierunt intermittentes irregulares & ſucceſſerunt catarrhales, pro diverſitate & impuritate corporum, plus minus benignę vel malignę,

ac per Decembrem etiam ac Januarium infeſtarunt, factæ ſimul contagioſæ, cum exanthematibus, petechiis ſpuriis ac purpura. In plurimis cum horripilatione, virium proſtratione, contuſivo artuum dolore, temulentia capitis, juncta raucedine, gravedine & pectoris infarctu, inceperunt, & quotidie circa noctem, quæ ut plurimum inſomnis fuit, major facta inquietudo cum æſtu. In ſpurcis admodum corporibus, quarto, vel etiam ſeptimo die comparuerunt exanthemata, petechiæ maxime ſpuriæ & purpura alba, vel rubra, vel utraque ſimul, modo cum, modo ſine levamine. Optime potius morbus ſolutus vel ſudore largo, vel alvi fluxu, vel cõpioſo ſcreatu. In benignioribus catarrhalibus cum violenta & convulſiva tuſſi, faucium tumore, quandoque exulceratione, pectoris copioſo infarctu, parotidum, quin eryſipelaceo faciei tumore, ego diluentibus, ſanguinis æſtum & acrimoniam temperantibus cum fructu ſum uſus. Evacuationem alvinam per infuſum uſitatum mannatum movi, quod ſine ulla moleſtia ſex, vel ſeptem ſedes proritavit, humorumque a pectore, faucibus & capite impetum efficaciter derivavit. Et poſtea pulveribus diaphoreticis cum pauxillo extracti croci, nec non infuſis theiformibus, cura ex voto abſoluta. In iis autem febribus, quæ genii minus benigni viſæ, eadem, quam ſupra expoſitum, ratione, medicationem inſtitui.

Hiſtoria febris petechialis ſpuriæ cum purpura alba.

Ex his quibus exanthemata juncta, memorabilis potiſſimum petechialis mitior, cum purpura alba, cujus hiſtoriam, inprimis ex obſervatione numeroſiſſima praxi occupati medici, ſigillatim percenſere, operæ erit pretium. Cœpit ſcilicet hæc in plurimis cum horripilatione & ſubſequẽte æſtu mitiuſque per duos aut tres primos dies afflixit, ita ut ægri non penitus lecto affigerentur, ſed tantum de doloribus tenſivis in dorſo & artubus, capitis temulentia, virium appetituſque proſtratione conquererentur. Nonnulli conatum vomendi, quidam etiam vomitus experti, plerique tamen primos hoſce dies ſomnolenti, dormiturientes magis, quam vigilantes, tranſegerunt. Accedente autem quarto die, motus febriles graviores acceſſerunt & vix ſequenti mane tantiſper remiſit æſtus, ſimulque ipſo hoc die in quamplurimis ſanguinis per nares erupit ſtillicidium, ac paullo poſt ſub leni madore prodierunt etiam petechiæ. Fuerunt præterea in pleriſque quibus alvi circa hoc tempus obtigit lene profluvium, ad ſeptimum uſque diem, quin quandoque undecimum durans, quod morbi vehementiam imminuit magis, quam adauxit. Abſoluta macularum eruptione, in junioribus potiſſimum, minus meticuloſis & de vita ſollicitis, febris poſtea, ſub levi mentis turbatione, placide & tranquille decurrit & circa decimum quartum diem ad fauſtum exitum pertigit, tantum quod in quibuſdam tuſſis & ſurdaſter ſtatus per octo, vel plures dies durans, remanſit. Quod ſi autem poſt exanthematum efflorescentiam febris impetus cum deliriis increvit potius, undecimo, vel decimo quarto die certo exſpectanda fuit purpura alba. Quæ priuſquam comparuit, ægri ſumma præcordiorum anxietate, inſomnia & ſtricturis circa collum ſunt affecti, ut conquererentur fauces ſtrangulari, ſe ciſtæ eſſe incluſos, teneri, in alieno conclavi & inter peregrinos verſari, rogantes, vincula ut laxentur, ipſique ſuis & quieti redderentur &c. Quod ſi tamen ſub hoc angore & pathematum vehementia purpura in conſpectum venit & deliria cum reliquis ſymptomatibus poſtea ceſſarunt, & hi feliciter evaſerunt. Sed quibus circa 9. diem tendinum ſubſultus, motus tremuli, reſpiratio anheloſa, involuntaria urinæ & alvi excretio acciderunt, licet etiam demum purpura prorepert, decimo, undecimo, vel decimo tertio die ſub convulſivis motibus obierunt. Medendi hiſce febribus

bribus methodus fuit hæc. Adultis & qui venæſectioni aſſueti, ſimul ac conqueri cœperunt, ſanguinis ad ſex, vel octo uncias ſubtractus in pede, omnibuſque quies, moderatus calor & abſtinentia injuncta. Conclavia ſemper in æquali tepore ſervata, nulli, quam poſcenti, cibus datus, potus vero ex cereviſia tenui tepidus & parcis hauſtibus pro lubitu unicuique conceſſus. In medicatione, rejectis expellentibus & alexipharmacis, ternis ſingulis horis, exhibitus pulvis temperans, ex abſorbentibus, tam ſimplicibus, quam acido ſaturatis, cum antimonio diaphoretico & nitro, vel loco hujus potio temperata ex aquis deſtillatis, cum temperantibus & ſyrupo acetoſitatis citri. Comparentibus autem exanthematibus, ad impediendam eorum retroceſſionem, pulveribus temperantibus, interpoſitis ſubinde parcis doſibus, uſus eſſentiæ bezoardicæ, infuſum theiforme potui datum & regimen diapnoicum injunctum. Alvus quidem in pauciſſimis adſtricta, ſed ubi fuit, clyſtere emolliente ſoluta. Adverſus cephalalgias uſurpatus ſpiritus vini camphoratus, vel etiam epithema illud domeſticum ex mica panis, baccis juniperi, ſale & cumino. Reliquorum ſymptomatum, ut inappetentiæ, ſomni defectus & laſſitudinis, minus rationem habuimus & præter analeptica temperata, datum præterea nihil. Cæterum feliciter per Dei gratiam, in omnibus fere qui conſiliis medicis in diæta & regimine rite obtemperarunt, curatio ſucceſſit; ii vero, qui hæc penſi habuerunt, maxima quidem etiam ex parte evaſerunt, ſed in morbos poſtea inciderunt corruptos, lenteſcentes.

Hiſtoria febris malignæ exanthematicæ. Idem hic morbus, iiſdem fere ſymptomatibus, eodem tempore infeſtavit milites noſtros præſidiarios. Scilicet fama percrebuerat, potentiſſimum Poruſſiæ Regem huc venturum, milites lecturum. Hinc præfecti meditationes inſtituerunt campeſtres, ſuoſque per aliquot dies ante diluculum in campum eduxerunt, ut armis ſeſe exercerent. Erat autem October jam adultus, cęlum frigidiuſculum, nebuloſum ac ſubinde pluvioſum, milites tamen minus adverſus aeris injurias ob veſtitum leviorem muniti: male inde ipſorum corpora affecta & diſpoſitio ingenita morboſa, inprimis quum non deeſſent, qui liberali vini aduſti potu corpus calefacere perperam ſatagerent. Ex eo igitur languere cœperunt multi & plures ægrotare, alii catarrhis, alii rheumatiſmis, alii diarrhęis, alii intermittentibus febribus, maximeq; quartanis refractariis, affici, donec exeunte Novembre longe plures adoriretur febris continua maligna exanthematica, & ſucceſſive vel centum inficiens, ad finem uſque Decembris inſiſteret. Quotquot hæc corripuit, omnes primum de inſolito corporis artuumque languore conqueſti ſunt, cum capitis gravitate, appetitus defectu & nauſea. Sequutus dein horror corporis, quem excepit calor & pulſuum celeres, debiles tamen ictus. Poſtea nonnullos primum mitius afflixit pectoris infarctus, cum tuſſi & coryza; alios viciſſim mox ita proſtravit morbi vehementia, ut lecto affigerentur, & ſimul ac vel caput tantum erigerent, lypothymiis afficerentur. Increbuerunt tum, inprimis accedente quarto die pathemata, ſomnus defuit, nauſea urſit, caput & dorſum doluit, pectus oppreſſum fuit, in nonnullis nares ſanguinem ſtillarunt, aliis vomitus, aliis conatus ad hunc accidit, fuerunt maxime inquieti, delirarunt, corpus jactitarunt, de ſummo ſimul angore conqueſti. Exactis inter hęc aliquot diebus, circa quintum, ut plurimum tamen ſeptimum diem, prodierunt maculæ petechiales, optimę roſei & purpurei, peſſimæ lividi & fuſci coloris. Exanthema quoque miliare, maculis hiſce quandoque fuit interſperſum rubrum, vel album, morbumque multum exacerbavit. Longe pejus tamen fuit, ſi poſt nonum, aut undecimum diem hoc acceſſit, viribus jam nimium attritis; quin die de-

mum vigeſimo primo uni id contigiſſe novimus, lethali eventu. In quibuſdam critico ſeptimo die ſudor manavit; in plurimis vero circa quintum vel ſeptimum diem alvus fluere cœpit, ad nonum, vel undecimum uſque diem; & hæ quidem excretiones criticæ ægris in ſalutem evenerunt. Quod ſi vero ſudor ſtatim ab initio fuit effuſior, exanthematibus præſentibus nulla remiſſio, nullum criticis diebus in urina ſedimentum, alvus adſtrictior, cutis arida, ſitis nulla, malum præbuerunt omen, invaleſcente haud ita multo poſt delirio, inquietudine, accedentibus cum ſingultu convulſionibus ac tandem morte. In medicatione harum febrium regimen injunctum moderatum, potus tepidus ſufficiens, ex decocto potiſſimum hordei, cibus interdictus, rejecta calida & alexipharmaca, vomitoria & purgantia, omiſſa quoque venæ ſectio, quæ in binis primum infeliciter ceſſerat. Dati tantum pulveres temperantes nitroſi ac diaphoretici, modo cum, modo ſine ſucco citri, item potiones ex aquis analepticis ac diapnoicis cum antimonio diaphoretico, matre perlarum, cinnabari & aceto. Alvus obſtructa emollientibus clyſteribus reſerata, nimis fluxa calore & pulverum diaphoreticorum uſu ad moderamen traducta, & de reliquo eadem fere ratione, ac ſupra dictum, ſymptomatibus cæteris obviam itum. Feliciter etiam ceſſit curatio, ita ut ex omnibus vix ultra decem mortui, & hi quidem vel nono ſtatim die, vel undecimo accedente purpura. Cæteri fere omnes ſuperato decimo quarto die ſenſim vires cum ſomno & appetitu receperunt ac ſucceſſive cum ſanitate in gratiam redierunt. In quibuſdam tamen per aliquod adhuc tempus reſtitit præter languorem tuſſicula, in aliis etiam paſſim in carnoſis externis partibus effloruerunt furunculi admodum moleſti, congruis præſidiis demum etiam ſanati.

Id igitur ex epidemicæ hujus febris hiſtoria notatu dignum: quod a ſola paulo intenſiori perfrigeratione corporis atque tranſpiratione adhibita, pro diſpoſitione corporum, quatenus plus vel minus impuros in venis, inque prima regione alunt ſuccos, varii generis morboſę affectiones plus, vel minus mali moris, intermittentes nempe, item catarrhales rheumaticæ, petechiales & purpuratæ gigni poſſint. Dein & illud obſervationem meretur, quod contagioſa quidem hæc febris fuerit, non tamen omnes, ſed tantummodo milites infecerit, qui ſimilem perfrigerationem eo tempore paſſi, immunibus a contagio & iis, qui in eadem domo habitarunt, & qui viſitarunt ægrotos. Quod quidem luculento eſt teſtimonio, contagium, ut effectui detur, ſupponere & requirere, corpora, quæ ſuccos ad recipiendum miaſma & ejus activitati obſecundandum diſpoſitos alunt. Tum non prætereundum eſt, quod milites valde proceræ ſtaturę vehementius ægrotaverint & difficilius evaſerint, quam alii minus proceri. Quia enim in proceræ ſtaturæ corporibus, ob longum ac difficilem ſanguinis per venas perpendiculari via regreſſum ad cor, circuitus tardior eſt & languidior ac in parvæ ſtaturæ, excretionem autem & maxime perſpirationis negotium circulum ſanguinis tardiorem, vel celeriorem ſequitur, facile patet, ſub languidiori ſanguinis & humorum circuitu, corpora magis & facilius reddi impura, & autocratiam quoque naturę in vincendis morbis, quæ conſiſtit maxime in circulatione ſanguinis vegetiori & promtis excretionibus, valde languidam eſſe & inſufficientem. Tandem memorabile omnino, quod venę ſectio etiam in principio adminiſtrata noxā potius quam opem attulerit, quæ alias non tam facile in robuſtis hominibus, ut militibus, nocet. At quum a tranſpiratione prohibita & retentione excrementorum, quæ per cutim diſflantur, primos malum traxit natales, ali-

Conſectaria.

quot

quot jam ſeptimanis languor & ciborum ante invaſionem febris inappetentia adfuit, facile conſtat, ſanguinis miſſione imbecillitatem adauctam, perſpirationem vero magis imminutam fuiſſe, quod utrumque non potuit non cum damno accidere.

CAP. XI.

De Febribus Petechialibus veris.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Deſcriptio morbi. FEbres petechiales veræ, ſunt valde malignæ, contagioſæ, capiti & viribus quam maxime infeſtæ, cum varii coloris maculis junctæ, & ortæ a ſuccorum vitalium corruptione ac ſubſequente putrida diſſolutione, eaque propter lethales.

§. II.

Nominis ratio. Merito hæ febres exanthematicæ vocantur malignæ, ſeu venenatæ: etenim plerumque a tenuiſſimo, activæ, virulentæ indolis vapore, ſive miaſmate, e corpore decumbentis halante, ortum ducunt & propagantur. Dein difficulter ſanationem recipiunt & brevi ſæpe plures jugulant. Tum vires, a quibus motus vitam ſuſtinentes pendent, & celeriter, & graviter, pellundant ac deſtruunt. Demum, non ſecus ac maligni homines, mitem prima facie exhibent indolem, mediсоſque cum adſtantibus, ac ſi catarrhales tantum eſſent, ſæpe decipiunt, poſtea vero pernicialem effectum tanto majori exſerunt vehementia.

§. III.

Indicia & ſymptomata. His tamen indiciis deleteria indoles morbi cognoſcenda. Ab initio ſtatim ægri conqueri ſolent de virium ſumma proſtratione atque debilitate, ut erecti vix conſiſtere, vel pedibus incedere queant, ſed mox animo deficiant, quum in aliis continuis & acutis morbis demum in ſtatu & vigore ejuſmodi imbecillitas obſervetur. Caput ab initio valde dolet, fervet, cum torpore, animus illico dejicitur, anxius & ſollicitus eſt, ac ſalutis ſpem abjicit, peſſima quævis ominatur. Aſſidua urget vigilia, nec ullus reficiens adeſt ſomnus, appetentia plane perit, faciei vigor intercidit, pulſus languidus, parvus & inæqualis micat, decubitus in lecto inſolitus eſt atque incompoſitus, membris quaſi convolutis & corpore huc & illuc jectigato, pectoris eſt oppreſſio, quandoque cum tuſſi ſicca, muſculorum fibræ undulatorio quaſi & tremulo motu convelluntur, tendineſque contrahuntur atque ſubſultant. Plures nec de ſiti, nec æſtu, nec dolore, nec anxietate queruntur, & aſſeverant potius, nihil mali ſe perſentire, præter languorem & ſomni defectum. Urina primum mingitur ut plurimum tenuis ſanorum ſimillima. Quarto, quinto, vel etiam ſeptimo die in conſpectum prodeunt maculæ, in dorſo potiſſimum & lumbis, plus minus copioſæ, varii ſubinde coloris, plerumque tamen ſine levamine, ideoque ſymptomaticæ magis, quam criticæ.

§. IV.

Nomina & differentia. Exanthemata veteres generali denominatione has dicunt maculas. Latino ab Italis idiomate pedicularium petechiarum & petechialium nomine efferuntur, a voce pedechio, duplex, quia pulicum morſus figura æmulantur; a Gallis ob colorem purpuratæ, ab Hiſpanis taberdillo, a calore ex flavo rubro; a Germanis lenticulares, propter lentis quam referunt figuram & colorem, aut puncticulares, vernacula die *Reh Flecke*. Hungari vero propter gravem capitis dolorem & delirium complicatum nominant Germana voce *die hizige Haupt Kranckheit*. Ab aliis autem exanthematibus præter figuram in eo diſcrepant, quod non modo ſine omni ardore, ſine pruritu, cutis elevatione, aſperitate & exulceratione prodeant, ſed & ut plurimum ſine levamine, quia materia eorum non eſt ſalina cauſtica, ſed potius putrida & corrupta.

§. V.

§. V.

Prognoſis. Tantum hinc abeſt, ut maculæ hæ ſalutis ſpem faciant, ut potius quo copioſiores compareant, eo majorem corruptionis gradum, quin lividi, plumbei & ex atro virideſcentis coloris, ſphaceloſam plane corruptionem arguant. Qui etiam evadunt, non cutanea excretione, ſed vel ſudoribus largis, fętidum acorem ſpirantibus, vel alvi fluxibus criticis, convaleſcunt. Sed nonniſi naturæ benignitate ac robore id accidit in his, ubi non adeo eminens ſuccorum corruptio, ſed temperata adhuc & quaſi quodammodo alexipharmaca indoles. Plurimi potius occumbunt, vel ſphaceloſa corruptione in ventriculo, inteſtinis & aliis viſceribus, vel phrenitide, frequentius anginoſa faucium & ęſophagi inflammatione, cadaveribus mox poſt mortem intolerandum plane fętorem ſpirantibus. Quem funeſtum eventum ſigna præſagiunt hæc: ſi ſitis vel nulla, vel plane inextinguibiiis, ſi lingua arida, diſciſſa, nigricans, fauces inflammatæ & ſqualore obſeſſæ, cum deglutitione difficili, ſi poſt exanthematum eruptionem reſpiratio anheloſa & pectoris anguſtia perſiſtit & invaleſcit, vel poſt ſudorem & alvi fluxum delirium cum aliis pathematibus ingraveſcit, nec urina turbida fit, nec ſedimentum ponit; ſi demum oculi obſcurantur, mens plane delira fit, ægri floccos carpunt, tendines ſubſultant, excrementa involuntarie elabuntur, ſudor frigidus manat & convulſiones accidunt, ſpiritum cum vita præcludentes.

§. VI.

Formalis ratio. Formalis pernicioſarum harum febrium ratio conſiſtit in putrida diſſolutione, ſive colliquatione ſanguinis & ſuccorum vitalium, potiſſimumque in fluidi lymphatici elaſtici tenuiſſimi, quod in ſanguine contentum, in cerebro ac ſpinali medulla ſeparatum, per nervos in univerſum corpus diſtributum, ſenſum & motum partibus præſtat cunctis, inquinatione & *Ex miaſmate virulento.* vitioſa plane diatheſi. Etenim venenatum illum vaporem, quo etiam ſana corpora inficiuntur, ejus naturæ eſſe atque potentiæ, ut non modo ſanguinis aliiſque humoribus putredinoſam ſucceſſive inducat fermentationem, ſed & immediate ad interiora cerebri nervearumque partium pervadat, fluidumque ibi corrumpat ſubtiliſſimum, ex eo planum fit, quod ſuſcepto ipſo, illico vires tam naturales, quam vitales & animales langueſcere incipiant omnes, in perfecte ſanis corporibus ſalva adhuc ſanguinis & humorum craſi & a corruptione immuni.

§. VII.

Hoc virulentum multiplicativæ indolis miaſma, corpus maxime ſubit per nares, fauces & bronchia. Nam *In corpus delatum.* nullibi tam aperti minuſque tecti diſcurrunt nervi ex prima & ſecunda conjugatione, ac in narium cavo. Hoc igitur dum pertranſit cum aere vectus deleterius vapor, non mirum eſt, eundem immediate, proxime & intime pertingere ad nervos ipſumque cerebrum & infectos ea propter mox temulentia, capitis torpore, virium languore, nec non vertigine affici. Maxime omnium vero commiſcet ſeſe ſalivali latici contagioſum miaſma, & cum hoc deſcendit ad ventriculum, qui etiam, ceu pars nervoſa, primam fere ſedem præbet contagioſis hiſce febribus. Hinc in ventriculo & præcordiis primum ſe prodere ſolent prava ſymptomata, nauſea ſcilicet cum vomendi conatu, alvi frequens cum torminibus dejectio, vel etiam fortis adſtrictio, ciborum faſtidium, anxietas præcordiorum, cardialgia *das Ubelſeyn* & frequens copioſæ lymphæ ex ſtomacho eructatio. Hinc teſtantur obſervationes anatomico-practicæ, in his febribus defunctis ventriculum maxime omnium ſphaceloſa corruptione affici. Dum vero miaſma hoc & ſalivæ in ore & liquori menſtruali gaſtrico & pancreatico in ſtomacho miſcetur, multum

tum ejus vis propagativa & multiplicativa intenditur. Etenim inter omnes conſtat, ſalivales hos ſuccos, intimæ alimentorum digeſtioni ſervientes, valde ſubtilis, ſpirituoſæ, aereo-elaſticæ fermenteſcibilis naturæ eſſe, eaque propter dulcia quibus commiſcentur illico fermentativo motu perciere. Quare quia hi ſucci in motu inteſtino fermentativo jam conſtituti, longe utique facilius delato illuc ſubtiliſſimo putredinoſo miaſmati obſecundant, ut hoc ſeſe propaget & augeat, non ſecus ac exigua pars fermenti panifici ingentem farinæ maſſam fermentat.

§. VIII.

Apophlegmatiſantibus arcendum. Hinc facile jam eluceſcit ratio, quare ad contagium pernicioſi hujus morbi arcendum, nihil præſtabilius jam pridem a peritiſſimis medicis annotatum, quam ut infectorum, præſertim quum ad extrema & putredinis acumen ventum, halitum facie averſa vitemus, ſalivam crebrius exſpuendo rejiciamus, ac ore contineamus ea, quæ ſalivam eliciunt, radicem angelicæ, zedoariæ, imperatoriæ, pimpinellæ, aut maſticemus, vel fumigemus tabacum. Neque minus inde pateſcit cauſa, cur miaſma hoc deleterium longe facilius ſuſcipiatur longeque citius pernicialem vim exſerat, in ventriculo copioſis cruditatibus & pituitoſis ac ſalivalibus, ſordibus obſeſſo, & cur viciſſim leniora emetica, alexipharmacis nupta, in recēter infectis, certę & ſecuriſſimę ad pręſcindendū prima in herba morbū ſint efficacię.

§. IX.

Origo ex aere inſalubri per ſe. Primam autem harum contagio infeſtarum febrium originem recte omnino cum *Hippocrate* ex communi aeris vitio deducendam eſſe reor. Nimirum diuturnus humidus, pluvioſus, nebuloſus, nec non auſtrinus calido-humidus aeris ſtatus, ob eminentem vaporum aqueorum copiam, vim ætheris vividam, elaſticam, expanſivam, quæ ſolidorum & fluidorum ad vitam neceſſarium in corpore motum, ſuſtinet, obtundit ac deprimit. Inde ſalutiferæ excretiones, maximeque perſpiratio, elangueſcunt ac turbantur, inutiles, ſuperfluæ & corruptæ partes retinentur, quibus in ſanguine & ſuccis accumulatis, non poteſt non ſumma ad corruptionem & diſſolutionem prona ingigni diſpoſitio. Accedit quod ſub aliena ejuſmodi tempeſtatum conſtitutione, ipſa vegetabilia & frumenta alienam naturam corpori inimicam contrahant. Nam notum eſt, humido & pluvioſo cœlo diu regnante, in ſecale potiſſimum uberem eſſe proventum lolii eſculenti, vernacula *des Mutter-Korns*, quod noxiæ & tantum non venenatæ eſt indolis. Neque prognatum hoc tempore ſecale, tantam copiam ſpiritus vini per fermentationem præbet, neque tam ſalubrem & reficientem panem largitur, ac illud, quod temporibus anni ſiccis & calidis producitur. Ut adeo non mirum ſit, inſalubria & corrupta hinc confecta alimenta ingeſta, ſimul ipſa corpora diſponere ad putredinem.

§. X.

Dein aeri inſalubritas & ad ingignendos putridos morbos aptitudo inducitur ex crebra ac diuturna aquarum inundatione. Hac enim facta, humor ſtagnans, accedente in primis ſolari calore, putreſcere incipit, multaque putrida in atmoſpæram mittit efluvia. Infectorum quoque varii generis copia circa aquarum ſtagna ſuccreſcit, a quibus cauſticæ, ſalinæ, deleteriæ materiæ ſubtiles multæ in aerem elevantur. Quæ quidem omnia quam ſint ſanitati infenſa, hiſtoriarum utique docent monumenta, quibus uberius conſtat, poſt aquarum diluviones magnas, contagioſas & tantum non peſtilentis naturæ febres fuiſſe ſubortas, de quo pluribus evolvenda diſſertatio *de temporibus anni inſalubribus*, item *tom. 2. Medicin. ration. ſyſtem. pag.* 278. Ejuſdem infeſtæ naturæ eſt aer exhalationibus putridis ex cadaveribus inhumatis putreſcentibus, *Vel a pravis effluviis.*

vel

vel excrementis animantium ſurgentibus, refertus, tanto magis incarceratus & acceſſu purioris deſtitutus.

§. XI.

Et corporis diſpoſitione. Neque tamen aer tantum impurus & inſalubris ad generationem horum morborum facit, verum etiam ipſius corporis ad putredinem intus concipiendam habitus ac diſpoſitio. Per ipſam certe experientiam uberius conſtat, phlegmatico-ſanguineos, habitus corporis laxioris & ſpongioſioris, animo meticuloſos & anxios, quorum vires luxuria, ingluvie alimentorum valde incongruorum, ebrietate, venere, fame, diuturna mœſtitia, vigiliis, laboribus, hæmorrhagiis, fractæ atque exhauſtæ, facilius & crebrius gravi hoc morbo prehendi, & difficulter quoque evadere; nullam aliam ob cauſam, quam quod ipſorum corpora impura atque debilia ad putredinem ac corruptionem admodum proclivia. Neque minus de fœminis cachecticis, menſium ſuppreſſione laborantibus, item de lue venerea, vel minimum hujus reliquiis affectis novi, quod ex facili corripiantur, ſed ægerrime emergant.

§. XII.

Hinc in caſtris & locis publicis familiares. Quæ quum ita ſint, in proclivi ſane eſt judicare, quare contagioſæ hæ febres in militum caſtris quam maxime circumeant & ob id caſtrenſes appellari ſoleant. In caſtris enim omnes, quas enumeravimus, morbi hujus cauſæ fere conveniunt. Ibi quippe milites aeris humido-calidi & poſtea humido-frigidi experiuntur injurias, ſub dio dormiunt in locis uliginoſis, humidis ſæpe atque paluſtribus, excrementa animantium & hominum paſſim non deſunt, nec tamen vento ob circumductum vallum aditus ad diſſipandos fœtidos halitus patet, cibis veſcuntur incongruis, nonnunquam plane corruptis, ſemicoctis, aquas quoque ſtagnantes & putres bibunt, fame & vigiliis corporis robur atterunt. Hinc quando ex laborioſo & difficili hoc vitæ genere in hyberna concedunt, corporaque quieti dant ac ciborum copia onerant, corruptio interna ſenſim contracta adeo demum increſcit, ut apertius in capitalem hunc morbum erumpat, iſque ob id frequentior in hybernis, quam caſtris obſervetur. Eandem fere ob rationem malignis contagioſis ejuſmodi morbis, pauperes, in tenebris & cœno verſantes, aere fruentes in anguſtis tuguriolis vapido minuſque puro, frequentius afficiuntur, quam opulenti, quibus accuratius vivendi genus & ſanitatis regulas quoad aerem & victum obſervandi eſt copia. Idem evenit in noſocomiis, orphanotropheis & ergaſtulis publicis, ubi plures ſimul converſantur, & vitam colunt inopem, corpus ad concipiendum contagium diſponentem.

Præſervatio & curatio cum obſervationibus clinicis.

§. I.

Præſervatio quoad diætam & regimen. Curatio quidem harum exitialium febrium, tam ratione indicationum, quam regiminis, remediorum, medendique rationis, nec non obſervationum practicarum, convenit utique cum iis, quæ capite antecedenti de febribus petechizantibus fuſe ſatis tradidimus, ut ſupervacaneum eadem heic etiam exponere foret. Sed longe magis a perito medico petendum conſilium ad arcendum ejuſmodi morbum, quippe quod multo tutius, multoque certiores effectus ipſa curatione. Præcipuum vero præſervationis momentum in eo quam maxime conſiſtit, ut inſalubri ad ingignendos malignioris morbos apto anni tempore, ſolicite evitetur aer vaporibus & exhalationibus noxiis fœtus & vivida elaſtica expanſione deſtitutus. Quum dein ſub ejuſmodi aeris conſtitutione corpora jam tum admodum debilia & ad morbos contrahendos diſpoſita ſint, expedit omnino, temperare ſibi

ab omnibus, quæ viribus adverſa, languidioreſque faciunt excretiones, animi ſcilicet vehementibus commotionibus, mœrore, terrore, cura, impenſioribus meditationibus, vigiliis protractioribus & nimia venere, item corporis refrigeratione, præſertim noctu, cum leviori tempeſtate frigidiuſcula veſtitu. Porro præſcindendus curate cruditatum prima in regione proventus, abſtinendum ab ingluvie tanto magis inſalubrium, a crapula, continua tabaci fumigatione & effuſiori potus coffeè uſu, qui ſicuti non ventriculo, ita longe minus nervoſis partibus & mixturæ ſuccorum vitalium amicus eſt. Ut demum aer purus & ſalubris hauriatur, ſtudendum, & fugienda ob id loca humiliora, in quibus aer facile fit vapidus, nec non ædificia, quæ ventorum perflatui minus patent, ac præterea nimia humiditas accenſo igne & ſuffumigiis ex maſtiche, ſuccino, baccis juniperi, corrigenda.

§. II.

Vinum optimum præſervativũ. Inter præſidia porro, quæ ad declinandos hos morbos valent, ego quidem præſtabilius novi nullum, convenienti & moderato vini optimæ notę, & quidem Rhenani, uſu. Hoc quippe mane, vel etiam inter cibos quotidie potum modice, vires mirifice reficit & ſuſtinet, ſanguinis progreſſum cum excretionibus promovet, ciborum digeſtionem juvat, ac optime putredini ac corruptioni reſiſtit, præſertim quando moderatior etiam corporis motus & alius diluens potus ſimul conjungatur. Ego ſane longiori experientia edoctus, id pro certo affirmare poſſum, graſſantibus populariter morbis ab aeris cõſtitutione humida, eos, qui exquiſitam victus rationem tenuerunt & quotidie moderate bono vino uſi, incommodi ſenſiſſe nihil. Ipſa etiam in peſtilentia ex præſtantiſſimis præſervativis vinum eſſe teſtantur, qui ex inſtituto de eadem ſcripſerunt. Quin in petechiis quoque, vinum poſtremis diebus facta criſi debito modo potum, vires dejectas erigendo & cuticularem excretionem ſecundando, omnia fere alia auxilia ſuperare aſſevero.

§. III.

Ipſa autem in curatione ex omnibus remediis ſtatim in principio optimam opem conferunt acida, maximeque ſuccus citri, ptiſanæ potandæ ad extinguendum calorem & arcendam putredinem inditus, item acetum vini, ſive ſimplex, ſive deſtillatum, mixturis ex aquis & pulveribus fixioribus diaphoreticis nuptum. Præter hæc conducunt, quæ vires ſervando ſalivalem etiam laticem colliquant, & pectus ab infarctu liberant. Id enim cum celeberrimo olim Erfurtenſi Profeſſore, *Cramero*, quem Præceptorem colui inſignem, obſervavi, non facile quempiam his in morbis decedere, cui ſaliva & ſputum liberius fertur. Quam ob rem idem hic in arte exercitatiſſimus vir frequentiſſimo in uſu habuit mixturas alexipharmacas, quas ingrediebatur, cum aceto deſtillato, vel aceto ſcordii, cinnabaris, interdum bezoardicum minerale & oxymel ſquilliticum. Contra ea peſſimus omnino practicorum mos eſt, in principio ſtatim volatilia, bezoardica & ſudorifera cum regimine calido & infuſo rheiformi fervente exhibere. Sic enim inteſtinus ille putredinoſus motus invaleſcit cum orgaſmo, majorque virium ſubſequitur proſtratio. *Acida proſunt.*

§. IV.

In morbo declinante nulla magis ſalutaris excretio, quam quæ fit convenienti tempore per alvum. Ego certe praxi quadraginta & aliquot annorum uberius confirmatum habeo, rarius ſolo ſudore & hæmorrhagia, ſed frequentius per diarrhœam ſeptimo, nono, aut undecimo die erumpentem, ſolutos fuiſſe hos morbos, & viciſſim nihil pernicioſius fuiſſe diarrhœa gravi ſtatim inter initia, vel alvi fluxu critico cohibito. Neque minus compertum habeo, ſi catharrales mali- *Alvi fluxus ſalutaris.*

gnæ,

gnæ & exanthematicæ alvi fluxu ſolutæ fuerunt, ægros immunes fuiſſe a purpuræ albæ incurſu, quæ haud raro pulſu jam æquali facto, declinante undecimo die morbo, non ſine magno periculo ſupervenit. Perſpexerunt etiam jam pridem ſalubritatem alvini fluxus, artem cum attentione exercentes. Ipſe *Hippocrates lib. epid.* memorat, laborantes hujuſmodi acutis febribus alvi excretione fuiſſe ſanatos. In quadam peſtilenti conſtitutione diarrhœam admodum ſalutarem fuiſſe *Galenus de atr. bil. cap. IV.* teſtatur. In primis *Gerhardus Columba de peſtil. febr.* multus eſt in laudando egregio effectu fluxus alvini, *pag. 231.* ſic habens: *omnes qui bus alvus copioſe ejecit, licet cum ſignis cruditatis fuerit, tandem liberati. Procedente enim alvi fluore, in dies coctionis ſigna ſuperveniebant, morbus evadebat clementior & tandem alvi fluore perſeverante, fideliter & integre ægri judicabantur.* Ut mittamus, quæ paſſim hanc in rem memoriæ prodita ſunt a *Valleriola obſerv. lib. VI. de febr. Schenckio obſerv. lib. VI. de febr. Riverio obſerv. Cent. I. obſ. XLVII. & LVII.* item *Cent II. obſ. XXXIV. & LXXXVII. Horſtio obſ. X. Johanne Rhodio Cent. II. obſervat. LXXXV. Screta de febre caſtrenſi maligna cap. IV. pag. 331. pag. 175. Boneto in theſ. pract. de febr. putr. pag. 71.* item *de cauſo cap. II.*

§. V.

Hinc promovendus.

Hæc igitur naturæ via; cui inſiſtendum ab artifice, eademque, ſi deficit, juvanda. Mihi omnino primum & multiplici obſervatione confirmatum, quicquid in putridis, malignis & peſtilentialibus febribus curandis exſpectandum ab arte, id maxime in eo contineri, ut medicus convenienti tempore ea uſurpet remedia, quæ ad alvum ſolvendam ſine damno faciant. Sed hoc circa hos maxime dies faciendum, qui audiunt critici, a ſeptimo ad decimum quartum uſque, non primis, quibus ob materiam nondum coctam & excretioni aptam, parum opis conferunt. Sicuti vero ad alvum vacuandam per totum harum febrium decurſum nil peſtilentius illis pharmacis, quæ acrimonia quadam cauſtica agunt, nec exceptis ſennæ etiam foliis; ita nil certe hanc in rem magis proficuum iis, quæ nihil alieni & quod vires frangat in mixtione habent, ſed blande & placide alvum ſubducunt. Eminet hæc inter benedicta illa manna, cum cremore tartari, hiſce etiam febribus ob aciditatem non adverſo, nupta & ſufficienti doſi data. Conducibilis quoque ſyrupus roſarum ſolutivus, mixtus cum ſalino ſtimulo, ex cremore tartari, ſale polychreſto, vel nitro antimoniato & convenienti doſi ac tempore cum ſufficienti diluto vehiculo, uti ſero lactis noſtra methodo dulci, vel aquis etiam temperatis mineralibus, ut Wildungenſibus & Antonianis, oblatus. Non minus ſpectata virtus tamarindorum pulpæ, vel decocti ex his cum manna, aut rhabarbaro. Quam egregium enim effectum præſtent hoc in caſu laxantia, teſtis eximius eſt *Moreus de malign. febr. parox.* plus quam viginti exemplis confirmans, ſe ad alvum laxandam ſummo cum fructu uſum fuiſſe tamarindorum pulpa, item infuſo ex rhabarbaro, foliis ſennæ, cremore tartari, manna & aqua acetoſellæ concinnato.

§. VI.

Venæ ſectio præſervatoria magis.

De venæ ſectionis autem utilitate his in febribus diſceptant adhuc medentes. Et certe tanta utique malignarum differentia, ut experientiſſimi etiam medici in iiſdem experiundo demum diſcere cogantur. Id tamen verum: quum eædem plethoricos & plethorico-cacochymicos infeſtant, commodum omnino in his & præterea ſanguinis miſſioni aſſuetis, diæta lauta & vinoſa utentibus & vitæ ſedentariæ indulgentibus, invenit locum ad præſervationem. Experientia enim ſum edoctus, poſt venæ ſectionem, vel plane non corripi, vel lenius ægrotare

&

& facilius convaleſcere, ſanguinis ſubtractionem paſſos, quam non expertos.

§. VII.

Recidiva arcēda abſtinentia. Id vero omnibus curate tenendum: quod tam ſub, quam declinante hoc morbo, ſtomachus valde langueſcens non alimentorum, multo minus inſalubrium, præſertim carnium mole ſit onerãdus. Eſt hoc familiariſſimum, vulgo hominum plebejorum in primis, præjudicium, ut credant vires cibis eſſe reficiendas. Sed ipſum hoc eſt una ex præcipuis cauſa, quod ægri in portu ſeſe jam conſtitutos cenſentes, ſæpius naufragium faciant, recidivante priori, cum majori vitæ periculo, vel ſuperveniente alio novo morbo.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Hiſtoria Febris petechialis ann. MDCLXXXIII. *in Principatu Mindenſi graſſantis*.

Quum anno MDCLXXXIII. copiæ Brandeburgicæ ab expeditione contra Turcas ex Hungaria redeuntes, in Principatum Mindenſem hyematum reducerentur, attulerunt ſimul morbum caſtrenſem, febrem nempe malignam petechialem & ſucceſſive multos pagos & vicos, in quibus ſumſerant hiberna, lue infecerunt eadem. Ego juvenis adhuc medicus provincialis a Sereniſſimo Electore Brandenburgenſi Friderico Wilhelmo conſtitutus ibi, feci quod muneris poſtulavit ratio, decumbentes paſſim viſitavi, in morbi hujus maligni ſtatum inquiſivi & operam contuli omnem, ut pro mea tunc ſcientia pernicialem hunc morbum congruis præſidiis oppugnarem & ne latius progrederetur, præcaverem. Excurri igitur & potiſſimum in præfectura Schluſſelburg, plus quam centum hac febre laborantes offendi, in qui bus præter ſummam virium proſtrationem & conſueta alia malignarum ſymptomata, peculiare fuit, quod plurimi ſtatim in principio atroci & diuturna cephalalgia, in ſyncipite in primis, cum vertigine, oculorum rubore, oblivione ac poſtea delirio, afficerentur; conquerentes ſimul de magno tinnitu & ſuſurro aurium. Quidam de raucedine, pectoris infarctu, faucium ardore & ſalſo catarrho conquerebantur. Quibus mox corpus petechiis lividis & flaveſcentibus obſeſſum, moriebantur omnes, cum iis qui incongruo, vel nimis calido, vel nimis frigido regimine excepti & a balneatore alexipharmacis expellentibus & theriacalibus uſi fuerunt. In quibuſdam tanta erat corruptionis vehementia, ut ægri ſurgentes & in pavimento frigido ambulantes aliquandiu, funeſtum in plantis pedum nanciſcerentur ſphacelum, ut in duobus vidi. Qui autem paucas, & rubras habuerunt maculas, nec non ex plebeiis, qui nec medico, nec medicamentis uſi, ac minus meticuloſi, ſolo regimine temperato, & potu feri lactis, vel decimo quarto die, remittente ſymptomatum vehementia, vel per largos & frigidos valde debilitantes ſudores, vel per diarrhœam ſunt judicati. In bonis fuit ſtatus ſurdaſter circa declinationem accedens & aliquandiu perſiſtens. Qui evaſerunt, vix intra aliquot menſes ad perfectam ſanitatem redierunt. In plurimis reſtitit tumor pedum, vel etiam abdominis, cum lenta febre & appetitus dejectione. Quidam diu ſtupidi & oblivioſi manſerunt. Nec defuerunt, qui, præſertim ſi caput frigidiori auræ nimis cito expoſuerunt, poſt morbum gravitate capitis & difficultate auditus affecti ſunt, quin nonnulli facti ſunt & manſerunt per totam vitam ſurdi. In pago, Raden dicto, eodem morbo infecto, commorabatur deſtillator quidam Chymicus, qui gloriabatur, ſummo ſe cum fructu uti ſpiritu nitri, inſtillatis in menſuram aquę puræ, vel cereviſiæ Mindenſis levis,

quin-

quinquaginta ad manifeſtam uſque aciditatem guttis, dato poſtea liberaliter tepido potu hoc medicato. Nec contemnendę virtutis deprehendi hoc experimentum, quo in aliquibus fluxus alvi cruentus quandoque ſuſcitatus, non ſine levamine cephalalgiæ aliorumque ſymptomatum, tantum quod qui eodem ſervati, paullo diutius imbecillitate ventriculi & inteſtinorum laborarunt, cachectici quaſi facti, demum tamen etiam congruis remediis ad ſanitatem traducti. Ego vero ad præſcindendum ulteriorem contagii progreſſum, iis qui nobilioris fortunæ & conditionis erant, præter moderationem & temperantiam, in victu, regimine & animi affectibus, & vitanda refrigeratione, ſuaſi moderatum vini boni uſum. Qui ſanguine craſſo & gravi abundarunt, uti Weſtphali ob victum durum & craſſum fere omnes, his ſanguinem ſubtrahere juſſi, & mane alternis diebus aſſumere doſin tincturæ bezoardicæ, vel pulveris bezoardici, exſpectando poſtea ſub temperato calido regimine cuticularem excretionem auctiorem, quæ etiam tam in locis infectis, quam alibi verſantibus, egregie profuerunt. Ceterum ſanos ab ægrotis, quantum fieri potuit, ſeparari juſſi: pro medicina pulverem ex cornu cervi uſto & lapidibus cancrorum leniter nitroſum, cum pauxillo camphoræ cum roob ſambuci, aqua & aceto vini ſingulis fere aſſumendum ordinavi: qui in primo morbi inſultu ſæpius uſurpatus alios ſtatim a morbo liberavit.

Epicriſis.

Nulla fere regio tam ferax morborum acutorum præſertim febrium catarrhalium mali moris atque petechialium, quam Auſtria & Pannonia. Unde etiam peculiare & grave hujus morbi genus Hungarica κατ᾽ ἐξοχὴν febris, audit. Evenit autem hoc plures ob rationes. Æſtus interdiu his in regionibus eſt intenſior; etiam autumno, & vina ob id generoſa admodum & dulcia facit, noctu vero ſuccedit rigidior aura, & ob exceſſivam hanc ſubitam cœli mutationem excretio ſalutifera, potiſſimumque quæ per cutis poros ſuccedit, mirifice turbatur ac intercipitur. Dein victus ibi ſolennis admodum plenus, ex eſu carnium & vini generoſi potu, aquæ autem non adeo ſalubres; quibus ſanguinis facile corruptibilis copia ingeneratur. Hinc non mirum eſt, quod frequentes ibi corrupti & putridi maligni morbi, in primis in militibus & qui victus illius inſueti, ſimul inordinate vivunt, ſemicoctis & male præparatis cibis ventriculum onerant, noctu excubias agunt ſub frigida aura & in locis humidioribus & frigidioribus degunt ac dormiunt. Neque etiam mirum, diſpoſitionem ad hos morbos cum militibus huc venientibus alio tranſportari, ſub quiete & ingluvie in hybernis, corruptos ſuccos augeri, cruditates prima in regione accumulari ac tandem in apertum pernicialem morbum, hyeme præſertim, erumpere.

Id autem peculiare habet hic morbus, in primis in iis qui ſanguine abundant, ut caput petat; hinc ſtatim in principio venæ ſectio ſuadenda: ſi vero ex ſtomacho vitioſorum humorum ex ingluvie & toto corpore huc confluentium colluvie obſeſſo, eveniat, optimum utique conſilium ſtatim in principio, clementi, efficaci tamen emetico, ſtomachum, vel inteſtinorum ſimul canalem expurgare. Quem in finem ego quidem commendare ſoleo decoctum mannatum, cum dimidia vel una drachma radicis hypecacuanhæ, aut infuſum mannæ ex vino cum duobus tartari emetici granis. Sic datis poſt hanc evacuationem bezoardicis & leniter diaphoreticis, cura ſuccedit longe felicius.

Ex ſingularibus etiam in hac lue fuerunt ſudores copioſi, frigidi, per aliquot dies & noctes manantes, vapidum acorem ſpirantes, non tamen funeſti. *Hippocrates* enim *Sect. IV.*

aph.

aph. 37. malos eos pronunciat & mortis prodromos. Nos quoque largimur, quod ſudor frigidus qui internæ viſceris cujuſdam inflammationis, vel ſphacelationis comes & tantum particularis eſt, internis calentibus & externis frigentibus, plerumque ſit funeſtus. Sed longe aliam ejus frigidi ſudoris eſſe rationem, qui a defectu caloris & virium proſtratione oritur, docet experientia. Luculentum hanc in rem eſt teſtimonium *Raygeri in ſchol. obſerv. Spindleri obſ. XCV.* ſic habens: *viciſſim ſæpius & ego in morbi declinatione poſt XIV. dies viribus bene conſtitutis & rite ſe habentibus, reliquiſque bonis ſignis apparentibus, in calido corpore frigidos obſervavi ſudores, poſt febres acutas & malignas bene judicatas, cum allevatione magna erupiſſe & ultra XXIV. horas duraſſe.* Quanquam autem hujus generis ſudores non ad mortem tendant, magnam tamen diſſipationem caloris & virium indicant. Hinc ſi unquam, certe tunc ſuccurendum analepticis, diæteticis æque ac pharmaceuticis, corpus crebrius linteis calidis detergendum & fricandum, quo per externa internus calor excitetur, nec æger in limine recuperandæ ſanitatis conſtitutus deficiat.

Viciſſim in peſſimis ſignis fuerunt ſudores ab initio & per totum morbum effuſius manantes, cum urina perpetuo tenui & copioſa. Hæ enim ſymptomaticæ ſunt excretiones, manifeſtumque præbent indicium colliquationis & diſſolutionis elementorum ſanguinis mixtionem conſtituentium. Et ſecedente tam copioſe ſero, craſſior evadit cruor & ad cerebrum delatus, in vaſis meningum capillaribus facile ſtagnat & inflammationem inducit.

Quod pręterea ſpiritus nitri cerebro & liberaliter in aqueo vehiculo datus, quibuſdam eximie profuerit, partim acido tribuendum, quod putredini reſiſtit optime, partim ſtimulo quem intulit inteſtinis, quibus vellicatis ſanguinis & humorum impetus a capite ad inferiora vocatus & alvi fluxus cum euphoria proritatus. Sed longe tutior clyſſus antimonii ſulphuratus, cum diluente tenui potu ſufficienti copia exhibitus, quem ego pręſtantiſſimum auxilium deprehendi, & commendo.

Ceterum invadentibus exitialibus hiſce morbis, id potiſſimum perito agendum eſt medico, ut propagationem & progreſſum contagii tempeſtive antevertat. Etenim longe facilius eſt, corpora ab inſultu harum febrium defendere, quam infecta & oppreſſa perſanare. Ac niſi peculiare beneficium naturæ in curatione concurrat, omnia fruſtra molitur medicus, quantumvis doctus atque peritus.

OBSERVATIO II.

Febris petechialis ſub diarrhœa ſuffocata.

Juvenis robuſtus, ſed ob vitam ſedentariam ſanguine non adeo puro plenus, animum laxandi cauſa Januario exeunte ruri exſpatiatus, ſocietatem cereviſiam gravem & ſpirituoſam potantium offendit. Aſſidet cum iis, & veſperi domum iterum concedēs, corpus admodum perfrigerat. Die poſt de moleſto dentium conqueritur dolore, cum corporis laſſitudine viriūque languore plane inſolito. Altero die accedit tuſſis, cum ſcreatu, coryzā, æſtu, non tamen adeo gravi. Aucta vero præterea debilitas, appetentia periit cum ſomno, intercurſarunt ſubinde horripilationes & extremorum refrigerationes, caput torpidum fuit, licet æger non lectum peteret, ſed officio ſuo fungeretur. Accedente quarto die morbus ægrum affixit lecto, hinc conſultus medicus, qui ſerum ex lacte cocto ſucco citri coagulato bibere juſſit. Factum id, ſed ſubſequutus alvi fluxus vigeſies & ultra, ægrum intra diem & noctem ad ſellam urgens. Inde vires magis collapſæ, partium tremor cum delirio, alvo quamvis fluente acceſſit, ſub quo quinto die comparuerunt maculæ petechiales, atro-

atrociam morbi tamen non levantes, ſed ſexta ſtercora & urinam ſine ſenſu reddidit, reſpiratio facta anheloſa, & nocte ſeptimum diem antecedente mors excepit.

Epicriſis.

Hanc etiam febrem fuiſſe ex malignis illis catarrhalibus & petechialibus, quæ per aliquot menſes noſtra hac in urbe circumiverunt, teſtatur dentium dolor rheumaticus, coryza, & raucedo cum tuſſi. Malignitatem autem junctam ingens ſtatim virium lapſus, appetitus plane proſtratus & ſomni defectus, cum pulſu celeri, debili, atque frequenti, nec non capitis dolor ac torpor faciunt teſtatum, licet ægroti, adſtantes, ipſique minus periti medici, hæc haud raro minus ex æquo attendere ſoleant. Serum igitur lactis in principio ad alvum laxandam & ſiſtendam ſanguinis ebullitionem, non quidem ſine fructu commendandum. Sed ubi catarrhales affectus jam per aliquot dies adfuerunt, minus proficua ſunt ea remedia, quæ alvum turbant, & ſerum impurum ad interiora ac inferiora vocant. Licet etiam alvi laxitas, in catarrhalibus malignis criticis diebus ſponte proveniens, admodum ſit ſalutaris; primis tamen diebus alvum ſtimulantia nocent. Intus enim retinent materiam malignam, ac ut inflammatio ventriculi & meningum tandem ſphaceloſa inducatur, faciunt. Tum potius ſemper perſpiratio ſervanda libera, & ſerum corruptum diſſipandum per blanda diaphoretica & regimen moderatum. Neque minus in plethorico ejuſmodi corpore ante invaſionem admodum proficua fuiſſet venæſectio, ſubjuncta poſtea moderatiori & longiori diaphoreſi.

OBSERVATIO III.

Petechiæ in ſorore & fratre diverſæ.

Virgo triginta aliquot annorum, menſium anomaliis ab aliquot annis obnoxia, anno abhinc affecta fuerat eryſipelate capitis, quod in fiſtulas mali moris, glandulas colli, genas, fauceſque perforantes deſiit. Sanata tamen adhibita omni diligentia a medico & chirurgo, ſed ab eo tempore languidior manſit & macilenta. Januario hujus anni ineunte, ſubito ipſam infeſtavit ingens capitis dolor, cum torpore, ſomnolentia, virium languore, valida quoque tuſſi ſicca. Increvit hæc debilitas indies, nihil plane appetiit, nec dormivit, ſimul conqueſta eſt de præcordiorum & ſpirandi anguſtia, pulſu frequenti, ſed debili micante. Sexto die paſſim in pectore comparuerunt punctula, ſeptimo acceſſit delirium, ſequutæ convulſiones epilepticæ, ac mors, poſt quam maculæ magis venerunt in conſpectum. Frater demortuæ inſperato hoc diſceſſu mirum contriſtatus, paullo poſt pariter conqueri cœpit de dolore capitis & artuum, ſine catarrhoſis defluxionibus, vires conciderunt, appetitus periit, ſomnuſque defuit, quarto die petechiæ viſæ ac pathemata mitigata, ſeptimo cum caloris incremento ſub inquietudine & anxietate acceſſit purpura, & petechiales maculæ diſparuerunt. Succeſſive tamen convaluit, terreorum bezoardicorum & abſorbentium cum ſucco citri & aquis diapnoicis & analepticis uſu ac potu ptiſanæ.

Epicriſis.

In virgine hac orta febris ſine contagii ſuſpicione. Sed docet omnino experientia, corpora valetudinaria, imbecilliora, & ubi impuritas ex menſibus retentis, gonorrhea, vel lue venerea in ſanguine & ſuccis lymphaticis reſtitat, facile corripi graſſantibus ex communi aeris inſalubris vitio morbis & promte quoque ſuſcipere contagium, quod nihil metuentibus a medicis, chirurgis & aſſiſtentibus contagioſis morbis decumbentibus, affertur. Quod autem ab initio ſtatim exquiſitus, & continuus capitis adfuit dolor, cui deinde delirium cum convulſionibus epilepticis junctum, id procul dubio ob debilitatem capitis ex per-

perpeſſo eryſipelate exulcerato factum. Dein frequentioris etiam experientiæ eſt contagioſis morbis defunctorum conſanguineos, ſola ſæpe animi perturbatione ac mœſtitia diuturna, in eundem incidere morbum. In his vero a ſanguinis miſſione, niſi corpus ſit eminentius plethoricum, merito abſtinendum, item a valide commoventibus, & evacuantibus, ac vires potius erigendæ, perſpiratio ſecundanda & ſuccorum vitalium integritas conſervanda. Petechias comparente purpura rubra diſparuiſſe, in exanthematicis hujus anni febribus ſæpe viſum, & quidem ſine damno, ſed ubi declinante petechiali morbo ſupervenit purpura alba, id ut plurimum fuit lethale.

OBSERVATIO IV.

Petechialis febris ex ſitu erecto lethalis.

Acres cum commilitone rixas habuerat adoleſcens viginti annorum, ſimulque terrore fuerat perculſus. Nocte inſequenti ſomno caruit, ac debilitatem, laſſitudinem, appetituſque proſtrationem per dies aliquot perſenſit. Quinto poſt die horrore, præcordiorum anxietate & æſtu præternaturali affectus eſt, cum pulſu celeri ac debili. Medicus in conſilium vocatus, ſtatim exhibuit vomitorium, ſanguinem ſubtraxit & ſubjunxit tincturam bezoardicam, nec non pulverem bezoardicum cum & ſine nitro. Sexto die comparuerunt maculæ rubræ, & nares aliquoties ſanguinem ſtillarunt, ſomnus fuit paucus, vel nullus, urina ſanorum ſimilis, vires tamen non penitus viſæ proſtratæ, ſed æger ſurrexit ſubinde, & obambulavit, defuit quoque delirium. Bene igitur omnia ceſſura ſpes fuit & morbus leniſſime bezoardicis temperatis tractatus. At quum ſeptimo e lecto ſurgeret æger, & per horæ quadrantem erectus ſederet in conclavi licet moderate calido, & ſufficienter tectus, ſubito in lipothymiam incidit cum horrore cutis, pleræque petechiæ evanuerunt, & quæ manſerunt, nigræ comparuerunt, acceſſit ingens præcordiorum anxietas cum furore, ita ut gladium in adſtantes ſtringere, & e feneſtra ſe præcipitem dare vellet. Uſurpatus quidem pulvis bezoardicus cum nitro & camphora, conquievit etiam tantiſper delirium, ſed debilitas increvit, horripilatio perſtitit, acceſſerunt cōvulſiones, & ſub finem diei ſeptimi mors inopina.

Epicriſis.

Nunquam periculo carent petechię, licet omnia videantur pacata, & medicus conferat cuncta. Quodvis enim accidens in pejus omnia mutare valet. Heic ſitus erectus tam pernicialem mutationem, delirium & mortem adduxit. Qui quantopere in morbis acutis & exanthematicis ſit noxius, ſupra jam pluribus monuimus, ac ut evitetur, iterum monemus iterumque.

OBSERVATIO V.

Petechialis febris vino bono ſanata.

Generoſa fœmina quadragenaria, corporis obeſi, laxi & ſpongioſi, genio indulgens, variiſque eduliis dulcibus, acidis, lacte, vino quotidie delectata, tempore quo malignæ exanthematicæ febres circumibant, iiſdem fere, quam quibus hæ incedebant, affecta fuit pathematibus. Adfuit quippe corporis laſſitudo cum inquietudine, cutis horripilatione, capitis dorſique dolore, accedente poſtera die præcordiorum anxietate viriumque proſtratione. Datum illico lene emeticum, quod miram vitioſorum humorum colluviem evexit, & anxietatum & cephalalgiæ levamen attulit. Tertio die vena in manu pertuſa, & ſanguis largiter eductus, qui frigefactus cruſtam glutinoſam in ſuperficie contraxit. Sed poſt venæ ſectionem pejus habuit: ſopor præſto fuit continuus, facies tumida & fauces ſqualidæ factæ, urina vero tenuis naturali ſimilis ſeceſſit. Quinto die ſpiritus factus difficilis, & poſt noctem admodum inquietā prodierunt maculæ rubræ in collo, dorſo ac manibus, quæ quidem anxie-

tates levarunt, ſoporem autem non ſuſtulerunt. Interim ob alvum clauſam clyſteres injecti, qui ingentem fœtidorum ſtercorum copiam evocarunt: ſeptimo etiam die largo corpus ſudore perfuſum. Nihilo tamen minus ſine ſenſu ac motu jacuit ægra, appetens vinum, quod ipſi ſuſpenſa manu conceſſum. Quum vero inde melius haberet ac virium animi corporiſque ſentiret incrementum, poſt trihorium quatuor iterum vini Rhenani unciæ potui datæ, iiſdemque potis, mirifice ſe viribus refici aſſeveravit. Sequutus poſtea ſudor largior, infuſo theè adjutus, ſopor mentiſque ſtupor diſceſſit, corpus quoque cum animo vires recepit, & ægra ad ſanitatem demum traducta, alternis ſemper, vel ternis diebus, alvo laxantibus ſubducta.

Epicriſis.

Quo major pravorum ſuccorum prima in regione colluvies, eo graviora etiam in febribus popularibus mali moris adſunt ſymptomata. Urinæ quoque plerumque minguntur tenues, præcordia anguntur & caput exquiſite dolet. Ad hanc igitur circumſtantiam artifici cum cura attendendum ſemper. Tum enim optimum conſilium, illico leni emetico ſordes expurgare. Merito etinm ſanguinis miſſioni præmittitur purgatio. Venæſectio heic quidem minus feliciter ceſſiſſe viſa eſt ſanguine ad caput allecto & ſoporem faciente. Quare etiam practicorum plurimi venam in ſuperioribus pertundere diſſuadent, ac ut potius in pede id fiat præcipiunt, eo quod inde non facile cõgeſtio ſanguinis ad caput proriretur. Cruſta autem illa glutinoſa ſanguini emiſſo innatans non mali fuit ominis. Nam *Baglivus lib. I. opp. pag.* 149. diſertis verbis ſcribit ac teſtatur: *obſervamus in xenodochio omnes fere ab acutis evaſiſſe, quorum ſanguini venæſectione extracto cruſta alba atque chyloſa ſupercreſcebat: contra mortuos, quorum ſanguis valde rubicundus.* Et certe ſanguis conſiſtentia craſſior non tam facile diſſolutorio motui inteſtino obſecundat, quam tenuis partibus ſalino-ſulphureis ſcatens. Demum notandum & hoc, quod vinum temperatius, in malignis & petechialibus etiam febribus, non noceat, facta petechiarum eruptione & poris adapertis, ſed quod potius vires refocillando, ſecretorios, & excretorios actus partium effœtarum egregie juvet. Cavendum vero ab eo, ſi inflammationis adſunt indicia in ventriculo & primis viis, ſi phrenitidis, ſi cutis arida, & ſicca.

OBSERVATIO VI.

Febris maligna cõtagioſa venæſectione compreſſa.

Biennio abhinc febris maligna contagioſa, non quidem epidemice, ſed tantum ſporadice circumibat, potiſſimumque complures ex domeſticis orphanotrophei Halenſis infeſtabat. Eundem hunc morbum nanciſcebatur filius Inſpectoris hujus orphanotrophei, theologi, tam eruditione, quam pietate & moderatione celebris, ipſe pædagogii Regii alumnus. Pater impenſius hunc ſuum natum deamans, contriſtari non modo cœpit & de ſalute, tam capitali morbo correpti angi, ſed & crebrius decumbentem viſitavit, quin lecti & hypocauſti ſocium fecit, ac cum univerſa familia eodem in conclavi cibos cepit. Hinc autem factum eſt, ut omnes ſucceſſive a contagio inficerentur. Pater quidem ſtatim tertio poſt die ſummum virium languorem, capitis artuumque dolorem, ſomnum inquietum, anxietatem & ardorem circa præcordia, cum plenaria ciborum inappetentia expertus eſt. Acceſſit tonſillarium tumor, ardor & æſtus faucium, quinto die delirium, poſtea ſudores colliquativi, nono placida mors. Decumbente hoc adhuc, uxorem idem morbus proſtravit iiſdemque affecit pathematibus, eodem, altero poſt obi-

tum

tum mariti die, funeſto eventu. Excepit virgo his conſanguinitate juncta, quæ quinto die pariter exſpiravit. Ita ut intra quatriduum tres hæ perſonæ obirent. Medici qui curationi præerant, catarrhalem morbum eſſe cenſuerant & ob id venæſectionem omiſerant. Sed quum morbus ad reliquos etiam domeſticos procederet & rumor paſſim increbeſceret, eundem tantum non eſſe peſtilentem, alius Medicus in conſilium vocatus, qui ob capitis dolores, venæſectionem inſtituendam eſſe in principio ſuaſit. Hinc omnibus quotquot poſtea corripuit, ſimulac conqueri cœperunt, vena in pede pertuſa & conveniens ſanguinis quantitas educta, tam felici effectu, ut non tantum morbus mitior incederet, maculæ petechiales cum purpura, ſecus quam in primis comparerent, verum etiam ex ſeptem nec unus occumberet, ac ipſe contagioſus morbus ſic deſineret.

Epicriſis.

Perquam utique notatu dignum, ſervatos eſſe qui ſanguinis miſſionem admiſerunt, qui omiſerunt ſub gravi & diuturno delirio periiſſe, ad quem tamen eventum ſumma animi triſtitia multum forte contulit. De venæſectione quidem, an in ejuſmodi acutis, malignis contagioſis & exanthematicis febribus proſit vel noceat? Medici adhuc in utramque partem diſceptant. Ego vero cenſeo, abſolute nil poſſe definiri, ſed conſiderandas eſſe a medico circumſpecto ac perito circumſtantias omnes, quoad indolem, cauſam, ſymptomata & tempus morbi, quoad ſubjectum, corpus ægrotans ſolidorumque & fluidorum in eo diſpoſitionem. Ego quidem multiplici edoctus ſum obſervatione, verum eſſe generalem hunc practicum canonem: ſi corpus eſt admodum plethoricum, amplis vaſis inſtructum, ſanguinis miſſioni aſſuetum, ſi morbus ſanum antea corpus corripuit, nec a cōmuni ad putredinem inclinante aeris vitio obortus, ſi vehementer ſtatim caput petit ac delirium metuendum: tum utique ante invaſionem tam ad præſervationem, quam etiam mox in principio, nunquam nocere poteſt moderata ſanguinis miſſio in pede; quia ſub his circumſtantiis in morbo Hungarico ipſaque peſtilentia venæſectio eſt utiliſſima. Subtracta enim nimia ſanguinis, & humorum copia, cordis & ſyſtematis vaſorum ſyſtole longe liberior redditur atque vegetior, una cum motu humorum ad exteriora, quo per univerſale illud emunctorium cutis nocens materia expellitur atque difflatur. Neque minus a ſanguinis in partibus inferioribus miſſione inſignis ipſius a capite fit derivatio. Nam res certę eſt experientiæ, ſub acerbo capitis dolore, illico cordis, & arteriarum pulſum immutari, irregularem fieri & inæqualem, & pendentes inde functiones vitium capere; & viciſſim ſi caput cum cerebro & nervis a ſanguinis ſtagnatione liberatur, pulſum mox in melius mutari una cum motu humorum progreſſivo vitali. Quod ſi vero adductæ hæ circumſtantiæ deſunt, corpuſque minus ſanguine redundat, noxia omnino & pernicialis ſanguinis miſſio intempeſtiva. Quumque pauci ex medicis prudentia polleant diſcretiva, non mirandum, generoſo hoc remedio plus ſæpe damni, quam emolumenti afferri.

OBSERVATIO VII.

Febris maligna exanthematica jugulata emetico.

Quum anno MDCLXXXIX. hiemali tempore graſſaretur febris maligna, quandoque exanthematibus ſtipata, multoſque, præſertim perverſa medicatione exceptos trucidaret, tota domus Conſiliarii cujuſdam aulici eadem infecta eſt, & ipſe cum uxore graviter decubuit, noſtra tamen opera, benedicente DEO, regimine maxime temperato, & lenioribus diaphoreticis, convaluit. Poſtea fratrem ipſius ſimilis invaſit morbus, iiſdem cum ſymptomatibus, virium proſtratione in primis, capitis & artuum dolore,

lore, cum inquietudine. Ego ſtatim in principio vocatus, lene exhibui emeticum ex aquæ florum ſambuci, cardui benedicti ana uncia, tartari emetici granis duobus, mixturæ ſimplicis gutt. 20. quo aſſumto ter vomuit viſcidos cum bile humores & poſt vomitum valide ſudavit. Promotus hic ſudor circa noctem pulvere ex cornu cervi uſti, antimonii diaphoretici, lapidum cancrorum, ana drachma una, cinnabaris, nitri puri ana drachma dimidia, camphoræ granis duobus, qui in ſex doſes diviſus & ter quotidie aſſumtus. Potui præterea data ptiſana ex cornu cervi, ſcorzonera, cum ſucco citri. Quibus morbus prima in herba feliciter jugulatus & æger poſt aliquot dies ſanus prodiit ac vegetus. Quumque brevi poſt famuli bini eodem modo conqueri inciperent, eadem methodo facili & explicita curatione ipſos ex ancipiti levavi.

Epicriſis.

Attentionem utique hæc meretur obſervatio, cujus generis plures notavi, malignum ſcilicet periculoſum morbum, præſertim ſi a contagio accidit, corporibus alias bene valentibus, nec adeo impuris, vel imbecillis, mox in principio congruis remediis opprimi poſſe ac jugulari. Scilicet quum miaſma contagioſum primo omnium ſeſe cum ſalivali latice miſceat, ſub hoc fermenteſcibili ſucco acrem malignam virtutem propaget atque multiplicet, hincque in naribus, faucibus ac œſophago catarrhoſi quid ſimulet, & ſalivale fermentum deſtruendo, appetitum obtundat, quin etiam acredine ſua nauſeam & cardialgiam faciat; ſane nihil magis indicatur atque e re eſt, quam ut iſtud proxima via per efficax conveniens pharmacum ocyus, antequam latius procedat ex primis viis, vomitu & ſalivatione everratur, poſtea vero miniſterio accommodi diaphoretici reliquiæ miaſmatis virulenti per poros cutis evaporent. Sed cavendum omnino ab alexipharmacis, inter quæ minime connumeranda camphora, præſertim cum nitro remixta. Nam hæc neutiquam, ut vulgaris fert opinio, ſanguinem commovet, ſed vel unica olei cinnamomi, aut caryophillorum guttula, plus exæſtuat, quam camphoræ drachma dimidia. Non tamen prætermittendus potus diluens ſufficiens temperatus ex ptiſana, ad componendum ſanguinis orgaſmum. Ego novi, practicum quendam non infelicem in more habuiſſe, in principio catarrhalium, & malignarum petechialium, ſimulac languor & ardor corpus infeſtavit, ſerum ex lacte cocto cum ſucco citri factum, largiter, ſed per vices potui dare, tam felici effectu, ut poſt aliquot dies ardor, dolor, languor & gravedo diſparuerit.

OBSERVATIO VIII.

Plures adhuc ſuppetunt obſervationes, ſed ne nimii ſimus in hiſtoriis, brevitatis cauſa quædam duntaxat ſalutaria ex obſervationibus deprompta monita afferemus. Scilicet frequentiori experientia compertum habeo, ut in quacunque exanthematica & contagioſa febre, ſic etiam in petechizante & petechiali, non ita multo poſt contagio tactos fuiſſe, præſertim ex domeſticis, qui ad arcendum morbum laxans, vel purgans aſſumſere. Licet autem ſubductio in benignioris indolis exanthematicis minus noceat, ſi tamen pejoris naturæ, uti petechiales, præſtat utique ab omnibus alvum ſtimulantibus abſtinere. Etenim ad cicurandam veneni contagio concepti indolem ipſumque iterum exturbandum, tum ad præſervationem in metuentibus, tum ad curationem in affectis, nihil aptius & efficacius, quam perſpirationem liberam ſervare & integram, qua, præſertim in imbecillioribus, per alvum vacuantia imminuta, venenum hoc magis detinetur intus. Hinc *Celſus* jam inter præcepta ad peſtilentiæ incur-

Purgatio ad præſervationem minus proficua.

curſum arcendum etiam habet hoc: quod alvus non ſit movenda, aut ſi jam per ſe mota eſt, comprimenda.

Ex regimine & diæta perverſa recidiva. II. Crebriori edoctus ſum experientia, declinante ac finito morbo, periculoſiores, immo lethales excitari recidivas, quando ægri corpus plus juſto auræ frigidiori exponunt, in pavimento nudis pedibus incedunt & ventriculum adhuc languentem nimia ciborum, tanto magis carnium, inſalubriũ aut ſemicoctorum copia, ſimul ac ſemel onerant. Quare minus etiam ſanitati ſuorum conſulunt ii medentium, qui nimis cito appetentiam uſu elixiriorum ſtomachicorum, quæ ſpiritus mineralis acidus ingreditur, excitare contendunt. Et novi utique tum a copioſori cibo, ſi non recidivę, tamen ſtatum quendam cachecticum, cum tumore pedum & abdominis acceſſiſſe & tardiſſime penitus convaluiſſe ægros.

Contagium diu deliteſcere poteſt. III. Neque minus experientia conſtat, diu omnino latitare poſſe ſuſceptum in corpore contagium, interdum per aliquot ſeptimanas, antequam in actum ducatur & pernicialem vim exſerat. Atque hinc fit, ut qui eadem cum ægris domo contenti, ſæpe ſucceſſive unus poſt alterum aliquot hebdomadum ſpatio morbo afficiantur, licet jam antea aliquamdiu de laſſitudine ſpontanea & functionum vitalium & animalium languore fuerint conqueſti. His igitur cito ſuccurrendum congruis diæteticis & pharmaceuticis, præſertim iis, quæ circulum ſanguinis & perſpirationem placide juvant, quæ putredini reſiſtunt & craſin ſanguinis cuſtodiunt, de quibus ſupra mentio facta, quo ocyus venenum iterum e corpore proſcribatur.

& cum veſtimentis afferri. IV. Sæpius quoque obſervavi, quod tempore inſalubri, quo ob aerem gravem febres mali & benigni moris catarrhales & petechiales populares habuerunt circuitus, ex benigna facta ſit præter ſpem maligna, a contagio, quod Medici a vere malignis & petechialibus decumbentibus, cum veſtimento aut capillitio attulerunt. Ut adeo non ſine ratione a Principum aulis & perſona arceantur medici, qui curationem malignorum & contagioſorum morborum tractant, & ſæpius inter ægrotos verſantur.

CAPUT XII.

De Febre Peſtilentiali.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Definitio. FEbris peſtilentialis eſt acutiſſima, a miaſmate venenato ex locis orientalibus advecto orta, ac niſi vigore motuum vitalium venenum per bubones & carbunculos cito propellatur, lethalis.

§. II

Differentia. Differt in eo hæc peſtilentialis ab aliis contagioſis, malignis & exanthematicis febribus, quod omnium ſit acutiſſima, ac interdum primo ſtatim, vel ſecundo die juguleт. Dein noſtris in regionibus nec epidemia, nec ſporadica ex prava victus vel vivendi ratione, aut inſalubri aeris conſtitutione prognata, ſed ſub aere ſaluberrimo, a ſolo contagio ex calidiſſimis jam infectis orientalibus plagis advecto, ortum ducit. Tum hoc habet peculiare, quod non ut aliæ malignæ febres & putridę, per largos ſudores, alvi fluxus, aut alias excretiones, ſed tantum quod veneno ad partes externas glandulоſas critice & ſalutariter protruſo, per tumores in abſceſſus deſinentes, ſolvatur. Porro ſecus ac in aliis contagioſis & petechialibus quoque febribus, tanta conſtantia & tenuitas miaſmatis peſtilentialis eſt, ut prompte adhæreat rebus poroſis, & ad multa milliaria, integra manente perniciali ſua vi, transferri poſſit. Demum ſingulare in hoc miaſmate infectivo, quod prava & multiplicativa ipſius indoles intenſo frigore non modo cicuretur, ſed & plane extinguatur, quo fit, ut tempeſtate frigida & in regionibus prefrigidis, rarius, vel plane

non, ſub calido autem cœlo & vehementiſſime & frequētiſſime graſſetur.

§. III.

Initium. Quemadmodum vero in omnibus contagioſis & malignis febribus miaſma venenatum cum aere hauſtum ſalivali fermenteſcibili latici ſeſe inſinuat, ac in his quas pertranſit partibus pernicialem ſuam vim exſerit primum: ita idem etiam quam maxime evenit in peſtilentiali contagio. Hoc enim mox caput, cerebrum, nervos & puriſſimum illud lymphaticum nervorum fluidum petens, capitis torporem, gravitatem, ſomnolentiam & acerbum dolorem, ſenſuum ſtuporem, rerum omnium oblivionem, inquietudinem, vigilias ac virium proſtrationem inducit. Per fauces ad ventriculum vectum, ciborum faſtidium, nauſeam, præcordiorum anxietatem, cardialgiam ſyncopticam, vomendi conatum, nec non vomitum facit. Dein ad membranas medullæ ſpinalis tunicasque arteriarum nerveas delatum, horrorem, pulſum languidum, parvum, contractum, frequentem, quin lipothymiam producit. Quæ quidem omnia ſtatim inter initia ſunt ordinaria peſtis indicia atq; ſymptomata, tanto vehementiora & celerioris operationis, quo plus venenum peſtilentiale aliorum contagioſorum & malignorum morborum miaſma virulentia ſuperat.

§. IV.

Et decurſus morbi. Quæ dein ſub ipſo morbo præſto ſunt pathemata gravia & multa, nullibi plenius & accuratius enarrata, ac in prima de hoc morbo deſcriptione, quam vetuſtiſſimus Hiſtoricus *Thucydides, lib. II. de bello Peloponeſ.* de peſte Attica dedit. Retinebimus igitur hanc morbi hiſtoriam, quam poſtea quam dixit ex Æthiopia in Ægyptum & inde Athenas perveniſſe, ſic infit: *ego vero quod factum eſt narrabo; & quibus animadverſis, ſi quando rurſus incidat, poſſit aliquis proviſum quippiam non ignorare, hæc monſtrabo, qui tum ipſe morbo laboravi, tum alios laborantes vidi. Itaque annus ille, ut in confeſſo eſt, inter omnes maxime aliorum morborum immunis fuit; quod ſi quis alio prius morbo laboraſſet, in hunc omnes decumbebant. Alios vero ex nulla occaſione, ſed continuo, quum ſani eſſent, primum capitis calores invadebant vehementes, & oculorum rubores, & inflammationes, atque internæ partes, & fauces, & linguæ ſanguinolentæ ſtatim erant, ſpiritus difficilis & fœtens exibat. Deinde ex his ſternutatio & raucedo ſuccedebant, ac non multo poſt labor in pectus deſcendebat cum tuſſi vehementi. Quod ſi quando ad cor inhæſit, tum id ſubvertit, tum purgationes bilis, quæcunque a medicis recenſentur, ſubierunt, atque hæ magna cum defatigatione. Pleriſque ſingultus incidit inanis, convulſionem afferens vehementem, quæ nonnullis ſub hac ceſſabat, aliis vero multo poſt. Porro corpus extrinſecus tangenti non admodum erat calidum, neque pallidum, ſed ſubrubrum, lividum parvis puſtulis & ulceribus ſcatens. Internæ vero partes uſque adeo flagrabant, ut ne tenuiſſimum quidem ſtragulum, aut linteum impoſitum, neque aliud quippiam, præter nuditatem, ferrent. Ac jucundiſſimum plane erat in aquam frigidam ſeipſos conjicere; quod multi fecerunt ex iis, in quibus cura non adhibita, qui in puteos ſe dederunt inexhauſta ſiti vexati, & perinde erat plus ac minus bibere. Atque impotentia quædam, quæ iis quieſcere non licebat, & vigiliæ perpetuo comitabantur. Corpus, quamdiu morbus vigebat, non contabeſcebat, ſed præter ſpem labori obſiſtebat. Quam ob rem vel interierunt plurimi novem & ſeptem diebus ex interno æſtu, cum aliquid roboris adhuc haberent; vel ſi effugiſſent, morbo in ventrem irruente, & exulceratione in eodem facta, & diarrhœa ſimul immodica ſubeunte; pleriq; mox præ imbecillitate perierunt. Etenim initio ſurſum facto malum, quod in capite primum conſederat, univerſum corpus pervadebat. Quod ſi quis maxima hæc ſuperaſſet, huic extremarū partium noxa ſuperveniebat. Malum enim*

ad

ad pudenda & ad ſummas manus & pedes decumbebat; & complures his amiſſis evaſerunt, non nulli & amiſſis oculis. Non nullos etiam, quum primum exſurgerent, cepit oblivio rerum æque omnium, ac tum ſe ipſos, tum amicos ignorabant. Morbus igitur, concludit paucis interjectis, (*ut alia multa prætermittamus inſolita, quæ cuique ſeorſum evenerunt, aliis alia*) *talem in univerſum habuit ideam. Alius præterea nullus infeſtavit eo tempore ex iis, qui conſueti habentur, ſi quis autem accidiſſet, in hunc deſinebat. Ac perierunt non nulli quidem ob negligentiam, alii vero diligenter etiam curati. Neque ullum, fere dixerim, compertum eſt remedium, cujus uſu homines adjutos eſſe conſtaret. Nam quod uni opem tulerat, id ipſum officiebat alteri. Jam vero nullum corpus viſum eſt adverſus morbum ſufficere, quod ad robur & debilitatem attinet, ſed ſublata ſunt omnia, quavis etiam vivendi ratione ad curationem uterentur. Res porro miſerrima fuit in univerſo morbo tum animi dejectio, cum quis ſe ægrotare intelligeret; nam mente protinus ad deſperationem converſa, multo ſe ipſos magis conſternebant, neque reluctabantur; tum vero quoniam alter ab altero, dum curationis officio fungerentur, inſtar ovium occidebat, atque hoc maximam cladis partem attulit.*

§. V.

Subjecta. Neque tamen in peſte unius ejuſdemque indolis ſemper ſunt ſymptomata, ſed multum utique ſecundum temperamenta & conſtitutiones corporum variant. Quam diverſitatem probe cognoſcere & ſcrutari oportet medicum. Id vero omnes qui de peſtilentiali morbo ſcripſerunt unanimi ſuffragio confirmant, corpora quæ ſpongioſioris, rari & poroſioris, nec non obeſi ſunt habitus, temperamento ſanguineos & phlegmatico-ſanguineos, ſexu fœminas, ætate juniores ac infantes, animo timidos & abjectos, vitæ genere pauperes, inſalubrem diætam colentes, crapulis deditos & comeſſationibus in ſeram noctem indulgentes, longe celerius corripi & gravius decumbere hoc modo, quam qui animo fortes ac intrepidi, corpore macilenti, nervoſi & amplioribus vaſis dotati, viri, ſenes, fluxui hæmorrhoidali obnoxii, item qui fonticulos & ulcera geſtant aperta. Neque minus per obſervationes compertum, nihil ad ſuſcipiendum & deleteriam miaſmatis virtutem intendendam aptius eſſe metu, timore mortis animique conſternatione, adeo, ut etiam quoſdam ſolo terrore peſte affectos & extinctos eſſe conſtet. Nam hi animi affectus ſunt inter omnes præcipui, qui vitalem cordis arteriarum motum cum ſanguinis circulo minuunt, deſtruunt & vires tam vitales, quam naturales & animales dejiciunt, quum tamen motuum beneficio venenum conceptum ſit exterminandum.

§. VI.

Cujus autem porro indolis ac ſpecificæ naturæ ſit venenum, quod peſtem excitat, a priori accurate determinare admodum difficile, quia ſenſibus minus obvium. Quantum tamen ratione aſſequi & a poſteriori judicare licet, duplicis eſſe videtur, partim ſulphureæ putridæ multiplicativæ, inſtar fermenti, partim ſubtilis valde acris & cauſticæ, plus tamen alcalinæ, quam acidæ, naturæ. Putrida enim valde & peregrina ſulphurea indoles ex eo patet, quod omnes maligni e putridis, quæ ex cadaveribus inhumatis, aquis ſtagnantibus putreſcentibus & aliis fœtidis excrementitiis ſordibus, trahant, & quod ipſum hoc miaſma illico contaminet nervorum fluidum, motum ſolidorum ſyſtalticum ſiſtat & corruptionem ſphaceloſam ſuccis inducat. Cauſticam autem ſubtilem acrimoniam ineſſe miaſmati ex eo concludendum, tum quod contagioſorum morborum ingreſſum ut plurimum antecedit copia inſectorum ſale cauſtico *Miaſmatis natura.*

ſtico præditorum & ex putredine genitorum, tum etiam, quod nerveas fibrillas vellicando & rodendo, dolorem, ardorem, tumorem & inflammationem cauſetur, conſpicuum ſatis in bubonibus atque anthracibus.

§. VII.

Solvitur critice per tumores. Peſtilentiale hoc intus ſuſceptum venenum, illico, ut ſupra diximus, omnes omnino in corpore functiones turbat atque pervertit, ac niſi cito ab internis ad externas partes propellatur, certiſſime necem infert. Neque tamen hoc ut in aliis malignis fit per largos ſudores, neque per alvi, aut urinæ fluxum, neque per hæmorrhoidum, aut menſium profluvium, neque etiam per narium ſtillicidium, ſpontaneum æque ac arte proritatum, ut potius, tales, præſertim effuſiores excretiones, minentur exitium. Sed ſalutaris & critica, qua perfecte ſolvitur peſtilentialis morbus, excretio, abſolvitur per tumores in externo corporis ambitu prodeuntes; ita quidem, ut non ſecus ac in eryſipelate, intra tertium & quartum diem eadem contingat, & quo citius ac melius, eo magis morbi inde miteſcat atrocia. Formale enim venenum his tumoribus contineri atque excerni, vel ex eo pateſcit, quod ſi chirurgus lancetta, qua aperti, venam ſani hominis incidat, is illico etiam corripiatur peſte.

§. VIII.

Bubones. Duplicis autem generis ſunt peſtilentiales hi tumores. Primum a Græcis vocatur communi omnium tumorum nomine bubo. Occupant hi bubones maxime glanduloſa loca, frequentius inguinales & axillares, quandoque etiam parotides & mammarias glandulas, item maxillares inferiores ſub mento, nec non aſperæ arteriæ appoſitas, ac ſeſe manifeſtant tumore glandularum duro, dolente, tenſivo, cum ardore, ac ſi boni moris ſunt, intumeſcunt, molliores fiunt & ſuppurantur. *Vel anthraces.* Alterum genus, primo longe deterius, græco nomine audit anthrax, propria ſignificatione carbonem ignitum deſignans, unde Latinorum diminutivum carbunculus. Celſus quidem *lib.* 5. *cap.* 28. ſic deſcribit anthracem: *rubor eſt ſuperque eum non nimium puſtulæ eminentes, maxime nigræ, interdum ſublividæ, aut pallidæ. In his ſanies eſſe videtur, infra color niger eſt. Ipſum corpus aridum & durius quam naturaliter oportet. Circa quod quaſi cruſta eſt, eaque inflammatione cingitur, neque in eo loco levari cutis poteſt, ſed interiori carni affixa eſt.* Et *Mindererus*, qui ipſe peſti interfuit & de ea egregie ſcripſit, ita de carbunculis habet: *quando anthrax magnitudine grani ſinapis, aut cannabis conſedit, contrahit circum limbum & circulum, aut ardentem halonem, amplitudine orbis menſalis, prout carnem & locum attigit. Caro quam tetigit a ſana ſeparatur ac uti eſchara, ſeu caro putrida, excidit, ut hiet cavum ac ſi lupi exediſſent.* Ab his carbunculis nulla corporis pars immunis eſt, obſident tamen quam maxime membranas muſculorum & ſubſtantiam cutis nervoſam ac fibroſam, in dorſo potiſſimum, brachiis ac ſemoribus. In loco, quem afficiunt, ægri primo pruritum ſentiunt exquiſitum, ſi ſcalpunt, puſtulæ emergunt, coloris vel rubri, vel lividi, vel albo-purpurei, vel nigri. Puſtulæ compreſſæ ſunt & pure plenæ videntur, ac ſub una, vel pluribus ex his, cruſta cinerea, vel nigra concreſcit, qua ablata, caro corrupta & ſpongioſa apparet, cum dolore intolerabili & ardore carnis circumjacentis, ac tandem inſequitur totalis partis ſphacelatio, ſive mortificatio.

§. XI.

Quibus autem lethalis eſt peſtilentialis morbus, ex his non nulli primo ſtatim, vel ſecundo die ſyncope pereunt, procul dubio ex Panico, quo perculſi terrore. Sed plurimi, quando venenum vel non expellitur, vel expulſum ſubito relabitur, & nervoſis tunicis nobiliorum partium pleuræ, *Sphacelo necat.*

œſo-

œſophagi, ventriculi & inteſtinorum, nec non meningibus inhærens, inducit ſphacelum, qui ocyus ad omnia viſcera ipſumque ſanguinem ſerpit, quo fit, ut cadavera illico mire fœteant, intumeſcant & citiſſime putreſcant. Quandoque etiam, quando nimia tumorum peſtilentialium copia prodit, ob inflammationem, dolorem & ardorem intolerabilem, ex febre ſymptomatica, non ſecus ac in variolis fieri ſolet, occumbunt.

Præſervatio & Curatio.

§. I.

Optimum præſervativum fuga & temperantia. Quum in comperto ſit, noſtris in regionibus peſtilentiam non gigni, ſed ex remotis locis advehi, non ſecurius utique & certius datur conſilium præſervatorium quam fuga contagii. Vetus enim jam *Celſi* eſt præceptum, ut adhuc integer, qui tamen ſecurus eſſe non poſſit, naviget & peregrinetur, quod etiam in peſte Italica anni 1575. eximie profuiſſe, teſtis eſt *Natalis Comes hiſtor. lib.* 27. Et *Sanctorius Med. ſtat. Sect. aph.* 138. libere profitetur: *qui aliud remedium pro vitanda peſte inſtituunt, quam fugam, vel ſunt homines ignorantes, vel volunt æruſcare*. Eandem etiam ob cauſam optime ſaluti civium conſulunt principes, qui tempore peſtis advectionem & acceſſionem contagii modis arcent omnibus, ſi vero domus fuerit infecta, ſanos illico ſegregare & omnem mortuorum ſupellectilem comburere jubent, ne cum ea ad alios transferatur & morbus. Omnibus vero graſſante peſtilentia temperatiſſime vivendum, vitandus omnis exceſſus in rerum non naturalium uſu, maximeque animi affectibus, & abſtinendum a cunctis, quæ vires ullo modo dejicere, perſpirationis ſucceſſum turbare & cruditates prima in regione gignere poſſunt. Inprimis animus firmandus, & terror, metus ac puſillanimitas diſcutienda, quum certum ſit, timorem ac terrorem plures in peſte necare ac ipſum miaſma.

§. II.

Qui autem inter infectos verſari neceſſum habent, his videndum, ne miaſma ſuccos vitales ſubeat, nec ſalivales intra primas vias ſtagnantes humores in ſui ſocietatem, quod facile fit, pertrahat. Hunc in finem commendanda frequens exſpuitio & oris, cum aceto vini, vel vino colluitio, vel horum in nares attractio. Major efficacia ad huc, ſi ſcordio, ruta, vel corticibus citri fuerint imbuta. Acidum enim genuina miaſmatis putridæ & ſulphureæ indolis videtur eſſe antidotus, quippe quod teſte Chymia mechanica ſulphur & ſalia volatilia figit atque enervat. Quare longe tutius eſt acida deguſtare, vel in ore continere, quam radices alexipharmacas zedoariæ, angelicæ, oſtrutii &c. maſticare. Expedit hinc quoque tum vel vinum Rhenanum, vel aceti bezoardici aliquot cochlearia, cum aqua aut vino diluti, aſſumere. Locuples certe hanc in rem teſtis eſt *Foreſtus*; *ego*, inquiens, *cum graſſante peſte, nuſquam trepide, plenus civium ſtudio me ad ægros conferrem, illis auxiliis ac potiſſimum mali citri putamine ſucculento, dentibus attrito, me munire ſuevi*. Turcæ, memorante *Cole lib. de morb. acut. pag.* 88. regnante peſtilentia, frequentius utuntur ſucco limonum, quem liberaliter omni juſculo inſtillant. *In acidis.*

§. III.

Inter externa adverſus contagionem præſidia plures commendant fonticulos; inducti forſan primum obſervatione, qua conſtat, eos, qui ulcera chronica & ſcorbutica in artubus geſtarunt, a peſte & aliis contagioſis morbis fuiſſe immunes. Multus inprimis in laudanda hac fonticulorum virtute eſt *Hildanus Obſerv. chirurg. cent.* 4. *obſ.* 23. ſic habens: *Neminem autem, quod notandum, eorum, qui fonticulos in cruribus & brachiis habuerunt, præter unum aut alterum ſumme* *Et fonticulis.*

me cacochymicum, peſte obiiſſe memini, & proinde præſentaneum præſervativum tempore peſtis eſſe, cum in aliis multis, tum etiam in memetipſo expertus ſum. Et idem mihi quoque a medicis qui peſti Erfurtenſi interfuerant, relatum olim eſſe, memini. Ratio tam egregii effectus prophylactici videtur eſſe hæc, quod materia ſuſcepti miaſmatis, quæ firmiter adhærere ſolet ſeroſiori ſanguinis parti, naturæ vigore ad partem cui fonticulus inſidet, tanquam debiliorem, cum hac ceu vehiculo ablegetur, & per hoc emiſſarium excernatur, unde tum ſæpe circa fonticulum inſolitus dolor ac tumor obſervatur. Forſan etiam confidentia, quam geſtantes de hoc, tamquam certiſſimo fovent præſidio, metum excutit & reſuſcitando animi vires juvat, eodem modo ac de amuletorum adverſus peſtem virtute cenſendum.

§. IV.

Indicationes & curatio. In curatione porro omnia a medico perito hos in fines dirigenda: I. ut ope naturæ expulſionem ſuſcepti veneni per congruas vias maxime tumores illos criticos promoveat horumque habeat rationem curare; II. ut vires, quæ cum vita pari paſſu ambulant, ſuſcitet & urgentibus ſymptomatibus occurrat. Sed quum quo pacto & quibus hæc rite ſint perficienda, ego ex propria tradere nequeam experientia, aliorum utar, & methodum, quam in curanda peſte ſummo cum fructu adhibuit doctiſſimus pariter & exercitatiſſimus Medicus, *Joannes Langius*, heic inſeram, cui poſtea judicium meum & monita rationi & experientiæ congrua ſubjungam. Ita autem gravis hic auctor ſuam peſtem curandi rationem *lib.* 1. *epiſt.* 18. deſcribit: *Jam tu probe noſti, me multos, de quibus etiam conclamatum erat, in hac peſtifera lue hac methodo curaſſe. Primum, ſi alvus, aliquot dies ante morbi initium, parum, vel nihil excreverat, tum glande impoſita, aut levi enemate eam exoneravi. Poſtea alexipharmacum ſudoriferum exhibui, quod, pro ratione ætatis ac virium, ſudorem duas, vel tres, aut plures horas, promoveret. Cordis epithema applicui. A ſudore hora ſexta, vel ſeptima, refectis tamen aliquo juſculo viribus, venam opportunam ſecui, ac mox ab alexipharmaco aliis ſingulis diebus, mane & veſperi, potagia alterantia, quæ ſua qualitate & ſubſtantia veneno reſiſterent, exhibui, & cor quoque confortarent, qualia ſunt, quæ ex ſucco citri, limonum, aurantiorum, acetoſæ & jugulæ, cum momento aceti & ſaccharo decocta conficiuntur. In morbi declinatione, ſi appetitus edendi languebat, ad reliquias morbi exſtirpandas, medicamentum ex rhabarbaro, agarico, caſſia, aut rore Syriaco, ſive manna & tamarindis Indorum exhibui. Poſtremo chirurgis, ne ulceris aut carbunculi conſolidationem præcipitarent; coquis vero ut præſcripto tempore commoda eſculenta & potulenta ægro ſuppeditarent, edixi. Qua curationis ratione ingens ægrorum numerus, Deo optimo auſpice, convaluit. Bubonibus,* pergit paucis interjectis, *vero & carbunculis, ſi circa emunctoria, juxta aures paratis, ſub axillis abſceſſus, in inguinum adenibus bubo, virtute expulſante eruperit, aut interim carbunculus in brachiis aut cruribus effloruerit, tum feſtinanter, veluti in vulneribus virulentis, medicamenta, quæ venenum extrahunt, ad locum applicata, vel cucurbitulas, aut emplaſtrum ex fermento, theriaca, farina, ſinapi & cepa ſub cineribus cocta conficito, additis opoponacis & galbani gummis, acerrimo aceto ſolutis, impoſito & abſceſſum ante maturationem ſcarifica, aut aperi, vel cauterio adurito. Si vero patiens ignem veretur, cauterium potentiale ex cantharidibus & fermento confectum, aut contuſam ex oleo flammulæ radicem applicato, quæ ſua virtute calorifica & ardente non modo noxios humores attrahunt, ſed & non raro factas ex his collectiones aperiunt.*

§. V.

§. V.

Initiante & vigente.

Et utique hæc peſtem curandi methodus rationi conſentanea. Nam in omni morborum curatione ſedulo tenendum hoc monitum, ut ſi alvus ſub initium per aliquot dies, parum, vel nihil excreverit, leni enemate ducatur, quo ab excrementis liberentur inteſtina, ne inde tam ſymptomata exacerbentur, quam remediorum virtus obtundatur. Dein probandum merito auctoris inſtitutum, quo commodo alexipharmaco ſudorem per aliquot horas movit, ut halituoſum illud venenum cito exhalaret & per cutem diſſiaretur. Neque etiam de nihilo putandum, quod cordi applicuerit epithema. Quamvis enim non proxime tangat & afficiat cor, ſed potius dextrum orificium ventriculi ejuſque tunicas nervoſas & muſculoſas; multum tamen intereſt, ut ventriculus, ceu pars maxime nervoſa, & exquiſiti ſenſus & quæ cum nervoſis univerſi corporis partibus conſenſum alit intimum, ac ubi venenum primo omnium pernicialem ſuam vim exſerit, probe defendatur, quod fit per topica, quæ antiſpasmodica ſimulque roborante balſamica virtute pollent; quem in finem ego commendare ſoleo, quæ ex theriaca, oleo nuciſtæ expreſſo, camphora, croco, caſtoreo ac balſamo Peruviano concinnantur. Porro poſt uſum alexipharmacorum venam ſecare juſſit, quod omnino proficuum. Initium enim curationis a ſanguinis miſſione facere periculoſum, eo quod primo vel ſecundo poſt eam die, motus ſanguinis ad peripheriam, adeoque etiam perſpiratio, ſemper quodammodo imminuitur, ut venenum intus maneat. Ne dicam, metum & terrorem in peſte correptis, protinus motum ſanguinis a corporis ambitu revocare, ut hinc venæ ſectio, quę idem efficit, non poſſit non nocere. Sed admitti utique hæc poteſt ſi conſuetudo, ſanguinis abundantia & victus lautus atque vinoſus urget, poſt uſum medicamenti ſudoriferi, eo quod demta ſanguinis copia, propulſio materiæ virulentæ ad glandulas facilitatur & promovetur, tanto certius, quando poſtea lenioribus ſanguinis ad exteriora fluxus ſubinde adjuvatur. Recte etiam laudantur acida, uti ſuccus citri, limonum, acetum &c. quod tota ſubſtantia veneno reſiſtant, quippe quæ putredinem humorum & diſſolutionem ſanguinis valide obtundunt & ob id merito omnibus alexipharmacis & antiloimicis anteponuntur.

§. VI.

Nec non declinante morbo.

Fracto præterea morbi vigore, ſub declinatione alvum expurgat lenioribus. Quod quidem ſicuti in principio peſtis aliorumq; contagioſorum morborum, ob effectum motum humorum ad externa retardantem, admodum nocivum; ita viciſſim quam maxime conducibile, in declinatione. Sic enim educuntur ſordes ſub morbo genitæ pernicioſæ, quibus retentis appetitus proſternitur, lentæ, immo purpuraceæ febres de novo inducuntur, vires languent, calor fit lentus, novuſque ac capitalis haud raro repullulaſcit morbus. At virus tum extrahendum in tumoribus peſtilentialibus ſuadet cucurbitulas, ſcarificationem & veſicatorium, ac in eo pariter conſentientes habet loimiatros. Inprimis elegans *Riverii* eſt obſervatio *Cent.* 2. *obſer.* 19. qua ceu expertæ virtutis præſidium laudatur, ut, ſtatim ac quis peſte correptus, cantharides cum fermento & aceto pone aures ac in aliis ſuetis emunctoriis applicentur, ac in lecto poſtea quieti decumbere jubeantur ægri, eoque facto, poſt 24. horas effluere humorem atrum ſeroſum & peſtilentem morbum poſt aliquot dies plane diſcedere. Neque minus probe etiam monet *Langius*, ne præmature ac cito ulcera conſolidentur. Evocata potius ad partes externas materia & ſuppuratione facta, tumor aperiendus, ulcus ſuetis digeſtivis mundandum, ſed diu apertum ſervandum admota turunda, quo virus om-

me

ne per illud ſufficienter expurgetur, & tandem ad cicatricem perducendum.

Cautelæ & Obſervationes practicæ.

§. I.

Pauca remedia optima. Perquam attentione dignum eſt *Sanctorii in Med. ſtat. aph.* 139. effatum: *nobilium fere nemo cum remediis, plebeii vero ſine iis plures, ſanantur.* Nam experientia uberius docet, plebejos, modo non omnibus ſubſidiis deſtituantur, ſed temperato regimine, & ad ſatietatem levi potu utantur, citius & rectius tam in peſtilentialibus, quam aliis contagioſis malignis febribus convaleſcere, quam opulentos, qui Medicorum, & medicamentorum copia obruuntur plane. In illis quippe valens & robuſta eſt natura, cui ſi negotium committitur curationis, longe felicius utique ſuccedit, quam ſi artificioſa medicatione, nonnunquam plane perverſa, impeditur ac turbatur. In nobilibus autem, quum per ſe ob inordinatam vitæ victuſque rationem jam tum debilior natura, longe magis utique medicamentorum multorum, variorum, quin ſæpe minus congruorum uſu, in opere ſuo turbatur, & morbus ad infelicem eventum promovetur.

§. II.

Alexipharmaca ſola nocent. Inprimis nihil pernicioſius eſt, quam radices ſic dictas alexipharmacas, oleo volatili calido turgidas, carlinæ, angelicæ, petaſitidis, zedoariæ, ſerpentariæ, Virginianæ, imperatoriæ, vincetoxici, pimpinellæ, oſtrutii, & ex his præparatas eſſentias, elixiria, theriacam quoque & mithridatium, ceu genuinum antidotum, liberaliter offerre. Multo vero magis deteſtandi adhuc illi tantopere laudati ſpiritus volatiles, urinoſi & oleoſi, ut cornu cervi, viperarum, fuliginis, item ſalia volatilia, nec non balſamum ſulphuris. Tantum enim abeſt, ut iiſdem noxium expellatur, ut potius intus detineatur, & partibus nervoſis altius infigatur. Perpetua quippe hæc lex eſt, ſecretiones, quæ antecedunt excretionem recrementorum in corpore, melius ſub liberiori & moderatiori ad emunctoria appulſu ſuccedere, quam ubi humores impetuoſe ac celeriter commoventur. Augent potius calidiora pharmaca anxietates præcordiorum, calorem intendunt, diſſolutionem humorum promovent, & miaſma quoque malignum facile & cum impetu ex ventriculo in ſanguinem ac nervoſas partes agunt, ut ſic multiplici ratione ſint detrimentoſa. Et hæc omnino ita eſſe, loquuntur paſſim medicorum, qui peſtilentiæ interfuerunt, ſcripta, e quibus nominaſſe ſufficit *Hildanum, Chald. de Heredia*, nec non *Thonerum*, qui pluribus obſervationibus confirmat, alexipharmacis calidioribus uſos, peſte abſumtos eſſe omnes.

§. III.

Neque tamen penitus radicum & herbarum ſic dictarum alexipharmacarum uſus in peſte damnandus. Tum enim non nocent, quando miſcentur cum iis, quæ vim earum commoventem nimis & calefacientem cicurant, & quaſi ad temperamentum reducunt, uti ſunt maxime acida, cum nitro. Sic relatum mihi eſt, in peſte illa, quæ anno 1682. noſtram hanc urbem infeſtavit, eximie profuiſſe mixturam ex aquæ cardui benedicti & aceti vini quatuor cochlearibus, lapidum cancrorum & theriacæ drachma, concinnatam & iterato datam. In peſte quoque, quæ anno 1575. totam fere Lombardiam pervagata, multi paſſim & præcipue Mediolani convaluiſſe dicuntur, ſucco ex ruta capraria, cum aceto, aqua cardui benedicti & modico theriacæ hauſto, corpore poſtea ad ſudorem contecto. Ipſe *Thonerus obſer. pag.* 21. teſtis eſt, nil profuiſſe in peſte, præter acetum theriacale, inter initia ad eliciendos ſudores exhibitum, eodemque hoc remedio anno MDCXLIII. graſſante inter milites febre maligna, inte- *Sed acidis nupta proſunt.*

gram

gram gregariorum cohortem fuiſſe ſervatam, convaleſcentibus omnibus, quibus tempeſtive hoc acetum oblatum, exceptis paucis, qui ſerius a chirurgo acceperant. In peſte quoque Romana tam egregia præſtitiſſe acetum cum ruta, radice pimpinellæ, betonica, allio, & baccis juniperi, addito camphoræ momento infuſum, ut quotquot illo uſi fuerunt, quamvis inter infectos degerint, peſtem evaſerint, fidem facit *Kircherus de peſte pag.* 375. Quin propter acetum, ceu præcipuum ingrediens, aqua prophylactica *Sylvii*, in malignis morbis & ipſa peſte, magni ſemper æſtimata. Et *Geſnerus* ob id *lib. 3. epiſt.* 27. auctor eſt, ut omnia alexipharmaca ex vino, cui acetum admixtum, præbeantur. Conveniunt autem hæc alexipharmaca acidis nupta primo maxime die, ubi reſolutione ac ſudore opus eſt. Niſi enim, ex vero aſſerit *Mindererus*, intra viginti quatuor horas ab invaſione alexiteria exhibeantur, omnia medica præſidia fore irrita.

§. IV.

Optima in peſte acida & bezoardica fixa.

Inter ea vero, quæ præſentiſſimæ in peſtilentiali morbo efficaciæ, communi omnium, qui de peſte ſcripſerunt, ſuffragio, ſunt maxime acida & terrea. *Fracaſtorius lib. 3. pag. 246. de morb. contag.* tam ad præſervationem, quam curationem commendat hoc: recipe ſucci acetoſellæ uncias duas, citri unciam, diaſcordii Fracaſtorii drachmam, ſpecierum cordialium ſcrupulos duos, aceti unciam. *Mindererus de peſt. cap.* 15. diſertis ſcribit verbis: *nulla eſt putredo, nulla infectio, nulla humorum depravatio, quæ per acida non ſuperetur. Sane, ut liberrime loquar, ſi mihi vitriolicorum remediorum uſus, vel interdiceretur, ego ad curationem peſtis nunquam, vel certe inermis, accederem.* Item teſtatur *Fonſeca de ver. rat. curand. peſt. Johannes Crato*, inquiens *Augenius de Monte Sancto, Martinus Rulandus, & alii in febribus peſtilentialibus ſpiritum vitrioli ſummopere prodeſſe teſtantur. Et ego id teſtari ingenue poſſum; me non modo cum ſyrupis, ſed & cum conſerva roſarum mixtum, felici cum ſucceſſu eum exhibuiſſe.* Ex terreis vero & bezoardicis fixioribus ſingulari virtute pollent antimonium diaphoreticum, bezoardicum minerale, lapides cancrorum, cornu cervi uſtum & philoſophice præparatum, ſuccinum, terra ſigillata, bolus Armena & cinnabaris. Ex quibus varia concinnari, eademque vel ſola, vel acidis nupta, in uſum vocari poſſunt. De quibus tamen omnibus pluribus legendi *Antonius Schneeberg in catal. med. ſimpl. adv. peſt. opera Henrici a Bra edit. Unzerus lib. 2. antid. peſtil.* nec non *Mindererus de peſt. cap.* 15.

§. V.

Nec non analeptica.

Deinde inter remedia in peſtilentia conducibilia præcipuum fere locum tuentur analeptica. Vires enim in atroci hoc morbo, tam propter gravem animi metum & conſternationem, quam ob ingentem malignitatem, ſummopere ſunt proſtratæ. Hinc medico quam maxime enitendum, ut removeat ex rebus moralibus & non naturalibus omnia, quę eaſdem offendere poſſunt, & in medicatione fugiat anodyna & valde vaporoſa, graveolentia. Ad reficiendas autem vires præſtabilis aqua confortans, noſtra methodo ſic paranda: recipe meliſſæ Turcicæ manipulos quatuor, roſarum cum ſale contuſarum, florum liliorum convallium ana manipulum, corticum citri recentium unciam unam ſemi, cinnamomi acuti unciam, macis unciam dimidiam, affunde vini Rhenani menſuram, aquæ communis menſuras tres, & leni igne abſtrahe duas cum dimidia menſuras. Poteſt hæc aqua vel cum tantundem aquæ cardui benedicti remixta, vehiculum præbere ſumendis reliquis medicamentis omnibus, vel ſola dari, cum ſyrupo acetoſitatis citri & ſpiritu ſalis acidulata.

§. VI.

Item emetica.

Neque minus apprime in peſtilentia pro-

proficua ſunt emetica. Nam prima & præcipua in medicatione indicatio eſt, ut venenum ſuſceptum ocyus citius e corpore pellatur. Jam vero miaſma contagioſum primo omnium ſalivali ſeſe immiſcet latici, cum hoc ad ventriculum deſcendit & inde ad ſanguinem transfertur. Hinc optimum utique conſilium, ut venenum breviſſima, qua ſubiit via, iterum exturbetur, ſimul atque cruditates primæ regionis, quæ deleteriam ejus virtutem mirifice intendunt, per ſtomachi os everrantur. Sed opus eſt, ut cito id fiat, ſimul ac quis ſe infectum & languorem cum cardialgia ſentit. Sic ſubjuncto congruo ſudorifero, prima quaſi in herba jugulari poſſe morbum multiplici conſtat experientia, eodem modo ac *cap.* 10. & 11. in aliis malignis morbis id ſuccedere pluribus docuimus. Curioſa non minus quam notabilis hanc in rem eſt obſervatio *Riverii*, de quodam, qui ſimul ac ex ſymptomatibus, dolore capitis & nauſea, ſe peſte laborare conjecit, illico pennam oleo illitam in fauces immiſit, qua educta per vomitum materia, primum ſeroſa, dein flava, tandem porracea, in lectum ſe contulit, juſculum ſumſit, ſudavit & illico convaluit.

§. VII.

Sub certa conditione admittenda venæ ſectio.

De venæ ſectionis utilitate non æque inter omnes convenit, ſed ſunt qui laudant, ſunt qui damnant. Optime præcipit *Celſus lib.* 3. *cap.* 4. *deſiderat*, inquiens, *propriam animadverſionem in febribus peſtilentialibus caſus. In hac minime utile eſt, fame aut medicamentis uti, aut alvum ducere. Si vero vires ſinunt, ſanguinem mittere optimum, præcipue ſi cum dolore febris eſt.* Neque minus fidem facit *Riverius in opp. tit. peſt.* ſe in peſtilentiali parotide, quæ plures necavit, venæ ſectione, moderata tamen, ad uncias aliquot, & repetita, plures ſervaſſe. Nos quid de ea cenſeamus, ſupra jam in epicriſi ad *Langii* methodum expoſuimus. Omnis autem huc redeunt: nunquam in principio poſt invaſionem ſtatim, ubi terrore & metu æger jactatur, habet locum, ſed ſecundo vel tertio die, ſi urget plethora & vires ſinunt, admittenda moderata.

§. VIII.

Ac nitroſa.

Sic etiam de nitri uſu ambigunt medentes. Qui rejiciunt, putant illud nimium refrigerare & expulſioni veneni ob id reſiſtere, peſtis etiam venenum jam tum eſſe ſtupefactivum, putredinoſum ac diarrhœas inde metuendas fere lethales. Qui probant illud non ſecus ac in aliis exanthematicis inflammatoriis & malignis febribus, diaphoreticis nuptum, egregie prodeſſe contendunt. Sed lis facile dirimenda. Spectanda ſunt individua eorumque natura & temperamenta & expendenda morbi ſymptomata. Si corpus eſt plethoricum, temperamentum cholericum, vel ſanguineo-cholericum, æſtus acris, febris intenſa cum ſiti & dolore capitis; nitroſa, refracta doſi cum bezoardicis pulveribus data, commodum locum habent omnino. At ubi torpor & ſomnolentia, pulſus debilis, extrema frigida & timor præceſſit ingens, abſtinendum a nitroſis eſſe docet ratio. Semper tamen tutius eſt, ſi nitrum ſociatur camphoræ, quo connubio camphoræ vaporoſa & nitri refrigerans indoles optime cicuratur & medicina emergit, non modo alexipharmaca, ſed & inflammationi efficaciter reſiſtens. Memini ego, me olim quum Londini verſarer, a peritiſſimo chirurgo ſene, qui peſti Vienenſi interfuerat, audiviſſe, ſe ſummo cum fructu uſum eſſe electuario, quod vocabat nigrũ, compoſito ex rob ſambuci & mellis ana libra dimidia, pulveris pyrii uncia & camphoræ drachma, ad unam vel duas drachmas dato. Et *Giſelerus* quoque ſe in peſte Brunſuicenſi ſummo cum fructu adhibuiſſe pulverem pyrium affirmat.

§. IX.

Bubonũ & anthracum tractatio.

Perite præterea tractandi critici illi tumores peſtilentem morbum ſolventes. Bubones quidem, ſi cito prorum-

rumpunt & cito maturant, boni; ſi autem ſtatim redeunt, metuenda aut mors ipſa, aut minimum gravia ſymptomata, ex inguinalibus paralyſis & gangræna ipſius lateris, ex mento relapſis deglutitio ſolidorum & liquidorum intercepta, cum angina ut plurimum lethali. Periculoſiores etiam qui pone aures, peſſimi, quibus carbunculus inſidet, & lethales circulo livido ſepti. Carbunculi deteriores ſemper quidem bubonibus, ſed quo majores, quo nigriores, & quo propiores cordi, eo magis periculoſi. In utriſque ex internis optima ſudorifera, & quæ ſuccos ad ambitum corporis agunt. Exterius in bubonibus, ſi tardius prodeunt, attrahentia imponere jubent, cucurbitulas, quin veſicatoria. Si protuberant, ſuppuratio promovenda cataplaſmate ex ficubus, radice liliorum alborum, cepis ſub cineribus toſtis, cum farina lini, melle & croco; vel imponenda ſuppurantia ſimul atque diſcutientia, emplaſtrum diachylon tam ſimplex, quam cum gummatibus, de mucilaginibus, nec non de meliloto. Ubi ſuppurarunt, aperiendi & balſamo *Arcæi* nonnunquam unguento Baſiliconis remixto mundandi & conſolidandi, ita tamen, ut non nimis cito coeant, ſed aliquamdiu materiæ ſanioſæ concedatur effluxus. Anthracibus, quia humor jam corruptioni obnoxius, non admovenda ſuppurantia, ſed curandum, ut cruſta decidat: quem in finem Loimiatri confinia digeſtivo inungere & acre emplaſtrum ſuperponere jubent. Cruſta delapſa unguento Ægyptiaco, vel fuſco *Wurzii* cum melle roſato tractandi. Quod ſi autem corruptio ſphaceloſa adeſt, & latius ſerpere videtur, prohibendum hoc ſcarificatione ſufficienti & applicatione liquoris, qui potenter inflammationi ac putredini reſiſtit, expertæ ſæpius a me virtutis, parandi, ex unciis quatuor ſpiritus vini rectificati, drachmis duabus camphoræ, drachma croci & tantundem nitri artificialis, quod ex ſpiritu ſalis ammoniaci urinoſo & ſpiritu nitri confit, ac a vini ſpiritu perfecte ſolvitur.

§. X.

Demum quoad regimen in genere adhuc tenendum, quod, ſicuti in omnibus acutis exanthematicis morbis, nimius lecti & conclavis calor omni ſtudio, ceu ſummopere noxius, vitandus, ita multo magis ipſa in peſtilentia. Viciſſim vero arcendum etiam frigus, ne tumorum eruptio & difflatio ſubtilioris venenoſę materię per cutis poros ullo modo intercipiatur. Temperata potius ſint omnia, uti jam in antecedentibus paſſim monuimus, iterumque monemus. *Regimen.*

CAPUT XIII.

De Febre Eryſipelacea.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

AD exanthematicas febres merito etiam refertur eryſipelacea, in qua ſub intenſiori ſanguinis & humorum motu, ſerum acre, ſulphureæ, cauſticæ naturæ, ad partes extremas, cum tumore, rubore, ardore & dolore propellitur. *Deſcriptio morbi.*

§. II.

Certe non tam levis, innocens & ſimplex eſt eryſipelacea febris, ac vulgo putatur, ſed gravis ſæpe, periculoſa, & non raro lethalis; quia multum affinitatis alit cum morbo omnium atrociſſimo, ipſa febre peſtilentiali. Nam ſicuti hæc ſubito cum intenſo horrore, æſtu, virium proſtratione, vehementi dorſi capitiſque dolore, vomitu quoque & delirio accedit; ita & ſæpiſſime eryſipelas ſtatim in principio iiſdem ſymptomatibus ſtipatum adoritur. Sicut deinceps in peſtilenti morbo inter tertium & quartum diem materia maligna ad corporis ambitum propellitur, remittente poſtea paululum ſymptomatum atrocia; ita ſimilem ſucceſſum ſervat eryſipelacea febris. Quemadmodum porro peſtilentialis ve- *Multum convenit cū peſte.*

venenata materia maxime glandulas, & quidem inguinales, invadit, ibique dolorem primum ac tenſionem efficit; ſic etiam gravi eryſipelate affecti, primo tumorem, ruborem ac dolorem ſentiunt in inguium adenibus, unde poſtea materia ferventiſſimæ & adurentis quaſi naturæ ad pedes deſcendit. Uti quoque materia peſtilentialis ſedem ſæpius figit in glandulis mammariis, axillaribus & parotidibus; ita eadem obſervatur in eryſipelate, quod ubi capiti imminet, patiuntur primum parotides, ſi mammis, axillares. Peſtifera præterea materia in glandulis abſceſſus format, ac partibus extremis facile grangrenam & ſphacelum inducit; ſacrum autem ignem axillares præſertim & mammarias glandulas ſic ſæpe adurere, ut pus contrahant, & artus fœda corruptione afficere, omnes qui medicinam faciunt, uberius norunt. Demum ſicuti in peſte nil periculoſius, quam ſi materia expulſa ab externis ad interiora relabitur; ſic eadem noxa idemque periculum a retroceſſione eryſipelatis metuendum.

§. III.

Differt a peſte inflammatione & phlegmone.

In eo tamen eryſipelacea a peſtilentiali febre differt, quod non ex contagio, ſive cauſa externa, ſed interna oriatur, nec contagioſa ſit, & alios ſola exhalatione inficiat, nec tam virulenta ſit, & cum mortis periculo juncta. Inflammatio autem eryſipelacea ab aliis his diſtinguitur, quod tumor in illa depreſſior, dolor non tam tenſivus, color quoque roſeus & floridus, qui in his magis fuſcus. Neque minus a phlegmone diſcernendum eryſipelas: in hoc enim inflammatio magis ſuperficialis, in latum diffuſa & preſſa colorem exuit, materia quoque pauca & tenuis, in illo autem profundior inflammatio, ſubjectam non modo cutem, ſed & pinguedinem & muſculos tangens, attactu ob duritiem colorem non deponens, ac fit a ſtagnante impuro ſanguine, propterea facilis in gangrænam eſt tranſitus.

§. IV.

Eſt verum vel nothum.

Ipſum autem eryſipelas a practicis vulgo diſtinguitur in verum, quod & ſimplex, ac in nothum, quod & ſcorbuticum vocant. Simplex facilis obſecundat commodis remediis internis & externis, ac tantum in ſuperficie cutis hæret; nothum autem magis eſt chronichum, ob ſuccorum impuritatem altius radices agit, difficile curatu & facile abit in ulcera mali moris. Subdividunt igitur hoc iterum in illud, quod cum, & quod ſine exulceratione eſt; in exulcerato plus utique periculi metuēdum, & ægris, & medicis, & per longum ſæpe tempus detinet ægre conſolidandum. Porro eryſipelacea febris quandoque idiopathica, ſive morbus primarius, quandoque ſymptomatica & morbus ſecundarius. In anaſacra quippe, aſcite, item diuturno ictero, flavo & nigro, accedit haud raro ſymptomatice eryſipelas, & cito ægrum jugulat. Sæpe etiam complicatur vulneribus partium nervoſarum, præſertim cranii ejuſdem membranarum, item fracturis oſſium, ac tum quoque in ancipiti verſatur æger.

Idiopathicum vel ſymptomaticum.

§. V.

Differt ratione corporū.

Deinceps non in omnibus unius ſemper ejuſdemque indolis eſt eryſipelas, ac vehementiæ. Etenim in quibuſdam, juvenibus maxime, materia nec adeo virulenta, nec adeo multa, levius facit atque benignius, quod neque glandulas occupat, neque febrem intenſam movet, ſed ſecundo mox die prodit, cum rubore, tumore ac dolore in pedibus, & ſub perſpiratione debita, vel leni remedio domeſtico, promte diſcutitur. Contra ea in cacochymicis, ſenibus & impuris corporibus, ubi materia, & copioſior, & deterior, ſyſtema nervorum & vaſorum gravius exagitatur, febris eſt acrior, dolores & inquietudines acerbiores, ac niſi exquiſita medicatione excipiatur, diu affligit & ægrius cedit. Differt quoque eryſipelas ratione partium, quibus incumbit, & variis diſtinctis ſtipatur ſymptomatibus. In pedibus nitorem in-

& partium.

inducit tibiis, quin, ſi gravius, cum dolore ad crura uſque propagatur, & levi attactu exacerbatur. Faciem ſi occupat, intumeſcit hæc ſucceſſive, ruſeſcit, interſperſis copioſis aqueis veſiculis, oculi tumore clauduntur, ſpiritus difficulter trahitur, nares & fauces aridæ valde ſunt & ſiccæ, & torpor plerumque ac ſopor conjunctus eſt, quin ob propinquitatem cerebri metuendum, ne in phrenitidem, vel lethargum degeneret lethalem. Mammas ubi eryſipelas tãgit, intumeſcunt, ſæpe lapidis inſtar indureſcunt, cum exquiſito dolore, & facile ſequitur ſuppuratio. Sub axillis ibique poſitis glandulis, acerbiſſimo ſtipatur dolore, & plerumque in abſceſſum deſinit. Umbilicalem regionem in infantibus frequentius infeſtat, ac inde per abdomen ſpargitur, cum gravibus pathematibus, funeſto ut plurimum eventu.

§. VI.

Zoſter. Ex peculiaribus eryſipelatis generibus eſt illud noſtro tempore paucis cognitum, & a veteribus quoque parum notatum, quod *Plinius* vocat Zoſter, noſtri zonam. Gravioribus hoc prodit ſymptomatibus, & ſupra umbilicum medium corpus ambit inſtar cinguli, ex præcordiali regione per dorſi tractum, latitudine ut plurimum aliquot digitorum tranſverſorum, cum intenſiſſimo ardore, inſidentibus puſtulis acribus, inſtar ignis urentibus. Sed pernicioſum eſt, ac interdum necat. *Et macula lata.* Omnium vero, ut ita dicam, maligniſſimum eſt, quod poſt magnum virium languorem in corporibus ſenilibus, eminentius cacochymicis, nonnunquam etiam in febribus malignis & peſtilentialibus, ſub papilla & in cordis regione, vel etiam manibus aliiſque exquiſitioris ſenſus partibus, prodit, lividum mox fit, demum atrum, morte cito ſubſequente, quod *Platerus* inprimis *opp. tom. 2. pag. 23.* ſub nomine maculæ latæ deſcribit.

§. VII.

Ad cauſas hujus febris quod attinet, materialis neutiquam ſimplicis, blioſæ, vel ſalſæ, ſed potius cauſticæ, acris & putrefacientis indolis eſſe videtur. *Cauſa materialis.* Vehemens enim ipſius in partes nervoſas operatio, totius corporis œconomiam functionum illico graviter turbans, & vigiliam, delirium, inquietudinem, anxietatem, corporis jectigationem, vomitum & ſenſuum turbationem, inducens. Longe gravior adhuc, quando expulſa materia retrocedit, quippe quæ tum haud ſecus ac venenum, cito deliria, inflammationem internam, aſthma convulſivum & ſpaſticas ſtricturas ciet ſæpe lethales. Ne dicam gangrænam & ſphacelum, quæ eryſipelas inprimis male tractatum facile excipiunt, virulentiam materiæ luculenter ſatis prodere ac indicare. Unde vero hęc materia trahat ortum, non adeo quidem in expedito; ego tamen crediderim, ex bile variis ex cauſis vitiata & corrupta reddita, in duodeni flexura ſtagnante diutius, ibi cum ſucco pancreatico confermẽtata quaſi & cauſtica acri facta, eandem conflari, inde ſucceſſive ad ſanguinem & cerebri ſpinaliſque medullæ membranas ferri, univerſum nervoſarum & vaſcularum partium ſyſtema male afficere, febrem efficere, donec demum ad externum corporis ambitum pellatur.

§. VIII.

Ad concipiendam hanc eryſipelatis materiam, diſpoſiti præ reliquis temperamento ſanguinei & ſanguineo-cholerici, plethorici, juvenes, viri, nec non fœminę gravidæ, in quibus tamen benignioris eſſe ſolet naturæ. *Subjecta.* Sed in ſcorbuticis, ſenibus & cacochymicis, item fęminis, ſuppreſſione, vel emãſione, aut retentione menſium laborantibus, deteriorem obtinet genium. Crebrius etiam & facili ex cauſa eidẽ obnoxii, qui a parentibus eodem affectis prognati, & qui ſemel paſſi, ſæpius poſtea ipſius experiuntur inſultum, præſertim ſi ſenes & ſcorbutici. Ego quidem anniverſaria, æquinoctialia, quin ſingulis menſibus redeuntia eryſipelata notavi. Sed de his, in ſenibus maxi-

me & cacochymicis, verum etiam deprehendi *Hippocratis in aphor.* effatum: quod qui ſæpe eryſipelate corripiuntur, tandem eo moriantur.

§. IX.

Cauſæ procatarcticæ. Quæ autem hanc intus deliteſcentem eryſipelatis materialem cauſſam evolvere & in actum deducere poſſunt, ex rebus non naturalibus ſunt multa. Inter hæc primum ac præcipuum locum ſibi vindicant animi affectus vehementes, ira præſertim ac terror, & conſignavit inter alia *Fallopius* exemplum fœminę, quę, quotieſcumq; irata, eryſipelas naſi incurrit, potu aquę hordei facile diſcutiendum. Excludit dein eryſipelas aer nimis calidus & intenſior ſolis ardor, nec non viciſſim ſubita & vehemens corporis, vel pedum refrigeratio. Idem facit cibus calidus, potus exæſtuans, crebra ebrietas, nec non balneum fervidius. Inprimis vero ad excluſionem hujus mali faciunt evacuationes ſanguinis tam artificiales, per ſcarificationes & venæ ſectiones, omiſſæ, quam ſpontaneæ per nares, uterum & ſedis venas, interceptæ. Speciatim capitis eryſipelas frequentius accidit his, qui diu noctuque in aere humido & pluvioſo degunt, item ſenibus. In mammis ſolenne eſt puerperis, præſertim lactantibus, poſt gravem terrorem, tumque illico ſiſtitur lactis effluxus, mammę duræ fiunt, & a lacte coagulato tumeſcunt.

§. X.

Eventus bonus. Interim eryſipelas, ſi cito & ſine adeo vehementi commotione erumpit, nec corpus ſordidus, nec locus nobilior, aut cum nervoſis partibus communicans, non tantopere periculoſum, ſed ſub auctiori perſpiratione, adhibitis congruis remediis, poſt unum aut alterum diem, tumor ſenſim ſubſidet, ardor ac dolor evaneſcit, color roſeus mutatur in flavum, cuticula finditur, in ſquammas fatiſcens fecedit & morbus ex voto ſolvitur. Quin ſalubritatis plane notam quandoque fert; ac novi alios morbos, præſertim aſthma convulſivum, nec non colicam convulſivam, eryſipelate ſuperveniente, fuiſſe feliciter ſublata.

§. XI.

Sed ubi eryſipelas magnum, profundum, ſucci corporis eminentius impuri, pars exquiſitioris ſenſus, periculo, uti ſupra paſſim dictum, non vacat. *Malus.* Aut enim rubor livorem & nigredinem induit, ac brevi in ſphacelum tranſit funeſtum, aut inflammatio diſcuti renuit, ſuppuratur, ac ulcera mali moris, fiſtulas & gangrænam inducit. Minimum in ſanguineo-phlegmaticis & cacochymicis poſt eryſipelas remanet ingens tumor pedis, ut tibia magnitudine tripla naturalem ſtatum excedat, iſque tumor difficulter admodum abigitur. Qui autem hoc morbo moriuntur, febre pereunt, quæ ut plurimum juncta eſt cum difficillima reſpiratione, interdum cum delirio, aliquando cum ſopore, & intra ſeptimum plerumque diem cataſtrophe accidit lethalis.

§. XII.

Male etiam cedit, quod perverſa medicatione excipitur. *Ex perverſa medicatione.* Nam priſcum & verum *Hippocratis aph. 25. Sect. VI.* eſt dictum: quod ſi retropellatur, ſit pernicioſum, quin funeſtum; id quod ſæpius incidit. Novi ego poſt vomitorium & validum purgans receſſiſſe eryſipelas, inſequutam ventriculi inflammationem & mortem. A venæ ſectione etiam ad interiora revocatum eſſe, & vagum poſtea cum longe majori incommodo factum fuiſſe, vidi. Obſervavi quoq; repulſo ab ipſa camphora cum minio & bolo cruris eryſipelate, excepiſſe febrem intenſam, ſtomachi dolorem intolerandum, reſpirationem mire laborioſam, vomitum bilioſum, viriū languorē, appetituſq; proſtrationem, nec prius conquieviſſe hæc pathemata, quā datis antiſpaſmodicis leniterq; diaphoreticis, & revocato ad priſtinam ſedē per veſicatorium eryſipelate. De capitis eryſipelate repellentibus, frigidis, adſtringentibus, vel etiam nimis ſpirituoſis, necnon camphoratis linimentis tractato, compertum habeo,

habeo, quod induxerit vertiginem, affectus ſoporoſos, anginam, phrenitidem, linguæ paralyſin, quæ mala ſenioribus & ſcorbuticis haud raro fuerunt funeſta. Neque minus frigida, ſaturnina, oleoſa, linimenta ſpirituoſa, largiter camphorata, exterius admota, malum eryſipelatis eventum procurant, ac ut in ulcera mali moris, grangrænam & ſphacelum degeneret, faciunt, uti pluribus *Hildanus Cent. I. obſer. 82. Moinichen obſer. 2. pag. 245.* item *Timæus a Guldenklee lib. 6. caſ. 33.* teſtantur.

Curatio.

§. I.

Indicationes tres.

Recta eryſipelati medendi methodus tribus his abſolvitur indicationibus: I. ut motus iſte febrilis naturæ nullo modo impediatur, ſed potius ſi deficit, promoveatur, ſi excedit, ad temperamentum reducatur; II. ut materia ſubtilis cauſtica, nervoſis partibus inſidens temperetur, atque ad ſe & excretionem præparetur; III. ut ſtaſis lymphæ putridæ & cauſticæ inflammatoria in partibus externis diſcutiatur, & ad perfectam expulſionem traducatur.

§. II.

Præſidia primæ.

Inter ea præſidia, quæ motum febrilem naturę quodammodo languentem excitant & promovent, ex claſſicis remediis laudem omnino meretur mixtura ſimplex, quando cum ſpiritu nitri dulci, aut melius adhuc liquore noſtro anodyno minerali, miſcetur; vel ſi eſſentia ſcordii, aut pimpinellæ albæ, non adeo ſpirituoſa & concentrata, cum tantundem liquoris anodyni noſtri confunditur & ad viginti, vel triginta guttas porrigitur. Juvat quoque expulſionem infuſum theiforme ex herba ſcordii, floribus ſambuci & ſemine fœniculi compoſitum, nec non ex temperatioribus pulvis bezoardicus noſter, aut Ludovicianus. Motus ſpaſmoſque excedentes moderatur emulſio, ex aqua florum ſambuci, tiliæ, acaciæ cum ſeminibus quatuor frigidis majoribus, nec non ſemine napi, præſertim ſi loco vehiculi uſurpetur, cum quo pulvis noſter bezoardicus, vel ſolus, vel cum aliquot nitri & cinnabaris granis, aſſumatur. Idem facit, ſimul atque expulſionem ſuſtinet mixtura ex una ſpiritus bezoardici Buſſii & tribus liquoris noſtri anodyni partibus. Ubi vero motus legitimi, nec nimii, nec deficientes præſto, utiliſſimum omnino domeſticum illud remedium, ex rob ſambuci uncia, cornu cervi uſti drachma, ex aqua florum ſambuci ſumtum, cui ego in calidioribus cum fructu adjicere ſoleo decem, vel duodecim nitri puri grana.

§. III.

Secundæ & tertiæ indicationis.

Ad demulcendam humorum acrimoniam, materiamque recte præparandam, præter jam dicta, ſpectatæ ſunt virtutis decocta loco potus ordinarii ſumpta, ex raſura cornu cervi, radice ſcorzoneræ, altheæ, liquiritiæ & chinæ cum ſemine fœniculi, item decoctum avenaceum. Diſcuſſio ſtaſeos inflammatoriæ per externa perficienda. Sed nil fere ex his ſine periculo adhiberi poteſt, ac debet, quam pulvis ex floribus ſambuci & radice liquiritiæ, rejectis omnibus unctuoſis, ſpirituoſis, terreis, adſtringentibus, ſaturninis, ſub temperato calore lecti & hypocauſti, ſubinde inſperſus.

Cautelæ & Obſervationes Practicæ.

§. I.

Regimen ſit temperatum diapnoicum.

Perpetua in practicis eſt regula: in acutis & exanthematicis febribus, corpus ſemper in blanda & continua diaphoreſi eſſe ſervandum, quo ſanguinis ęqualis ad ſuperficiem corporis fiat & maneat motus, ac cum hoc excrementitia materia jugiter advecta diffletur. Hinc merito etiam idem in eryſipelate tenendum, cum quoad totum corpus, tum maxime quoad partem affectam, quo & dolores mitigantur,

tur, & diſcuſſio egregie promovetur.

§. II.

In topicis idioſyncraſia ſpectanda.

In externorum uſu cautione opus eſt maxima, ne noceant, & vel repellant, vel in ulcus convertant eryſipelas. Quin quum cujuſque fere corporis peculiaris ſit idioſyncraſia, ſive ſpecifica quædam & individualis ſenſibilitas, quæ quam maxime in cute, ceu parte nervoſa, viget: hanc etiam ob cauſam in vitiis cutis eo majori cum circumſpectione topica admovenda, quia non omnia fert omnis. Obſervavi enim ſæpiſſime in mammarum eryſipelate, admoto innoxio, & in aliis vel centies probato emplaſtro, brevi tempore auctam potius fuiſſe cum dolore inflammationem, quæ remoto emplaſtro illico remiſit. Hinc tutiſſimum nihil applicare, niſi forſan ſpecies paregoricas, ex floribus chamomillæ, ſambuci, meliloti, radice liquiritiæ, farina fabarum, in forma ſacculi, vel pulveris.

§. III.

In ſuppuratione agenda.

Quod ſi adhibitis licet efficacibus internis & externis diſcutientibus, eryſipelaceus tumor tamen manet, rubor liveſcere incipit, dolor profundius hæret, & ad perioſtium pertingere videtur, ad ulcerationem tendit eryſipelas. Tum igitur tranſeundum ad ea, quæ ſuppurationem promovent, ita tamen ut ſimul corruptioni putredinoſæ occurratur. Hunc in finem utiliſſimum emplaſtrum diachylon ſimplex, rite confectum, adjecta ſufficienti quantitate camphoræ & croci, vel etiam emplaſtrum Barbette ſaturninum ſaponatum, ſuperpoſitis epithematibus balſamicis, quæ corruptionem arcent. Quando his pus contractum & profundius hæret, aperiendus tumor lancetta, & pus ſucceſſive, non ſimul & ſemel, evocandum. Ne autem in glandulosis maxime locis abſceſſus in fiſtuloſa & mali moris ulcera tranſeat, poſt materiæ ſeceſſionem, injiciendus liquor balſamicus, ex tinctura florum hyperici, eſſentia balſami Peruviani, myrrha electa, & aliquot guttulis ſpiritus terebinthinæ.

§. IV.

Sphacelus imminens arcendus.

Quando eryſipelas nimis profundum & magnum, ſphacelum, ex colore in bruno-rubicundum vergente & ſymptomatum poſt expulſionem perduratione cognoſcendum, minatur, præter interna inflammationi & putredini reſiſtentia, nitrum maxime cum momento camphoræ, externe ſpirituoſa & roborantia, conficienda ex aqua calcis vivæ, ſpiritu vini camphorato, aceto vini cum lythargyrio, admixta quoque eſſentia ſcordii & myrrhæ, crebrius calide cum linteis duplicatis applicanda.

§. V.

Sanguinis miſſio conditionata.

Sanguinis miſſio in eryſipelate quandoque noxia, quandoque utilis. Ne igitur delinquat artifex, tenendum: ſi invadit eryſipelacea febris plethoricos, potibus ſpirituoſis aſſuetos, primis ſtatim diebus vena in brachio pertundenda. Sic enim liberior fit ſanguinis progreſſus, & expulſio materiæ ad cutem promovetur. Tanto vero magis utile id eſt, ſi caput petit eryſipelas, tumque gravia hoc auxilio præſcinduntur ſymptomata. Conſultum quoque eſt interdum loco venæ ſectionis, cucurbitulis cum ſcarificatione in cervice uti. Semper tamen poſt ſanguinis ſubtractionem curandum, ut expeditus & æqualis maneat perſpirationis ſucceſſus.

§. VI.

Scorbuticum internis ſanandum.

In eryſipelate ſcorbutico, quod diu detinet, in uſum vocanda ſanguinem depurantia, & leniter laxantia, cum diaphoreticis, ita quidem, ut per aliquot dies alvina regio expurgetur, dein per aliquod tempus ſubjungantur diuretica ac diaphoretica, idque alternatim aliquoties repetatur, ſimulque pro potu ordinario decoctum temperans ex lignis & radicibus mucilaginoſis, cum amaris, præſertim cum radice cichorei, taraxaci & paſſulis, bibatur.

§. VII.

Recidivans quibus arcendum.

Quod ſæpe recurrit eryſipelas, non ſine periculo eſt. Hinc eo anniten-

dum

dum medico, ut corpus ab hoc malo vindicet. Ad quod obtinendum ego quidẽ nihil efficacius deprehendi, quã debitum, ſub cõgruo regimine & victu, præparato prius, ſive per laxantia, ſive ſanguinis miſſionem, corpore, inſtitutum aquarum mineralium uſum; eoq; nomine præ reliquis laudem merentur acidulæ Egranæ, thermæ Emſenſes, nec non Carolinæ mitiores. His autem deficientibus, venæ ſectio, vere & autumno præſertim, purgationes per epicraſin & ea, quę ſanguini repurgando ſerviunt, cum exacto in vita victuque moderamine, operam locant commodiſſimam.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Eryſipelas exulceratum.

Vir triginta annorum, pallidus facie & vitæ ſedentariæ addictus, gravi terrore ex oborto improviſo incendio fuerat perculſus, ac per integrum poſtea diem ſub cœlo humido & pluvioſo degerat. Die poſt ingens horror per horæ ſpatium totum concuſſit corpus, ſequutus calor intenſus, cum dolore tenſivo ac pungente in inguine, laſſitudine, impotentia dextrum pedem movendi, conatu vomendi, & ſomno inquieto. Tertio poſt invaſionem die rubicundus & ardens tumor dextrum pedem occupavit. Adhibita hinc varia paregorica externa parabiliora & domeſtica, interne vero nihil præter copioſum & frigidum ſub calore potum, datum. Ceſſavit tandem tumor & dolor pedis, ſed collectus alius ingens in malleolo tumor, cum ardore, tenſione, rubore, & pulſatione. Applicata iterum externe varia emplaſtra & linimenta ſpirituoſa, at incaſſum. Hinc in ſuppurationem tendit. Ad quam promovendam, admotum cataplaſma emolliens. Succeſſit etiam ſuppuratio, ſed ſtipata febre & atroci circa partem affectam dolore. Apertus demum abſceſſus, & rite balſamicis mundatus fuit & tractatus, ut omnia bene cedere viderentur. At quum ex improviſo ira corriperetur, die poſt denuo ipſum inceſſit horror, intenſus per totum corpus ardor, ac obortus in genu ſiniſtro infra flexuram tumor, nulla arte diſcutiendus. Adfuit ſimul febris, vigilia perpetua & inappetentia, æger ob tumoris molem ac dolorem nec pedem extendere, nec eo in latere decumbere poterat. Tandem ſucceſſit ſuppuratio, ſed generatus in femore abſceſſus, qui ingentem puris copiam ex cavo, quod ſibi in muſculis ſupra poſitis fecerat, fudit, ægro interim penitus contabeſcente. Nihilo minus tamen injectionibus, variis emplaſtris, externe & interne congruis ſanguinem depurantibus adhibitis, æger ſanitati reſtitutus.

Epicriſis.

Cachecticis corporibus frequens malum eſt eryſipelas, neque in his tam facile diſcutitur, ac in ſanguineis & cholericis. Ob profundiorem enim & firmiorem tubulorum obſtructionem ſerique viſcoſitatem, vel in abſceſſum, vel ſi incautius conſtringentibus, frigidis, & quæ tonum partium deſtruunt, tractatur, in ſphacelum degenerat. Terror autem vehemens ad interiora, cor nempe & pulmones, pellit ſanguinem, eodemque inde poſtea iterum repulſo, febris ſuſcitatur, viſcidi humores cum impetu minimis tubulis impacti hærent, & inflammationem faciunt, idque facile accidit in pedibus, per quos ſanguinis circulus jam tum difficillimus. In hoc quidem eryſipelas gravioribus ſtipatum fuit ſymptomatibus, ob partes, quas occupavit, valde nervoſas ac tendinoſas, quarum irritatio & moleſta affectio, ut ſemper cum exquiſitiori doloris ſenſu juncta, ita febrem, anxietatem, inquietudinem, aliaque peperit utique. In his igitur partibus ſumma ſemper in uſu topicorum cautione opus eſt, nec nimis calida, nec acriora, nec ſpirituoſa, aut emplaſtra admovenda; ſed potius demulcentia cum diaphoreticis ac nervinis, quo impediatur

ſuppuratio, ex qua ulcera difficulter ſanabilia emergunt.

OBSERVATIO II.

Eryſipelas funeſtum in ſene.

Vir ſexaginta & octo annorum, carnoſus & habitior, fluxui hæmorrhoidali ante obnoxius, jam a biennio eodem carens, ciborum tamen appetens, tempeſtate humida & calida fecerat iter, & ira commotus largum ſpiritus vini hauſtum ingurgitarat. Veſperi domum redux correptus eſt horrore cum vomitu, quem excepit intenſiſſimus calor, caput occupans, ſomnum turbans mentiſque alienationem inducens. Die poſt inſignem in inguine tumorem & ardorem ſenſit, ac tertio die dolor, rubor & ardor totum femur cum tibia occupavit. Inde remiſerunt quidem priora ſymptomata, pulſus tamen manſit celer, & æger inſuperabili ſopore oppreſſus jacuit. Medicus accitus interius porrexit tincturam volatilem bezoardicam, naribus admovit ſpiritum ſalis ammoniaci, & loco affecto applicuit cataplaſma ex aqua florum ſambuci, aceto, lithargyrio, myrrha & bolo. Sed ſopor diſcuti renuit, quin adauctus potius, ut plane non excitari poſſet æger. Sexto quoque die color pedis rubens in brunum & nigrum converſus, facies cum rubore intumuit, venter a prima ſtatim invaſione occluſus, injectos quinque clyſteres ſine operatione reddidit, die octavo acceſſit difficilis reſpiratio, & poſt hanc lethum.

Epicriſis.

In ſenſibus & plethoricis eryſipelacea febris multum alit periculi. In noſtro delirium ſecundo ſtatim die indicavit congeſtionem ſanguinis & quidem impuri ad caput, quæ poſtea etiam gravis ſoporis exſtitit cauſa. Medicus vero perperam egit, quod nec primo ſtatim die venam ſecare, nec alvum abducere juſſit, ſed potius interne & externe volatilia ſanguinem magis exæſtuantia adhibuit. Male etiam parti affectæ impoſuit adſtringentia, quibus diſcuſſio & exhalatio non modo impedita, ſed etiam ſtaſis obfirmata, & ſanguis repreſſus ad caput vergit, præſertim quum inteſtinorum tunicæ etiam eſſent ſtrictæ & alvus obſerata, poſtea tamen decubuit quoque ſanguis ad pectus, & ob difficilem per pulmones curſum, anheloſum ſpiritum & mortem demum induxit.

OBSERVATIO III.

Eryſipelas topicis corruptum internis ſanatū.

Fœminam novi triginta annorum, proceram, teneram ac bilioſam, quæ per aliquot annos alvum ſegniorem & crebriorem iram fuerat experta. Hanc initiante autumno, ſub aquilonis tempeſtate prehendit eryſipelas in manu ſiniſtra, cum digitorum tumore ac rubore. Applicata topica varia & inter alia albumen ovi cum alumine conquaſſatum. Depulſum etiam malum, ſed brevi poſt rediit idem, non vero priſtinis cedere voluit remediis. Tumor quidem cum rubore diſcuſſus, dolor autem lancinatorius, cum formicationis ſenſu in digitis eorumque articulis diu perſtitit, quin ſub victu minus laudabili crebriorique animi commotione increvit quotidie. Ruptus tandem tumor ploravit materiam ichoroſam acrem, cutem paſſim erodentem, & ulcus enatum dolens & pruriens, noctu preſertim. Licet etiam varia externa & interna ſanguinem depurantia adhiberentur, ſuccrevit tamen alius dolorificus glanduloſus in junctura brachii tumor, qui ad digitorum apices radium quaſi vibrabat, ſive lineam rubicundam, cum intenſiſſimo cruciatu. Sumſit poſtea malum magis vires, digiti intumuerunt, aperti tandem, excrevit caro copioſe ſpongioſa & ichor fœtidus rodens exſtillavit, appetitu & viribus ſimul proſtratis ſomnoque deficiente. Admoverant chirurgi imperiti, affectæ parti valde acria, calida, decoctum ex vino cum ſpiritu vini camphorato, balſamo ſulphuris & oleo tartari fœtido; ſimulque interius

deco-

decocta lignorum & pilulas purgantes mercuriales liberali manu dederant, ſed fruſtra. Applicarant poſtea linimentum ex vino, myrrha, thure, ceruſſa, herba chelidonii, floribuſque ſambuci, cui aliquid mercurii præcipitati admixtum, quo acris defluxio intra binas hebdomades ſubſtitit. Tumor quoque in junctura litu cum ſpiritu vini camphorato, cui balſamum ſulphuris admixtum, diſcuſſum. Sed non ita multo poſt fœmina inſignem virium incurrit languorem, plenariam appetitus defectionem, facile animo deficit, & ob id ſupina in lecto jacuit, crebrius præterea doloribus in manu, dorſo ac pedibus, nec non ventris torminibus afflicta, pulſus quoque juſto fuit languidior, cutiſque mox frigore, mox volatico æſtu perfuſa. Ego in conſilium vocatus, pulverem ex lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici ana drachma, nitri depurati, arcani duplicati ana drachma dimidia, cinnabaris nativæ granis 15. in octo doſes diviſum, bis quotidie dedi. Pro potu ordinario ſuaſi decoctum ex radicibus temperantibus, & juſſi, ut mane in theiformi infuſo ſumeret quinquaginta guttas mixturæ ex liquoris noſtri balſamici uncia dimidia, eſſentiæ croci, liquoris noſtri anodyni ana drachma. Conſilium quoque dedi, ut ſubinde pilulis noſtris uteretur, & affecto brachio inuri permitteret fonticulum. Quibus per tres hebdomades uſurpatis, exſpirarunt ſenſim atrocia pathemata, appetitus rediit, ſomnus factus quietior, dolor remiſit, & vires cum ſanitate reſtitutæ.

Epicriſis.

Gravia varia & inſolita pathemata impuritate ſcorbutica, ſive ſeri acris biliosi redundantia, ſi in partes extremas tendinoſas & nerveas critico quaſi motu amandatur, pullulare, uberius certe hæc docet hiſtoria. Periculoſum etiam in ejuſmodi caſibus topicorum uſu inſiſtere, quorum non alia vis, quam ut tonum partis affectæ variis modis deſtruant, materiam a ſanguine ſeparatam vel ad interiora pellant, vel ejus diſcuſſionem impediant, & ſtaſin firmiorem faciant; ut ſymptomata non poſſint non aut magis increſcere, aut diutius affligere. Longe tutior & facilior hiſce malis medendi ratio eſt, ſi internis dyſcraſia humorum emendatur, materiæ acris affluxus divertitur, eademque per alia emunctoria, cutem, urinam, aut alvum, excluditur.

OBSERVATIO IV.

Eryſipelatis creber incurſus non venæ ſectione, ſed Carolinis depulſus.

Fœmina generoſa, triginta aliquot annorum, ſanguinea, ſpongioſa & carnoſa, poſtquam valens antea & menſtruam purgationem etiam recte experta, venationi interfuerat ante & poſt ſolis occaſum, ſub cœlo nubilo, autumnali, pluvioſo, & corpus ob id non leviter perfrigeraverat, brevi poſt ſubito correpta eſt ingenti horrore, quem excepit æſtus mordax cum inquietudine & tertio die eryſipelas in crure. Brevi hoc depulſum, ne autem rediret, medicus ortum ejus ex ſanguinis plenitudine arceſſens, ſuaſit, ut e pedis vena emitteretur ſanguis largiter. Sed quum ægra Octobre peregrinationem inſtitueret, rediit idem malum, & longius quam prius perſtitit. Medicus igitur vulgari jam hypotheſi, omnium morborum cauſam plethoram eſſe, addictus, eandem heic etiam ſubeſſe opinatus eſt, eaque propter rurſus venam ſecari juſſit, largiterque extraxit ſanguinem; nihilo tamen ſecius poſt binas hebdomades denuo infeſtavit eryſipelas eundem locum. Licet etiam poſtea pulveres abſorbentes cum nitro, ſcarificationes & infuſum laxans in uſum vocaret, quibus tamen nihil aliud effecit, quam ut binis quibuſvis menſibus eryſipelas recrudeſceret, pedis autẽ affecti tumor & imbecillitas perſiſteret ſemper. Demum ego in conſilium vocatus, commendavi Carolinarum internum & externum uſum, cum exacto in vita victuque moderamine & abſtinentia

tia ab acidis, dulcibus, fructibuſque horæis, quibus mire antea ægra delectata. injunxi quoque frequentem uſum elixirii noſtri balſamici, ex amaris extractis, corticibus citri & ſale tartari cum vino Hiſpanico confectis, ſanguinis autem miſſionem interdixi. Inde eryſipelas primum depulſum, ſubſequuti vero dolores rheumatici, per aliquot hebdomades affligentes, qui tamen repetito inſequenti anno Carolinarum uſu, etiam prorſus abacti, & ægra perfectam recuperavit ſanitatem.

Epicriſis.

Perperam omnino heic a Medico ad recidivam arcendam commendata ſanguinis miſſio, eaque repetita. In noſtra enim natale eryſipelatis ex perſpiratione ſuppreſſa, eaque propter hac magis adhuc ſanguinis miſſione imminuta, non potuit non impurorum ſuccorum copia creſcere, quæ per eryſipelas ſingulari naturæ vigore expulſa. Recidivæ autem frequentiores, quum de ſanguinis impuritate teſtentur, hæc vero de viſcerum maximeque hepatis vitio; ego certe acidularum, vel thermarum, ad ſanguinem purificandum & viſcera expedienda, & elixiriorum balſamicorum, quæ viſceribus & ſuccis ſpirituaſcentiam reddunt, uſu præſtantius novi nihil.

OBSERVATIO V.

Eryſipelas ſcorbuticum ſæpe recidivũs.

Novi in Weſtphalia virum ſexagenarium generoſum, macilentum, ſanguineo-melancholicum, qui delectatus carnibus & piſcibus ſalitis ac infumatis, ab aliquot jam annis, ter vel quater quotannis, in pede ſiniſtro, circa malleolum, paſſus fuerat eryſipelas, quandoque exulceratum. Hic meum petiit adverſus hoc malum auxilium. Suaſi igitur, ut inter malleolum & genu inureretur fonticulus, qui materiam a malleolo exquiſitioris ſenſus parte ad tibiam traxit, immuni ab eryſipelate & fonticuli & malleoli regione. Tum conſilium dedi, ut loco potus ordinarii acidulas Antonianas cum tertia vini parte biberet, a victu duriori abſtineret & mane juſcula cum radice cichorei, apii & ſcorzoneræ ſorbillaret, & pedem debilem & tumidum faſcia ſpiritu vini camphorato madida ligaret arctius. His aliquandiu uſurpatis, liber poſtea diu manſit ab eryſipelatis incurſu.

Epicriſis.

Weſtphalis ob victum durum & craſſum ſemper ſanguis ſpiſſus lenteſcens, qui e vena miſſus, eandem ac apud nos pleuriticorum, exhibet faciem, cum cuticula glutinoſa. Hinc etiam ipſis admodum familiares inflammationes maximeque eryſipelas ſcorbuticum. Adverſus quod vero optime ſeſe muniunt tempeſtiva ſanguinis miſſione, potu ipſis frequentiſſimo ſeri lactis, & vere uſu infuſi laxantis & reſolventis ex vino. Pedes autem, quia lentior in ipſis ſanguinis aſcenſus, perſpiratio quoque languidior, ob id maxime & œdematoſis & eryſipelaceis tumoribus ſunt obnoxii.

OBSERVATIO VI.

Zona ex purpuræ retentione.

Profeſſor celeberrimus, quinquaginta aliquot annorum, purpura ſcorbutica crebrius afflictus, poſt corporis intenſam refrigerationem, corripiebatur ſubito languore virium, inquietudine, ſomni appetituſque defectu, horripilatione, æſtu, cui juncta quædam mentis turbatio. Durabant hæc per tres fere dies, quibus elapſis, nocte antecedenti ſenſit intolerandum plane ardorem in præcordiali regione, ad dorſum uſque excurrentem, mane autem inſpecto loco dolente, inſolitum comparuit exanthema, rubicunda nempe area, ex præcordiis ad dorſum cinguli inſtar extenſa, cui inſidebant confertim puſtulæ partim albæ, partim rubræ nigreſcentes. Inde quidem ſymptomata remiſerunt, excepto ex-

quiſito ardente, dolore, qui tantus erat, ut nec ſomnum capere, nec locum affectum contingere poſſet. Medici, quorum conſilio utebatur, quid hoc rei, neſciebant, & purpuræ peculiare genus, aut ſcorbuticum quoddam exanthema eſſe volebant; ego vero illico cognovi pejorem eryſipelatis ſpeciem, & interne diaphoretica temperata, & externe in fine oleum ovorum adhibui, quibus aliquandiu uſurpatis, intra quatuordecim dies, dolor conquievit, puſtulæ aruerunt, cuticula aſpera facta, fiſſa & deſquamata.

Epicriſis.

Eſt hic affectus ex rarioribus, paucis viſus, plurimis incognitus. Solus fere ex veteribus eſt *Plinius*, qui ejuſdem ſub nomine Zoſter meminit. Quam periculoſus autem ſit binis exemplis confirmat *Joannes Langius epiſt. pag.* 110. uno Marchionis Georgii in Onelſpachio, qui eodem ex ulcere crucis a Chirurgo intempeſtive conſolidato interiit, altero Comitis Palatini Otthenrici, qui a lumbis ad genua uſq; hoc exanthemate circumdatus, febre ſimul ad delirium uſque æſtuans, inciſa tamen utriuſque pedis vena, adhibitiſque, quæ febrem reſtinxerunt, a morte adhuc vindicatus. Idem etiam cum hoc eſſe videtur affectus, quem *Tulpius lib. III. cap. XLIV. obſerv. medicinal.* ſub nomine exedentis præcordiorum herpetis deſcribit, in viro pleni habitus & calidi jecinoris, qui vehementer circa præcordia doluit, cum acri pruritu, inſigni dolore, & frequentibus puſtularum conglomeratarum circulis, primum rubris, mox albicantibus, & comparente in qualibet earum cruſta nigra, qua convenienti ſitu ſeparata, quælibet degeneravit in humidum ulcuſculum, cum acri dolore, ſudore effuſo & interdum tam impetuoſo virulentæ materiæ raptu ad interiora, ut animus non ſecus aliquoties deficeret, ac ſi ipſum occupaſſet contagioſa aliqua peſtilentia.

SECTIO

SECTIO II.
DE FEBRIBUS ACUTIS
INFLAMMATORIIS
ITEM
LENTIS PUTRIDIS HECTICIS
NEC NON
SYMPTOMATICIS.

CAPUT PRIMUM.

De Febribus Inflammatoriis in genere, ſpeciatim de Febre acuta ſanguinea, græcis ſynocha.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Inflammatoriæ febres unde. UT ut irritatio generis nervoſi ſpaſtica per omnes ſolidas nerveas corporis partes proximam cauſam conſtituat omnis motus febrilis, qui horrore & velociore contractione cordis & arteriarum abſolvitur; pro diverſa tamen indole & actione materiæ genus nervoſum præter naturam afficientis, diverſa emergit febris ſpecies, diſtinctis phænomenis, effectibus & ſymptomatibus ſeſe prodens, ita quidem, ut ſi ſtimulus ſit ab humore acri, putrido, ſeu corrupto, quem veteres vocant ichorem, exanthematicæ plus minus malignæ excludantur, ubi vero ſanguis, vel alius humor præter naturæ conſuetudinem alicubi congeſtus nervoſaſque membranas tendit impenſius cum dolore ac premit, inflammatoriæ acutæ, ſine exanthematibus, ſuboriantur.

§. II.

Differunt quoad loca. Jam quidem omnis continua febris inflammatorii quid, ſive a qualitate prava acri cauſtica, ſive a quantitate nimia moleſta, humoris cujuſdam alit: attamen proprie inflammatoria febris dicitur illa, cujus cauſa eſt eminens vaſculorum, ſecundum naturam non ſanguinem, ſed tenue liquidum vehentium, a ſanguine oppletio atque diſtenſio. Hoc autem evenit vel in pluribus partibus ſimul, vel in una tantum. Hinc febres inflammatoriæ vel univerſales, vel particulares. Ex illis ſunt, quaudo omnes fere ſenſu & motu inſtructæ corporis partes, maximeque nervoſo-membranaceæ, leviori inflammatione affectæ, quod accidit in ſynochis. Hæ vero ſunt, quando uni tantum certæ parti inſident, a qua etiam in ſcholis medicornm variam

riam ſortiuntur denominationem, adeo, ut ſi meninges tangat inflammatio, febris audiat phrenetica; ſi fauces, anginodea; ſi pleuram, pleuritica: ſi pulmones, peripneumonica; ſi ventriculum, ſtomachica; ſi duodenum & biliarios ductus, ardens & biliosa; ſi ileon, iliaca; ſi renes, nephritica; ſi meſenterium, meſenterica; ſi veſicam, veſicalis; ſi uterum, uterina; ſi inteſtinum rectum, hæmorrhoidaria. Deinceps inter febres inflammatorias aliæ ſunt idiopathicæ primarium morbum efficientes, aliæ ſymptomaticæ, ſive ſecundariæ, quæ ſequuntur alium morbum, ſed peſſimo plerumque & lethali eventu, uti maxime de febribus continuis conſtat, qui ut plurimum inflammatione in ſphacelum abeunte necant. Jam de ſingulis ſeorſim.

§. III.

Synochæ deſcriptio. Synocha igitur, ſive ſanguinea febris, eſt acuta, continua, ſuſcitata a ſanguine in partibus maxime nervoſo membranoſis nimium congeſto, qui, niſi opportune naturæ & artis beneficio diſcutiatur, inflammationem inducit lethalem.

§. IV.

Subjecta & differentia. Corripit hæc frequentius plethoricos & ſucculentos, temperamento ſanguineos & ſanguineo-cholericos, ætate juvenes ac viros, ſanguinis evacuationibus aſſuetos, idque quovis anni tempore, potiſſimum tamen vere & æſtate. Indicia autem ipſius & ſigna, quibus ab aliis acutis & inflammatoriis febribus diſcernitur, huc redeunt. Invadit hæc cum vix notabili horripilatione & leni admodum frigoris ſenſu, in aliis autem gravis eſt horror & longius extrahitur frigus. Aliæ mitius primum accedunt, ſenſimque increbeſcunt, donec ad ſtatum & vigorem perveniant, ſed hæc cum graviſſimis ſtatim adoritur pathematibus. In aliis certis temporibus notabilis obſervatur ſymptomatum remiſſio, quæ in ſynochis rara, vel nulla, ut potius eadem quam ſub acceſſione vehementia uſque ad criticum tempus inſiſtant, eaque propter haud incongrue a quibuſdam non continuæ, ſed continentes, vocentur. In malignis ab initio pulſus parvus, debilis & contractus, in hac magnus & plenus. In ſynocha hinc in principio abſolute neceſſaria ſanguinis miſſio; quam aliæ continuæ ſæpe non ferunt.

§. V.

Cauſa & independentia ſymptomata. Cauſam hujus febris proximam præbet diffuſior ſanguinis in partibus ac viſceribus internis congeſtio atq; ſtagnatio. Quam in corporibus, calido ſanguine, ex potuum ſpirituoſorum largo uſu, corporis exæſtuatione, animique excandeſcentia, plenis, ex facili inducit potus ingurgitatus frigidior, corporis extremorumque refrigeratio, & perſpiratio quacunque ex cauſa prohibita. Sic enim tubulis & poris in externa ſuperficie conſtrictis, ſanguis cum impetu plus juſto urgetur ad interiora, ibique congeſtus, moleſte afficit nervoſarum & fibroſarum partium ſyſtema, ex quo ſymptomatum origo omnium. Nimirum ſi ad caput vergit impetus, ibique colligitur ſanguis, facies turgeſcit, oculi rubent, & lacrymas plorant, caput dolet, arteriæ pulſant temporales, vertigo adeſt, ſopor, torpor, vel plane mentis alienatio. Quando cordis ventriculi & vaſa pulmonalia a ſanguine impetuoſius irruente nimium diſtenduntur, eſſentiale illud omnium febrium ſymptoma, reſpiratio difficilis & crebra, pectoris anguſtia & anxietas cordiſque palpitatio accidunt, juncta ſimul ſæpe virium corporis animique dejectione. In œſophago levior inflammatio & ſpaſtica glandularum fauciumque ſtrictura facit ſitim, ariditatem, & linguæ nigritiem, præſertim ſi in corpus biliosum, calidum, poſt iram incidit, tumque vulgo vocatur febris ardens *das hitzige Fieber*. In ventriculo inflammatoria congeſtio gignit nauſeam, vomendi conatum, quandoque ſingultum; in inteſtinorum volumine, inflationes malum graviter exacerbantes, alvi adſtrictionem,

nem, vel excrementorum fœtidorum ejectionem, in meſeraica arteria & venæ portæ vaſis, dolorem fixum circa primam lumborum vertebram, in membranis ſpinalis medullæ, decubitum inſuetum, membrorum jactationem, torporem & languorem artuum, quandoque etiam convulſiones.

§. VI.

Simplex vel putrida eſt. Neque tamen hæc ſymptomata adſunt in omnibus omnia, neque vehementia ubique infeſtant eadem. Hinc in ſimplicem a medicis diſtinguitur ſynocha, & putridam, ſive malignam. Illa ſæpe a ſola ſanguinis boni extra locum & vias ſuetas congeſtione ſuſcitatur, mitior, hinc brevi diſcutitur, nec adeo periculoſa. Ubi vero cadit in corpora impuris ſuccis plena, viribus a morbo præcedenti, diuturno animi angore, nimia venere, & inordinata victus ratione exhauſta graviora longe præſto ſunt pathemata, cum virium proſtratione, morbus ipſe diutius, ad decimum quartum, vel vigeſimum prorſus primum trahitur, & quandoque exanthemata, maculæ fuſcæ vel nigræ, excluduntur, non ſine præſenti periculo. Datur præterea ſynocha epidemica, ſed quæ plerumque cum febre catarrhali jungitur & autumno maxime ac hieme infeſtat. Hęc in principio non aliis, quam ſynochæ ſuetis ſymptomatibus adoritur, maxime homines ſanguine & humoribus plenos; poſtea vero, ſi bene tractatur, poſt diem quartum prodit ſe manifeſtis ſignis catarrhalis, per longum adhuc durans tempus & quæ per noctem uſque ad diluculum calore præternaturali, nec non catarrhoſis a capite defluxionibus, coryza, tuſſi ſicca & humida infeſtat, donec tandem diſcedat.

§. VII.

Eventus bonus, Solvitur morbum, ſi cauſa non adeo vehemens, ſolius ſæpe bene valentis naturæ beneficio, ſua ſponte, die quarto, ſeptimo, vel undecimo, ordinarie largo ſudore, vel ſecus ac in aliis acutis, optime per liberale narium ſtillicidium, vel etiam, rarius tamen, ac nonniſi ubi maligni quippiam complicatum, per alvi fluxum. Quando etiam hæc febris in principio ſtatim, primo, ſecundo & tertio die, recte tractatur, ſanguinis miſſione & ſubjunctis refrigerantibus, blandiſque diaphoreticis, quarto ſæpe die exoptata fit ſolutio. Si vero omittitur, vel detrectatur venæſectio, febrem ad decimum quartum, quin decimum ſeptimum diem protractam vidi, perſiſtentibus gravioribus ſymptomatibus ipſoque delirio, tandem vero naturæ beneficio, vel per ſudorem, vel per alvum fuiſſe ſolutam. Sed quibus lethalis eſt, ii pereunt plerumque inflammatione meningum, vel etiam aliarum partium, ut ventriculi & inteſtinorum ſphaceloſa, quam uberius teſtatam facit cadaverum inſpectio, in quibus præterea ob ſanguinem copioſum cito in fœtidam putrilaginem abeuntem, illico adeſt inſolitus tumor & fetor intolerandus. *Malus.*

Curatio.

§. I.

Indicationes curatoriæ. In medicatione febris ſynochæ perito artifici agenda hæc: I. ut partes vitales a nimium congeſto ſanguine liberentur, ſicque vel levior in iis inflammatio diſpellatur, vel gravior impediatur: II. ut ſanguinis exæſtuatio ſimul atque ſyſtematis nervorum ſpaſtica affectio componatur: III. ut illud, quod ſtagnat & corruptum eſt, diſcutiatur & liber ſanguinis circuitus, maxime ad corporis ſuperficiem, reſtituatur.

§. II.

Sanguis mittendus & orgaſmus temperandus. Quo igitur vaſa interiora in viſceribus, corde maxime & pulmonibus, a nimium congeſto & ſtagnante ſanguine liberentur, vena tempeſtive pertundenda, & ſanguis emittendus ſufficienti quantitate. Quod quo pacto ſit faciendum, dicetur in cautelis. Deinceps ut impetuoſus ille ſanguinis ſuccorumque orgaſmus, vaſorum, quam

fa-

facit, diſtenſione nervoſas partes irritans ad contractionem, ſedetur, ex uſu ſunt aquea, diluentia, acida, item nitroſa. Et certe ſi in ullo morbo, ſane ſynocha, quam maxime conducit frigidę potus aliaque refrigerantia, ex aceto ſuccisque fructuum, acidulorum, citri, limonum, ribium. Commendarunt hæc communi ſuffragio veteres, cui accedunt recentiores omnes. Ego quidem expertæ virtutis hanc habeo potionem: recipe aquæ fontanæ menſuram, aquæ roſarum, ſacchari albi ana unciam, ſucci citri tantundem, vel loco hujus ſpiritus vitrioli guttas 20. *Riverius in prax. cap. de Synoch. pag.* 37. laudat pulverem ex ſacchari unciis quatuor, ſalis prunellæ uncia, eundemque in ſufficienti quantitate aquæ aſſumere, cui, ſi ſitis impenſius urget, ſpiritum vitrioli inſtillare, ſuadet. Nobilis etiam demulcente, & refrigerante virtute gelatina liquidior cornu cervi, cum ſaccharo, ſucco citri & aqua roſarum confecta. Potiſſimum tamen proſunt loco potus ordinarii uſurpanda, ſerum lactis ex lacte cocto cum ſucco citri coactum, vel noſtra methodo dulce, & cum ſucco citri, aut ſpiritu vitrioli acidularum, item ptiſanæ ex hordeo, raſura cornu cervi, ſcorzonera cum ſucco & corticibus citri, nec non cereviſiæ leviores, imbutæ tinctura violarum, roſarum, papaveris, rhœados, parata cum aqua acetoſellæ, ſpiritu vitrioli acuata, vel inſtar omnium clyſſo antimonii ſulphurato, de cujus præſtabili virtute ita ſentit *Baglivus opp. lib. I. pag.* 50. *non poſſum non*, inquiens, *laudare eximias vires clyſſi antimonii, cujus ſubacida virtute febres multæ ex aeris mutatione productæ aliæque ardentiores, tanquam in ovo ſuffocantur.* Hæc acida quoque magnopere conducunt in ſynocha ſic dicta putride, ſeu maligna, quia omnium efficaciſſime putredini reſiſtunt, quæ non ab acido, ſed alcalico volatili fovetur, quod acida deſtruunt.

§. III.

Quæ liberiorem ſanguinis ad ſuperficiem corporis motum procurant, ſunt utique blanda diaphoretica, pulveres ſcilicet vel bezoardici temperati vel abſorbentes, nonnunquam ſoli, nonnumquam cum nitro, aut ſucco citri, aſſumendi. Idem faciunt infuſa theiformia, ex herba veronicę, ſcordii, aut cardui benedicti, cum ſemine fęniculi, quæ in primis quando quarto die morbus critico ſudore ſolvitur, pulſusque quietior cum ſomno redit, ad ſecundandam hanc ſalutarem excretionem, proficiunt. *Diaphoreſis ſecundandæ.*

Cautelæ & Obſervationes Clinicæ.

§. I.

In nulla febre, & veterum, & recentiorum omnium conſenſu, tam neceſſaria eſt ſanguinis miſſio, quam in ſynocha, & quidem ſufficiens atque matura. Recte enim monet *Trallianus lib. XII. pag.* 688. continentes ſolerti tractari debere diligentia, præſertim quod ſanguinis miſſionem ſpectat. Maximum enim incommodum eſſe, cum in omnibus morbis, tum in his dilationem. *Nam febres*, pergit, *vehementiores redduntur & vires imbecilliores, ut non amplius magna præſidia ad curationem admitti poſſint. Hi vero indigent maxime, ſanguinis miſſione, qui urinas habent rubras & turbatas, oculos rubros, totum corpus grave, venas latiores, & earum torulos apertiores, calidioribus magna parte cibis, potibus, vino liberaliore & vetuſto carnibusque pinguibus uſi.* Sed non imitandi veteres, præſertim *Galenus*, & qui preſſe hunc ſectatur *Zacutus Luſitanus*, qui ſanguinem ad animi uſque deliquium mittere ſuadent. Menſuram potius ſanguinis extrahendi medicus prudens ex ratione virium, ætatis, ſexus & temperamenti, nec non pulſuum magnitudine venarumque amplitudinem, dijudicare debet, ac ubi corpus firmum *Prodeſt ſanguinis miſſio.*

ſuc-

ſucciſque plenum, præſtat iterare altero die venæ ſectionem, quam ſimul & ſemel nimium evocare, quo ſucceſſive demta copia, perſpiratio ſervetur, & difflatio ſordium liberior reddatur. Neque pueri, & adoleſcentes pleni ſanguine hoc remedii genus detrectare debent. Qui autem penitus averſantur, his hirudines collo & medianæ ipſi aliquando cum fructu admovere juſſi. Quando etiam ſanguis cum impetu ad caput fertur, & arteriæ intus fortiter pulſant, facies ſimul tumida eſt cum oculis & rubicunda, ac nares aliquot tantum guttas ſtillant, provocandum ſtillicidium, vel veteri Ægyptiorum more ſcarificatione narium, vel valida intruſione culmi ſtraminei, quo delirium arceatur. Sed qui tali in caſu venas ſublinguales incidere jubent, minus ſecurum conſilium interponunt; eo quod inde aliquoties incompeſcibilem hęmorrhagiam obortam vidi.

§. II.

Refrigerantia utiliſſima. Deinceps ex præſtantiſſimis in ſynocha remediis ſunt acida, refrigerantia & nitroſa. Et certe in hiſce auxiliis, prudenter ac circumſpectę, ratione temporis ac menſuræ, pro diverſa conditione corporis ægrotantis, uſurpatis, præcipuum curationis momentum in ſynocha æque ac ardente conſiſtit. De quo tamen infra plura dicemus. Id autem ſingularis plane medico-practicę obſervationis eſt, quod hęc, quin ſola aqua temperate frigida, ſufficienti quantitate pota, ſudorem moveant & ſomnum procurent.

§. III,

Laxantia conducunt. Præſtat porro in hac febre, ſimplex ſive ſit, ſive putrida, alvum ſervare apertam. Sub febre quidem, non tam internis, quam potius externis, glande, aut clyſtere molli, ex ſero lactis, melle, oleo amygdalarum dulcium, pauxillo nitri & ſalis id perficiendum, quo leniatur fibrarum inteſtinalium ſtrictura, & flatus evocentur, qui inteſtini coli partem diſtendendo, anxietates faciunt, & perſpirationis ſucceſſum pervertunt. Declinante autem morbo & apparentibus coctionis ſignis in urina, ad exturbandas materiæ febrilis reliquias, apprime interna ex uſu ſunt, inter quæ ego in primis utile deprehendi laxans ex manna, cremore tartari, vel etiam caſſia & rhabarbaro. Sed abſint valida omnia purgantia, multo magis emetica: his enim, *non draſtica.* tactis jam levi inflammatione viſceribus, ex facile inflammatio inducitur funeſta. Quin obſervavi, febre hac ſanguinea laborantes, neque ferre poſſe pilulas alias benignas, quas aloe, vel extractum ellebori ingreditur, uti ſunt Becherianæ, aloephanginæ, marocoſticæ, & id genus plures.

§. IV.

Vitãda calida & animi affectus. Ex iis, quæ vitanda, ſunt maxime omnia calida & ſpirituoſa, vinum, potus etiam nimis calidi largi, ut infuſum theè, nec non regimen æſtuoſum, ratione lecti & conclavis, quæ omnia ſanguinem magis exæſtuant, acerbiora ſymptomata febremque diuturniorem reddunt. Neque etiam ſynocha putrida, ſive maligna ferre poteſt eſſentias alexipharmacas, aut tincturam bezoardicam. Cavendum quoque a multitudine & varietate remediorum, quæ nunquam utilis, ſed ſemper damnoſa eſt, tanto magis, ubi partes nervoſæ ſenſus exquiſitioris, leviter inflammatæ. In primis autem fugiendi ſedulo omnes animi affectus, ira præſertim ac terror, quibus inflammatoria jam in inteſtinis præſens congeſtio ingraveſcit, & inflammatio perfecta, quin ſphacelatio, experientia teſte inducitur.

§. V.

Somnolentia & delirium non Cæterum de morbi decurſu atque eventu hæc adhuc monenda. Vidi ego in hac febre ſæpius in juvenili ætate ac temperamento ſanguineo perpetuam ſomnolentiam, quæ tamen ſine periculo fuit, admoto plantis pedum aceto, cum ſale ammoniaco & baccis juniperi, diſcuſſa. Delirium etiam frequenter vidi diuturnum,

num, poſt neglectam in principio venæ ſectionem, ſed quando decimo quarto die ſedimentum poſuit urina, diſceſſit demum, & hoc ſine damno. Neque enim unquam firma ſalutis ſpes, niſi coctio in urina compareat. Sed quando ex præpoſtera medicatione, ſanguinis miſſione neglecta, datis calidioribus, & alvo diutius occluſa, febri huic ſanguineæ ille acutorum frequens noſtro tempore ſocius, purpura, præſertim alba, acceſſit, peſſimo id accidit omine. Neque minus peſſimum & plerumq; mortiferum eſt indicium, quando alvus diu cohibita, ſponte miram quantitatem fæcum bilioſarum, & corruptarum, ſimul & ſemel, junctis torminibus, profundit. Hoc enim ſphaceli inteſtinorum ſignum eſſe, ex defunctorum cadaveribus habeo compertum.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Synocha recidivans lethalis. Adoleſcens annos habens octodecim, cõſtitutione tener ac ſanguineus, vultu floridus, laute vivens, delectatus maxime dulcibus, farinaceis, decocto choccoladæ cum lacte, & in prandio vinum Hungaricum liberaliter bibens verno tempore, poſt intenſam, ex ambulatione per acclivia & declivia in ſeram noctem, corporis exæſtuationem, poſtera die corripiebatur horripilatione, ingenti æſtu, inquietudine, corporiſque totius languore. Datum ipſi de venæ ſectione conſilium, ſed noluit admittere. Hinc dari tantum pulveres ex matris perlarum, lapidum cancrorum, ana drachma nitri puri drachma dimidia, cum ſucco citri ex aqua frigidą ſumendi. Loco potus exhibita ptiſana ex hordeo, ſcorzonera, & ſyrupo acetoſitatis citri, alvus quoque clyſtere emolliente ſoluta. Quibus factum, ut quarto liberalis prodiret ſudor, pulſus quoad vehementiam & celeritatem ſedatior micaret, urina ſedimentum poneret, & ſomnus rediret. Morbus igitur ex voto ſolutus viſus. Quum vero æger viribus nimium credens, dulcibus & lacticiniis indulgeret, potens etiam Hungaricum vinum biberet, poſt ſeptimum diem eandem rurſus incurrit febrem. Sed gravioribus longe ſtipata erat ſymptomatibus, inſomnia maxime atque delirio. Secta quidem die poſt vena, ſed ſine emolumento. Aderant ſimul tormina ventris, & pauca bilioſa ſeceſſerunt. Clyſter quoque infuſus animi fere deliquium adduxit. Quarto die acceſſit forte ex amicis non nemo, qui ægro imprudenter dixit, apparere ex omnibus ipſum moriturum, præparet igitur ſe ad diſceſſum. His adoleſcens vitæ amantiſſimus, mirum exterritus, virium illico animi & corporis ingentem expertus eſt lapſum, & fruſtra uſurpatis omnibus, quæ in priori morbo fuerant utiliſſima, ſeptimo die vitam poſuit.

Epicriſis.

Nihil ad ingenerandam exuberantem ſanguinis copiam valentius dulcibus, bellariis, cum ſaccharo & ovis frixis, vinoque Hungarico dulci ſpirituoſo. Atque adeo his etiam nihil aptius ad inducendas febres, quæ ſanguinis plenitudini debent natales. Ego certe plures novi juvenes literarum ſtudioſos, qui delectati his dapibus & potibus ſpirituoſis, accedente corporis refrigeratione, hanc incurrerunt febrem. Omnes autem recidivę febrium, quarum fundamentum inflammatio, admodum periculoſæ, quin plerumque capitales. Quia enim corpus a priori morbo viribus exhauſtum, maximeque partes, quæ paſſæ, tono adhuc privatæ, ex facili iterum concipiunt inflammationem, quæ primis non amplius obſecundat remediis. Accedit, quod ipſi ægrotantes recidivam ut plurimum parvi faciant, & ob id medicum ſerius in auxilium vocent, pharmacorum pertæſi ſint, quorum operatio languente naturæ vigore minus præterea eſt efficax. Quare declinan-

dæ ſummo ſtudio recidivæ, temperanter vivendum, corpus non nimiis cibis multo minus ſpirituoſorum potu aggravandum, nec motu aut animi affectibus exæſtuandum, ne ſanguis urgeatur in vaſa ipſius tranſitui non dicata, ibique ſubſiſtat. Vitanda quoque refrigeratio, & potius exquiſitum ſervandum regimen. Quam facile enim hæc febris repetat cum vitæ periculo, confirmatum habeo caſu, qui noviſſime evenit. Inciderat ſcilicet in ſynocham artifex ingenioſus ferrarius, eademque graviter decubuerat, poſt quatuordecim tamen dies præter exſpectationem ad ſe redire videbatur, dormiebat, & appetebat. Sed quum uxor, quo maritus cito vires reciperet, & ad labores redire poſſet, ipſi apponeret carnem ſuillam aſſatam cum placentis, ipſumque ut ederet tantum non cogeret, illico excepit anxietas præcordiorum ſumma, difficilis ſpiratio & inquietudo cum plenario virium lapſu, ac poſt viginti quatuor horas interiit. Et certe vix dici poteſt, quantum noceant cibi copioſi, viribus a morbo adhuc imbecillis. Quia enim ciborum moles in ventriculo languente digeri nequit, reſolvitur in flatus, qui expandendo ventriculum & tendendo diaphragmatis velum, miras anxietates cum ſpiritu difficili faciunt. Hinc porro ſanguis urgetur ad dextrum cordis ventriculum, ibi congeſtus ſyſtolem ſufficientem ac in pulmones pulſum ſufflaminat, unde tam ipſe cordis ventriculus, quam ob allatum per cavam ſemper ſanguinem auricula dextra, plus juſto extenduntur, ſyſtole penitus intercipitur, & lethalis obrepit ſyncope. Etenim ſubitæ mortis, ſive ſyncopis lethalis cauſam eſſe coagulatum & congrumatum ſanguinem in dextra cordis ejuſque auriculæ camera, ob deficiens robur ad contractionem, teſtantur utique uberius anatomico-practicæ defunctorum ſectiones.

OBSERVATIO II.

Synocha uſu purgantis & omiſſa venæ ſectione lethalis.

Virgo honoratiſſima viginti aliquot annorum, ſanguinea, facie florida, laute vivens & liberalius paulo Rhenanum vinum bibens, ſolita ſemper erat ante æquinoctium vernale & autumnale ſanguinis miſſionem admittere. Eo autem, qui ipſi emortualis, anno præter morem calidum erat veris initium, ipſa tamen noluit diſcedere a conſueto venæ ſectionis termino, ſed tempus exſpectavit æquinoctiale & lunæ decrementum. Accidit vero interea, ut ira commoveretur venuſta hæc & ſanguine plena virgo, eaque propter abſente matre & medico ordinario, poſt levem cutis inhorreſcentiam, dorſi dolorem, æſtum, anxietatem, inquietudinem, ſomnique defectum incurreret. Ipſa conſilii inops, ſuaſu cognatæ ad bilem commotam evacuandam, ſumſit pilulas, noſtris *die geſcharfften Haupt-Pillen*, pilulæ cephalicæ acuatæ, quarum baſis trochiſci alhandal. Inde quater quidem dejecit, ſed conqueſta poſtea de dolore preſſorio & ardente ſiniſtri hypochondrii. Quarto die acceſſit medicus, qui venam ſecare juſſit, ſed ſine levamine. Dedit quoque probatiſſima remedia, quo inflammationi ventriculi, quam ſingultus arguebat, occurreret, ſed incaſſum. Acceſſit potius extremorum refrigeratio, mens turbata, & ſeptimo die placida mors. Poſt mortem mirum intumuit corpus, effloruerunt que papulæ amplæ in pedibus atque abdomine, e naribus fluxit ſerum putridum ſanguinolentum, & totum corpus mox in fœtidam putredinem ruit.

Epicriſis.

Communis quidem, ſed valde damnoſa paſſim regnat opinio, ſanguinis miſſionem certis temporibus, & ſub certa aſtrorum conjunctione eſſe inſtituendam. Videas in primis plurimos adeo ſuperſtitioſos, ut credant, non feliciter ceſſuram venæ ſectionem, niſi aliquot ante æquinoctium diebus & de-

decreſcente luna admittatur. Ego vero novi, plures & apoplexia, & febre ſanguinea interiiſſe, antequam præſtitutum hoc tempus attingerent. Nam neceſſitatis nulla lex, ſed ſi ſanguis redundans minatur periculum, mittendus, quicunque ſit dies, quodcunque tempus. Noſtra formoſa virgo periit inflammatione ventriculi & inteſtinorum gravi, quæ utique opportuna ſufficienti ſanguinis ſubtractione, datiſque congruis refrigerantibus, potuiſſet averti, aſumto vero acri purgante adaucta potius. Ut adeo pateat, morbum, aliàs non adeo periculoſum, neglecto tempeſtivo commodorum remediorum uſu, & mala tractatione, brevi malignum fieri poſſe, atque funeſtum noſtrum. Illa vero corporis poſt mortem cita intumeſcentia, deformis color, putredo ſubito ſuccedens, & ſeri ſanguinolenti effluxus, luculenter utique teſtatum faciunt, a ſuccorum plenitudine morbum, & ab eorum putrefactione mortem fuiſſe inductam.

OBSERVATIO III.

Synocha ſeptimo die ſoluta.

Degebat heic juvenis literarum ſtudioſus, viginti quatuor annorum, ſanguineus, ſucci plenus, vultu floridus, qui hæmorrhagiis narium antehac obnoxius, & poſtea venæ ſectioni aſſuetus, utramque vero evacuationem ab anno non erat expertus. Hic verno tempore in palæſtra gladiatoria vehementer incaluerat, & poſtea in cellam conceſſerat, vinum potaturus. Poſtridie laſſitudinem ſenſit in corpore toto, quam excepit extremorum levior refrigeratio, æſtus vero intenſus, pulſus celer, prçcordiorum anxietas, anguſtia ſpirandi, & pectoris oppreſſio. Tertio die temporum arteriæ valide pulſarunt, caput intumuit, doluit, oculi proturberarunt, nox inſomnis fuit, urina rufa, ſine ſedimento, & delirare cœpit. Hinc vena ſecta, & minimum ſeptem ſanguinis unciæ ſubtractæ, & data mixtura ex aquæ florum ſambuci, acaciæ, ceraſorum nigrorum ana unciis duabus, aceti deſtillati uncia dimidia, lapidum cancrorum drachma, nitri puri granis 15. ſyrupi papaveris erratici drachmis duabus, de qua ſingulis binis horis quatuor ſumſit cochlearia. Quum etiam quarto die ſanguis impetuoſius ad caput ferretur, nec tamen hæmorrhagia erumperet, ad diſcuſſionem fronti & temporibus ſçpius tepide admotum epithema hoc: recipe aceti roſacei uncias duas, ſpiritus roſarum drachmas duas, camphorç drachmam, olei ligni rhodii guttas 24. Ad ſitim fallendam æſtumque exſtinguendum tinctura florum cordialium cum ſpiritu nitri dulci parata, cereviſiæ tenui pro potu inſtillata; alvus præterea per aliquot dies clauſa, & clyſtere emolliente, & laxante, ex manna, cremore tartari & rhabarbaro quater ſoluta; eoque facto, urina apparuit cocta, & ſedimentum incarnati coloris dimiſit. Datis demum ulterius bezoardicis temperatis cum tinctura modo dicta, ſenſim conquieverunt ſymptomata, & die ſeptimo pulſuum celeritas remiſit, ſudor largus prodiit, ægerque poſtea ad ſanitatem rediit.

Epicriſis.

Ad præcavendum delirium, longe præſtantius epithema diſcutiens, quam laudata a multis venarum ſublingualium ſectio, quam incompeſcibilem hæmorrhagiam induxiſſe vidi aliquoties. Utiliſſimum quoque ad ſanguinis a capite derivationem alvum ſtrictam mollire atque ſubducere, non quidem purgantibus, ſed clyſteribus & blandis laxantibus, modo id fiat, quando levamen & aliqualis remiſſio percipitur, quod ſecundum noſtram obſervationem, certis diebus, ſecundo præſertim & quarto, accidere ſolet.

OBSERVATIO IV.

Venæſectio quarto die in ſynochis utilis.

Monachus viginti quinque annorum, quadratus & carnoſus, vitam colens otioſam, potui cereviſiæ craſſioris aſſuetus, nunquam tamen venæſectionem paſſus, verno tempore corpus

M 2 ſuccis

ſuccis plenum validius paullo in horto ad ſeram uſque noctem exercuerat. Inde illico conqueſtus eſt de corporis laſſitudine, inappetentia, ſomno turbulento ac inquieto, alvo ſimul clauſa. Inceſſit ipſum dein levis horripilatio, æſtus magnus, pręcordiorum anxietas, pulſus quoque vehementer ſaliit, facies rubicunda fuit, & urina pellucida, ſed rufa. Medicus in conſilium vocatus exhibuit tincturam bezoardicam volatilem cum regimine ſudorifero. Sed nullus ſucceſſit ſudor, anxietas potius adaucta, ſpiritus factus difficilior, ſomno caruit, multa abſona eſt loquutus, & tertio die acceſſit præterea acerbus & ardens dolor in faucibus cum deglutitione difficili. Accitus igitur medicus alius, qui venę ſectionem adminiſtrare clyſterem injicere, gargariſma uſurpare, & exterius epithema diſcutiens gutturi applicare juſſit, ac interius pulveres temperantes nitroſos leniter diaphoreticos dedit. His diſcuſſus primo tumor faucium, & dolor ſedatus. Septimo die poſt levem horrorem largius ſanguinem ſtillarunt nares, quod, ne cum damno effuſius fieret, cautum eſt mixturis diaphoreticis & pulveribus nitroſis, nec non epithemate frontali *Obſervat. III.* deſcripto. Sic octavo die æſtus deferbuit, & ſudor erupit copioſus, pulſus ſedatior factus, urina ſedimentum poſuit, & æger ſucceſſive convaluit.

Epicriſis.

Male hoc in caſu omiſſa in principio venæſectio & peſſime in corpore plethorico data volatilia cum regimine ęſtuoſo, quibus facillime inflammatio in cerebro & faucibus conciliata. Neque ea propter quarto etiam die nociva fuit venæſectio, ſed ad avertendam inflammationem admodum proficua. Ad anguſtiam vero vaſculorum laxandam & ſtagnationem ſanguinis in faucibus diſcutiendam, epithema mature applicatum, cum internis diaphoreticis, utique egregium.

OBSERVATIO V.

Quam varia & inſolita plane elapſo anno 1728. aeris tempeſtatumque fuerit conſtitutio, & quam varii quamque graves inde ſuccreverint morbi, inprimis febriles, ſupra *Sect. I. cap. X. obſ. II. pag.* 156 pluribus jam dictum. Perſtitit autem eadem hæc extraordinaria temporum anni habitudo & atmoſphæræ inæqualitas, inſequenti adhuc 1729. anno, ſubitamque frigoris in teporem & vice verſa teporis in frigus mutationem fecit. Scilicet attulit novi anni exordium acerrimum gelu, æquale omnino illi intenſiſſimo, quod anno 1709. regnavit, ac perſtitit ad 12. uſque Januarii diem, mercurio interim, quod mirandum, in barometro demiſſiorem ſtationem ad gradum tantum 7. ſervante, quum aliàs aſcendere, tum & gradum 30. tangere ſoleat. Decimotertio & quarto die lenior ſpiravit aura & regelatum. A decimo ſexto ad vigeſimum uſque argentum vivum altius iterum ad vigeſimum ſeptimum gradum elatum, & frigus fuit acre. Vigeſimo quarto ſubſedit mercurius ad duodecimum, nonum & octavum gradum, & ſequentibus diebus ſucceſſive remiſit gelu, mercurio interim modo ſublato, modo delapſo. Nix præterea cecidit copioſa, & diu ſolum obruit, donec medio Februarii diſcuteretur iterum, ex quo magnæ aquarum inundationes. Poſt has viciſſitudines, remittente hiemis aſperitate, Februario menſe, cępit paſſim circumire ſynocha febris, non ſimplex, ſed complicata, quæ recte dici poteſt ſynocha catarrhalis, ita ut intra menſis ſpatium vel mille, ex divitibus ęque ac pauperibus, eadem heic decumberent. Inceſſit quippe hæc febris homines mediæ potiſſimum ætatis, juvenes & viros, ſanguine & ſuccis plenos, minus infantes, omneſque quotquot corripuit, ſine pręcedēti notabili frigore vel horrore, affecit totius corporis & capitis gravitate, inappetentia, ſomni defectu, viriū languore & ęſtu intenſo, cum pulſu magno, celeri, quandoq; inęquali. Quibuſdam

Synocha catarrhalis epidemica anni 1729.

dam variæ ſtatim in mente obſervatæ ideæ atque imagines, & artus tremuerunt, aliis perpetua accidit ſomnolentia cum animi dejectione, & omnes ſitum erectum ferre non potuerunt, ſed mox ſyncopticam quandam debilitatem perceperunt. Quibus vena ſtatim in initio pertuſa, & ſufficiens ſanguinis copia, pro ratione corporis & virium, ſubtracta; ſubjunctis poſtea blandis diaphoreticis, diluentibus & orgaſmum ſanguinis compeſcentibus, ſub æquali & moderato regimine, cito & optime convaluerunt. Sic enim quarto ſtatim die deferbuit febris, ſymptomata remiſeruut, æſtus reſtinctus, pulſus ſedatior & corpus quietum factum, ac urina, comite ſudore plerumque largo, poſuit ſedimentum. Reſtiterunt tamen poſtea copioſæ defluxiones, a capite ad nares, fauces & pectus, coryzam & tuſſim humidam, vel ſiccam inducentes, ſtipatę quandoque artuum pedumque rheumatiſmo, quæ circa veſperam exacerbatæ, caloris fecerunt incrementum noctemque inquietam, donec decimo quarto ut plurimum die diſcederent penitus. Sed in quibus, aut ægri, aut medici culpa, ſanguinis miſſio neglecta, & uſurpata calida bezoardica, hi longe gravius & diutius decubuerunt, delirio & aſſidua vigilia affecti ſunt, catarrhos acres & rebelles experti, quandoque exanthema purpuraceum & febris ſæpe ad decimum quartum diem, non nunquam longius, magna inſtitit vehementia. Quin fuerunt, qui accedente purpuræ albæ, aut petechiali exanthemate, plane interierunt.

Epicriſis.

Recte omnino complicata hæc febris dicenda ſynocha catarrhalis: nam ipſius incurſus vehemens ſtatim, ſine rigore, ipſius decurſus ſine remiſſione, ipſius eventus ſudore, ipſius medicatio per ſanguinis miſſionem & temperantia cum nitroſis, luculenter teſtantur, ad ſynochæ familiam ipſam eſſe referendam. Catarrhalis autem connubium produnt ſubſequentes copioſæ muci & ſeri ſalſi, ex naribus, faucibus & bronchiis, cum tuſſi ac ſternutatione ejectiones, nec non febricula veſperi cum calore ingraveſcens. Natales epidemicæ hujus febris non aliunde, quam ex mira, diuturna aeris inæqualitate, ac crebra mutatione ex calido in frigidum & frigido in calidum, necnon atmoſphæræ mox gravis & raræ habitu vario, ducendi. Sub his prementis, mox levis viciſſitudinibus, non modo univerſale illud peſſimarum ſordium emunctorium, cutis, diverſimode afficitur, ejuſque canaliculoſa atque poroſa compages a naturali tono dejicitur, ſed & motus illi cordis & arteriarum ſyſtaltici, qui vitam ſuſtinent, & ab aeris purioris elaſtica ſubſtantia pendent, vitiantur ac mutantur. Ex quo porro fit, ut labefactatis ſic & ſufflaminatis ſaluberrimis ſe & excretionibus, multæ impuræ & viſcidæ ſordes in ſuccis maneant, quæ dein vaſcula obſtruunt, ac fomitem febribus, populariter circumeuntibus, præbent. Neque nos nunc primum obſervavimus hanc febrem, ſed eandem jam anno 1580. viſam eſſe *Georgius Heniſchius Comment. in Aretæum pag.* 315. teſtis eſt, ſic habens: *an.* 1580. *graſſabatur ſynochus epidemica, non ſimplex, ſed compoſita, eo quod & catarrhum, & alia ſymptomata conjuncta habuit, unde & catarrhus cum febre epidemicus fuit appellatus.* Eundem etiam ipſius ortum ac decurſum fuiſſe, quam noſtræ, idem auctor *l. c. pag.* 396. ſubnectit: *febris*, inquiens, *hujus catarrhalis epidemicæ, quę ſpatio ſex ſeptimanarum, omnes fere Europę gentes affligebat, ex quibus vix vigeſimus hujus morbi expers erat, pręſertim in Saxonia, cauſa, non erat ab alimentis, terra aut aqua putrida, ſed ab aere, vel cœlo potius, nempe a magna illius & anni prędecentis aeris inęqualitate, unde copioſa humorum heterogeneorum & ichorum ſoboles ſuccrevit, quę facta meatuum conſti-*

patione & prohibita evacuatione, primum ebulliit, & poſtea putreſcens, hanc febrem excitavit. Quamprimum hæc invadebat, omnes vires languebant, præcordia gravitatem ſentiebant, cor preſſionem, & palpitabat, pulſus parvi, celeres & inæquales erant, anhelitus difficilis; caput erat grave, & ingraveſcente morbo ita ægroti languebant, ut tremerent & conciderent. Quidam vigilabant, alii profundiorem ſomnum habebant. Ex capite fluxit acrior & ſubſulſus humor ad thoracem, qui tuſſim movebat, in extremis partibus dolores vagos & fugitivos excitabat. Initio horror & calor totum corpus & caput occupabat, & ad tactum non erat mordax, continuus tamen, cum rubore oculorum & tumore. Urina primum tenuis, mox craſſa; aliis ſanguis e naribus fluebat: pleriſque ſudor copioſus prorumpebat, quo & febris finiebatur, quarto ut plurimum die, interdum, ſed raro, longius protrahebatur, ad ſeptimum, vel nonum diem. Cæterum illud quam maxime notatu dignum, quod ſynochæ hæ epidemice graſſantes, & cum magna vehementia invadentes, adminiſtrata ſtatim ſub initium convenienti ſanguinis per venam ſectam miſſione, & adhibitis poſtea temperantibus, & viſcidum colliquantibus tertio mox & quarto die fuerint ſolutæ, nec in putridas, aut diuturnas tranſierint febres, quæ non ſine periculo. Et certe dici vix poteſt, quam inſigniter febrium ſynocharum ęque ac ardentium vehementia in principio illico his præſidiis obtundi queat ac frangi. Teſtis eſt jam ipſe *Galenus meth. med. IX.* perite non minus, quam vere ſcribens: *nemo ex ſynocha in putredinis febrem incidit, qui ſanguinem primum detraxit. Quo quidem præſidio neglecto, in ſummum ægri diſcrimen perveniunt, niſi eos, vel virium robur, vel largum alvi profluvium, vel ſudor ex manifeſta phrenitide eripiat copioſus.* Ego quoque obſervavi frequentius, ſynocham ſimplicem, juvenes ſanguine & ſuccis plenos cum magno æſtu & capitis dolore, nec non anxietate, ſub pulſu pleno, & crebro, prehendentem, poſt inciſam medianam, & dato ptiſanæ largo potu intra quatriduum, ſudore per totum corpus manante, fuiſſe ſolutam, remittente mox inquietudine cum æſtu ac ſiti, & ſomno redeunte. Opus tamen eſt, ut ſalutaris hæc diaphoreſis per aliquot dies adhuc congruis remediis ſervetur, & poſtea ſolutivo remedio, ex clementioribus manna, tamarindis & rhabarbaro & tartaro, alvus ducatur. Neque etiam omittenda venæ ſectio ſub initio hujus febris, ſi corpus ſanguine redundans ac pulſuum adeſt magnitudo, licet haud ita pridem ſit admiſſa. Aliquot enim exinde mortuos, vel in ſummum vitæ diſcrimen adductos novi, quibus medici ob id ſanguinem ſubtrahere renuerunt, quia ante unum vel binos menſes modo factum; quum tamen ex longo uſu atque experientia in comperto ſit, hac in febre, non ſemel, ſed bis interdum, pro virium robore & ſanguinis abundantia, venæſectionem eſſe adminiſtrandam.

CAPUT II.

De Febre ardente, nec non Cholerica.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Ardentes & continuæ plerūque cōfundūtur.

NOſtra quidem ætate omnes acutæ & continuæ febres, quæ præcedente rigore, cum ingenti ęſtu, ſiti, anxietate & pulſuum celeritate junctæ ſunt, vulgo vocari ſolent ardentes, Germanis *hitzige Fieber*. Quin ipſe artis parens, *Hippocrates*, omnium febrium originem, ex bile plus, minus, vitioſa & meraci deducit, nec ſanguinearum, nec ſynocharum facit mentionem, ſed in ſcriptis ſuis, febres fere omnes continuas in-

inflammatorias, item ſynochas, tam ſimplices, quam compoſitas, putridas quoque & malignas, appellat ardentes. Nihilominus tamen inſignem inter has febres eſſe differentiam, luculenter omnino attenta obſervatio incurſus, ſymptomatum & decurſus ſingularum, nec non curandi ratio diverſa, docent.

§. II.

Ardens febris quid proprie. Ardens itaque febris, Græco nomine cauſus, ſtricte & proprie dicitur illa, quæ cum ardente & igneo quaſi calore totius corporis atque ſiti inextinguibili, lingua ſimul arida, fiſſa & nigra, juncta. Binos hos enim pathognomicos cauſi eſſe characteres, veteres volunt omnes, & ob id torridam etiam hanc febrem appellarunt atque urentem. *Hippocrates lib. de affection. p. m. 167.* ita ſuccincte deſcribit ardentem: *calor fervidus, ſitis fortis, lingua aſpera ac nigra, color ſubbilioſus, & ſputum bilioſum.* Sed *Aretæus*, exactus hiſtoriarum morborum ſcriptor *Lib. II. cap. IV.* hanc ſiſtit pleniorem deſcriptionem: *ignis paſſim acer & tenuis eſt, ſed intus maxime ſpiritus tanquam ab igne calidus: aeris vehemens attractio, frigidi cupiditas, lingua arida, in labiis, & cute ſqualor, algent extrema, lotium quam bilioſiſſimum, inſomnietas, arteriarum motus crebri, parvi, imbecilli, oculi puri, luculenti, ſubrubri, facies colorata. Quod ſi morbus ulterius creſcit, omnia majora & ſæviora fiunt. Arteriæ minimis motibus, & creberrimis agitantur, ignis aridiſſimus & acerrimus, mens delirat, neminem agnoſcit, ſiticuloſi fiunt, omnia frigida attrectare cupiunt, parietem, veſtem, pavimentum, humorem. Manus frigent, ſed palmæ perquam calidæ, ungues lividæ, ſpiratio crebra eſt, & roſcidus humor circa frontem & jugula.*

§. III.

Differt ab aliis continuis. Hæ ardentes proprie ſic dictæ febres, multum differunt ab aliis continuis. Nam in ſynocha, tam ſimplici, quam compoſita & cacochymica, non *& inflammatoriis.* tam acris & ingens calor eſt, neque tam inexhauſta ſitis, ſed æſtus mitior cum madore quodam. Synochæ magis invadunt ſanguine plenos, habitus laxioris, laute viventes, idque potiſſimum tempore verno ac in regionibus temperatis; ſed cauſi adoriuntur macilentos, bilioſos, ſenſibiliores, generantur ſub tempeſtate calida ſicca diuturna, & regnant maxime in locis calidioribus. In ardente porro, ſecus ac in aliis continuis, facies flaveſcit, vomitio, vel conatus vomendi cum faſtidio ciborum adeſt, urina flammea, intenſius bile tincta mingitur, & per alvum bilioſa fœtida multa exturbantur. Tum id quoque peculiare habent febres ardentes, & quæ a copia & acrimonia bilis ſubnaſcuntur, præ aliis continuis inflammatoriis, item ſanguineis & malignis, ut diebus imparibus & circa tertium exacerbentur, paribus autem remiſſiores ſint, id quod etiam obſervatur in tertianis continuis, cholericis, nec non in illis, quas veteres tritæophyas dixere, quæ tertio die ſine horrore, & rigore periodico exaſperantur, qualis obſervatur in hemitritæis, ſive ſemitertianis. Accedit, quod febres, quibus ſanguinis puri, ſive impuri copia complicatur, ſæpius quarto ſtatim die ſolvantur, ſudore, vel hæmorrhagia larga, ſub facie rubicunda, quum ardentes demum circa ſeptimum diem poſt rigorem, vel criticum, ſudore, vel ſymptomaticum inflammatione ventriculi, duodeni & partium, ad quas biliarii ductus pertingunt, funeſta, terminentur. Demum ratione curationis adeſt diſcrimen. Ardentes quippe potum frigidum, ceu præſtantiſſimum auxilium ferunt, ſed non ita aliæ continuæ & inflammatoriæ, multominus malignæ & putridæ. Sanguinis miſſio in febribus a ſanguine in non minimis vaſis ſtagnante oriundis, item inflammatoriis, præſertim quæ occupant partes

& viſcera ſanguinea, ſummopere eſt neceſſaria, in ardentibus autem veris & exquiſitis, eadem non opus, ut potius noceat.

§. IV.

Rarior eſt apud nos ſimplex & vera. Sed ſimplices ejuſmodi & exquiſitæ ardentes febres, frequentiſſimæ quidem fuerunt & ſunt in Aſia, Græcia, Ægypto ac Italia, & ob id a priſcis medicinæ parentibus, *Hippocrate*, *Galeno*, *Aretęo*, fuſe & accurate quoad prognoſin & medicationem deſcriptę. In temperato autem noſtro climate oppido ſunt raræ, ac non niſi a liberaliori potu vini ſpirituoſi valde, æſtate ardente, motu & exæſtuatione impenſiori animi corporiſque, & cohibita perſpiratione, ſuſcitantur. Noſtro potius ſub cœlo & inter noſtrates familiares magis ardentes ſanguineæ, ſive ſynochæ bilioſæ, item cholericæ febres.

§. V.

Sed frequens ardens ſanguinea. Synochæ autem bilioſę nobis dicuntur illæ, quæ ſine præcedente ſingulari horrore ac rigore, cum magno ardore, ſiti, vigilia, anxietate & inquietudine, in corporibus ſanguineo-cholericis, copia ſanguinis calidi & bilioſi refertis, oriuntur, & diebus imparibus, ſeu criticis, antecedente rigore quodam, terminantur in ſalutem, vel mortem. In ſalutem quidem ſolvuntur ſudore, vel ut plurimum hæmorrhagia narium. Hæ enim ſunt ardentes illæ, de quibus *Hippocrates lib. I. epid. com.* 2. notavit: omnes ex iis evaſiſſe, quibus ſanguis e naribus aut aliis viis effluxiſſet, reliquis, quibus id non accidiſſet, pereuntibus. Quando vero funeſtus eventus, deſinunt vel in partium nobiliorum, meningum maxime, pulmonum, ventriculi & inteſtinorum inflammationem lethalem, vel in lethalem ſyncopem, ob ſanguinem in dextro cordis ventriculo collectum, ſtagnantem & demum congrumatum.

§. VI.

Et cholerica febris. Alterum noſtris familiare ardentis complicatæ genus cholerica febris. Hæc etiam intenſo æſtu, ſiti, angore & inquietudine aggreditur, ſed cum vomitu, ſeu perpetuo conatu vomendi, dejectione bilioſa & copioſa, extremorum frigore, ardore interno, & anxietate cardialgica jungitur. Sed merito etiam cholerica hæc febris diſtinguenda in acutiſſimam, & minus acutam. *quæ vel acutiſſima.* In illa longe major eſt ſymptomatum vehementia, dejectiones bilioſæ, per ſuperiora & inferiora copioſiſſimæ, junctæ cum cardialgia etiam ſyncoptica, & plerumque ante ſeptimum diem necant vehementi ventriculi & inteſtini duodeni inflammatione, cujus indicia vehemens circa præcordia & fixus igneus ardor, cum extremorum refrigerio, ſumma inquietudo & anxietas, ſingultus & eructatio bilis & ſalivalis liquoris copioſa, icteritius faciei color, nec non facies cadaveroſa, ſic dicta Hippocratica. Nonnullæ non adeo acutæ, ſed longius extrahuntur, ita tamen, ut ſubinde remiſſione, vel plane intermiſſione quadam interpolentur, & vel quotidie vel tertio quovis die, cum vomitibus, anxietatibus & refrigeratione iterum exacerbentur, merito ob id quotidianæ, ſeu tertianæ continuæ, vocandæ. *Et minus acuta.* Sed hæ ipſæ, niſi congruis cito ſuccurratur auxiliis, in lentas febres perquam facile degenerant, & ſtomachi diuturna vitia, dolores preſſorios, ructus, inflationes, ob eroſionem ventriculi, aut duodeni, a mordaci bilioſo ſucco, vel ſuperficietenus, vel profundius factam, inferunt.

§. VII.

Cauſa proxima ardentiſ. Ad cauſas & generationem harum febrium quod attinet, illa quidem exquiſite ardens, qua ſummo fervore & incendio, cum linguæ ſiccitate & ſiti clamoſa, tam partes internæ, quam externæ, uruntur & exſiccantur, cauſam non habet aliam, quam celerrimam ſanguinis & humorum agitationem, per fibroſo-vaſculoſam totius corporis compagem, partim quoad minima vaſcula obſtructā, partim ſpaſmo tenſam atq; conſtrictam,

ſub

ſub quo motu attitivo ſolidorum ad fluida & fluidorum ad ſolida, inteſtinus partium ſulphurearum quoque augeſcit, unde inflammatorius calor, fluidas difflans atque conſumens, & ſolidas ſiccans & adurens, enaſcitur. Hic vero æſtus in corporibus ſanguine & ſuccis plenis, ob fibrarum mollitiem & laxitatem, lenior eſt atque remiſſior, ac febris emergit mitior ardens, minus exquiſita, in qua non tam impenſa cutis & faucium ſiccitas, neque etiam ſitis adeo urgens. Et in illa ardentis ſpecie, quam cholericam diximus, non tantum, ob partium ſalino-ſulphurearum in ſuccis redundantiam, & minima non nulla vaſcula auguſtata & obſtructa, celerior eſt motio, verum etiam ſuccus bilioſus copioſus in hepate ſecretus, ac in duodenum & ventriculum effuſus, acrimonia & mordacitate ſua, nerveas tunicas acrius ſollicitat, lancinat, arrodit & inflammat, ex quo ſymptomata huic febri propria, ardor, anxietas, cardialgica, nauſea, vomendi conatus, impetuoſæ per ſuperiora & inferiora bilioſæ dejectiones.

§. VIII.

Cauſæ antecedentes. Omnia igitur, quæ ſanguinem exæſtuant, & uberi particularum ſulphurearum in ſanguine proventui favent, liberum quoque ejuſdem per nimiam partium vaſcula tranſitum retardant atque impediunt, ad generationem ardentium febrium faciunt. Hinc eſt, quod iiſdem præ reliquis inprimis pateant, qui bilioſæ conſtitutionis, ſtrictioris habitus, potibus ſpirituoſis indulgent, crebrius animo, præſertim ad iram moventur, corpuſque vehementiori motu exagitant. Neque minus inde ducenda ratio, quod ſub cœlo calido & in locis meridionalibus frequentiſſima ſit ardens exquiſita, nec non quod apud nos, poſt diuturnum ſolis æſtate ſicca fervorem, ſuccedente autumno frigidiore aura, crebrius incidant, quin epidemice quandoque cum diarrhœis bilioſis, dyſenteriis, tertianis duplicibus & continuis cholericæ graſſentur febres. Quæ autem ingenitam his ad concipiendum hunc morbum diſpoſitionem effectui dant, ſunt maxime perſpiratio cohibita & vehemens ira. Nimirum quando ſucci calidis ſulphureis particulis ſcatent, harum vero per vaſcula minima exhalantia difflatio, ſive per aerem craſſiorem frigidum, ſive improvidam refrigerationem, intercipitur, manent intus, inteſtinum motum ſuſcitant & febrem accendunt. Vehementis autem iracundię is in corpore effectus, ut non tantum in univerſo ſyſtemate nervorum ac vaſorum motus intenſionem & rigidam ſpaſticam ſtricturam inducat, ſed & præ cæteris in ductus nervoſo-muſculoſos biliarios agat, eorumq; motũ periſtalticum fortiter augendo, ex toto ſyſtemate horum canalium exprimat bilioſum ſuccum, eundemq; in duodeni cavum trudat copioſe & impetuoſe. In quo flexuoſo ſinu dum ſtagnat, cum ſalivalibus ſuccis & acidis cruditatibus mixtus fermenteſcit, eoque mordacem & tantum non cauſticam indolem acquirit, cujus index eſt color viridis ęruginoſus, qualis a commixtione bilis cum ſpiritu acido corroſivo, ut oleo vitrioli & aqua forti, emergere ſolet.

CURATIO.

§. I.

In medicatione probe diſtinguendæ diverſæ ardentis ſpecies & corporum ratio habenda. Nimirum quando ardentiſſima eſt febris in corpore bilioſo, macilento, ſanguine & ſuccis minus pleno, non habet locum ſanguinis miſſio. Neque etiam eadem admittenda in febribus cholericis, tam acutis, quam intermittentis typum ſervantibus, & cum numeroſis dejectionibus per os & alvum, ſumma præcordiorum anxietate & extremorum frigore ſtipatis. Sed ubi juncta ardenti ſanguinis plenitudo & febris eſt noſtris frequentiſſima, quæ ex veterum denominatione ſynochus bilioſa, ſive *Sanguis non indiſcretim mittendus.*

ve putrida, recte dicitur, nunquam non pernecessaria eſt ac utiliſſima ſanguinis conveniens, ſufficiens, & pro ratione virium & vaſorum amplitudinis, proportionata miſſio. Hac enim facta, non modo vehementia febris & ſymptomatum multum frangitur, ſed brevis etiam & felix eventus, cæris paribus, ſperandus. Contra ea experientia docet, gravius ſemper & periculoſius decumbere hac febre, fœminas inprimis & ſanguine abundantes, ſi in principio omiſſa ſanguinis ſubtractio. Tum enim natura ipſa ſuperflui ſanguinis excretionem, per nares potiſſimum, molitur, quod ſi non critico & convenienti tempore fit, non ſufficienter ſuccedit, ſanguinis in vaſis cerebri ſubſequitur ſtaſis, phrenitidem valde periculoſam membranarum cerebri inducens.

§. II.

Æſtus ac ſitis temperanda frigido potu.

Poſt ſanguinis miſſionem omni ſtudio eo annitendum, ut igneus iſte totius corporis æſtus cum immodica ſiti & faucium ariditate, removeatur iis, quæ æſtuoſam illam partium ſulphurearum agitationem figunt & temperant, ac præterea fibrarum rigidum ſpaſmum laxant, & humores in vaſculis minimis ſtagnantes diluunt, fluxiles reddunt & obſtructa reſerant, ut æquabilis & liberior fiat per loca convenientia & vaſa tranſitus. Hunc in finem veteres omnes dilaudant potum frigidæ aquæ. *Hippocrates de affect.* §. 2. in ardente febre dandas præcipit potiones frequentes & paullatim quam frigidiſſimas. *Aretæus lib.* 2. *c.* 4. *ſi bilioſus*, ait, *vomitus & diſtenſio*, *adeſt faſtidium*, *anxietas*, *virium labefactatio*, *tunc frigidæ aquæ cyathi duo vel tres propinandi ſunt ad ventris adſtrictionem; facile enim frigida in ventre incaleſcit*. Neque *minus Galenus meth. med. lib.* 9. *cap.* 5. præter venæ ſectionem, potionem frigidam impenſe laudat, adjecta ratione, *quia extinguit febrem & naturam robuſtam reddit*, *ut deinceps per alvum & ſudorem expellat*, *quæ noxia ſunt*. Idem ſentit *Celſus*, *lib.* 3. *cap.* 7. *ſi*, inquiens, *in ſummo incremento eſt morbus ardens*, *utique non ante diem quartum*, *magna ſiti accedente*, *frigida aqua copioſe præſtanda eſt*, *& ad ſatietatem dandæ*, *qua pro medicamento utuntur*. *Ubi factum eſt*, *multa veſte operiendus & collocandus*, *ut dormiat*. *Fereque poſt longam ſitim & vigiliam*, *poſt multam ſatietatem*, *poſt infractum calorem*, *plenus ſomnus venit*, *per quem ingens ſudor effunditur*, *idque præſentiſſimum auxilium eſt*. Has tamen ſubnectit cautiones; *ſed in his tantum*, *in quibus præter ardorem nulli dolores*, *nullus præcordiorum tumor*, *nihil prohibens*, *vel in pulmone*, *vel in faucibus*, *non ulcus*, *non defectio*, *non profluvium alvi fuit*. *Si quis vero in hujuſmodi febre leniter tuſſit*, *is neque vehementer ſitire debet*, *neque aquam frigidam bibere*. Accedit *Alpinus med. meth. lib.* 2. ita habens: *in continentibus febribus vehementer æſtuoſis*, *medici omnes largum potum algidæ aquæ exhibere ſueſcunt*, *quia calorem nativum concentrat*, *ut ſtatim inde ſitis & calor ceſſet*: *roboratur inde totum corpus & aqua epota digeritur & plerumque largiſſimos ſudores frigidæ aquæ potus ſuſcitat*, *non nunquam vomitus bilioſi fiunt*, *& aliquando per alvum copioſi humores profluunt*, *& urinam copioſam excitat*. *Mirabile eſt*, concludit, *quomodo tale præſidium has febres expugnet; nam excretionibus*, *quas aqua ſuſcitat*, *hæ febres finiuntur*. Idem auctor Ægyptiis hoc in uſu, quin inter ſecreta fuiſſe *de Med. Ægypt. lib.* 4. *cap.* 15. tradit, *aliqui*, ſcribens, *pro ſecreto habent ſynochas & ardentes febres*, *multam aquam angarill* (quæ cucumeris ſpecies) *ægrotis propinantes*, *ſanare*, *ſi modo febricitantes iis multis diebus in cibo ac potu ſola utantur*. *Alii tempore vehementioris æſtus*, *largius frigidam potandam concedunt*, *qua æpota*, *ægros multis pannis contegentes*, *ſudorem procurant*, *qua non paucos audio ibi ſanatos fuiſſe*.

§. III.

§. III.

Vel potibus aliis refrigerantibus. Nec immerito tam magnifice de frigidæ potu in ardentibus ſenſiſſe veteres, uberius teſtatur & ratio & experientia. Niſi enim ventriculus, vel aliæ internæ partes jam vera inflammatione affectæ, nec ſumma cum extremorum frigore anxietas, neque etiam pulſuum contractio & ſanguis deficiens adſit, utique, aqua bonæ notæ, ſubfrigida, non prorſus gelida, hauſtu, non ſimul & ſemel, largiter tamen pota, egregie prodeſt. Nam frigus in humido æſtuoſum nimis partium ſulphurearum & ætherearum in ſanguine motum obtundit, fibraſque remiſſiores adducit, nimiumq; diſtentis contractilitatem & elaſticitatem juſtam reddit. Neque etiam a frigore noxa timenda, quia frigidum, ſucceſſivis hauſtibus corpus ſubiens, a calore interno tepeſcit, qui humidus tepor ad relaxandas ſpaſmo conſtrictas fibras, & ſuccos in minimis ſtagnantes expediendos & fluxiles reddendos, apprime proficuus, ut hinc ſudor & urina copioſius fluant & alvus moveatur. Sed quum in ſeptentrionalibus noſtris regionibus admodum raræ leves ejuſmodi, puræ & ſubtiles aquæ, reperiantur, coctione & admixtione congruorum corrigendæ utique. Ipſe *Hippocrates* aquam cum hordeo coctam jam in ardentibus laudat. Et *Aretæus* aquam cum lacte mixtam in cholera commendat. Qui noſtratibus proficui deprehenſi frigidi potus, ſunt maxime, julapia, ex aqua fontana cum ſucco citri & ſaccharo, nec non ptiſanæ ex raſura cornu cervi, radice ſcorzoneræ, cum ſyrupo acetoſitatis citri, vel julepo roſarum & ſpiritu vitrioli, conditæ, item aqua cum fruſto panis cocta. Huc quoque referendum ſerum lactis dulce, vel acidudulum, cum ſucco citri coactum, item aquæ minerales temperatæ, quo nomine celebres acidulæ Selteranæ, Antonianæ & Wildungenſes.

§. IV.

Acrimonia obtundenda. Ad obtundendam tandem & contemperandam, in cholericis potiſſimum febribus, acrimoniam acidam cauſticam ſuccorum bilioſorum in ventriculo & duodeno ſtagnantium, ſpectatæ virtutis ex compoſitis pulvis Marchionis, maximeque pulveres abſorbentes, quæ commodiſſime ingrediuntur terrea teneriora, lapides cancrorum, mater perlarum, conchæ præparatæ, cornua & oſſa philoſophice præparata, nec non ex commendatione *Langii* atque *Cratonis* cryſtallus montana. Nobilis quoque ad æſtum extinguendum & inteſtinum motum componendum nitri virtus, quod his pulveribus cum fructu ob id ſubinde admiſcendum. Sed neceſſe eſt, ut pulveres ejuſmodi temperantes in ſufficienti quantitate diluti vehiculi aſſumantur, crebrius etiam & convenienti tempore. Neque minus ex uſu ſunt diluentia ac demulcentia, emulſiones ſcilicet, ex amygdalis, ſeminibus quatuor frigidis, præſertim cucurbitæ, cum aquis florum, quæ paregorica ſimul virtute pollent, ſambuci, roſarum, bugloſſæ, primulæ veris, tiliæ, liliorum convallium, nec non aqua ceraſorum nigrorum. Conducunt quoque hoc nomine gelatinæ ex raſura cornu cervi, lac ipſum cum aqua mixtum, oleum amygdalarum dulcium, ſerum lactis dulce, item juſcula ex pullis gallinaceis contuſis & in vaſe clauſo cocta. Et hæc utique remedia apprime proficua ſunt ad arcendam inflammationem partium nervoſo-membranacearum, quæ his morbis eventu demum accedit funeſto, modo exhibeantur debito ordine, tempore ac doſi, cum judicio & obſervatis quibuſdam cautionibus, jam ſubnectendis.

Cautelæ & Obſervationes practicæ.

§. I.

Temperies utilis. Sicut in curatione omnium acutarum febrium, ita maxime ardentium, & quæ ex inflammatione fiunt, tutiſ-

ſima

ſima & optima methodus eſt, per totius morbi decurſum, placide & moderate procedere, omniaque, quæ a temperie & moderamine, quoad pharmaciam æque ac dietam & regimen recedunt, evitare ſollicite. Egregium inprimis hanc in rem eſt *Celſi lib. 3. c.* 7. monitum, ita habens: *etiam amplo conclavi æger tenendus eſt, quo multum & purum aerem trahere poſſit, neque multis veſtimentis ſtrangulandus, ſed admodum levibus tantum velandus eſt. Poſſunt etiam ſuper ſtomachum poni folia vitis in aquam frigidam tincta, ac ne nimia ſiti vexandus eſt.* Moderatus quippe & æqualis calor, in febribus hiſce, ad materiæ morbificæ correctionem, reſolutionem, & ex corpore difflationem, plus præſtat, quam omnis, quantumvis pretioſa, medicina. Sed nihil viciſſim pernicioſius, quam fervido conclavi accendere, vel etiam abſtinentia potus intendere, calorem immodicum, qui vires exſolvit, debitam vitioſi humoris a ſuccis vitalibus, ſe & excretionem impedit, & humidum ad expeditum ſanguinis & humorum progreſſum, & ad coarctata & repleta minima vaſorum aperienda & relaxanda neceſſarium, abſumit. Neque ea propter ſemper utilis, ſed ſæpius nocivus, in æſtuoſis hiſce febribus, frequens potuum calidorum & infuſorum theiformium uſus. Multo vero magis detrimentum procurant ea, quę calefaciunt, maſſam ſanguinis commovent & poſitive ſudorem movent. Deinceps non ſine ratione *Celſus l. c.* commendat amplum conclave & aeris puri uſuram. Nam ſicuti ſubtilior & ætherea elaſtica in aere ſubſtantia, genuinum illud pabulum & fomentum eſt, quod virtutem vaſorum elaſticam vitalem ſyſtalticam & robur partium ſuſtinet: ita aer multis humidis & pravis effluviis inquinatus, & ob id vi elaſtica ſpoliatus, vel ſanis, tanto vero magis infirmis corporibus, adverſus eſt atque damnoſus. Neque aliam ſubeſſe cauſſam arbitror, quod plurimi ex plebeiis, quorum natura ad vincendum morbum aliàs ſatis valens, in febribus acutis pereant, quam conclavia anguſta, humilia, & haud raro nimis calefacta, in quibus, præſertim quando plures decumbunt, aer morbidus & tetris halitibus gravis eſt, quem continuo hauriunt.

Et aer purus.

§. II.

Naturæ motus attendendi.

Natura etiam febrium continuarum medicatrix optima; hujus motus igitur cum cura ab artifice attendendi. Exſerunt autem hi ſeſe maxime per rigorem, qui ex medulla ſpinali, cum horroris & frigoris ſenſu, venit, & certis temporibus, diebus maxime imparibus, dimidio quarti, ſeptimo, undecimo & decimo quarto, accidit. Eſt quippe hic rigor non niſi affectio generis nervoſi univerſi corporis ſpaſmodica, qua ſanguis & humores, ab exteriori corporis peripheria, verſus interiora, cor, cerebrum & vaſa majora, cum quadam vehementia pelluntur, eaque propter extrema refrigeſcunt, interiora vero ſanguine nimis replentur & diſtenduntur, unde pulſus contractus eſt, pectus angitur, facieſque cum vaſis capitis turgeſcit. Quod ſi igitur poſt hunc rigorem, ſucci intus acti æquali reniſu & auctiori cordis & arteriarum ſyſtole ad corporis ſuperficiem repelluntur, ſæpius tota morbi & cauſæ morbificæ vis, uno impetu, per largum univerſi corporis ſudorem, aut narium ſtillicidium, frangitur, penituſque eliditur. Sic procedens rigor ſalutaris eſt, criticus ob id recte vocatus, poſt quem arteriarum ictus æquabiles fiunt & molles, circulus ſanguinis debitus, & vires cum ſomno redeunt. Sed ubi cordis & vaſorum ſyſtaltica vis non tam valida eſt, ut appulſum ſanguinem iterum extus agere poſſit, ſymptomaticus eſt rigor & malus. Tum enim nec corpus incaleſcit rurſus, nec pulſus æqualis fit, nec ſanguis per nares, nec ſudor calidus univerſalis per poros, ſed particularis & frigidus circa caput & collum, effertur, nec corpus cum

ani-

animo reficitur, nec ſomnus redit. Sanguis potius intus in minimis vaſis impactus ſubſiſtit, ac in cerebro phrenitidem & convulſiones, circa cor & pulmones, ſummam præcordiorum anxietatem, ſpirationem anheloſam, difficilem, viriumque ad animi uſque deliquium dejectionem, facit, ut poſtea nono plerumque die mors excipiat. Quandoque etiam extra criticos dies accidunt ejuſmodi rigores, ſed hi pariter ſunt ſymptomatici, malumque præſagiunt eventum. Hi itaque naturæ motus, mortem, vel ſalutem, adducentes, probe a medente attendendi. In hoc enim præcipuum ad prognoſin & tempeſtivum remediorum uſum verſatur momentum, quin totius doctrinæ practicæ fundamentum, quod optime tenuit primus artis parens *Hippocrates*, quod ſerio inculcarunt optimi & fidiſſimi hujus interpretes, *Mercurialis* atque *Duretus*, ſed ex noſtris norunt pauciſſimi.

§. III.

Non turbanda natura, ſed juvanda.

Quando ſic natura motus inſtituit extraordinarios, quieſcendum medico nihilque movendum. Abſtinendum quoque plane a cibo. Et corpus tantum in moderato & æquabili calore conſervandum. Si autem naturæ facultas ad expellendum ſanguinem & excretiones efficiendas ſola non ſufficit, juvanda congruis auxiliis perite, ſive interius analepticis & diaphoreticis temperatis, ſive exterius derivantibus & diſcutientibus. Nam profecto nunquam magis, quam in pericoloſis & acutis morbis, ſummopere neceſſaria maximique momenti eſt temporis in agendo opportunitas.

§. IV.

Caput defendendum.

Ubi igitur poſt rigorem incidit cephalalgia plethorica, cum incipiente mentis emotione & nares parum ſanguinis ſtillant, epithema nobis uſitatum, ex aceto & aqua roſarum, camphora in ſpiritu roſarum ſoluta, nitro & oleo ligni Rhodii, ſubfrigide, non modo temporibus, ſed & melius raſo toti capiti, admotum, egregie ſe gerit refrigerando, diſcutiendo, & inflammationi reſiſtendo. Idem hoc epithema, linteo triplicato lato, præcordiis impoſitum, ad levandam anxietatem, inquietudinem depellendam, & ſpirationem facilitandam eximii uſus. Optimum tamen etiam auxilium ad arcendam phrenitidem exſpectandum a venarum in naribus, ſive id fiat per inſtrumentum ſcarificatorium, ſive intruſum culmum ſtraminis, apertione, tepefactis ſimul & frictis pedibus atque femoribus, & data interius mixtura diſcutiente, diaphoretica & analeptica cum aceto ſtillatitio, aqua cinnamomi, roſarum, cardui benedicti, mixtura ſimplici, cinnabari, lapidibus cancrorum & bezoardico minerali.

§. V.

Sitis ſedandæ.

Ad ſedandam ſitim & humectandas fauces aridas cum lingua, ego non præſentius vidi remedium, quam ſerum lactis dulce, in ejus menſura nitri puri drachma dimidia ſoluta, quippe quod crebrius, ſed parvis hauſtibus ſubfrigide potum, æſtum præternaturalem ſimul extinguit. Os quoque & fauces ſubinde eluendæ aqua, in qua rob diamoron & nitri ſufficiens quantitas ſoluta. Præbere hæc etiam poteſt gargariſma. Injectiones vero per ſyphonem nunquam probo, quia valido attritu augent dolorem & inflammationem. Præterea ad præſcindendam anginoſam inflammationem, inſigniter prodeſt linctus lente deglutiendus, ex julepi roſarum uncia, nitri puri granis 15. & camphoræ granis tribus, in drachma una olei amygdalarum dulcium ſolutis.

§. VI.

Alvus perite movenda.

Utut alvum purgantia, ratione docente & experientia monſtrante, in febribus ardentibus, non niſi periculo præbeantur; e re tamen eſt, ut alvus ſemper ſit libera. Sub morbo igitur hoc optime præſtant glandes & clyſteres, ex ſolo lacte, melle & pauxillo

lo nitri. Facta vero criſi & coctione, ex urinæ ſedimento cognoſcenda, alvum utique clementioribus laxantibus ducere, tamarindinatis, mannatis, rhabarbarinis, paſſulatis & tartareis, expertiſſimum, quo vitioſi ſucci, in primis viis per ipſum etiam morbum geniti, exturbentur, ne novo morbo anſam & cauſam præbeant.

§. VII.

Frigidæ potus utilis. Aquæ frigidæ potio, a veteribus eximie collaudata, heroicum hoc in morbo & magnæ efficaciæ eſt remedium, eaque propter attentionem & circumſpectionem medici poſcit. Supra tamen ſatis fuſe jam expoſitum, cur & quando ex uſu ſit. Heic igitur monuiſſe ſufficiat, nunquam ſimul & ſemel magnis hauſtibus prębendum eſſe frigidum potum, ſed ſucceſſive & crebro, nunquam in principio morbi, ſed elapſis jam aliquot diebus; nunquam tempore acceſſionis, vel exacerbationis, vel etiam ſub rigore & pulſu parvo, aut intermittente, nunquam niſi plethora prius ſoluta. Sed quando extrema calida, pulſus æqualis, celer & magnus.

§. VIII.

Acrimonia temperanda. Si febris eſt cholerica, acuta, admodum periculoſa, ob ſuccos bilioſos mordaces nimium & corroſivos, nerveas ventriculi & inteſtinorum tunicas arrodentes, celeri & efficaci auxilio eſt opus. Tum igitur conſultum eſt, pulveres abſorbentes ac temperantes, crebro & majori, quam alias moris eſt, quantitate, propinare cum diluentibus ac demulcentibus. Quo nomine ego nunquam non expertæ virtutis commendo pulverem ex lapidum cancrorum, matris perlarum, cornu cervi ſine igne, cryſtalli montanæ, ſive lapidis talci calcinati, ana drachma, nitri ſcrupulo, de quo ſingulis horis ſumenda drachma una, cum emulſionis amygdalatæ unciis binis, cui drachmæ duæ olei amygdalarum dulcium commixtæ. Ad impetuoſas autem bilioſas excretiones compeſcendas, præſtabilis virtus eſt liquoris noſtri anodyni mineralis, præſertim ſi cum aliquot guttis olei macis eſſentificetur, & cum diluto vehiculo, vel aqua tantum frigida, propinetur. Quia enim nimis celerem ſyſtalticum, vel periſtalticum motum in ductibus biliariis ſiſtit, efficit, ut minor copia ſucci bilioſi ad duodenum trudatur, & ob id copioſior excretio ſiſtatur. Et certe his præſidiis, debito tempore, congrua doſi & mature uſurpatis, & cholericam, & dyſentericam paſſionem, brevi fuiſſe ſublatam, multis exemplis edoctus novi.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Ardens copioſo potu julapii ſanata. Summus quidam militum præfectus, quem vocant Generalem, quadragenario major, ſanguineus & vividus, laute vivens vinique potiſſimum potui indulgens, cæterum bene valens, niſi quod vere & autumno, rheumaticis & catarrhoſis defluxionibus affligeretur, potarat in convivio liberaliter vinum potens Hungaricum Tockavienſe, ad menſuras minimum quatuor, eodemque plenas, veſperi ſub cœlo nubilo & frigido in villam ſuam vicinam redierat. Redux factus, noctem inſomnem & mire æſtuans exegit, mane expertus calorem intenſiſſimum, cum pulſu magno & celeri, cephalalgia, virium proſtratione, faucium ardore ac ſiti. Bibit quidem infuſum thee, ſed inde anxietas increvit, & vomendi conatus acceſſit. Sumſit pulverem abſorbentem & nitroſum, ſed ſymptomata perſtiterunt. Admiſit quoque venæ ſectionem in brachio, ſed ſine levamine. Hinc vocatus ego quarto die, offendi ipſum ingenti æſtu affectum, & ſummopere conquerentem de ardore ventriculi ac ſiti. Illico igitur removi cereviſiam lupulatam valde & ſpirituoſam, male eo uſq; ad ſitim extinguendam liberaliter datam. Annuit

æger

æger, ac enixe petiit hauſtum frigidæ. Ego vero ſic cōcedere nolui, ſed paravi julapium, ex aquæ fontanæ menſuris duabus, ſucci citri uncia, cum tantundem julepi roſarum, de quo ſucceſſive biberet, & cum quo ſumeret, binis quibuſvis horis, pulverem ex matre perlarum, conchis, nitro & lapidibus cancrorum. Æger impatiens quatuor hauſtibus julapium ingurgitavit omne, tres etiam aſſu nſit pulveres, ac inde refrigerium ſenſit internum, melius quievit & parum ſudavit. Juſſit itaque, ut denuo conficeretur julapium, ejuſdemque menſuras duas intra aliquot horas me inſcio ingeſſit. Inde vero incidit in effuſiſſimum ſudorem, ſequutæ alvi dejectiones crebriores, ſomnus rediit, ſymptomata diſcuſſa & convaluit.

Epicriſis.

Veteres, & inter hos maxime *Galenus*, *Aretæus* ac *Celſus*, aquæ frigidæ potum in ſynocha & ardentiſſima febre mirifice commendarunt, quin in hujus uſu omnem fere ſalutis ſpem repoſuerunt, hac tamen cum cautela, ne detur, ubi interna jam inflammatio, ſcirrhus, aut tumor œdematoſus eſt. Ego quoque præſtabilem ſimplicis hujus virtutem multoties expertus ſum in cholericis paſſionibus, ad contemperandum bilis ardorem & acrimoniam, vireſque languentes ſuſcitandas. In noſtro egregia pariter ipſius fuit facultas, maxime quod ſudorem movit. Neque vero etiam nocere hoc in caſu magna julapii quantitas potuit, quum ſanguis a copia Hungarici vini vehementer exagitatus eſſet & quaſi incenſus. Etenim debet eſſe proportio quædam inter vim morbi & vires remedii, maximeque huic febri, perite monente *Aretæo*, magnum ac celer remedium opponi. De ſingulari autem aquæ effectu ſudorifero notari inprimis meretur *Riverii* teſtimonium *Cent.* I. *obſer.* 19. ita habens: *obſervandum a ſpiritu ſulphuris, vel ejus loco ſpiritu vitrioli, cum aqua exhibito, ſudores copioſos fuiſſe provocatos; quod multis experimentis nobis innotuit, qui plures tertianas curatas vidimus eodem remedio, in ſummo acceſſionis æſtu & urgente ſiti exhibito; unde copioſi ſudores provocabantur, a quibus non ſolum paroxyſmus, ſed etiam totus morbus integre ſolvebatur. Minuenda tamen eſt in minori aquæ quantitate ſpiritus quantitas, ne nimium aceſcat.* Cæterum ſicuti aquæ frigidæ potus & refrigerantia efficaciſſima in febre, quæ a ſanguine propter ſpirituoſorum abuſum nimium exęſtuato accenditur; ita viciſſim aquę calidę potus, in febre, quæ in ſanguineo-pituitoſis, ex obſtipatis per aerem frigidum & humidum cutis poris inducitur, virtutis eſt longe ſaluberrimæ. Vidi ego ſæpe plebejos, ſub cœlo pluvioſo, nebuloſo, & humido inter labores verſantes diu & inde febre correptos, ſolo potu calido, ex aqua, cum carduo benedicto & ſcabioſa decocta, adjecto æquali menſura vino, & calide pota hac mixtura, ſudore inde oborto, cito ac tuto morbum diſcuſſiſſe. Quod autem frigida etiam ſudorem movere poſſit, ratione non caret. Nam expanſum nimis vaſorum elaterem adducendo, tonum & robur ipſis reſtituit. Calorem fervidum reſtinguendo, impedit ſeri & lymphæ coagulum, quod ipſis a forti calore induci albuminis ovi exemplo conſtat. Tenaces autem ſucci, minima vaſculorum excretoriorum obſtruentes, liberam evacuationem impediunt. Frigidum quoque ęſtuanti corpori immiſſum tepeſcit, tepidumque factum fluxilitatem humoribus conciliat & aridas exſuccas partes mollit.

OBSERVATIO II.

Generoſiſſima fœmina 36. annorum, ſanguineo-cholerica, natura ſenſibilior, animo in affectus prona, ingenio alacris & ſagax, cæterum corpore nervoſa & robuſta, ciborum appetens & liberaliter cœnans, ob alvum adſtri- *Synocha cacochymica cū purpura funeſta.*

ſtri-

ſtrictiorem & collectas inde cruditates diu conqueſta eſt de doloribus preſſoriis & inflatione ventriculi ac hypochondrii ſiniſtri, menſium quoque, ob uterum ex crebra & annua fere impraegnatione debilem, fluxum, ratione copiæ & temporis, non experta eſt legitimum. Ad tollenda hæc vitia multis quidem uſa eſt medicamentis & medicis, ſed ſine levamine. Aquarum autem medicatarum potum, ob ventriculi imbecillitatem & atoniam, ferre potuit nunquam, melius tamen balneum ex aquis Tœplicenſibus. Accidit interea, ut medio vere, poſt gravem terrorem & excandeſcentiam, præcedente levi horripilatione, incideret in febrem valde æſtuoſam, quæ ſitim cum calore accendit intenſiſſimam, ſomnum excuſſit omnem, vireſque mirifice proſtravit. Accitus primum medicus loci, qui venæ ſectionem, ante ſex hebdomades vix admiſſam, reiterare renuit. Quinto die vocatus ego, pulſum fortem & magnum deprehendi, cum æſtu intolerando, anxietate circa præcordia, inquietudine, inſomnia & dolore dorſi. Pugnavi igitur adverſus hæc ſymptomata diluentibus & refrigerantibus potionibus, pulveribus abſorbentibus, nitroſo-diaphoreticis cum ſucco citri permixtis. Fluxit inter hæc ex utero ichor cum ſanguine, ad 25. horas. Sed ſeptimo die incurrit horripilatio, extrema refrigerata, pulſus celer & contractus factus, facies turgida, oculi rutilantes & levis cogitationum aberratio viſa. Exactis tamen duabus horis & data mixtura diſcutiente diaphoretica, ex aqua cardui benedicti, ceraſorum nigrorum, theriacali, aceto deſtillato, antimonio diaphoretico, lapidibus cancrorum, cinnabari & ſyrupo aceſitatis citri, rediit calor per totum corpus ad pedes uſque, pulſus increbuit, oculi ſplendorem rutilantem poſuerunt, & per univerſum corpus fauſto prodiit omine ſudor, quem temperatis diaphoreticis & infuſo theiformi ſecundare juſſi. Inde magna ſequuta ſymptomatum remiſſio, & ægram in vado conſtitutam eſſe, viſum quidem, ſed quia ſomnus redire noluit, neque æſtus penitus remiſit, neque etiam vires reſtitutæ, non ſufficientis & omnibus numeris abſolutæ criſeos fuit indicium. Nec vanus fuit metus: nono enim die, poſt lenem rigorem ex dorſo, novus paroxyſmus febrilis inceſſit, cum magna præcordiorum anxietate, intenſiori æſtu, inquietudine, ſpirandi difficultate, ita ut ægra corpus mirum jectigaret, & lectum ſubinde mutaret. Poſtero die purpura rubra cum alba comparuit, & collum totumque pectus obſedit, quæ congruis præſidiis excepta. Decimo die ſanguis rurſus profluxit aquoſus ex utero, in abdomine oborta tormina, & per alvum feces liquidæ & bilioſæ, poſtea etiam ſine ſenſu, ſeceſſerunt, & luculenter prodiderunt gravem in inteſtinis inflammationem, eamque ſphaceloſam, quam præterea borborygmi in ventre poſt aſſumptum potum arguebant. Undecimo die, poſt perpetuas tandem vigilias mens alienari cœpit, pulſus reddi convulſivus, ſpiratio fieri anheloſa, ſubſequente paullo poſt morte, ob vim cordis & vaſorum vitalem elaſticam per morbum diuturnum & vigilias continuas fractam, nunc deficientem, adeoque naturam penitus ſuccumbentem.

Epicriſis.

Febris hæc merito vocanda ſynocha cacochymica, ſive putrida univerſi corporis inflammatoria, ex abundantia impuri ſanguinis progenita, quæ, ſi viſcera offendit minus integra, ut hic ventriculum & uterum, raro ex voto, ſed plerumque funeſtum ſortitur eventum. Ego vero etiam ſummopere improbavi, ſed tacitus, ne medicus primus malum nomen incurreret, ob factum, quod infectum fieri non poterat, quod neglecta in principio ſanguinis miſſio in corpore plethorico & cacochymico, ſub pulſus vehemen-

menti, duro & magno, unde etiam ipſa natura a copia ſeſe per uterum liberare molita. Licet etiam ſeptimo die criſeos indicia comparuerunt, ſomni tamen & virium defectus, cum reſtitante calore, imperfectam eam fuiſſe prodidit, & latitare adhuc intus materiam pernicioſam. Fuit hæc purpuracea, quæ teſte experientia, in corporibus impuris cacochymicis, præſertim fœminarum, ſub declinatione febris continuæ ſuccedere ſolet, criticis diebus, ſed funeſto plerumque eventu. Natura enim, ſive potentia elaſtica cordis & vaſorum, morbi vehementia jam debilis nimium, eandem minus vincere & expellere poteſt, unde de novo in minimis vaſculis fiunt ſtaſes inflammatoriæ, tandemque mors excipit. Noſtra in ægra inſanabiles hæ inflammationes circa uterum & maxime inteſtina conſederunt, eaſdemque dejectiones aquoſæ cum torminibus, præſertim involuntariæ, ob ſeceſſum partium ſeroſarum a ſanguine coagulato ſtagnante, abunde ſatis indicarunt.

OBSERVATIO III.

Febris ardens ſanguinea copioſo potu ſanata.

Dux militaris quinquagenario major, ſanguineo-cholericus, robuſtus, ſanguine plenus, laute vivens, plus vini quam cereviſiæ bibens, in iram & vehementes animi affectus pronus, cœlebs, ſed veneri vagæ admodum indulgens, poſtquam ebrius vehementer excanduiſſet, & poſtea cum concubina habuiſſet rem, incidit illico in febrem vehementiſſimam ardentem. Invaſit hæc cum artuum tremore, juncta fuit ſumma præcordiorum anxietas, æſtus in pectore ingens, capitis dolor, ſomnolentia, nec non mentis emotio. Conqueſtus ſimul eſt de dolore lateris dextri, & quarto die exſpuit tuſſi ſanguinem cum pituita mixtum. Secta quidem fuit in principio vena, ſed quia inde nullum levamen, vocarunt me. Erat autem æger, quum advenirem, impatiens quandoque & irrequietus, quandoque ſomnolentia & torpore obrutus, ſitis ingens, alvus adſtricta, calor vehemens, urina tenuis flammea. Expenſis cunctis, inflammationem ventriculi & pulmonum, ac minus fauſtum eventum ſum ſuſpicatus; ideoque ad contemperandum iterum illum inflammatorium æſtum pro viribus adhibui præſidia. Clyſma ſcilicet emolliens & relaxans, ex ſero lactis, melle ac oleo amygdalarum dulcium, cum momento nitri alvo injicere juſſi ad uncias duodecim aliquoties, non tam ad purgandum, quam potius ad humectandas & relaxandas inteſtinorum tunicas, ſiquidem clyſteres ſtimulo carentes, aliquoties injecti & diutius retenti, balneum quaſi præbent internum. Dein quum pulverulenta averſaretur omnia, emulſionem conficiendam ſcripſi, ex decocti cornu cervi menſura, amygdalarum dulcium uncia una cum dimidia & ſeminum quatuor frigidorum majorum ana drachmis duabus, additis aquæ ceraſorum nigrorum unciis binis totidemque roſarum, matris perlarum, nitri depurati ana drachma, julepi roſarum uncia una. Hanc intra aliquot horas ebibit, ac præterea ptiſanam ex hordeo, raſura cornu cervi & ſcorzonera, tam avide ob urentem ſitim ingurgitavit, ut 24. horarum ſpatio vel ſeptem ejus menſuras epotaret, idque per aliquot dies. Dedi etiam quandoque juſculum avenaceum cum aliquot cochlearibus olei amygdalarum dulcium. Et exterius thoracem dolentem atque præcordia inungere juſſi linimento ex olei amygdalarum dulcium uncia, camphoræ drachma & extracti caſtorei liquidi drachma dimidia. His æſtus reſtinctus, ſeptimoque die urina turbata ac non nihil ad fundum dimiſit. Acceſſit nono die diarrhœa, ut plus quam decies intra diem & noctem dejiceret, cum levibus torminibus in ventre. Succeſſit hic fluxus alvi per quatriduum, ac interea nihil ſumſit, quam juſcula confortantia carnium

cum tantillo vini & macis. Sic feliciſſime febris ſoluta, eoque facto, vires redierunt cum ſanitate.

Epicriſis.

Natura valens & robuſta, congruis auxiliis adjuta, utique ſæpe miracula præſtat, ſeu effectus extraordinarios plane. Quare ergo non facile ſpem abjicere ſoleo, in pernicioſis etiam & inflammatoriis febribus, quando ægri multum ſitiunt & copioſe commoda ingerunt liquida: in his enim magna vis, febres cum magno ardore junctas, ſanandi. Nam fluxiles & dilutos reddunt ſpiſſos humores, qui obſtructiones vaſorum efficiendo, æſtum augent, liberamque exhalationem, tam in, quam extra corpus, intercipiunt. Aridas quoque & nimis rigidas fibras molliendo, febrem efficiunt mitiorem, & corpus diſponunt ad excretionem. Nihilominus tamen prudenter etiam ſe gerat artifex in horum benignorum & innocentium remediorum uſu, & caveat, ne febrem, quæ naturæ medicatricis opus, quo auctiori ſanguinis motu obſtructiones & ſtaſes viſcidorum ſuccorum diſſolvit, intempeſtivo refrigerantium potu, nimium deprimat. Nam in febribus minus æſtuoſis & corporibus phlegmaticis, diluentia liberalius data plus nocent, quam proſunt. Ubi vero æſtus fervidus in ſanguineo-cholericis, & maſſa ſanguinis copia partium ſulphurearum referta, largior liquidorum potus, modo ventriculus eum ſubigere poſſit, non nocet, ſed præſtans eſt medicina. Niſi enim in his nimius calor ſiſtatur, vires brevi exſolvit, & lymphaticos humores incraſſando ac coagulando, ipſam gangrænam partibus internis inducit.

OBSERVATIO IV.

Cholerica paſſio cito ſanata.

Illuſtriſſima fœmina tenera & exquiſiti ſenſus 24. annum haud ita pridem egreſſa, appulerat in Carolinis, potatura thermales aquas. Sed quum tertio die ira percita eſſet, & ceraſa cum fragis avidius ingeſſiſſet, in prandio incidit in paſſionem cholericam. Vomuit nempe & dejecit copioſe, intra diem & noctem plus quam vigeſies, cum anxio æſtu, & dolore circa præcordia, extremorum refrigerio, magna inquietudine corporiſque jectigatione. Acceſſitus ego lac cum tantundem juris pullorum tepide bibere, binis quibuſvis horis pulverem ex cornu cervi ſine igne parato, lapidibus cancrorum & pulvere Marchionis, æquali pondere mixtis, ad drachmam unā ſumere, & exterius abdomen inungere juſſi totum linimento, ex tribus olei amygdalarum dulcium partibus una olei menthæ & dimidia olei macis deſtillati confecto, poſitis ſupra linteis complicatis calidis. His anxietates & tormina ſublata, evacuatio per ſuperius & inferius os imminuta, & intra triduum, addito pulveribus cortice chaccarillæ, morbus facile & explicita curatione diſcuſſus.

Epicriſis.

Nil pernicioſus eſt ira, ſi ſtomachus fermenteſcibilibus cibis fartus. Hic enim animi motus mox ſpaſmo ſtringit ſtomachi & inteſtinorum tunicas, & facit, ut humores in hoc cavo hærentes, diutius detineantur, ac ipſa hac mora mutua quaſi confermentatione, indolem contrahunt ſæpe tantum non venenatam. Tanto vero magis omnia hæc nocent, ſub aquarum mineralium potu, quippe quo ſemper ventriculus ipſiuſque ſyſtaltica vis infirmatur, ut dein eo facilius in ipſo hærere, & colligi poſſint incongrui ſucci, & cruditates. Hæc autem vehemens paſſio, a ſumma humorum acrimonia, ex virideſcente vomitu ejectorum colore cognoſcenda, ſuſcitata, celerem opem & efficacem medicinam poſtulavit. Quare pleniori doſi & crebro data corrigentia & demulcentia. Et licet in principio ingeſto largiter lacte ſubſequerentur vomitus caſeoſi, acidum in primis viis arguentes, inſtiti tamen hoc remedio, quo etiam effectum, ut vomitu extur-

turbata, poſtea nec vireſcerent, nec coagulata eſſent, ſed liquida, muco & bile imbuta.

OBSERVATIO V.

Cholerica febris potu aquæ frigidæ curata. Quum anno 1684. Mindæ Weſtphalorum medicinam factitarem, æſtate ſicca & præcalida regnante, Chiliarcha generoſiſſimus incidit in febrem cholericam. In hac miris torquebatur anxietatibus, inquietudine, interno æſtu ac crebris dejectionibus, quæ ita vires proſternebant, ut aliquoties animi plane deliquium incurreret. Nil proficiebant pulveres terrei abſorbentes, cum momento theriacæ cœleſtis, nil diaſcordium *Fracaſtorii*, nil emulſiones ex decocto avenaceo cum amygdalis, nihil etiam exterius linimenta ſpirituoſa. Tertio potius die excretionum vehementia & virium lapſu ad ultima ventum eſſe videbatur. Tum æger ob ardentem internum æſtum enixe petiit hauſtum aquæ frigidæ. Ego vero propinare renui, & ſuaſi, ut decoctum hordei cum raſura cornu cervi tepide biberet. Diſcedebam a ſumme debili & omnem fere ſalutis ſpem, irritis huc uſque cunctis, abjiciebam. Sed quum poſt aliquot horas redirem, incredibilem & repentinam interea accidiſſe mutationem deprehendi. Neque enim amplius de anxietatibus, neque de tam magno virium lapſu, neque etiam de tanto interno æſtu conquerebatur, & pulſus quoque plenior & quietior micabat. Æger autem me magnopere hæc omnia admirantem alloquebatur & confitebatur, ſe ob ſitim intolerandam ſibi amplius temperare non potuiſſe, ſed ſive mortem, ſive ſalutem procuret, ebibiſſe primum vitrum majus unum frigida aqua plenum a miniſtro porrectum, & poſt dimidiam horam alterũ, ſicque menſuram aquæ ingurgitaſſe. Inde ſe mox ſenſiſſe virium quandam refectionem, adſtrictionis quaſi ſenſum in ventriculo, æſtus mitigationem & quietem, dejectiones moderatiores cutimque antea aridam, & ſiccam nunc etiam madeſcere. Nec male ceſſit poſtea experimentum, ſed æger aſſumtis juſculis confortantibus, ex carnibus cum macere, vires mox iterum recepit, & ſic præter omnium opinionem cito convaluit.

Epicriſis.

Notabile hac in obſervatione, nil profeciſſe præſidia, quæ corroſivam humorum acrimoniam, potiſſimam paſſionis cholericę cauſam, obtundunt, ſed frigidum potum ægrum levaſſe. Ego quidem frigidam potionem roborantibus accenſeo, quæ non tam materiæ, ſed potius motuum vitio tollendo apta. Frigus nimirum tonum & elaterem partium vehementi æſtu & dejectionum copia valde reſolutum, fibras leniter ſtringendo, & adducendo, reparat, & hac ratione facultatem motricem tonicam, in qua virium robur cõſiſtit, reſtituit. Eum enim frigoris eſſe effectum, ut fibrarum elaſticitatem intendat, patet experimento, quo exciſo carpionis corde adhuc pulſante, ſyſtole illico ceſſat, ſi immittitur in aquam calidam, ſi vero iterum frigidæ injicitur, moveri rurſus incipit. Notum quoque eſt, corpora humana, ſub diuturna aeris auſtrina & humida conſtitutione, virium experiri reſolutionem atq; languorem, accedente autem ſubfrigido & ſereno a ventis ex oriente ſpirantibus aeris habitu, illico in omnibus functionibus robur priſtinum recipere. Sed uti cuncta roborantia, exemplo martialium & famoſi corticis chinæ, cum magna prudentia uſurpanda ſunt, & non niſi correcto prius, tam quoad qualitatem, quam quantitatem, materiæ vitio, & meatibus ſatis patulis, neque etiam primis, ſed poſterioribus diebus: ita etiam id ipſum circa frigidorum potum merito tenendum. Heroicum potius hoc manet auxilium, nec credendum, quod uni, id alteri etiam prodeſſe. Omnis enim medendi methodus nititur exacta diſcretione, non modo morbi ejuſque cauſarum, sed & indivi-

viduorum, circumſtantiarum & quoque temporum. Et quando his minus obſervatis ſalutaris ſubſequitur effectus, ad fortunam potius, quam artem referendus.

OBSERVATIO VI.

Ardens continua in intermittentē tertianā mutata.

Fœmina honeſta aliquot ſupra triginta annos nata, corpore robuſta, bilioſa & animo impatiens, plus inter cibos vini quam cereviſiæ bibens, medio Majo incidit in febrem ardentem exquiſitam. Medicus ordinarius præbuit bezoardicam tincturam aliquoties intra aliquot horas. Inde pathemata exacerbata, anxietas ſcilicet, inquietudo, æſtus, vigilia, loquacitas nimia, cum alvi ſtrictura, acceſſerunt etiam tormina in ventre & deglutitio facta admodum difficilis. Die quarto ſanguis quidem ex utero fluxit, ſymptomata tamen non remiſerunt, ſed acceſſit potius, quum inſcio medico largum vini hauſtum aſſumſiſſet, leve delirium. Semper autem major mane, quam veſperi ſymptomatum fuit vehementia. Septimo die, præcedente horrore & rigore, animam agere videbatur, ſub mente emota & reſpiratione cita anheloſa. Elapſis tamen aliquot horis, ad ſe rediit, corpus ſudore diffluere cœpit, & in cute, præſertim dorſi, comparuerunt maculæ rubræ, quas petechias eſſe crediderunt. Ego nunc in auxilium vocatus, ſuaſi, ut alvus per ſex dies clauſa duceretur clyſtere, & mixturam ex aquis deſtillatis, cum aceto lapidibus cancrorum, mixtura ſimplici, mihi uſitatam, propinavi. Hinc circa decimum quartum diem ſenſim remiſerunt ſymptomata, & ad naturalem ſtatum viſa redire omnia. Præter ſpem autem hæc valde acuta & continua febris, mutata in tertianam intermittentem, quæ ſolito typo ſolitiſque ſymptomatibus infeſtavit, poſt quatuor tamen acceſſiones, purgatis decocto mannato & tamarindinato primis viis & pulverum antifebrilium uſu, mox diſceſſit. Quum etiam inſequenti anno eadem hæc fœmina, eodem tempore, iiſdem ſymptomatibus iterum afficeretur, adminiſtrata ſub initium venæ ſectione, adhibitis diluentibus potionibus & pulveribus ſalino-nitroſis cum clementer laxantibus, longe mitius decubuit, circa quartum diem febris in intermittentem conceſſit, mox pariter congruorum uſu diſcuſſam.

Epicriſis.

Taxandus merito venæ ſectionis in fœmina plethorica & vini potui aſſueta neglectus. Notandus etiam vulgaris admodum tamen pernicioſus error practicus, quo primis ſtatim diebus, liberali manu eſſentias bezoardicas & alexipharmacas porrigere ſueſcunt plurimi ad malignitatem, uti ſtolide putant, a corde pellendam. Hæc enim, ſi ſanguis redundat, æſtum inflammatorium magis augent & febrem graviorem ac diuturniorem reddunt, quin, ſi alvus ſimul diutius clauſa, ſanguinem nimium reſolvendo, exanthema pariunt. Ego quidem hanc febrem in principio fuiſſe tertianam arbitror, ob intermiſſam autem ſanguinis miſſionem & data bezoardica, factam eſſe continuam ardentem, ac tandem decimo quarto die deferveſcentem, naturam & genium ſuum repetiiſſe. Nam alias continua prima periodo in intermittentem cedere ſolet, ſed heic id tertia demum periodo factum, procul dubio & medici & ægrotæ culpa, quæ in ipſo etiam morbo vinum habuit in deliciis. Id vero etiam notatu dignum, quod tertianæ paroxyſmi non diu durarint, ſiquidem per priorem morbum jam corpus a pravis ſuccis ſatis liberatum.

OBSERVATIO VII.

Febris ardens in ſene ex mala curatione funeſta.

Senex ſeptuagenario major, macilentus, ſanguinis miſſionem nunquam per omnem vitam paſſus, a morbis etiam gravioribus immunis, niſi quod interdū vere & autumno coryzā & tuſſim humidam experiretur, Febr. menſe, quo frequentes erant ſynochæ catarrhales

les, febre correptus eſt vehementi, cum pulſu magno, ſubduro & veloci; adfuit ſitis magna, & ſomnus defuit. Medicus conſultus maraſmum ſenilem eſſe putavit, ideoque ſanguinem non miſit, ſed ad ſudorem movendum dedit tincturam bezoardicam & mixturam ſimplicem, pro potu ſuaſit decoctum ex ſarſaparillæ unciis duabus, radicis chinæ, ſcorzoneræ, cichorii & liquiritiæ ac corticis cinnamomi uncia, corticum citri uncia dimidia, & ad fauces aridas mulcendas linctum præbuit ex mucilagine ſeminis cydoniorum cum ſyrupo violarum. Sed nihil his profecit ac morbus in dies potius exaſperatus. Undecimo morbi die vocarunt me, ubi ægrum offendi viribus penitus exhauſtum, miro ardore æſtuantem, cum lingua arida, fiſſa, nigra, & facie fere Hippocratica, conquerentem præterea de ventris torminibus & alvo fluxa. Candide igitur adſtantibus illico edixi, inextinguibile eſſe incendium internum, ægrum moriturum brevi, quod etiam decimo tertio die factum.

Epicriſis.

Febris hæc fuit ardens, ex ſummo æſtu, ſiti magna, lingua arida ſomnique defectu cognoſcenda ſatis. Eſt autem hæc ſenibus plerumque fatalis: multum tamen differt ab ipſo maraſmo ſenili. Hæc enim hecticæ ſpecies, mitiori æſtu ſtipatur, diutius trahitur, nec intra 14. dies necat. Cenſendus autem merito medici error, qui præter ſanguinis miſſionem, ſtatim diluentia & humectantia cum leniter diaphoreticis & nitroſis exhibere debuiſſet. Sic enim intra paucos dies, vaſculorum minimorum a lento in ſenili corpore ſanguine obſtructiones, quæ inflammationis cauſa, facili tolli potuiſſent ratione. Notandum præterea ex hoc caſu, linguam nigram in ardente febre plerumque præſagire inflammationem in partibus internis, quæ heic in ipſis fuit inteſtinis. In ſenibus enim ardentes non facile tranſeunt in meningum, ſed potius in inteſtinorum inflammationem. Linguæ igitur inſpectio his in febribus admodum neceſſaria, quam etiam *Hippocrates* multum commendat, qui *Coac. cap.* 7. habet effatum, quod in noſtrum apprime quadrat: *lingua, quæ initiis morborum rigidiuſcula eſt, ſed in calore manet, labentibus inde diebus exaſperatur, liveſcit, & fit hiulca, mortifera. Ac certe calamitoſiſſima eſt, nigra & virulenta.*

OBSERVATIO VIII.

Febris cholericæ tertianæ typum habens ſanata.

Fœmina generoſa 30. circiter annorum, cholericæ, vegetæ ac ſenſibilis naturæ, facie florida, ſanguine turgida, ruri degens, poſt ingeſta incongrua multa, iram & nocturnam refrigerationem, nanciſcebatur febrē cholericam. Erat quippe æſtus magnus, anxietas cardialgica, ſitis vehemens, extremorum refrigeratio, corporis jactatio, per vomitum crebrius viridiſſima, & per ani ſeceſſum etiam liquida bilioſa multa ejiciebantur. Remittebant quidem paulo poſt hæc pathemata quoad vehementiam, cutis incaleſcere & madeſcere incipiebat; remanebat tamen magna debilitas, cum pulſu languidiori ac celeriori, omniaq; aſſumta vomitu reddebat. Tertio etiam die, poſt levem inhorreſcentiam, dicta ſymptomata redierunt eadem vehementia omnia. Acceperat a medico pulveres ex lapidibus cancrorum, tartaro vitriolato & nitro, ſed ab eorum uſu majora in prima regione perſenſerat incommoda: hinc poſt tertiam acceſſionem me vocare juſſit. Veni, ægram mire debilitatam & magnopere conquerentem offendi, quod nil neque ex medicamētis, neque alimentis retinere poſſet. Expenſa igitur morbi natura & cauſa, vomitum, qui ſemper virideſcens erat, a motu non tantum ventriculi, ſed etiam ductuum biliariorum intenſiori & ſpaſmodico-convulſivo, componendum inſtitui, & ob id liquo-

rem meum anodynum mineralē, ternis ſingulis horis, ad 10. guttas in dimidia uncia aquæ florum tilię frigidę exhibui. Sedata inde ventriculi ſubverſione, dedi emulſionem & ptiſanam, quam retinuit. Tertio die poſt redierunt quidem ſymptomata cum dejectionibus, ſed longe mitiora fuerunt. Inſtiti itaque diluentibus, emulſivis, liquoris anodyni & pulverum abſorbentium leniter nitroſorum uſu: noluit tamen penitus diſcedere acceſſio febris. Hinc poſt nonum demum paroxyſmū, deſcendi ad uſum electuarii antifebrilis ex cortice chinæ, floribus chamomillæ, rob ſambuci & ſyrupo acetoſitatis citri. Quod quidem ne fieret, clam diſſuaſit primus medicus, ex eorum cenſu, qui chinæ corticem fruſtra perhorreſcunt, feliciter tamen ſublata febris & ægra perfecte convaluit.

Epicriſis.

Recte dicenda hæc febris cholerica & quidem tertiana continua. In cujus curatione omnium maxime agendum id medico, ut humores acres cauſtici, primis in viis hoſpitantes, cicurentur, & obtundantur, ſimul atque ductuum biliariorum, nec non ventriculi motus ſpaſmodico-convulſivus, bilem continuo extundens, ſiſtatur, quo vomitus & ſedes compeſcantur. Sic tandem ad febrilem etiam motum coercendum, ſine damno perquam commode dari poſſunt ſpecifica.

Notatu dignum exemplum legas in *Conſul. Med. tom. 2. Sect. 4. caſ. 198.*

CAPUT III.

De Febre Stomachica Inflammatoria.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Ex inflāmatoriis particularibus ſtomachica.

DAntur febres ardentes & acutæ univerſales, ubi totum corpus æqualiter magno æſtu & ardore ſicco afficitur, propter inflammatoriam, in minimis vaſculis, vel obſtructis, vel ſpaſmo conſtrictis, ſtaſin, cujus generis ſunt deſcriptæ modo ſynochæ & ardentes. Dantur vero etiam ardentes particulares, quæ a certarum tantum partium, præſertim internarum & ſenſibilium, inflammatione oriuntur, & magno cum dolore, ardore interno, æſtu, ac functionum vitalium læſione ſtipantur, neque minus periculi alunt, quam quæ univerſum corpus occupant. Has inter præcipua fere & frequens admodum, parum tamen a medicis notata eſt illa, quæ in ventriculi & inteſtinorum ſubſtantiam cadit, veteribus epiale & lipeiria dicta.

§. II.

Ejus definitio.

Eſt igitur ſtomachica febris, paſſio acuta, ardens & inflammatoria, oriunda ab inflammatione nervoſæ & membranaceæ ventriculi ſubſtantiæ, univerſum nervoſarum partium ſyſtema afficiens, & ob id admodum periculoſa.

§. III.

Signa.

Symptomata, individui ipſius comites, e quibus, ceu pathognomonicis ſignis, cognoſcitur, ſunt vehemens internum incendium, ſumma anxietas, dolor gravis tenſivus in præcordiis, maximeque ſcrobiculi cordis regione, ſitis magna, vigilia, inquietudo, corporis jactatio, extremorum refrigeratio, pulſus ſubdurus, contractus & frequens, vel etiam inæqualis, ſpiratio difficilis, creber conatus vomendi, & doloris ad omnia aſſumta, maxime irritantia, & medicamenta, exacerbatio.

§. IV.

Differentia.

His etiam diſtinguitur ab aliis, quæ in ſtomachum cadunt, paſſionibus. In cardialgico quippe dolore, ſive cardiaca veterum paſſione, pariter quidem magna circa præcordia anxietas, dolor preſſorius & acutus, uſque ad dorſum pertingens, extremorum refrigeratio, aſſiduus ad vomendum ſtimulus, corporiſque inquietudo, ſed in ventriculi regione ardor non tam impenſus, nec tanta ſitis & linguæ ariditas, neque etiam

tiam pulſus tam celer & contractus; melius quoque ferre poſſunt ingeſta tam alimenta, quam medicamenta, ſpaſmo, quam inflammatione ventriculi affecti. Eroſio dein ſtomachi, quæ ſæpius bilioſas febres, choleram morbum, item iracundiam, excipit, caret febre, non tam ſubito infeſtat, ſed ſucceſſive, per intervalla tantum ingraveſcit, neque dolore tam ardente ſtipatur & diutius trahitur. Quæ autem in inteſtinis conſiſtit inflammatio, habet tormina circa umbilicalem magis regionem, cum crebris dejectionibus fecũ ſpumoſarum bilioſarum, aut leviter cruentarum, æſtus quoq; totam corporis ſuperficiem, cum pulſuum celeritate & magnitudine occupans, major eſt, ac ſi ventriculus inflammatus, ubi extrema, manus, pedes & naſus, magis frigeſcunt.

§. V.

Cauſæ proximæ. Cauſa inflammati ventriculi eſt ſanguinis ſtaſis, non tam in tubulis arterioſis & venoſis, qui ſanguinem ordinario vehunt, quam potius in lateralibus, qui ob anguſtiam diametri, non rubicundos ſanguinis globulos, ſed tantum tenuem lymphaticum humorem ſecundum naturam admittunt. Hinc etiam partis inflammatæ rubedo derivanda. Ardor vero & flammæ quaſi in ventriculo ſenſus fit, dum, partim affluens jugiter ſãguis per canales ſemi obſtructos, vel conſtrictos, majori celeritate fertur, partim etiam libero tranſitu excluſus ad ramos ampliores regurgitat, ibique crebriorem diaſtolen facit ac ſyſtolen; unde magna accidit partium ſulphurearum attritio mutua & calor maximus, qui eo ſenſibilior, quo magis exquiſiti ſenſus membranę ventriculi nervoſæ, in quibus conſiſtit. Et dolor junctus tribuendus preſſioni membranarum nervearum a minimis æque ac majoribus vaſis nimium diſtentis, quæ inter tunicas nervoſo-membranaceas collocata.

§. VI.

Quod autem liber & æquabilis ſanguinis curſus, per minima arteriarum & venarum intercipiatur, iſque in exiliora aquoſi tenuis humoris receptacula præter naturam impingatur, duplici ex cauſa accidit. *Cauſæ antecedentes.* Una, quando extrema arteriolarum venis connexa, a lentis, craſſis & glutinoſis ſanguinis particulis obſtruuntur; altera, quando vehemens fibrillarum nervearum ſtrictura & ſpaſtica criſpatura, capillares ſubtiliſſimos canaliculos, potiſſimum arterioſos, plus juſto anguſtat atque coarctat.

§. VII.

Ob id in proclivi eſt judicare, ventriculum perquam facile poſſe inflammari, ſi ſanguis, craſſus præſertim & glutinoſus, vehementiori corporis, aut animi, ab iracundia, commotione, balneis nimis calidis, potu ſpirituoſorum & medicamentis ſudoriferis exæſtuatur, in vaſcula minima & anguſtiſſima impetuoſe impellitur, a potu autem ſuperingeſto frigido incarceratur & ad ſtaſin cogitur. *Et procatarcticæ cauſæ.* Neque minus facile patet ratio, quare venena corroſiva, infame potiſſimum arſenicum, acriora item emetica ſtibiata, nec non cathartica valentiora, ſtomachi inflammatione cito interficiant, dum cauſtica ſua virtute nerveas fibrillas ſtringunt, vaſcula coarctant, ſanguiniſque progreſſum ſiſtunt. Eandem ob rationem ventriculi inflammatione pereunt, qui peſte, ardentibus, cholericis & dyſentericis febribus, item ex vehementi ira, aſſumto potu frigido, vel porrecto emetico, aut purgante, moriuntur. Idem accidit iis, qui variolis, morbillis, petechiis, purpura, podagra & ſcabie retropulſis decedunt, in quibus materia ſubtilis cauſtica ad nervoſas ventriculi membranas relapſa, ſpaſmum & conſtrictionem vehementem vaſculorum inducit, ſanguinis curſum ſufflaminantem. Opiata autem & narcotica, non alio modo, infirmos præſertim & debiles, necant, quam quod motricibus nerveis fibris ſtuporem infe-

rant, ſanguiniſque progreſſum ſiſtant.

§. VIII.

Differt gradu. Pro differente tamen harum cauſarum indole & agendi potentia, differt quodammodo inflammationis gradus. Nimirum, quæ a potu frigido corpori æſtuanti ingeſto, item a bile per iracundiam commota & copioſius in duodenum effuſa ſuſcitatur, mitioribus ſtipatur ſymptomatibus, non tam facile necat, diutius trahitur, & datis inter initia congruis remediis promtius obſecundat. Sæviora vero & periculoſiora ſunt pathemata, quæ a venenis cauſticis, ab emeticis acrioribuſque draſticis inferuntur, & celeriter jugulant, niſi cito efficacia opponantur præſidia. Et omnium deterrima illa eſt inflammatio, quæ ſenibus, infirmis, ſcorbuticis, & diuturno mœrore confectis, item in fine acutorum morborum accidit, ob ſuccorum vitium inemendabile, & magnam virium impotentiam, medicamentis non tam facile reparandam.

§. IX.

Eventus funeſtus. Sed quando irrequieta eſt corporis jactatio, potus ingeſtus eructatur, ſingultuoſa ventriculi & diaphragmatis convulſio accidit, animus deficit, facies comparet Hippocratica, pulſus intermittens eſt, mens emovetur, & artus convelluntur, funeſtum denuncians ex inflammatione ſphaceloſa facta eventum. Tum enim ſecto poſt mortem cadavere, non modo ventriculus admodum rubicundus, & lumini obtentus copioſiſſimis ramuſculis ſanguine turgidis diſtinctus comparet, ſed & interdum paſſim multis nigris maculis latis & parvis obſeſſus, interdum in fundo cum duodeno & annexis biliariis ductibus ac pancreate, niger, fœtidus ac putris, interdum etiam flatibus mirum diſtentus atque oppletus conſpicitur, fluctuantibus ſimul in ipſius cavo aliquot cochlearibus fœtidi & nigricantis ichoris.

CURATIO.

§. I.

Indicationes curatoria. Genuinæ periculoſam hanc paſſionem ſanandi indicationes eo tendunt: ut I. obſtructiones, a tenacibus ſuccis, locis ac tubulis minus congruis impactis, expediantur; II. ut vaſcula a ſpaſticis ſtricturis coarctata amplientur & ipſi ſpaſtici motus componantur, quo liber, æquabilis, & naturalis ſanguinis progreſſus per ventriculi ſubſtantiam reſtituatur. Quæ ut ex voto obtineantur, commodiſſimam locant operam diluentia, aquoſa, humectantia, demulcentia, antiſpaſmodica, æſtum qui fluida incraſſat reſtinguentia, nec non fibras ſtrictas relaxantia. Quum vero non una, ſed plures cauſæ ventriculo inflammationem inducere valeant, prudentiæ medicæ eſt, pro diverſitate cauſarum ad eas removendas medicationem dirigere, ſinguliſque præſidia opponere congrua.

§. II.

Acrimonia cauſticorum & binoſa obtundenda. Igitur, quando ab aſſumto veneno cauſtico, ſeptico, arſenicali, vel acerrimo purgante, emetico, mercuriali, aut metallico medicamento male preparato, inflammatio accidit, non certius, non tutius & celerioris efficaciç eſt auxilium, quam demulcentia, oleoſa, pinguia, lac ſcilicet, cremor ipſius, oleum amygdalarum dulce, nec non olivarum, crebro & in copia hauſta. Horum enim ea eſt virtus, ut tenuia cauſticorum intima fibrarum penetrantia ſpicula obtundant, involvant & quaſi inviſcent, ſimulatque fibras rigidas & vaſa coarctata laxent, ſicque ſpaſmos horridos, inflammationis, ſymptomatum graviorum, ipſiuſque mortis cauſas, ſiſtant. Inſuper hæc ipſa, mole ſua ventriculum ampliando, ſalutarem hunc ſimul exſerunt effectum, ut motus periſtalticus naturalis, a ſpaſmorum rigore ſufflaminatus, reſtituatur, ſtomachus ad vomitum permoveatur, & cum hoc ſimul venenum dilutum ite-

iterum extundatur. Si a bile acri corroſiva, ut in cholera, metuenda eſt inflammatio, tunc terrea, abſorbentia fixiora & inter hæc maxime oſſa & cornua philoſophice, uti dicunt, præparata, cum decoctis gelatinoſis, uti pedum vituli & vervecis, gelatina cornu cervi, decoctum hordei, avenaceum, cum, vel ſine lacte, item cum oleo amygdalarum dulcium, ex uſu ſunt. Quando porro ab iracundia vehementi obortus in ventriculo ſpaſmus inflammationem minatur, nihil efficacius eſt pulvere abſorbente nitroſo, cum liquore anodyno alternatim dato, vel in aqua quadam antiſpaſmodica, vel emulſione ex ſeminibus frigidis, aut papaveris albi. Poſtea compoſito ſpaſmo, ad educendas bilioſas ſordes, accommodatiſſima ſunt rhabarbarina & paſſulata.

§. III.

Materia exanthematica contagioſa diſcutienda.

Quæ a retrocedente ex corporis ſuperficie recrementitia acri materia imminet, vel jam inducta ventriculi inflammatio, depellitur optime emulſionibus ex ſemine cardui Mariæ, cardui benedicti, napi, quatuor frigidis majoribus, cum pulveribus bezoardicis temperatis, quibus ſubinde nitrum cum momento camphoræ addendum. Incomparabilem etiam his in caſibus ad arcendas inflammationes efficaciam exſerit, liquor noſter anodynus mineralis, ſpaſticas ſtricturas reſolvendo, & dolores ſine virium lapſu, vel torpore, quod aliis ſedantibus opiatis ſolenne, ſed potius refectione, complacans. In primis egregie ſe gerit liquor hic, quatuor partibus, cum una parte ſpiritus bezoardici *Buſſii* remixtus, & parvis doſibus crebrius oblatus, ac dum ſtricturam ſolvit, ſudoremque placidum movet, efficaciter materiam virulentam exanthematicam ab internis ad corporis ſuperficiem agit. Si etiam miaſma peſtilentiale, aut aliorum contagioſorum morborum corpus ſubiit, quod primario ac celeriter vim ſuam putredinoſam & inflammatoriam ventriculo inſinuat, illico leniſſimum exhibendum emeticum, ac poſtea ſubjungendi pulveres blandi diaphoretici, cum nitro & pauxillo camphoræ, vel oleum bezoardicum *Wedelii*, ex uncia olei amygdalarum dulcium, in quo drachma camphoræ ſoluta, ad octo vel decem guttas dandum. Et iiſdem his diſcutientibus quoque depellenda inflammatio ſtomachi, quæ aliis acutis morbis in ſtatu ſupervenit.

§. IV.

Externis ſuccurrendum.

Præterea exterius diro huic malo omnibus modis obviam eundum. Sed improbo, quæ vulgo ſtomacho admoventur calidiora, ut ſpiritus vini camphoratus, olea deſtillata in ſpiritibus ſoluta, emplaſtra quoque ſtomachica. Hæc enim calore ſuo humores ſtagnantes magis coagulant & exſiccant, quam diſcutiunt & in motum cient, eodem modo ac notum eſt, albumen ovi a forti calore indurari, a leni autem liqueſcere in tenuem humorem. Quare ego quidem magno cum fructu multoties tepide tantum applicare juſſi veſicam lacte cum floribus emollientibus & croco decocto plenam. Neque minus admodum proficuum cenſeo linimentum ex olei amygdalarum unciis duabus & camphoræ drachma, cum quo præcordia frequentius inungenda, & ſuperius ponenda lintea calida. Egregium quoque ad diſcutiendum & ſudorem movendum eſt epithema, ex aceti roſacei unciis binis, ſpiritus vini camphorati drachmis duabus, eſſentiæ croci, caſtorei ana drachma, nitri drachma dimidia, compoſitum, & tepide præcordiis admotum.

Cautelæ & Obſervationes Clinicæ.

§. I.

Venæ ſectio non juvat.

Venæ ſectio certum quidem & efficax remedium in inflammationibus partium & viſcerum, quæ copioſo ſanguine referta; ſed ubi partes nerveæ ac fibroſæ valde ſunt, ſecundum veteres fri-

frigidæ dictæ, cujus generis inteſtina, veſica, & viæ urinariæ, quæ vehementibus ſpaſticis ſtricturis patent, & uberiorem ſanguinis affluxum nō admittunt, vix uſus ullus, ſed potius damnum inde exſpectandum. Ad declinandam autem ejuſmodi inflammationem, ſi a dolore gravi colico & cardialgia, nec non poſt iram imminet, corpus valde eſt plethoricum, juvenile, & vini potui aſſuetum, inter initia ſtatim cum fructu admittenda ſanguinis miſſio.

§. II.

Anodyna inſecura. Sic etiam cavendum eſt in periculoſo hoc affectu ab omnibus ſiſtentibus, anodynis, & præſertim quæ opium ingreditur. Nam hæc, cum ſudoriferis mixta, in principio quidem arcere poſſunt inflammationem, quam atroces dolores ac ſpaſmi minantur. Verum ſi adeſt inflammatio, & paullo diutius jam duravit, pernicioſiſſima ſunt, & mortem, ſphacelum inducendo, accelerant. Quin neque tunc liquor noſter anodynus mineralis, longe tamen tutior opiatis, ex uſu eſt, neque etiam ipſa nitroſa, quæ aliàs in principio egregie reſiſtunt inflammationi.

§. III.

Frigida & irritantia nocent. Quemadmodum porro nihil aptius ad inducendam inflammationem frigido potu; ſic etiam ad augendam ſi jam adeſt eandem, hoc nihil efficacius. Ob id etiam nitrum, quod liberalius ſumtum admodum refrigerantis eſt naturæ, refracta doſi tantum, cum demulcentibus, lacte, vel emulſionibus, repetita vice dare expedit. In gravi autem cardialgico dolore, quem perperam tractatum facile excipit inflammatio funeſta, ſolicite cavendum ab omnibus irritantibus, maxime emeticis, purgantibus, imo ſalibus ſic dictis digeſtivis majori copia oblatis, quippe quæ ſpaſmum magis intendunt, & malum exarcerbant,

§. IV.

Poſt iram quæ facienda. Ira quoque gravis ſæpe funeſtæ inflammationis mater, quando mox poſt eam cibus, præſertim minus ſalubris & difficilioris digeſtionis, ingeritur, aut frigidus potus ingurgitatur. Hoc vero ubi accidit, ad arcendum malum in principio nihil conducibilius, quam elicere vomitum, non tamen per valida emetica, ſed aquam tantum tepidam, cum oleis ac pinguibus mixtam, & largius potam. Sic novi quoſdam poſt vehementem iram peſſime habuiſſe, & in propinquo fuiſſe inflammationem, uſu tamen liquoris noſtri anodyni, cum potu aquæ tepidæ, rejectos eſſe humores bilioſos copioſiſſimos & morbum diſcuſſum. Sed de his aliiſque in ſontico hoc morbo tenendis, pluribus evolvi poterit diſſertatio noſtra, *de inflammatione ventriculi*.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Canonicum novi Halberſtadii, robuſtæ conſtitutionis, ætate adhuc florentem, ſub ſanitate integerrima ſubito ac cito lethali ventriculi inflammatione affectum. *Et vomitorio poſt iram inflammatio ventriculi lethalis.* Quum enim inter rixas ac jurgia vehementiſſime excanduiſſet, & paullo poſt vinum ſpirituoſum, quod vocant Sect, bibiſſet, inſequenti ſtatim die habuit peſſime. Incredibiles quippe circa præcordia dolores ipſum torſerunt, cum mira anguſtia & vomendi conatu. Ardor quoque ipſum excruciavit ſtomachi, & in ipſo ſenſus fuit perquam moleſtus, ac ſi inhæreret quippiam, quod exitum moliretur. Rogatum igitur a medico conſilium, qui promte vomitorium ex ſulphure antimonii aurato dedit: inde æger ter valide quidem, ſed ſine levamine vomuit. Adaucta potius pathemata, pulſuum ictus parvi & fere imperceptibiles facti, frigiduſque ſudor malo omine erupit. Subſequuta mox mentis emotio, acceſſerunt convulſiones, & intra decem horas excepit ipſa mors. Cadavere diſſecto, in ventriculo viſæ maculæ plures, nigræ partim,

tim, partim rubræ, quarum nonnullæ altius in ipſa ſubſtantia conſtiterunt.

Epicriſis.

Quantum valeat ira vehemens ad concitandos in ventriculi regione ſpaſmos, hæc uberius docet hiſtoria. In primis hunc animi affectum excipit ut plurimum gravis in illa regione compreſſio, in qua pylorus ac duodenum ſitum habent. Quin ipſe hic ſpaſmus haud raro ad ductus uſque biliarios propagatur, ac ut bilis effuſio in duodenum impediatur, & ipſa ſuccis reaſ. fundatur, facit. Hinc non infrequens obſervatio, iracundiæ ſuccedere icterum, cui *Sylvius* jam recte non aperientia, ſed anodyna & ſopientia opponere ſuadet. Dum vero ira ſurſum etiam bilem trudit, os ſemper amaro ſapore plenum, & conſtricto validius pyloro, vomendi fit conatus. Quum igitur tanta ſpaſmorum poſt iram vehementia; ipſa ſana ratio dictitat, vomitoria plane non convenire, eo quod teneras ventriculi fibrillas magis irritant, & ſpaſmos augendo ad inflammationem pandunt viam. Mors autem tam ſubita in noſtro, non tam inflammationi, ceu cauſę proximæ, adſcribenda videtur, quam potius ſpaſmo violentiori, qui totum ſyſtema nervorum & vaſorum convellens, liquidi nervei influxum in cordis muſculos etiam ſufflaminavit, ita, ut quatuor mortem noviſſime antecedentibus horis, vix pulſationis veſtigium fuerit obſervandum. Illa igitur intoleranda anxietas, quæ tam vehementem ventriculi ſpaſmum excipit, non tantum nervoſarum partium præternaturali conſtrictioni; verum maxime nimiæ diſtenſioni dextri cordis ventriculi & arteriæ pulmonalis a nimium congeſto ſanguine debetur. Quod enim dolor eſt, a male affectis diſtentis nervoſis membranis, id anxius etiam ille ſenſus, quando vaſa ſanguinea, præſertim circa cor & pulmones, valide diducuntur, & præter naturam afficiuntur. Quum itaque nimia ſanguinis copia, a ſpaſmo ex partibus inferioribus ad ipſum cor, ejuſque cameram, & auriculam dextram compellatur, ab ipſo quoque hoc ſpaſmo liquidi nervei ſufficiens in machinam hanc motoriam, omnes vitales totius corporis humores circumagentem, influxus impediatur ac intercipiatur, quam facile intelligi poteſt mortis cauſa, quæ ſubinde tam ſubito, ſine præcedenti ſphacelatione, venenum aſſumtum ſequitur.

OBSERVATIO II.

Balneator quidam ultra ſortem, ut genius horum hominum, ſciolus, fęminæ tertiana laboranti propinarat antimonii vitrum in ſubſtantia ad octo grana. Ægra aſſumto hoc, accedente febre frequentiſſime vomuit, diſcedente tamen febre, vomitus etiam & dejectio iterum conſtitit, ſed reſtitit virium lapſus ingens. Redeunte tertio die febre ejuſque comite indivulſo frigore, vomitus quoque & purgatio repetiit, ſummo cum dolore in ſcrobiculi cordis regione, & anxietate tantum non intoleranda, remiſerunt hæc tamen iterum deferveſcente febre. Quum vero tertia fieret febris acceſſio, denuo etiam acceſſit vomitus, & comitem habuit dolorem ſtomachi omnium acerbiſſimum, & qui ſuprema inſtare non obſcure ſignificavit. Nec vana fuit ſuſpicio. Paullo enim poſt ſumma inquietudo, extremorum frigus, animi defectio, artuum convulſio, ac poſtremo mors ipſa miſeram fęminam occuparunt. Apertum cadaver, inflammatam oſtendit inferiorem ventriculi partem, maculis rubris & nigris paſſim, tam in duodeno, quam annexis inteſtinis, comparentibus. Et quod magis mirandum, virulentus vitri antimonii pulvis inhærebat adhuc tunicæ cruſtaceæ, ut vel manibus mortis cauſa poſſet tangi.

Ventriculi inflammatio ex vitro antimonii.

Epi-

Epicriſis.

Similis fere eſt obſervatio, quam conſignavit *Blaſius*, de puella quinque annorum, quæ aſſumto croco metallorum, vehementiſſime vomuit, & convulſionibus demum periit, in qua ventriculus anguſtus & contractus repertus, ut vix ovum magnitudine æquaret & veſicula fellea præter morem turgida. In noſtra vero obſervatione perquam dignum, quod vitri antimonii virulenta ſpaſtica ſtricturas excitans facultas conquieverit, accedente in paroxyſmo æſtu & febris fine, & quod viciſſim frigore rurſus ingruente recruduerit, & effectum vehementer vomitorium exſeruerit. Sed notum habetur, acceſſionem febrilem cum frigore & horrore ſpaſmis deberi, qui ex ſpinali medulla veniunt, totumque genus nervoſum, atque adeo etiam ventriculum, afficiunt. His contrarius eſt motus ad exteriora tendens ſub æſtu, qui ob id ſpaſmorum & convulſionum quaſi antidotus. Quod autem poſt paroxyſmum quieverit operatio veneni, in univerſali lege motus microcoſmica rationem habet poſitam: ſcilicet valde vehementem, & diutius perſiſtentem ſpaſticam fibrarum ſtricturam excipere ejuſdem partis affectæ reſolutionem & atoniam, ſub qua actio veneni eſt fruſtranea. Ut adeo pateat, ad actionem veneni, æque ac medicamenti activi, requiri partium vitalium ad motum diſpoſitionem.

OBSERVATIO III.

Imminens ex arſenico ventriculi inflammatio diſcuſſa.

Hoſpes quidam admiſcuerat juſculo ex errore loco ſacchari arſenicum, idque apposuerat convictoribus ſuis, quorum plurimi generoſa, & nobili ſtirpe ſati. Vix deguſtarant jus, quum omnes pectore angi inciperent, circa ſtomachum dolere, cum labiorum tremore & vomendi conatu. Advocarunt illico me, veni, & cognita mali cauſa, copioſe ingurgitare juſſi lac cum oleo amygdalarum dulcium. Vomuerunt inde per dimidium diei ſtrenue, quidam vel centies, ſemper tamen denuo ingerere juſſi lac, donec nihil amplius veneni ſupereſſe videretur, & vomitus quieſceret. Sic evaſerunt plurimi brevi & explicita ratione præſentaneam mortem; nonnullis tamen, qui lac & oleoſa juſto parcius potarent, emollientes adhuc, & oleoſos clyſteres adhibere fuit neceſſum.

Epicriſis

Optima & præſentanea veneni antidotus heic ex ſimplici, vili & domeſtico deprompta. Certe vix cuiquam credibile foret, in lacte & oleo tam notabilem latitare virtutem, niſi experientia ita omnino eſſe demonſtraret. Ea enim mentis humanæ indoles, ut exotica, pretioſa, & ægrius obtinenda captet atque velit, domeſtica autem, parabilia, ubivis obvia, & vilia negligat & contemtui habeat. Sed divina ſapientia abjectis hiſce longe nobiliorem & fructuoſiorem indidit facultatem medicam, ac magno pretio, labore & artificio comparandis. Norunt ſane in arte exercitati, ſimplicem aquam calidam, vel frigidam, lac, ſerum lactis, olea expreſſa, acetum, nitrum, terrea abſorbentia, ſalia mineralia, ubivis reperienda, optima adverſus longos, graves, atque rebelles morbos eſſe præſidia.

OBSERVATIO IV.

Ex potu frigido & vomitorio inflammatio ventriculi.

Sereniſſimus Princeps, ætate florens, ſanguine & ſuccis plenus, vinum potens ſpirituoſum liberaliter potarat, poſtera die corpus ſub venatione ad ſudorem uſque largum vehementer commoverat, ſicque æſtuans & ſitiens magnum cereviſiæ hauſtum ingurgitarat, frigidæ quoque auræ corpus expoſuerat. Inde mox conqueſtus eſt de horrore, languore, interno ardore, vigilia & inquietudine, cum vomendi conatu. Medicus accitus, tertianam intermittentem, tum popularem, ſubeſſe ratus, porrexit vomitorium, ex tribus tartari emetici gra-

granis. Hoc aſſumto ter vomuit maxima cum anxietate, quæ certis intervallis ita increvit, ut nullibi ſubſiſtere ac detineri poſſet. Aderat præterea virium proſtratio maxima, ut non ſine animi defectione erectus eſſe poſſet, pulſus emicuit languidus, irregularis, interdum celer, ex ore ſpiravit halitus mirum fetidus, mens tamen exacte ſibi conſtitit. Nocte mortem antecedente inceſſit ipſum horror ingens ac frigus, acceſſerunt convulſiones, & ſeptimo die ſyncope quaſi correptus obiit. Sectum eſt poſt mortem cadaver, in quo ventriculus ferme totus viſus inflammatus, & in ipſius cavo, quod omnium rarum, aliquot cochlearia fetidi & corrupti ſanguinis, ipſe etiam ſtomachus expanſus, & corruptioni propinquus, ut ad levem attactum ipſa ſubſtantia dehiſceret. In venis, & maxime ſeparata ab hepate cava, nullus fere ſanguis repertus. Lien & ſiniſtra ventriculi pars, cum pulmonum lobo ſiniſtro, tota corrupta, nigricantia & fœtida. Quumque ſpongia putridus ichor abſtergeretur, is adeo infecit ſpongiam, ut tota atro & nigricante colore imbueretur, nec calida, nec frigida detergendo.

Epicriſis.

Patet igitur, brevi tempore ſphaceloſa corruptione infici poſſe viſcera, uti heic ventriculum, lienem & lobum pulmonum ſiniſtrum, quæ atro colore & fœtidiſſima corruptione nares infiſcete feriente infecta. Sine dubio tamen, ventriculus primum ſphacelatus, viſcera infecit reliqua. Ad generationem autem hujus morbi fecit non tantum hauſtus largus frigidus corpori calenti immiſſus, verum etiam improvida emetici aſſumtio. Nunquam enim certius & gravius damnum a vomitorio metuendum, quam ſi ventriculus & inteſtina graviori ſpaſmo, vel inflammatione affecta. Mineralia quippe emetica virulenti quippiam alunt, quo in convulſiones & ſpaſmos ventriculi, & totum nervoſum genus abripiunt. Hinc peſſime agunt medici, qui tam temerarie ad ipſorum uſum deſcendunt, antequam ſedem, vel cauſam morbi exacte ſcrutati. Quod ſi enim poſt uſum ejuſmodi pharmaci ſymptomata ingraveſcunt, & ventriculus deprehenditur inflammatus, juſta omnino hæc concluſio: inflammatio aut jam ante emeticum fuit, aut non; ſi fuit, male datũ emeticum; ſi non, ſubſequuta ſymptomata inductam eam eſſe teſtantur. Internas demum partes eſſe inflammatas recte conjiciendum, quando virium magna eſt proſtratio, ut ægri facile animo deficiant, quando evaneſcente ardore exquiſito, conqueruntur de ſenſu frigoris circa præcordia, & ſaliva ſubinde eructat in os; quando borborygmi, & meteoriſmi ſenſu percipiuntur ab aſſumtis liquidis in abdomine; quando demum oculos ob debilitatem claudunt ſubinde, & dormire videntur, poſtea vero de majori debilitate & anxietate conqueruntur.

OBSERVATIO V.

Femina quinquaginta, & quod excurrit annorum, ſanguineo-plegmatica, corpore ſpongioſa & animi ſic ſatis ſedati, omiſerat ab aliquot annis ſuetam alias ſanguinis miſſionem, vitam quoque coluerat maxime ex parte ſedentariam, & tamen appetitui largius paullo indulſerat. Hæc gravius irritata corripiebatur ira, & poſt hanc languorem perſentiebat virium cum inappetentia. Poſt aliquot dies denuo iracundia commovebatur, ſimulque aſſumebat intrita panis cum cereviſia frigida. Inde mox horror ipſam inceſſit, inſequenti nocte ardor intenſus, præcordiorum anxietas, inquietudo & punctorius in ſtomachi regione dolor, ad dorſum uſque excurrens, ructibuſque exitum præcludens. Medici morbum colicam eſſe autumantes carminativa cum anodynis dederunt. Perſeverarunt autem anxietas præcor-

Inflammatio ventriculi decimo die lethalis.

cordiorum cum maxima inquietudine per totum morbi decurſum, intervenerunt ſubinde convulſivi quidam motus, cum manuum tremore, aquoſus humor in os eructatus, & pulſus antea celer ac fortis, in debilem & inæqualem mutatus. Quarto die neque de æſtu, neque etiam de ardore, ſed tantum de ſiti, & maxime quod exquiſitum frigoris ſenſum in cordis regione pateretur, conqueſta eſt. Hinc frigidum non appetit potum, ſed calidum ſemper, maxime infuſum theè ſorbillavit, ex quo tamen pejus ſemper habuit. Quieta quidem ſemper jacuit dormire viſa, non tamen dormivit, mens ſibi conſtitit, debilitas autem magis magiſque increvit, alvus ſine clyſtere dimiſit nihil, nec ullum medicamenta exſeruerunt effectum. Septimo potius die acceſſit ſingultus, nono refrigeratis prius extremis, per aliquot horas ſine ſenſu jacuit, ac demum placide exſpiravit.

Epicriſis.

Nullum omnino eſt dubium, quin morbus hic conſederit in ventriculo. Hujus quippe nervoſo membranacea ſubſtantia paſſa eſt inflammationem, ex præcedente repetita iracundia, & ſuperingeſta frigida cereviſia. Et quoniam corpus fuit cacochymicum, ſuccis craſſis & impuris plenum, prompta in ipſo fuit ſtaſeos ſanguinis geneſis. Factam autem eſſe inflammationem, horror, æſtus, anxietas præcordiorum, dolor pungitivus in ſtomacho, ructus intercluſi, & accedens demum ſingultus luculenter arguunt. Lentius tamen proceſſit & increvit inflammatio, ac demum in ſphacelum conceſſit, quem frigoris in præcordiis ſenſus, ſumma debilitas, pulſus languidus & ſingultus prodiderunt. Notandum enim inflammationem lentius, vel celerius progredi, pro corporis differentia & differente cauſarum vehementia. In ſenſibilioribus quippe, & poſt venenum citiſſime fit & citiſſime decurrit; in phlegmaticis autem, ſenibus, ex iracundia, & refrigeratione lentius ſerpit & ſeptimo demum, decimo & longius die necat. Nihilominus cita ſemper opus eſt ope, eodem modo ac in ſphacelo exterius imminente. Neque ea propter dubitandum, quin in noſtra etiam, adhibitis tempeſtive congruis præſidiis, funeſtus averti potuiſſet eventus.

OBSERVATIO VI.

Ex vomitorio & ſale purgante poſt iram mors.

Vir, circiter quinquagenarius, ſanus, robuſtus & integer, poſt iram graviſſimam, mox afficiebatur tremore, horrore ac refrigeratione extremorum, cum ingenti præcordiorum anxietate viriumque dejectione, noctem etiam ſequentem, iiſdem ſymptomabus adhuc perſiſtentibus, tranſigebat, nauſeam percipiebat continuam & vomendi conatum, una cum labiorũ tremore & oris amaritie. His jactatus ab advocato medico importune flagitabat vomitorium, qui primum illud dare renuit, victus tamen continuis precibus, porrexit. Sed quia ſumto hoc bis vel ter tantum cum ſumma anxietate, & difficultate pauca biliosa, & mucoſa vomuerat, ad uberiorem evacuationem aliam poſtulavit doſin, quę ipſi etiam conceſſa: hinc autem non ita multo poſt in deterius verſa ſunt omnia. Adfuerunt quidem ſingultuoſi ructus continui, ſed nihil rejiciebatur, afflixit præterea inquietudo ſumma, oppreſſio, ſpirandi difficultas, intolerabilis ardens, & anxius dolor in epigaſtrio, cum extremorum refrigeratione, pulſu parvo, & non nihil intermittente. Petitum tandem a me auxilium, qui accedens, ægrum extrema fere agentem inveni, ob ſpaſmorum vehementiam, quæ omnes fere corporis nervoſas ſenſui & motui vacantes partes occuparat. Hæc videns, expendi mecum, & quum a ſumto veneno arſenicali eadem ſymptomata oborta largiori lactis & olei cujuſdam expreſſi potu feliciſſime ſublata, laborantesque tantum non e mortis faucibus ereptos, cognitum haberem, pariter lac-

bu-

bubulum tepidum, ſucceſſive, at copioſe, bibendum, ſuaſi. Inde inſigniter quidem atrocia hęc ſymptomata conquieſcere & per noctem remittere viſa, mane autem ipſe æger, inſcio medico, unciam unam ſalis Ebshamenſis ad aperiendam, quæ firmiter clauſa erat, alvum, flatuſque, & anxietates diſcutiendas ſumſit, peſſimo vero ſucceſſu: ſymptomata quippe priora reverſa omnia, atrocia longe majori, ut aſſumtis licet analepticis antiſpaſmodicis, animam, intra tertium a ſumto primo emetico diem, efflaverit.

Epicriſis.

Vel hanc ob cauſam commemorabilis hæc obſervatio, ut medicorum quiſque inde diſcat, innocens alias remedium emeticum ſtibiatum, moderatiori doſi, uti tartarus emeticus ad duo grana datus, pro certa diſpoſitione ſpaſmodica ventriculi, & partium nervoſarum, veri veneni vim habere, & lethalem effectum exſerere poſſe. Quamobrem circumſpectus quilibet medicus, non tam promtus ſit ad dandum ejuſmodi pharmacum, ſed prius ſcrutetur cum cura corporis ægrotantis cum ventriculo diſpoſitionem ipſamque morbi cauſam urgentem. Deinceps illa quoque utiliſſima cautio ex funeſto hoc caſu elicienda: ſalia neutra, eaque amaricantia, ut ſal Egranum, Ebshamenſe, Sedlicenſe, ad deducendos efficaciter, & ſine moleſtia per alvum vitioſos humores egregia, tali in caſu, ubi primæ vię ſpaſticis ſtricturis tenentur, neutiquam eſſe proficua, ut potius noxam poſſint inferre, & graviſſimam, & præſentiſſimam. Sed hanc in rem plura jam attuli in *Diſſ. de medicina emetica & purgante post iram veneno.*

OBSERVATIO VII.

Ventriculi, duodeni, pulmonis dextri, diaphragmatis inflammatio lethalis.

Juvenis viginti annorum, Iuris Studioſus, ſanguineo-cholericus, macilentus, & in iram levi ex cauſa proclivis, ebrius ex largo vini potu rixas habuerat cum quodam, ac ſub his excanduerat vehementiſſime, poſtea vero ſub cœlo algidiſſimo veſperi traha vectus fuerat. Domum delatus, prævio horrore, incidit in æſtum gravem, inquietudinem, præcordiorum anxietatem, ardore & pectoris in dextro latere dolorem, cum magna ſpirandi anguſtia, & pervigilio. Irrito uſurpatis nonnullis, tertio die ſecta vena & ſanguis extractus craſſus ac niger. Nihilominus de internorum ardore perpetuas habuit querelas æger, ac ſimul ac quicquam aſſumſit, illico gravem perſenſit dolorem, ſcreatu materiam cruentam ejecit, pulſus fuit celer, debilis, quandoque plane intermittens, & increſcente indies virium lapſu, ſeptimo die e vita diſceſſit. Sub extiſpicio mox poſt mortem cadaver abominandum exſpiravit fœtorem, & ſcrutantibus mortis cauſam ventriculus ſeſe obtulit mirum tumidus, inflammatus, ac in fundo, cum ipſo pyloro ac duodeno, niger, corruptus & putridus. Dexter quoque pulmonis lobus ſphacelatus comparuit, & fœda putrilagine affectus, una cum diaphragmatis portione gibbæ partis hepatis.

Epicriſis.

Quantum ebrietas, gravior ira & impenſior corporis refrigeratio valeant ad labefactandam ſanitatem, ſphacelum viſceribus internis inducendum & brevi necandum, hic utique teſtatum facit caſus funeſtus. Certe vix fortiſſimum venenum tam deleteriam obtinet facultatem, ut tam cito tantam corruptionem ſphaceloſam invehere queat. Sed adeo nonnunquam in tranſverſum aguntur mortales, ut cupiditatibus pravis obſecundando vitiaque ſectando, mortem ſibi procurent ipſi, tanto certius, quando tria, uti heic, ſimul uno tempore concurrunt atque conſpirant.

CA-

CAPUT IV.

De Angina.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Anginæ definitio. Angina eſt inflammatio faucium, juncta cum ardente dolore, tumore, rubore, reſpirandi vel etiam deglutiendi difficultate & febre, orta a ſanguinis, vel ſeri viſcidi acris, in ſanguineis, vel lymphaticis tubulis ſtaſi, periculi non expers.

§. II.

Sedes. In dignotione hujus morbi, locus ubi conſiſtit, in primis notandus. Eſt autem ſedes in faucibus, maximeque iis partibus, quæ pharyngem & laryngem occupant & conſtituunt. Heic occurrunt plures numero, & maximi uſus ac ſenſibilioris indolis partes: radix ſcilicet linguæ cum oſſe hyoide, narium foramina in os hiantia, œſophagi initium, muſculi pharyngis, item laryngis interni, & externi, quorum numerantur tredecim, glandulæ porro majores & minores, tonſillæ, muſculi maxillas moventes, vaſorum ſanguineorum & lymphaticorum, nec non teneræ nervorum propagines.

§. III.

Eſt vel interna, vel externa. Prout igitur inflammatio alias atque alias ex his partibus tangit & occupat, gravior, vel levior eſt, & varia etiam ſortitur nomina. Nimirum vetuſtiſſima eſt diſtinctio anginæ generalis in interiorem, ſive manifeſtam, & occultam. Illa in interioribus nerveis & muſculoſis faucium tunicis conſiſtit, & ob id neque in collo exterius, neque in ore, quantum viſui patet, tumor & inflammatio conſpicitur, ſed ardor internus, febris acuta, in graviori caſu non modo ſpirandi, ſed & deglutiendi difficultas, multumque periculi ſubeſt. *Aretæus* ita tamen deſcribit, *lib. I. cap. IX. lingua extra dentes & labia prominens, ſaliva effunditur, pituita craſſiſſima, facies rubicunda & inflata, oculi exſerti, patentes, valde rubent, potus in nares refunditur, dolores acerbi ſunt, ſed ſtrangulatione vexati, eos obſcurius ſentiunt, pectus & cor ardent, frigidi aeris deſiderium adeſt, & admodum exigue inſpirant, eo uſque donec demum intercluſo pectoris tranſitu ſtrangulentur.* Externa autem magis in oculos incurrit, & occupat potiſſimum muſculoſas & glanduloſas externas partes, amygdalas, linguæ radicem & uvulam, facilius quoque diſcutitur.

§. IV.

Cynanche & ſynanche. Specialius ratione partis affectę conſiderata angina, graviſſima & periculi pleniſſima eſſe ſolet ea, quæ internis laryngis muſculis inſidet, & in qua exterius non rubor, nil circa cervicem aut collum obſervatur, ſed interne ardens dolor urget, & ob anguſtatum aſperę arteriæ caput, vox non modo ſupprimitur, ſed & ſpiritus difficilis redditur, quin quandoque plane præcluditur, & quidem tam celeriter, ut obſervatorum fide, haud raro intra viginti quatuor horas, vel tertio die necet. Græci hanc vocant cynanchem. Quæ autem ipſis ſynanche audit, internos pharyngis muſculos occupat, pariter ſine conſpicuo externo tumore & rubore, majori deglutiendi, quam ſpirandi difficultate ſtipatur, ſed ingeſta plerumque cum impetu per nares redduntur. *Paracynanche & paraſynanche.* Sed quando tumor, & rubor oculos & tactum incurrit, inflammatio, quæ externis pharyngis muſculis incumbit, paraſynanche, quæ autem laryngis, paracynanche a veteribus appellatur.

§. V.

Vera vel ſpuria. Deinceps a practicis angina diſtinguitur in veram, ſive exquiſitam, & notham. Vera oritur a ſanguinis ſtaſi, ſpuria vero magis a congeſtione ſeri, quam ſanguinis inflammatoria, in faucibus & colli internis. Illa morbus acutus eſt, nunquam ſine rigore & fe-

& febre, hæc autem junctam habet febrem plus lymphaticam, & catarrhalem, quam acutam. In exquiſita non modo dolor ardens & pungitivus circa interiora faucium obſervatur, ſed & lingua ſanguine turget, obſcuro rubicundo colore tincta, facies ſimul rubet, arteriæ temporales valide pulſant, quandoque cephalalgia, ſopor, vel ſenſuum torpor jungitur, quandoque lipothymiæ accedunt, quin, ſi gravior, ſpiritus difficulter trahitur, anxietas eſt maxima, inquietudo, & extremorum refrigeratio. Citam hinc poſcit opem, multumque periculi alit. Sed in ſpuria gravia hæc pathemata partim plane abſunt, partim mitiora adſunt, minus etiam periculi, ſi rite tractetur, metuendum. Diſtingui porro angina poteſt in ſiccam & valde ardentem, & humidam aut valde mucoſam. Illa fit a ſanguine, cum febre valde acuta, uti dictum de vera. Hæc autem magis chronica eſt, febribus catarrhalibus aſſociatur, cachecticis & ſcorbuticis familiaris eſt, atque etiam linguam & fauces craſſo viſcido muco cum oris fœtore obducit.

Sicca vel humida.

§. VI.

Differt a prunella

Omnes hæ anginæ ſpecies merito diſcernendæ ab aliis faucium affectibus. Vera quidem & ſicca non permutanda cum illa inflammatione oris & œſophagi mucoſa, quæ vocari ſolet prunella alba. In hac enim muco albo tota faucium regio & lingua oblinitur, lingua fiſſuras dolorificas contrahit, & junctus eſt ſimul magnus ardor, qui uſque ad præcordia pertingit, proptereaque Germanis audit *die Hertz Braune*. Malignis hęc ſæpe accedit febribus, omine plerumque malo, quia præſentem arguit ventriculi & œſophagi inflammationem. Neque etiam omnis faucium inflammatio eſt angina, ſed ea tantum, quæ cum ſpirandi & deglutiendi difficultate juncta. Hinc multum utique ab ipſa diſcrepat levior inflammatio colli, & internorum in faucibus, cum tumore & dolore glandularum, quam noſtri dicunt, *die hosen Halſe*, quæ frequens admodum eſt ſcorbuticis, nec non ſi malum contumax cum eroſione, lue venerea affectis. Vera quoque & interna angina diſcernenda a ſolennibus fœminis hyſtericis & hypochondriacis ſpaſmis, qui faciem conſtringunt, & reſpirationem æque ac deglutitionem reddunt difficilem. Hi enim ſine febre ſunt, mox remittunt atque recedunt, atque etiam diſcuti poſſunt facile. Demum angina differt ab ardentibus illis & dolentibus in lingua puſtulis, quas dicunt aphthas. Etenim in angina dolor & ardor latius ſeſe diffundit & vicinas partes ſimul in conſenſum trahit; aphthæ vero certas duntaxat partes afficiunt, quibus puſtulę cum dolore, & rubore inſident, neque tam familiarem habent comitem febrem, quam angina.

a leviori inflammatione.

ab aphthis.

§. VII.

Cauſa ipſius.

Cauſa igitur anginæ proxima ſtaſis, vel quandoque congeſtio ſeri inflammatoria in faucium internis eveniens, ad quam inducendam faciunt multa. Scilicet obſervatione conſtat, eandem frequentius incurrere, quibus evacuationes ſanguinis ſpontaneæ per nares, uterum, hæmorrhoides, aut lochia, ſuppreſſæ, aut omiſſæ artificiales, per ſcarificationes, vel venarum ſectiones. In his certe promta ipſius geneſis poſt impenſiorem ſanguinis commotionem, ſive per potũ ſpirituoſum inebriãtem, ſive per validam corporis exercitationem, vel etiam nimiam vociferationem, pręſertim in aere frigido factam. Obſervavi quoque a ſumto fortiori ſudorifero, admiſſo mox aere frigidiori, item a balneo nimis calido, poſt hauſtum potus frigidi, inflammationis anginoſæ initia, quæ tamen adhibitis congruis internis & externis remediis, feliciter mox diſcuſſa. Neque minus frequens anginæ generatio admiſſis in fauces acribus, fibras vaſaque irritantibus impenſius & conſtringentibus. Sic experientia teſte, funeſta ſæpe faucium inflammatio accidit iis, qui conclavia calce recenter inducta inha-

habitant, in iiſque dormiunt, quo quidem aliquando plures ſimul infantes enectos eſſe ego novi, ac idem notabili exemplo confirmat *Tulpius lib. III. cap.* 41. Eandem inflammantem veneniscauſticis ineſſe facultatem, inter omnes conſtat. Ex purgantibus, elleborus albus ſpecifica quaſi indole petit fauces, & ſtrangulationem facit. Argentum vivum, præſertim male ex ipſo præparata pharmaca, fauces male afficere & inflammare pariter conſtat. Et idem quoque de ſolano furioſo, nec non morſu canis rabidi accidere, medicorum teſtantur obſervata. In primis arſenicalium etiam & mercurialium minerarum fumi, item vapores ſpirituum mineralium, idem hoc malum improvide hauſti cauſantur. Horum quippe omnium ſubtiliſſima & magnæ penetrantiæ ſpicula altius ſeſe muſculis, qui cartilagines laryngis movent, inſinuando, nervoſas ibi tunicas ſtringendo, & liberum ſanguinis per vaſa tranſitum intercipiendo, tumorem ejuſmodi inflammatorium, pulſatorium, cum dolore pungitivo, ſępius excitant funeſtum. Quod enim res acutæ pungentes, firmis hiſce partibus inhærentes, ſolam hujus affectus ſuppeditare poſſint cauſam, manifeſto teſtantur ſpinæ piſcium aut oſſicula aſpera deglutita & faucibus intruſa, a quibus tale malum ſæpiſſime excitatur, de quo notabilis obſervatio eſt *Hildani Cent. III. obſ.* 42.

§. VIII.

Symptomatica etiam eſt quandoque.

Sic per ſe & ſua ſponte exoritur angina; ſuccedit vero etiam haud raro aliis morbis ceu ſymptoma. Accidit hoc ſæpius in diarrhœa & dyſenteria, præſertim ſi fluxus intempeſtive cohibetur, de quo memorabile exemplum apud *Hildanum Cent.* 3. *obſ.* 27. Idem evenit a repulſo præpoſtere eryſipelate, aut topicis perperam tractato podagrico dolore. Neque minus in variolis & febribus malignis ac peſtilentialibus, cum ſummo vitæ diſcrimine, demum ſupervenit. In primis de febre ſic dicta Hungarica, obſervationes anatomico-practicæ teſtantur, quod ut plurimum inflammatione meningum & faucium, quæ ad ventriculum & œſophagum extenditur, necet. Sed cauſa hujus ſymptomatici inſultus plerumque vel in nimis diuturna alvi conſtipatione, vel perſpiratione improvide cohibita, vel repulſa præpoſtere ad interiora materia acri cauſtica, quærenda. Quando vero epidemicum eſt malum, aeris vitio tribuendum, & plerumque aliquid maligni complicatum. Accidit hoc haud raro, ſi diuturna aeris pluvioſa & humida fuit conſtitutio, ſi ver eſt, vel autumnus, priſco jam *Hippocratis Sect.* 3. *aph.* 16. 20. 22 teſtimonio, & illud verum eſſe, propria obſervatione confirmat *Bartholinus Cent.* 1. *obſ.* 81. Frequens quoque hujus mali incurſus, ſi aer effluviis ſale acerrimo ſubtili, ob inſectorum copiam, refertus, ſole præſertim occiduo, hauritur, eamque ob cauſam Romæ familiarem eſſe, & quandoque peſtis inſtar graſſari anginam, fidem facit *Hollerius lib.* 1. *prax. c.* 23.

Quandoque epidemica.

§. IX.

Prognoſis de eventu.

Ceterum anginæ morbus, tam ob febrem haud raro acutam, quam ſuffocationis metum, multum alit periculi. Periculoſiſſimam autem eſſe veram internam & latentem, jam diximus, & de hac valet illud *Hippocratis* effatum *prædict. lib.* 3. *cap.* 8. *angina graviſſima eſt, & celerrime interimit, quæ neque in cervice, neque in faucibus conſpicuum quid habet. Hæc etenim eodem die, & ſecundo, & tertio, & quarto, ſtrangulat.* In primis maximum ſuffocationis eſt periculum, quando muſculus, qui vocatur thyroarithenoideus, rimæ occluſioni dicatus, affectus. Anceps porro admodum eſt ſymptomatica, ob corpus jam debile, & materiæ virulentiam raro ſuperanda. Malum etiam, quando tumor in externis ſubito diſparet, non imminutis, ſed auctis potius ſympto-

ptomatibus. Tum enim alias nervoſas partes tranſilit morbus, & vel cerebrum petens, phrenitidem cum convulſionibus, vel ad pulmones delatus, peripneumoniam facit, teſtimonio *Hippocratis Sect.5.aph.* 10. lethalem. Sed quando ſuffocatio ſtrangulatoria remittit, tumor, dolor & rubor magis extrorſum vergit, ſenſimque evaneſcit, felicem ſolutionem nunciat. Sin ſecus, in apoſtema aut mortem fit tranſitus. Si in apoſtema, ac pus in bronchia, & pulmones effunditur, teſte *Foreſto lib.* 15. *obſ.* 24. anceps admodum eventus. Si in mortem, nunciant hanc ſpuma ante os, lingua valde tumida, purpureo-nigra, extremorum rigor, ſumma præcordiorum anguſtia atque anxietas, cum pulſu duro, convulſivo & intermittente.

Curatio.

Cum methodo Medendi.

§. I.

Sanguis mittendus. Ipſa truculenti hujus mali curatio differt, prout variæ ipſius ſunt ſpecies,& ſingularum cauſæ differunr, ad quas recte pernoſcendas & opportune removendas, unice directa eſſe debet medentis intentio. Quando itaque ex manifeſtis ſignis eminens ſanguinis ad caput congeſtio obſervatur, quæ non modo vehementiam inflammationis auget, ſed & lethalium ſymptomatum eſt cauſa, protinus & primo omnium hęc debet eſſe medici cura, ut impetum ſanguinis a parte affecta derivet, id quod commodiſſime ſectione venæ confiniis perficitur. In hoc enim auxilio præcipuam & unicam fere ſalutis ſpem, inde ab omni ævo, tam veteres, quam recentiores medici, collocarunt. Inſtar omnium ſit *Hippocrates*, qui *lib. de loc.in hom.* §.1. ſic anginæ tradit curationem: *angina affectis, a ſanguine in venis colli collecto & coagulato, ſanguinem ex venis brachiorum, & pedum detrahes, & ſimul alvum inferne ſubduces, quo, quod morbum exhibet, detrahatur*. Sed quo pacto & ubi id faciendum, non omnes æque conſentiunt. Plurimi enim ſectionem venarum ſublingualium ſuadent, quam alii rejiciunt, quia ſi non fiat ſufficiens apertio, parum ſanguinis effluat, ſi vero amplum foramen, hæmorrhagia ſequatur non raro lethalis. Inter eos, qui ſpernunt, potiſſimum *Tulpius lib.*1.*obſ.*51.hanc ob cauſam,quoniam ſanguis eadem attrahatur ad locum per ſe anguſtum, & facile ſuffocatio inducatur, ſæpius ab ipſo annotata. Alii, uti *Zacutus Luſitanus Hiſt. Med.princ. lib.*1. *hiſt.*76.*Joh. Stephanus in Hippocr. de ſtruct. hom. Trallianus & Freind. in lib. epid.* ſectionem venarum jugularium externarum, præſertim in malo deſperato, ſique præſens eſt ſtrangulationis periculum, mirifice commendant. Sunt porro,qui ſcarificationem dilaudant, in nucha & mento, ut *Platerus lib.2. pag.* 395. *Amatus Luſitanus Cent.3. curat.* 28. *Zacutus Luſitanus in prax. admirand. lib.4.queſt.*54. circa laryngem *Riolanus in enchirid.anatom. lib* 4.*pag.*385. Hirudinum appoſitionem pone aures atque in cervice *Capivaccius & Hollerius* malunt.

§. II.

Poſt ſanguinis miſſionem, præcipiente eodem *Hippocrate*, aperienda alvus,quo etiam hujus beneficio humores verſus inferiora trahantur & evacuentur.Sed his minime acriora, neque cathartica, in forma pulveris aut pilularum, ſed mitiora,& quidem liquida,conveniunt. Ut vero una, quod dicunt, fidelia duo dealbentur parietes, ac non modo ſuperflui humores detrahantur, ſed & acres ſalſi contemperentur, utiliſſimum erit, decoctum ex mannę unciis duabus nitri antimoniati drachma una cum dimidia & ſeri lactis unciis decem. Si autem per os *Alvus ducenda.*

nihil ingeri poteſt, enema injiciendum ex lacte, melle, oleo amygdalarum dulcium & ſale communi ac nitro.

§. III.

Temperandum & diſcutiendum. Evacuatis ſic tam ſanguine ſuperfluo, quam humoribus impuris, opera danda, ut humor ſanguineus, vel ſeroſus, tubulis impactus, reſolvatur & diſcutiatur congruis remediis, tam internis, quam externis, & febrilis æſtus ſimul contemperetur. Hunc in finem perquam conducibilis frequens uſus mixturæ diaphoreticæ & leniter anodinæ ex aquis antiſpaſmodicis & diapnoicis, florum ſambuci, tiliæ, primulæ veris, acaciæ, galegæ, herbæ cardui benedicti, ſcordii, cum diaſcordio Fracaſtorii, antimonio diaphoretico, lapide prunellæ, aceto quoque & cancrorum lapidibus, necnon ſyrupo papaveris rhœados. Conducunt etiam potus diluentes & humectantes paullo liberalius dati, ſerum quippe lactis dulce & acidulum, cum ſucco citri & ſaccharo paratum, ptiſana ex hordeo mundo, radice ſcorzoneræ & raſura cornu cervi, cum ſyrupo acetoſitatis citri, decoctum avenaceum, ipſum lac quoque, tantundem aquæ remixtum, & ſaccharo atque momento nitri conditum.

§. IV.

Externis ſuccurrendum. Externis præterea ancipiti huic morbo obviam eundum, nonnullis quidem in oris cavo, nonnullis exterius in collo atque cervice, quo his etiam dolor & æſtus inflammatorius mitigetur, acrimonia humorum temperetur, &, qui in vaſculorum anguſtiis firmius ſubſiſtunt, ſucci diſſolvantur. Externe frequentiſſimi uſus ſunt cataplaſmata ex emulſionibus, paregoricis & diſcutientibus, floribus ſambuci, meliloti, chamomillæ vulgaris, verbaſci, radice liliorum alborum, ficubus, croco, ſemine aniſi, fœniculi, farina lini, ex lacte coctis, quibus nonnulli, nidos hirundinum & ſtercus canis, ceu ſpecifica, adjiciunt. Merentur hoc nomine etiam commendationem emplaſtra lenientia ac mollientia, uti eſt diachylon ſimplex, aut de meliloto, malaxatum cum oleo amygdalarum dulcium, vel admixtione ſpermatis ceti, croci & camphoræ efficacius redditum. Intra os vero non facile ſuaſerim gargariſmata, cum injectione per ſyphonem, ubi magnus dolor & ſiccus ardor eſt. Sufficit os ſubinde colluere, congruo tepido liquore, cui concinnando ſerviunt plura, rob dianucum, diamoron, ſyrupus granatorum dulcis, papaveris rhœados, violarum, mucilago ſeminis cydoniorum, cremor lactis, lapis prunellæ, quæ omnia pro circumſtantiarum ratione, vel lacte, vel decocto liquiritiæ, ficuum, aut avenæ miſceri poſſunt. Neque minus nobilis eſt virtus olei amygdalarum dulcis recentis, cum ſpermate ceti, croco & ſyrupo violarum, in decocto avenaceo dati, & aliquamdiu in ore detenti.

Cautelæ & Obſervationes Clinicæ.

§. I.

In angina ſanguinea, & corpore plethorico, omnium primo per ſanguinis miſſionem ſuccurrendum. Nam ſi in ullo morbo, certe in hoc, a præſentaneo periculo ipſius mortis liberat. Sed momentoſa & præceps eſt juvandi occaſio. Optimum auxilium ex ſectione jugularium. Si vero hanc inſtituendi copia deficit, aperiendæ ſublinguales, ita tamen, ut prius ſecetur brachialis. Et quando angina ſanguinea accedit febri ardenti & Hungaricæ, ſimulque phrenitidis metus eſt, vires tamen imbecilles largiorem ſanguinis ſubtractionem non ferunt, cito ſublinguales tantum aperiendæ. Quando autem ab acrimonia cauſtica nervoſis faucium & laryngis tunicis inhærente hoc vitium oritur, neque manifeſta adeſt *In ſanguinis miſſione tenenda*

eſt ſanguinis redundantia, indicatur potius ſcarificatio in cervice & mento, vel hirudinum appoſitio. Ubi etiam in cacochymicis & phlegmaticis, a copia ſeri viſcidi, fauces & externas colli partes obſidet tumor cum dolore & leni inflammatione, præferenda venæſectioni ſcarificatio, in nucha & ſcapulis.

§. II.

Uſurpanda in angina ardente.

In uſu externorum attendendum merito ad diverſa inflammationis in faucibus genera, & ſingulis accommodata remedia ſunt opponenda. Itaque in omni faucium inflammatione doloroſa & ardente, julepus roſarum cum nitro & momento camphoræ, deglutitus, eximie conducit. Gelatina quoque cornu cervi rite parata, cum albumine ovi probe depurata ac ſucco pomorum Chinenſium, nec non ſaccharo condita, iterato ſumta, egregie levat. Si autem fauces arent, ardent, lingua tumet, & reſpirationis æque ac deglutitionis difficultas eſt, linctus parandus, ex albuminis ovi in aquam quaſſati unciis binis, aquæ roſarum uncia, ſyrupi granatorum, diamoron ana uncia dimidia, ſalis prunellæ granis duodecim, cui, pro circumſtantiarum conditione, viginti vel triginta liquoris anodyni guttæ indendæ. Tum etiam exterius collum, & cervix oleo camphorato, ex oleo amygdalarum dulcium uncia, olei papaveris albi drachmis duabus & camphoræ drachma dimidia, inungendum.

§. III.

Latente ſymptomatica & ab acribus inducta.

In angina latente interna, valde æſtuoſa, ſolo lacte & ejus cremore, addito lapide prunellæ & ſyrupo papaveris rhœados, os ſubinde colluendum, & frequentius bibendum lactis ſerum. In œſophagi autem inflammatione, febribus malignis in ſtatu haud raro ſuperveniente, ex uſu eſt pulvis, ex nitri drachma, camphoræ granis tribus & ſacchari uncia, cum emulſione amygdalarum dulcium, & intus dandus, & exterius in ore aliquamdiu tenendus. Et ubi ab hauſtis, & inſpiratis exhalationibus acribus metallorum, mineralium, calcis etiam vivæ & argenti vivi, ſuffocationis periculum accidit, nec purgantia, nec venæ ſectio locum habent, ſed commodiſſimam locant operam humectantia, demulcentia, interna & externa, lac cum nitro, cataplaſmata ſuperius deſcripta, nec non enemata.

§. IV.

Gargariſma ex ſpiritu vini.

Inflammatorius ille dolor, qui a ſero ſalſo acri in glanduloſa faucium carne, circa pharyngis & laryngis confinia, fit, cum rubore & copioſo ſalivæ fluxu, ſine febre, optime diſcutitur ab initio ſtatim gargariſmo ex ſpiritu vini Rhenani, vel Franconici. Quam præſentanea enim hujus ſit virtus diſertis verbis teſtatur *Walæus meth. med. pag.* 112. inquiens: *angina affectus in principio ſeſe ſpiritu vini gargarizet, omnis gutturis inflammatio ceſſabit trium horarum ſpatio, ſive ſolus hunc in uſum cedat, ſive cum aliis remiſceatur.* Et *Martianus* hanc ob cauſam in cynanche vera commendat actu calida. Ipſe quoque novi, faucium inflammationem brevi fuiſſe diſcuſſam, guttulis octo vel decem ſpiritus vini camphorati, in quo granum nitri liquatum, lente per fauces dimiſſis. Quem in finem alii commendant eſſentiam pimpinellæ albæ, cum ſpiritu vini confectam.

§. V.

In decubitu ſeroſo facienda.

Quando magna colluvies humoris impuri ſeroſi ad palati & facium glandulas decumbit, crebrius uſurpanda ſunt leniora laxantia, mannata, rhabarbarina, tartarea & paſſulata. Tum etiam apprime conducit gargariſma, quod pro baſi habet ſal pharyngæum a *Zobilio in tartarologia* deſcriptum, quod præparatur ex cremoris tartari & nitri uncia, aluminis uſti uncia dimidia, ſolutis in aceto deſtillato, & ſolutione poſtea ſecundum artem coagulata. Sic quippe paratis ſalis drachma, cum duabus drachmis mellis,

lis, in quinque unciis aquæ plantaginis ſolvenda, & cum liquore hoc fauces tam crebro eluendæ, quam idem cum ſyphone ſubinde injiciendus.

§. VI.

Emplaſtrorum, gargariſmatum & injectionum uſus. In faucium & glandularum tumoribus inflammatoriis, emplaſtra emollientia, ſupra tradita, præferuntur merito cataplaſmatibus, quibus ob plures difficultates rarius uti ſoleo, ſed frequentius decocto ſpecierum emollientium ex lacte, veſicæ indito. De gargariſmatum vero uſu tenendum, quod cum ſyphone injecta locum non habeant: impenſiori enim attritu dolorem & inflammationem magis exaſperant. Melius igitur ac tutius, os cum liquore ad gargariſmum ſubinde eluere. Quod ſi autem & hoc propter impotentiam fieri nequit, injectio leniſſime tantum adigenda, ne irritatio ad vomitum fiat, caput quoque antrorſum inclinandum, non retrorſum, ne dilabendo ad aſperam arteriam ſuffocationem minetur, & iterato injiciendum, ſi magna muci copia inhæret. Prȩſtat prȩterea in omnibus hiſce faucium affectibus abſtinere a loquela, quia crebrior ac fortior linguæ agitatio malum exacerbat.

§. VII.

In ſuppuratione agenda. Si tumores faucium ad ſuppurationem tendunt, eadem optime procurari poteſt caricis pinguibus ichore detentis. Et quando tonſillarum tumor inflammatorius ichore repletus, externe nihil præſtabilius deprehendi melle roſato, cum ſpiritu vitrioli remixto, & ſæpius cum penicillo admoto, quod tumorem minuit, mundat, ulteriorem affluxum impedit, & pituitam ſubſiſtentem colliquat. In aphthis infantum, quæ linguam cum dolore & ardore obſident, ad hunc mulcendum nihil utilius, quam puſtulas ſubinde illinire cremore lactis cum tantillo nitri imbuto. Interdum etiam expedit ad pituitam colliquandam, & arcendum nimium affluxum applicare vitriolum album, in aqua pluviali, vel melius roſarum, aut florum ſambuci, liquatum.

§. VIII.

Recidiva arcenda. Demum ne faucium inflammatio, quod haud raro accidit, repetat, vitanda cum cura omnia, quæ ad inducendam eam facere ſupra diximus. Potiſſimum perſpiratio cuſtodienda, ac in primis caput, cervix, & collum ab omni refrigeratione defendere ex uſu eſt, ne humores & acris per poros difflanda materia ad interiora agantur, ac in molli faucium ſubſtantia ſubſiſtant. Cavendum quoque ab omnibus, quæ ſuccos impenſius exagitant, maximeque ab impenſiori vociferatione, qua humorum affluxus ad ſuperiora allicitur. Si corpus plethoricum, tempeſtiva ſanguinis miſſio inſtituenda, & minus rite ſuccedentibus hæmorrhagiis ſpontaneis, ut eædem in ordinem redigantur, videndum. Neque minus ſubinde alvus ſubducenda, quo & impuritates expurgentur, & congeſtorius verſus ſuperiora motus intercipiatur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Angina alvi fluxu ſoluta. Fœmina triginta annorum, cholerica & catarrhoſis defluxionibus admodum obnoxia, levius veſtita ſurrexerat tempore autumnali e lecto, ac frigidæ ſeſe auræ incautius expoſuerat. Inde nacta eſt raucedinem cum ardore & dolore gutturis, difficulter ſimul deglutire & loqui potuit, & pulſus, præſertim noctu, fuit celerior. Quum igitur menſes reſtitaſſent, miſſus primum e vena brachii ſanguis, & injectum dein clyſma, ſed ſine levamine: gargariſmata vero, propter dolores, ferre non potuit. Interim gutturis tumor, tam interius, quam exterius, mirum increvit, & parum abfuit, quin ægram ſtrangularet: quinto tamen die ſubſedit tantiſper tumor, & dolor mitigatus eſt. Hinc exterius collo admotum emplaſtrum maturativum,

vum, ex emplaſtro de meliloto cum croco, cui impoſiti ſacculi calidi, ac ori inditum decoctum ex emollientibus: his maturuit tumor, & noctu inſcia ægra etiam feliciter rupit. Sed illapſa procul dubio fuerat materia acris pulmonibus, & ob id ſuffocationē minari viſa eſt. Ad quam diſpellendam, aqua hyſſopi, cum eſſentia caſtorei & liquiritiæ, additis aliquot guttulis ſpiritus cornu cervi ſuccinati, infuſum quoque theiforme ex herbis pectoralibus cum aqua calida, uſurpata. Inde ſudor erupit per univerſum corpus, ſimulque materia tenax viſcida, ſexies minimum quotidie, per alvi ſeceſſum ejecta, non ſine torminoſa ventris contractione. Medicus autem metuens damnoſam fore hanc diarrhœam, de ſupprimenda eadem cogitavit, & electuarium ex diaſcordio *Fracaſtorii*, conſerva roſarum, pulvere hæmatitis & nuciſta dedit. Cohibitus etiam protinus alvi fluxus, ſed ſequutus ſingultus cum ardore per totum œſophagi tractum, ſputatione materiæ viſcidæ viriumque languore. Hinc alius advocatus medicus, qui pathemata hęc a perperam ſuppreſſo alvi fluxu deduxit, & ob id ſuaſit pilulas ex myrrha electa, diagrydio ſulphurato, mercurio dulci, croco, caſtoreo & ſale ſuccini, cum vehiculo calido ſumendas. His non modo ſingultus ſedatus, ſed & materiæ ſeroſæ per alvum excretio revocata, cum ſummo ægræ levamine, quæ ſucceſſive poſtea ad ſanitatem rediit.

Epicriſis.

Memorabile omnino, quod faucium inflammatio, pituitoſo ac ſeroſo alvi fluxu fuerit ſoluta; quod hujus adſtrictio præpoſtera gravia induxerit pathemata, & quod hæc revertente illo exſpirarint iterum. Sed ſæpiſſime in inflammatoriis faucium affectibus, ęſophagus, quin ipſe ventriculus, affligitur, ita ut eadem quaſi labe eodemque vitio laborare videantur. De aphthis ſæpius notavi, quod eædem œſophagum & ventriculum obſederint: id enim factum fuiſſe, ardor per totum œſophagi tractum uſque ad præcordia excurrens, prodidit. Tum etiam ægri ſalſa, acria & calida plane non ferre potuerunt, ſed decoctum hordei, avenaceum, raparum exſiccatarum, infuſum theiforme cum lacte, ex uſu fuerunt, hiſque aſſumtis, ardores, ſiccitates & dolores anxii circa præcordia ſublati. Viciſſim vidi, ex ventriculo, in ardentibus febribus, a venenis, aut acrioribus purgantibus inflammato, inflammationem ad fauces & laryngis muſculos fuiſſe propagatam. Hinc manet utique firmum, in faucium oriſque affectibus, præſertim ſi pituita viſcida, craſſa fuerint obſeſſæ, laxantia præſentaneam exſerere opem.

OBSERVATIO II.

Sexagenarius quidam, diu quartana detentus, hac diſcedente, catarrhis & ventriculi imbecillitati admodum fuit obnoxius. Is quum noctu aere pluvioſo feciſſet iter, incidit in faucium difficultatem, ut ſolida quidem, non autem liquida poſſet deglutire, ac non niſi cum magna intenſione deglutitionis, anxietate ac ſubſequente copioſa excretione phlegmatis. Interius quidem rubeſcebant non nihil fauces, ſed exterius nihil tumoris comparebat. Judicavimus igitur, epiglottidem, quæ inſtar operculi orificium aſperæ arteriæ claudit, ſero mucido obſeſſam eſſe & turgidam, ut rimam ſubjectam non exacte claudat, ſed liquidum deglutitum in aſperam arteriam delabatur, & anxietates ſubſequentes faciat. Quare juſſi exterius applicare ſpiritum vini camphoratum, interius os ſubinde colluere aqua florum ſambuci, mixta cum ſpiritu ſalis ammoniaci atque eſſentia croci, & quotidie uſurpare pilulas noſtras. His intra aliquot dies malum feliciter ſublatum, & æger convaluit.

Synanche ciſ-rata.

Epicriſis.

Proprium anginæ ſymptoma difficultas deglutiendi, tam ſolida, quam liquida. Si enim tumor paullo amplior œſophagi principium obſidet, illudque anguſtat, liquida quidem, ſed non ſolida dimittuntur. Si vero tumor hæret in principio gutturis, quod tegit epiglottis, ſolida quidem, dum comprimunt tumentem epiglottidem, tranſeunt ad œſophagum, ſed liquida minus prementia per hians a tumore ſpatium aſperæ arteriæ illabuntur, ibique magnas creant moleſtias.

OBSERVATIO III.

Angina ſæpius recidivans ſanata.

Putarant medici fœminam quandam venereo infectam eſſe contagio, eaque propter ipſi mercurialem adhibuerant ſalivationem. Hinc factum eſt, ut ipſa poſtea levi ex cauſa, ab aere frigido & nebuloſo, ab ira, ab aſſumtis acribus cibis, a refrigeratione capitis, a turbato menſium ſucceſſu, ſæpius incurreret exquiſitum palati, nec non in faucium internis, circa pharyngem & laryngem, ardorem atque dolorem, ſine febre tamen, ſed cum reſpirationis difficultate. Accidit vero, ut dormiret in conclavi humili, noviter exſtructo & vaporibus calcis pleno, ac inde non modo capitis dolore, ſed & impenſo faucium & colli ardore atque dolore, cum inquietudine, ſpirandi anguſtia, anxietate, & æſtu afficeretur. Ego vocatus ſanguinis miſſionem, ob vaſa minus turgentia omiſi, ſed tantum applicare juſſi collo cataplaſma ex farina lini, floribus ſambuci, ficubus, croco, oleo amygdalarum dulcium & lacte. Suaſi quoque, ut clyſter injiceretur ex lacte, nitro, ſale communi, melle & oleo. Potui dedi lac, cum dimidia parte aquæ hordei, ſive ptiſanæ remixtum, adjecta debita quantitate nitri & ſyrupi violarum, quod copioſius hauſit, & frequenter ore continuit; quibus brevi malum diſcuſſum eſt. Ad arcendam autem crebriorem recidivam, dedi conſilium, ut aquas Spadanas, vel Selteranas cum lacte per menſem & ultra biberet, & quotidie mane fauces gargariſando, vel cum aqua ſic dicta ſclopetaria, vel decocto plantaginis ex vino elueret.

Epicriſis.

Promta eſt tumoris & affectus anginoidis geneſis, quando compages fibroſa, glanduloſa & tubuloſa faucium debilitata & tono privata, quod heic factum per ſalivationem mercurialē. Quare qui ſemel, vel iterum ejuſmodi tumore laborarunt, qui non ſtatim congruis præſidiis atque regimine diſcuſſus, ex facili poſtea, per nimiam vocis intenſionem, animi affectum, vinum copioſe hauſtum ac frigidohumidum aerem admiſſum, idem malum rurſus nanciſcitur. Optime autem ejuſmodi recidivæ præcaventur, quando malum primum ſtatim recte perſanatur, penituſq; tollitur, ne partibus labem inſerat ægre emendandā.

OBSERVATIO IV.

Angina ex repellentium præpoſtero uſu gravis diſcuſſa.

Virum novi honeſtum, quinquagenario majorem, ſanguineo-melancholicum, robuſtum, ſanguinis miſſionem nunquam paſſum, belle tamen valentem, licet cereviſiæ lupulatæ & ſpiritus ardentis potu admodum delectaretur. Sed quum gravius inter rixas cum uxore excanduiſſet, in exquiſitum capitis incidit dolorem, ſub quo arteriæ fuerunt turgidæ, facies rubicunda, oculi torvi, noctes inſomnes, & arteriæ tam valide pulſarunt, ut de ſenſu mallei quaſi in capite pulſantis æger conquereretur. Hinc admotum cataplaſma ex mica panis, baccis lauri, juniperi, & aceto roſaceo. Fronti etiam & temporibus ex conſilio vetulæ applicatum albumen ovi, cum alumine conquaſſatum. Sed geſtatis his aliquandiu, conqueſtus eſt æger de inſigni dolore pungitivo faucium, deglutiendi difficultate & ſpi-

ſpiritu anguſto; lingua mirum intumuit, atro colore tincta, ſiccam linguam ex ore hiante exſeruit, liquida indeſinenter appetiit, pulſus celer & vehemens manum vibravit, & propter ſpiritum arctius meantem in erecto ſemper eſſe debuit ſitu. Ad graviſſima igitur hæc pathemata depellenda cum fructu uſurpata ſequentia. Sanguis e vena miſſus largiter; clyſter injectus acrior; cataplaſma ex ſtercore canis, hirundinum nido, ficubus, cepis toſtis, floribus ſambuci, chamomillæ, meliloti, ſemine cymini, nitro & camphora, cum aqua florum ſambuci & vino tepide collo appoſitum; interius mixtura ex aquæ florum ſambuci, roſarum ana unciis duabus, aceti deſtillati drachmis ſex, lapidum cancrorum drachma, nitri drachma dimidia, camphoræ granis quatuor in oleo amygdalarum dulcium ſolutis, & ſufficienti quantitate julepi roſarum, ſæpius ad aliquot cochlearia data, & potum quoque infuſum theiforme ex veronica, floribus ſambuci & radice liquiritiæ; quibus feliciter diſcuſſum ſuffocationis periculum. Poſtea laxans ex ſyrupo roſarum ſolutivo, cremore tartari, diagrydio & rhabarbaro exhibitum, quo aliquoties dejecit. Os demum frequentius elotum aqua pluviali, in qua nitri ac vitrioli parum & ſaccharum ad gratiam ſolutum. Sic brevi explicita ratione anceps hic morbus ex voto depulſus.

Epicriſis.

Attendenda merito in noſtro truculenti hujus mali geneſis. Ortum quippe duxit ex ſanguinis ad caput congeſtione; huic oppoſita exterius conſtringentia; his ſanguis ad interiora repreſſus ipſaſque fauces; heic copioſe collectus cruor ſubſtitit & dolorem, tumorem, ardorem aliaque ſymptomata induxit. Albumen enim ovi cum alumine inſigni repellente & vaſa conſtringente virtute pollere, ex ipſius uſu in ophthalmia patet. Et ex conſtrictione in externis facilem ad interna eſſe tranſitum, docet vaſorum mutua communicatio. Sed quum illico venæ ſectione & internis æque ac internis diſcutientibus ſtaſi & ſtagnationi obviam itum, non potuit non feliciter ſuccedere curatio. Nam ſi occaſio præceps captanda unquam, certe in congeſtionibus inflammatoriis id faciendum, quæ niſi celerrime removeantur, tranſitus fit in corruptionem lethiferam & ſphaceloſam.

CAPUT V.

De Febre Phrenetica, ſive Phrenitide.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Phreniti-dis defi-nitio. NUlla inflammatio, ſive particularis febris, tam magni in medicina momenti, quam quæ in parte omnium nobiliſſima ipſiuſque animæ rationalis domicilio, cerebro, conſiſtit, & tam omnem rationis uſum evertit, quam præſentaneum vitæ periculum intentat, ac Græco nomine audit phrenitis. Eſt igitur hæc phrenitis febris acuta inflammatoria, orta a nimia ſanguinis congeſtione, ejuſdemq; intercepto, per minimas potiſſimum membranarum cerebri arteriolas, tranſitu, juncta cum magno æſtu, delirio, atque vitæ diſcrimine.

§. II.

Signa futura. Signa imminentis phreneticæ affectionis ſic exacte & compendioſe exhibet *Trallianus lib. 1. cap. 13. phrenitidem*, inquiens, *futuram vigiliæ potiſſimum continuæ & intenſæ ſomniique turbulenti præcedunt; ægri exiliunt, & ſomniorum imaginationibus detinentur, & facile eorum, quæ dicuntur, obliviſcuntur; ſi reſpondent, ferociores ac iracundiores, quam prius, apparent, pulſus habent parvos & duros, atque occipitio frequentius indoleſcunt. Si affectus increverit, fixioribus oculis cernunt, eoſque rubentes habent, nec non lacrymæ ex utriſque fluunt*

& præſentis. *fluunt*. Præſentis autem indicia & pathemata omnium optime ex Veteribus conſignavit *Cælius Aurelianus lib. 1. cap. 2. pag. 12.* ita habens: *in phreneticam paſſionem declives ſequitur febris acuta, atque pulſus difficile ad ſuperficiem corporis aſcendens, ſive humilior, tenſior, vultus ſubinflatus, ſive plenus, ſanguinis per nares deſtillatio, vigiliæ juges, aut turbatus ſomnus & inſania turbulenta, mentis ſollicitudo ac pravitas ſine ratione, frequens tergorum eſt verſio jacendi, cum capitis aſſidua commotione aliquando etiam ſine cauſa hilaritas, oculorum rubor, cum levi lacrymatione, & circumjectio manuum, ſine ullo capitis dolore, articulorum frigus, ſine tremore, urinæ abundantia flavæ, aquatæ, tenuis & paullatim excluſæ; aliquibus etiam ſonitus capitis atque aurium tinnitus, dolor quoque capitis non quieſcens, nulla ex manifeſta ratione præcordiorum tenſio, viſus attentus, cor frequenter palpitans.*

§. III.

Omnes hæ phrenitidi junctę functionum in corpore læſiones, pendent a nimio & impetuoſo ſanguinis ad caput appulſu, ejuſdemque ex intercepto per minima libero tranſitu, ſtaſi & per alias inſolitas vias celerrima trajectione, unde diſtenſiones fiunt vaſorum cerebri & faciei, ſeroſus humor ſecedit, paſſim obhęreſcit, & cerebrum in functionibus ſuis, maxime rationis uſui ſervientibus, prorſus turbatur. Ex vero enim *Hippocrates lib. de flat.* & paſſim alibi tradit: prudentiam & rationem hominis in conſtanti ſanguinis habitu in cerebro, ſive rectius ejuſdem æquabili motu conſiſtere, adeo ut, hoc interturbato, concidat ſimul & prudentia, & ratio. Et hæc omnino ita eſſe, veramque phrenitidis ſedem in cerebro conſiſtere, teſtatum facit uberius ſectio eadem defunctorum. In his quippe vaſa, tam duræ matris cum ſinubus ſuis, quam piæ meningis, mirum deſtituta & craſſo coagulato cruore farta, ipſæ membranæ aridæ & exſiccatæ, ut pia mater facillime a cerebri cortice ſeparari queat, reperiuntur, & præterea medulla cerebri multo ſeroſo humore perfuſa comparet. Id quod pluribus confirmant *Blancardus in anat. pract. obſ. 3. Schenckius lib. 1. fol. 64.* nec non *M. N. C. Dec. 2. A. V. obſ. 62.*

Cauſa proxima.

§. IV.

Cauſæ antecedentes. Inter antecedentes cauſſas recte *Cælius Aurelianus l. c.* refert vinolentiam, vel vigiliam, aut jugem in ſole moram, mentem natura mobilem, iracundiam, caput per literarum diſciplinas debilitatum, ætatem juvenilem. Et certe ad phrenitidem diſponunt omnia, quæ caput debile ac imbecillum reddunt, ut deinde in ipſius vaſis facile fieri poſſit ſanguinis & humorum mora, nec non quæ ſanguinem, craſſum præſertim & copioſum, ex partibus inferioribus impetuoſe ad caput agunt ac congerunt. Hinc obſervatione medico-practica conſtat, ad deliras ejuſmodi febres admodum eſſe proclives, qui diuturna mœſtitia, cura, ſtudiorum & meditationum profundiorum intemperantia, mentem nimis fatigant, qui vegeti ætate, conſtitutione melancholico-cholerici, ſæpius animo per iram aut odium moventur, deſideriis vehementioribus jactantur, vigiliæ, inquietudinis, crapulę ex cereviſiis liberaliter lupulatis, vel vino dediti, qui veneri litant, ſedentariæ vitæ motus & exercitationis experti indulgent, & ob pravam victus rationem, & copioſum, & impurum ſanguinem in venis alunt. Hinc porro per experientiam in comperto eſt, a ceſſante conſueto, vel etiam repente ſuppreſſo hæmorrhoidali fluxu, emanente quoque aut cohibito menſium, nec non in puerperis lochiorum profluvio, promtam eſſe, præſertim alvo ſimul adſtricta, phreneticarum affectionum geneſin. Tum enim ob ſtagnationes ſanguinis in abdominis viſceribus, in nervoſis partibus ſpaſticæ ſuſcitantur ſtricturę, quæ inæqualem reddunt ſanguinis circui-

cuitum, & faciunt, ut is cum impetu aliorſum ruat, ibidemque nimium congeratur. Demum phrenitis etiam haud raro inducitur per violentiam externam. Accidit hoc in vulneratione & contuſione capitis per quam facile, inprimis plethorico-cacochymicis, niſi cito ſanguinis miſſione & diſcutientibus occurratur, tumque effato *Hippocratis Sect. 7. aph.* 14. eventus ſequitur ut plurimum funeſtus.

§. V.

Eſt vel idiopathica.

Merito autem phrenitis diſtinguenda in idiopathicam & ſymptomaticam. In utraque quidem febris adeſt acuta, ſed ea cum differentia, ut in illa præcedat, in hac vero individuus ſit comes. Idiopathica in temperato noſtro climate rarior, frequentior autem in calidis ſiccis & meridionalibus locis, unde etiam veteres Græci medici, inprimis *Ætius*, *Trallianus* optime & copioſe de hac paſſione in monumentis ſuis diſſeruerunt. Dantur tamen ſubinde etiam inter nos exempla phreneticæ febris, ſine præcedente alia, potiſſimum a nimia crapula, continua animi iracundia, & cerebri per profundas continuas meditationes & vigilias fatigationes, imbecillitate, in ſanguineo vel etiam cholerico-melancholicis hominibus & vitæ ſedentariæ addictis, hypochondriacis, vel hæmorrhoidariis, præſertim ſi fluxus imprudenter cohibetur. Sed de hac recte omnino, confirmante id ipſius experientiæ ſuffragio, tradit *Williſius in pathal. cerber. cap.* 10. *pag.* 234. quod, niſi cito & opportunis remediis diſcutiatur, quam facile in maniam, ſive delirium furioſum tranſeat. Neque etiam infrequens eſt idiopathica ejuſmodi & in maniam degenerans phreneſis, poſt ſuperatas febres ardentes, item purpuratas, exanthematicas & catarrhales, male tractatas, per nimis æſtuoſum regimen, per medicamenta volatilia, ſanguinem commoventia, opiata etiam, aut repellentia nimis, refrigerantia, nec non incongruas venæ ſectiones. Id quod eo certius & vehementius fit, quando æger ad iram levi ex cauſa promtus eſt ac facilis.

§. VI.

Vel ſymptomatica.

Frequentior tamen apud nos ſymptomatica. Sæpius enim evenit, ut in febribus malignis & exanthematicis acutis, petechiis, variolis, catarrhalibus malignis, potiſſimum caſtrenſibus, & omnium maxime Hungarico morbo, præſertim male tractatis, phrenitis accedat in ſtatu, & mortem inferat. Scilicet ſupervenire ſolet circa dies criticos, cum rigore, tremore artuum, præcordiorum tenſione, externorum refrigerio & urina tenui, vel parcius, vel effuſe nimis fluente. Sed quia ob morbum præcedentem & diuturnas vigilias fractæ jam fere penitus vires, & tonus quoque vaſorum membranarum cerebri nimium labefactatus, ſtaſes fiunt in iiſdem ex ſanguine irreſolubiles, quas tertio plerumque die mors excipit.

§. VII.

Differt a mania.

Licet autem phrenitis ſæpius in maniam tranſeat, veterum etiam, *Hippocratis*, *Cælii Aureliani* & *Aretæi* teſtimonio, qui illam ob id cum hac plerumque conjungunt, vel plane confundunt; ambo tamen multum diſcrepant. In phrenitide enim ſemper adeſt febris, cum pulſu celeri, duro ac parvo, delirium quoque non intermittens prorſus, ſed tantum ſubinde remittens, quo tempore oblivio eſt omnium, quæ ſub delirio contigerunt. Sed mania chronica eſt paſſio, ſine febre acuta, licet cum pulſu præternaturali, duro & inæquali, quandoque parvo, quandoque magno & celeri. Habet quoque maniacus furor ſua intervalla, junctus eſt ordinario cum magno faſtu, ira & odio adverſus amicos atque propinquos, & paroxyſmo ceſſante, exquiſitam ut plurimum memoriam omnium, quæ anteacta, habent maniaci. Deinceps phrenitis etiam differt a leviori illa mentis alienatione, quæ in acutis febribus, ante expulſionē

a levi delirio in acutis.

cri-

criticam exanthematum non raro obſervatur. Nam hæc facilius tranſit, neque etiam urinas tenues aquoſas, vel rigorem & refrigerationem partium externarum habet comitem. Neque minus, quandoque poſt declinationem febris acutæ, obſervatur per aliquot dies, aut hebdomades, quædam deſipientia & mentis inconſtantia, a phreneſi diverſa, quę propter ſummam virium & cerebri ex perpeſſo morbo debilitatem oritur, & redeuntibus viribus, vel ſponte ceſſat, vel congruis præſidiis facile iterum penitus diſcutitur.

CURATIO.

§. I.

Curatio quibus perficienda.

Quum gravia illa & exitialia pathemata, quæ phrenitidi juncta, a meningum inflammatione, ceu cauſa proxima dependeant; prima utique & princeps medentis eſſe debet intentio, ut hæc in præſervatione arceatur & in curatione removeatur. Hujus autem cauſa quum ſit ſanguinis in vaſculis meningum alibi ſtaſis, alibi cum dolore, tenſione ſpaſtica & ardore, celerrima trajectio; ipſa certe ſana ratio dictitat, ea remedia, quæ effrenem ſanguinis impetum ad caput ſiſtunt, ibi congeſtum derivant, ſubſiſtentem expediunt, atque diſcutiunt, & meninges ſpaſmo conſtrictas relaxant, omnium eſſe, ut ita loqui liceat, indicatiſſima.

§. II.

Sanguis mittendus.

Jam in phrenitide, & curanda, & pręſervanda, principem merito locum obtinet, communi veterum & recentiorum omnium conſenſu, ſanguinis miſſio; quam etiam circa affectam partem inſtituere præcipiunt omnes. *Tralliano* olim & Arabibus frequens jugularis venæ ſectio, quæ noſtris temporibus perperam exolevit. Nam per experientiam in comperto eſt, hanc in omnibus capitis a ſanguine congeſto & ſtagnante oriundis paſſionibus, aliarum venarum inciſioni longe multumque eſſe anteferendam, eo quod hæc vena jugularis externa, cum interna, ex arterii carotidibus & vertebralibus cerebri proxime ſanguinem derivat atque deducit. Nec difficilis adeo & periculoſa, ut vulgo putatur, hujus venæ inciſio, ſed conſtricto tantiſper faſcia commoda, ut turgeat vena, collo, facili negotio inſtituenda. Deinceps magni æſtimatur a medicis in hoc & aliis capitis morbis venarum ſublingualium ſectio. Inprimis *Ammannus in paræn.* fatetur, ex militibus, qui anno 1664. ab expeditione Hungarica redierunt, & in noſocomio morbo Hungarico laborarunt, evaſiſſe omnes, quibus tempeſtive raninæ venæ pertuſæ, quibus non, eſſe mortuos. Atque ego etiam novi, eandem utiliſſimam fuiſſe ad præſcindendum imminens in febribus acutis delirium, quinto, vel ſexto die, ſana adhuc mente, inſtitutam. Sed difficulter admodum perficitur, ſi delirium jam adeſt, ac præterea ex foramine minis amplo, ob ſanguinis ad caput impetum, hæmorrhagia metuenda funeſta, ex juſto minori parum ſanguinis fluit, & dato ibi ſpatio, fluxus potius ad cerebrum allicitur. Alii commendant venæ frontalis, conſtricto prius collo inciſionem, eademque potiſſimum *Trallianus* ſe magna phrenitide correptum ſanaſſe, teſtatur. Nonnulli præferunt arteriotomiam in temporibus, quos inter eſt *Panarolus*, qui *pentec.* 1. *obſ.* 19. *pag.* 18. teſtis eſt, ſe ſe arteriotomiam in phrenitide magna cum felicitate expertum, ut ipſa vexati ſtatim reſipuerint. *Cælius Aurelianus* ſcarificationem in toto capite prius raſo in uſum habuit. Longe magis tamen probandus Ægyptiorum mos nares ſcarificandi, cujus vices, deficiente commodo inſtrumento, ſupplet experimentum, quo culmo ſtraminis, aut bacillo exili acuto, in nares validius truſo, ſanguinis proriatur ſtillicidium, quod ego quidem cum præſentaneo commodo aliquoties factum eſſe vidi. Et

hi

hi in confini affectæ partis mittendi ſanguinem modi, tam in phrenitide idiopathica, quam ſymptomatica locum inveniunt. Sed quando ex lochiis, nec non menſibus retentis, aut ſuppreſſis, malum hoc metuendum eſt, cito in pede vena aperienda, & ſanguis largius emittendus. Neque minus, ſi ex vitiato, aut intercepto hæmorrhoidalis fluxus ſucceſſu, delirium imminet, optimum levamen ex apertione venarum hæmorrhoidalium, per appoſitionem hirudinum, exſpectandum.

§. III.

Alvus ducenda. Poſt ſanguinis evacuationem alvus ducenda, qua adſtricta, ad ſupernas partes, & qua ſoluta, ad infernas, humorum convertitur affluxus. Scite autem *Hippocrates lib. 3. de morb.* §. 9. monet, in curatione phrenitidis alvum eſſe præparandam, ut egerat, humectantibus potionibus, quæ tunicas inteſtinales ſpaſmo conſtrictas relaxant, quia primarum viarum ſpaſmus frequens deliriorum eſt cauſa. Ego inſtar omnium hunc in finem commendo potiones mannatas, ex mannæ minimum unciis quatuor, ſolutis in libra ſeri lactis, cum cremoris tartari drachma, nitri drachma dimidia, & olei amygdalarum dulcium uncia una. *Baglivius lib. 1. prax.* pulverem Cornachinum commendat, ita *pag.* 102. ſcribens: *quum pluries obſervatum fuit, alvi fluxu ſolutum fuiſſe delirium, ideo natura id docente, proficuum non ſemel expertus ſum pulverem Cornachini, ſuperbibendo ei longa diluentia, ex decocto hordei limati, ſalis prunellæ aliiſque dulcificantibus, præcipue, ſi nimius viſcerum ardor adſit & interna inflammatio.* Si vero celeri opus eſt auxilio, alvus leniente & paregorico domeſtico enemate eſt ſolvenda.

§. IV.

Humectandum & diſcutiendum. Ex internis porro adverſus phrenitidem præſidiis, ſunt maxime potiones diluentes, demulcentes & humectantes, largiſſima copia datæ, modo, quod rarius fieri ſolet, ut innuit *Aretæus*, phrenetici ſitiant. Inſtar omniũ eſt potus ex ſero lactis dulci, vel acidulato, cum ſucco citri parato & julepo roſarum, vel ſyrupo papaveris albi edulcorato, in cujus menſura cum fructu diſſolvitur drachma una nitri depurati, vel ſalis prunellæ. Utiles quoque emulſiones ex decocto hordei, raſuræ cornu cervi & ſeminibus quatuor frigidis, cum julepo roſarum, præſertim quando menſurę duo nitri ſcrupuli adjiciuntur. Non minus confert lac cum acidulis Selteranis, vel Antonianis remixtum, item ptiſana. Qui potus omnes quo largius bibentur, eo plus efficaciæ in diluendis humoribus, relaxandis conſtrictis tubulis, expediendis obſtructionibus & extinguendo æſtu præſtabunt. Ex medicamentis autem mixtura diaphoretica & diſcutiens, capite antecedente deſcripta, uti in omnibus inflammationibus, ſic etiam phrenitide, effectum exſerit longe ſaluberrimum.

§. V.

Externa uſurpanda. Inter externa, quæ caput ab humorum affluxu liberant, connumeranda pediluvia, vel involutiones pedum in lintea humida calefacta, & quæ omnium optima, balnea aquæ dulcis temperata. Horum inſignem utilitatem quotidiana uberius confirmat experientia & locuples inprimis teſtis eſt *Trallianus*, qui *lib.* 1. ita diſſerit: *lavare eos & perungere convenit, quibus jam vacuatio facta eſt & quantitas totum corpus non offendit, verum ſiccitas & vigiliæ plurimæ urgent. Et ſi febricitet æger, nihil nocebit ei, ſi ita lavetur, præcipue etiam, cum balneum tepidum adhibitum fuerit, at neque aer ſit igneus, neque ſolium nimis calidum. Qui autem febris metu eos non lavant, maxime offendunt. Nam ægri vigiliis magis torquentur balnei abſtinentia, adhuc magis etiam animo turbantur. Lavandi igitur ſunt, quemadmodum comprehenſum eſt. Sic enim balneo utentes, ad bonam temperiem revertuntur, & in poſterum delirio & affectu febrem*

accen-

accendente, liberantur. Dein veteres, ac inter hos potiſſimum *Trallianus* & *Aretæus*, poſt ſanguinis & alvi vacuationem, caput oxyrrhodino, ex aceto roſaceo compoſito fovebant, ne, uti loquuntur, caput liberalius attraheret humores, iiſdemque repleretur. Nec male. Interim nos ſummo cum fructu, in omni delirio, caput totum raſum fovere ſuaſimus, temperato hoc epithemate: recipe aceti roſacei uncias duas, ſpiritus roſarum, in quo decem grana camphoræ ſoluta, drachmas duas, nitri puri ſcrupulos duos, olei ligni Rhodii guttas 20. M. D.

Cautelæ & Obſervationes Clinicæ.

§. I.

Regimen phreneticorum. Quam modo tradidimus phrenitidis medicationem, tam in ſymptomatica, quam idiopathica, & præſertim illa inveterata, quæ in maniacum affectum tranſire videtur, quam maxime eſſe accommodatam, expertus ſcribo, nec quicquam præterea vix poteſt excogitari, ſed opus eſt, ut aliquamdiu horum uſui inſiſtatur. Quæ autem in regimine phreneticorum ſervanda, egregie tradit ſæpe laudatus *Trallianus lib.* 1. *pag.* 50. ſic pręcipiens: *conſiderari debet etiam habitatio, in qua degit æger, ut aerem nec admodum craſſum, neque humidum frigidumque, aut nimis calidum habeat, ne capiti meatuum denſatio, aut repletio ſuperveniat, ſed temperatus exiſtat, quo animalis ſpiritus temperie ipſius reſocilletur ac relaxetur. Sit autem magis lucidus, quam tenebroſus, ut æger per hujus ſenſum ad conſuetorum perceptionem ac conſcientiam perveniat. Quare & amici non nulli admodum familiares ei aſſiſtant, ut etiam increpantes ipſum propter ea, quæ facit, revereatur. Neque vero domeſticus, aut cognatus, cujus cauſa aliquando triſtetur, aut cui iraſcatur, ingredi debet, quippe hoc irritare ægros & commovere ſolet: & ut valde perturbentur, manifeſtam præbet occaſionem. Sed nec amici frequentes & copioſi ad eum ingrediantur, quippe turbam ei tantum excitant, præterea aerem quoque craſſum efficiunt, frigidos emittentes ſpiritus. Jam non violenter movendus eſt, ſed leniter, ne in lecto propter imbecillitatem concutiatur. Hoc enim, ſi quid aliud, ægrum irritat & ſomnum impedit; ii vero, qui adſunt, omnia ipſius membra citra violentiam teneat, leniterque perfricent, & præſertim inferiora: atque tunc magis, ubi convulſiones ægro oboriuntur, artus vinculis excipiantur. Quippe hoc materiam ad inferna provocat, præterea convulſiones lenit. Satius autem eſt, inferiora quoque, ubi perſricata fuerint, fovere, atque ſic deligare, ut materia, quæ fotu ſimul & fricatione accita fuerit, ad ima potius derivari poſſit.*

§. II.

De ſanguinis miſſione tenenda. De venæ ſectione tamen hæc adhuc tenenda: quod ſi, ut ſæpiſſime fit, phrenetici eam admittere prorſus renuunt, ego nil præſentius & factu facilius novi, quam ut ex improviſo calamus, aut culmus ſtramineus valide in narium cavum adigatur, ſic enim ſanguis ſæpius illico liberaliter & cum commodo evocatur. Ad venæ frontalis autem inciſionem, ſi idiopatica & chronica eſt paſſio, non prius accedendum, præſertim in corpore plethorico, quam aperta prius brachii, vel pedis vena, ne impetus ad caput creſcat. Cavendum etiam ſub hac operatione, ne inſtrumentum adhibeatur acutius, venam perfodiens & pericranium cum detrimento lædatur.

§. III.

Phrenitidis ex ſuppreſſis hæmorrhagiis & materia acri cura. Quę etiam ex menſium, vel hęmorrhoidum vitio & oriundis inde vehementibus ſpaſmis pullulat phrenetica paſſio, optime levatur balneis, mineralium aquarum potu, & appoſitione hirudinum ad venas ani, vel uteri, adhibito ſimul congruo victu atque regimine. Novi enim phrenitidem diu durantem, erumpente menſium, vel hæmorrhoidum fluxu, feliciter fuiſſe

fuiſſe diſcuſſam. Sed quando phreneticum malum non tam a ſanguinis in vaſis cerebri congeſti copia pullulat, quam potius a materia ſubtili, acri, virulenta, vel repulſa ab externis, uti in exanthematicis, vel per calidiora & volatilia nimium exaltata, quæ firmiter nervoſæ duræ matri impacta ſpaſmos concitat, liberum ſanguinis tranſitum & ad cor recurſum intercipientes, præter venarum, quæ capiti propinquæ, ſectionem, expedit calvariæ raſæ partes & viſcera ex animantibus recenter mactatis adhuc calentia, uti pulmones, hepar & omentum, admovere, & quando refrixerint, calidæ eadem immergere, quo iterum calefiant.

§. IV.

Item plicæ Polonicæ.

In Polonia frequens eſt delirium phreneticum, melancholicum & maniacum ob latentem plicam, hacque erumpente inſania ceſſat. Hinc optimum conſilium plicæ egreſſum elicere, quem in finem uſurpare ſueſcunt decoctum ex muſci clavati manipulis binis, in duabus aquæ menſuris decoctis. Quo dum bis quotidie caput & crines abluunt, intra hebdomadis decurſum prodire ſolent cirri, delirium diſcutientes. Non raro etiam abſciſſam plicam ſequitur crudelis capitis dolor, quem excipit phreneticus furor cum febre ipſaque mania, quæ tamen uſu decocti, vel linimenti ex muſco clavato in *M.N.C. Dec.* 1. *Ann.* 2. *obſ.* 54. deſcripti, plicam revocantis, promte iterum abigitur.

§. V.

Abſint commoventia.

Cavendum autem, ſicut in omnibus inflammationibus, ſic etiam in phrenitide ab acribus & commoventibus, liquoribus ſpirituoſis, a motu animi & corporis fortiori, immo ab omnibus, medicamenta ſint, ſive alimenta, quæ ſanguinem in præternaturalem motum ciere valent. Inprimis nullo modo ad iram irritandi ægri, & ob id arcendi ab iis, a quibus læſi & quos ferre nequeunt, domeſtici ſint, ſive alieni.

Narcotica.

Opiata & narcotica abſint penitus, præſertim ubi vires jam imbecilles. His enim deliria quandoque in febribus induci teſtatur experientia. Perite hinc monet *Trallianus l. c. ſi vires*, inquiens, *imbecilles fuerint, tunc maxime vitabis, ne quid torpori ſomnoque inducendo incommodum exhibeas. Nam in his, qui infirmas vires habent, non mediocris noxa talium potionem comitatur.*

& veſicantia.

Veſicantia etiam, nonnullis ſolemnia in phrenitide improbo. Nam cantharides acri, quo pollent, ſtimulo ſtrictas jam & tenſas ſpaſmo membranas irritando, delirium augent, & convulſionem facile accerſunt. Teſtatur id diſerte *Baglivus, lib.* 1. *prax. pag.* 102. ita ſcribens: *in aere Romano, per adhibita viris veſicantia plures vidimus mortuos, ac ſanatos. Proficere autem magis fœminis, quam viris, vidimus.* Et paullo poſt ſic pergit: *delirantibus cum febre acuta, lingua arida, indiciis magnæ viſcerum inflammationis, ſi applicentur veſicantia, omnes fere in pejus ruunt, & magna ex parte moriuntur convulſi.*

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Phrenitis ex cohibito critico alvi fluxu.

Laborabat ardente febre cum intolerando ferme capitis dolore, quadragenarius quidam, cui ſexto die accedebat alvi fluxus, quem medicus detrimentoſum eſſe putans, pulvere ex bolo Armena, hæmatite & laudano opiato compoſuit. Cohibito hoc, dolor capitis gravior factus, & poto præterea vino, cui eſſentia ambræ inſtillata, maximæ præcordiorum anxietates ſubſequutæ, fauces cum œſophago inflammatione affectæ, magnaque colluvies viſcidæ mucoſæ materiæ in oris cavo collecta. Succeſſit etiam delirium furioſum, tam vehemens, ut æger vix a quatuor robuſtiſſimis viris in lecto contineri poſſet. Adverſus hoc multa quidem & varia adhibita præſidia, vena in pede pertuſa, ad-

mota epithemata, appoſitus calens vituli pulmo, ſed omnia incaſſum, perſtitit potius per quinque dies delirium non interruptum, donec decimo quarto, a primo morbi inſultu, die mors vitæ faceret finem.

Epicriſis.

Nihil profecto pernicioſius, quam in ardente llioſa febre, ex colluvie acrium bilioſorum prima in regione ſuccorum oriunda, alvi fluxum, tempore præſertim critico erumpentem, imprudenter ſiſtere. Neque enim hoc facto fieri poteſt aliter, quam ut materia bilioſa retenta, vel inflammationes in ventriculo & inteſtinis, vel etiam in capite, uti heic factum, ſuſcitet. Id quod tanto certius accidit, quia a medico temerarie vini uſus conceſſus, qui nunquam, ubi metus inflammationis in primis viis, etiam in parca quantitate, admittendus. Acceſſit etiam delirium furibundum alvo ſuppreſſa, quia ex ſpaſtica primarum viarum conſtrictione, ſanguis cum impetu ruit ad caput, ibique congeſtus, dolores primum, ac poſtea, ob meningum inflammationem, delirium peperit. Atque adeo pateſcit, imprudentem medicationem, frequentiſſime atrocium non modo pathematum, sed & ipſius mortis eſſe cauſſam, tum maxime, quando eædem criticæ humoris peccantis excretiones ſupprimuntur, & materia nocens in corpore retinetur.

OBSERVATIO II.

Phrenitis in lentam & hecticam concedens.

In puerpera tenera, ad iracundiam prona, cereviſiæ & vini potui aſſueta, reſtitarat penitus poſt partum lochiorum fluxus, cum virium ingenti debilitate, ardore, præcordiorum anxietate & ſpirandi anguſtia. Medici igitur ad provocandum ſanguinis profluvium pulverem ex myrrha, flavedine corticum aurantiorum, lapidibus cancrorum, ſuccino & oleo cinnamomi propinarunt, ac præterea ſal volatile cornu cervi, in aqua cinnamomi ſolutum, dederunt. Sed his nihil aliud effectum, quam ut anxietates præcordiorum ingraveſcerent, urina ſupprimeretur, & alvus dura ac tenſa plane nihil dimitteret. Quin poſt ſex dierum pervigilium, oculi fulgidi, & facies rubicūda delirium nunciarunt, quod etiam paullo poſt, tanto cum furore ſucceſſit, ut ægra e lecto ſurgens in plateam excurreret, nullumq; frigoris ſenſum experiretur, ſed potius in extremis intenſe caleret, licet hyems tum regnaret algidiſſima. Accitus hinc alius medicus, qui venam in pede pertundere juſſit, interius dedit in emulſione ſeminis papaveris albi pulverem ex nitri drachma, camphoræ, theriacæ cœleſtis ana granis ſex, in quatuor doſes diviſum, & exterius temporibus admovit epithema noſtrum cephalicum. His ægræ placidus ſomnus conciliatus, cum ſudore largo, ex quo expergefacta, de languore & debilitate maxima eſt conqueſta; ſudor autem ille per totam hebdomadem manavit, ſub quo ipſi liberali manu potui datum decoctum cornu cervi cum ſucco citri. Sic periculoſum hunc morbum evaſit quidem, ſed remanſit lenta febris poſt puerperium, quæ inordinato victu ſuſtentata & adaucta, tandem degeneravit in hecticam, quæ circa æquinoctium autumnale attulit mortem.

Epicriſis.

Peccant communiter medici, quando lochiorum fluxum imminutum, vel penitus emanentem, calidioribus & pellentibus urgent, quæ majorem orgaſmum ſangini inducendo, anxietates augent alvumque ſiccant. Tum potius, in exquiſitioris præſertim ſenſus corporibus, antiſpaſmodica, & ſanguinis æſtum temperantia, nitrum & caſtoreum, ex uſu ſunt, & longe felicius reſtitantem fluxum revocant. In noſtra maturius mittendus fuiſſet ſanguis, quod præſidium ex optimis in puerperis lochiis deſtitutis, ad præſcindenda pathemata gra-

graviſſima. Neque dubitandum, quod neglecta venæ ſectione, ſanguis, ob ſpaſmum interiorum, ex urinæ & alvi ſuppreſſione cognoſcendum, ſit ad caput delatus cum impetu, ibique induxerit phrenitidem, quæ deinde aliis convenientibus auxiliis, venę ſectione, nitroſis & internis æque ac externis diſcutientibus, depulſa, felicem finem per magnum criticum ſudorem nacta eſt. Quod autem remanſerit lenta febris, id non infrequens in puerperis, præſertim inordinato & incongruo victui indulgentibus. Nam naturæ robore per puerperium & morbum fracto, ventriculus etiam debilis eſt, ut poſtea ingeſta non rite digerat & comminuat, ſed cruditates gignantur multæ noxiæ, lentis febribus anſam & cauſam præbentes.

OBSERVATIO III.

Phrenitis ex calidioribus lethalis.

Sub initium hujus anni, in febrem nobis aliquamdiu epidemicam, synocham catarrhalem, cum animi deliquio, horrore, æſtu & catarrhis, incidit vir probus & profundæ eruditionis, muneri eccleſiaſtico haud ita pridem præfectus. Medicus vocatus, ad malignitatem arcendam crebrius exhibuit mixturam ſimplicem & tincturam bezoardicam, juſſit quoq; ut ęger in lecto & conclavi calido detineretur, ac ipſi nihil aliud potui præberetur, quam infuſum calidum herbæ thee. Quinto die apparuere in cute exanthemata: hinc continuata eadem remedia, additum oleum bezoardicum *Wedelii* & interpoſiti quoque pulveres nitroſi. Ægrum vero a primo morbi initio afflixerunt vigiliæ aſſiduæ, ſitis intenſa, corpus ſudore diffluit, jactatum anxietate perpetua ac inquietudine, eademque pathemata perſtiterunt jugiter, licet purpura eſſet expulſa, firmamque in cute ſervaret ſtationem. Nono die data a medico ad quietem conciliandam medicina, opii contagium haud obſcure prodens; perſtiterunt tamen anxietates & corporis jactationes, & æger ſubinde delirare viſus, abſurda nonnulla loquutus. Accidit poſtea, ut, neſcio cur, vehementius animo commoveretur æger, quo in furorem per intervalla delirium erupit. Ad quod componendum medicus alius accerſitus undecimo morbi die venam ſecare juſſit, emiſſis decem circiter ſanguinis unciis. Inde primum quidem ſomnus inductus, ſed poſt hunc plane furere cœpit æger, ut vix ab aliquot viris in lecto contineri poſſet, omnia diſcerperet, & domeſticos, parentes atque agnatos, diris verbis, quin verberibus exciperet, donec vigeſimo primo die mors miſeriarum faceret finem.

Epicriſis.

Pervenit ad nos triſtis hæc hiſtoria, eo ipſo tempore, quo hæc de phrenitide tractatio typis exſcribebatur, quam non levibus cauſis inducti heic inſerēdam duximus. Luculētum autem præbet exemplum, quomodo ex prępoſtera medicatione, regimine nimis æſtuoſuo externo & internis calefacientibus, exanthematica aliàs benignæ indolis materia, malignam & ſubtilem in intima membranarum cerebri penetrantē inducere poſſit naturam, ad delirium atrox, maniæ tantum non æquale, inducendum, præſertim ubi cerebrum jam tum imbecille. Dictum igitur hoc ſibi putent, juniores in primis medicinę practici, ne unquam in exanthematicis, etiam purpura, calido regimine & calefacientibus pharmacis, ſuos excipiant, vires peſſundent, morbum exaſperent, & truculenta inducant pathemata. Deinceps venæ ſectio undecimo morbi die largior, levamen afferre potuit nullum, ut potius, uti ſubinde obſervavimus, detrimento fuerit. Nam in principio quidem, ſi vires adhuc valent & corpus ſanguine redundat, tutiſſimum & efficaciſſimum præſidium eſt utique; ſed ubi vires ob morbum, vigilias & præpoſterum calidum regimen calidaque pharmaca, exhauſtæ ſunt, rejicienda largior ſubtractio, quippe quæ vires longe magis proſternit, ad vincendam morbi

cauſam tamen neceſſarias. Recte ob id monet *Sydenham in opp.* phreneticis, & maniacis, plus interdum ſuccurrendum eſſe analepticis, quam ſanguinis miſſione. Quod ſi tamen ſanguis in cerebri vaſis ſubſiſtens ventilationem poſcit, ſatius eſt, ut eidem proxime per nares procuretur exitus, eo quod ex anatomicis notum eſt, quod internæ carotidis ramus per os cribriforme, una cum nervo olfactorio, ad pituitariam narium tunicam fertur. Hinc ego ſæpius cum fructu, ad phrenitidem arcendam, ſtilo in nares provide, ſed alte intruſo, ſtillicidium elicere juſſi.

OBSERVATIO IV.

Delirium poſt phrenitidem ſanatum.

Virgo tenera & in iram prona, ſeptemdecim annorum, a parciori menſium fluxu febrem incurrit pleuriticam, cui acceſſit phrenitica. Liberata tamen a mortis periculo liberali narium ſtillicidio; ſed reſtitit poſtea mentis alienatio & phantaſia corrupta, ut interdum angore ac mœrore afficeretur, interdum furore perciperetur, cum crebris tenſivis artuum tractionibus. Ego in conſilium vocatus ſuaſi Selteranarum cum lacte potum ad menſem cum balneo aquæ dulcis. Peracta hac cura, pro potu dedi decoctum hordei amygdalatum, cum nitro & ſaccharo conditum, quod largiter bibit. His non modo mens ad conſtantiam & ſanitatem, ſed & menſium fluxus in ordinem redactus, ac intra ſemeſtre ſpatium perfectæ reddita eſt ſanitati.

Epicriſis.

Dici vix poteſt, quam ſpectatæ virtutis in cerebri & nervorum gravibus affectibus, tam convulſivis, quam cum inſania junctis, ſit diluentium & humectantium uſus: his enim humores fluxiles redduntur, obſtructiones expediuntur, acres ſucci diluuntur, ac temperantur, ſpaſmo criſpatę fibrę remittuntur, & inſigne imbecillis partibus adjicitur robur. Quo nomine, ego quidem, inprimis celebro balneum aquæ dulcis, & lac, ſi obtinendum, optime aſininum, cum aquis mineralibus temperatioribus, alcalino ſale fœtis, quales ſunt maxime Selteranæ.

OBSERVATIO V.

Phrenitis ex ira in chronicā inſaniā mutata curata.

Adoleſcens quindecim annorum, litterarum ſtudia intemperantius tractans, iracundus & cum ſodalibus inter perpetua jurgia verſans, aliquanto durius a parente verberibus paullo poſt cibum fuerat exceptus. Ex eo male habuit, parum appetiit, minus dormivit, ſomno inſomniis terrificis interturbato, donec poſt ſeptimum diem in phreneticam pathemata erumperent febrem, cum motibus artuum convulſivis, qui per intervalla gravius afflixerunt. In paroxyſmo vehementiſſime vociferabat, maledicta in omnes eructabat, cædebat & diſcerpebat obvia. Licet etiam ſomnum ad aliquot horas caperet, ut videbatur placidum, delirium tamen manebat idem. Comparuerunt poſtea nonnullæ puſtulæ rubicundæ in dorſo ac pectore, urinæ ſeceſſerunt tenues ſine ſedimento, & pulſus durus ſemper fuit, celer & inæqualis. In hoc tam gravi morbo, æger præter ptiſanam, cum lacte, ſyrupo roſarum & nitro, bibit nihil, ſed largiter tam ſalubri effectu, ut gravia ſymptomata cum febre diſcederent. Non tamen perfecte mentis morbus ſublatus, ſed inceſſit animum odium erga propinquos & præpoſitos, levi ex cauſa vehementiſſime excanduit, ut tremeret, factus fuit inſolens & domeſticos cibos plane reſpuit. Hinc datum conſilium, ut Schwalbacenſes aquas biberet per menſem, & poſtea per quatuordecim dies balneo uteretur ex aquis Schlangenbadenſibus, quod etiam tam feliciter ceſſit, ut ſanus, & corpore, & animo, domum rediret. Ut autem integritas hæc ſervaretur, ſuaſu medici abſtinuit

nuit poſtea a cereviſia gravi lupulata, ac ptiſanam ex hordeo cum radice ſcorzoneræ loco ordinarii potus bibit, mane etiam uſus infuſo theiformi cum lacte, cui ſubinde nitrum inditum.

Epicriſis.

Quam noxia poſt cibum ſit ira, ex his uberius patet. Ac uti verum omnino eſt tritum, ira furor brevis, ſic etiam in diſpoſitis ira in febrem facile degenerare poteſt furibundam. Patet dein, quam utilis ſit humectantium & diluentium potus, ut recte adhibitus, curationis punctum abſolvat fere omne. Porro notandum, ad abigendam inſaniam, multum conferre itinera, ob loci, aeris & perſonarum inviſarum mutationem corporiſque motum. Multum vero etiam præſtat, recte jam notante *Hippocrate*, ætatis mutatio, ut ſponte ſæpe, poſt vigeſimum primum ætatis annum, ejuſmodi capitis morbi diſcedant.

CAPUT VI.

De Febribus Pneumonicis, ſive Pleuritide, & Peripneumonia.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Deſcriptio pneumonicæ febris.

PNeumonica febris eſt acuta, inflammatoria, orta a ſtaſi ſanguinis intra ſanguifera vaſcula pulmonum, vel etiam venæ azygos ramulos in pleura, juncta cum acuto & pungitivo dolore lateris, ſpirandi difficultate, æſtu immodico, pulſu duro & frequenti, tuſſi ſicca, vel etiam humida, quandoque cruenta, periculi nunquam expers.

§. II.

Differentiatione loci inflammati.

Nulla febris inflammatoria eſt, quæ omnis ætatis, ſexus & temperamenti hominibus, in frigidis, æque ac calidis, & temperatis regionibus degentibus, adeo infeſta eſt, & quę etiam ſimul plures ob aeris inæqualitatem & intemperiem epidemice corripit, quam quæ in thorace fit, ſive in ipſis pulmonibus, ſive in muſculis intercoſtalibus, tam internis, quam externis, pleura nervoſa interius cinctis. Prout autem inflammatio in thorace partibus inſidet diverſis, varia non modo accipit nomina, ſed & ſymptomatibus, eventu & curandi ratione, plurimum differt. Veteres quidem, accurata anatomica partium cognitione deſtituti, ſubjectum pleuritidis & peripneumoniæ eſſe putarunt pleuram, ob id omnem fere thoracis inflammationem dixerunt pleuritidem. *Hippocrates* tamen diſtinctionem jam fecit inter pleuritidem & peripneumoniam. Quo forſan omnes fere priſci & medii ævi, quin ſuperiori adhuc ſæculo medici, inducti, ut in peripneumonia pulmones, in pleuritide autem vera hos plane non, ſed tantum pleuram cum muſculis, quos ſuccingit, affici aſſeruerint. Falſum autem eſſe hoc aſſertum, & pleuriticum malum omnino etiam in pulmonibus conſiſtere, pluribus & momentoſis rationibus docui *in diſſertatione de pleuritide & peripneumonia.* Validiſſimum enim eſt argumentum ex ſectione pleuriticorum, quam *Petrus Servius* teſte *Welſchio Dec. I. curat. IV.* Romæ in noſodochio ad S. Spiritum, vel in trecentis inſtituit, & ſemper lobum pulmonis infectum, materiaque repletum conſpexit, pleura aut nihil omnino ad ſenſum vitiata, aut leviter tantum quodammodo inquinata. Hinc, mea quidem ſententia, ita ſedes diverſa inflammationis in thorace determinanda, ut ſi externas tantummodo partes occupet, emergat pleuritis ſpuria, ſi membranoſæ pulmonalis ſubſtantiæ ſuperficiem, inſtar eryſipelatis prehendat, pleuritis ſit vera, & ubi altius in ipſam pulmonum ſubſtantiam deſcendat, gravior ſit atque profundior, peripneumoniam excludat.

§. III.

Hæ igitur inter ſe diſſidentes inflam-

Signa pleuritidis ſpuriæ, flammationum in thorace ſpecies probe ſunt diſcernendæ a medico, per notas quaſdam eſſentiales & characteriſticas, jam ſigillatim commemorandas. In pleuritide quippe ſpuria dolor eſt valde acutus & pungitivus lateris, qui etiam tactu augetur, decubitus in latere affecto difficilis, tuſſis ſicca, ſine ejectione materiæ pituitoſæ, vel cruentæ, dolorem tamen, ſi valida eſt, exacerbans: juncta etiam ſimul eſt febris, cum pulſu ſubduro, depreſſo & frequente. Cauſam deinceps ipſi præbet, non tam ſanguinis, quam potius ſeri acris ſtaſis, in finibus arteriolarum & venularum azygæ connexarum, nec non tubulorum lymphaticorum, in pleura, vel etiam perioſtio coſtarum, ubi ſenſus adhuc eſt acutior. Hinc nihil aliud quam rheumatiſmi ſpecies eſt, & ob id familiaris illis, qui catarrhis, doloribus rheumaticis, arthriticis obnoxii ſunt, vel hemicrania ſubinde vexantur, præſertim ſi ex aere nimis calido in frigidum, vel contra, tempore potiſſimum veſpertino, concedunt. Neque ea propter ſanguinis miſſionem poſcit, niſi eminens admodum urgeat plethora, ſed ſola diaphoreſi & auctiori perſpirationis ſucceſſu, mox & facile iterum, circa ſeptimum plerumque diem, ſolvitur ac periculi expers eſt.

§. IV.

Pleuritidis veræ. Pleuritis vera inflammatio eſt ſanguinea, a ſtaſi ſanguinis in vaſculis vaſorum bronchialium, quæ ſuperiori ſæculo detexit *Ruyſchius*, & quæ tantummodo nutritioni membranarum, veſicularum & vaſorum, pulmonum compagem conſtituentium, ſerviunt. Atque adeo principaliter ipſi pulmones ſunt affecti, ſed quoad partem tantum externam ſuperficialem. Et hinc eſt major, quam in ſpuria ſpirandi anguſtia, ſputum cruentum, & quod expectoratione morbus ſolvatur. Febris etiam juncta ut plurimum, ſed magis acuta ac in ſpuria, adſunt quoque dolores, ſed non tam acerbi, nec tactu exacerbandi, in latere affecto. Trahitur enim ſimul in conſenſum pleura thoracem inveſtiens, tum quod exterior pulmonalis membrana pleuræ ſoboles, tum etiam quod in plurimis hominum pulmones in alterutro minimum latere pleuræ annati atque concreti ſunt.

§. V.

Et peripneumoniæ. In peripneumonia dolor eſt magis tenſivus, obtuſus, preſſorius, quam acutus & ad dorſum uſq; & ſcapulas propagatur. Sed major ſpiritus difficultas, anxietas, & ægra expectoratio, qua ſputũ varii coloris ex imo ducitur. Nam in hac vaſa pulmonum ipſa, quę ſanguinis curſum & uno cordis ventriculo in alterum abſolvunt, affecta & ſanguine craſſo, in ſolideſcentē naturam abeunte, farcta ſunt atq; obſtructa. Quare majori ſtipatur periculo & facile, quos corripit, necat, præſertim ſi ſenes, & tempeſtiva ſanguinis omittitur ventilatio.

§. VI.

Morbi hiſtoria ex Aretæo. Interim licet veteres minus exacte diſtinxerint thoracis inflammationes; quia tamen frequentiſſimus fuit morbus, ubi vixerunt priſci illi medicinæ principes, *Trallianus*, *Aretæus*, *Cælius Aurelianus*, & reliqui, ex ipſis morbi ſymptomatum hiſtoria accuratior peti poteſt, quam forſan ex recentioribus. Mihi præ reliquis placuit *Aretæi* deſcriptio, quam *l. 1. c. 10.* de pleuritico morbo conſignavit: *comitatur*, ait, *illum dolor acutus, ad jugula aſcēdens, ignis acer. Quibuſdam vero & in terga, & in ſcapulas dolor protenditur. Sequitur etiam difficilis ſpiritus, vigilia, ciborum faſtidium, malarum rubor, tuſſis arida, ſputa ægre exeuntia, pituitoſa, aut abunde cruenta, aut ſubflava. Pejus eſt, ſi cruentum ſputum non adſit, ſi delirant, vel comate occupantur.* Scribit porro, ęgros intra ſeptimum, vel decimum quartum diem cõvaleſcere, aut perire, pro ſymptomatũ vehementia. Vel ſi ad vigeſimum diē malum extendatur, fieri empyicos. Addit etiam, quod hyems maxime ferax ſit, ſecundo autumnus, ver minus, niſi interdum perfrigidum ſit, æſtas vero

ro minime; item quod inter ætates ſenes maxime huic malo obnoxii ſint, pueri minime, vel minus eo periclitentur, quia puerilia corpora rara ſint, humida & fluxa, multaque in iis difflatio & exhalatio.

§. VII.

Ad proximam cauſam concurrunt plures.

Quum autem gravia omnino, quæ febrem pneumonicam comitantur pathemata, unice fundamentum ſuum habeant in inflammatione pulmonalis ſubſtantiæ; in procinctu eſt judicare, quod omnia, quæ libero ſanguinis progreſſui per minima pulmonum vaſcula, vel canalium a copia craſſæ materiæ obſtructione, vel eorum valida ſpaſtica, a materia tenui, acri, conſtrictione obicem ponunt, ad ingenerandam inflammatoriam hanc febrem ſint aptiſſima, præſertim quando plures ſimul cauſæ, quæ dicuntur antecedentes, procatarcticæ & remotæ, in unum hunc effectum conſpirant. Igitur ii, qui ex victu craſſo, impuro, potu ſpirituoſo, humidi & motus defectu, ſanguinem in venis alunt, & copioſum, & ſpiſſum, qui recte *Sydenhamo* κατ' ἐξοχὴν dicitur pleuriticus, quam facile, conſpirantibus aliis procatarcticis cauſis, morbum hunc nanciſcuntur, tum maxime, quando corpus per intenſiorem exercitationem, operoſum laborem, balnea item calida, necnon ſpirituoſorum potum, vehementius exæſtuatur, & poſtea frigidæ ſeptentrionali auræ incautius committitur, aut, quod pejus adhuc, ſubito potus ingurgitatur perfrigeratus. Promta etiam eandem ob cauſam hujus paſſionis geneſis in ſanguineis & plethoricis eſt, omiſſa tempeſtiva ſanguinis miſſione. Idem evenit fœminis, quibus menſes, vel inordinate, vel juſto parcius fluunt, vel etiam ſi ob ætatis rationem plane emanent, nec non viris, quibus hæmorrhoidum fluxus non rite obtingit, aut plane ſuppreſſus eſt.

Craſſus & copioſus ſanguis.

§. VIII.

Spaſtica vaſorum ſtrictura.

Deinceps non ſemel, ſed ſæpius obſervavi, tormina, ſpaſmos, & colicos, nec non hypochondriacos in abdomine & inteſtinis dolores, cum alvi vehementiori conſtrictione, ſequutam fuiſſe inflammationem pulmonum, maxime in plethorico-cacochymicis. Nam horum ea eſt natura atque facultas, ut comprimendo vaſcula, præſertim venoſa, liberum ſanguinis iter impediant, ejuſdemque motum inæqualem, & majorem præter naturam appulſum ad alias, inprimis ſuperiores partes, efficiant. Quo poſtea nimio appulſu fit, ut ſanguis non modo urgeatur ad tubulos, qui ob minorem diametrum ſanguinem ordinario nec vehunt, nec capiunt, ſed & in hiſce vaſorum anguſtiis impactus hærens, æquabilem & inoffenſum progreſſum intercipiat, & omnes functiones, quæ fiunt ſecundum naturam, perturbet. Et quia corpora hæmorrhagiis admodum obnoxia, plerumque ſanguineæ ſunt complexionis, & ſpaſticis in imo ventre ſtricturis patent; hinc fit, ut juvenes, qui largas narium hæmorrhagias, ſputum cruentum & hæmorrhoides præmaturas experiuntur, perquam facile, accedentibus occaſionalibus cauſis, in pleuriticas & peripneumonicas febres incidant. Porro frequenti obſervatione conſtat & illud, quod a ſcabie retropulſa, a præpoſtere cohibito ſimplici, vel dyſenterico alvi fuxu, a conſolidatis antiquis ulceribus, a critico conſueto pedum, vel totius corporis ſudore ſuppreſſo, vel purpura chronica ob frigus externum retrocedēte, pectoris obortæ fuerint inflammationes. Illa enim materia acris cauſticæ indolis, recrementitia, nervoſis pulmonum & thoracis tunicis impacta, ob ſpaſticas, quas ſuſcitat, ſtricturas ſanguinis progreſſui obicem ponit, eundemque in æqualitate turbat. Neque etiam rarum eſt, poſt variolas & morbillos, præſertim male tractatos, gigni in thorace inflammationem, quum hi morbi nunquam non pulmonibus infeſti eſſe, ac in iiſdem labem & imbecillitatem relinquere ſoleant.

§. IX.

Epidemica eſt. Præterea, quandoque ab extraordinaria, & inſueta aeris temporumque conſtitutione, pleuritides, tam veræ, quam ſpuriæ, populares ſunt & epidemicæ. Evenit hoc, ſi hyems diuturna nimis rigida regnavit, item quando longam auſtrinam aeris temperiem & levem atmoſphæram, repente frigida & borealis, valde elaſtica aura excipit. Quod poſtremum quum inprimis vere & autumno contingere ſoleat, hinc tum febres tam catarrhales, & malignæ & benignæ, quam pleuriticæ circumire ſolent. Poſt aſperam etiam hyemem notavimus graſſantes pleuritides crudas, in quibus vix nono & decimo die ſputum apparet. *Hippocrates morb. lib.* 2. vocat ſiccas, & in ipſis ægri primis diebus admodum anguntur, vireſque dolore & inani tuſſi admodum concidunt, ut procedente ſputo, expectorationis vix ſufficiant, & ægri difficulter convaleſcant. Endemiæ etiam dantur peripneumoniæ. *Et endemia.* Notum quippe eſt frequentem admodum eſſe peripneumoniæ morbum, & plures, in Weſtphalia, Pomerania, Svecia, Dania & Ruſſia interficere. Id quod vero tam propter ſolennem his in regionibus victum durum & craſſum, quam propter aerem frigidiorem & aſperiorem, ſeptemtrionalibus locis proprium, accidere arbitror.

§. X.

Criſes ſervat. Ego quidem vix in ulla febre tam accurate obſervavi criſes, quam in pneumonica, pleuritica ſcilicet & peripneumonica. Nam in juvenibus, & qui paulo vegetioris naturę, circa quartum plerumque diem ſputum prodit cruentum, & ſeptimo die morbus ſponte ſua per ſudorem largum ſolvitur. In phlegmaticis & ſegnioribus, nec non ubi vitium pulmonibus inſidet altius, undecimo, vel etiam decimo quarto die, morbi fit ſolutio, partim ſcreatu, partim ſudore, pulſu facto molliori, accedente ſomno placido & virium incremento. In imperfecta autem criſi criticis diebus etiam apparet ſudor, ſed non ſufficiens, ideoque nec ægrum levat, nec morbum ſolvit. Et ubi ſymptomata durant ad 21. diem, metus eſt abſceſſus in pectore periculoſi. Bonum igitur indicium, quando expectoratio ex imo pulmonum ſuccedit bene, evehens materiam viſcidam, quarto die cruentam, dein flavedine tinctam, interdum etiam purulentam. Et quo expeditior ſcreatus, eo major ſanitatis ſpes, quo impeditior, eo minor. Laborandum modo, quando morbus expectoratione materiæ copioſæ virulentæ terminatur, ne in fine phthiſis, vel hectica accedat. Nunquam autem tuta crebra alvi fluxio, ſuſpecta etiam urina ſine ſedimento, & minus quoque fauſti ominis ſudor largus, extra dies criticos. Quando tamen undecimo, vel duodecimo die alvi dejectio non nimis copioſa accidit, non adeo pertimeſcenda, ſed purulenta materia quandoque ſimul ejicitur. Quando etiam circa diem quartum naturæ beneficio narium prodit ſtillicidium, id non ſine notabili contingit euphoria.

§. XI.

Nulla ex inflammationibus tam facile recidivat, ac febris pneumonica, *Recidivæ frequentes.* præſertim quæ paullo profundior fuit cum quodam abſceſſu. Mihi nota ſunt exempla, ubi quidam vix convaleſcentes, inordinata diæta, potu inprimis copioſo vini meracioris, in eundem morbum, elapſo vix menſe relapſi, lethali plerumque eventu. Quin novi inflammationem hanc, bis, ter, quater & pluries anno, eodem in loco, ubi primum conſtiterat, recrudiuſſe. Ut adeo, qui ſemel hoc affectu tentati, ejuſdem repetitum inſultum exacta vitæ victuſque ratione, ſemper opus habeant arcere cum cura.

§. XII.

Qui autem inflammatione pulmonum moriuntur, ſuffocatione pereunt, *Mortis cauſa.* quia materiam in veſiculis aereis & ductibus bronchialibus hærentem tuſſi amplius ejicere nequeunt. In ſectio-

ctione pulmones inveniuntur inflati, duri, inſtar hepatis, & ob vaſa ſanguine craſſo tenaci farcta, aquæ injecti fundum petunt. Vidi etiam pulmones abſceſſibus parvis & tuberculis duris obſeſſos, cum inflammata & ſphacelata pleura, pulmonum ſubſtantiæ adhærente. Neque minus nota mihi ſunt exempla, ubi polypoſæ concretiones, in vena pulmonali, item arteria magna repertæ, obicem poſuerunt liberiori ſanguinis per pulmones curſui, & inflammationem, ob ſanguinem copioſius, quam debebat, eo delatum, induxerunt.

CURATIO.

§. I.

Indicationes curatoriæ. Quia igitur ſanguis ſubſiſtens & æqualem circulum intercipiens unica proxima hujus morbi cauſa, palmarium utique in ſanando eſt momentum, ut is expediatur iterum atque diſcutiatur. Ad quod perficiendum, hæ ſubordinatæ faciunt indicationes: 1.) quando ulterior ſanguinis ſtaſis atque ſtagnatio impeditur; 2.) quando lentor in ſanguine pleuriticorum obvius diluitur & colliquatur; 3.) quando pars affecta, per ſpaſmum, dolorem & copioſum affluxum rigida mollitur & laxatur, quo impactus cruor ab appulſo ſanguine arterioſo eluatur ac in motum rurſus cieatur; 4.) quando excretio materiæ viſcidæ, ſanguinolentæ ac purulentæ, in bronchiis pulmonum hærentis, per ſcreatum facilitatur, ſimulque abſceſſus & empyematis generatio præſcinditur.

§. II.

Sanguis mittendus. Ad præcavendum inflammationis incrementum, nihil utilius eſt ſanguinis miſſione, quæ quo citius adminiſtratur, eo plus auxilii præſtat. Secetur vero vena in brachio, & quidem illius lateris, quod affectum eſt: mittatur etiam liberalius, ſi plethora eminens & cum impetu exſilit ſanguis. Quin ubi ſerum admodum tenax & glutinoſum emiſſo ſanguini innatat, & reſpiratio poſt ſectionem adhuc valde difficilis urget, confidenter iterato ſubtractio adminiſtranda, præſertim ſi paullo profundioris ſtaſeos inflammatoriæ ſuſpicio.

§. III.

Ex internis quam maxime proficua, quæ ſanguinem, ſerum ac humores tenues reddunt ac fluxiles, craſſos vero ac ſpiſſos colliquant, blandamq; ſimul movent diaphoreſin. *Diluentia proſunt & diſcutientia.* Quod ut obtineatur, conducunt hæc. Infuſum theiforme, ex herbæ veronicæ, chærefolii, ſalviæ ana manipulis duobus, radicis liquiritiæ uncia, ſeminis fęniculi drachmis tribus, de quo frequentius patellæ quatuor vel quinque ſorbillandæ. Dein mixtura diſcutiens & diaphoretica, hunc in modum: recipe aquæ cardui benedicti, ſcabioſæ, florum ſambuci, acaciæ ana uncias duas, theriacalis unciam ſemis, aceti deſtillati unciam, lapidum cancrorum drachmam, antimonii diaphoretici ſcrupulos duos, ſyrupi papaveris rhęados, vel ſyrupi croci, ex ſacchari diſſoluti uncia & extracti croci granis octo parandi, drachmas duas. De qua dua vel tria cochlearia, bihorio quovis, alternatim danda cum pulvere hoc: recipe antimonii diaphoretici, ſive ceruſſæ antimonii, lapidum cancrorum, mandibularum lucii piſcis, dentis hippopotami, ſolutionis oculorum cancri ana drachmam, nitri puri drachmas duas, cinnabaris ſcrupulum. M. f. pulvis ad drachmæ dimidię pondus pro doſi exhibendus. Quando etiam natura paullo ſegnior & pleuritis epidemia mali moris, pulveri huic adjicienda camphora, quę potenter reſiſtit inflammationibus, &, ne latius ſerpant, impedit. Tenendum tamen, dimidium granum pro doſi ſufficere, & deſuper bibendam eſſe emulſionem ex ſeminibus quatuor frigidis majoribus, cardui Mariæ & nucleis pineanum, cum decocto hordei & cornu cervi paratam.

§. IV.

Spaſmus laxandus & ſputū ſecundādum. Dolores acutos mulcet & rigidas fibras optime remittit, veſica calida

dolenti parti tantum non perpetuo admota, plena decocto emollientium ſpecierum, uti florum ſambuci, meliloti, verbaſci, chamomillæ, malvæ, liliorum alborum, ſeminum quatuor carminativorum, croci, ex lacte. Recte enim jam *Aretæus lib.* 1. in curatione pleuritidis præcipit, ut lateri dolenti applicetur veſica calente oleo repleta, modo fotus levis ſit, ne pondere dolorem efficiat. Et certe hoc topico mirifice levantur dolores, reſpiratio facilitatur, ſimulque materia ad expectorationem præparatur. Ipſam tandem expectorationem egregie promovet linctus ex olei amygdalarum dulcium uncia dimidia, ſpermatis ceti drachmis duabus, croci granis decem, ſyrupi violarum, ſacchari canthi ana uncia una cum dimidia. De quo crebrius quicquam deglutiendum, vel cum decocto avenæ excorticatæ, aut ſero lactis dulci aſſumendum.

Cautelæ & Obſervationes Clinicæ.

§. I.

Cautelæ circa venæ ſectionem.

Potiſſimum curationis momentum ſitum eſt in ſanguinis miſſione, de qua perite *Aretæus lib.* 2. *pag.* 180. monet: *nullæ moræ atque dilationis in pleuriticis, quin protinus valenti remedio ſuccurramus, datur occaſio, quo primo præcipue die vena ſecanda eſt cubiti, & quum mediocriter effluxerit, recreandus homo, interjecto temporis ſpacio, iterum detrahi poteſt, ſi bene habeat, ſin minus, poſtridie.* Hæc quippe non tantum in juvenili ætate utiliſſima, ſed & ſenili, quia hæc plus ſanguine abundat, quam alia, magiſque craſſum ac tenacem in venis alit, qui inflammationes facit profundiores ægre diſcutiendas, eaque propter hac in ætate etiam, ſi vires patiuntur, venæ ſectio poteſt repeti. Inprimis curandum, ut pro viribus & quantitate ſanguinis, nec nimium, nec parcius extrahatur. Quod ſi enim juſto plus emittitur, non modo expectoratio inhibetur, ſed & ſtaſis ſanguinis diſſolvenda obfirmatur magis, vel plane in ſphacelum tranſit. Si autem minus, quam par eſt, evocatur, parum juvat, ſanguis nacto ſpatio, impetuoſius affluit, & ſtagnatio cum inflammatione increſcit.

§. II.

Alvi vacuationē.

Deinceps curandum quam maxime in his pneumonicis febribus, ut alvus aperta & inteſtina a ſpaſmis libera maneant. Suadet id jam *Trallianus l.c.* nec non *Hippocrates lib.* 3. *de morb.* §. 17. *alvum*, inquiens, *in primis quatuor aut quinque diebus ſubducere oportet, & hoc paullo amplius, quo & febres obtuſiores ſint & dolores leviores.* Nos quidem commendamus hunc in finem clyſteres emollientes & paregoricos, domeſticos cum oleo amygdalarum dulcium, quibus & alvus reſeratur, & ſtrictura inteſtinorum ſpaſtica laxatur. Recte etiam *Aretæus l.c.* præcipit: *medelam inferioribus partibus adhibendam negligere non oportet, viris quidem in anum, oleum rutaceum, mulieribus in uterum, infundendum eſt.* Quod experimentum etiam locum habere poteſt, ſi inteſtina craſſa ſpaſmis conſtricta, vel ſpaſmodica uterina paſſio mulieres detinet.

§. III.

Potum.

Trallianus lib. 4. *pag.* 269. majorem in modum in ejuſmodi inflammatoriis affectibus commendat, & quidem merito, potus aquoſo-mulſos. Commendat quoque & laudat cremorem ptiſanæ, bene decoctum, largiter ſumtum, cum amygdalis incoctum: *neque deſinas*, ait, *tepidam adhibere, dum cibus & aliæ potiones exhibentur*, & addit, *nullum aliud auxilium pleuriticis ita accommodatum invenient, etiam ſi febris adfuerit vehemens.* Ptiſanam ſuam ſemper etiam laudat *Hippocrates.* Et certe humida tepide ſumta, omnibus præferenda eſſe, expertus ſcribo. Ad humores vero diluendos, nil utilius decocto avenaceo,

naceo,

naceo, vel hordeaceo, addita decenti quantitate mellis Pruſſici, nec non ſero lactis dulci. Et quo plus humidi, præſertim ſi corpus valde ſudat, aſſumitur, eo ſalubrius eſt.

§. IV.

Regimē & valida evacuantia. Uti in omni febre inflammatoria, ſic maxime pneumonica, abſtinendum a regimine nimis calido, quoad lectum & conclave, potu etiam nimis calido. Cavendum vero etiam viciſſim a refrigeratione & potu frigido. In medicatione exulent omnia fortiter urinam, ſudorem, necnon alvum moventia, ne lymphatici tenues humores, quorum beneficio ſtaſis diſſolvenda, alliorſum trahantur. Nam de alvina excretione perite jam monet *Hippocrates lib. 3. de morb. multus humor ſi infra ſecedit a quinta die mortem inducit. Etenim ſupernæ partes reſecantur & ſputi purgatio ſurſum non prodit. Oportet igitur, & infernam alvum neque valde ſuppreſſam eſſe, ut ne febres ſint acutę, neque valde egerere, quo ſaliva ſurſum educi queat, & æger viribus valeat.* Quando tamen alvus bis, vel etiam quater ſua ſponte fertur, minime id eſt prohibendum.

§. V.

Anodyna. Ad dolores acutos ſopiendos commendantur plerumque anodyna & opiata. Sed cavendum ab iis eſt, præſertim in ſenili ætate, ubi humorum ſpiſſitudo & inflammatio profundior. *Fugito*, ſerio monet *Trallianus l. c. diacodium & philonium. Nam maxima pericula inducunt, cum humores eductioni contumaces reddunt, & vires proſternunt redduntque emortuas.* Ubi vero impenſior dolorum atrocia in ætate juvenili, ultra papaveracea, emulſionem nempe cum ſemine papaveris ejuſdemque ſyrupo, vel diaſcordium *Fracaſtorii*, non facile aſcendendum; ita tamen, ut ſemper ipſis admiſceantur nitroſa & diaphoretica. Externe autem ad mulcendos dolores ipſamque diſcuſſionem ſecundandam, præter ſuperius commendata, utilis eſt fotus cum pinguedine caponis calefacta, in cujus uncia, dimidia camphoræ drachma ſoluta.

§. VI.

Expectorantia. Expectorantia & dulcia non nimis cito propinari debent, primis ſcilicet diebus, ſed tunc demum, quando materia cocta, viſcida, mobilis eſt & ad excretionem apta; aliàs major ad pulmones proritatur affluxus. Nonnulli etiam ſperma ceti in copia aſſumtum ad ſanguinem diſſolvendum commendant. Ego vero ob nauſeam, quam parit, plus illud nocuiſſe, quam profuiſſe, obſervavi. Neque etiam hoc tanta diſſolutoria facultate pollet, quam acetum cum cancrorum lapidibus.

§. VII.

Morbo declinante tenenda. Quando die critico, uti ſæpius, niſi turbas faciat medicus, incidit, inflammatio per copioſum ſudorem ſolvitur, quem liberior reſpiratio, corporis quies & virium incrementum ſubſequitur, diaphoreticis & diluentibus aliquamdiu adhuc inſiſtendum, ſed non tam crebro. Exacta quoque victus habenda ratio, ne plus, quam par eſt, & ventriculus debilis ſubigere poteſt, aſſumatur. Quo morbi reliquiæ penitus conſumantur, & recidiva arceatur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Peripneumonia omiſſa V.S. lethalis. Juvenis accedens ad annum vigeſimum ſextum, ſanguineo-cholericus, habitus corporis ſtrictioris, ante duos annos ſingulis fere menſibus ſibi applicari curavit cucurbitulas cum ſcarificatione, poſtea ſimul & ſemel per annum id intermiſit. Aliquandiu nullo notabili incommodo circa pectus fuit affectus, ſed Februario menſe, hyeme tepida, corripitur primum horrore & rigore, corporiſque laſſitudine, quibus mox acceſſit dolor in pectore, ſpirandi anguſtia, cum proſtratione appetitus, virium, calore præternaturali,

rali, pulſu celeri, duro & inequali, ſomnoque inquieto. Adhibita remedia varia interna pneumonica, omiſſa tamen venæſectione, incaſſum. Adaucta enim in pectore anguſtia cum metu ſuffocationis, expectoratio fuit difficillima, febris facta intenſior, facies rubicunda, oculi feroces, & aſſidua vigilia circa diem ſeptimum delirii præbuerunt indicium, quod etiam eodem adhuc die accidit, cum ipſa morte. Aperto poſt mortem thoracis cavo, in conſpectum venerunt pulmones mirum inflati, diſtenti & tactu duri. Replerunt hi omnem fere cavitatem, & firmiſſime præterea erant adnati diaphragmati, coſtis & dorſi vertebris, in utroque latere, ut difficillime cultri acie potuerint ſeparari. Exemti apparuerunt admodum duri inſtar carnis, veſiculæ quaſi carnea craſſa rubicunda ſubſtantia erant infarctæ, & quum diſcinderentur, pauca quantitas ichoris putridi ſanguinei effluxit, præſente pure nullo. Lanci impoſiti gravitatem quinque ponderum exhibuerunt & aquæ injecti ſemper ad ima deſcenderunt. Ipſa in aſpera arteria ſpumoſa & tenax materia reperta. Arteria & vena polypoſis concretionibus, quæ ex corde & auriculis, quarum columnis, & fibris firmiter erant connexæ, exemtę, plus quam duarum unciarum pondus habuerunt. Cordis ventriculi craſſo & nigricante cruore penitus erant conferti, & in pericardio ſex minimum cochlearia aquæ, inſtar carnis loturæ, fluctuarunt.

Epicriſis.

Patet hac ex ſectione, in peripneumonia non ſemper adeſſe pus & materiam, ſed potius craſſam ſanguinis ſubſtantiam firmiſſime poris & tubulis pulmonum impingi, & ita tumorem durum, qui omnium ſymptomatum ſuccedentium cauſa eſt, effici. Innoteſcit deinceps hoc caſu, omiſſam conſuetam ſanguinis ſubtractionem, in corpore plethorico ſanguineo-cholerico, graviſſimæ tali ſanguineæ inflammationi anſam præbere poſſe & occaſionem. Porro admodum probabile, polypoſam ſubſtantiam ex craſſiori ſanguinis parte concretam, & in pulmonalibus vaſis hærentem, multum ad generationem hujus affectus contuliſſe. Teſtatur enim *Malpighius de polyp.* peripneumoniam ſæpenumero induci a polypoſis concretionibus in pulmonum vaſis hærentibus. Non immerito quidem mirandum, cur, poſito hoc ſanguinis progreſſui obice, non perpetua ante peripneumoniæ invaſionem difficilis fuerit reſpiratio. Sed vaſa, quibus polypi inhærent, ordinario magis ampliantur, ut ſanguis nihilominus præterlabi queat. Quamdiu igitur ſanguis placide circumagitur, nec quantitate nimis redundat, liber manet ejuſdem per hos etiam tubos tranſitus, nullumque ſubſequitur incommodum, ut viderim, polypos ad ulnæ uſque longitudinem per arteriæ aortæ, item venæ cavæ truncum ſuperiorem & inferiorem fuiſſe elongatos, ſine ullo ſanitatis detrimento atque periculo. Verum ſi ſanguinis copia accreſcit nimium, tumultuarius violentus in ipſo motus exſurgit, præſertim ſi ab externis conſtrictis impetuoſe ad interna urgetur, congeſtus circa cor & pulmones cruor, maximeque in tubis, quibus inhæret polypoſa maſſa, ſtagnans & accumulatus, inflammatorios tumores, præſertim in viſcere ſanguineo, facillime excitare poteſt. Tum vero quam maxime neceſſaria ſanguinis miſſio tempeſtiva, quo ſanguini iterum paretur circuitus, quæ noſtro in ægro peſſimo conſilio omiſſa.

OBSERVATIO II.

Pleuritis ſpuria V. S. ſanata.

Quum ſynochæ & catarrhales febres ſub finem elapſi anni milites noſtros præſidiarios epidemica prorſus ratione infeſtarent, Januario menſe etiam plures, præſertim ex iis, qui contagium vitaturi in circumjectas civitates, ſub frigido valde & humido

aere

aere hinc diſceſſerunt, corripuit ſpuria pleuritis. Ex his triginta commiſſi ſunt curæ medici, amici & auditoris olim mei, qui febre laborarunt valde gravi, cum acuto dolore lateris alterutrius in thorace, tuſſi ſicca, ſed intolerandum dolorem concitante & ſomni defectu. Omnibus is ſtatim ſanguinem mittere juſſit in brachio, qui in pluribus cuticula glutinoſa obductus comparuit. Potui liberaliter dare præcepit decoctum avenaceum tenue, cui incocta ſalvia. Temperatum in omnibus injunxit regimen, & præterea nil niſi pulveres, ex nitro, antimonio diaphoretico, lapidibuſque cancrorum, admixto nonnunquam aceto vini & aliquot unciis aquæ cardui benedicti, dedit. Et exterius lateri dolenti calida tantum lintea admota. Sic morbus ſolutus fuit largo ſudore, ſeptimo, vel etiam undecimo, aut decimo quarto die. Juvenibus nonnullis, & quibus non ſufficiens ſanguinis quantitas ſubtracta, ſeptimo, vel nono die, nares ſanguinem ſtillarunt cum euphoria, & pulſus per totum morbi decurſum magis fuit depreſſus, quam velox. Quos autem febris longius ad decimum uſque quartum diem detinuit, his accidit purpura rubra, quæ veſiculis aquoſis albis quaſi erat obſita in omni corporis ambitu. Nihil tamen aliud uſurpatum, quam pulvis bezoardicus cum nitro, liquor noſter anodynus mineralis, & decoctum hordei, nec non avenæ excorticatæ, tepide largiter potum. His convaluere omnes, mortuus nullus, excepto unico, qui pleuritide cum petechiali febre fuerat affectus.

Epicriſis.

Facile in pleuritidem ſpuriam incidit, qui veſtibus non ſatis munitus, in aere frigido & humido, autumno, vel hyeme, diu verſatur. Nam ego nullum morbum & inflammatoriam febrem, tam promte ab aeris intemperie, inæqualitate & mutatione generari, obſervavi, quam quæ in thorace conſiſtit. Notavi quoque, æſtate valde ſicca & calida ſi admodum frigidus & ſeptentrionalis ventus ſubito excipit, non tantum deſtillationes catarrhoſas, ſed & rheumatiſmos & pleuritides cum ſputo cruento vehementeſque lateris dolores fuiſſe frequentes. Nam aer quam maxime & proxime, propter continuam inſpirationem, afficit pulmonum viſcus intus, & exterius quoque thoraci & coſtis, quæ tenuioribus muſculis, membranis nerveis & vaſculis ſeptæ ſunt, allabitur, eaque propter quam facile ſpaſticas criſpaturas inferre & liberum humorum circuitum ſiſtere poteſt. Recte autem medicus ſpuria hac pleuritide laborantibus omnibus ſecari juſſit venam, ob craſſum & copioſum, qui hyeme gignitur, ſanguinem, quum aliàs non ſemper in ſpuria, ſi corpus magis ſeroſum, ſanguinis miſſio ſit neceſſaria. Neque etiam in pleuritide notha externe ita accommoda ſunt unguenta & linimenta oleoſa, vel etiam humida, eo quod perſpirationem, qua ſtagnans humor diſcutiendus & difflandus, impediunt. Præſtat tantum partem affectam in temperato & æquabili calore, ſub levi calefacto lectulo, ſervare, in primis quum nec omnis cutis, eodem modo ac in arthritide & eryſipelate, ferre poſſit topica. Demum quoque notandum, purpuram rubram veſicularem non eſſe confundendam cum alba miliari. Illa enim longe benignioris eſt naturæ, & a ſero non tam putreſcente & vappido, ſed potius acri ſcorbutico ortum ducit, & ob id, ſi modeſte & perite a medico excipitur, non tanti eſt periculi.

OBSERVATIO III.

Pleuritis vera purgantis uſu corrupta.

Juvenis literarum ſtudioſus, viginti circiter annorum, ſpongioſus habitu & ſanguine plenus, in prima ætate ob id crebrius narium ſtillicidium expertus, liberatus vix ante aliquot menſes a quartana, qua cum per unum & dimidium annum fuerat conflictatus,

Mar-

Martio menſe, poſt multos in victu errores, potum vini minus boni & corporis refrigerationem, incidit in pleuritidem veram, ſymptomatibus ſtipatam conſuetis. Datum in principio purgans, quod aliquot ſedes movit, non ſine ſubſequente imbecillitate. Secta etiam in cubito vena, e qua exiit ſanguis valde ſpiſſus, niger, obductus materia tenaci glutinoſa. Nihilominus tam impenſa fuit ſpirandi anguſtia, ut propter ſuffocationis metum, nec ſupinus, nec in dextro latere cubare poſſet, ſed erectus ſemper ſedere neceſſum haberet. Pulſus ſimul erat admodum durus parvus & celer, vigilia continua, perpetua tuſſis, & ſputum quodammodo cruentum, cum exquiſito pungitivo dolore rejiciebat. Quinto morbi die vocor ego, & ſtatim lateri dolenti admovere juſſi veſicam ſpeciebus emollientibus ex lacte coctis plenam. Interius dedi pulverem hunc: recipe lapidum cancrorum, mandibularum lucii piſcis præparatarum, antimonii diaphoretici ana drachmam, ſolutionis oculorum cancri, nitri puri ana drachmam ſemis, cinnabaris antimonii grana 15. M. f. pulvis, de quo ternis ſingulis horis dimidia drachma oblata, interpoſito potu infuſi theiformis. Ter etiam vel quater quotidie porrigere juſſi hanc mixturam: recipe aquæ chærefolii, florum ſambuci, cardui benedicti ana uncias duas, aceti deſtillati drachmas ſex, lapidum cancrorum drachmam, mandibularum lucii piſcis, antimonii diaphoretici, ana drachmam dimidiam, ſyrupi jujubini drachmas tres. M. Cereviſiæ & frigidum potum interdixi omnem, ſed liberaliter præbere juſſi infuſum herbæ veronicæ, florum ſambuci, radicis liquiritiæ & ſeminis fœniculi, ex aqua. Septimo die ſupervenit hæmorrhagia narium, ſequutus quoque per univerſum corpus ſudor, & morbus ex voto ſolutus. Sanus etiam hinc diſceſſit juvenis, ſed audivi, eundem poſtea fere quotannis eodem malo fuiſſe affectum, ac trigeſimo ætatis anno phthiſi tandem extinctum.

Epicriſis.

Juvenes ſanguinei, qui hæmorrhagiis narium, vel hæmorrhoidum præmaturo fluxui in juventute obnoxii, a thoracis perfrigeratione facile incidunt in pleuritidem ſanguineam. In his vero omne præſidium in ſanguinis miſſione tempeſtiva. Quæ ſi negligitur, vel non conveniens quantitas emittitur, maxima ſpirandi ingruit difficultas. Quod ubi accidit, ſanguinis e naribus ſtillicidium ſponte obortum egregio eſt levamini. Quam ſalutarem criſin etiam in binis pleuriticis gravidis vidi, quæ ſemel tantum, non vero bis, aut ter, ut in graviditate neceſſarium, venam ſibi pertundi curarant. Deinceps nunquam per totum pleuriticum, & peripneumonicum morbum tuta ſunt, quæ alvum ad dejectiones ſolicitant, ſed clyſteres mox in morbi principio ejuſdemque progreſſu, in fine autem laxantia pectori amica poſſunt admitti. Quæ autem ego adhibui auxilia, a me incomparabili cum fructu ſemper fere ſunt uſurpata, in primis quum medicinam facerem ante quadraginta annos in Weſtphalia, ubi endemiæ pneumonicæ febres. In primis habeo, quod laudem crebriorem & largiorem potum infuſi theiformis ſuperius deſcripti, ſive decocti avenacei cum ſaccharo & nitro conditi. Neque reticendum, me ſæpius circa dies criticos pulveribus diaphoretico-nitroſis unum aut alterum camphoræ granum adjunxiſſe, eodemque effeciſſe, ut morbus ſolveretur ſudore, & ſubſequeretur expectoratio. Demum nulla inflammatio tam facile & crebro redit, quam pleuritica & peripneumonica, nec non ipſa pleuritis ſpuria, certis præſertim temporibus. Hæc enim rheumatiſmi eſt genus, quod ad aeris vitia facile incidit. Et ubi ſemel vel iterum pars quædam per ipſum morbum debilitata, & priſtino robore pri-

privata, ſtructura quoque viarum & canaliculorum vitiata, accedentibus aliis cauſis, æquabilem & naturalem ſanguinis motum turbantibus, perquam facile præternaturales humorum ſtagnationes in minimis vaſculis accidere poſſunt.

OBSERVATIO IV.

Peripneumonia ex colica lethalis.

Illuſtriſſimus Conſiliarius, robuſtus & habitior, bene appetens & duro victui a longo tempore aſſuetus, interdum cum euphoria hæmorrhoidalem fluxum paſſus, menſe Januario, cœlo algidiſſimo, ex abdominis refrigeratione & eſu leguminoſorum, colicam incurrit, per diem & noctem graviter affligentem. Quum vero medicus alvum clauſam clyſtere non molliret, ſed potionem carminativam cum calidioribus eſſentiis propinaret, tertio die acceſſit ingens reſpirationis anguſtia, cum febre, inquietudine & tenſivo ac pungente dolore, a pectore ad dorſum uſque excurrente. Secabatur igitur vena in brachio, ac non ita multo poſt decoctum mannatum cum aliquot tartari emetici granis porrigebatur. Inde quidem & inteſtina & ſtomachus depleta largiter, ſed anxietas & ſpirandi difficultas facta major. Exhibitæ poſtea mixturæ pectorales reſolventes, ſexto die iterum vena pertuſa, & ſeptimo denuo datum infuſum mannatum. Omnia autem incaſſum, ut potius morbus inde ingraveſceret. Exterius tum admotæ thoraci ſpecies carminativæ & pectorales cum aqua calcis vivæ in cataplaſmatis formam coctæ, pariter fruſtra. Tandem potandas ſuaſit medicus Tonnſteinenſes acidulas, quas æger avide per biduum frigide ingeſſit, donec undecimo morbi die, ſuffocatione, & ſyncope ſuperveniente, periret.

Epicriſis.

Sæpius obſervavi, ex ſolo dolore colico præcedente, qui clyſteribus & aliis congruis facile ſolvi potuiſſet, ortam fuiſſe peripneumoniam, in robuſtis & craſſo ſanguine plenis, præſertim ſenibus. Ob diſtenta enim a flatibus inteſtina, ſanguis ad cordis & pulmonum vaſa validius urgetur, ibique collectus & denſatus, ægerrimam facit ſpirationem cum pectoris anguſtia. Nam quod dolor eſt in partibus nervoſis, id anxietas in corde & pulmonum vaſis, a ſanguine nimium diſtentis. Fruſtranea autem fuit evacuatio per ſuperiora & inferiora, quippe quæ ſubtraxit humidum ſanguinis, genuinam morbi medicinam, coarctatione etiam abdominis ſub vomitu magis ſurſum ad pectus ſanguis eſt coactus & ſpiratio difficilior reddita. Potus quoque acidularum frigidus in morbi vigore caruit ratione omni, ac propter frigus non potuit non noxam inferre gravem. Fuit autem hic morbi artifex, qui ſingulari methodo febres petechiales curandi in *Actis Berolinenſibus* inclaruit.

OBSERVATIO V.

Empyema ex pleuropneumonia curata.

Vir ſanguineus, facie floridus, corpore obeſus & ſpongioſus, poſt aliquot dierum epulas, vino & cibis ſaginatus, noctu & interdiu, Martio menſe, Berolino Mindam Weſtphalorum iter facit. Peracto hoc, poſt aliquot dies nanciſcitur pleuro-pneumoniam, febre ſtipatam intenſa. Ego vocatus venæ ſectione repetita & pulveribus antipleuriticis, nitroſis & cinnabarinis, nec non potu infuſi theiformis, a periculoſis liberavi ipſum ſymptomatibus. Remanſit autem tuſſis quædam cum lenta febre, virium languore corporiſque marcore, reſpiratione tamen non adeo difficili. Hinc uſurpata auxilia varia diætetica & pharmaceutica, ſed nihil per octo hebdomades iiſdem profectum, & tuſſis potius cum dolore pectoris gravativo increvit, parum autem rejecit, & veſperi lenta quædam gliſcere viſa febricula. Tandem ex improviſo ſimul & ſemel

mel, intra tres, vel quatuor horas, ultra menſuram materiæ purulentæ cum impetu quaſi ex ore rejecta, reſpiratio illico facta liberior, & febrilis calor remiſit. Duravit poſtea hæc puris exſpuitio per menſem, minori tamen copia, ac æger interea bene appetiit atque dormivit, ſucceſſive etiam per Dei gratiam ſanitati redditus, ſolo lactis cum ſaccharo roſaceo cocti potu calido, quotidie ad unam cum dimidia menſuram, interpoſito uſu balſami pectoralis, ex floribus ſulphuris, oleo amygdalarum dulcium, ſpermate ceti, terebinthina Veneta, croco & oleo aniſi, nec non pulveris pectoralis, ex lapidibus cancrorum, ſpermate ceti, ſaccharo, myrrha, radice liquiritiæ in pulverem redacta & bolo Armena.

Epicriſis.

Abſceſſum pleuritidem & peripneumoniam non ſufficienter ſolutam ſequi, paſſim priſci medici tradiderunt. Confirmat id quoque experientia, & ego id præſertim obſervavi in ſanguineis, ſpongioſi & obeſi habitus hominibus. In noſtro autem memorabile, quod rupto abſceſſu, pus effluens ſimul & ſemel per os exturbatum, quod ſi in thoracis cavum delabitur, hecticam facile inducit lethalem, niſi educatur paracentheſi, de qua notabile exemplum communicavimus, *in diſſertatione de perpetuo ſucci nutritii ex thorace ſtillicidio*. Perſanari tamen poſſe talem in thorace abſceſſum & amplam in pulmonibus cavitatem, monſtrat hæc hiſtoria. Non vero prætereundum ægrum hunc poſtea ſæpius de dolore quodam acuto in latere affecto fuiſſe conqueſtum, poſt paullo fortiorem corporis motum equitationem, largum vini potum, ac nimium acidorum uſum.

OBSERVATIO VI.

Peripneumonia gravis sudore soluta.

Juvenis generoſus, viginti annorum, ſanguineo-phlegmaticus, narium hæmorrhagiis & largis & crebris ab ineunte ætate obnoxius, & ante biennium gravem acutum pectoris morbum paſſus, Februario menſe, poſtquam corpus ſaltando vehementius exagitaſſet, & mox poſtea in prandio cereviſiam frigidam bibiſſet, & legumina cum ſalita carne avidius ingeſſiſſet, obſcurum quendam in ſcrobiculo cordis ſenſit dolorem, ſed magnam cephalalgiam, cum pulſu celeri, contracto, ſub alvo adſtricta. Datus veſperi pulvis temperans, noctem autem duxit inſomnem, & mane ſpiratio fuit laborioſa, cum pectoris angore & dolore in ſiniſtro latere, paullo ſupra coſtas ſpurias. Hinc mane vena in brachio pertuſa, ſanguis evocatus niger, cuticulam glutinoſam in ſuperficie gerens, data quoque mixtura diſcutiens atque reſolvens paſſim deſcripta. Subtracto ſanguine, melius primum habere viſus & dolor capitis diſceſſit, poſtero tamen die & dolor lateris & pectoris angor rediit, quin magis adhuc increvit, cum virium debilitate, ſomno inquieto, appetitus proſtratione, ut æger ſpē vitæ abjiceret ipſe. Ad dolorē igitur mulcendum impoſita veſica decocto ex ſpeciebus emollientibus cum lacte plena, alvus quoque ſtricta clyſtere emolliente domeſtico mollita, flatus multos multaque craſſa ſtercora dimiſit, ægro inde aliquod levamen percipiente, in primis quum ſubinde ex infuſo theiformi ſorbillaret, & ſputum rejiceret craſſum fuſci coloris. Septimo autem die iterum pejus habuit, corpus jectigavit, ſpiritus factus anguſtior & reſpiratio acciſa, invaleſcente ſimul febrili calore & accedente mentis turbatione, in primis quando oculos claudebat. Interpoſiti hinc mixturæ pulveres nitroſi cum camphora, quibus pectoris quandam ſenſit liberationem, & tantiſper appetente nono die ſudavit, ſputo ſemper ſuccedente fuſco, jam etiam quadantenus flavo. Poſt nonum diem acceſſit levior quidam alvi fluxus, ut quotidie ter vel quater dejiceret, primum

craſſa fœtida, poſtea mucoſa & uti dicebant purulenta. Parum tamen levaminis inde ſenſit, ſed debilior potius factus; donec undecimo morbi die ex improviſo ſubito largiſſimus per univerſum corpus prodiret ſudor, & per bihorium manaret, tam ſalutari eventu, ut æger poſt illum ſomno obrueretur alto, expergefactus virium incrementum & reſpirationem liberiorem perciperet, ac poſtea, ſputo & alvi fluxu cum leni madore per aliquot adhuc dies perſiſtente, ſenſim cum ſanitate in gratiam rediret.

Epicriſis.

Sic juvenem hunc generoſum in ædibus meis commorantem ante annum curavi. Id autem ex caſu hoc in practicum uſum convertere licet: quod origo peripneumonici mali etiam eſſe poſſit ex primis viis, ſi ſtomachus flatibus & ſpaſmis detinetur, qui ſanguinem nimia copia, ad partes ſuperiores, in primis thoracem, urgent. Tum quidem, ſi candide æger delictum confitetur, occaſio datur cito præſcindendi gravem futurum morbum, ſi commodis evacuantibus, lenioribus emeticis, laxantibus, aut clyſteribus, primæ viæ a ſordibus depleantur. Et hoc in caſu ratione non deſtituuntur practici nonnulli, uti *Rulandus* atque *Hartmannus*, qui in principio inflammationis pulmonum dare præcipiunt vomitorium, quod, ſi hæc cauſa non ſubeſt, aliàs nocentiſſimum. Porro hac etiam ex hiſtoria apparet, non fidendum eſſe iſtis excretionibus, quæ in acutis pulmonum morbis fiunt per alvum. Sed genuinę & ſaluberrimæ criſes ſuccedunt per ſudorem largum.

CAPUT VII.

De Febre Hepatica, ſive Hepatitide.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Quo frequentior quam modo expoſuimus pulmonum inflammatio; eo rarior hepatis inflammatio vera. Quod & cur hoc fiat, primus ego ante aliquot annos multis & validis rationibus adſtruxi peculiari *diſſertatione, de hepatis inflammatione vera rariſſima, ſpuria frequentiſſima*. Potiora huc redeunt. Inflammatoriæ febres accidunt quam maxime nervoſis & ſenſu acuto præditis partibus, in quibus ille in incongruis tubulis ſubſiſtens ſanguis, dolorem movet ac ſpaſmum, qui poſtea univerſum nervoſarum partium ſyſtema in conſenſum pertrahit, exagitat, ſicque febrem accendit. Sanguinea autem minus exquiſiti ſenſus viſcera, non tam ęgre ferunt ſanguinis ſtagnationem, ſed cedunt impetuoſius affluenti, nec dolor ſupervenit, nec ſpaſmus, atque adeo neque etiam febris. Quia igitur hæc inter eminet in primis hepar, quod ex paucis arteriis, ſed maximam partem venis, portæ & hepaticæ propaginibus coagmentatur, & propter tunicarum nervoſarum abſentiam, in magnam molem poteſt expandi ſine acuto dolore, hinc in ipſius ſubſtantiam minus cadit inflammatio. *Hepatitis vera rariſſima.*

§. II.

Illa autem hepatis inflammatio, quam veteres fuſe deſcribunt, merito externa tantum, ſuperficialis, quaſi eryſipelacea & ſpuria hepatitis, non ſecus ac pleuritis ſpuria, cenſenda, ejuſdemque ſedes non in ipſa interna hepatis ſubſtantia, ſed potius circa convexam partem, in membranis & ligamen- *Sed frequentiſſime ſpuria, a Veteribus deſcripta.*

mentis viſcus hoc cingentibus & quibus coſtis ſpuriis ac diaphragmatis portioni adhæret, conſtituenda videtur. Sic enim *Hippocrates de intern. affect. §. II.* hepaticum deſcribit morbum: *dolor acutus in hepar incidit, & ſub ultimas coſtas, & in claviculam, & ſub mammam, & ſuffocatio fortis tenet, & aliquando lividam bilem revomit, & rigor ac febris primis diebus debilior habet, & dum attingitur hepar, dolet, & color ipſius ſublividus eſt, & cibi, quos prius comedebat æger, ſuffocant ipſum, & ingeſti urunt ac torquent ventrem, Huic conducunt, ubi dolorem habuerit, tum alia, tum tepefactoria eadem apposita, quæ etiam pleuritidi proſunt.* *Celſus lib.* 14. *cap.* 7. hæc acuti jecinoris morbi ſigna eſſe perhibet: *dextra parte ſub præcordiis dolor vehemens eſt, idemque ad latus dextrum & ad jugulum humerumque partis ejuſdem pervenit; nonnunquam manus quoque dextra torpet, horror validus eſt, bilis evomitur, interdum ſingultus prope ſtrangulat.* Jam quicunque hæc pathemata curatius expendet, facile perſpiciet, illum, ab *Hippocrate* delineatum morbum, non tam in ipſo hepate conſiſtere, ſed potius ad magnam & paullo profundiorem eryſipelaceam inflammationem partium externarum, thoracem & hepar inveſtientium, eſſe referendum, eo quod non modo ultimas coſtas prehendit, ſed & ad humerum, mammam & claviculam ſeſe extendit, ac dolor tactu augetur. Cum rigore quoque, febre & vomitu invadit, quę ſymptomata inflammationi partium nervoſarum ſolennia. Dolor porro externis mollientibus & fibras laxantibus remittit. Ac reſpiratio ad ſuffocationem uſque difficilis, a ſpaſmo pleuræ & peritonæi, quæ membranæ diaphragma ſuperne & inferne inveſtiunt, idque in conſenſum trahunt, haud immerito derivanda. Qui autem a *Celſo* deſcribitur morbus, non etiam in ipſo hepatis viſcere, ſed in externis ipſi adhærentibus membranoſo-nervoſis partibus conſiſtere videtur, quæ dolore & ſpaſmo affectę, nervos diaphragmatis intercoſtales, & qui ad ventriculum excurrunt, per conſenſum ſimili afficiunt. Hinc recte monet *Trallianus lib. 8 cap. 1. conſiderari oportet, num inflammatio ipſi jecori proprie acciderit, an tunicis ipſius & muſculis extrinſecus ambientibus.* Quin *Avenzoar lib. 1. theiz. tr. 13. cap. 4.* diſertis verbis ſcribit: *aliquando in panniculo hepatis fit extenſio, unde ſequitur dolor fortiſſimus, quaſi intolerabilis, & apparet patienti, quod hepar ſit, quod doleat.*

§. III.

Licet hepar quandoque corruptione afficiatur.

In corruptionem quidem ſphaceloſam, ingrato fœtore & nigrore cognoſcendam, nec non in purulentam & apoſtematicam interdum abire hepar, teſtatum faciunt obſervata in diſſectione cadaverum, notata paſſim a *Foreſto lib. 19. de hep. affect. obſ.* 10. *Coitero in obſ. anatomico-chirurg. M. N. C. Dec. 2. obſ. 2. Capivaccio li. 3. c. 23. Bartholino Cent. 4. hiſt. 18. M. N. C. Cent. 3. & 4. obſ. 144. Dec. 2. Ann. 9.* Sed tenendum omnino, non omnem ſphacelationem ſupponere inflammationem; nam illa etiam commode fieri poteſt a quiete & ſtaſi ſanguinis in ramis majoribus, & nullas omnino partes in corpore citius & frequentius ſphacelo affici aut apoſtemate, quam pulmones, hepar, lienem, uterum & omentum, obſervavi. Eadem quoque corruptio ex facili in hæc viſcera tranſire poteſt, ſi contigua pars primum eadem fuit infecta, haud ſecus ac videmus in externis artuum exiguo loco ortam ſphacelationem, ſubito latius ſerpere, & vicinam carnem, quin integrum amplum membrum, manum & pedem, corripere atque corrumpere.

§. IV.

Hepatitidis ſymptomata & cauſæ.

Eſt igitur inflammatorius ille affectus, qui partes externas hepati contiguas & confines frequentius invadit, & ut plurimum cum horrore, frigore, interdum etiam vomitu & febre incipit,

pit, ac dein dolore, inſomnia, ſpirandi difficultate, inquietudine & alvi adſtrictione ſtipatur, ac vulgo pro hepatis inflãmatione haberi ſolet, nihil aliud, quam ſpecies febris rheumaticæ, ſive rectius eryſipelaceæ, quæ fit non tam a decubitu & ſtaſi ſanguinis, quam potius ſeri viſcidi acrioris, membranas & fibrillas nerveas lancinantis. Propterea eidem quam maxime obnoxii ſunt, qui arthriticis & rheumaticis paſſionibus aliàs patent, qui potibus ſpirituoſis ac iræ indulgent, quibus ſuetæ ſanguinis evacuationes ſuppreſſæ, qui in aere frigido diu verſantur, aut plane corpus æſtuans eidem incautius committunt, nec non qui diarrhœam potu largiori ſpiritus vini cohibuerunt. Quod vero dextrum thoracis latus rheumaticis doloribus longe frequentius afficiatur ac ſiniſtrum, hanc inprimis ob cauſam fieri arbitror, quia hepar magnum & ponderoſum viſcus ibi diaphragmati coſtiſque ſpuriis connexum, quod ſub vehementiori corporis motu & reſpiratione citatiori, has partes jugi tenſione debiliores reddit, eoque facit, ut humores ibi diſcurrentes facilius ſubſiſtant, & etiam in tubulos incongruos urgeantur. Atque hæc etiam ſubeſt ratio, quod per lapſum, ictum, aut emplaſtrum calidius admotum, necnon cucurbitulas, longe facilius dolores & inflammationes inducantur in dextro latere, quam in ſiniſtro & alibi.

§. V.

Pleuritidi ſæpe complicatur.

Perquam autem notatu digna eſt obſervatio practica, quod interdum caſus occurrant, ubi partes membranaceę, ſupra & infra coſtas ſpurias, gravi dolore tenſivo, cum febre, tuſſi ſicca & anguſtia ſpirandi afficiuntur, ob irritatam graviter ab acri rheumatico confluxu, non tantum pleuram ſupra diaphragma, verum etiam peritonæi membranam infra hoc, ut adeo morbus partim pro ſpuria pleuritide, partim hepatitide haberi poſſit. Multum enim affinitatis bini hi morbi alunt, dum in utroque dolor ſæpe ad jugulum & humerum ſeſe extendit, difficultas quoque ſpirandi adeſt & tuſſis ſicca, propter conſenſum non modo diaphragmatis, cui hepar firmiter annexum eſt cum pleura & peritonæo, ſed & nervorum intercoſtalium, eo excurrentium. Sunt tamen notæ nonnullæ, quibus ambo hi affectus poſſunt diſtingui. In pleuritide quippe notha infra veras coſtas dolor pungitivus & tenſivus, cum tuſſi ſicca, febre & doloris ſub inſpiratione exacerbatione percipitur, in hepatitide autem dolor magis ſentitur circa ſpurias coſtas, qui ad cordis uſque ſcrobiculum, cum febre, præcordiorum anxietate & quandoque vomitu atque ſingultu ſeſe explicat. In hepatitide quoq; ſecus quam in pleuritide, decubitus in ſiniſtro latere ſemper eſt difficilis, quia, ut recte notat *Cælius Aurelianus li. 3. c. 4.* pondere ſuſpenſi hepatis adducuntur dextræ partes, membranoſæ ſcilicet, & propterea fiunt punctiones, ob tractam & tenſam membranam, cui jecur annexũ eſt, & quæ cum diaphragmate colligatur.

§. VI.

Differentiæ ab aliis dextri lateris affectionibus.

Neque minus hepatitis merito diſtinguenda a dolore ardenti & fixo circa ſcrobiculum cordis verſus latus dextrum, cum ſingultu & vomitu ſæpe complicato, qui fit a calculo in ductu cyſtico, aut cholodocho hærente, & propterea aliam cauſam obtinet, & aliam ſedem, prognoſin etiam aliam requirit & medicationem. Facile etiam hepatitis permutatur cum dolore tenſivo hypochondriorum, nec non qui eſt in muſculis abdominis, de quo jam monuit *Foreſtus lib. 19. ſæpe imponit tumor dextri hypochondrii Medico, tanquam ſit in jecore affectus, quum tamen ſit in muſculis abdominis.* Sed dolor ille dextri lateris, in hypochondriacis & hæmorrhoidariis admodum frequens, conſiſtit in flexura coli, ſine febre eſt, diſcedit citius, ſæpe repetit, nec ſymptomatibus febri inflammatoriæ, ſed malo hypochrondriaco ſolennibus, ſtipatur, aliam habet cauſam, medicatio-

tionem aliam. Et inflammatio muſculorum abdominis, præſertim tranſverſorum, qui arctiſſime alligati ſunt peritonæo circa hepatis confinia, ſenſibus magis eſt obvia, & tumor tactui ac viſui ſeſe offert, cutis circumjecta tenſa comparet, ut digitis attracta minime ſequatur, febris ſociata mitior, nec tuſſis, nec vomitus adeſt, plerumque etiam fit a violentia externa & contuſione, ac niſi mature congruis præſidiis ſuccurratur, confines partes afficit, inflammat, in abſceſſum, febrem lentam & hecticam tranſit.

§. VII.

Eventus bonus, Interim hæc frequens hepatitis non adeo terrere debet medicum, nec ægrotum, eo quod ſi medicatio recte inſtituitur, non multum alit periculi & raro jugulat, niſi viſcera interna labe ſint affecta. Ut plurimum enim morbus intra ſeptem, vel undecim dies, finitur largo ſudore. Natura quippe ipſo febrili motu utitur pro medicina, cujus beneficio intra certum tempus materia peccans & ſubſiſtens attenuatur, reſolvitur ac ſenſim ſenſimque diſcutitur. Hinc qui ex inflammationibus convaleſcunt, hos per febrilem motum rite ſuccedentem evadere, cenſendum eſt. Quo ſenſu merito accipiendus *Hippocratis aphor.* 52. *ſect.*7. *quibuſcunque hepar circum circa dolet, iis febris accedens ſolvit dolorem.* Quando autem ſpuria hæc hepatis inflammatio, medici, aut ægroti culpa, non tempeſtive diſcutitur, ſed diutius perſiſtit, dolor permanet, febris accedit lenta, corpus tabeſcit, vires cum appetitu proſternuntur, os ſiccum eſt, urina tenuis alba, abſceſſus facti præbent indicium, qui tamen non tam in ipſa interiori hepatis compage, quam potius in externis tunicis, ligamentis, peritonæo & ſubjacentibus muſculis conſiſtit, gibbam hepatis partem ſimul afficit & plerumque funeſtum facit eventum, teſtimonio obſervationum & ſectionum anatomico-practicarum.

MEDENDI METHODUS.

Cum Cautelis & Obſervationibus Clinicis.

§. I.

Quum pleuritis & hepatitis multum convenientiæ quoad cauſam, originem, ſymptomata & prognoſin alant, ac non niſi loco differant; hinc modus ſanandi hanc parum diſcrepat ab illo, quem capite antecedenti expoſuimus. Quemadmodum vero medicus in quovis morbo ſanando prudentiſſime ſemper procedit, ſi ductum naturæ, quo morbus ſponte ſolvi ſolet, comite ratione ſana ſequitur; ita idem hoc in medicatione hujus paſſionis quā maxime ſervandum. Jam quia hepatitis eodem modo ac pleuritis per ſudorem, congruo critico tempore, dimidio nempe ſeptimi & ſeptimo ipſo die, ſponte ſolvi ſolet; eidem viæ merito inſiſtendum, & uſurpanda primo omnium ea, quæ ad liberiorem perſpirationem conferunt, vitanda viciſſim, quæ cuticularis excretionis ſucceſſum, diætetica ſint, ſive pharmaceutica, ullo modo remorari & impedire poſſunt. Quia autem ſecundum principem illum practicum *Hippocratis* canonem, non cruda, ſed concocta movere oportet: hinc principio id agendum, ut ſerum acre ſalſum, nervoſo-muſculoſis partibus vaſiſque minimis impactum, temperetur, diluatur ac reſolvatur, ſimul atque viæ ad criticam excretionem ſunt præparandæ, iis maxime, quæ fibras rigidas, tenſas, ſpaſmo conſtrictas remittunt ac molliunt. *Naturæ ductui inſiſtendum,*

§. II.

Igitur omnibus modis commendandus potus diluens, decoctum hordei cum paſſulis, vel etiam citratum, ſerum lactis dulce, cum pauxillo nitri & ſaccharo, nec non emulſiones ex decocto hordei, vel cornu cervi, cum *Facienda.*

amyg-

amygdalis, quæ liberaliter ſumta & temperant & diluunt. Ejuſdem dein & adhuc diaphoreticæ virtutis ſunt infuſa theiformia ex herba veronicæ, cardui benedicti, floribus bellidis atque ſambuci, crebrius ſorbillata. Diaphoreſin movent ſimulque temperant pulveres, ex antimonio diaphoretico, præſertim ex regulo parato, lapidibus cancrorum, cornu cervi philoſophice præparato, nitro & cinnabari, cum aqua cardui benedicti, ceraſorum nigrorum, cinnamomi & florum acaciæ crebrius aſſumendi. Quibus ſubinde ad auctiorem perſpirationem interponendus uſus liquoris bezoardici, vel noſtri, vel Buſſiani, cum dupla parte liquoris noſtri anodyni mineralis, vel ſpiritus nitri dulcis. Neque negligenda alvina vacuatio, ſed ſi ſegnior, clyſtere emolliente, aut clementi ſolutivo promovenda. Exterius quoque temperato calido fotu evaporatio & diſcuſſio ſubſiſtentis humoris ſecundanda. Quem in finem conducunt decocta ex herbis & floribus emollientibus, cum croco & lacte, veſicæ bubulæ indita & parti dolenti admota, nec non ſacculi ex ſpeciebus reſolventibus & diſcutientibus, herba abſynthii, cardui benedicti, floribus ſambuci, chamomillæ vulgaris & Romanæ, baccis juniperi, ſemine aniſi & carvi confecti, & in vino, aut aceto vini cocti, ac prævia expreſſione impoſiti.

§. III.

Fugienda. Abſtinendum vero interius ab omnibus opiatis, narcoticis & ſopientibus, nec non a ſudoriferis calidioribus, quæ febrem accendere, vigilias intendere, & delirium ſuſcitare valent. Exterius fugiendum regimen nimis calidum. Neque oleoſa & pinguia illinenda, quæ poros cutis obſtruunt, neque emplaſtra ſaturnina, vel epithemata ex aceto & lithargyrio admovenda, quæ nimis refrigerant & conſtringunt, neque etiam ſpirituoſa applicanda, quæ fibras rigidiores efficiunt ac dolores intendunt. Ipſe adeo decantatus camphoratus & crocatus vini ſpiritus, cautiſſime adhibendus, ob exſiccationem nimiam, quam partibus æſtu ac incendio jam detentis, infert. Si tamen uſurpare placet, fiat id ſtatim in principio, ante intenſum febrilem æſtum, vel eo valde remittente, & maxime quidem in naturis ſegnioribus.

§. IV.

De venæſectione tenenda. Præterea ad preſcindendum inflammationis incrementum admodum utilis & neceſſaria eſt ſanguinis miſſio inter initia, præſertim in manu vel pede lateris affecti inſtituta. Quantitas autem ſanguinis mittendi, necnon repetenda quandoque venæ ſectio, pro ratione plenitudinis vaſorum, conſuetudinis, virium, ætatis corporiſque habitus, dirigenda & judicio medici merito relinquenda, ne in exceſſu, vel defectu peccetur. Interim ſi quis hæmorrhoidarius, præſtat venam ſeligere in pede, & ſi plethora urget, poſtea cubiti venam pertundere.

§. V.

Symptomatum ſingularium medicatio. Si ſpaſmus in loco affecto tantæ eſt vehementiæ, ut etiam ventriculum, duodenum, ipſaque biliaria vaſa in conſenſum trahat, & præcordiorum anxietas, vomiti, ſingultus & alvi adſtrictio id prodat, & externis, & internis, opem ferre expedit. Tum ego ſæpius non ſine fructu alvo infundere juſſi enema pure oleoſum, parti dolenti & præcordiis admovere veſicam decocto emolliente plenam, & interius crebrius dare mixturas diapnoicas & reſolventes, quæ aquam cardui benedicti, florum tiliæ, acaciæ, chamomillæ vulgaris, diaſcordium Fracaſtorii, nitrum & liquorem anodynum mineralem habuerunt. Quod ſi autem infarctus & obſtructio hepatis, ac oriunda inde icteritia, complicantur; ego quidem ſingularis virtutis deprehendi epithema ex herbis cardui benedicti, ſcordii, abſynthii, floribus ſambuci, chamomillæ Romanæ & vulgaris, ſemine leviſtici ac cymini, in vino coctis crebro admotum. Idem hoc epithema egregium quoque in declinatione

morbi ad intercipiendum abſceſſum cum ſuppuratione. Sed ubi in inflammatione, a cauſa potiſſimum violenta & externa, ſuppurationis, vel etiam abſceſſus indicium præbet materia purulenta, per urinam, aut alvum ſecedens, cum febre lenta; ea utique adhiberi convenit, quæ ad extinguendum æſtum febrilem & ſuppurationem debite tractandam proficua, de quibus tamen infra pluribus agemus.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Hepatitis ex lapſu in abſceſſū deſinens lethalis,

Vir ſexagenarius, militum præfectus, ſanguineo cholericus, in Bacchi et Veneris caſtris ſtrenue militans, anno abhinc poſt gravem ex caballo lapſum, per aliquot hebdomades laboravit ingenti & acuto dolore in dextro hypochondrio, cum febre, ſpirandi difficultate & alvo adſtricta. Curatus tamen fuit, ſed dolor remanſit obtuſior & conqueſtus fere per annum de virium & appetitus languore, nec tamen vini potum, nec veneris exercitium intermiſit. Accidit vero, ut quum equo gradario veheretur, ſenſum quendam diſruptionis internæ perciperet, quo ſimul & ſemel preſſorius ille dolor ceſſavit. In urbem delatus me vocare juſſit, magnaſque querelas effudit de miro languore, ſumma ſpirandi difficultate & præcordiorum conſtrictione. Ego propius accedens, extrema frigida & frigidum in facie ſudorem offendi, pulſum autem arteriarum vix percepi. Suaſi igitur, ut ægrum in lectum transferrent calidum, & animæ medicum advocarent, meæ enim medicationi non amplius eſſe locum. Interim ſecta vena, ſed nil fere effluxit, data analeptica interna & externa, ſed fruſtra, & elapſis decem horis, e vivis diſceſſit. Poſt mortem venter mirum in modum intumuit, ac in umbilicali regione die poſt diſrupit, effluente ſanie putrida & tam fœda, ut tota domus cadaveroſa mephiti inficeretur.

Epicriſis.

Quemadmodum pleuritis vera & levior etiam peripneumonia, ſi ultra vigeſimum diem perſiſtit, facile in empyema, ſive abſceſſum admodum periculoſum abit; ſic & hepatitis, ſive inflammatio muſculoſarum & membranacearum partium circa hepar, ſi non diſcutitur, abſceſſum formare ſolet, qui ipſam hepatis ſubſtantiam labe inficit atque corrumpit. Teſtatum id facit caſus, quem ego Mindæ Weſtphalorum obſervavi & jam enumeravi. Quia autem hanc obſervationem egregie illuſtrat, ſimilis a *Foreſto* notata *lib. 19 de hepat. affect.* non abs re erit, ſi eandem heic inſeram. *Vir*, habet, *annos triginta ſex natus, dolore hypochondrii dextri per integrum fere annū confectus, cui lenta acceſſit febris, tabe confectus & plane conſumtus eſt, tota facies citrina & univerſum corpus flavum evaſit, & dolor atrox eum torquebat in dextro hypochondrio, quod durum & valde ſubtumidum; muſculis abdominis plane extenuatis erat, urina tenuis & ignea, oris ſiccitas, alvus modo adſtricta, modo liquida, cibi faſtidium, ſitis inexhauſta. Inciſione facta, materia purulenta fœtida emanavit, cum tanto fœtore, ut totam domum impleret, ita ut vix quiſquam apud ægrum in cubiculo perſiſtere poſſet. Æger autem paullo poſt animam efflavit. Cadavere aperto, in tota ventris cavitate reperta eſt ingens copia puris, peritonæum quoque diſruptum & putridum conſpiciebatur, hepar durum, ingentis magnitudinis, albicans circa ſtomachum, ſed in gibba ſui parte prope coſtas ſpurias nigrum, exuſtum & gangræna infectum. In hepate vero nullum conſpiciebatur pus. Præcipua autem corruptio hepatis erat in parte dextra, verſus coſtas ſpurias & circa muſculos intercoſtales, qui etiam cum coſtis ſpuriis nigredinem contraxerant, inſtar carbonis & facillime frangi poterant.*

OBSERVATIO II.

Hepatitis ſudore diſcuſſa.

Vir ſanguineo-melancholicus, triginta circiter annos habens, diu jam vitæ ſedentariæ addictus, neque cibis boni ſucci uſus, vinis vero dulcioribus ſemper delectatus, omiſſa per aliquot annos ſueta ſanguinis miſſione, in ingentem per univerſum corpus languorem incidit, & miram quoque expertus eſt ad iracundiam proclivitatem, ita ut a leviſſima cauſa commoveretur, & protinus ſaporem in lingua perciperet amarum. Poſt menſem correptus eſt inſigni dolore in crure & hypochondrio dextro, tenſivo partim, partim gravativo, qui attactu fuit exacerbatus. Acceſſit cibi faſtidium, inquies, ſomnus inſomniis turbatus, calor præternaturalis, extrema ab aere frigidiuſculo mox refrigeſcebant, faciei color ſæpius mutabatur, alvus erat quidem fluida, & a pulveribus, quos nitrum parca doſi ingrediebatur, fœtida & bilioſa multa dimittebat, ſed poſt alvi ſeceſſum ſemper fere dolor acerbior reddebatur, qui etiam ſub riſu, & fortiori inſpiratione ingraveſcebat, urina craſſa, rubicunda, cum ſedimento ſecedente. Miſſo primis ſtatim diebus ex mediana largiter ſanguine, dabantur diaphoretica, tinctura bezoardica bis quotidie ad triginta guttas cum infuſo veronicæ, item pulvis bezoardicus, cum nitro & camphora mixtus, arcanum quoque duplicatum cum nitro & cinnabari, quo ſedes proritatæ & anxietates adauctæ. Septimo die accedente, cutis, antea ſicca & arida, madeſcere primum cœpit, & poſtea ſudor erupit largiſſimus, per viginti quatuor horas manans, quo omnia ſymptomata, reſpiratio difficilis, anxietas, horror, & extremorum refrigeratio diſcuſſa, & ſomnus quoque rediit, ita ut poſt decimum quartum diem æger lectum relinqueret. Menſe autem Auguſto idem malum rediit, non quidem cum tanta ſymptomatum & doloris atrocia, ſed diutius ægrum detinuit, & lentam febrem reliquit, diæta ſalubri & congruis remediis poſt aliquod tempus etiam abactam, ægro perfectam ſanitatem recuperante, & exſpirante ſimul illa ad iracundiam promptitudine.

Epicriſis:

Origo hujus morbi merito a craſſo & copioſo ſanguine repetenda, quem vita ſedentaria, victus craſſus, & crebrior potus vinorum dulcium ingenuit, eaque propter multum ſimul ad infarctum, & obſtructionem hepatis contulit. Acceſſit poſtea crebrior animi commotio, qua ſanguis lentus in minima vaſcula impulſus, ſtaſin ibi concepit inflammatoriam. Id enim curatam meretur obſervationem, quod qui hepatis vitio laborant, ad iracundiam admodum ſint faciles, nec prius prava hæc diſpoſitio ceſſat, quam hepatis labe ſublata. Videtur autem hæc inflammatio levior tantum fuiſſe ac in ligamentis, forſan etiam ſuperficie concavæ hepatis partis, conſtitiſſe, ideoque ſeptimo die ſudore diſcuſſa eſt largiſſimo, quod tempus ordinarium criticum inflammationum eſſe ſolet, ſi diſcuſſioni adhuc locus eſt.

OBSERVATIO III.

Hepatitis ſudore ſoluta.

Ante aliquot annos vocabar ad generoſum virum in vicina urbe degentem, ſanguineo-cholericum, ſtrictioris habitus, & quadragenario jam majorem. Is a quinque diebus lecto fuerat affixus, conqueſtus de acutiſſimo lateris dextri ſub coſtis ſpuriis dolore, cum maxima præcordiorum conſtrictione & anxietate, ſpiritus difficultate ſumma, febre, vigilia & inquietudine. Medici primum in auxilium vocati, morbum oppido periculoſum, quin capitalem fore, propinquis & adſtantibus dixerant. Putarant enim hepar ipſum laborare, & ſphaceloſa tantum non corruptione eſſe infectum, ideoque, præter interna putredini reſiſtentia & ana-

analeptica, exterius epithema ex aceto cum lithargyrio cocto, adjecta camphora, apposuerant. Ego vero candide ipſis edixi, non adeo perniciosum eſſe, ut crederent, morbum, ſed partes tantum externas hepati connexas, non hepar ipſum, pati. Removere hinc juſſi primum epithema, & apponere lateri dolenti veſicam cum decocto emolliente. Interius prębui pulverem ſupra deſcriptum, nec non mixturam, pro potu ptiſanam, item emulſionem ex ſemine cardui Mariæ, melonum, cucurbitæ & papaveris albi, cum aquis diapnoicis & analepticis, nec non infuſum theiforme ex herba veronicę, floribus chamomillæ, ſummitatibus milleſolii & ſemine fœniculi. Uſurpatis his, lenis mador in univerſo corpore obortus, cum ſymptomatum levamine, undecimo die ſudor manavit largus, & alvus quoque, ſub dolore ſtricta & vix clyſtere ſoluta, ſponte aliquoties dejecit. Atque ſic æger ex voto convaluit, adhuc vivens & optime valens. Dedit autem hic caſus mihi occaſionem ſcribendi diſſertationem academicam, *de hepatis inflammatione vera rariſſima, ſpuria frequentiſſima*, quam epicriſeos loco legendam commendo.

CAP. VIII.

De febre Nephritica.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Deſcriptio nephritidis

ORitur nephritica febris ex renum inflammatione, juncta cum dolore ardente fixo in lumbis, mictu difficili, & aliis pathematibus ſpaſmodicis infimi ventris.

§. II.

Simplex levior.

Prout autem inflammatio levior eſt, vel gravior, ſive profundior, differũt etiam ſymptomata, aliuſque morbi eſt eventus. Scilicet quando extima & propria renum tunica, innumeris capillaribus vaſculis, ex emulgentibus renum vaſis prodeuntibus, perfuſa, inflammationem patitur, levior hæc eſt, ſuperficialis, & eryſipelatis ſpeciem habet; ſtipatur tamen dolore ardente fixo, acuto, cum pulſu celeri, duro, ſiti, mictu ardente, urina tenui, cruda & convenienti medicina, cum regimine leni diaphoretico, citra ſuppurationem, brevi tempore diſcutitur.

§. III.

Gravior in ulcus tranſiens.

Quando vero inflammatio profundior, febris etiam vehementior, dolor in lumbis ardens diuturnior, mictio difficilior, alvus ſtrictior & præcordiorum anxietas atque anguſtia major, urina cruda alba ſecedente. Quod ſi autem hic dolor ad decimum quartum uſque diem perſiſtit, ſuppuraſcere incipit, tumque haud ſecus ac in aliis inflammationibus in pus mutatis, dolor mitior fit & conquieſcit, urina autem prodire ſolet admodum ſaturata cum craſſo ſedimento, quod partim ex purulenta materia, partim muco tartareo conflatum eſt. Quin ſæpe inflammatio tam profunda, & inde oriunda exulceratio tanta eſt, ut per plures annos duret, & ſucceſſive totam renum ſubſtantiam conſumat atque depaſcat, tandemque macie & febre hectica ægri moriantur, ac poſt mortem, renis loco, nil quam ſacculus reperiatur plenus pure. Quod ſi perrumpit, & in cavitatem pelvis delabitur; incredibiles, uti notavimus, facit ante mortem dolores, & urinæ retentionem, ob veſicam, ceu partem nervoſam & exquiſiti ſenſus, ab incumbente pure, corroſam & vehementi ſpaſmo affectam.

§. IV.

Brevis ex ſpaſmo renum.

Deinceps datur febris nephritica brevis, & quandoque tantum diaria, quæ cum horrore dorſi & partium extremarum rigore incipit, poſtea cum dolore lumborum, & dorſi ardente, cardialgica ventriculi & alvi ſtrictura decurrit, & tandem ſola diaphoreſi & perſpiratione aucta, intra 24. horas ſæpe ſolvitur per urinam ſabulo craſſo ſecedente. Frequens hic affectus ſan-

guine plenis, maxime fœminis poſt quinquageſimum annum, & a ſola refrigeratione dorſi, præſertim lumborum inducitur. Ibi enim renes anterius minus integumentis, & tantum muſculis transverſis ſunt obtecti, propterea ex facili frigus penetrat, & ſubjacentibus hiſce partibus ſpaſticam infert ſtricturam. Febris igitur hęc magis eſt a ſpaſmo, quam inflammatione, & ideo facile etiam converſo ab interioribus ad exteriora ſanguinis motu, & perſpiratione revocata, iterum diſſipatur. Quod vero renes ſpaſticis ſtricturis pateant, ex eo facile concludendum, quod plexus nervorum ex pari octavo & intercoſtali, renalis dictus, ipſam renum ſubſtantiam ingreditur, & non modo vaſis ſanguiferis, ſed & ductibus urinariis, tonum, ſenſum & motum largitur. Et quia idem hic plexus, per ganglion connectitur cum plexu meſenterico & inteſtinorum, cum ſtomachi quoque nervis; hinc eſt, quod renibus, magis adhuc uretheribus, dolore & ſpaſmo affectis, ſtricturæ cardialgicæ etiam in ventriculo & inteſtinis oboriantur, flatus in ſtomachum cum ructuum eliſione urgeantur, & alvus ſtringatur, quin ob inflatum ventriculum diaphragma prematur, & ſpirandi anguſtia cum anxia præcordiorum conſtrictione inducatur. Ne dicam tenues, limpidas & aquoſas urinas, quæ ſub ſpaſmis minguntur, luculenter teſtari, quod tubuli illi, qui in renibus liquorem urinoſum ſequeſtrant, & ad pelvim ducunt, ſpaſmo, ſeu motu contractili afficiantur.

§. V.

Calculoſa gravis. Aliud febris nephriticæ genus, vehemens, & ardentem tantum non mentiens, oritur a calculo: hic quidem, quamdiu in rene quieſcit, nihil incommodi affert; ubi vero loco movetur, & tranſitum per pelvim ac ureteres molitur, ſpaſmos & dolores graviſſimos, febrem & ſupra memorata inducit ſymptomata, quæ etiam non prius quieſcunt, quam in veſicam fuerit delatus. Jungitur autem calculoſa hæc nephritis ſæpius non modo cum dyſuria, ſed & nonnunquam periculoſa urinæ ſuppreſſione. Neque etiam prætereundum, non facile calculoſam nephritidem gigni, niſi præceſſerit nephritis ſimplex inflammatoria, vel etiam purulenta, in vaſculoſa & canaliculoſa renum ſubſtantia, poſt quam urina extravaſata & ſtagnans, vel puri commixta, ſenſim dimittit terreas moleculas, e quarum coalitu tandem ſuccreſcunt calculi.

§. VI.

Omnis autem nephritica febris & paſſio, eodem modo ac alię febres, incipit cum horrore & frigore, quod maxime ex ſpina dorſali & primis lumborum vertebris ſumit initium; ſub quo ſanguinis motus ad interiora ipſumque cor convertitur, eoque a copioſo ſanguine laceſſito, ſyſtole poſtea ſequitur celerior. Atque adeo facile innoteſcit ratio, quare renibus, & iis, qui ad nephritidem, ſive ſimplicem, ſive calculoſam, ſive ſpaſmodicam, proclives ſunt, nihil ſit tam infenſum, quam frigus hybernum, regnante vento boreali aſpero & rigido, quo improvide admiſſo, paſſiones hæ promte vel inducuntur, vel illico recrudeſcunt. Ad ingenerandas vero nephriticas has paſſiones & febres multa diſponunt, tanto magis quando plura ſimul concurrunt atque in unum effectum conſpirant. *Cauſæ nephritidis.* Primum inter hæc merito obtinet locum plethora, præſertim in corporibus ſpongioſis & copioſis exilibus vaſis dotatis, item in iis, qui evacuationibus ſanguinis ſpontaneis criticis, vel artificialibus aſſueti, ſi illæ ſuppreſſæ, vel ob ætatis rationem emanſerunt, hę autem aliquamdiu intermiſſæ. In his expedita mali nephritici geneſis, quando ſimul hæreditaria diſpoſitio, vita ſedentaria, nimia ſtomachi repletio, cibi flatulenti, potus craſſus non diluens, aut nimis ſpirituoſus, nec non impenſior

animi mœror concurrunt. Tanto magis & citius excluditur, quando plethorica ejuſmodi craſſo & copioſo ſanguine farcta corpora, vehementi & inconſueto motu, ſuccuſſante equitatione aut vectura in curru agitantur, vel etiam medicamenta calidiora, urinam moventia, terebinthinata, juniperina, ſuccinata, vel etiam purgantia aloetica, liberalius aſſumuntur, quibus ſanguis craſsus cum impetu in ſubtiles & ultimas renum arteriolas urgetur, ibique ſubſiſtens inflammationē efficit.

§. VII.

Cur ſiniſtrum renem afficiat.

Quod autem ſiniſter ren plus tentetur nephriticis paſſionibus ac dexter, id tribuendum eſſe videtur, tum quod ipſe non tam bene tectus & a frigore munitus eſt, ac dexter, qui ſub hepate delitescit, tum quod flexura coli ei proxime adjacet, quæ, uti ſępius, quam alibi fit, a flatibus incarceratis diſtenta, renem & vaſcula ipſius ſanguifera comprimit, ut difficilior fiat per vaſa emulgentia ſanguinis circuitus, & ab hoc dependens urinæ ſecretio. Atque hinc etiam eſt, quod, qui calculi renalis doloribus frequentius obnoxii, inſultum eorum illico experiantur, ſi cibos lentos & craſſos, aut alia flatus procreantia aſſumſerint:

CURATIO

Cum cautelis & Obſervationibus clinicis.

§. I.

Veterum methodus medendi.

Quam veteres ſervarint in curanda nephritide medendi methodum, tradit *Hippocrates de intern. effect. p. 217.* ſi, inquiens, *urina prodit velut a carnibus bubulis aſſatis ſuccus, ex renibus ulceratis, dolore lumborum & veſicę, mox intenſiori, & qui ſimul deſcendit ad imum ventrem, hanc inſinuat curam: multa calida lavato, & tepefactoriam ad dolentem maxime locum adhibeto, & ſorbitione utatur e farina cocta, melle aſſuſo, & reliquo victu utatur quam maxime per alvum ſecedente & vinum bibat album Mendeſium, mellei coloris, aut aliud album jucundiſſimum, probe temperatum. Pro temporis opportunitate ſerum & lac bibat, ſerum quidem ad purgationem, lactis autem potum faciat in tempore per 45. dies. Hęc ſi ita feceris, morbum in melius diſpones.* Eundem fere curandi modum proponit *Celſus lib. 4. c. 10 oportet*, ait, *ubi renes male habent diu, conquieſcere, cubare molliter, ſolvere alvum, ſi aliter non reſpondet, etiam ducere, ſepe deſidere in aqua calida, neque cibum, neque potionem frigidam aſſumere, abſtinere ab omnibus ſalſis, acribus, acidis, pomis, liberaliter bibere.* Deinde ad dolorem levandum, immo, ſi renes exulcerati ſunt, ſemina cucumeris, nucleorum pinearum, crocum cum lacte decoctum commendat.

§. II.

Congrua præſidia.

Hæc veterum curandi ratio ita eſt comparata, ut nephritico morbo admodum ſit accommoda, ac nil fere in eadem deſiderari poſſit, quum omnia eo conſpirent, ut vaſcula & fibræ tenſæ, duræ & a ſpaſmo conſtrictæ relaxentur & molliantur, humores ſtagnantes craſſi diluantur, & obſtructiones ſolvantur. Nos etiam hanc methodum deprehendimus probatiſſimam, in eaque perficienda his potiſſimum uſi ſumus auxiliis, ſero lactis dulci, vel lacte aſinino acidulis Selterianis remixto, item ptiſana cum lacte confuſa & potui data, emulſionibus ex amygdalis amaris, nucleis perſicorum, ſemine cucumeris, cucurbitæ cum aquis florum acaciæ, ulmariæ, ceraſorum nigrorum; pulveribus, ex oculis cancrorum, cornu cervi philoſophice præparato, lapide manati & nitro compoſitis, cum ſupra dictis, vehiculi loco ſumtis. Infuſum quoque herbæ theè, propter blandam ſuam adſtrictionem in omnibus renum affectibus, præſervandi & curandi ſcopo, egregiæ eſt virtutis, & ceu ſpecificum olim maximi ſemper fuit habitum.

§. III.

§. III.

Levioris nephritidis medicatio.

Interim quum variæ ſint nephriticæ hujus febris ſpecies & cauſæ, diverſi etiam gradus; hinc diverſimode etiam adornanda erit cura. Itaque in levi illo & diario ſæpe, ex ſolo frigore & ſpaſmo, renum dolore, nihil aliud agendum, quam ut ſacculis lateribuſque calefactis, & dorſi, & abdominis regio, & ipſi quoque pedes, probe foveantur exterius, interius vero infuſum thee, aut theiforme ex floribus chamomillæ, ſummitatibus millefolii, ſemine fœniculi, ſucceſſive, ſed largiter, corpore ſimul ad ſudorem diſpoſito, bibat, & alvus ſtricta validius expediatur clyſtere ex lacte, nitro, melle & oleo. Inprimis ad dolores mulcendos & diaphoreſin eliciendam ſpectatę virtutis liquor noſter anodynus mineralis, ſi tres ipſius partes, cum una liquoris bezoardici *Buſſii* parte remiſceantur, & bihorio quovis viginti guttæ cum potu calido porrigantur.

§. IV.

In graviori uſurpanda.

Quando dolor ardens & fixus in lumbis diutius tenet, & indicium eſt, vaſa renalia ſanguine craſſo farcta eſſe atque obſtructa, cito ſolvenda plethora per venæ ſectionem in pede, vel in diſpoſitis ad hæmorrhoidalem fluxum hirudinum appoſitionem, ad anum. Poſtea interius danda, quæ æſtum ſanguinis temperant, & liberiorem humorum circuitum cum diaphoreſi procurant, quo nomine emulſiva, demulcentia, diluentia, antiſpaſmodica, pulveres diaphoretici cum cinnabari & nitro, omnibus aliis palmam præripiunt.

§. V.

Exulceratæ præſidia.

Ubi vero inflammatio in abſceſſum tranſit, ex puris mictu & dyſuria cognoſcendum, medicatio eo dirigenda, ut pus acre temperetur, abſtergatur, & etiam fiat conſolidatio. Ad hoc perficiendum laudata virtus lactis, vel ſeri lactis, cum herbis vulnerariis, floribus hyperici, ſummitatibus millefolii, herba veronicæ, ſcabioſæ, hederæ terreſtris, conſolidæ Saracenicæ & ſaniculæ decocti. Tum quoque utiles emulſiones ex ſeminibus quatuor frigidis & amygdalis, quibus adjicienda ſufficiens quantitas ſeminis lycopodii, cujus magna vis eſt dolorē leniens, exſiccans & conſolidans. Sunt etiam qui in renum vitiis multum tribuunt gummi ceraſorum in aqua, vel ſero lactis ſoluto & crebrius aſſumto. In illo etiam renum cum exulceratione vitio, quod plerumque in iis, qui diutius calculo laborarunt præſto eſt, ab omnibus acribus, calidis, ſpirituoſis, diureticis & lithontripticis eſt cavendum, quia novam facile inflammationem, vel etiam mictum cruentum, excitare poſſunt. Prę ſtantiſſimi vero tum uſus mel Pruſſicum album, præſertim cum pulvere nucıſtæ remixtum & loco ſacchari in decocto veronicæ ſumtum, vel etiam ſyrupus de dialthęa *Fernelii*, qui certe, ceu ſpecificum, in renum labe merito commendari dignus. Præterea malvaticum juniperinum, quod ex vino Malvatico & rob juniperi paratur, in antiquis renum ulceribus, a ſenibus præſertim, ad aliquot cochlearia, poſt cibum ſumitur cum fructu.

§. VI.

Clyſteres proficui.

In nephritide tam inflammatoria, quam calculoſa, primum & princeps auxilium in clyſteribus demulcentibus ano infuſis, qui ſine ſtimulo ſalino & purgante parandi, ex lacte, ſero lactis, vel pura aqua dulci cum floribus ſambuci & chamomillæ decocta, adjectis binis vel una tantum uncia ſyrupi de althæa *Fernelii* & drachma una nitri. Diutius enim enemata debent retineri, quo ſpaſmos laxent, & flatibus ſic exitum parent.

§. VII.

Flatus diſcutiendi.

Quum magna ſit conſenſio & communicatio inter renes, colon inteſtinum, ipſumque ventriculum, adeo ut unius vitium facile tranſeat & communicetur cum altero, atque etiam inflatio coli, circumflexæ potiſſimum

mum ipſius partis circa ſiniſtrum renem, comprimendo hunc, non modo ad ipſius morbos diſponat, ſed & eos proritet atque exacerbet, hinc tam ad præſervandum, quam mitigandum, quod in renibus conſiſtit vitium, operam dare oportet medicum, ut omnia ex iis, quæ flatus cient, & alvum ſtringente facultate pollent, evitentur, contra quæ eam lubricam ſervant, uti oleum amygdalarum dulcium, flatibus etiam diſcutiendis dicata ſunt, uſurpentur, e quibus inſtar omnium eſt ſemen cymini cum ſaccharo obductum & frequentius deglutitum.

§. VIII.

Externa cum diſtinctione adhibenda.

Ad externorum uſum quod attinet, ſi ipſa febris cum dolore acuto adeſt, non facile ego ſuaſerim linimenta pinguia, neque etiam applicationem ſpiritus vini camphorati, multo minus balneum, ſed fotus temperate calidos, cum veſica ſemirepleta decocto florum emollientium cum croco ex lacte, longe erit utilior. Si autem febris abeſt, & labes exulcerationis poſtea metuenda, vidi emplaſtrum ſpermatis ranarum, ſumendo uncias ipſius duas, addendo ſacchari ſaturni, camphoræ ana drachmam, olei hyoſcyami drachmas duas, dolorem mitigando, eximie profuiſſe.

§. IX.

Minerales aquæ cum diſcrimine proſunt.

Utut aquarum mineralium uſus in omnibus fere renum vitiis opem ſpondeat eximiam, ſed tamen quum magna ſit in hiſce ingredientium diverſitas, non omnes promiſcue in uſum trahere convenit, ſed utique ſelectus habendus. Carolinæ thermæ, ſi in renibus ulcus, propter ſal calcarium purgans & diureticum, quo pollent, minus quadrant, quia nimium abſtergendo, cavitatem faciunt majorem. Provide quoque & caute agendum cum acidulis efficacioribus Pyrmontanis & Egranis. Emſenſes vero thermales aquæ & ex acidulis Selteranæ, propter ſal tenerum alcali & ſubtilitatem aquarum, magis conducunt. Semper tamen tutior eſt & acidularum & thermarum uſus, ſi cum dimidia parte lactis mixtæ, uſurpentur. Inprimis præſtat ad abſtergendas exulceratas renum partes, Selteranam primum per 14. dies ſolam, poſtea adhuc per menſem lacti nuptam caprillo, potare, & traumatica, decoctum, ſive eſſentiam, interponere.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Nephritis exulcerata ſanata.

Sereniſſima princeps, ſexagenaria ferme, mollioris & ſanguineæ texturæ, per aliquot annos nil niſi vinum, ac interdum aquam ſpirituoſam, carminativam, quam vocant Aquavit, bibens, ſubinde tamen copioſe infuſum thee potans, ante aliquot annos, poſt præcedentem corporis exæſtuationem per motum, incidit primum in dolorem dorſi & hypochondrii ſiniſtri, cum horrida refrigeratione, febre, anxietate, inquietudine, ſtrictura alvi, dolore in ſiniſtro rene, fixo, ſubinde tamen de vehementia remittente, ſed verſus noctem ſemper exacerbato, ſub quo urinæ tenues & albæ ſeceſſerunt. Perſeverarunt hæc ſymptomata uſque ad undecimum diem, quo tandem mitior dolor redditus, & urina poſtea valde turbida cum craſſo multo ſedimento & bruni coloris emiſſa. Medicus diſciplinæ meæ alumnus non deſtitit per morbi decurſum idoneis remediis ſuccurrere, & potiſſimum emulſiones demulcentes & refrigerantes, pulveres temperate diaphoreticos & nitroſos, nec non oleum amygdalarum dulcium interne, & externe fomenta ex emollientibus & unguenta ex oleo amygdalarum dulcium cum camphora in uſum vocavit. Ad impediendum quoque ulcerationis incrementum & conſolidationem promovendam, ſuaſit poſtea infuſa herbarum vulnerariarum, ut alchymillæ, veronicæ, ſummi-

mitatum milleſolii, florum hyperici, cum lacte per menſem & longius potanda, ac vere demum conſilium dedit, ut acidulas Selteranas, per ſex hebdomades, ſub debito regimine biberet. Quibus per Dei gratiam perfecte convaluit Sereniſſima ægra, & etiamnum in exoptata vivit incolumitate.

Epicriſis.

Hæc inflammatio ſine dubio ab obſtructione vaſorum minimorum in renibus fuit ſuborta, quæ in plethoricis, ſicut omnes inflammationes, quam facile fieri poteſt, quando ſanguis per motum, aut calidiora, in extremitates arteriolarum, quę lympham vel ſuccum nutritium vehunt, urgetur & accedit lumborum refrigeratio. Non facile autem talis inflammatio, præſertim ſi paullo profundior, diſcutitur, ſed in ſuppurationem abit, id quod certum requirit tempus. Deinde etiam illud in uſum practicum hinc diſcendum, quod cito ſuppurationi factæ ſuccurrendum ſit blandioribus vulnerariis, ne ſcirrhoſum quid, quod longiorem ſuppurationem ſequitur, gignatur, & ulcus poſtea fiat inſanabile.

OBSERVATIO II.

Nephritis calculoſa. Vir ſanguineus, forma venuſtus, venereus vero & vini potator, natus e familia nephritidi obnoxia, vigeſimo octavo ætati ſuæ anno, febre admodum ardente, cum vehementi dolore in regione lumbari lateris ſiniſtri affectus eſt; adfuerunt ſimul cruciatus diri in regimine, alvus adſtricta, ructus crebri, mingendi difficultas, & urina exiit pauca, album deponens ſedimentum. Medicus conſultus febrem ardentem & colicam convulſivam eſſe putavit, ideoque venam ſecare juſſit & clyſteres applicare. Ego vero in auxilium vocatus, quum æger de dolore inſtar pali circa renem ſiniſtrum infixi & ſpaſmodica cruris ſiniſtri contractione conquereretur, quæſivi, num olim laborarit calculo? reſpondit: non, ſed ex familia eorum eſſe, qui calculi cruciatibus obnoxii. Dixi igitur, nephritidem eſſe calculoſam, cum inteſtinorum doloribus, & exhibui emulſionem ex nucleis perſicorum, ceraſorum, cucurbitæ, milii ſolis, papaveris albi, cum aqua graminis, perlarum matre, nitro, & ſyrupo papaveris albi adjecto. Exterius loco dolenti admovere juſſi veſicam oleo liliorum alborum & chamomillæ cocto plenam, & ternis ſingulis horis injicere clyſma ex ſero lactis, oleo amygdalarum dulcium, ſyrupo dialthæa *Fernelii* & nitro. His alvus ſoluta, ructus moleſtiſſimi intercepti, & ventris tormina non nihil ſedata, ſed calculus graviſſimis doloribus deſcendit in uretheres, ad quos tantiſper componendos & ſpaſticam criſpaturam in uretheribus remittendam dedi liquorem meum anodynum mineralem cum aliquot guttis laudani opiati liquidi, quibus in veſicam dimiſſus & inde etiam ad urethram delatus calculus, ob magnitudinem ibi obhæreſcens ac inſtrumenti ope eximendus, ſub qua operatione meatus urinarius læſus quodammodo, ut dein, ob cicatricem hunc anguſtantem per omnem vitam mictio facta fuerit difficilior. Ad præſervationem igitur poſtea ſuaſi primum potum infuſi milleſolii, dein acidularum Selteranarum cum vino, & uſum crebriorem pulveris ex magneſia & nitro. Et his jam per aliquot annos a calculi doloribus degit immunis.

Epicriſis.

I. Quoniam doloribus ex calculo non modo febris valde ardens, ſed & dolores inteſtinorum, cum firma alvi obſtructione, vomitibus & ructibus junguntur; hinc in nullo morbo diagnoſis tam fallax, quam in hoc, præſertim ſi ægri antea nunquam inſultum ipſius experti. Novi calculoſam paſſionem pro ardente febre, pro iliaca paſſione, pro colica convulſiva, hæmorrhoidali, vel flatulenta, fuiſſe

ha-

habitam, donec calculi proventus errorem argueret. Interim licet minus exquiſite cognoſcatur cauſa, in remediis tamen propinandis ea propter non multum errabit artifex, quum in omnibus his non alia poſſint uſurpari, quam demulcentia, ſedativa, fibras rigidas laxantia, & ſpaſmos remittentia. Quo magis patet, eandem methodum, eademque remedia, pluribus morbis ſanandis eſſe poſſe accommoda.

II. Febris vehemens inflammatoria ex calculo ſine ſubſequente inflammatione eſſe poteſt. Sed cauſa febris tum potius ſpaſmus, quam obſtructio vaſculorum ab incarcerato ſanguine; ſpaſmus enim facilius ſolvitur, quam obſtructio diſcutitur.

III. Ad arcendam calculoſam nephritidem nihil utilius infuſo vulnerario, antiſpaſmodicæ ſimul virtutis, cujus generis eſt ex millefolio. Selterana dein pota aqua abſtergit mucum viſcidum, & prima calculi rudimenta colliquat ſenſim ac evehit. Alvus autem laxa, ne ex inteſtinis ren male afficiatur, prohibet, licet eadem neutiquam movenda ſit pilulis, præſertim quæ aloen habent, quibus in ſanguineis, præter dolorem calculoſum, & colicus, & hæmorrhoidalis, ſuſcitari poteſt.

OBSERVATIO III.

Nephritis male tractata funeſta.

Fœmina quadraginta circiter annorum, ſanguine & ſuccis plena, facie florida, venæ ſectioni antea aſſueta fuerat, quam a biennio vero omiſerat, &tamen ſedentariam coluerat vitam, plenæ ac vinoſæ diætæ indulſerat, neque ſufficientem uteri purgationem habuerat. Hæc corripiebatur fixo in regione ſiniſtra lumbari dolore, qui per aliquot dies cum virium proſtratione, nauſea, & alvi adſtrictione inſiſtebat. Ad hunc leniendum medicus præbebat pulveres ex antimonio diaphoretico, lapidibus cancrorum & opiato ſic dicto laudano, ita ut doſis laudani haberet granum, eoque obtinebat, ut dolor redderetur obtuſior, alvus vero magis obſtiparetur, urina ſupprimeretur, ſpiritus arctius mearet, vigilia eſſet aſſidua, & præcordia impenſius angerentur. Nihilo tamen ſecius inſiſtebat papaveraceorum uſui, & emulſionem non modo cum larga ſeminis papaveris quantitate, ſed & pilulas ex diureticis & opio præbebat. Licet autem his dolorem abigere & ſomnum inducere niteretur, neutrum tamen obtinebat, ſed ſymptomata potius cum ſpirandi difficultate ingraveſcebant, abdomen durum reddebatur ac tenſum, & accedebat quoque febris. Alius igitur in conſilium vocabatur medicus, qui ad alvum expediendam & reſpirationem facilitandam, exhibebat decoctum ex dulcibus, emollientibus, folii ſennæ ſine ſtipitibus atque rhabarbaro, cui ad ſitim extinguendam non nihil ſpiritus nitri inſtillatum. Sed omnia fruſtra. Ægra enim corripiebatur horrore frequenti cum interiorum ardore, ſubſequebatur ſyncope cum levi delirio, cumque medicus ſub his emeticū ex tribus tartari emetici granis daret, operatio nulla ſequuta, & duabus ab eo aſſumto horis, ægra exſpiravit.

Epicriſis.

Imprudentiſſimę medicationis hoc eſt exemplum, qua morbus benignus in capitalem plane converſus. Expenſis enim probe circumſtantiis, facile judicandum, malum hoc a nimia ſanguinis redundantia in fœmina aliàs vegeta, ejuſdemque ſtagnatione in vaſis majoribus circa lumbos, nephritidem faciente, ortum traxiſſe, omneque damnum tempeſtiva liberali ſanguinis miſſione, & alvi apertione per clyſteres, mature potuiſſe præſcindi.

OBSERVATIO IV.

Nephritica febris ex calculo.

Vir quadragenarius, cholerico-ſanguineus, multorum liberorum pater, ac ob mercaturæ negotia, multum

in

in itineribus verſans, poſtquam autumnalem ſanguinis miſſionem juſto diutius diſtuliſſet, & noviſſime curru noctu & interdiu vectus, corporis & ſuccuſſationem & refrigerationem fuiſſet paſſus, domum delatus veſperi correptus eſt horrore, quem excepit æſtus & dolor acutiſſimus in ſiniſtro latere ſupra iſchii os, prope dorſi ſpinam, cum alvi adſtrictione, inquietudine, ſiti, præcordiorum ſtrictura & ructuum eliſione, urina non quidem difficulter, ſed alba & tenui ſecedente. Medicus ordinarius ſuaſit clyſterum oleoſorum uſum & potum olei amygdalarum dulcium cum juſculis. Delinita inde tantiſper dolorum atrocia, mane ob alvum ſtrictiorem ac ſponte nec flatus, nec ſtercora dimittentem, tormina quoque & murmura in abdomine, pilulas purgantes cum croco deglutire juſſit, quibus non ſine prægreſſis cruciatibus alvus quidem ſoluta, dolor autem fixus circa renem ſiniſtrum exacerbatus, inquietudo cum calore adaucta, æger aſſumta illico revomuit, corpuſque admodum jectigavit, alvo ſimul denuo arctiſſime clauſa. Ego in auxilium vocatus, ex dolore fixo in renis regione & ſubinde ad femur uſque excurrente cum aliquali hujus rigore, nephriticam febrem eſſe conjeci, ac propterea primo omnium ſãguinem e vena brachii mittere, dein alvo clyſterem paregoricum domeſticum cum nitro injicere, & interius liquorem meum anodynum mineralem, alternatim cum pulvere temperante ſalino-nitroſo præbere juſſi, dato ſimul pro potu decocto avenaceo, non nunquam cum oleo amygdalarum dulcium, non nunquam brodium carnis cum citri ſucco. His æſtus reſtinctus, vomitus compoſitus, dolor quoque conquievit, per intervalla tamen, veſperi præcipue, recruduit. Hinc locum dolentem unguento dialthæa, populeonis, cum oleo juniperi ſubinde fovere, ac bis quotidie liquorem ſalino-alcalinum ac nitroſum ſumere ſuaſi, quibus etiam effectum, ut poſt ſeptimum diem alvus ſponte ſolveretur, cutis antea arida madeſceret, pulſus molleſceret, urina, ſub dolore pellucida, craſſa nunc ſecederet ac ſedimentum poneret, ipſeque dolor penitus evaneſceret. Licet autem tum nec ſabulum, nec calculus prodiret, nephriticum tamen morbum fuiſſe patuit poſtea luculentius. Quum enim æger ad vernalem ſanguinis miſſionem ſeſe accingeret, & ob id alvum prius purgandi cauſa decoctum mannatum cum cremore & terra foliata tartari uſurparet, inde non modo efficaciter alvus eſt ſubducta, ſed & poſt toleratos veſperi leniores in lumbari regione verſus pubem excurrentes dolores, mane cum urinam mitteret ex improviſo ſimul etiam excrevit calculum oblongum, figuræ pyramidalis fere, diametri lentis, baſi durum, ſuperius autem friabilem atque poroſum.

Epicriſis.

Calculum in renum ſubſtantia occultatum, paullo majorem & duriorem, febrem inflammatoriam cum acerbis doloribus & ſpaſticis ſymptomatibus, excitare poſſe, hæc docet hiſtoria. Neque tamen id fit, quod irritando vel diſtendendo partes nervoſas ſpaſmos facit, ſed quia comprimendo canaliculoſam renum ſubſtantiam, obſtaculum ponit liberiori ſanguinis per eorum compagem progreſſui, & quando tum ſanguis abundans cum vehementia per motum ſuccuſſatorium vehementem in curru aut equo, impetuoſe ad renes pellitur, nec tamen per venas omnis æque expedite iterum reducitur, gignitur demum inflammatio. Illa enim dorſi ſub vectura aut equitatione ſuccuſſatio, ſanguinem omnino impetuoſius agit ad renes; unde novi fœminas curru vectas ad crebriorem urinæ urgeri miſſionem. Novi etiam validiori hoc motu calculum in renibus quieſcentem, eſſe loco truſum & in uretheres cum dolore tranſlatum. In cura autem ſic excluſæ nephriticæ febris, optimum & præſentiſſimum auxilium in ſanguinis ſubtra-

ctione

ctione, cujus tamen quantitas merito medici judicio relinquenda. Neque etiam ego melius novi in plethoricis renum paſſionibus obnoxiis præſervativum, quam venæ ſectionem tempeſtive & cum judicio inſtitutam. Atque hinc petenda eſt ratio, quod notante dudum *Hippocrate*, ab inflammatoriis ejuſmodi febribus, nephriticis, peripneumonicis & phreneticis, liberi maneant, quibus hæmorrhoides recte fluunt.

OBSERVATIO V.

Nephriticus & hæmorrhoidalis dolor cum numeroſa calculorum excretione.

Illuſtriſſimus Comes, quadraginta circiter annos habens, optimæ & ſanguineæ conſtitutionis, bis quotannis hæmorrhoidum, parciori tamen fluxui obnoxius, in intenſum dorſi & abdominis incidit dolorem, ut erectus ſtare non poſſet, ſed corpus ſemper incurvare neceſſum haberet: aderat ſimul creber ad mingendum ſtimulus, & urina ſecedebat parcior. Medicus huc uſque ordinarius anſam hujus doloris eſſe voluit ſanguinem per ani venas exitum molientem, & in tunicis inteſtinalibus ſtagnantem, eaque propter venam in pede aliquoties ſecari juſſit, pulverem antiſpaſmodicum exhibuit, & ad proritandum hæmorrhoidum ſtillicidium, crebriorem pilularum ad exemplar Becherianum paratarum uſum ſuaſit. Sed inde nihil acceſſit levaminis, dolores non modo remanſerunt, ſed & periodice ſæpe cum extremorum frigore & ſubſequente totius corporis æſtu, præſertim in regione lumbari, recurrerunt. Adiit igitur Carolinas thermas, ibique me in conſilium accivit. Quumque ex ſedimento urinæ mucoſo & quodammodo tartareo conjicerem, illuſtriſſimum ægrum non eſſe liberum a calculo, ut temperatas tantum thermales aquas biberet, conſilium dedi. Potis his optime habuit, & quod mirandum, poſt potum plures numero, magnitudinis variæ, lapillos ſubcinericios leves, cum urina excrevit, ut numerus eorum intra aliquot hebdomades, vel ad quadringentos accederet. Poſtea ſucceſſive pauciores ſeceſſerunt, ac quatriduo ante finem curæ nullus amplius prodiit. Interim licet ſub hoc potu dolores eſſent mitiſſimi, in itinere tamen recruduerunt acerbiores, nec per annum poſtea penitus diſceſſerunt, donec uſurpatis infuſis herbarum vulnerariarum, liquore anodyno minerali, & ad roboranda ſub doloribus afflicta membra, Tœplicenſibus thermis, liberaretur tam a dorſi, quam renum calculoſis paſſionibus.

Epicriſis.

Sanguineæ & forma venuſtæ perſonæ, ſi corpus jam omne nactum augmentum, ex facili patent internis partium inflammationibus, nec non ſanguinis evacuationibus, præſertim per ſedis venas. Quæ ſanguinis excretio, ſi deficit, haud raro renum inflammatio & calculoſa diſpoſitio excipit. Hinc perite *Hippocrates Sect. 2. aph. 11.* ſcribit: *nephriticis ſi hæmorrhoides fluunt, bonum*. In noſtro illuſtriſſimo ægro & hæmorrhoidalis inteſtinorum, & calculi renum dolor fuit conjunctus, quod haud infrequens eſt. Thermarum autem Carolinarum ea virtus eſt atque efficacia, ut renes valide expurgent a ſabuloſis & tartareis ſordibus. Sed cautus ſit earum uſus, ſi magna in renibus exulceratio, ne irritando eandem augeant majoremque faciant cavitatem. Optimo conſilio noſtro ægro poſt thermalis aquæ potum in uſum vocata decocta & infuſa vulneraria, cum pulveribus nitroſis & liquore anodyno minerali. Renes enim male affecti ad conſolidationem optime ferunt lenem adſtrictionem. Unde ab auctoribus omnes fere herbæ vulnerariæ, in morbis ex renum vitio, quam maxime celebrantur.

Plures notatu dignæ obſervationes legantur in *Conſult. med. tom. 2. 73. 77. item 89.*

C. A.

CAPUT IX.

De Inflammatione Veſicæ.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Inflammatæ veſicæ pathognomonica ſigna. VEſicæ compages, ex quatuor tunicis, una a peritonæo, altera muſculari, tertia nervoſa, cui quarta mucoſa ſeu villoſa obducta, ſi ſpaſmo & inflammatione afficitur, haud ſecus ac ſi ventriculi ejuſdem texturæ carpus, aut aliæ nervoſæ partes eandem patiuntur, & multis & gravibus ſtipatur ſymptomatibus, licet auctores medici recentiores paucam & vix ullam hujus paſſionis injiciant mentionem. Pathognomonica autem & eſſentialia ipſius ſigna ſunt hæc: dolor acutus, ardens & preſſorius in regione pubis, cum febre, perpetuo teneſmo ſive deſidendi ſtimulo, & continuo ad mingendum conatu.

§. II.

Cauſa inflammationis. Inflammationis hujus proxima cauſa ſanguinis vel etiam ſeri impuri in extremitatibus arteriolarum ſtaſis eſt, qua ſanguifera per veſicæ tunicas diſcurrentia vaſa, a ſanguine copioſius congeſto nimium replentur, diſtenduntur & nervoſa exquiſitiſſimæ ſenſationis tunica, in vehementem ſpaſmum abripitur, ex quo reliquorum ſymptomatum origo.

§. III.

Item ſymptomatum. Nimirum gravia illa pathemata, quæ inflammationi veſicæ juncta, dolor ardens preſſorius, ani conſtrictio, teneſmus, difficilis & continuo urgens mictus, borborygmi, ventris tormina, ſumma præcordiorum anxietas, ægra ſpiratio, inappetentia, mala digeſtio, vomitus, extremorum frigus, pulſus durus, inæqualis, contractus, celer, inquietudo, quandoque etiam convulſio, unice pendent a ſpaſmo in veſica, qui, ſi vehementior, ob nervorum communionem, non modo rectum, ſed & reliqua inteſtina, ventriculum & diaphragma, immo ipſas cerebri & ſpinalis medullæ membranas, cum univerſo nervoſarum partium ſyſtemate, in ſimiles ſpaſticos & conſtrictorios motus abripit. Quam intima enim ſtomacho cum veſica intercedat conſenſio, notavit jam *Celſus lib. 7. cap. 22.* ita habens: *non ignoramus, orto veſicæ ulcere, ſæpe affici ſtomachum, cui cum veſica quoddam conſortium eſt, ex quo fit, ut neque retineatur cibus, neque, ſi quis contentus eſt, concoquatur, neque corpus alatur.*

§. IV.

Non tamen ſemper unius ejuſdemque eſt vehementiæ, ſed quandoque levior, quandoque gravior. *Levior eſt, vel gravior.* Levior illa ſuperficialis magis eſt, ſpuria quaſi & rheumaticæ, vel eryſipelaceæ ſpecies, ac propterea brevi etiam & facilius ipſa febris per diaphoreſin tollitur. Oritur etiam non tam a ſanguine, ſed potius a ſero ſalſo, acri, impuro inter vaſcula & fibrillulas nerveas hærente. Hinc familiaris quam maxime ſenibus, ſcorbuticis, arthriticis, rheumaticis, hemicranicis, purpura ſcorbutica laborantibus, atque cachecticis, tum maxime, quando refrigeratione inferiorum a rigido & boreali aeris ſtatu, perſpiratio intercipitur, ac inoffenſus ſanguinis & humorum per minimos tubulos circuitus ſiſtitur. Quæ autem gravior, profundior eſt, a craſſo & impuro ſanguine in veſicæ vaſis uberius collecto provenit, plethorico-cacochymicos hinc frequentius infeſtat, atrociora habet ſymptomata, & perquam facile in ſuppurationem, exulcerationem vel ſphacelum funeſtum plane tranſit.

§. V.

Ex iis quæ ad ingenerandam veſicæ inflammationem conferunt, ſunt maxime criticæ ſanguinis evacuationes, *Oritur a ſuppreſſis ſanguinis evacuationibus* per menſes, vel hæmorrhoides deficientes, vel plane ſuppreſſæ. Magna enim conſenſio veſicæ & inteſtini recti, alterutra parte male & ſpaſmo

vel

vel inflammatione affecta, propter hęmorrhoidalia tam interna, quam potiſſimum externa vaſa, e quibus, notante *Veſalio lib. 3. cap. 9. de fabrica C. H. pag.* 475. rami, hypogaſtricæ propagines, ad veſicæ cervicem abeunt, unde etiam ſuppuratio & exulceratio ex ruptis ſanguiferis vaſculis in cervice ut plurimum obſervatur magna. Inprimis in fœminis, ſi, uti haud infrequens, & menſium & hæmorrhoidum fluxum experiuntur, ac ille ceſſat, nec hic recte ſuccedit, ſanguis impetuoſe ruit ad veſicæ vaſa, & gravia ſymptomata, febrem, ulcerationem, purulentam mictionem, quandoque cruentam, dyſuriam & alia plura incommoda adducit.

§. VI.

Nec non a gonorrhœa male tractata.

Deinceps non raro inflammationem veſicæ infert gonorrhœa, præſertim virulenta, male per adſtringentia, vel etiam nimis calida & acria pellentia tractata. Attenta enim obſervatione conſtat, gonorrhœam ſæpius recurrentem, & perverſa medicatione exceptam, abire in proſtatarum, veſicularum ſeminalium & ipſius veſicæ ulcus. Proſtratæ quippe glandulæ, quæ ut plurimum gonorrhœæ ſedes, quando tumore, dolore, inflammatione & ſuppuratione afficiuntur, facile labem communicant veſicæ collo proxime adjacenti, ut vitium latius ſerpat. Tum vero præter fluxum ſeminis ex urethra involuntarium, urina mingitur, quæ craſſum, copioſum, mucilaginoſum purulentum ſedimentum ad fundum dimittit, quod ab urina ſeparatum, & exſiccatum flammæ ſi injicitur, tetrum fœtorem, non ſecus ac ſanguis combuſtus, ſpargit.

§. VII.

Eventus morbi.

De ſucceſſu & eventu morbi veritati & experientiæ omnino congruum *Hippocratis* effatum *de prænot. pag.* 464. ſic habens: *veſicæ duræ & dolentes penitus quidem horrendæ ſunt & pernicioſæ; pernicioſiſſimæ vero, quæ cum febre continua fiunt. Etenim dolores ab ipſis veſicis ad occidendum ſufficiunt, & alvi non egerunt hoc tempore, niſi durum quoddam, & hoc coacte. Solvit autem urina micta purulenta, quæ albam ac levem ſubſidentiam habet. Si vero neque ab urina quicquam remiſerit dolor, neque veſica molliatur & febris continua fuerit, in primis circuitibus morbi, ægrum moriturum eſſe timor eſt.* Quando autem inflammatio non tempeſtive diſcutitur, lentius aut citius necat. Qui cito, ex ſphacelo pereunt, ac uti teſtantur obſervationes anatomico-practicæ, veſica ſphacelo affecta, vel vaſa ipſius ſanguifera varicoſa, & nigro cruore farta reperiuntur. Tardius autem mors excipit, quando exulceratio ſuccedit, ex mictu purulento cognoſcenda, quæ tandem vel hectico calore necat, vel latius ſerpens inteſtinum rectum etiam exedit, ac gangrænam inducit funeſtam.

§. VIII.

Urina mucida & dyſuria non ſemper ab inflammata veſica.

Interim non omnis urina turbida & ſub mictu difficili & ardore excreta, inflammatæ, aut exulceratæ veſicæ eſt indicium. Id enim haud raro obvium in ſenibus, ſcorbuticis, & qui dyſcraſia humorum laborant, & accidit ſine periculo. Quandoque etiam ſolus veſicæ ſpaſmus, ab urina acri, calculo aſperiori, aut collectione ſeri impuri in vaſis veſicalibus, inductus, inſignem muci quantitatem ex villoſa tunica exprimit, ac urinæ inſinuat. Neque minus veſicæ ſpaſmus & dyſuria ſæpe comitatur febrem, quæ plerumque eſt ſcorbutica & exanthematica, cum purpura, vel maculis ſcorbuticis inſtar petechiarum, nec periculo vacat. Quin aliquoties in purpura ſcorbutica affectis obſervavi, quod impedita materię purpuracęę per improvidam refrigerationem excretione, vel hac retropulſa, eadem pathemata, ſpaſmus nempe veſicæ ac difficilis mictus, acceſſerint, nullam aliam ob cauſam, quam quod conſtrictis a frigore

gorę

gore tubulis ſubcutaneis, motus ſanguinis & humorum ab exterioribus ad interiora converſus, ſimulatque recrementitia & acris illa materia nervoſæ veſicæ illapſa.

CURATIO.

§. I.

Spaſmus veſicæ ex ſanguine. Nulli morbi difficilius curantur, quam qui in veſica conſiſtunt. Eſt enim nervoſa & exquiſiti ſenſus pars, ſecundum Veterum loquendi morem frigida, & pauco ſanguine perfuſa, ac urina perpetuo ſuperne affluens conſolidationem impedit, præſertim in ſenibus. Quare veſicæ vitia, uti ſpaſmus, inflammatio, exulceratio, difficilis & doloroſus mictus, facilius arcentur, quam perſanantur. Interim, quia ſpaſmus veſicæ primam fere cauſam omnibus, quæ ipſam infeſtant, paſſionibus ſubminiſtrat, præcipua utique medentis intentio, ut eundem tempeſtive præſcindat, & modis declinet cunctis. Sed quum hic ſpaſmus veſicalibus tunicis vel a ſanguine uberius ibi congeſto, tendente ac prementе, vel ab acri impuro ſero eo decumbente, inducatur, cauſæ hæ probe ſunt diſcernendæ in medicatione. Quod ſi igitur poſt ſuppreſſum menſium, vel hæmorrhoidum fluxum, tale vitium imminet, optimum conſilium, ut excretiones hæ vel revocentur, vel ſanguis copioſe congeſtus per venæ, præſertim in pede, ſectionem, derivetur, quod auxilii genus, iis inprimis, quibus ani, aut uteri venæ ſtillare amplius jam ceſſarunt, proficuum eſt. Et hoc in caſu verum omnino *Hippocratis aph. 68. Sect. 7.* dictum: urinæ difficultatem & ſtillicidium ſolvere venæ ſectionem.

§. II.

Ab humore acri quibus arcendus. Quando ſcorbuticis & iis, qui rheumatiſmis, arthritide & purpura chronica laborarunt, ulcera antiqua conſolidata ſunt, aut materia quædam exanthematica retropulſa, ſenibus quoque ob dyſcraſiam ſanguinis, & humorum impuram, veſicæ paſſiones imminent, cito remediis diluentibus, acrimoniam temperantibus, blandis diaphoreticis ſanguinemque depurantibus eſt ſuccurrendum. Hunc in finem utilia decocta pro potu ordinario temperantia, ex radice ſcorzoneræ, chinæ, ſiſere, fœniculi, item infuſa theiformia ex ſummitatibus millefolii, floribus malvæ, baccis alkekengi & ſemine dauci parata, cum dimidia parte lactis mixta & ſyrupo e dialthæa *Fernelii* dulcificata. Neque minus ſpectata ſeri lactis dulcis virtus. Quibus ſi accedit uſus emulſionis ex ſeminibus quatuor frigidis, & pulverum temperantium ex pulvere Marchionis, antimonio diaphoretico, lapidibus cancrorum, matre perlarum, cum nitri tantillo & aliquot guttis olei macis, effectus eſt exoptatus. Quia tamen puritas humorum multum etiam debita purgamentorum alvi excretione conſervatur, videndum utique, ut hæc præſtetur libera, optime alimentis, ſin vero minus reſponderit, mannatis, cum vel ſine rhabarbaro, addito nitro antimoniato, aut clyſteribus emollientibus ducenda.

§. III.

Ubi vero inflammatio cum ſpaſmo jam præſto eſt, præter jam dicta, commendatiſſimus eſt uſus liquoris anodyni mineralis, ad drachmam unam, remixti cum granis 5. extracti croci & granis duobus camphoræ. Tum etiam pulveres diaphoretici ac temperantes, aucta nitri doſi, cum emulſionibus ex ſeminibus quatuor frigidis ſunt porrigendi. Et exterius partem affectam antiſpaſmodicis & leniter diſcutientibus fovere expedit. Nobis hunc in finem uſitata veſica decocto florum emollientium plena, vel loco hujus emplaſtrum ex emplaſtri de meliloto uncia, ſpermatis ceti drachmis tribus, croci, camphoræ ana drachma, nec non oleum anodynum camphoræ, ex olei amygdalarum dulcium uncia, hyoſcyami drachmis tribus & camphoræ drachma, pubis & perinæi regioni *In inflãmatione & ſpaſmo proficua.*

gioni crebrius illitum. Ubi etiam ſpaſmus ſolus teneſmum moleſtum, vel difficilem, doloroſam mictionem efficit, præter balnea aquæ dulcis, omnia alia auxilia virtute ſuperant vapores ex decocto florum meliloti, ſambuci, chamomillæ officinalis, malvæ, ſummitatum millefolii cum lacte, in perforata ſella ad laborantes partes admiſſi.

Cautelæ & Obſervationes Clinicæ.

§. I.

Minerales aquæ utiliſſimæ.

In veſicæ vitiis inveteratis, quæ cachecticis, hypochondriacis, ſcorbuticis, ſenibus & hæmorrhoidariis, nunquam non ſunt frequentia, ad incrementum eorum præſcindendum, per longum uſum efficacius deprehendi nihil, quam peritum aquarum mineralium uſum. Celebres jam pridem hoc nomine Spadanæ aquæ, de quibus ſic diſertis verbis ſcribit *Henricus ab Heer in Spadacren. hæc fontis Spadani, propria ac ſingularis facultas, ut veſicæ renumque dolores ſopiat ac leniat, morbos vero harum partium perſanet, ventriculum debilem roboret, & ciborum languentem appetentiam excitet.* Quin idem gravis auctor ſuadet, ut, ſi renum & veſicæ vitiis affecti liberi ab iis vivere velint, per totum annum hanc medicatam aquam bibant. Neque minus *Tulpius lib. 2. cap. 53.* teſtis eſt fide dignus, deploratum veſicæ ulcus, omnibus parum aut nihil proficientibus, continuo aquæ Spadanæ uſu, tam feliciter fuiſſe debellatum, ut ſumme obſtupuerint, quibus id viſum certam habere deſperationem. Ego vero habeo, quod maxime laudem uſum Selteranarum, quarum ſaluberrima ingredientia penitius inſpexi, quarumque virtutem in omni interna pulmonum, renum & veſicæ labe exemplis habeo confirmatam fere innumeris. Hinc ſuadeo, ut vere ſemper & autumno, per menſem & longius bibantur, vel quod melius inter cibum potus ordinarii loco, cum quarta vini Moſellani parte remixtæ, potentur.

§. II.

Lac cum aqua prodeſt.

Lacticinia quidem per ſe renum ac veſicæ læſionibus & morbis minus accommoda. Sed ſi lac ipſum, præſertim aſininum, cum Selterana aqua bibitur, vel quod melius adhuc, acidulæ hæ, ad abſtergendam eo melius ſanioſam & mucoſam materiam, per aliquot hebdomades primum ſolæ, ac poſtea vel ſolum lac, vel medicatæ huic aquæ confuſum, uſurpantur, magis quam ullum aliud remedium prodeſſe, expertus ſcribo.

§. III.

Venæ ſectio cum diſtinctione admittenda.

Licet ſanguinis miſſio utiliſſima ſit, tam ad arcenda, quam perſananda veſicæ ex ſanguinis congeſtione vitia, multum tamen nocet frequens ipſius adminiſtratio, ubi humorum magis impuritas, quam abundantia in vitio eſt, ac ubi materia acris purpuracea altius ſanguini eſt inſinuata. Nam ſubtracto nimium ſanguine, motus ipſius ad corporis ambitum elangueſcit, perſpiratio ſimul imminuitur, & morbi cauſa magis obfirmatur, licet in principio doloris lenimentum inde accedere videatur.

§. IV.

Vinum dulce nõ acidum bibendũ.

Vini potum *Hippocrates l.* ſuperius *c.* in urinæ difficultatibus commendat; merito tamen tenendum, quod nullum aliud ex uſu ſit, quam dulce, Malvaticum, Hiſpanicum, vel etiam Hungaricum, quod moderate & medice potum, tam ad roborandum ſtomachum, quam ad vires refocillandas, apprime conducit, niſi febris & calor prohibeant. Illa vero vina, quæ multum acidi tartarei in ſinu fovent, ut Rhenana, item noſtratia auſtera, penitus merito ſunt rejicienda.

§. V.

Frigus nocet, calor tẽperatus prodeſt.

Quum omne frigidum nervis nervoſiſque partibus ſit inimiciſſimum, calidum vero amiciſſimum; hinc in nervoſæ veſicę paſſionibus ſumma cum cura etiam vitanda refrigeratio, maxime inferiorum, frigidus potus, ac præſertim

tim in ſenili ætate, remedia nimium refrigerantia, acida & nitroſa. Viciſſim quæ corpus, abdomen inprimis & pedes, a frigore defendunt, ac in perſpiratione ſervant, ut motus corporis moderatus, potus infuſi theiformis, potio calida, item pediluvia & balnea aquæ dulcis, optimum doloris procurant lenimentum. Atque etiam hanc ob cauſam e re eſt, ut aquæ medicatæ ipſæ, tam ſolæ, quam lacti nuptæ, tepidæ potius, quam frigidæ bibantur.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Dolor veſicæ ex ſanguine ſtagnante.

Vir 40. annorum, vitæ ſedentariæ ob intemperantiam ſtudiorum addictus, intolerabili cruciatu & tormento circa pubis & perinæi regionem cum magna difficultate reddendi urinam diu ſæpe per intervalla afflictus fuit, & propter dolorum atrociam, inquietudinem, anxietatem, vigiliam, viriumque defectionem, cum extremorum tremore ac frigore, tam miſere decubuit, ut ad deſperationem quandoque redactus, cultro filum vitæ abrumpere voluerit. Affligebat hæc miſeria interdum per aliquot hebdomades, poſtea ſenſim paulatimque remittebat, ut officio ſuo fungi poſſet; urina plerumq; pauca & turbida profluebat, craſſum ſedimentum deponens. Et quum per ſex fere annos hoc malo exagitatus eſſet, viribus tandem penitus conſumtis, quadrageſimo ætatis anno obiit. Omnes, quos per totam civitatem in auxilium vocarat, medici, & calculum, & veſicę exulcerationem, hujus miſeræ affectionis cauſam judicarunt; ſed aliud longe partis affectæ poſt mortem ſcrutinium docuit, veſica quippe integra, ſine exulceratione, inventa fuit, nec veſtigium ſabuli aut calculi in ea repertum, ipſum vero veſicæ corpus longe craſſius & denſius, copioſis & valde diſtentis vaſis ſanguiferis, quorum nonnulla calamum ſcriptorium craſſitie æquabant, obſitum. Ut adeo omnium horum cruciatuum nulla alia fuerit cauſa, quam inſolita illa ſtagnatio & incarceratio ſanguinis in vaſis veſicæ.

Epicriſis.

Hæc hiſtoria luculenter docet; ſpaſmum veſicę urinarię vehementiorem, tantum valere, ut univerſum nervoſarum partium ſyſtema in conſortium trahere & œconomiam omnium corporis functionum perturbare queat. Dein pateſcit: difficilem cum ardore & ſtillicidio mictum, urinam quoque glutinoſam, juxta *Hippocratem* furfuraceam, non ſemper exulcerationem, vel calculum intus latentem prodere, ſed a ſola ſpaſtica contractione veſicæ oboriri poſſe, qua tunica interior mucoſa fortiter compreſſa mucoſum liquidum copioſe in cavitatem veſicæ eructat, quod urinæ immixtum, poſtea cum ipſa excernitur, eodem modo ac notum eſt, dolorificum illum ſpaſmum, qui ſæpe fit in extremitate inteſtini recti exquiſiti ſenſus, ita comprimere tunicam cum vaſis ſuis villoſam, ut inſignis copia muci albi, inſtar albuminis ovi, cum teneſmo dimittatur, quod vulgo vocant hæmorrhoides albas. Veſicæ autem ſpaſmi cauſa non tam eſt in cavitate veſicæ, quam potius intra ejus ſubſtantiam. Nam, ſicuti a menſium vel hæmorrhoidum fluxu ſufflaminato, ſanguis regurgitans ad vaſa ventriculi & inteſtinorum, & intra eorum tunicas ſentientes ſtagnans, diſtractione & compreſſione, vehementia tormina, anxietates, dolores, convulſiones & ſpaſmos concitat; ita etiam, quando vel ex vitio & emanſione fluxus hæmorrhoidalis, vel aliis ex cauſis, ſanguis ad veſicæ corpus magna copia delatus ibi ſtagnat, non mirum eſt, quod in nervoſa ipſius compage ſpaſmos, & quæ ab iis proficiſcuntur ſymptomata, producat.

OBSERVATIO II.

Ex hæmorrhoidibus ſuppreſſis lethal.

Vir quadraginta annorum, ſanguineo-cholericus, ex vitæ genere valde in-

..tis veſicæ inflãmatio.

inquieto transiens ad quietum & ſedentarium, experitur brevi poſt hæmorrhoidalem fluxum, quem præpoſtere remediis adhibitis ſupprimi curavit. Sequuta hinc mictio cruenta, ſingulis fere menſibus rediens, qua ceſſante anxietates præcordiorum, dolores lumborum, borborygmi ventris, prava digeſtio & inappetentia oborta. Ad tollenda hæc mala variis uſus quidem remediis, thermis, lactis cura, ſed non cum debito regimine. Acceſſit hinc poſtea funeſta veſicæ inflammatio, cognoſcenda ſatis ex magno ardore, dolore, in regione pubis, mictu difficili & dolorifico, febre, præcordiorum anxietate & delirio, ac poſt mortem veſica inflammata & ſphacelata inventa fuit.

Epicriſis.

Hæmorrhoidalis fluxus interdum tranſit in mictionem cruentam, criticam quoque, quæ nullo modo cohibenda, niſi rurſus provocentur hæmorrhoides, alias graviſſima ſubſequuntur ſpaſmodica pathemata non modo, ſed & ipſa veſica tandem inflammatione gravi cum febre afficitur, quæ facile abit in ſphacelum. Nam qui morbis veſicæ moriuntur, ii plerumq; pereunt ſphacelo, qui etiam inteſtinum rectum ſæpe afficit, ut hæmorrhoidalia vaſa ſanguine nigro infarcta cum penis livore compareant.

OBSERVATIO III.

Veſicæ inflammatio a materia acri lethalis.

Summus hujus urbis Theologus, vitæ ſedentariæ perpetuęque mentis per ardua multa negotia fatigationi aſſuetus, a purpura intus deliteſcente ſcorbutica in gravem primum per intervalla dyſuriam incidit, juncta ſimul paralyſi ſpuria dextræ manus, quæ, quamdiu perſtitit, remiſſior fuit dyſuria, illa vero evaneſcente, atrocior veſicæ ſpaſmus & dolor cum aſſiduo urinam mittendi ſtimulo, illico rediit. Tandem cum ſanitate quidem in gratiam redire videbatur, ſed quum forte languidum adhuc corpus auræ frigidiori expoſuiſſet, rediere intoleranda mictus tormina, quæ veſicæ inflammatio, ex parte exulceratio, febriſque acuta exanthematica exceperunt, funeſto proh! eventu.

Epicriſis.

Inflammatio veſicæ, a ſero ſalſo impuro & corrupto, veſicę tunicis nerveis firmius inhæreſcente eoſque lancinante, quandoque ſubnaſcitur. Vidi non ita pridem in ſene octogenario, qui per aliquot annos ſumma difficultate mittendi cum dolore urinam laborarat, ac demum, fruſtra adhibita omni efficaciſſima medicina, in pede nactus eſt eryſipelas, quod reliquit ulcus, ichorem ſanioſum ſat copioſe quotidie fundens, tam ſalubri effectu, ut ex eo, & dyſuria, & dolor in pube, omnis evanuerit. *Dravvitzius* quoque, qui ante ſeculum jam omnium fere optime germanico idiomate *de ſcorbuto* integrum ſcripſit tractatum, in eo *pagina* 350. *& ſeqq.* plures affert obſervationes & caſus ægrorum, qui de doloribus ſævis ſub urinæ emiſſione conqueſti, quorum cauſa non veſicæ labes ulla, aut calculus fuit, ſed humor tantum impurus ſcorbuticus. Memorabilis maxime caſus, quem conſignavit de lanione, qui, quum nunquam antea ex calculo laboraſſet, ſubito atroces in pedibus perſenſit dolores, qui hinc depulſi, urethram invaſerunt, cum intenſo ardore & difficultate guttatim vix mingendi; applicatis tamen diſcutientibus ceſſarunt quidem, ſed ad pedes redierunt, conſequente eorum tumore.

OBSERVATIO IV.

Veſicæ inflammatio opiati uſu funeſta.

Fœmina quadraginta circiter annorum, ſanguineæ conſtitutionis, vitæ ſeſſili nimium indulgens, venę ſectioni alias fuerat aſſueta, ſed per biennium eam omiſerat, quo factum, ut obſtructis menſibus, in ſummos dolores circa pubis regionem incideret, cum impenſis pręcordiorum anxietatibus, forti alvi adſtrictione, appetitus viriumque deſtructione. Sedati quodammodo

do ab imperito medico per opiata doloribus, mox incidit in ſyncopen, & majores ac vehementiores circa præcordia urſerunt anxietates, ſubſequutum delirium & mors. Inſpecto poſt mortem corpore & veſicam, & uterum inflammatio ac ſphacelus occuparant, ceteris omnibus partibus ſanis.

Epicriſis.

Inſtar axiomatis practici hoc loco notari velim: in inflammationibus nervoſarum & membranacearum partium, ut in phrenitide, pleuritide, hepatitide, item inflammatione ventriculi, inteſtinorum & veſicæ, nil pernicioſius eſſe, & quod tam facile ad mortem perducere queat, opiato remedio interno. Stuporem enim hiſce partibus facile inducit, & in minimis vaſculis motum & progreſſum ſanguinis penitus ſiſtit, ut ſphacelus ac mors inducatur. Quare cautiſſime cum ejuſmodi remediis etiam exterius applicatis, hiſce in morbis agendum eſſe moneo, ac inculco ſerio, compluribus lethiferis exemplis hanc obſervationem confirmantibus. Conferunt potius, præter idonea diluentia, diſcutientia, blanda anodyna cum diaphoreticis mixta, inter quę liquorem noſtrum anodynum mineralem, cum ſpiritu Buſſii mixtum, & reiteratis vicibus, parca tamen doſi, exhibitum, cum blando regimine diapnoico, non ſatis laudare poſſum, ſi prius plethoræ, quando adeſt, tempeſtiva ſanguinis miſſione rite fuit proſpectum.

Præter allatos caſus plures adhuc invenies in *Conſult. med. tom. 2. ſect. 3. LXXXVIII. XC. XCIII.*

CAPUT X.

De inflammatione & febre uterina.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Uteri morboſa diſpoſitio & conſenſio.

PEculiaris uteri fabrica & ſtructura, mira ſcilicet fibrarum totius ſubſtantię elaſticitas, vaſorum ſanguiferorum copia, eorumque tortuoſus & ſerpentinus fluxus, glandulosa & nervoſa textura, nec non colli & maxime orificii interni exquiſitus ſenſus, faciunt, ut multis & variis morbis, maximeque etiam acutis & pericoloſis inflammationibus, oriundis inde abſceſſibus & mali moris ulcerationibus, pateat hoc viſcus. Quin, quia non tam ob nervorum communionem & ſenſibilitatem, quam potius ſanguinis progreſſum in fibroſa & vaſculoſa uteri compage interceptum, ipſius in omnibus reliquis corporis partibus motus turbatur atque pervertitur; hinc magna etiam uteri cum nobiliſſimis corporis partibus, capite, pectore, præcordiis, ventriculo, & omni nervorum ſyſtemate eſt conſenſio, & ipſo gravato, aut inflammato ſæva in propinquis & remotis partibus accidunt pathemata.

§. II.

Ex his, quæ in uterum cadunt, paſſionibus frequens admodum eſt ipſius inflammatio, cognoſcenda ex ardore & dolore fixo in inguine, cum febre acuta, dolore lumborum & imi ventris, abdominis inflatione, ſtimulo ad urinam & alvum, mictu ardenti & difficili, gravibuſque aliis in præcordiis, capite, & pectore ſymptomatibus. Parum hujus morbi reminiſcuntur Medici recentiores, ſed eo crebrius in monumentis ſuis Veteres. *Aretæus* quidem ſic egregie ipſum delineat *cap. 64. inflammatio uteri*, inquiens, *fit ex pluribus cauſis, ex plaga, ex menſium ſuppreſſione, & frigiditate, & inflatione, non minus etiam abortu & partu, propter malam partus editionem. Sequitur ad uteri inflammationem febris acuta, dolorque capitis ac ejus tendinum, & baſis oculorum juncturæque manuum & digitorum, & colli detractio & declinatio, ſtomachi per conſenſum affectio, oſculi uteri concluſio, pulſus parvi, denſi. Si totus eſt inflammatus, totus vehementius pulſatorio motu dolet: ſi poſteriores ipſius partes ſolum inflammatæ fuerint, dolor circa lumbos fit, & ſtercora ſupprimuntur ex recti inteſti-*

Inflammationis uterinæ ſigna.

teſtini compreſſione ; ſi partes ejus anteriores, dolor circa pectinem fit & urinæ ſtillicidium ac emittendæ difficultas ex veſicæ compreſſione ; at lateribus inflammatis, & inguina tenduntur, & crura gravantur ; ſi vero fundum ipſius fuerit inflammatum, circa umbilicum maxime dolor conſiſtit cum tumore ; at ſi circa oſculum eſt inflammatio, circa ſupernum ventrem dolent, & digito immiſſo durum ac renitens oſculum occurrit.

§. III.

Differētia inter levē & gravem. Hæc uteri inflammatio merito diſpeſcenda in leviorem ſuperficialem, & graviorem, ſeu profundiorem. Illa ſæpe puerperis accidit, facile gignitur, potiſſimumque crebrius ſequitur febrem lacteam, admittit etiam medicationem, ſi recte & prudenter inſtituatur, ac facili negotio, intra paucos dies, diſcutitur. Gravior autem, quæ febre intenſa & ſævis ſymptomatibus de vehementia non remittentibus ſtipatur, ſeptimo, nono, vel etiam undecimo ſæpe die necat, ſuperveniente maxime purpura alba, quæ peſſimum ſemper præbet omen, atque ex corrupto, putrido, vappeſcente ſero ac ſanguine, in uteri latibulis hærente, ortum ducit, immo de corrupto jam & ſphacelato utero teſtatur.

§. IV.

Cauſa vatia. Cauſa inflammati uteri materialis proxima eſt inæqualis ſanguinis per uterina vaſa circulus. Ob oppleta ſcilicet, coarctata a ſpaſmo & obſtructa minima vaſcula, ſanguis majori cum impetu ac celeritate fertur per vaſcula vicina, eorumque ramos laterales, qui cruorem alias non capiunt, unde tumor, rubor & ardor fit, cum preſſione & irritatione tunicæ nervoſæ. Ad hoc autem vitium concipiendum in genere diſponunt lęſiones, contuſiones & vulnerationes externę, ſtatus plethoricus, cacochymicus, menſium & lochiorum ſuppreſſio, copioſior ſanguinis ad uterum allapſus atque decubitus, partus laborioſus, animi affectus, ira maxime & terror, vomitus enormis, vel niſus impenſior ad hunc, motus & labor corporis plethorici fortior cum ſubſequente refrigeratione imi ventris, balneorum calidorum abuſus, abdominis & uteri refrigeratio externa, potus frigidus, fluentibus inprimis menſibus, lochiis, aut hæmorrhoidibus, colica quoque convulſiva, nec non affectio ſpaſtico-hyſterica gravior.

§. V.

In puerperio cur frequens ſit. Nunquam vero magis hęc periculoſa affectio infeſtat feminas, quam ſi in puerperio ſunt conſtitutæ. Poſt partum enim uterus ab onere levatus, elaſtica, qua pollet, virtute iterum in arctius ſpatium coit, & ſenſim ſenſimque ſeſe contrahit. Hinc diducta uteri vaſa anguſtantur, contentus in iis ſanguis per oſcula aperta, ſecundinis prius continua, exprimitur, ac ſub nomine lochiorum foras prodit, cum ſanitatis emolumento. Simul vero etiam hac anguſtatione motus & curſus ſanguinis aliter dirigitur, & quidem ab utero & inferioribus ad ſuperiora ipſaſque mammas, quod circa tertium plerumque diem accidit, non ſine febrili commotione, & Germanis propterea audit *das Milch-Fieber*. Quod ſi igitur lochialis ſanguinis exitus per ſtricturas uteri ſpaſticas impeditur, non modo in ipſo utero periculoſam inflammatoriam ſtaſin concitat, ſed & ordinarius ille ſanguinis ab inferioribus ad ſuperiora impetus, tam ratione vehementiæ, quam molis ſanguinis validius increſcit. Tum enim ſpaſticę, & dolorificę in abdomine urgent ſtricturę, ſanguinis vel mucidi humoris ex utero fluxus reſtitat, alvus clauſa eſt, pedes frigidi, ad urinam ſtimulus, doloroſa mictio, caput rubet, tumet, oculi fulgent, nares nonnunquam guttulas quaſdam ſtillant, animus eſt inquietus, ſomnus nullus, vel inſomniis terrificis turbatus, ac gravia illa ſymptomata, reſpiratio difficillima, lipothymiæ, convulſiones & delirium phreneticum, de-

mum ſubito ſępius puerperis accidunt funeſta.

§. VI.

quibus ſolennis

Luculentis verbis hæc ita evenire teſtatur *Hippocrates lib.* 1. *de morb. mulier.* §. 72. ita tradens: *ſi inflammati fuerint puerperæ uteri, venter ardet, & magnus fit, & ad præcordia ſuffocatio habet, & uterus, ubi puerperii purgamenta intus manſerunt a frigore, occulte diſtenditur.* Nec non *lib.* 2. *de morb. mulier. p. m.* 489. *ſi,* inquiens, *ignis ſacer in uteris ſit, etiam pectus id percipit, venter intumeſcit, perſrigeratur, febris habet magna, & rigor ſupervenit, & ſpiritus denſus, & animi deliquium, & debilitas, & dolor totius corporis; & triſtatur, & mente variatur, & affectio aſcendit ex inferno ventre ad lumbos, & ad dorſum, & præcordia, & pectora, & collum, caput & ſtomachum, & mortua eſſe videtur.* Experientia autem teſte, feminæ teneræ, exquiſitioris ſenſus, in vehementes animi commotiones pronæ, pathematibus ſpaſmodicis & flatulentis obnoxiæ, menſium inordinato ſucceſſu affectæ, alvi adſtrictioris, ſi gravidæ fiunt, poſt partum quam facile in lochiorum ſuppreſſionem cum febre uteri acuta incidunt, non ſine ſummo vitæ diſcrimine. Interdum etiam inflammatio uteri naſcitur, a ſecundinarum vel totali, vel tantum quoad partem retentione. Hac enim reſtitante, non tantum ſanguinis ex utero excluſio prohibetur, verum etiam ſuccedens putredo febrem movet, vel ſi hæc jam adeſt, deteriorem reddit.

§. VII.

In ſphacelum abit aut ulcerationem.

Jam ſicuti in omni inflammatione, ille ſubſiſtens humor, ſi non diſcutitur, putreſcit & in corruptionem tranſit, vel ſphaceloſam, vel ulceroſam; ita idem etiam accidit in ea, quæ uterum infeſtat. Quæ in ſphacelum abit, brevi necat, & ſolennis maxime eſt puerperis, in quibus poſt ſectionem uterus ut plurimum cum vagina durus, color is ex atro bruni deprehenditur. Quæ autem ſuppuratur & ulceratur, diutius trahit, & accidit quam maxime extra puerperium. Patent inflammationi huic ſuppuratoriæ & feminæ ſanguineæ, mollioris & ſpongioſioris habitus, prętertim ſi fluori albo ſanguinolento fuerunt affectæ, iſque adſtringentibus intempeſtive cohibitus. Frequentius etiam eandem incurrunt, quæ impurum & craſſum in venis alunt ſanguinem, diętam inſalubrem ſectantur, fructibus horæis, dulcibus & lacticiniis indulgent, inferiora ſubinde refrigerant, corpore præſertim æſtuante, quæ triſtitia anguntur, veneris ſtimulos concubitu obtundere impediuntur, ſuetam ſanguinis miſſionem intermittunt, aut ſeniores quietam & ærumnoſam vitam ducunt. Ac in his quidem frequentior eſt inflammatio in collo & orificio interno, quod ex multis fibris nerveis ſpiraliter eſt contextum, quam in ipſo fundo, eaque propter dolor acerbus & ardens eſt in pube cum mictu difficili. Signa autem abſceſſus uteri ſic in compendio *Hippocrates l.* 1. *de morb. mulier.* exhibet: *ſi,* ait, *uteri fuerint ulcerati, ſanguis & pus purgatur, & fœtor gravis oboritur, & dolor acutus corripit lumbos ac inguina & imum ventrem, & dolor ſurſum procedit ad laterum mollitudinem, coſtas & ſcapulas, aliquando etiam ad claviculas pervenit, & caput vehementer dolet deliratque, proceſſu vero temporis intumeſcit, & debilitas ipſum corripit, & animi deliquium, & febris tenuis, & perſrigeratio, intumeſcunt autem maxime crura. Morbus autem corripit ex abortu, ſi qua corrupto humore ac putrefacto intus non fuerit expurgatus, & calor totum corpus tenet. Corripit etiam ex fluxibus, ſi in ipſis acria fuerint, & biliosa mordeant.* Sed plerumque ulcus uteri tandem etiam in gangrænam & ſphacelum abit ac interficit. Interdum tamen accidit, ut apoſtema in utero prognatum interne rumpatur, & copioſe effluat ſanies alba minime

fœtida & ægra evadat, qua de re legi meretur *Foreſtus lib. XXVIII. obſ. XLIV. pag. 693.*

§. VIII.

Nec non in cancrum inſanabilem.

Quod ſi autem exterior uteri pars inflammata, ob frigus externum, quam facile abit in ſcirrhum, qui ulceratus, cancer uteri recte dicitur, ac eſt inſanabilis. Neque adeo infrequens eſt, glandulas copioſiores circa collum uteri, & maxime orificium ejus internum conſidentes, mutari in ſcirrhum, tandemque abire in inflammationem ulceroſam, quæ, haud ſecus ac cancer exulceratus, medicationem admittit plane nullam. Recentiores quidem parum hanc uteri affectionem notarunt; ego vero aliquoties obſervavi, eadem omnino ratione, iiſdemque ſymptomatibus, ac pridem jam exacte prodidit *Aretæus lib. 2. cap. 67.* ita perhibens: *caneri in utero, partim cum, partim ſine ulceratione ſunt, tumor reperitur circa uteri oſculum durus, inæqualis, præeminens, colore feculentus, rubicundus, quandoque etiam ſublividus, & dolent vehementer inguina ad ſupernum ventrem & pectinem ac lumbos, ægreque ferunt contactum & variegatiorem medicationem. Si vero ulceratus eſt cancer, ad dolores, durities, & tumorem, eroſa etiam & inæqualia ulcera conſpiciuntur, plerumque quidem ſordida oris tumida albicantia, turpes cruſtas inductas habentia. Quæ vero pura videntur, feculenta, livida, rubicunda & cruenta apparent. Excernitur autem aſſidue ab ipſo ſanies tenuis, aquoſa, nigra, aut fulva, graveolens, aliquando etiam ſanguis fertur, & alia ſigna ad inflammatum uterum relata. Affectio igitur ipſa incurabilis eſt, veluti alicubi etiam dixit Hippocrates, mitigare tamen oportet, per inſeſſus ex fœnu græco, malva & per cataplaſmata ſimilia.*

Curatio.

§. I.

Curatio & præſervatio cauſis accommodanda.

Uteri inflammatio, quum nunquam frequentius occurrat, quam in puerperis, & poſt abortum, dum vel ab improvida obſtetricum in partu difficili tractatione & contrectatione violenta, vel a violento niſu ſub partus laboribus, ſanguinem præſertim impurum ad uterum pellente, vel a lochiorum per dolores & ſpaſmos hyſtericos, terrorem, aut refrigerationem fluxu impedito, inducitur; neceſſarium omnino eſt, ad præſervationem æque ac curationem, ut Medicus omnes has cauſas probe noſcat, atque diſcernat. Quia autem facilius longe eſt periculoſum hunc morbum imminentem arcere, quam præſentem perſanare; hinc medens etiam primo omnium eo eniti debet, ut eundem tempeſtive præſcindat, ejuſque incurſum avertat.

§. II.

Poſt partum ſpaſmi relaxandis.

Jam miſſis illis læſionibus, quæ ab externis & violentis cauſis inducuntur, frequentiſſimum in artis exercitio eſt, inflammatoriam hanc febrem, poſt partum, ob excretionem ſanguinis lochialis vel plane deficientem, vel non ſufficientem induci. Quare id inprimis agendum artifici, ut confecto partu, primis ſtatim diebus lochia rite ſecedant. Quod ut ex voto perficiatur, ad cauſas fluxus lochialis intercepti removendas medicatio perite dirigenda. Notum autē eſt, ſub diuturnis & gravioribus partus laboribus, tā vehementem fieri partium, & ſolidarum, & fluidarum, commotionem & exagitationem, ut quiſque ex pulſuum celeritate, totius corporis ardore, ſiti & inquietudine vix aliter judicare poſſit, quam adeſſe febrem, ſub quo impetu parum etiam vel nihil recrementorum putridorum & cruentorum utero effertur. Igitur opera danda, ut impetuoſus hic poſt partum motus placide componatur. Fit hoc commodiſſime, ſi puerperæ in quiete & temperato regimine diaphoretico ſervantur, iiſdemque diluentia ac blande æſtum ſedantia propinantur. Quia tamen ſub partu,

qui

qui nonniſi ſtricturis ſpaſticis & convulſivis ex ſpinali medulla abſolvitur, per conſenſum ſpaſmi & dolorificæ ſtricturæ ad inteſtina tranſeunt, quæ ſuperato partu adhuc aliquamdiu perſiſtunt, atque etiam eandem ob conſenſionem uteri fibras muſculoſas & nerveas ſtringendo, liberum ſanguinis curſum præcludunt; merito etiam curandum, ut eædem ſedentur placide. Hunc in finem utilis pulvis, ex pulveris Marchionis, lapidum cancrorum ana drachma, antimonii diaphoretici drachma dimidia, nitri puri granis 16. cujus quarta pars pro doſi, adjectis nonnunquam, ſi ſpaſmi hyſterici ſimul impenſius urgent, granis ſex, vel quatuor pulveris caſtorei, cum aqua florum chamomillæ vulgaris, deſtillata cum cereviſia triticea, ſumenda. Conducit quoque oleum amygdalarum dulcium, ex recentibus, ſine igne paratum, quod vel ſolum, vel cum quarta parte ſpermatis ceti remixtum, quotidie ad unam vel dimidiam unciam, cum juſculo pulli gallinacei, aut decocto avenaceo, uſurpandum. Externe vero totum abdomen inungendum oleo ex anethini, chamęmelini & liliorum alborum ana uncia, olei carvi drachmis duabus, vel camphoræ drachma, ſuperpoſita mappula complicata calefacta.

§. III.

Lochia promovenda.

Compoſito ſic tumultu, ad promovendum lochiorum fluxum, vix præſtabilius huc uſque innotuit remedium, quam pilularum maſſa, quæ ad imitationem *Becheri*, ex amaris extractis, gummatibus reſinoſis temperatis, & aloe probe correcta concinnata eſt. Secundo igitur ſtatim die, ceteris paribus, quindecim grana pilulari forma, mane, vel veſperi exhibeantur, & pro circumſtantiarum ratione, per quinque vel octo dies continuentur. Eſt enim hoc evacuans clemens maxime & accommodum. Nam roborando, tam inteſtinorum, quam ipſius uteri, per extenſionem nimiam robore exuti, tonum, blande ſimul ſtimulando, imum ventrem ac inteſtina a ſordibus, ipſum quoque uterum a ſtagnante corrupto ſanguine repurgat, eoque quam optime & inflammationem, & febrem, aliaque ſæva a recrementis retentis oriunda pathemata, arcet. Quin eadem hęc curandi ratio apprime ex uſu eſt, quando ſecundina, vel ipſius pars, aut aliud quoddam exturbandum concretum in utero reſtitat.

§. IV.

In febre ſanguis mittendus.

Quod ſi tamen medentis ſcopus hic expediri nequit, ſed febris impetit aſſidua, venter flatibus attollitur, uteri purgamenta retinentur, & ſpaſmi ad ſuperiora vergunt infeſti, alia ineunda eſt medenti via. Scilicet ſanguinis copia, ſub graviditate juſto plus accumulata, minuenda per venæ ſectionem, non in ſuperioribus, ſed pede inſtitutam. Sæpe enim a nimia vaſorum diſtenſione fiunt ſpaſmi, & ſanguinis exſuperans moles uteri compagem nimium diſtendendo, ejuſdem ſyſtalticam & expulſivam potentiam minuit ac impedit. Hinc venę ſectionis remedium omnino maximi, ad promovendum fluxum & inflammationem arcendam, eſt uſus. Quod ſicuti in Gallia hunc in finem frequentius quam par eſt adhibetur; ita perperam in noſtra Germania rejicitur, ut plures inflammatoria uteri febre correptæ pereant, quæ tempeſtiva ſanguinis miſſione potuiſſent ſervari.

§. V.

Et ſanguis ſtagnãs diſcutiendus.

Pręter venęſectionem, ubi jam præſens eſt inflammatoria febris, id quam maxime agendum, ut ſanguis ſtagnans in motum cieatur, humores ſpiſſi fluxiles reddantur, & ſtaſis diſcutiatur. Quod ut obtineatur, conducit mixtura hæc: recipe aquæ chærefolii, cardui benedicti, ſcordii, florum ſambuci, acaciæ, aceti deſtillati ana unciam unam ſemis, lapidum cancrorum drachmam unam ſemis. antimonii diaphoretici, vel bezoardicis mineralis drachmam ſemis, ſpiritus

ritus nitri dulcis ſive liquoris anodyni mineralis guttas 20. ſyrupi cardui bened. drachmas duas, M. de qua binis quibuſvis horis, duo vel tria cochlearia porrigenda. Tum etiam pro potu exhibeatur tenue juſculum ex pullo gallinaceo, cum radice ſcorzoneræ, cichorei & raſura cornu cervi confectum, addito ad gratiam ſucco pomorum aurantiorum. Præbeatur quoque ſubinde infuſum theiforme ex herba veronicæ, ſcabioſæ, ſonchi, floribus hormini, chamomillæ vulgaris, ſemine fœniculi. Nec omittantur pulveres temperantes ac reſolventes, ex lapidibus cancrorum, ſolutione oculorum cancri, nitro & ſale polichreſto compoſiti. Quales præterea Becherianis, vel ad harum exemplar paratis pilulis, ad lochialem fluxum promovendum & ſanguinis a capite impetum divertendum, commode interponuntur. Sint demum in uſu clyſteres ex ſero lactis dulci, vel decocto florum chamomillæ vulgaris, herbæ artemiſiæ, ſalviæ, hormini, mercurialis, addito melle, nitro & pinguedine gallinarum.

§. VI.

Extra puerperium utendū externis. Quando vero extra puerperium in corporibus impuris variis ex cauſis accidit inflammatio uteri, non tam in fundo, quam potius in collo, cervice, atque vagina, præter jam memorata interna, ſimul in auxilium vocanda præſidia externa, epithemata ſcilicet pubis regioni admota, injectiones uterinæ ex accommodis paratæ, nec non peſſi, item ob loci vicinitatem ſuppoſitoria in anum truſa. Epithema egregium eſt, quod ex aquæ ſic dictæ d'arquebouſade, (quæ nonniſi vinum Rhenanum ab herbis vulnerariis in balneo maris ad ſiccitatem abſtractum,) unciis quatuor, eſſentiæ croci, ſpiritus vini camphorati ana unciis duabus, nitri in aqua florum ſambuci ſoluti, drachma, paratur, ac pro circumſtantiarum ratione cum aceto rutaceo, aut ſcordii remixtum, linteis duplicatis ſæpius applicatur. Ad injectionem vero commendo ſolum lac, vel aſininum, vel muliebre, cum floribus ſambuci, myrrha & croco, adjecto nitro decoctum. Moleſtiſſimum demum hujus paſſionis ſymptoma teneſmum, præter inſeſſus emollientes, egregie lenit oleum amygdalarum dulcium, vel mucilago ſeminis pſyllii, aut fœnu græci, ad uncias duas, cum duodecim extracti croci granis ano injecta. Et eadem hęc remedia ſemper etiam ex uſu ſunt, quando inflammatio abiit in ſuppurationem.

§. VII.

Quibus medendum ſi ex fluore albo. Porro non adeo infrequens eſt, ex fluore albo diuturno, præſertim ſi ſimul ſanguinolentus, male tractato, vel imprudenter cohibito uterum ejuſque partes tumore affici cum dolore, & febre inflammatoria, immo in ſuppurationem abire & exulcerationem. Tum vero cura admodum perplexa eſt atque difficilis, inprimis, quando fluor non e glandulis externis, ſed interna uteri ſubſtantia venit. Ego, ſi paſſio chronica, nil præſtabilius novi, quam uſum thermarum Emſenſium, & Carolinarum mitiorum, quippe quæ humores ſubſiſtentes efficaciter diſſolvunt partemque affectam ſimul roborant. Sed cavendum a balneis adſtringentibus, ipſis etiam Carolinis fortioribus, quæ propter terram calcaream & martialem, adſtringente & repellente virtute pollent. Inſeſſus vero ex herbis uterinis & aromaticis, cum aqua dulci decoctis proſunt utique. Sic laxatis ductibus, & humoribus dilutis, cum fructu poſtea pilulæ dantur Becherianæ, quæ inter ſpecifica uterina locum tuentur præcipuum. Nec rejicienda videtur *Hippocratis* hæc uteri ulcus curandi methodus, quam *lib.* I. *de morb. mul.* §.88. ſic tradit: *ſi hic morbus inciderit, multa calida lavato & tepefactoria adhibeto, qua parte fuerit dolor. Et ſi quidem ſuperne fuerint dolores, & mulier fortis eſt, totam fomentato, & pharmacum deorſum purgans*

gans bibendum dato, & ubi tempus anni fuerit, ſerum coctum inſuper bibendum præbeto, per dies quinque, ſi id facere poterit. Si vero non adfuerit ſerum, lac aſininum coquito, & per dies tres, aut quatuor bibendum dato. Poſt lactis autem potum, cum aquis ipſam reficito & cum cibis commodis, carnibus ovillis, teneris recentibus, & volucrium, & beta, & cucurbita. Abſtineat autem a ſalſis, & acribus, & marinis omnibus ac caprinis. Et certe lactis ſerum & aſininum lac egregie proficit, non modo ad obtundendam humorum acrimoniam, ſed & contemperandum calorem hecticum, qui ægros graviter ut plurimum urit.

§. VIII.

Inflammationis a cauſa externa medicatio.

Quæ demum a violentia externa inducitur uteri inflammatio, cum febre, dolore inguinum, mejendi difficultate, & ſpaſmis in remotis etiam partibus, nec non alvi adſtrictione, poſcit quam maxime venæſectionem, non modo maturam, ſed & repetitam, primo in brachio, ac dein in pede inſtitutam. Opus in hac etiam, ut alvus ſubducatur clyſtere, in uterinis morbis nunquam non ſingularis plane utilitatis. Et exterius imponendum emplaſtrum ex emplaſtri de meliloto unciis duabus, ſpermatis ceti uncia dimidia, gummi ammoniaci drachmis duabus, croci drachma, camphoræ drachma dimidia. Non omiſſis internis blandis diaphoreticis, & diſcutientibus.

Cautelæ & Obſervationes clinicæ.

§. I.

Præſervatio.

Quum puerperæ plurimæ in puerperio ex febre inflammatoria uterina moriantur, præſertim ſi multum ſanguinis craſſi & impuri in venis alant; hinc optimum certe ad preſcribendas capitales ejuſmodi affectiones eſt conſilium, quando gravidæ partim ſalubri diæta & vitæ regimine, partim etiam aptis & congruis præſidiis, tam ſolidas, quam fluidas partes, in debita temperie, quantitate, & motus æquilibrio ſervare ſtudent. Nam qualis natura ægrotantium, etiam puerperarum, talis etiam eſt vix medicatrix, pugna adverſus morbum, quin ipſa medicatio, in qua omnino plus præſtat natura, quam ipſius miniſtra ars. Igitur ad antervertendum hoc malum quam maxime neceſſarium eſt, ut tempore graviditatis ſanitati conſulatur tam opportunis ſanguinis miſſionibus, quam debitis laxationibus, per rhabarbarina potiſſimum, ut etiam gravidæ modicam & laudabilem diætam ſectentur, animi temperantiæ ſtudeant, & potus diluentes perſpirationem ſimul ſuſtinentes bibant. Deinceps quum haud raro inflammati in puerperis uteri cauſam præbeat potus nimius calidorum & ſpirituoſorum, vini aromatici, crocati &c. ad partum facilitandum datus, præſertim in ſanguineis, & quæ non ultimis menſibus ſanguinem miſerunt: ſerio omnino monendæ ſunt & obſtetrices, & uterum gerentes, ut ab ejuſmodi ſanguinem exagitantibus remediis abſtineant, ac potius venæ ſectione in pede, item balneis, noviſſime ante partum duabus vel tribus hebdomadibus, rite uſurpatis liberiorem ſanguinis per uterum commeatum, & facilem poſt partum effluxum procurent.

§. II.

Omittenda

In nullo morbo tam infenſa & pernicioſa animi commotio, per terrorem potiſſimum ac iram, quam in uteri inflammatorio. Nunquam etiam nocentior abdominis & inguinum perfrigeratio, quam poſt abortum & partum. Puerperæ enim, ob continui quæ ipſis accidit ſolutionem, fibrarum & vaſorum dilacerationem, humorumque extravaſationem, haud aliter ſunt conſiderandæ, quam graviter vulneratæ. Quam facile autem dictę cauſę lęſis & vulneratis partibus, adeoque etiam utero, inflammationem

nem inferre queant, res eſt nota etiam in vulgus. Quare, ut puerperæ, nec non quæ labem in utero gerunt, ſolicite ſibi ab his caveant, iterum inculcamus iterumque.

§. III.

Cautelæ de pellentibus. Ad emovendum lochiorum fluxum ſubſiſtentem, nunquam danda pellentia fortiora, crocata, myrrhata, ſuccinata, aloetica, vel calida aromatica, nec non ſalina ſtimulantia, tanto minus, ſi mox poſt partum adhuc præſto eſt motuum impetus. Hæc enim febrem magis accendunt, ſpaſmum intendunt, ſanguinem in latibulis uteri hærentem, humido abſumto, plus denſant & ad effluxum reddunt ineptum, vias quoque & emunctoria magis ſiccant atque occludunt. Sed quando ſpaſmus laxari, dolores remittere, viæ pateſcere incipiunt, & ſanguis ex utero ferri, tum demum moderate pellentia, & tonica propinare expedit. Inter quæ ſolutio ſuccini, myrrhæ, rhabarbari, croci, non cum ſpiritu vini, ſed aqueo lixivioſo menſtruo parata, nec non aqua meliſſæ, aut artemiſiæ leviter ſpirituoſa, qualis eſt, quæ cum cereviſia triticea deſtillatur, omnibus palmam præripiunt fere, ſi crebris & parcis doſibus offerantur.

§. IV.

Venæſectione. Ex præcipuis etiam lochiorum fluxum revocantibus auxiliis eſt venæſectio. Nec deterreri ſe patiatur artifex ſymptomatum gravitate, neq; etiam ipſa purpura effloreſcente, ſed confidenter admittat, ſi indicationes adſunt, uti jam pluribus ſuperius *Sect. 1. cap. 9. de febre purpurata obſ. 6. pag.* 118. monui. Quando autem provida, ut ita loquar, natura, ceſſantem aut inſufficientem lochiorum evacuationem liberali ſudore, aut alvi fluxu compenſat, abſtinendum ab iis, quæ lochiis proritandis alias ſerviunt.

§. V.

Ulcerationis medicatio. Quando autem humor ex utero fertur viſcidus, flavus & ſanguinolentus, haud obſcurum præbet indicium læſæ uterinæ ſubſtantiæ & imminentis inflammationis atque ulcerationis. Ad hanc igitur arcendam, vel ſi jam præſens eſt, perſanandam, tuta quam maxime eſt ac neceſſaria crebrior purgatio ex rhabarbaro, tamarindis & manna, quæ frequenter iteranda eſt, quo vitioſi ab utero humores divertantur. Tanti enim hæc ad curationem eſt momenti, ut *Foreſtus lib.* 29. *obſ.* 48. fidem faciat, quandam Amſtelodamenſem nobilem matronam ab ulcere uteri ſanitati reddidiſſe, cui dederat de quarto in quartum diem uncias quinque decocti ſennæ, epithymi, roſarum rubrarum, myrobalanorum Indorum, ſaccharo dulcorati, & abſtergentia decocta in uterum injicere juſſerat. Si ulcus adhuc curandum eſt, poſt lenes aliquot dierum purgationes, decoctum ex ſantalo, lentiſco, ſarſaparilla, mentha, epithymo, radice liquiritiæ & ligno Rhodio, per viginti quinque dies cum regimine ſudorifero bibitur cum fructu, qua de re pluribus conſuli poteſt *Sylvaticus Cent. IV. obſ.* 68.

§. VI.

Ulcus uteri cancri ulcerati naturam æmulatur, tumque ſanies putrida & laciniæ corruptæ uterinæ ſubſtantiæ cum magno fœtore, ſummo dolore, gravibuſq; ſymptomatibus prodeunt, & malum fere eſt incurabile. *Cancri auxilia.* Quicquid autem agendum, nonniſi demulcentibus & lenientibus perficiendum. Si ſpes ſanationis adhuc supereſt, ego quidem habeo quod laudem potum lactis, potiſſimum aſinini, nec non uſum temperatarum mineralium aquarum, Wildungenſium maxime, vel Selteranarum, interpoſito mane & veſperi balneo aquę dulcis cum furfuribus triticeis, in quo per horam & longius deſidendum. Viciſſim abſtinendum ab omnibus acribus internis & ſtimulantibus calidis. Caute etiam in uteri abſceſſu ac ulcere adſtringentibus & repellentibus utendum, quia iiſdem facile ſcirrhus inducitur. Optimæ injectiones ex lacte caprillo, cro-

co-

co & aqua florum ſambuci. *Hippocrates* braſſicæ uſum commendat, ſed præſtat betæ rubræ ſuccus, crebrius calide injectus.

§. VII.

Dolores complacandi. Immanis ſæpe dolor exulcerato uteri cancro jungitur, qui vires penitus peſſundat, omnemque ſomnum adimit. Ad hunc leniendum optimum ſolatium in anodynis, cujus generis ſunt extractum croci & papaveris, maſſa pilularum de ſtyrace, de cynogloſſa, *Wildeganſii*, *Matthiæ*, *Starckii*. Notabilis enim hanc in rem *Riverii Prax.c.10.pag.332.* locus: *hæc tamen omnia*, inquientis, *aliquando non ſufficiunt ad immaniſſimum dolorem placandum, qui interdum nullum quieti & ſomno relinquit locum. Unde cogimur non raro ad narcotica recurrere, quę in hoc affectu propter intenſum humorum fervorem minus nocent. Et vidimus nos mulierem, cancro in mamma laborantem, quæ ſingulis noctibus, per quatuor menſes, laudani grana duo, vel tria innoxie, cum magno ſolatio ſumebat.*

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Uteri labes ex hæmorrhagia cohibita. Laborarat per aliquot menſes largo ſanguinis ex utero profluvio fœmina ſexaginta ſex annorum, cholerica, macilenta & in iram prona, multos in conſilium adſciverat medicos, & variis etiam uſa fuerat medicamentis, ſed incaſſum. Tandem accedens junior quidam medicinæ practicus, ſuaſit externa, partim calida & acria, partim adſtringentia & aluminoſa. His fluxus quidem cohibitus, ſed dolores oborti atrociſſimi, ac brevi poſt loco ſanguinis materia ſanioſa fœtidiſſima effluxit, acceſſit lenta febris, corporis tabes, ſummaque imbecillitas. Notabile in primis fuit, quod ægra, quando aliquid de pilulis Anglicanis Matthiæ, quas etiam Starckianas vocant, deglutivit, doloris intolerandi ſenſerit aliquod lenimen, hoc autem omiſſo, illico recruduerint tormina acerba. Semper etiam aliquid materiæ fœtidæ ex utero ſeceſſit, hac autem retenta, acceſſerunt protinus borborygmi in abdomine, ſpaſmi flatulenti, hyſterica pathemata, cardialgiæ & circa pręcordia anxietates. Sic ægra per biennium miſeram traduxit vitam, ac demum macie & febre confecta fatis ceſſit.

Epicriſis.

Imprudentis medicationis hæmorrhagiæ uteri hoc eſt exemplum. Nunquam enim ſanguinis profluvium, ubicunque fiat, ſive internis, ſive externis ſiſtendum, ſed potius roborantia cum diſcutientibus mixta exterius, ſi interna non ſuffecerint, parti affectæ laboranti ſunt admovenda. Si ſecus fit, & ſtiptica conſtringentia in uſum vocantur, aliter fieri nequit, quam ut ſanguis in coagulum abeat, in vaſis ſubſiſtat, ipſamque uteri ſubſtantiam labe inficiat. Anodynis autem dolores quidem tantiſper ſopiti, ſed non in totum ſublati, quia putridæ corruptioni auferendæ non fuerunt idonea. Et quod ab impeditiori materiæ ſanioſæ effluxu pathemata hyſterica oborta, argumento eſt, non tantum a ſanguinis & humorum copia atque ſtagnatione, verum etiam a materia acri cauſtica, fibras uterinas irritante, pathemata ejuſmodi ſpaſmodico-hyſterica ſuſcitari poſſe.

OBSERVATIO II.

Fœmina quadragenaria, ſanguinea, plethorica, quarto menſe gravida ſuaſu mariti, ut vegetior eſſet, & infantem quoque robuſtum ac ſanum ederet, ſumſit pulverem *Monckii*, Ramoneur dictum, qui nihil aliud eſt, quam antimonii regulus cum nitro in calcē uſtus. Succeſſit autem effectus oppido infelix, ut plus quam vigeſies vomeret, miramque experiretur debilitatem. Ex eo peſſime ſemper habuit *Inflammatio ſuppurata uteri poſt abortum.*

& poſt

& poſt quatuordecim dies accidit abortus, quem præceſſit dolor in inguine atrociſſimus, & ſub ipſo cum lochiis ſeceſſit materia graveolens. Paſſo abortu, perpetuos & fixos in abdomine ac inguine dolores experta eſt, pulſus ſemper fuit celer, interdum animi quandam defectionem incurrit, interdum etiam tuſſi & articulorum dolore divexata. His ſymptomatibus per aliquot menſes graviter detenta, nacta eſt tumorem in abdomine, cum dolore lancinatorio jugi & alvi fluxu torminoſo. Sequuta eſt ſumma corporis imbecillitas, viriumque proſtratio, extremorum refrigeratio, ſpirandi difficultas & frequentius ſyncope, donec tandem inter hæc vitam poneret. Diſſecto poſt mortem cadavere, ingens puris ex albo virideſcentis copia ad aliquot libras ex abdominis cavo profluxit. Inteſtina utero propinqua erant eroſa, eorumque tunicæ comparuerunt quaſi abraſæ. Uterus fuit ſpongioſus & ita ampliatus, ut in longitudine ad decem, & in latitudine ad octo tranſverſos digitos accederet. In ipſo lacunæ fuerunt multæ, pure repletæ, ex quibus ingens illa puris quantitas in abdomen fluxerat. In vaſis ſanguiferis majoribus, nullus repertus ſanguis, ſed omnis fere in puris abierat materiam.

Epicriſis.

Quam pernicioſa gravidis ſint emetica & quidem validiora, ex hoc caſu pateſcit luculenter. Quæ enim uterum gerunt, ſunt fere ſemper plethoricæ, eaque propter fortiori illo niſu & preſſione diaphragmatis, & muſculorum abdominis ſub vomitu, ſanguis cum magno impetu in uteri vaſa urgetur, ibique impactus, inducit inflammationem in ulcus tranſeuntem. Hinc igitur abortus & reliqua gravia pathemata duxerunt ortum. Non tamen dubitandum, quin partu abacto, graviſſimum illud malum, uteri apoſtema, potuiſſet præſcindi, ſi mature diſcutientia, reſolventia & roborantia in auxilium fuiſſent vocata. Pus autem ex utero effuſum in abdominis cavum, tunicas inteſtinales arroſit ac eroſit, unde obortus alvi fluxus, cum intenſis abdominis torminibus.

OBSERVATIO III.

Elapſo anno vocabar ad mulierem tertium ſupra quadrageſimum ætatis annum agentem, ſanguineo-cholericam, quæ miſere decumbebat, conqueſta potiſſimum de dolore in regione pubis preſſorio & eliſorio quaſi atrociſſimo, partus dolores longe ſuperante, ſtipato cum teneſmo, dorſi tenſione, ructibus, vomitibus & alvi ſtrictura, ſomni appetituſque defectu. Inquirenti in morbi cauſam & originem, dixit: ſe ante octodecim annos ultimo laborioſo admodum partu eſſe perfunctam, tam male ſimul ab obſtetrice tractatam, ut veſtigia digitorum impreſſa adhuc in pube gerat. Tum menſes, antea ſemper largos & ordinatos, poſt puerperium primum cum dolore aliquo ſtillaſſe, ſervaſſe tamen periodum, poſtea & ſufficienter etiam fluxiſſe. Ante ſex autem annos ſe menſium tempore cecidiſſe in itinere in torrentem: inde mox conſtitiſſe fluxum, & ſequuta multa & varia pathemata ſpaſtico-hyſterica, quin poſt aliquot menſes corpus intumuiſſe totum, cum colore plumbeo. Diſcuſſum tamen congruis remediis eſſe poſt aliquod tempus tumorem, & menſium fluxum etiam repetiiſſe, excreto multo coagulato craſſo & quaſi concreto ſanguine, ac poſtea viſcida alba & flava materia. Ex eo, quotieſcumque menſium acceſſerit periodus, ſe per triduum acerbis in abdomine afflictam eſſe doloribus, tamdiu inſiſtentibus, donec ſanguis prodierit grumoſus primum & craſſus, dein tenuior, tum aqua ſanguinolenta, ac demum materia viſcida flava. Sic tranſiiſſe quatuor fere annos, & adhibitis interea variis medicamentis, maxime pilulis Stahlianis, cum pulvere ſalino temperante, ſpem valetudi-

Cancer uteri lethalis.

nis melioris fuiſſe irritam, malum potius increviſſe magis. Jam a binis menſibus & dolorem & fluxum ſanguinis emanſiſſe, nunc vero eo eſſe graviorem, & ſpaſmos quaſi convulſivos. Hęc audiens & atrocia pathemata videns, male ſtatim ominari cępi, ac ſcirrhum aut aliud immedicabile uteri vitium ſubeſse ſum ſuſpicatus. Interim alvum valide ſtrictam clyſtere oleoſo emolliente cum aſa fœtida ſubducere, interius pulverem temperantem cum nitro, cinnabari & caſtoreo, nec non liquorem meum anodynum mineralem dedi, & exterius parti dolenti admovere juſſi veſicam decocto emolliente plenam. His dolorum atrocia primum frangi eſt viſa, & elapſi nonnulli ſanguinis grumi, ſubſequente liquore ſanguinolento. Sed poſt aliquot dies vehementia recruduerunt eadem, ut ægra lamentabili voce uterum extrorſum trahi violenter, & jam vaginę imminere clamaret. Advocata obſtetrix, quæ orificium uteri apertum eſſe, eique durum quoddam corpus incumbere dixit. Data priora remedia, ſed fruſtra. Parati inſeſſus, momentaneum levamen afferentes, impoſita exterius, ex muliercularum etiam conſilio, varia carminativa, ſpirituoſa & acria, incaſſum tamen, & acceſſit capitis dolor. Optimum fuit ſolatium ex pilulis, quę pilulas aleophanginas ac de ſtyrace cum croco & cinnabari habebant. Sub his doloribus iterum aliquot ſanguinis grumi & poſtea ſanguis floridus parcus exiit, ſtillante poſtea liquore cruento. Sic decubuit aliquamdiu, doloribus, modo gravius, ſi fluxus reſtitabat, modo mitius, ſi excretis ſanguinis grumis quibuſdam ſerum manabat ſanguinolentum, afflicta, ſimul quoque tumorem ſenſit durum in latere ſiniſtro ſupra inguina. Adhibita interea pro circumſtantiarum ratione varia, tandem impoſitum emplaſtrum efficacius diſcutiens atque reſolvens, quo admoto, formicationis quendam in regione tumoris percepit ſenſum, dolores mitiores afflixerunt, & poſt triduum primum iterum ſanguis grumoſus, tum tenuis & ſerum non cruentum, ſed magis flaveſcens ichoroſum, ac poſt aliquot dies materia craſſa ſebacea flaveſcens profluxit. Seceſſit hæc materia aliquamdiu, ac ægra tolerabilius decubuit, uſa interius, infuſo ex herbis vulnerariis cum lacte, balſamo quoque ad imitationem balſami *Locatelli* parati, axungia canis cum herbis traumaticis confecta & exterius injectionibus modo lenientibus, modo abſtergentibus & balſamicis. Nihilo minus tamen latius ſerpſit labes interna, pus & ſanies fœtida, quin non nunquam laciniæ quaſi corruptæ carnis prodierunt, vires morbi diuturnitate ſenſim collapſæ, corpus contabuit, appetitus periit, calor hecticus increvit, urina per octiduum ſuppreſsa cathetere fuit evocanda, ſomnus intercidit, acceſſit demum mentis alienatio, quam triduo poſt excepit mors, elapſis inter hæc tribus menſibus.

Epicriſis

Plurimi certe ſunt morbi, etiam ipſius *Hippocratis* effato, qui ex utero prodeunt. Hic enim propter plane ſingularem vaſorum fibrarumque ſtructuram, diſpoſitionem & ſitum, ita a ſapientiſſimo opifice eſt fabrefactus, ut non ſolum ad generationis negotium aptus ſit, ſed etiam, ut ſuperflui & effœti in corpore muliebri humores ſeroſi, nec nō ipſe ſincerus nimium exundans ſanguis ſalutari plane modo & motu, per ipſum foras ejiciantur. Huic ſcopo maxime quadrat tanta vaſorum ſanguiferorum copia & ſerpentinus ac inflexus eorum progreſsus ac curſus, quo ſcilicet propter paulo tardiorem & difficiliorem ſanguinis & humorum per uterum tranſitum, eo melius inutilis, & ſuperflui humoris fiat ſe-& excretio. Interim propter eundem hunc difficilem ac ſegnem humorum commeatum, non ſecus ac in hepate, multæ ſtaſes & ſtagnationes, & inde obſtructiones, indura-

rationes, extravaſationes, ſcirrhoſitates, fœcundiſſimæ morborum matrices, gignuntur. Quin imo quia in hoc viſcere remora & obſtaculum ſæpe ponitur univerſo ſanguinis libero & æquabili circulo, fit, ut in aliis partibus, propter majorem ſanguinis motum & impetum, functiones ſæpe totius corporis labaſcant, & vitium contrahant, ut in pathematibus ſic dictis hyſtericis clarum eſt ac manifeſtum. Multum itaque ad ſanitatem mulierum refert, ut hæc pars ſalva, ſarta & tecta omnibus modis & artificiis conſervetur. Parva enim ibi conſiſtens labes magnas perturbationes efficere poteſt. Clariſſime id videmus, quando ſub partu laborioſo atque difficili, præſertim ab imprudenti obſtetricum tractatione, labes in parte quadam uteri contracta fuit, quæ ſæpius facit, ut ab eo tempore nunquam recte convaleſcant puerperæ. Atque etiam ea eſt natura vitiorum, quæ utero longius inſident, ut demum poſt multos annos pernicialem ſuum effectum prodant, uti quidem etiam ex noſtra morbi hiſtoria liquet. Morbus autem quo laboravit noſtra recte pro cancro uteri, qui ex ſcirrho demum ulcerato productus fuit, haberi debet. Sed uti ego nunquam exulceratum cancrum, cujuſcunque partis fuerit, medicamentorum ope curatum vidi: ita eo magis uteri cancer incurabilis eſt, quia minus commode externorum topicorum applicationem admittit. Neque etiam aliis ſymptomatibus incedit uteri cancer, neque alio modo interficit, quam febre ſuccedente lenta, eodem modo ac is, qui in mammis conſiſtit. Præter dolores quippe immanes & putridas fœtidas varii coloris & conſiſtentiæ emanantes ſordes, cum ſanguine ſæpe mixtas, totius corporis languor, proſtratio virium, hecticus & conſumens calor, ſomni defectus & animi deliquia accedentia, vitales tandem motus extinguunt. Providendum igitur cum cura, ac eo annitendum, quo apto conſilio ejuſmodi atrox & funeſtum malum arceatur. Jam ego certe non aptius ad roboranda uteri vaſa & ſanguinis curſum liberum & ſalvum tuendum, adeoque ad omnis generis morbos inde propullulantes præſcindendos, maximeque etiam ad hujuſmodi ſcirrhoſitates valde ſuſpectas amovendas, præſtantius & certius novi auxilium, quam poſt abortum, vel poſt partum, uſum laxantium balſamicorum, uti noſtræ ſunt & aliorum balſamicæ pilulæ, item balnea ex herbis roborantibus & nervinis, vel etiam potum aquarum mineralium cum accuratiori diætæ & vitæ regimine. Quare ut medicus hæc remediorum genera multum, imo plurimum ad averruncandas morboſas, quæ ex puerperio oriuntur, affectiones, commendata ſibi habeat, ſerio inculco.

OBSERVATIO V.

Generoſæ fœminæ triginta annorum, ſanguine & ſuccis plenæ, quum feliciter peperiſſet, & ſecundinæ etiam prodiiſſent integræ, ſubſiſtit mox ſanguis lochialis, ac tenuis tantum materia profluxit ex utero. Hinc ad emovenda lochia, & a medicis, & a mulierculis, multa calida & pellentia exhibita fuerant medicamenta. Sed fruſtra, ſpaſmi enim ac dolores imi ventris, quin tertio die febris acuta & continua acceſſerunt & ægram in magnum diſcrimen adduxerunt. Petito a me conſilio, ſuaſi, ut primo omnium vena pertunderetur in pede, ac clyſter poſtea molliens injiceretur. Factum utrumque, & dolores mitigati, febris tamen cum pulſu duro & celeri perſtitit. Quum vero ſeptimo die ſudor erumperet & quatriduum ex univerſo corpore manaret tam largus, ut lectus & linteamina aliquoties mutanda, vires quidem multum dejectæ, ſed febris cum omnibus aliis ſymptomatibus ſublata. Hinc ſub ſudore juſcula tantum pullorum cum ſucco citri data, poſt eum vires analepticis, tam

Febris uterina ſudore ſoluta.

tam pharmaceuticis, quam diæteticis reſectæ,& ſic ſanitas rediit perfecta, ad quam confirmandam, elapſis quatuordecim diebus, uterum infuſo laxante rhabarbarino, cum aliis congruis nupto, expurgare conſului.

Epicriſis.

Notatu dignus ob id hic eſt caſus, quod fere plane defecerit lochiorum fluxus, puerpera tamen ſervata. Ego vero notavi, difficiliorem ſemper eſſe lochiorum effluxum in fœminis, quæ vaſa gerunt exilia,& habitum corporis ſpongioſum. Sunt tamen hæ proniores in ſudorem. Heic provido naturę inſtituto factum eſt, ut febris ceſſerit in medicinam, cujus beneficio ſtagnantes in vaſculoſa uteri compage humores ſanguinei, ut in aliis inflammatoriis febribus, reſoluti atque diſcuſſi, ſimul etiam corpus per liberalem ſudorem a ſuperfluis humoribus repurgatum ſaluberrime. Nam recte ſcribit *Celſus li. 5. cap. 8. medicamentum ſacri ignis fortiſſimum eſt febris, quæ humorem noxium abſumit.* Ita ſæpius natura compenſare ſolet defectum excretionis cujuſdam in certa parte, per eo uberiorem in alio emunctorio ſuccedentem. Igitur cautelæ loco ſervetur, nunquam invita natura, vi quadam urgendas eſſe & movendas excretiones.

OBSERVATIO V.

Febris uterina ſine venæ ſectione ſanata.

Honeſta fęmina, tenera & macilenta corpore, animo alacris, vigeſimo ſecundo ætatis anno feliciter enitebatur filiolum, altero ſtatim die, poſt admiſſam ultimam venæ ſectionem. Poſt partum parcius ſeceſſerunt lochia, graves in abdomine, dorſo & inguinibus oborti dolores, quinto die acceſſit vehemens febris, cum inquietudine, præcordiorum anxietate, inſomnia, magna impatientia & interveniente ſubinde delirio. Datum de venæſectione conſilium, ſed quia haud ita pridem adminiſtrata, admittere noluit. Hinc ob alvum adſtrictam injectus clyſter emolliens, ex decocto avenaceo, cum floribus chamomillę vulgaris, herba & floribus hormini, oleo chamomillæ cocto, addito nitro. Data poſtea quotidie, bis, vel ter, cum tenui juſculo doſis pulveris hujus: recipe ſolutionis oculorum cancri, ſalis polychreſti, nitri puri, lapidum cancrorum ana drachmam. M, dividatur in XII. partes æquales. Circa noctem deglutitæ viginti pilularum harum: recipe pilularum marocoſtinarum drachmam, extracti rhabarbari ſcrupulum, extracti croci, caſtorei ana grana ſex. M. f. pilulæ ex ſcrupulo uno no. 20. His per quinque dies uſurpatis, alvus ſoluta, & aliquot ſedes quotidie motæ, nono quoque die fluxus humoris putridi & ſanguinolenti ex utero adauctus, & ſucceſſive ægra ſanitati reddita.

Epicriſis.

Quando natura ex variis, ſæpe occultis cauſis, corruptum ſanguinem & humorem ex utero vel plane non, vel inſufficienter, poſt partum emovet, ac inde imminet periculum; medicus, ſi non per ordinarias vias poteſt, per alia congrua emunctoria, noxium expurgare debet humorem. Sed quia febris adeſt, minus tuta ſunt evacuantia, pręſertim per alvum. Hinc lenienda tantum hæc, quod optime fit per clyſteres atque nitroſa. Stagnantes dein humores reſolvendi, quem in finem utiliſſimus fuit pulvis ille ex neutris ſalibus, innocentis & tamen præſtantiſſimæ virtutis. Demum tentanda lenior alvi ſtimulatio, per innoxia etiam & clementia balſamica laxantia. Quod ſi ex voto ſuccedit & vires decumbentis reſpondent, aliquamdiu eſt continuandum. Tutius enim ſemper eſt puerperas purgare per alvum, quam ſudorem. Quam in rem peculiarem laudem ſibi vindicant pilulæ Becherianæ, vel ad earum exemplar paratæ correctæ, quæ certe in mulierum morbis, præſertim qui in puerperio accidunt, leni evacuante & ſimul roborante virtute, omnia reliqua antecellunt, ſi perite &

cum aliis congruis in uſum vocantur.

OBSERVATIO VI.

Febris uterina ſecundina & lochiis retentis ſanata.

Fœmina acutioris ſenſus, macilenta ac tenera, viginti octo annos nata, pathematibus hypochondriaco-hyſtericis obnoxia, & aliquoties abortum paſſa, pepererat noviſſime filiolum laborioſo admodum ad tres dies extracto partu, poſt quem nec ſecundina eliminata, nec lochia evacuata. Sequuti hinc dolores abdominis totius, præſertim ſiniſtri lateris, cum febre, vomitu, dyſpnœa, inquietudine & cardialgia. Ego in conſilium vocatus, tertio poſt partum die ſecare juſſi venam pedis, ad uncias minimum quinque, & injicere ex ſola aqua pluviali tepida, cum una drachma pilularum Becherianarum, mellis cochleari, adjectis duabus olei chamomillæ cocti unciis, & dimidia ſalis Ebshamenſis. Sic alvus bis ſubducta, & cardialgici dolores cum vomitu depulſi. Ad æſtum autem extinguendum pulveres nitroſi dati, & ad mulcendos dolores, ſperma ceti cum extracto croci in juſculo avenaceo. Septimo die quum æſtus deferveſceret, lochialem fluxum per uſum pilularum noſtrarum balſamicarum, item ſale aperitivo ex lapidibus cancrorum, terra foliata tartari & ſale polychreſto, nec non infuſo theiformi ex meliſſa, pulegio, floribus cheiri, calendulæ & chamomillæ promovere ſtudui. Quibus male olens ſanguinolentus humor e putrefacta ſecundina, quin integra hujus fruſtula excreta, & ægra præter omnium ſpem, intra tres hebdomades, ſenſim ſanitati reddita. Quinta demum puerperii hebdomade infuſum laxativum roborans uterinum, ex radice vincetoxici, pimpinellæ, rhabarbaro, agarico trochiſcato, ſemine leviſtici, herba meliſſæ, floribus ſalviæ, foliis ſennæ ſine ſtipitibus, paſſulis & tartaro crudo, ad aliquot dies bibendum obtulimus.

Epicriſis.

Fœminæ, quæ ſpaſmis hypochondriaco-hyſtericis & flatulentis paſſionibus obnoxiæ, ſenſibilioris ut plurimum naturæ, difficulter pariunt, & gravius quoque in puerperio ægrotant. Spaſmi enim, ad quos naturæ jam diſpoſitæ, non modo debitum ſanguinis lochialis effluxum, ſed & ſecundinarum excluſionem ſæpe intercipiunt. Quin, dum per ſpaſmos ſanguis motu inverſo ad ſuperiora, caput, pectus & ſtomachum urgetur: accidunt illa ſymptomata gravia, dolor ſiniſtri lateris in ſtomacho & coli flexura, cardialgia & vomitus. Tum itaque præſtabilius non ſuppetit auxilium, quam venæ ſectio in inferioribus inſtituta, & alvi ſubductio, quibus ſanguinis motus ad inferiora revocatur, ſimulque materia, quæ oneri naturæ eſt, ac fovet & ſuſtentat ſæva illa ſymptomata, expurgatur. Quum vero pilulæ balſamicæ ad ſecundinarum & lochiorum emotionem virtutis ſint celebratiſſimæ, propter dolores tamen & vomituritionem ore aſſumi nequiverint, optimum, ut ſæpius expertus ſum, fuit conſilium, eaſdem diſſolvere, & cum clyſtere per os inferius injicere. Sedato poſtea motuum impetu ac æſtu, ipſa natura ſponte materiæ putridæ ex ſecundina corrupta egreſſum eſt molita. Quem ductum ſequi & molimen ſecundare fuit ex uſu. Non tamen prætereundum, poſt ſeptimum diem, noſtram affectam fuiſſe horripilatione quadam & frigore, intercurrente æſtu, ac in ſitu erectiori lipothymia, quod procul dubio ab incipiente corruptione ſecundinæ accidit. Neceſſarium autem, ſicuti in omni poſt puerperium morbo, ſic etiam in hoc fuit, uterum cum primis viis, ultimis hebdomadibus, quando vires redeunt, convenientibus laxantibus & roborantibus expurgare, non neglectis, pro circumſtantiarum ratione, balneis ex herbis nervinis ac uterinis.

OB-

OBSERVATIO VII.

Febris uterina repetita venæ ſectione & ſudorifero curata.

Puerpera habitior, plethorica, expoſuerat quinto poſt partum die corpus auræ frigidiori, ſimulque gravi terrore propter exortum incendium fuerat perculſa. Mox inde male habuit, lochiorum fluxus ſubſtitit, dyſpnœa acceſſit, dolor acutus ſiniſtri lateris thoracis, cum tuſſi ſicca, pulſu duro, celeri, & præcordiorum anxietate. Data mixtura diaphoretica & diſcutiens & poſtera die ſecta in talo vena eſt. His reſpiratio quidem facta liberior, ſed fluxus lochialis non revocatus. Hinc exhibitum crebro infuſum theiforme ex herba veronicæ, cardui benedicti, floribus ſalviæ & radice liquiritiæ, repetita quoque mixtura modo laudata. Nil tamen profectum, pulſus manſit celer, dolor perſtitit, mox fuit inquieta, leviter etiam deliravit, & nares aliquot guttas ſtillarunt. Quare quum ſanguine redundaret fœmina, iterum in cubito vena pertuſa, & poſtea datus liquor anodynus, cum quarta tincturæ bezoardicæ parte & grano camphoræ. Quo ſudor per univerſum corpus viginti quatuor horas effuſe manavit, poſt quem alvus clyſtere molliente ſubducta eſt. Demum rurſus prodierunt uteri purgamenta, & ægra ex ancipiti eſt laxata.

Epicriſis.

Puerperis nil certe pernicioſius, quam frigus & terror. His enim ſpaſtica infertur ſtrictura, ſanguinis motus ad caput & pectus convertitur, lochiorum fluxus ſiſtitur, pedes frigent, alvus ſtringitur, caput rubet & tumet, ſomnus fit turbulentus, delirium leve ingruit, ac niſi cito ſuccurritur, aut phrenitis, aut lipothymiæ graves, mortis prodromi, accidunt. Hoc ſi evenit, præſtantius non eſt remedium venæ ſectione, etiam reiterata, & clyſteribus lenientibus iterato, ſi neceſſitas urget, injectis. Poſt ſanguinem autem miſſum conducit efficax ſudoriferum cum regimine congruo datum. In hoc caſu, ubi ſpaſmi & dolores ſymptomatum cauſa, liquor meus anodynus, qui tutiſſimæ virtutis ſedativæ, cum ſudorifero, uti ſpiritu cornu cervi ſuccinato, aut ſpiritu bezoardico *Buſſii* datus, ad ſudorem movendum, & motum humorum exterius vertendum, optimum fuit præſidium. Sola enim anodyna non ſuffeciſſent, neque etiam ſola ſudorifera, ſed ambo mixta & quaſi ad temperamentum reducta. Ratio vero, quare frigus tam pernicialia in puerperis inducat pathemata, eſt acutus ſenſus orificii ipſius uteri, quod ex multis fibris nerveis & muſculoſis contextũ, & quo a ſpaſmo gravius affecto, univerſa œconomia motuum ſalutarium, tam ſecretoriorum, quam excretoriorum poteſt inverti. Nam vere ſcribit *Hippocrates lib. 2. epid.* poſt partum os uteri ſæpe contorqueri, & dolorem fieri juxta coxam & crus, ſed ſecta tali vena liberari. Quem in locum *Mercurialis præl. Bonon.* commentatur, hunc in ſenſum: contorſionem uteri eſſe affectum, in quos os uteri diſcedat a propria regione. Tandem in noſtra etiam commemorabile, quod ſecunda venæ ſectio in cubito plus effecerit, quam prima in talo. Eſt tamen hoc non perpetuum. Quod ſi enim lochia ſubſiſtunt, præſtat ſemper in inferioribus ſanguinem poſt pediluvium ſubtrahere. Sed quando ſanguis jam cum impetu ad caput delatus, ad arcendam phrenitidem, ſatius eſt, in loco propinquiori impetum derivare. Mihi certe aliquot innotuerunt exempla, ubi lochiis ſubſiſtentibus, purpurata febris oborta, cum graviſſimis ſymptomatibus, lipothymiis, præcordiorum anxietatibus, mortem ipſam minitantibus, quæ tamen miſſo in brachio & derivato a corde & appenſis ipſi majoribus tubis ſanguine, mox per Dei gratiam diſcuſſa.

OBSERVATIO VIII.

Uteri ſtillicidium perpetuum cum gravibus ſymptomatibus.

Illuſtriſſima perſona triginta aliquot annorum, habitu corporis laxo & pleno, ſanguinea, antehac optima valetudine uſa, ſed ab aliquot annis, ob præmaturum conjugis diſceſſum, impenſo mœrore aliiſque crebris animi commotionibus affecta, multis quoque arduis negotiis diſtenta, minuſque ſalubrem victum colens, ante quadriennium incidit in pectoris oppreſſionem, & ſpaſticam ventriculi inflationem, quæ tamen interno & externo Carolinarum mitiorum uſu abacta, ut poſtea belle valeret, & menſium quoque ſucceſſus legitimus eſſet atque ſufficiens. Anno autem abhinc, poſt ſuperatam febrem continuam & perpeſſos diuturnos catarrhos, primum turbari cœpit menſium fluxus, modo maturius, modo ſerius, ſemperque cum exquiſitis ventris torminibus ac dorſi tenſione prodire. Recruduerunt quoque pathemata ſpaſtica hypochondriaco-hyſterica, & acceſſit ſtillicidium muci rubicundi ex utero perpetuum, cum virium languore, appetitu proſtrato, ſomno turbato, & plumbeo corporis aſpectu. Quin, quum nuncio adverſo admodum percelleretur inſtante menſium periodo, præter ſuperiora pathemata, dolor acutus in hypogaſtrio obortus, ac ſi omnia ex imo ventre vi quadam deorſum urgerentur, ſecedente ſimul cum difficultate urina turbida feculenta, intermixtis mox cruoris lenti grumis, mox fibris & filamentis cruentis. Potiſſimum dolor acerbiſſimus compunctorius conſedit fixus in hypogaſtrio, ſupra os pubis, in circumſcripta regione, magnitudine dimidii uncialis, ex qua antrorſum ad veſicam, retrorſum ad ſacrum os, inferius verſus femora excurrit, ſuperior autem venter flatibus fuit cum moleſtia obſeſſus. Interim ad hypochondriaco-hyſterica pathemata & ſtomachi vitium tollenda ad Carolinas iterum tendit, iiſdemque ſub debito regimine interius uſa eſt atque exterius. Quibus ventriculi & inteſtinorum diſpoſitio morboſa emendata, uteri autem vitium nec in deterius interea, nec melius mutatum. Idem potius perſtitit, & interjecto aliquo tempore, eo proceſſit morbus, ut poſt ſpaſmum in infernis, ſemper mox ſanguis ſincerus, nunc ſpiſſior, nunc craſſior, mox concrementum quoddam coagulatum & quaſi membranaceum ſecederet, difficultates teneſmodes ſub mictione & cacaturitione eſſent perpetuæ, per alvum mucoſitates globoſæ ac teretes, modo cum, modo ſine excrementis, evacuarentur, urina excreta turbida cum ſedimento limoſo, ſubroſeo & cuticula cæruleſcente pituitoſa, pulſus maximam partem eſſet exilis, debilis ac frequens, corporis & faciei habitus pallidus admodum, extenuatus, appetitus inconſtans, tuſſicula ſicca, agrypnia propter dolores in hypogaſtrio exquiſitos parum ceſſantes ferme habitualis, poſt paſtum phlogoſes affligerent, refrigerationes artuum ſæpe recurrerent, vires collaberentur, & quandoque deficerent plane.

Epicriſis.

Ad oppugnandum gravem hunc morbum in conſilium vocati Medici multi, & plures forſan quam expediebat, in diverſum plane abeuntes. Aliqui enim calculum & nephritidem eſſe volebant, alii malum hypochondriacum, alii ſcorbutum, alii affectum hypochondriaco-ſpaſticum hyſtericum, alii orgaſmum furioſum. Ego vero, cum ordinario & celeberrimis binis Medicis cenſui, veſicam, uterum, & rectum inteſtinum arctius invicem connexa & in cavitate pelvis comprehenſa, a ſanguine, & ſuccis ſtagnantibus eſſe infarcta, eorumque vaſa & glandulas relaxata partim eſſe nimiumque diſtenta, partim læſa, plane eroſa atque exulcerata, & hine prodire illum fluxum uteri perpetuum, & preſſorium illum etiam ſub alvi

vi & urinæ excretione dolorem atrocem. Dedi etiam conſilium, ut adhiberentur ea, quæ partes affectas a ſpaſmis & inflammatione defendant; quę nimium humorum affluxum ab iiſdem avertant, eaſdemque tam interius, quam exterius mulceant, roborent, atque conſolident, pulveres ſcilicet temperantes nitroſos, pilulas balſamicas, infuſa theiformia, ex meliſſa & millefolio, potum ordinarium Selteranarum cum quarta vini parte, epithemata & emplaſtra diſcutientia & roborantia, injectiones quoque in uterum circumſpecte factas demulcentes & balſamicas, & poſtremo omnium ſaluberrimum lactis aſinini potum aliquandiu continuatum, interpoſito ſubinde balneo tepido, ex aqua dulci cum lacte & furfuribus triticeis. Sed uti fieri aſſolet in principibus perſonis, ut multi medici perdant ipſas, ita heic etiam, & multa, & varia, quin nonnunquam incongrua plane, uſurpata ſunt remedia, & quod præcipuum eſt in longis ejuſmodi vitiis rejectum, diu continuatus accommodorum medicamentorum leniorum uſus. Hinc ſenſim, uti comperi, in pejus ruit malum, pathemata magis adaucta, corpus plane contabuit, vires exhauſtæ, & vix alius eventus ſperandus, quam quem in ſimili fere caſu ſupra *obſervatione* 2. accidiſſe meminimus.

OBSERVATIO IX.

Febris uterina nimia venæſectione lethalis.

Illuſtris fœmina, triginta & trium annorum, ſana & vegeta, poſt partum conquerebatur altero ſtatim die de inſigni ardore, dolore & tumore in interioribus vaginæ, a rudi contrectatione obſtetricis colli uteri interni, inducto. Exacerbatis poſtea ſymptomatibus, accedente febrili æſtu, & lochiis etiam non rite fluentibus, advocabatur Archiater. Is venam ſecare juſſit in brachio. Quo quum nil levaminis accederet, ſed præ cordiorum anxietates, cordis palpitationes & inquietudo intenderentur, alvus quoque cum pedum frigore ſtringeretur, decoctum mannatum cum caſſia dedit, & ſpatio ſeptem dierum, ſexies miſit, modo in brachio, modo pede, ſanguinem. Sed quum poſtremo id fieret, ægræ oculi cœperunt obfuſcari, ut candelam inferre juberet, quum tam dies eſſet quam luciſſima, quin brevi poſt lethali lypothymia correpta obiit. Die poſt ſectum cadaver, nil autem repertum, præter tumorem vaginæ, cui inſidebat macula nigra dimidii uncialis magnitudine, ad internum uteri orificium, ac in toto vaſorum ſyſtemate vix aliquot reſtitabant ſanguinis cochlearia.

Epicriſis.

De veritate hujus hiſtoriæ teſtis ego ſum αὐτόπτης. Quilibet autem illico judicabit, temerarie & imprudenter tam crebro adminiſtratam eſſe veneſectionem, a medico, qui in Gallia hoc artificium edoctus, & alias ob peculiarem variolas & petechiales febres curandi modum non eſt ignotus. Dolor enim & ſpaſmus, ac inflammatio facili negotio, applicato parti dolenti epithemate diſcutiente & datis interius blandis diaphoreticis, potuiſſent abigi. Nimia vero ſanguinis ſubtractione, & lipothymia inducta, & ſphacelus contractus, licet unica non nocuiſſet venæ ſectio. Nam ipſa inflammatio ſufficienti & valido ſanguinis appulſu diſcutienda, eodemque plus juſto ſubtracto, neceſſario ſequitur ſphacelus. Igitur ſicuti plures medici delinquunt in eo, quod in inflammatoriis puerperarum affectibus ſanguinis miſſionem repudient omnem; ita heic in exceſſu peccatum fuit graviter. Sed medium tenuere beati.

CAPUT XI.

De inflammatione Oculorum cum & ſine febre.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Ophthalmiæ deſcriptio. FRequentiſſima eſt inflammatio membranarum oculum inveſtientium, tunicæ præſertim adnatæ, ſive albugineæ, græco nomine dicta ophtalmia. Jungitur hæc cum dolore acuto, interdum & preſſorio, ardore, rubore, tumore, & ſeri ſalſi ex oculis effluxu, nec non viſu imminuto, vel plane deperdito. Oritur autem, quando vaſa arteriolarum lateralia, quæ ſecundum naturam pellucidum nulloque colore infectum liquorem vehunt, a ſanguine valide ad caput congeſto implentur, diſtenduntur, & viſui ſeſe offerunt. Hanc enim cauſam eſſe, patet experimento, quo injecto per ſiphonem in carotidis ramum liquore ſpiſſiuſculo rubicundo, adnata oculi tunica, per omnem ſui ambitum ruſeſcens & inflammata comparet.

§. II.

Levior eſt, gravior, vel graviſſima, Eſt autem ophthalmia, levior, vel gravior, vel etiam graviſſima. Levior albugineæ tantum tunicæ inſidet, nec tam late diffunditur, facilius diſcutitur, & oritur potiſſimum a cauſa externa leviore, inſperſo pulvere, appulſu aſperioris, plaga aut alliſu leniori, aura liberius admiſſa frigida, & ſudore ſubito repreſſo, nec non ab adminiſtrata cataractæ depoſitione. Gravior, præter adnatam, etiam confines palpebras infeſtat, totumque oculum exquiſito ardore & dolore afficit, qui ad levem lucis acceſſum exacerbatur. Enaſcitur hæc maxime a cauſis internis, ſeri nempe impuritate & ſalutaribus excretionibus cohibitis, ac uti ego obſervavi, a ſuppreſſo ſolenni matutino ſudore, a ſcabie, necnon tinea capitis intempeſtive abacta, a cohibitis menſibus, ulceribus & fiſtulis conſolidatis, item repulſa roſacea gutta, & propterea ægrius, nec niſi internis & externis adhibitis, diſcedit. Graviſſima demum profundior eſt, ad ima oculi & interiores tunicas penetrat. Comitatur hanc dolor acerbiſſimus cum febre, quandoque etiam cum delirio, ſequitur ſuppuratio & humorum effluxus, remanente cœcitate perfecta. Rarius tamen a cauſis internis, ſed plerumque a contuſione validiori inducitur. Vidi ego ſuppurationem excidēte lente cryſtallina, poſt ictum fortem inter pugillandum oculo inflictum, vidi vero etiam talem caſum a tinea capitis inveterata, ſubito externis ſiccata.

§. III.

Vera vel notha, Deinceps alia ophthalmia eſt vera, alia notha, ſive ſpuria. Veræ cauſa maxime interna & ſymptomata graviora, a ſanguinis in tubulis ſtaſi, ægrius abigenda. Spuria a cauſa magis externa, uti pulviſculo in oculos illapſo, a vapore acri ceparum & allii, ſymptomata hinc ſunt mitiora, & facilius cedit ipſa. *Sicca, vel humida,* Alia ſicca eſt, alia humida. Illa fit a ſanguine calido, cum dolore acuto, pungitivo, ac nil ex oculo effluit. Hęc mitiori quidem ſtipatur dolore & ardore, ſed palpebræ tument & multum ſeri acris effluit, ut oculi noctu conglutinentur. Illa frequens ſanguineo-cholericis, juvenibus, ac æſtivo tempore, hæc pueris & infantibus, nec non fęminis & phlegmaticis.

§. IV.

Epidemica & periodica. Datur quoque ophthalmia epidemica & periodica. Epidemica enaſcitur certis anni temporibus a diuturna humida & frigida aeris conſtitutione, poſt quam ophthalmicum morbum plures invadere ſæpius obſervavi, ac idem teſtatur *Amatus Luſitanus Cent. VII. obſ.* 80. Quæ autem certo quodam tempore, vel quotannis, vel circa æquinoctium, vel ſingulis mēſibus infeſtat, ſolen-

lennis eſt, quãdo ſueta ſanguinis miſſio intermittitur, menſes non rite fluunt, aut retinentur, quando hypochondriacus affectus ſubeſt, & ſanguis in vaſis hæmorrhoidalibus ſtagnans flatus & ſpaſmos concitat in abdomine, quibus ſanguis cum impetu ad caput & oculos urgetur.

§. V.

Cauſæ ophthalmiæ. Præterea vero quæ jam de cauſis ophthalmiæ paſſim diximus; ad eandem maxime diſponunt crapula, venus & vigilia immodica, lucubrationes cum intemperantia ſtudiorum, ventus borealis, crebrior aſpectus ignis, ſolis, & colorum ſplendidorum. Idem faciunt fumi acres & metallici, alvus diu & multum adſtricta, refrigerationes extremorum immoderatæ, in primis menſium tempore, item præcedentes oculorum morbi debilitatem quandam relinquentes, ophthalmia ipſa, nec non quam maxime variolarum & morbillorum morbus, qui maximam ad oculorum affectus inducit diſpoſitionem. Quando autem, uti haud raro fit, hemicraniæ, interdum etiam odontalgiæ, jungitur ophthalmia, ſerum acre ſcorbuticum ſubeſt, idque aliquoties contigiſſe novi, a podagra retro pulſa; ejuſdemque materia non modo ad pericranium, ſed & oculorum tunicas & perioſtium maxillæ ſuperioris delata.

§. VI.

Eventus. Levem illam ophthalmiam facile diſpelli, graviſſimam in oculi ſuppurationem cum cœcitate tranſire, etiam jam monitum. Gravior autem eſt contumacior, durat ſæpius per menſem & longius, ac haud raro maculas in cornea relinquit, ſplendorem oculorum obfuſcat, humores turbidos tunicamque corneam craſſiorem, glaucam, minuſque pellucidam reddit. Semper etiam difficilior curatu in pueris, necnon in ſenibus, in illis ob ſuccorum lymphaticorum abundantiam, & partium teneritudinem; in his vero ob humorum impuritatem.

Curatio.

§. I.

In medicatione ophthalmię tria hęc perficienda: I. ſanguinis, vel etiam ſeri acris motus a capite derivandus; II. ſtaſis inflammatoria diſcutienda; III. ſymptomata graviora arcenda, & oculus a recidiva defendendus. Inter ea, quæ humores a capite divertunt, eſt maxime ſanguinis miſſio, quam ex jugulari inſtitutam mire laudat *Hildanus Cent.* 4. *obſ.* 13. Alii ſublingualium commendant ſectionem, ſed ante hanc, ſi ſanguis redundat, in brachio aut pede prius pertundenda vena. Sunt qui cucurbitulas cum ſcarificatione in nucha & pone aures ſuadent, & veteres appoſitis hirudinibus multum detulerunt. Dein divertunt efficaciter pediluvia, quibus ter intra viginti quatuor horas uſurpatis, poto ſimul liberaliter infuſo theiformi, feliciter diſcuſſam eſſe ophtalmiam, aliquoties vidi. Serum porro acre ſalſum valide ab oculis revocant veſicatoria, nec non ſi malum inveteratum, ſetacea; proſuntque ſinapiſmi, ex ſemine erucæ ſacculis incluſo, in vino cocto ac in nucha, vel ſub axillis admoti. Præterea optime caput ab humorum affluxu liberant laxantia, vel etiam pro circumſtantiarum ratione purgantia. Sponte enim purgatione ſæpe ſolvi ophthalmiam notavit *Hippocrates Sect.* 6. *aph.* 17. Et *Galenus Meth. med. lib.* 13. *cap.* 2. gravis teſtis eſt, nonnullos, quibus oculi inflammati, ſola purgatione per alvum una die ſanatos. *Humores derivandi.*

§. II.

Divertens ſimulque diſcutiens egregia virtus ineſt diaphoreticis, quæ liberam perſpirationem procurando, non modo ab oculis & capite ad corporis ambitum humores agunt, ſed & ſuccos ab acrimonia ſalſa repurgant. In ipſa autem parte affecta inflammatoria ſtaſis & internis & externis diſcutienda eſt. Ex illis omnibus præfe- *Staſis diſcutienda.*

rendum infuſum theiforme ex radice valerianæ, liquiritiæ, floribus ſambuci & ſemine fœniculi, quod largius potandum, & ante potum vapor ipſius conſulto ſub tecto capite ad oculum admittendus. Inter externa efficax & ſecurum hoc collyrium: recipe aquæ florum ſambuci, ſclopetariæ ana unciam unam, camphoræ grana tria, ſacchari ſaturni grana decem. M. quod cum linteo triplicato crebrius tepide oculis applicandum. Quando autem nimis mordens adeſt acrimonia, mucilaginem corticis medii florum tiliæ, item ſeminis cydoniorum, cum aqua roſarum, addito pauxillo croci, ſine, vel cum opio, admovere expedit. De ſymptomatum medicatione dicetur in cautelis.

Cautelæ & Obſervationes Clinicæ.

§. I.

Curatio gravitati mali accommodanda. Quia ophthalmia gravitate differt, diverſa etiam ineunda medendi methodus. Quam levem diximus, optime fert frigida & repellentia, ac ſolum album ovi, cum aqua roſarum & pauxillo aluminis conquaſſatum, ſufficit, omnibuſque aliis palmam præripit. Gravior non ſolis externis cedit, ſed interna efficacia exigit remedia, quæ ſerum recrementitium ab oculis divertant, ſalſos & acres humores diluant atque contemperent, eoſdemque ſucceſſive per congrua emunctoria eliminent. Proficua hunc in finem infuſa theiformia, ſerum lactis dulce, aquæ minerales, tam martiatæ, quam alcalinæ, temperantes & diaphoretici pulveres, non omiſſis laxantibus, pediluviis, nec non urgente plethora & ſuppreſſis criticis ſanguinis evacuationibus, venæſectione tempeſtiva. In graviſſima cum febre, & ubi periculum eſt, ne in ſuppurationem tranſeant interiora, e re eſt, ut repetita venæſectio inſtituatur, aut liberaliter ſanguis ſubtrahatur, & hoc quidem omnium optime per venam ſectam jugularem. Interius pugnandum diaphoreticis, demulcentibus & reſolventibus, inter quæ ſalubritate antecellunt pulveres bezoardici, cinnabarini, leniter nitroſi & camphorati, pota ſimul loco ordinarii potus ptiſana. Exterius vero abſtinendum a collyriis refrigerantibus & potius aqua ſic dicta ſclopetaria, cum aqua roſarum & florum ſambuci, adjecto pauxillo croci & camphoræ, tepefacta, cum linteo duplicato admovenda.

§. II.

De Venæ ſectione & veſicatoriis. Non in omni ophthalmia neceſſaria ſanguinis miſſio, ſed tantum ubi plethora eminens, venæſectio aut ſcarificatio omiſſa, vel etiam critica quędam hæmorrhagia intercepta. Interim ſi mali origo a ſanguinis redundantia, præſtat prius venam brachii, pedis, aut jugularem aperire, ac poſtea, ſi opus eſt, ſcarificare pone aures, vel in nucha. Setacea & veſicatoria non facile applicanda in plethoricis, niſi ſoluta prius plethora, & alvo, præſertim in cacochymicis ſubducta. Neque, ſi veſicatoria neceſſaria, ea ſemel tantum apponere ſufficit, ſed ſæpius, in locis ſenſibilioribus, uti nucha, olecrano, carpis manuum. Hinc præfertur ſetaceum, cui tamen, quia & doloroſum, & moleſtum nimis, nos anteponimus veſicatorium temperatum minus, groſſi magnitudine, per menſem & longius in nucha geſtatum.

§. III.

Purgantibus & diaphoreticis. De purgantium uſu tenendum, corporum & naturarũ diverſitati eundem eſſe accommodandum. Si res mannatis, tamarindinatis & tartareis expediri poteſt, non confugiendum ad acriora. Alias in torpidioribus & phlegmaticis, pilulæ efficaciores, uti tartareæ & de ſuccino *Cratonis*, vel tutius noſtræ balſamicæ, aliquoties porrigendæ. Diaphoretica egregii uſus, ſed diutius adhibenda, quando magis ſerum acre ſalſum, quam ſanguis in vitio

vitio eſt, tanto magis ſi ophthalmia ſymptomatica alii morbo ſupervenit, aut jungitur hemicraniæ.

§. IV.

Regimen & victus. Quemadmodum in omnibus oculorum morbis; ita maxime in eorum inflammatione abſtinendum eſt, ab omnibus ſpirituoſis, ſpiritu vini, vino, fumo tabaci, etiam ſternutatoriis. Arcendi fumi, ceparum & allii vapor, cum ignis, radiorum ſolis, lucis & colorum fulgidorum aſpectu. Vitandus corporis exæſtuans motus & nimius craſſuſque victus. Potus ſit aqua pura, vel ptiſana, aut decoctum ex ſemine fœniculi, raſura cornu cervi & hordeo. Colenda ſobrietas, victu molli & temperato utendum, ac quiete in loco tenebricoſo commorandum.

§. V.

Topica noxia. In adminiſtratione topicorum, ſive collyriorum, magna opus eſt cautione. Plures enim, notante etiam *Septalio*, imperito horum uſu, cœcitate affectos novimus. Scilicet ut plurimum aut acria nimis ſunt, ex aqua calcis vivæ, ſale ammoniaco, cum vitriolo albo, vel Cyprio; aut nimis adſtringentia, cum alumine, ſanguine draconis, bolo Armena, lapide calaminari, tutia & albumine ovi; aut nimis refrigerantia, quæ aquam ſpermatis ranarum, roſarum, plantaginis, adjecto ſaturni ſaccharo habent; aut nimis exſiccantia, ut quæ cum cornu cervi uſto, lapide calaminari & tutia confecta; aut etiam nimis laxantia, ex mucilagine ſeminis pſyllii, cydoniorum, fœnu græci, tragacantha & butyro inſulſo. Omnia autem hæc, licet in aliis oculorum affectibus præſtanti non careant uſu: in inflammatione tamen, præſertim ſanguinea, tantum abeſt ut proſint, ut potius noceant. Inde enim non modo pejor & profundior redditur ſtaſis, ſed & ipſi humores uculorum pellucidi fiunt turbidi, ſequitur oculi tabes, corrugatio, ſuffuſio, epiphora chronica, rubens, ſicca & aſpera, quin & palpebrarum exulceratio.

§. VI.

Ego potius auctor ſum, ut ſeponantur topica omnia ante tertium diem, & antequam convenientia interna jam uſurpata, exceptis ſolis ſacculis ex paregoricis & demulcentibus compoſitis. Poſtea vero omnium optima, quæ ſupra commendata. Neque tamen etiam in chronica ophthalmia, ubi continuum lymphæ ſalſæ, acris eſt ſtillicidium, inglorium eſt *Hœchſtetteri* medicamentum ophthalmicum, ex butyri recentis inſulſi drachmis duabus, & vitrioli albi ſcrupulo, de quo granum piſi majoris magnitudine in oculi canthum ſubinde indendum. *Quæ proficua.*

§. VII.

Reliquiæ ex ophthalmia quibus delendæ. Quando, quod ſæpius fit, ophthalmia tandem diſcedens relinquit ſpeciem maculæ & viſum imminutum, tunc nihil præſtantius eſt axungia viperarum recenti ex Italia allata, & crebrius ad aliquot guttas oculo inſtillata. Egregie etiam viſum turbatum & imminutum reſtituit ſal volatile ſalis ammoniaci ſiccum, oleo majoranæ imbutum & odore crebrius naribus ſuſceptum. Ejuſdem virtutis vapor ex decocto radicis valerianæ, florum ſambuci, ſeminis fœniculi, ad oculos, tecto prius linteo capite, admiſſus. Sed opus eſt, ut hæc auxilia mature ac tempeſtive adhibeantur. Si enim inveteravit & radices egit vitium, difficillime ſaneſcit. Novi tamen, viſum fere deperditum ex ophthalmico morbo, linimento mercuriali genubus & poplitibus illito, interpoſitiſque balneis aquæ dulcis, redditum fuiſſe. Neque minus potenter viſcidos & coagulatos humores diſſolvit, ac ſudorem movet, ſulphur noſtrum antimonii fixatum, eaque propter in oculorum vitiis egregie conducit.

Exan-

Enarrationes morborum.

OBSERVATIO I.

Ophthalmia ex ictu ſuppurata.

Juvenis ſanguineus, in palæſtra gladiatoria æſtuans, acceperat forte inter pugillandum ictum cum gladio palæſtrico, quem vocant *ein Rappier*, in oculum ſiniſtrum, ſubſequente mox rubore ac dolore. Ille tamen penſi hæc habens, veſperi largiter ingurgitavit vinum, rixas quoque acres cum ſodalibus movit. Inde die poſt magnus tumor oculum ejuſque vicinas partes occupavit, cum dolore pulſatorio, cephalalgia, præcordiorum anxietate ac pulſu celeri. Chirurgus advocatus, non adeo magni momenti eſſe putans, applicuit collyrium frigidum, quo ſymptomata adeo exacerbata, ut ſomnum abigerent omnem. Hinc medicus in conſilium vocatus, qui ſanguinem mittere, & pedibus burſam paſtoris admovere juſſit. Sed incaſſum. Inflammatio potius abiit in ſuppurationem, & quinto ab inflicto ictu die, ingens puris quantitas ex oculo fluxit, quam ipſi humores ſequuti, & ſic oculus cum omni viſu periit. Quin poſtea ſumma cura enitendum fuit, ne hæc inflammatio & exulceratio in ſphacelum degeneraret, quod etiam a medico applicatione ſpiritus vini camphorati cum eſſentia croci, & data interius tinctura bezoardica, præſtitum eſt.

Epicriſis.

Nunquam periculo vacat oculi inflammatio profundior, qualis exſurgere ſolet a graviori contuſione, vel vulneratione, quia ejuſmodi inflammatio non facile diſcutitur, ſed in ſuppurationem, non ſine ſphaceli ipſiuſque vitæ diſcrimine, abit. Noſtro quidem judicio averti potuiſſent gravia hæc ſymptomata, ſi æger non largiori vini potu ſanguinem commoviſſet, majoremque ad partem jam affectam proritaſſet affluxum; ſi dein ſtatim poſt contuſionem ſanguis e brachio miſſus fuiſſet, & cataplaſma, ſive ſacculus ex diſcutientibus, uti radice ſigilli Salomonis, ireos Florentinæ, roſarum rubrarum, anthos, lavendulæ, ſambuci, chamomillæ, camphora & croco in vino coctis, fuiſſet admotus, nec chirurgus inſtillatione frigidi collyrii inflammationem reddidiſſet deteriorem.

OBSERVATIO II.

Ophthalmia periodica.

Fœmina 42. annorum, ſanguinea, obeſa, ſcorbutica, & glandulas in collo tumefactas gerens, poſt retentum menſium fluxum, corripiebatur oculi ſiniſtri dolore ac rubore, cum ejuſdem lateris cephalalgia admodum vehementi. Liberata primum, annum poſtea ſemper, menſe Octobri, hujus mali experta eſt recurſum, ſub quo appetentia erat proſtrata, lucem ferre non poterat, & ſeri ex oculis copioſum ſtillicidium ſemper experiebatur, quod per aliquot menſes perſiſtebat. Pluribus uſa remediis, ſed incaſſum, & notabile erat, quod quoties ſal volatile oleoſum ſumeret, toties ſoporem & torporem ingentem capitis pateretur. Ut itaque hic affectus, qui per triennium ægram mirum afflixerat, radicitus exſtirparetur, acidulas Pyrmontanas æſtate ſub debito regimine potabat, quibus etiam alvus & urina optime ſeceſſit, & ipſa poſtea a contumaci malo eſt liberata.

Epicriſis.

Periodica hæc eſt ophthalmia, ex menſibus ſuppreſſis in plethorica fœmina oborta, menſe maxime Octobri, quo alias ſolennes ſunt ſanguinis excretiones, commotiones, & molimina ad excernendum, præſertim per hæmorrhoides. Quare impenſius hoc tempore ſanguis regurgitavit ad caput, ac non tantum oculum, ſed etiam membranas capitis ejuſdem lateris male affecit, unde dolores. Sopor vero & torpor ille, qui ex uſu ſalis volatilis aſſumti accidit, inde derivan-

vandus, quod hoc remedio, congeſtus in capite ſanguis magis rareſactus, ſicque recurſus ipſius per venas interceptus. Dein notabile eſt, quod morbi, qui ſtatas ſervant periodos, plerumque fundamentum habeant in abdominis viſceribus, unde optimo conſilio ad eradicandos eos, commendari ſolet uſus aquarum medicatarum, thermarum & acidularum, ad removenda viſcerum vitia efficaciſſimus.

OBSERVATIO III.

Subita inflammatio a feſtuca ferrea.

Vir quadragenarius ſanguineo-cholericus, ſubito affectus eſt dolore oculi ac rubore, quem ſibi accidiſſe putavit, a feſtuca minima ferri, ſub ictu clavi cum malleo in oculum ſaliente, licet nihil omnino de ea in oculo compareret. Ipſe igitur ad tollendam paſſionem oculo ſubinde inſtillavit collyrium frigidum, ex aquis ophthalmicis, quo quidem calor & ardor delinitus, ſed bulbus turbidus & obſcurus comparuit, ac omnis viſus periit. Me hinc vocavit in auxilium, qui, ne cœcitas ingrueret perfecta, obviam ivi hiſce; ſal volatile ammoniacum ſiccum, oleo majoranæ imbutum, crebrius naribus admovere, fronti & temporibus emplaſtrum ex gummi elemi, animæ, maſtiches, olei nuciſtæ ana drachmis duabus, camphoræ & balſami Peruviani ana drachma, applicare, & frequentius ac copioſe bibere juſſi infuſum ſeminis fœniculi cum aqua. Quibus intra aliquot hebdomades oculus recepit ſplendorem & viſus aciem.

Epicriſis.

Si inflammatio ſubito oculum adoritur, non injuſta eſt cauſæ externæ ſuſpicio, licet eadem non ſemper in conſpectum veniat, quia interdum adeo ſubtilis, ut viſum fugiat, ut fit, ſi a fumo acri membranæ oculi male afficiuntur. Diſcimus vero etiam, quam nocens ſit inſtillatio frigidi in oculum ardentem, nec non quo pacto quibuſque remediis oculorum humoribus turbidis reddenda ſit perſpicuitas.

OBSERVATIO IV.

Ophthalmia notha rebellis.

Juvenis literarum ſtudia intemperantius tractans, indulſerat a longo tempore nimium lucubrationibus, & inde ſibi inſignem contraxerat viſus debilitatem. Poſt annum invaſit oculos dolor gravativus preſſorius, non ſine ardore, adeo ut nec lumen aſpicere, nec citra moleſtiam legere poſſet, ſed ſtatim largum oculorum ſtillicidium experiretur. Medici ſuaſerunt purgantia, tabaci fumum, oculi cum balſamo Peruviano inunctionem externam, nec non fonticulum in nucha. Fruſtra tamen. Quin licet purgantia poſtea fortiora, decocta ſanguinem purificantia, venæ ſectionem in pede, pediluvia cum accurato in diæta & victu regimine adhiberent, nihil tamen aliud omnibus effectum, quam ut ventriculus debilitaretur inſigniter. Alii de ſcarificatione adminiſtranda, fonticulo brachio inurendo & pinguedine viperarum inſtillanda oculo dederunt conſilium, ſed eodem fruſtraneo effectu. Addit etiam æger Pyrmontanas acidulas, quibus labes & infirmitas oculi adaucta, & nubeculæ viſui oblatæ, ut cataractæ plane metus eſſet. Pariter in vanum laboravit medicus, qui decoctis ſanguinem purificantibus, veſicatoriis, ſternuta oriis, variiſque collyriis pertinax malum abigere molitus eſt. Tandem vero ſolo uſu pilularum mercurialium cum gummatibus & extractis balſamicis amaris, item infuſo theiformi, ex ſemine fœniculi, cum anatica lactis parte, nec non externo cataplaſmate, ex mica panis ſimilaginei, cum cremore lactis, croco & floribus ſambuci, allatum miſero levamen, dolor preſſorius diſceſſit, remanſit vero quædam viſus imbecillitas.

Epicriſis.

Hic oculorum affectus non quidem ad veram & exquiſitam ophthalmiam referendus, ſed magis ad notham, quæ

quæ ex ſtagnatione lymphaticorum humorum in oculis & ſanguinis circuitu libero impedito, ortum traxit. Hæc autem cauſa, quia chirurgos & medicos latuit, adhibita præpoſtere medicamenta nihil profecerunt. Erant enim non tanti, ut vaſculorum tenuiſſimorum obſtructionem expedire potuiſſent. Illa vero poſtremo uſurpata efficacia reſolventia, pilulæ mercuriales, nec non exterius cataplaſma, accommoda utique fuerunt atque proficua. Igitur multitudo, & varietas medicamentorum, prodit ut plurimum medici ignorantiam, qui, ſi cauſam morbi rite intelligit, nec adeo multis, nec variis opus habet remediis, ſed paucis, uſu probatis, ſæpe ſimplicibus, diutius tamen uſurpandis.

OBSERVATIO V.

Ophthalmia gravis cum ruptura corneæ.

Viro 30. annorum inopinato pauxillum ſucci illius acris, quo capillorum concinnatores, capillos atro colore inficere ſolent, in oculum ceciderat. Hinc ſequutus rubor oculi & dolor acerbiſſimus, ut patiens nec cibum, nec ſomnum capere poſſet, ac ferendo cruciatui fere eſſet impar. Chirurgus in conſilium vocatus, collyrium ex aqua roſarum, plantaginis & tutia, frigide inſtillandum ſuaſit, hocque nihil plane proficiente, ſaccharum ſaturni in aqua roſarum ſolutum crebrius cum linteo dolenti oculo admovere juſſit. Sed nihil his dolorum atrocia mitigata, oculi potius bulbus quaſi decrevit & minor factus, humores turbati, & viſus plane periit, in cornea quoque tumor inſtar piſi durus apparuit. Admota quidem nuchæ veſicatoria, uſurpata quoque purgantia, ſed malum plus in deterius, quam melius verſum. Hinc chirurgus deſperabundus deſeruit ægrum, omneſque adſtantes de viſu unquam recuperando dubitare cœperunt, inprimis quum præterea palpebra oculi affecti elevari non poſſet, ſed ſemper clauſa & elevata manu ſenſus expers eſſet, quin veſiculoſus tumor in internis palpebræ compareret, aſpectum oculi fere intercipiens.

Epicriſis.

Ophthalmia hæc fuit graviſſima, cum ruptura corneæ, oborta a ſucco acri in oculum illabente, qui arroſione effluxum ſanguinis ac humorum tunicarumque diſtenſionem fecit. Multum vero etiam ad grave malum contulit collyrium frigide admotum, eo quod ſtaſin & ſtagnationem humorum firmiorem reddidit & graviorem. Nos ſequentibus ivimus obviam: ſpiritus vini camphoratus cum balſamo Peruviano, exhalato prius ſpiritu, cum linteo duplicato crebrius oculo fuit admotus. Alvus pilulis ex mercurio dulci, gummi ammoniaco, extracto panchymagogo *Crollii*, balſamo Peruviano & ſale ſuccini ſubducta. Adhibita pediluvia. Potum copioſe infuſum theiforme ex veronica & ſemine fœniculi. Datum interius diaſcordium *Fracaſtorii*, cum lapidibus cancrorum & nitro. Et exterius cataplaſma, ex pomo aſſato, croco, mica panis ſimilaginei cum lacte coctum, oculo impoſitum. His dolor & rubor cum ardore ſublatus, palpebræ quoque tumor diſcuſſus, ſed viſus, ob corneam ruptam & humores incraſſatos, rediit nunquam. Ut adeo pateat, quantum damni ab improvida collyriorum applicatione ſit metuendum.

OBSERVATIO VI.

Febris ophthalmico-cephalica.

Juvenis generoſus, viginti aliquot annorum, conſtitutionis teneræ & a ſcorbuticis parentibus genitus, capitis dolores & narium hæmorrhagias crebrius expertus, defluxionibus etiam catarrhalibus & coryzæ ſæpius obnoxius, vitæque ſedentariæ, litterarum amore ductus, nimium indulgens, incidit in cephalalgiam gravem, cum atroci oculorum dolore,

alvo

alvo ſimul adſtricta. Dolor hic erat periodicus, ita ut matutino quotidie tempore cum rubore & ſeri ſalſi effluxu, præcedente refrigeratione & ſubſequente pulſu celeri accederet, per ſex circiter horas inſiſteret, ac poſtea ſenſim diſcederet, die poſt rediturus, ægro interim nec in ſomno, nec appetitu vitium obſervante, niſi quod ſubinde poſt cibos ructus experiretur. Detinebat ſingularis hic affectus per menſem ægrum, & fruſtra adhibita fuerunt præſidia varia, collyria, errhina, evacuantia, cephalica, necnon cucurbitulæ, tandem vero a me abactus eſt hiſce. Ter ſcilicet alternis diebus dedi pilularum harum 20. recipe extracti panchymagogi *Crollii*, gummi ammoniaci, mercurii dulcis, cinnabaris nativę pręparatę ana drachmam ſemis, extracti croci, caſtorei ana grana ſex M. f. c. balſamo Peruviano pilulæ ex ſcrupulo no. 20. Una ante acceſſionem hora pedes immittere juſſi ad genua uſque pediluvio ex aqua fluviali, cineribus clavellatis imbuta, ac dum ſic in balneo pedes ſervabantur, ad menſuram unam bibere infuſum theiforme, ex herba meliſſæ, floribus tiliæ, radice valerianæ & ſemine fœniculi, quo ſudor prolectus copioſus. Veſperi exhibui per aliquot dies pulverem ex pulveris Marchionis drachma dimidia, ſuccini, nitri puri, cinnabaris, antimonii rectificati ana granis octo. Oculo exterius applicare præcepi aquam Reginæ Hungariæ, cum dupla parte aquæ roſarum & camphoræ momento. Crinibus quoque quotidie inſperſus pulvis ex ſuccino præparato, radice ireos Florentinæ, caryophyllis aromaticis & cardamomo. Quibus per octiduum uſurpatis, diſceſſit malum, ſed reſtitit nubecula quædam, viſum quodammodo intercipiens, quæ tamen crebriori inſtillatione pinguedinis viperinæ recentis, etiam ſublata.

Epicriſis.

Febris hæc recte dici poteſt cephalico-ophthalmica, cujus cauſa fuit non tantum capitis debilitas a longo tempore contracta, verum etiam alvi ob vitam ſedentariam adſtrictio, qua ſpaſmi in primis viis inducti, quibus ſeroſus ſanguis ad caput impetuoſius actus. Hinc primo omnium in medicatione fuit ſubducenda alvus, ac poſtea recte ante acceſſionem pediluviis & potu infuſi theiformis roborantis copioſo ſudor prolectus per univerſum corpus. Sudor enim & aucta perſpiratio egregie ſerviunt ſpaſmis & doloribus periodice certis ſtatiſque temporibus redeuntibus diſcutiendis & abigendis. Deinde quoque in pertinacibus ejuſmodi capitis oculorumq; doloribus cinnabarina, & ipſe mercurius dulcis, ſerum lenteſcens ſtagnans fundendo & obſtructiones expediendo, opem ferunt præſentiſſimam. Errhina vero & ſternutatoria, plus nocent, quam proſunt, quia humores magis ad oculorum confinia convocant. Varii etiam generis collyria, niſi ſimul diſcutiente virtute polleant, in ejuſmodi oculorum affectibus plus nocumenti, quã emolumenti afferre, multoties obſervavi. Tandem ad maculas oculorum & nubeculas delendas, pinguedine viperarum efficacius nihil, quam etiam *Ludovici* & *Wedelius* paſſim miris ornant encomiis. Habet enim acrimoniam ſubtilem, blande detergentem. Sed præſtat in fine illam exhibere, non in principio, ſi ardor adhuc & dolor impenſius urgent. Ceterum plura tum de ophthalmico, tum aliis oculorum affectibus commentatus ſum in diſſertatione, *de morbis oculorum præcipuis recta medendi ratione*, nec non in *Medicinæ conſultatoriæ Tomo 2. Dec. 4. Caſ. 2. pag. 163. ſeqq.* de dolore & imbecillitate oculorum cum ſuffuſione incipiente.

OBSERVATIO VII.

Ophthalmica hemicrania.

Generoſus vir, ſexagenarius, macilentus, victui duro & craſſo ſalſo aſſuetus, aliquot per annos ſingulis fere tribus menſibus, eryſipelatis in pede

pede dextro cum horrore & vehementi dolore inſultum expertus eſt, quod tandem in ſuppurationem & ulcus deſiit, ac per annum & ultra ipſum detinuit, poſtea vero a chirurgo perito conſolidatum fuit. Ex eo tempore ſingulis fere menſibus, circa novilunium, incidit in hemicraniam dextri lateris, quæ ſimul gravi dolore, profundius in orbita hærente, cum ſeri ſalſi effluxu ſtipata, qui circa noctem exacerbatus fuit, & paroxyſmus ſemper invaſit cum horripilatione & extremorum refrigeratione, pulſu poſtea alterato & auctiori facto. Malum autem ſolvebatur poſt quartum diem facta criſi, mediante ſudore largiore, ægro alias etiam ſueto. Mali pertæſus, noſtro ex conſilio uſus eſt Pyrmontanis acidulis, quas olim uſurparat, hacque cura abſoluta ſuaſi, ut loco potus ordinarii decoctum ex radice ſcorzoneræ, chinæ, ſarſaparillæ, liquiritiæ & paſſulis, biberet, & ſingulis menſibus infuſum ex manna, rhabarbaro & cremore tartari, aſſumeret, victum durum, ſalſum, aromaticum vitaret, & fonticulum etiam dextro brachio inuri permitteret. Quibus remediis quum omni adhibita cura uteretur, liber non modo ab eryſipelate, ſed & ab hemicrania ophthalmica degit; ſcabie tamen ſicca pruriente divexatus, ſicque ſeptuageſimum ætatis annum exceſſit.

Epicriſis.

Ophthalmica hæc eſt hemicrania, in qua notabile, quod ceſſante eryſipelate & ulcere conſolidato in pede dextro, materia ſcorbutica ad dextrum latus capitis & oculum fuerit converſa, & certis ſtatiſque periodis hunc excitaverit morbum. Quum vero ſcaturigo tam eryſipelatis, quam hemicraniæ & ophthalmiæ, ſit quærenda in ſanguinis & lymphæ dyſcraſia ſcorbutica, utique potu acidularum, decoctorum & congruorum laxantium uſu, univerſam ſanguinis & humorum maſſam perpurgare expedit; & hac ratione corpus potius ab ejuſmodi vitiis defendere, quam eadem, ſi adſunt, abigere.

CAPUT XII.

De Febre Inteſtinorum, inflammatoria ex Meſenterio.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

INteſtina, tam tenuia, quam craſſa, quæ membranoſa fere tota, ex tunica prima a peritonæo, altera muſculari, cum fibris longitudinalibus & circularibus, nervoſa & villoſa contexta innumeris nervorum & vaſorum ſurculis perfuſa & exquiſito ſenſu ac motu inſtructa, & multis, & gravibus morbis patent, e quibus haud poſtremus inflammatorius, qui ipſis ex variis cauſis accidit. Nam atrocia illa & lethalia quandoque pathemata, quæ aſſumta venena, emetica validiora, & draſtica purgantia excipiunt, ab inflammatione in ſphacelum tranſeunte ortum ducunt. Vulnera ac læſiones inteſtinorum, non aliter, quam inflammatione necant. Febres ſynochas & ardentes, maxime cholericas, dyſentericas, item plurimas malignas, neque minus exanthematicas, inprimis variolas, lethalem ſæpe inducere inflammationem, uberius teſtatur diſſectio his morbis defunctorum. Convulſivam etiam colicam, maximeque eam, quæ a podagra retrocedente, ac ſubſiſtente, ex cohibito, aut ſufflaminato hæmorrhoidali fluxu, ſanguine inducitur, iliacam, quoque ex hernia incarcerata, aut inteſtinorum convolutione, paſſionem, non alia ratione, quam inteſtinorum inflammatione, lethum inferre, in comperto eſt. Nihil quippe vitalibus motibus adeo eſt infenſum, quam putredo, quæ excipit inflammationem, ac in nervoſis, exquiſito motu ac ſenſu pollentibus partibus, conſiſtit.

Inteſtinorum inflammationes frequentes.

§. II.

§. II.

Minus notæ quæ ex meſenterio.

Sed quia de inteſtinorum inflammationibus ſymptomaticis, eiſdemque complicatis febribus, jam ſupra actum, & adhuc congruo loco agetur; nunc dumtaxat pauca tradere libet de inflammatoria febre illa inteſtinali, quæ proficiſcitur ex meſenterio. Jam apud medicos in confeſſo eſt, plures morboſas affectiones, præſertim hecticas, lentas, erranteſque febres, nec non apoſtemata, in meſenterio ſedem habere fixam; ſed diarrhœas, dyſenterias, immo inflammatorias febres inteſtinorum, pullulare ex menſenterio, id non æque omnibus patet. Verum qui ex phyſiologicis novit, ſanguinis progreſſum, in meſenterio & meſocolo, quibus annexa inteſtina, eſſe tardiſſimum, tum quod tunicis nervoſo-muſculoſis, ſanguinem urgentibus deſtituantur, tum quod vena portæ, pulſu carens, recipiat ſanguinem ex inteſtinis, & tardo flumine vehat ad hepar; is ultro fatebitur, promtam ibi eſſe geneſin ſtagnationum, & ſtaſium, & ampliſſimum nidum ad excludendas materiales morborum cauſas. Quin quum inteſtina arctius meſenterio ſint connexa, ut ab ipſo etiam ſortiantur membranam, fibrarum quoque in inteſtinis annularium tendo juxta *Williſium*, ſit meſenterium, & vaſa ac nervi utriuſque ſint cōmunia, magnam inter has partes eſſe communionem, quoad morboſas affectiones, utique certum.

§. III.

Quæ acutæ, vel chronicæ.

Ipſæ tamen febres, quæ ex meſenterio veniunt, & nobis cum *Baglivio* audiunt meſentericæ, in duo merito genera ſunt dividendæ, acutas ſcilicet & lentas, ſive chronicas. Utrarumque materialis cauſa ejuſdemque ſedes in meſenterio, ſed febrium & ſymptomatum generatio quærenda in annexis inteſtinis membranaceis, ita quidem, ut acutæ & inflammatoriæ in tunicis magis conſiſtant, & ibi tyrannidem ſuam exerceant. Licet enim meſenterium, quod ex duplicata conſtat membrana, cui interpoſiti innumeri arteriarum & venarum rami, vaſa lymphatica & lactea, glandulæ quoque copioſæ magnitudinis variæ, nec non nervorum propagines, non omni careat motu ac ſenſu: hic tamen admodum obtuſus ac magis gravativus eſt, quam acutus, qualis ad concipiendam inflammationem requiritur.

§. IV.

Signa eorum & ſymptomata.

Quare ſi in infimo ventre ardor, dolor cum præternaturali totius corporis æſtu, pulſu celeri, virium proſtratione, anxietate & inquietudine ſeſe prodit, in inteſtinis hæc conſidere, merito judicandum. Sed pro diverſitate locorum, quæ hæc pathemata occupant, varias & certas affectas eſſe partes, merito concludendum. Scilicet ſi dolor acutus eſt ſupra umbilicum & ſub ventriculo cum febre, nauſea & vomendi conatu, indicium præbet, laborare eum coli tractum, qui infra ſtomachum a dextro ad ſiniſtrum latus porrigitur. Qui in dextro hypochondrio ſub coſtis ſpuriis urget doloris ſenſus, præter naturam affectum & inflammatum eſſe coli principium, ubi ileo committitur, arguit, quod etiam *Spigelius* in defunctis reperit ſphacelatum. Acuti cum febre cruciatus in ſiniſtro latere ſub lumbis, ubi pſoas muſculus, in colo & meſocolo, præſertim ubi peritonæo adhæret, mali eſſe ſedem produnt. Quando vero medium abdomen circa umbilicum cum febre gravius dolet, tenuia utique inteſtina inflammatione laborare, certum eſt indicium.

§. V.

Varii ſunt generis.

Febres etiam, quæ cum dolore, ardore, nec non tumore imi ventris junctę, & tandem per alvi fluxus putridos & copioſos, vel etiam purulentos ſolvuntur, cum magna inteſtinorum difficultate, ex meſenterio provenire, nil dubii eſt. In cachecticis & ſcorbuticis corporibus, qui proveniunt diuturni alvi fluxus, cum lenta febre, vires & cor-

corpus conſumente, & qui non tam facile curationem recipiunt, ex eodem fonte ſcaturire, non ſine ratione cenſendum. Febres quoque quæ epidemice & certis temporibus invadunt, cum diarrhœis, immo cruentis ſedibus, non ex ingeſtorum alimentorum vitio, ſed ex præternaturali aeris, præſertim nimis calidi & ſicci, conſtitutione oriuntur, quales biennio abhinc ob inſolitum diuturnum, ad medium fere autumni productum calorem, univerſam propemodum Germaniam ſunt pervagatæ; ſimul etiam graſſantes tunc intermittentes anomalæ, vix aliam habent originem, quam quod in meſenterio multi acres & corrupti humores accumulati.

§. VI.

Earum origo & cauſæ. Ad ingignendas autem infeſtas ejuſmodi primis in viis inflammatorias febres, præcipuum momentum habet plethora, vel ſimplex, vel cacochymica, a ſuppreſſis aut deficientibus ſalutaribus excretionibus oborta. Promte etiam inducuntur ab intentata per fortiora pellentia, hæmorrhoidum, menſium aut lochiorum provocatione, ab uſu copioſo validiorum purgantium ad ſuperandam contumacem alvi ſtricturam, nec non, uti obſervavi, a purgantium & emeticorum acriorum aſſumtione ad abortum provocandum. Idem facit intenſior animi corporiſque commotio, ac viciſſim improvida abdominis & corporis, præſertim æſtuantis, refrigeratio, potus perfrigeratus, & qui opulentioribus in more eſt, glaciatus. His enim humorum ad interiora, maximeque primam regionem, cõvocatur partim, partim urgetur affluxus, omniumq; facillime ad eas fertur partes, quæ imbecilliores, quibuſque ob defectum ſufficientis potentiæ motricis ſyſtalticæ, vel perpendicularem vaſorum tractum, difficilior eſt humorum progreſſus, quarum in numero potiſſimum ſunt meſenterium, meſocolon, & omentum. Quando igitur his in ſedibus, maximeque inteſtinorum tunicis cum meſenterio continuis, incluſus hæret ſanguis, aut humor acris, febrem ciet inflammatoriam continuam, alvi vero cruetus etiam fluxus, vel ex nimium ampliatis, vel exeſis plane & diſruptis vaſorum oſculis, ſuccedit. Hæc enim omnia ita omnino evenire uberius teſtatur diſſectio ejuſmodi febribus interfectorum, in quibus *Spigelius de ſemitert. cap.* 8. ſe inveniſſe prodidit, venas hepatis majores ſanguine vacuas, ventriculi tunicam interiorem leviore eryſipelate inflammatam, venas meſaraicas, & quæ ad ventriculum atque omentum tendunt, diſtentas & craſſiori ſanguine fartas, omentum conſumtum & ſemiputrefactum, durum quoque pancreas & ductum cholodochum obſtructum. Idem confirmat *Chiffletius* notabili obſervatione, de meſenterii inflammatione cum dolore umbilici.

§. VII.

Diſtinguendæ in leviores & graviores. Merito tamen conſiſtentes his in ſedibus inflammationes in leviores & graviores ſunt diſtinguendæ. Leviores exterioribus tantum inteſtinorum tunicis, quæ maxime membranarum meſenterii productiones inſident; graviores vero altius ipſam inteſtinorum ſubſtantiam pervadunt, eorundemque interiora ipſaſque glandulas tangunt, ideoque & profundiores ſunt, & ampliores. Quæ ſuperficiem occupant, non tantum periculi alunt, ſed adhibito laudabili regimine & congrua medicina, intra quartum, vel ſeptimum diem, diſcutiuntur. Quæ autem interiora profundius obſident, niſi per diarrhœam aut ſanguinis fluxum ſolvantur, longius extrahuntur, quin in ſuppurationem ruunt, & in hecticam deſinunt. Ex meſenterio quoque ibique ſtagnantibus corruptis humoribus prodeunt hemitritææ ſic dictæ, ſive ſemitertianæ febres, quæ ex continua inflammatoria & intermittente tertiana ſunt compoſitæ, periculi non expertes. Notæ hæ jam fuerunt *Hippocrati* & *Galeno*, eaſdem nitide & accurate *Spigelius* pe-

peculiari libello deſcripſit. Diſcrepant tamen a noſtris in eo, quod quotidie circa veſperam, & alternis quoque diebus, levi accedente horrore, ingraveſcant, junctum habeant abdominis dolorem ventriſque tumorem, & quandoque ad aliquot hebdomades protrahantur, & nonnunquam in febrem lentam & hecticam concedant. Sed quia de harum ortu, decurſu & curatione jam ſupra *Sect.* 1. *cap.* 5. uberius actum, heic plura dicere non attinet.

CURATIO

Cum Cautelis, & Obſervationibus Clinicis.

§. I.

Morbi præſervatio. Quum febres ventriculi & inteſtinorum inflammatoriæ, propter horum ſummam ſenſibilitatem & conſpirationem cum nobiliſſimis corporis partibus, atrociſſimis ſymptomatibus ſtipatæ, & ſubinde funeſtæ ſint; medentis cogitationem & intentionem quam maxime ad eas avertendas dirigere expedit. Igitur ſerio & cum cura ſibi cōmiſſis medicus inculcet, ut vitent omnia, quæ ſuperius §. VI. ad eaſdem ingignendas facere diximus. Et quia præterea ſępius obſervavi, febribus ardentibus, item bilioſis, dyſentericis, nec non puerperarum acutis cum purpura, a vehementi ira, vel gravi terrore, acceſſiſſe mox gravem inteſtinorum inflammationem, & ſphacelationem, ac lethum brevi tempore attuliſſe; inprimis neceſſarium, ut occaſiones ſævorum affectuum fideli conſilio & monito præſcindat artifex peritus.

§. II.

In cura ſanguinis affluxus derivandus. Si vero jam adeſt inflammatoria ſtaſis ſanguinis, omnibus modis lenior eſt diſcutienda, & gravior avertenda. Primus igitur recte medentis erit ſcopus, ut vehementiorem ſanguinis motum ad partem affectam impediat, & hac ratione graviorem inflammationem avertat. Obtinetur id commodiſſime in plethoricis ſanguinis miſſione, ex venis in ſuperioribus partibus, amplo ſatis foramine facto, pertuſis, qua in colica convulſiva, in diarrhœa & dyſenteria, in acuto dolore venarum ſedis, gravior inflammatio utique poteſt averti. Poſt ſectam venam divertunt ſanguinis affluxum a loco affecto pediluvia tēperata, ſed diutius uſurpata, quę ſolvendo & laxando ſtrictas inferiorum partium fibras, affluxum ad pedes divertunt & invitant.

§. III.

Et ſtaſis diſcutienda. Ad diſcutiendam dein inflammatoriam ſtaſin, ſerviunt quam maxime, quæ dolores & ſpaſmos ſiſtunt, antiſpaſmodica, humectantia & blanda ſedativa, clyſteres ex oleoſis, gelatinoſis & dulcibus compoſitis, item exterius regioni abdominis applicata epithemata, ſacculi, veſicæ olei expreſſis, vel pinguedinibus animantium, aut decoctis emollientibus repletæ, pinguedo cati ſylveſtris, mixta præſertim cum camphora & pauxillo olei hyoſcyami. Interne vero diſcutiunt & inflammationem arcent quam optime diaphoretica cum anodynis mixta, pauca, ſed crebriori doſi per aliquot dies data, quæ inter eminet ſpiritus carminativus de tribus, aut ſpiritus tartari, vel bezoardicus *Buſſii*, cum liquore anodyno minerali, aut ſpiritu nitri dulci mixtus. Item mixturæ ex aqua cardui benedicti, florum ſambuci, aceto ſambuci, rob ſambuci, antimonio diaphoretico, nitro & ſyrupo papaveris rhœados confectæ, nec non pulveres temperantes nitroſi & diaphoretici, cum momento camphoræ & pauxillo laudani. Neque minus huc ſpectat cautus pilularum Wildeganſianarum uſus. Quæ remedia, cum prudentia, certo tempore & ordine uſurpata, etiam in paſſione iliaca & ſpaſtica tunicarum inteſtinalium corrugatione, quam Græci chordapſum vocarunt, lenimen afferunt exoptatiſſimum.

§. IV.

In dolore, ſpaſmo & febre inflamma-

matoria inteſtinorum, omnia acra ſtimulantia, etiam ſalina majori copia data, calida, & purgantia, ceu perniciosiſſima vitanda. Et culpandus hic communis & deteſtabilis practicorum error, qui alvo pertinacius adſtricta, unum poſt alterum purgans ingerunt, eoque malum non tantum exacerbant, verum etiam reddunt mortiferum. Neque etiam clyſteribus admiſcenda ſalia acrius ſtimulantia, ut ſal gemmæ, vel purgantia, ut extractum colocynthidis, vel catholiconis, ſed ex ſolis emollientibus ſunt parandi. Sic enim balnei aut fotus inſtar, craſſa eluunt inteſtina, & in colo tenuibus circumvoluto contenta, ceu veſica decocto emolliente plena, eadem mulcent, fovent & laxant. Parari igitur poſſunt ex ſolo lacte, mixto cum nitro, vel aqua pluviali, nupta cum ſyrupo violarum, de althæa *Fernelii*, roſarum ſolutivo, aut melle mercuriali. Hæc tamen circa uſum clyſterum addenda obſervatio, ut bihorio fere quovis, ſi neceſſitas urgeat, injiciantur, & paulo diutius retineantur, quod maxime neceſſarium, ſi flatus per os eructant, & crebræ adſunt vomitiones.

§. V.

In dolore opiata, poſt eum roborantia proſunt.

Præmiſſa, ſi vaſorum plenitudo urget, venæ ſectione, laxata etiam clyſteribus admiſſis alvo, ſi atrox dolor cedere nolit, optimo conſilio, ſine omni metu, anodynum ex opio proficit, quo tormina conquieſcunt, & ſpaſmi ac ſudor ſequitur. Sed quieſcente & ſedata dolorum & ſpaſmorum cum febre ferocia, ſi ſumma debilitas corporis viriumque imbecillitas excipit, non ulterius inſiſtendum ſuperius laudatis diluentibus, laxantibus & humectantibus; ſed potius nervina & roborantia in uſum vocanda, quorum in numero ſunt maxime eſſentia aut ſpiritus ſuccini, aut maſtiches, extracta cum hoc eſſentia chaccarillæ, elixir noſtrum ſtomachale, pulvis ſolaris Zellenſis, balſamum noſtrum vitæ cum liquore anodyno mixtum, quod balſamum etiam exterius applicatum, levamen inſigne affert, tonum reſuſcitando & robur addendo.

§. VI.

Alvi fluxus ſuperveniens pe rite excipiendus.

Quando vero inflammationes & dolores alvi fluxu ſimplici, aut cruento, maxime hæmorrhoidali, aut etiam, uti quandoque accidit, purulento ſolvuntur, laxantia leniora, ut paſſulæ rhabarbarinæ & clyſteres, item infuſa theiformia, ex ſpeciebus traumaticis & ſanguinem purificantibus, ſcabioſa, veronica, alchymilla, agrimonia, conſolida Saracenica & ſummitatibus millefolii confecta & cum lacte pota, nec non pulveres roborantes, ex cornu cervi philoſophice præparato, uſto, cortice caſcarillæ & ſuccino, in uſum vocantur commodiſſime.

§. VII.

Sanguinis miſſio in dyſenteria cum febre utilis.

Quum diarrhœa & dyſenteria epidemica ſæpe cum vehementi inflammatoria febre invadat juvenilia corpora, non infructuoſa eſt medico-practica quæſtio: an conducat venæ ſectio? Communis quidem medicorum, *Hippocratis* & *Galeni* auctoritate confirmata eſt ſententia: alvo fluente, non eſſe ſubtrahendum ſanguinem, ne vires proſternantur. Neque etiam ego aliter ſentio, quum per ipſam experientiam conſtet, multos, tam lienterico, quam dyſenterico alvi fluxu laborantes ſanari, ſine ſanguinis miſſione; ſed jam de illa tantum dyſenteria ſermo eſt, quæ cum febre acuta, præſertim ſynocha inflammatoria, conjuncta. In hac utilem & neceſſariam eſſe venæ ſectionem, affirmo utique. Notum enim eſt, non facile quempiam alvi fluxu, etiam dyſenterico diuturno perire, niſi ex inflammatione & ſphacelatione inteſtinorum, quam ſemper antecedit & comitatur vehemens acuta febris, ex pulſu magno & celeri, ardore & ſiccitate corporis, linguæ ariditate, & ingenti inquietudine cognoſcenda. Et licet omni dyſenteriæ lenta quædam & levis, quaſi eryſipelacea

cea inflammatio, ſit juncta; multum tamen hæc ipſa differt a ſynocha inflammatoria febre, in qua proficuam eſſe ſanguinis ſubtractionem aſſevero, & conſentientes habeo viros ampliſſima & feliciſſima praxi celeberrimos. Sane *Sydenhamus in opp.* cordate affirmat *pag.* 111. ſe ſemper fere curam dyſenteriç cum venç ſectione auſpicari, quin *pag.* 115. *ſeq.* habet exemplum dyſenteriæ rebellis, quæ nullis plane remediis cedere voluit, ſed ſola venæ ſectione tandem curata. Idem hoc auxilium mire dilaudat *Riverius*, qui *Cent.* 2. *obſ.* 57. fidem facit, ſe in dyſenteria cum febre acuta, octavo demum die, cum fructu quinque ſanguinis ūcias e brachii vena extraxiſſe; & *obſer.* 64. teſtatur, ſe venæ ſectionem, in muliere dyſenteria cum febre graviter decumbente, ſeptimo & octavo die cum emolumento inſtituiſſe. *Amatus* quoque *Luſitanus Cent.* 2. *obſ.* 48. conſignavit exemplum Abbatis, ſanguine pleni & multo vini potui dediti, dyſenterici & ſimul acute febricitantis, qui ſecta vena longe melius habuit, & paucis ſubjunctis remediis, plenarie convaluit. Maxime omnium vero multus eſt in adſtruenda hujus remedii ſingulari utilitate *Botallus*, qui *cap.* 4. plus quam decem exempla narrat, ubi nil ex omni remediorū cenſu, pręter venę ſectionē, attulerit levamē.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Paſſio ſpaſmodico inflammatoria, iliacam minitans, curata.

Fœmina, quadragenaria major, ob vitam ſedentariam & tacitum animi profundum cum iracundia mœrorem, pathematibus colicis & ſpaſmodicis affecta, quum omiſiſſet vere hoc ſuetam quotannis circa ęquinoctium vernale & autumnale ſanguinis miſſionem, Martio menſe vehementi commota fuerat ira ad tremorem uſque omnium corporis partium, & ſumſerat poſtea veſperi pilulas conſuetas purgantes. Hinc noctem tranſegit inquietam, & die poſt nulla poſt pilulas ſequuta purgatio, alvus potius firmiſſime clauſa manſit, & ipſa ęſtuoſis anxietatibus circa præcordia atque etiam eructationibus continuis ex ore fuit afflicta, & vomitu fere omnia aſſumta tum medicamenta, tum alimenta rejecit. Injectus ad alvum aperiendam clyſter domeſticus, qui per horam retentus, integer, nec flatibus, nec ſtercoribus ſtipatus, rediit, etiam ſine ſymptomatum levamento. Adhibitum decoctum mannatum cum ſalibus aperitivis & rhabarbaro, ſed mox vomitu rejectum. Medicus etiam ordinarius, flatus in cauſa eſſe putans, dedit carminativa: irrita tamen fuerunt omnia. Perſtiterunt potius ſymptomata, firma nempe alvi adſtrictio, eructatio crebra & vomitus, magna debilitas, inappetentia & ſomni defectus, tantum quod circa veſperam gravius, circa auroram vero mitius affligerent, cum crebriori ad urinam ſtimulo, quæ tamen parca & turbida emittebatur. Tertio die vocatus ego, mox venam pedis ſecare juſſi, & emiſſis, ſine ulla virium jactura, ob vaſa ſanguine valde diſtenta, octo unciis, mox meliuſcule habuit ægra, conquieverunt anxietates æſtuoſæ & eructationes, ut etiam extra lectum verſari potuerit. Nihilominus pertinax ventris adſtrictio & dolores tenſivi abdominis in hypochondrio dextro perſtiterunt. Injectus igitur clyſter & datæ pilulæ noſtræ balſamicæ polychreſtæ, ſed his nihil emotum; quin quum ad ſeptimum uſque diem alvus eſſet obſtipata, & eructationes, & anxietates nocturnæ æſtuoſæ, cum febricula & dorſi doloribus redierunt. Hinc demum conſilium dedi, ut ſingulis tribus horis clyſter injiceretur, ex aquæ pluvialis unciis 12. ſyrupi de althæa *Fernelii* uncia ſemis, nitri puri drachma, & abdomini veſica emolliente decocto plena admoveretur. Sic clyſteres

ſteres, injecti ſemper per horam retinebantur, & poſtquam quartus eſſet infuſus, flatus primum eliſi, per aliquot dies coerciti, & poſt ſextum ſeceſſerunt etiam fæces, quibus evacuatis, ructus atque anxietates in abdomine diſceſſerunt, mictio etiam melius ſucceſſit. Interius vero ſimul data eſſentia carminativa, cum liquore anodyno ad unciam dimidiam remixta, inſtillatis laudani liquidi guttis 15. inductus ſomnus, ſequutus ſudor ex cute ante ſicca & arida, pulſus antea durus & celer mollior factus, & urinæ fluxus liber redditus. Hoc facto, ex mixtura remotum laudanum, & ſola eſſentia cum liquore anodyno oblata, donec perfecte convaleſceret.

Epicriſis.

Affectio hæc fuit ſpaſmodico-inflammatoria inteſtinorum, iliacam minitans paſſionem. A ſanguine quippe, ob venæ ſectionem conſuetam omiſſam, nimium redundante, & vehementi ira, quæ inſenſiſſima inteſtinis, nec non purgante aſſumto, ortum duxit hæc paſſio, & inde etiam omnia, quę jungebantur ſymptomata, derivanda. Ad diſcutiendam itaque inflammatoriam ſtaſin & avertendam hujus pediſſequam, paſſionem miſerere mei, ante omnia neceſſarium duxi, ut ſanguinis quantitas ſubtraheretur, quod etiam quoddam attulit levamen. Sed quum ſpaſmus inteſtina inferiora fortiter ſtringens adhuc permaneret, conſilium cepi, quod me tali in caſu non deſtituit, de clyſteribus pure demulcentibus & humectantibus, paullo frequentius injiciendis, qui quaſi inſtar balnei interni ſunt, fibras ſpaſmo conſtrictas temperato humido relaxantes, cui fini etiam exterius appoſui emolliens remedium. Interius vero diſcutiens, ſive carminativum, cum blando anodyno permiſcui, & ita ſpaſmi ſoluti, diſcuſſa ſanguinis & humorum inflammatoria ſtaſis, & excretiones per alvum & cutem adſtrictæ, jam liberius & largius ſequutæ.

OBSERVATIO II.

Inflammatio inteſtinorum cruenta diarrhœa ſoluta, repetens lethalis.

Præfectus militum, natione Gallus, quadrageſimum ætatis annum jam emenſus, vir conſtitutionis alias robuſtæ, vitæ genus laborioſum & agile cum quieto & ſedentario permutarat, interea largiter comedens, & liberaliter quoque vinum Gallicum, quod vocant Pontack, bibens, hinc primum alvi factus adſtrictioris & ſomni inquietioris, poſt aliquod tempus vero, dolorem lancinatorium in abdomine toto atque etiam lumbari regione expertus eſt, cum phlogoſi, eructatione, pulſuum celeritate & deficiente ſomno. Medicus primis diebus colicum dolorem eſſe judicans, carminativa fortiora & ſpirituoſa elixiria, cum oleis deſtillatis remixta, una cum clyſteribus uſurpavit, ſed inde potius exaſperata ſymptomata, & febre, & inquiete, & dolorum facibus magis accenſis. A me quum peteret opem, & conquereretur de dolore tenſivo circa os ſacrum acuto, quæſivi: an hæmorrhoidali antea fuit obnoxius fluxui? reſpondit: ſemel tantum ante aliquot annos, ſed parciori, cum prægreſſis lumborum & oſſis ſacri doloribus. Hinc quum venæ ſectionem penitus reſpueret, mutavi tantum medendi methodum, & loco calidorum, interne dedi humectantia & refrigerantia, pulveres nempe diaphoretico-nitroſos, demulcentes & lenientes clyſteres, copioſius applicare juſſi, largiter ſimul & temperate calida ſumta ptiſana. Levata inde quidem fuerunt ſymptomata, nihilo minus remanſit dolor in imo ventre, ab oſſe ſacro ad inguina ſeſe extendens lancinatorius, multum incommodi faceſſens. Exhibui igitur eſſentiam carminativam, cum liquore anodyno & pauxillo laudani opiati, ad mulcendos dolores, & poſtea dedi drachmam magneſiæ albæ cum drachma dimidia nitri in decocto mannato, inde alvus aliquoties ſoluta, & quod mirabile,

le, larga portio ſanguinis atri, corrupti, fœtidi excreta, ita ut intra ſex dies aliquot libræ ſecederent, remittentibus inde mox doloribus & ſævis pathematibus. Demum aſſumptæ pilulæ noſtræ balſamicæ, cum pulvere roborante, cujus baſis chaccarillæ cortex & ſuccinum. His tum perfecte convaluit, ſed vertente anno, adulto jam vere, eundem in morbum cum graviſſimis doloribus & intolerandis cruciatibus ad dorſum uſque excurrentibus, febre & purpura rubra ſtipatis, idem hic vir eſt correptus. Data iterum omnia, quę levando huic malo antea cum fructu adhibita, adminiſtrata etiam in dorſo ſcarificatio, ſed fruſtra. Sexta enim hebdomade, ob ſomnum plane deficientem, viribus omnibus exutus, vivere deſiit.

Epicriſis.

Sine ullo dubio vir hic, animo & corpore fortis, inteſtinorum inflammatione periit. Cauſa hujus morbi in ſtatum plethoricum, ſine ſanguinis miſſione & omiſſa ſimul conſueta corporis exercitatione, & in potum copioſum vini rubri, quod adſtrictivæ eſt virtutis, conjicienda, quum alias ſanguine & humoribus abundantes, qui corpus nec ſatis labore exercent, nec ſanguinem mittunt, ſi alvum paulo largius ſolutam habent, liberi permanere poſſunt a paſſionibus ex plethora oriundis. Si vero hæc etiam excretio deficit, grave imminet ſanitatis periculum. Prior morbus fluxu ſanguinis nigri & coagulati, procul dubio in vena hæmorrhoidali interna congeſti, feliciter fuit ſolutus, id quod etiam in aliis ſimilibus caſibus notavi. Contra ea vidi etiam, quod febres inteſtinales, cum doloribus & ſpaſmis abdominis, aliquot jam per hebdomades durantibus, ſubinde poſt excretum putridum & corruptum nigrum ſanguinem, brevi mors ſequuta fuerit. Cæterum non poſſum non hoc loco hanc obſervationem de vini rubri Gallici, auſteri potiſſimum, noxa adjicere, quod ipſius frequentiori potui cauſa multorum morborum, quibus Galli inter nos degentes occumbunt, merito ſit adſcribenda.

OBSERVATIO III.

Diarrhœa purulenta cum febre ex lapſu.

Ruricola habitior & quadratus, pronus cum ventre ceciderat in truncum acuminatum, & ex eo exquiſitum in abdomine, paullo ſupra umbilicum, perſenſerat dolorem, cum animi deliquio, accenſa ſimul, præcedente horripilatione & refrigeratione, febre. Poſt aliquot dies ſanguinolentam & ſannioſam per ſuperius & inferius os ejecit materiam multam, eoque facto, ſiluit febris, remanſit tamen languor & appetentiæ proſtratio. Quum vero elapſis circiter 14. diebus, domeſticis laboribus manum admovere inciperet, denuo recruduit abdominis dolor, animi defectione, horrore & febre ſtipatus, cum extremorum frigido ſudore, ut animam agere videretur. Sequuta tamen diarrhœa cruenta & ſanioſa per aliquot dies, ſymptomata iterum mitiora facta ac remiſerunt. Sed vix ſeptem dierum fuerunt induciæ, quibus circumactis, priora repetierunt ſymptomata cum febre, obortoque alvi fluxu, conquieverunt rurſus. Imploratum igitur meum auxilium, qui crebriorem decocti avenacei uſum, cum humana, vel canis axungia, butyro rubro potabili & balſamo *Locatelli*, ſuaſi, ac demum decocto herbarum vulnerariarum, alchymillæ, agrimoniæ, ſaniculæ, pyrolæ, fragariæ, veronicæ, florum bellidis, hyperici aliorumque, ex cereviſia, ægrum hunc ad ſanitatem, fortunante Deo, traduxi.

Epicriſis.

Celebris ille Italorum Medicus *Benedictus Sylvaticus*, abſceſſus ſubinde in meſenterio ſuccreſcere notavit, & notatu inprimis digna, quę habet *Cent.* 2. *obſ.* 86. ubi ſic ſcribit: *meſenterium ſæpe fit ſentina multorum excrementorũ. Ac obtuſi ſenſus quum ſit, diuturnas tolerat affectiones, & in quo non raro ſub-*

oriuntur apoſtemata ſuppurantia, qualia frequentiſſime a me fuerunt obſervata, quæ tandem ſubſidebant per dejectiones purulentas, iterum ſtatis temporibus recurrebant, & oblitescebant denuo per ſimiles dejectiones, non raro cruentas, ita ut impoſuerint quibuſdam, illas pro dyſentericis habentibus. In noſtro certe ægro, lapſu illo in ſtipitem acuminatum, quaſſatus forſan fuit excurrens infra ventriculum ſupra umbilicum coli tractus, quo inductus dolor, raptis etiam in conſenſum reliquis inteſtinis, febrem ciens, & per ſpaſmodicam ſimul ſtricturam in meſenterii canalibus ſanguinem detinens, qui in purulentam poſtea corruptionem abiit, perrupit & alvo exiit. Latius vero ſemper ſerpſit malum, & relicta iterumque commota vicina arrodens materia, mali recurſum iterato induxit, donec acrimonia ipſius obtunderetur, abſceſſus abſtergeretur, demumque poſt ſemeſtre ſpatium, in robuſto & agreſti corpore conſolidationem reciperet.

OBSERVATIO IV.

Febris iliaca inflammatoria.

Adoleſcens 15. annorum, conſtitutione tener, indole alacris, Bacchanaliũ tempore, quotidie duas, vel tres, ſiccas & duriuſculas ſpiras ingeſſerat, ſub pilæ luſu cum ſodalibus admodum incaluerat, & poſtea, depoſitis veſtibus, ad fluvii ripam conſidens, corpus perfrigerarat. Inde paullo poſt atrocia ventris incurrit tormina, cum alvi pertinaci ad aliquot dies ſtrictura. Implorato noſtro auxilio, cauſam a liberali eſu ſpirarum & corporis refrigeratione duximus, inprimis quum in ſiniſtro abdominis latere eminentia quędam dura tactui ſeſe offerret. Suaſimus igitur, ut alvus ocyus duceretur clyſtere emolliẽte, quo bis alvus ſtercora dura dimiſit; poſtea dedimus infuſum noſtrum uſitatum mannatum, cum oleo amygdalino, quo ſex ſedes motæ, tumor ſubſidere & dolorum vehementia remittere viſa. Sed ſequenti die tormina cum duro in hypogaſtrio tumore redierunt, licet flatus multi eliderentur; acceſſit præternaturalis æſtus, cum pulſuũ celeritate, ſomnus inquietus, oris ſiccitas & ardor, cum lenta pituita. Hinc fauces gargariſmatibus elotæ, & ad æſtum inflammatorium reſtinguendum oblata emulſio ex ſeminibus quatuor frigidis, cum pulvere nitroſo, interpoſito ad perſpirationem ſecundandam, liquoris anodyni, cum momento bezoardici remixti uſu. Æſtu autem increſcente, anios adeo fuit occluſum, ut clyſteris tubulum plane non admitteret, & a crebriori molimine potius læderetur, circa veſperam tamen calor ſemper fuit intenſior ad mediam noctem durans. Adhibuimus pulveres nitroſos cum ſalibus digeſtivis, quibus calor mitigatus, & ſcybala cum flatibus multa emota. Sic decubuit ad duodecimum uſque diem, quo tanta anxietas, inquietudo, æſtus & virium jactura accidit, ut morti videretur proximus, conquerens maxime de atroci dolore in abdomine, ibi potiſſimum, ubi durities illa conſiſtebat. Igitur ad arcendam funeſtam inflammationem potio diſcutiens ex aqua cardui benedicti, cum aceto, rhabarbaro, antimonio diaphoretico & cancrorum lapidibus data, qua aliquoties uſurpata, dolores complacati & ſudor prolectus. Impoſita etiam ad emolliendum tumorem veſica decocto emolliente plena & clyſteres aliquot injecti atque retenti. Hinc ingens ſtercorum copia quotidie ſeceſſit cum emolumento & ſucceſſive ad ſanitatem factus eſt tranſitus.

Epicriſis.

Febris hæc recte dici poteſt iliaca inflammatoria. In ileo enim conſedit obſtructio, ab eſu ſpirarum ſiccarum contracta, quæ dolorificos ſpaſmos nõ tantum in abdomine, ſed ad ipſam etiam veſicam excurrentes fecit, ut urina per totum morbi decurſum parca & rubicunda tantum cum dolore ſecederet. Non tam promte autem ex tenui hoc inteſtino materiam tenacẽ obſtruentem everrere licet, quia clyſteres eo non pertingunt & nec laxantia

tia ſufficiunt, nec potus diluentes. Hinc morbus diutius protractus. Interea ut inteſtinorum inflammatio arceretur, data mixtura & injuncta diaphoreſis continua. Quia tamen inteſtinorum inflammatio quam facile recrudeſcit, hinc ſuaſi demum, ut non modo exactã ſervaret diætam, ab omnibus conſtringentibus abſtineret, animum tranquillum haberet, nec frigidum, ſed calidum potum aſſumeret, verum etiam ad tempus aliquod mane infuſum accommodum theiforme potaret in lecto, & ſudorem blandum exſpectaret.

CAPUT XIII.

De Febribus Lentis, & Hecticis.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Hecticæ & lentæ quæ dicantur.

HEcticæ febris apud *Hippocratem*, *Aretæum*, vetereſque Græcos æque ac Latinos, ipſumque *Cornelium Celſum*, mentio nulla. Neque lentæ febris nomen in primorum medicinæ parentum monumentis obvium, ſed *Celſus* demum lentarum curationem primus tradidit. Quæ autem poſtea lentæ & hecticæ appellatæ, priſcis, longæ, tabidæ, maraſmi audiunt. *Hippocrates* inprimis lentas febres *Sect. 5. aph. 64.* vocat febres longas, iiſque affectos non valde multum febrientes, hecticam vero ſub nomine tabis paſſim deſcribit. Noſtro tempore lentæ & hecticæ febres dicuntur eæ, quæ diuturnæ ſunt & continuo, licet leniori ac remittente, æſtu præternaturali, ſuccos corporis conſumendo, tabem inferunt vireſque debilitant.

§. II.

Utriuſque differentiæ & ſymptomata.

Magna tamen harum eſt varietas & differentia, ratione vehementiæ ſymptomatum & periculi. Stricte nimirum lentæ febres appellantur illæ, quæ mitiora habent ſymptomata, æſtum leniorem, ſudorem ſub ſomno largum, pulſum poſt ſomnum & ante meridiem naturalem, non tantam appetitus & virium proſtrationem, corporiſq; ariditatem & urinam liveſcentẽ, neq; etiam tãtum periculi. In hectica autem æſtus eſt continuus, pulſus ſẽper durus, debilis, celer, licet poſt cibum & veſperi calor, celeritas atq; durities increſcant, cutis cum lingua ſicca, dura & arida, genæ rubent, totum corpus eſt imbecillum flaccidũ, ſomnus reficiens nullus, urina rubicunda, inferius cum ſedimento, ſuperius cum cuticula cœruleſcente pinguedinoſa, corpus contabeſcit totum, adeo ut oſſa ubiq; promineant. Deinceps eminens eſt lentarum & hecticarum differentia reſpectu utriuſq; cauſæ. In illis enim vitium magis in fluidis & incipiente mala diſpoſitione ſolidæ cujuſdam partis; in his vero ſolidæ potius patiuntur, & ipſa jam labes, aut magna corruptela, adeſt viſceris. Hinc lentę etiam accommoda medicina adhuc poſſunt abigi, earumque cauſæ vinci, ſed hecticæ difficillime, vel plane non ſanationem recipiunt. Hecticę quippe ſunt magis ſymptomaticæ, & gravioribus ulcerationibus, vomicis, abſceſſibus & viſcerum corruptionib: ſuperveniunt. Unde qui phthiſi, abſceſſu, vomica, aut exulceratione pulmonum, meſẽterii, renum, uteri, & gravioribus ſuppurationibus in internis, muſculis quoq; abdominis latentibus, qui cancro genitalium, mammarum, uteri, item qui cachexia & hydrope; ex induratione, ſcirrho, corruptione & putredine hepatis, lienis, omenti, pancreatis & glandularum meſenterii, moriuntur, hectica febre pereunt omnes.

§. III.

Cauſa caloris.

Cauſa caloris continui his in febribus, nulla alia, quam humor quidam corruptus & putridus. Hic enim temperatæ & naturali ſanguinis & humorum vitalium mixtioni penitus eſt adverſus, eandemque inteſtino alieno motu turbat, immutat atq; diſſolvit. Idem hic putris ſuccus infeſtus plane ac alienus eſt nervorum fluido nervoſiſque partibus, & ſenſibiles has atque motrices partes ad intenſiorem contractionem, quæ febris eſſentiam

abſolvit, exſtimulat. Igitur quo uberior & diuturnior putridorum & corruptorum ejuſmodi ſuccorum ex viſcerum vitio inſanabili eſt proventus, eo vehementior febris, eoque graviora ſymptomata.

§. IV.

Lentæ ex debilitate corporis.

Lentę, ſive diuturnę, mitiores tamen febres, ſunt frequentiſſimæ, neque ulli ætati, aut temperamento, ſexui, regioni, aut loco parcunt. Origo vero illarum & cauſa varia eſt; ſæpiſſime ex morbo præcedente, & corpus cum viribus nimium debilitante. Experientiæ ſcilicet teſtimonio in comperto eſt, qui per contumaces intermittentes, vel continuas, item variolas & morbillos, effuſiora ſanguinis per uterum, anum & nares profluvia, per diuturnum alvi fluxum, ſimplicem æque ac dyſentericum, nec non nimiam ſalivationem, gonorrhœam & fluorem album diuturnum vires perdidere, qui etiam mœrore, curis, vigiliis, & aſſiduis lucubrationibus & ſtudiorum intemperantia, nec non per famem, labores graves & continuos, veneris etiam crebrius exercitium, corporis robur attriverunt & exhauſerunt, in lenteſcentes & longas ejuſmodi febres delabi facillime. Ratio hujus generationis in proclivi: corpora his perfuncta benignis ſanguinis & alibilis humoris ſuccis, ſufficienti etiam puriſſimi & nobiliſſimi nervorum liquidi copia deſtituuntur, poſt morbum autem ciborum impenſior ſuccedit appetentia, ſucci tamen intimæ ingeſtorum diſſolutioni ſervientes ſpirituoſi, fermenteſcibiles & ſalivales, nec non bilioſi, a naturali habitu deſcivere, nec adeo ſunt efficaces, vigor quoque motus periſtaltici in ventriculo & canali inteſtinorum languidus eſt: hinc ciborum liberalius ingeſtorum non exacta perficitur ſolutio, concoctio atque digeſtio, ſed ſuccus chyloſus craſſus, rudis minuſque ſubactus elaboratur, ad ſanguinis maſſam truditur, & aliena ſua natura fluidorum craſin temperatam & ſolidorum æquabilem naturalem motum turbat atque pervertit.

§. V.

Ex ſuppreſſis excretionibus.

Deinceps perpetuæ & uberius confirmatæ obſervationis eſt, tabificas ejuſmodi febres ſuccedere quam maxime evacuationibus criticis ſolennibus deficientibus, aut perperam cohibitis. Nihil certe frequentius, quam ut ii, quibus vacuationes acutos morbos & febres ſolventes, ſudor inprimis & aucta perſpiratio, interceptę, vel non ſufficiēter ſucceſſerunt, quibus ſudor conſuetus nocturnus ſiccatus, quibus fonticuli & ulcera antiqua conſolidata, quibus catarrhi aliæque per uterum ceteraque organa defluxiones acres repulſæ, quibus alvi fluxus cohibitus intempeſtive, febribus lentis poſtea tabeſcant. Sic enim vitioſi, impuri, inutiles ac ſuperflui humores, cum ſalute foras excernendi, intus manent, vitales temperatos & nutritios ſuccos inquinant, ut omnis horum maſſa reddatur intemperata, omneſque in corpore motus ac functiones vitium capiant.

§. VI.

Hecticarum & lentarū cur frequens nidus meſenterium.

Porro lentarum & hecticarum febrium nidum frequētiſſime eſſe in meſenterio, & ratione, & experientia habemus confirmatum. Recte enim jam pridem notavit *Fernel.* & ex eo *Senner.* in nulla univerſi corporis parte, tā plurimos, latentes etiam morbos, lētas febres, errantes, diarrhęas, choleras, ſcorbutum, melancholiam, cachexiam, hydropem, intermittentes quoq; contumaces, figere ſedem, quam in meſenterio. Cauſa autem magnę hujus ad morbos concipiendos diſpoſitionis nulla alia, quam quia tardus & impeditus admodum per viſcus hoc ſuccorum & ſanguinis progreſſus, ſtagnationes & ſtaſes facillime inducens. Nam vena portæ, pulſu deſtituta, ſanguinem ex meſenterio reducem recipit, ac vice arterię fungens, eundem vehit ad hepar, quod quum lentius fiat, in meſaraicis etiam vaſis ponitur obex, gignuntur ſtagnationes, infarctus, quin quandoque plane extravaſationes. Dein hæmorrhoidalis vena, ob perpendicularem

larem ductum & longius ab exortu remotum ſitum, tarde admodum reducit ſanguinem ad portæ venam, ac facit, ut is ſæpius in meſocolo, craſſis inteſtinis, maximeque recto, ſtagnet, vaſaque cum dolore diſtendat. Ipſo in meſenterio propter nervoſarum & muſculoſarum tunicarum defectum, ſanguinis curſus plane non adjuvatur & urgetur, ſed vaſa potius inter duplicatam celluloſam membranam diſcurrentia, pinguedine tecta, perpetua relaxatione, toni ſunt remiſſioris, & facile cedunt ſanguini in ipſis accumulato. Chyloſa etiam lympha dum per lactiferos ſic dictos canales innumeros, in capillares tubulos circa glandulas fiſſos, impeditius fertur, ac in ipſis glandulis ab exiliſſimis venulis recipitur, his in anguſtiis facile hæret, nec ea propter mirum, meſenterii glandulas ſæpe infarciri, intumeſcere, indurari, ac in ſcirrhos plane degenerare.

§. VII.

Propter humorũ in eo ſtagnationem & impuritatem.

Licet autem ipſe hic tardior ſuccorum per meſenterii compagem meatus, hanc corporis præſtet utilitatem, ut humorum, & mole, & intemperie peccantium excretioni ſerviat, & quidem ſanguinis per hæmorrhoides internas, ac ſeroſarum, mucidarum ac fermenteſcibilium ſordium, per inteſtinorum glandulas innumeras; eandem tamen ob cauſſam accidit, ut quævis fere humorum, tam quoad quantitatem & qualitatem, quam etiam motum vitia, in meſenterium redundent, idque male afficiant. Inprimis plethora nullam partem gravius lædit, quam meſenterium, ac nimia diſtenſione, vaſorum tonum & elaterem debilitando, ibi ſtagnat, & cum detrimento plus juſto coacervatur. Nam quo major in meſenterio ſanguinis ſtagnatio, eo magis increſcit ipſius impuritas; quo major vero ſanguinis & lymphæ ſordities, eo magis functiones in corpore labefactantur, nutritio imminuitur, vires clangueſcunt, inteſtinus in ſuccis motus augetur, arteriæ cum corde ad auctiorem & celeriorem motum exſtimulantur, & ſic febris accenditur.

§. VIII.

A ſuppreſſis menſibus, hæmorrhoidibus, diarrhæis & febribus.

Quæ quum ita ſint, ratio eſt in proclivi, quare ſuppreſſo, aut deficiente menſium in fœminis fluxu, notante *Hippocrate lib.2.prædict.§. XIII.* periculoſæ tabidæ, id eſt, hecticæ febres emergant, chloroſeos, aut febris ictericę albæ nomine, paſſim obviæ; quare porro in viris ſubſiſtente, inſufficiente, aut plane præpoſtere cohibito hæmorrhoidum ſtillicidio, juxta eundem *Hippocratem Sect.6.aph.12.* tabes, id eſt hectica, generetur. Cur etiam, ut ſupra jam meminimus, conſtipatis ſalutaribus alvi profluviis, quibus ſæpe acuti morbi finiuntur, & quæ crebro critice certis anni temporibus naturæ beneficio ſuccedunt, tabidæ & periculoſæ febres ſubnaſcantur. Neque minus cauſa pateſcit, cur tam pernicioſum, & ad chronicas, lentas etiam & hecticas febres ingignendas nihil ſit aptius, quam, ſi quando, in corporibus præſertim plethoricis, cacochymicis item & hypochondriacis, ubi jam admodum tarda & impedita ſanguinis per meſenterium & connexa viſcera progreſſio, intempeſtive adſtringentibus, etiam famigeratiſſimo chinæ cortice ſiſtuntur febres intermittentes, quæ in his ſalutarem ad ſuperfluorum conſumtionem, vaſorum obſtructiones expediendas, & liberum ſanguinis progreſſum reddendum habent facultatem, quibuſque oppreſſis, infarctus in meſenterii tubulis, oppilationes, humorum ſtagnatio & impuritas increſcunt, ac poſtea liberale chronicis & aſſiduis febribus aliiſque morboſis paſſionibus pabulum præbent.

§. IX.

Abſceſſus in meſenterio febrium cauſa.

Neque vero tantum ad ſtagnationes & obſtructiones diſpoſitum admodum eſt meſenterium, verum etiam ad ſuppurationes & abſceſſus concipiendos, quibus perpetuo fere accedit in-

tem-

temperies quædam febrilis. Sunt quidem plures, qui autumant, inflammationes, ſine quibus nulla ſuppuratio, nullusque abſceſſus fieri poteſt, in meſenterio non habere locum, quia in eo nec dolor acutus, nec ardor, perpetui inflammationum comites, obſervantur. Verum eſſentialis inflammationis ratio non ardore & dolore continetur, ſed ſtaſi humoris ſanguinei in vaſis alienis facta, & ſtaſeos potius productus eſt dolor cum ardore, ſi illa in parte nervoſa, exquiſitioris ſenſus conſiſtit. Staſes autem & extravaſationes humorum cum oriundis inde ſuppurationibus, perquam commode fieri poſſunt in meſenterio, ob decubitum ibi ſolennem, dum vel ex arteriolarum minimis ramulis ſanguis ſæpe cum impetu in laterales tubulos, e quorum numero etiam pinguedinoſi, urgetur; vel etiam ipſa hæc lateralia vaſcula ab impetu humorum rumpuntur, & contentum liquidum effundunt. Ne dicam, nullibi facilius & commodius pus gigni, quam in partibus pinguedine uberius obſeſſis, eo quod ipſa pinguedo, motu inteſtino & putrido humoris extravaſati, promtiſſime in liquamen ſanioſum convertitur.

§. X.

Eorum ſigna & cauſæ.

Igitur frequentiores, ut vulgo putatur, in meſenterio ſunt abſceſſus, cognoſcendi ex febre continua hectica, dolore gravativo & fixo in abdomine, & ſanioſæ materiæ per alvum cum inteſtinorum dolore & ardore excretione: quæ autem ad ingignendos hos faciunt, notavi multa. Obſervavi frequentius, in plethoricis, plethorico-cacochymicis, necnon hypochondriacis, a vehementi ira, præſertim paullo ante, vel poſt cibum, tanto magis accedente ſimul refrigeratione, corpus languore fuiſſe affectum univerſali, & ſucceſſiſſe febres tabificas exitioſas. Idem vidi in iis, quæ validioribus pellentibus abortum procurare intenderunt, quando medici menſium ſuppreſſione laborantes calidis & fortioribus emmenagogis, vel purgantibus exceperunt, nec non in viris, quando hæmorrhoidalem fluxum, natura repugnante minusque proclivi, aloeticis aliisque calidis pellentibus emovere fuerunt conniſi. Novi etiam, crebrius subortas eſſe has ex abſceſſu febres, in ſanguine & ſuccis plenis, a vehementiori inſueta corporis ad validum usque ſudorem exercitatione, ſubſequente poſtea improvida refrigeratione corporis totius, ac in primis pedum, quorum ingens cum abdomine conſenſio.

§. XI.

Generandi ratio & decurſus.

Nimirum tam valido & vehementi, ſive per animi affectus, ſive pharmaca, ſive corporis exercitationem, motu, ſanguis in minima meſenterii vaſcula cum impetu urgetur, ſtagnat ibi, in alienos tubulos vadit, ſubſiſtit ibi atque corrumpitur. Hinc prima origo ſuppurationis, quæ dein propter motum inteſtinum latius ſerpit, vicina arrodit, exedit, ut ex abſceſſu minori fiat major, ampla cavitas, magnumque apoſtema. Quin materia ſanioſa corrupta, a venis reſorpta, & ſanguini inſinuata, ſæpe etiam ad alia emunctoria, glandulas tracheales, nec non renes, fertur. Unde amplo in meſenterio apoſtemati jungitur ſæpe urinæ fluxus purulentus, vel etiam ſputum purulentum, integris renibus ſalvoque pulmone. Quandoque ipſum pus pondere ſuo per meſenterii poros deſcendit ad inteſtina connexa, cavum ipſorum ſubit, ſicque alvo expurgatur. Quandoque etiam apoſtema majus dehiſcit tandem, & præcedente horrore, interdum etiam rigore, cum ſuperveniente æſtu, perrupto involucro, effunditur. Quod ſi in loco excretioni minus idoneo contingit, atrocia quaſi colica tormina oboriuntur, ſi in cavum abdominis, interna quæ tangit, male afficit, rodit & gangrænam iiſdem inducit, ſi vero in inteſtinorum cavitatem, pus copioſum ſimul & ſemel per alvū

exit.

exit. De qua puris excretione hiſtorias conſignarunt *Horſtius lib.* 14. *obſerv.* 25. & 26. *Bartholinus Cent.* 2. *epiſt.* 23. *Cent.* 6. *epiſt. pag.* 490. *Cent.* 4. *hiſt. pag.* 96. necnon *Tulpius lib.* 2. *obſ.* 36.

§. XII.

Symptomata. Febres autem quæ grandes ejuſmodi abſceſſus in meſenterio æque ac aliis viſceribus, hepate, pancreate, renibus veſica & utero, comitantur & ſequuntur, non ſunt mites & lenes, ſed graves, quę vires & ſuccos corporis conſumunt omnes, hecticæ lethales. Quæ quomodo incipiant, decurrant, & quibus ſymptomatibus ſtipentur, accurate & ex vero prodidit *Hippocrates li. de intern. affect. pag.* 209. *febris*, inquiens, *debilis invadere incipit & rigor, dolent pectora ad dorſum, aliquando etiam tuſſis premit acuta, & exſpuit ſalivam multam liquidam & ſalſam. Et hæc quidem in principio morbi: in progreſſu vero corpus attenuatur, cruribus exceptis. Hæc enim intumeſcunt, & pedes, & ungues contrahuntur, ex humeris autem tenuis & debilis eſt, & fauces velut lanugine implentur, & velut per arundinem ſibilat, & fortiter ſitis per totum morbum & multa impotentia corpus habet. Hic quum ſic habuerit, in anno corruptus male perit, verum ſtudium quam maxime adhibere oportet ac reficere*.

§. XIII.

Lentæ infantũ. Aliud lentæ remiſſioris & occultæ febris genus eſt infantibus familiariſſimum. Jungitur cum inſigni abdominis tumore, ſuperiorum marcore, tuſſi ſicca, virium proſtratione, inappetentia & vago æſtu, poſt cibum ſumtum & circa veſperam ingraveſcente, alvo interdum adſtricta, interdum etiam fluxa, alba multa & mucida dimittente. Naſcitur hæc febris quandoque a ſucco chyloſo nimis viſcido, tenaci, villoſam inteſtinorum tunicam & minima lacteorum oſcula obſtruente, quo inflatio inteſtinorum & chyloſa diarrhęa inducitur. Nonnunquam ortum trahit a lympha nimis viſcida, lenta, quæ glandulas meſenterii farcit, obſtruit, magis magiſque accumulata mirum diſtendit. Occaſionem autem ad gliſcentes has febres potiſſimum prębent nimia infantum voracitas, cibi, qui chylum reddunt craſſum, defectus tenuis potus, corporiſque refrigeratio. Quæ vero corripuerunt, diu detinent corpora, nec ſicuti omnes, quæ ex obſtructione & glandularum nerveę ſubſtantiæ nimia expanſione oboriuntur febres, periculo carent, ſed niſi convenienti medicina occurratur cum vivendi ratione, infantes perimunt, inventis poſt mortem plerumque glandulis meſenterii ingentis magnitudinis, inteſtinis inflatis & tumidis, ac pulmonibus corruptis.

§. XIV.

Quæ ſenibus ſolennis atque fatalis eſt hectica, græco nomine dicitur μαρασμος. In hoc lente attenuatur corpus, appetitus perit, vires ſenſim conſumuntur, oſſa carne privantur, ut inſtar ſceleti pelle induti appareant, os ſiccum eſt, ſaliva glutinoſa, exterior cutis cortex friget, riget, areſcit, interiora ardent, pulſus durus & frequens eſt, ſomnus parcus & non reficiens, ſpiritus ægre ducitur, vox rauca fit, lingua exſucca, & ſalſa lenta pituita incruſtata ſæpe, ac omnia hæc ſenſimque ingraveſcunt, donec poſt dimidium circiter anni vitam ipſam eripiant. Generatio ſenilis hujus hecticę ſic nobis concipienda videtur: ſenes ob vitam motus expertem & excretiones in omnibus emunctoriis, præſertim ſubcutaneo, langueſcentes, alvumque tardiorem, omiſſam etiam ex vano metu haud raro ſuetam ſanguinis miſſionem, ingentem ſubinde ſanguinis & impurorum humorum ſibi colligunt copiam; hac præſente, tardiſſima fit ſuccorum per meſenterium, omentum, per hepar quoque, lienem & inteſtina progreſſus, vaſa farciuntur, obſtruuntur, ſequuntur indurationes, & demum corruptiones, febrium *Maraſmus ſenum.*

chro-

chronicarum pernicialium genetrices paratiſſimæ.

§. XV.

Hectica ſtomachica & inteſtinalis.

Demum, lentæ febris ſpecies adhuc ſupereſt, parum ab auctoribus notata, quæ nobis ſtomachica audit & inteſtinalis. Ortum hæc ducit a tunicarum ventriculi & inteſtinorum eroſione, inducta vel ab acri blioſo mordaci ſucco, in ipſo corpore genito, vel ab aſſumtis acrioribus, roſiva virtute præditis. Teſtatur enim experientia, poſt choleram, vel vehementem iracundiam, item dyſentericum morbum, longas ſæpe & exitiales ſuccreſcere febres. Venena aſſumta ſtomachum cum inteſtinis corrodere, novit nemo non. De exulcerato ſtomacho a forti purgante, cum maximo poſt cibum dolore, teſtis eſt *Bartholinus Cent. 6. hiſt.* 21. Idem faciunt emetica improvide data, ipſa ſalia amara purgantia, vel ſola liberalius exquiſitius ſentiētibus oblata, vel, uti imprudens quorundam conſilium, acidulis indita adhuc & ſumta. Sed difficulter hæ febres, quoad ſuas cauſas & ſedem, dignoſcuntur, & difficulter etiam ſanationem admittunt. Nam læſis arroſiſque ex parte inteſtinorum tunicis, omne quod aſſumitur, præſertim ſalſedine, aut acore imbutum, vel etiam mole nimium eadem male afficit, ſpaſmos, eructationes tormina facit, alvus interdum laxa, interdum ſtricta eſt, corpus ſimul tabeſcit, mox horror & rigor, mox æſtus, mox frigidus, mox calidus ſudor tenet, cum celeri pulſu, ipſaque ſymptomata certis horis periodice redeunt & ingraveſcunt, quin niſi congruis remediis tempeſtive occurratur, morbus fit longus & capitalis.

§. XVI.

Signa lethalia & mortis cauſæ:

Cæterum lentæ hæ & tabificæ febres ex longis ſunt morbis, qui ægros diu tenent, & pro conſtitutione corporis laborantis, modo citius, modo ſerius finem ſortiuntur. Lenta quidem, ſi tempeſtive occurritur, medicationem admittit, hectica autem raro & perfecta plane non. Mortis autem indicium in lethali hectica fuerunt, pulſuum continuo celeres & debiles ictus, ſumma appetitus & virium quoque maxima proſtratio, ita ut laborantes nec corpus movere, nec in ſitu erecto permanere poſſint, facies Hippocratica, urina pauca, rubra, vel oleoginoſa, ſine ſibilo emiſſa, capillorum defluvium, alvi fluxus, ſudor effuſus, & pedum tumor, quippe quæ de ſuccorum partim conſumtione, partim colliquativa diſſolutione teſtimonium præbent. Qui demum moriuntur, magnam & inſuperabilem viſcerum labem poſt mortem diſſecti exhibent. Quandoque enim adſunt ingentes cum amplis cavitatibus in viſceribus abſceſſus, in pulmone, meſenterio, hepate & pancreate, quandoque etiam in utero, ventriculo, renibus, nec non membranis peritonæi, abſceſſus deprehenduntur, vel magni tumores ſcirrhoſi, aut ingentis magnitudinis ſteatomata; quandoque etiam tumores glandularum in meſenterio, vel tubercula & vomicæ in pulmonibus, hepatis quoque lienis, vel pancreatis ſcirrheſcentiæ, omenti & inteſtinorum ſphacelationes & putrium humorum extravaſationes in interaneis offenduntur.

CURATIO.

Cum

Cautelis & Obſervationibus clinicis.

§. I.

Curatio lentæ ex cruditatibus.

Quum variæ tabidarum febrium ſint cauſæ, variæ ſedes, hæ primo omnium recte inveſtigandæ, & iiſdem medicatio accommodanda. Igitur ſi quando ex prava digeſtione & inde enatis crudis ac lentis primarum viarum ſuccis, poſt morbos febris ejuſmodi ſuccreſcit, cognoſcenda ex languore, interno æſtu, continua ad ſudandum proclivitate, in volis manuum

nuum præſertim ac plantis pedum, eo dirigenda curatio, ut prima regio a ſordibus, febris fomite, liberetur. Perfici poteſt hoc pro circumſtantiarum ratione leni emetico, quale præbet radix hypecacuanhæ, in pulvere, aut infuſo data, & teſtatur *Lindanus*, ſe uno vomitorio, & hinc cum elixir proprietatis, intra quatuor dies, curaſſe hecticam. Si autem præſtat materiam vitioſam per os inferius educere, ſimulque digeſtioni proſpicere, ex uſu ſunt ſalia ſic dicta neutra, digeſtiva, terra ſcilicet foliata tartari, nitrum antimoniatum, ſal polychreſtum, tartarus vitriolatus, ſolutio oculorum cancri, ſal Sedlicenſe, vel ſola, vel cum dimidia parte pulveris rhabarbari electi mixta, parcius, ſed crebrius, cum ſufficienti vehiculo oblata. Eandem blande laxantem ſimulque egregie roborantem virtutem habent pilulæ balſamicæ, a *Bechero* dictæ, quæ ea propter utiliter aliquoties, ſed minori doſi, deglutiendæ. Expurgato autem alimentari canali, ſubjungenda poſtea analeptica & ſtomachica, inter quę prę reliquis commendamus eſſentiam chaccarillæ & gentianæ rubræ, item elixir noſtrum ſtomachale cum ſpiritu ſalis, aut nitri dulci, paullo ante cibum quotidie ſumenda, non neglecto commodo corporis motu & ſalubri potu, præcipuo harum febrium præſidio.

§. II.

Poſt morbos & febres ſuppreſſas.

Eadem hæc medendi methodus apprime eſt accommoda in principio illarum gliſcentium febrium, quæ poſt intempeſtive oppreſſas intermittentes, aut ſuffocatas præpoſtere harum recidivas obrepunt. Si autem his nolit diſcedere lenta febris, optimum eſt conſilium, ut ipſa prior febris reſuſcitetur, tanto magis ſi ſuſpicio eſt infarctus viſcerum & meſenterii, ut in cachecticis & hypochondriacis. Priſca jam hæc fuit *Celſi* methodus, quam *lib. 3. cap. 9.* deſcribit: *in hoc caſu cura Medici eſſe debet, ut morbum mutet. Fortaſſe enim curationi opportunior fiet. Sæpe igitur ex aqua frigida, cui oleum ſit adjectum, corpus ejus pertractandum eſt, quoniam interdum ſic evenit, ut horror oriatur, & fiat initium quoddam novi motus. At,* pergit, *ſi diu frigus eſt, & torpor, & jactatio corporis, non alienum eſt, in ipſa febre dare mulſi tres aut quatuor cyathos, vel cum cibo vinum bene dilutum. Intenditur enim ſæpe ex eo febris, & major ortus calor, ſimul & priora tollit mala, & ſpem remiſſionis, inque ea curationis, oſtendit. Sed,* concludit, *eſt circumſpecti hominis, & novare interdum, & augere morbum, & febres accendere, quia curationem, ubi id, quod eſt non recipit, poteſt recipere id, quod futurum eſt.* Nam ſicuti auctior ſanguinis circulus in intermittente ſæpius optima eſt medicina cauſæ, quæ febrem efficit: ſic etiam lentæ febris cauſam, quæ frequentiſſime latibulis partium ſolidarum, glandulis maxime & vaſis meſaraicis, altius infixa eſt, expedit ac tollit. Hinc ſi intermittentibus, pręſertim quotidianæ ſuccedit lenta febris, intermittens mox revocata, quod aliquoties a vento boreali, aſpero, lumbis liberius admiſſo, accidiſſe novi, calor intenſior redditus, adhibitis ſimul congruis incidentibus & temperantibus remediis, morbum cum tempore ex voto ſolvit.

§. III.

Ex vitio hypochondriorũ.

Quando in plethorico-cacochymicis, cachecticis ſcorbuticis, a menſium, vel hæmorrhoidum obſtructione, nimia voracitate, mala diæta, potuum ſpirituoſorum abuſu corporiſque refrigeratione, lenteſcentes hæ febres oboriuntur, alia medendi via ineunda, & uſurpanda ea, quæ viſcera ſanguinea, hepar, lien, meſenterium, vaſa & glandulas ab obſtructione liberant, & expeditum ſanguinis & humorum per abdominis, & maxime meſenterii vaſa, commeatum procurant. Hunc in finem ſpectatæ virtutis aquarum mineralium, tam acidularum, quam thermalium,

uſus.

uſus. Ipſe ego longo uſu & experientia edoctus ſcribo, quod ad eradicandos ejuſmodi lentos morbos, non certius deprehenderim auxilium, fontibus medicatis, & idem proprio exemplo confirmat *Thonerus obſerv. pag.* 173. Præ reliquis autem hoc nomine ſalubritatis laudem ferunt, ex thermis Emſenſes & Wisbadenſes, ex acidulis Schvvalbacenſes & Selteranæ. Opus tamen eſt, ut debito ordine, tempore, ac doſi uſurpentur, junctis ſimul idoneis remediis, quę digeſtionem juvant, ſpurcis corporis ſuccis temperatam balſamicam indolem reddunt, & ſordium e corpore egreſſum ſecundant. Ubi autem ſalubrium harum aquarum copia non datur, ſurroganda alia ſimilis virtutis præſidia. Ego quidem loco illarum ſæpe cum fructu uſus ſum decocto ex juſculo carnis vitulinæ tenui, cum radice cichorei, fœniculi, aſparagi, graminis, taraxaci & ſcorzoneræ, ita quidem, ut quotidie ejus menſuram, per aliquot hebdomades bibere juſſerim, & ante potum aſſumere medicamentum martiale probe elaboratum, cujus generis ſuggerit tinctura martialis cum ſucco pomorum Borſdorfianorum, cynodiorum, nec non aurantiorum, item tinctura martis *Zvvelferi*, ex vitriolo martis & terra foliata tartari cum ſpiritu vini extracta, nec non tinctura florum ſalis ammoniaci martialium, qui cum hæmatite parantur, ſi cum ſpiritu vini puriſſimo, vel melius corticibus aurantiorum imbuto, in tincturam aurei coloris, ſaporis gratiſſimi, virtutis præſtantiſſimæ extrahantur. Sed neceſſarium eſt, ut tum ſub horum, tum aquarum medicatarum uſu, exquiſita vivendi ratio & ſalubris diæta accedat, ſimulque corporis motus imperetur.

§. IV.

Ab eroſione ventriculi & inteſtinorum.

Quæ ab inteſtinorum & ventriculi eroſione accidit febris lenta tabeſcens, omnia acria ſalſa, acida, ſtimulantia, ceu venenum experitur, ipſum Rhenanum vinum propter acorem non fert, dulcia etiam & fermenteſcibilia, nec non omnes difficilioris ſolutionis cibi eandem exarcebāt. Curatio vero difficillima eſt, nec alia poſcit, quam demulcentia & roborantia. Ego aliquoties decoctum lactis cum ligno ſaſſafras & caſcarillæ cortice, aut floribus chamomillæ & ſummitatibus millefolii, quotidie ad menſuram potum profeciſſe novi. Tum quoque radices althææ & juſcula cum oryza & lacte decocta proficiunt, tragacantha etiam cum aqua menthæ ſoluta. Conducunt præterea clyſteres ex lacte, cum vitello ovi, terebinthina & melle, aut alii emollientes cum ſyrupo de althæa *Fernelii*. Et quando ſpaſmi ſimul in abdomine urgent, egregie eoſdem demulcent pilulæ nobis uſitatę, antiſpaſmodicæ, ex extracto chamomillæ, millefolii, oleo nuciſtæ, extracto croci & caſtorei.

§. V.

A ſuccorum & virium defectu.

Porro gliſcens illa & tabifica febris, quæ oritur in iis, qui diuturno animi affectu, mœrore, cura, nimio labore, vigilia, inedia, crebro & intempeſtivo veneris exercitio, a nimia ſalivatione, a fluore albo & gonorrhœa diuturna, ab effuſiori alvi profluvio, lactatione nimia, ulceribus multum purulentæ materiæ plorantibus, & vires & roſcidos ſuccos perdiderunt, omnia ſanguinem commoventia, & alvum ſtimulantia, motum etiam corporis impenſiorem, alimenta quoque gravis materiæ nimiumque, ut ita dicam, ſubſtantifica, interdicit, & poſcit potius animi corporiſque quietem, alimenta & medicamenta temperatiora, quæ acrimoniam demulcent, calorem reſtinguunt, blande nutriunt, & vires labaſcentes refocillant. Horum in numero ſunt emulſiones ex amygdalis dulcibus, pineis, ſeminibus quatuor frigidis majoribus, cum decocto cornu cervi, aqua roſarum & cinnamomi cydoniata confectæ, lac aſininum & mu-

muliebre ſolum, aut caprillum, vel vaccinum decoctum, cum ſucco cancrorum fluviatilium, jus pulli cum ptiſana mixtum, ptiſana decocta cum cancris fluviatilibus, vel etiam teſtudinibus nemoroſis contuſis, ex commendatione potiſſimum *Amati Luſitani Cent. 2. cur.* 53. qui curavit hecticum per pullorum gallinaceorum teſtudinibus nemoralibus ſaginatorum uſum, & lactis aſinini potum. Sunt qui oſtreas commendant, ſi ſtomachus fert, & confirmat hoc notabili exemplo virginis viginti annorum ex pulmonum labe hecticæ, *Lindanus, ſupra Hartmannum*, quæ largo & diuturno oſtrearum eſu, tam perfecte convaluit, ut poſtea diu ſupervixerit & octo liberos pepererit. Vinum non niſi modice concedatur, & hoc quidem Neccarinum, aut Moſellanum, lymphatum. Accedat quoque motio corporis lenis, per geſtationes & deambulationem lentam.

§. VI.

Ab inebriantium ſpirituoſorum abuſu.

Quando harum febrium origo eſt a nimio abuſu liquorum inebriantium, vini, ſpiritus vini, aquarum ſic dictarum vitæ, vini aduſti, cereviſiæ quoque ſpirituoſioris, cum corporis contabeſcentia; tunc pariter vitentur omnia calefacientia, ſpirituoſa, analeptica, incidentia pituitam & ſtomachica, cum cereviſiæ potu, ſed uſurpetur loco potus decoctum avenaceum, methodo Lovveriana paratum, ex avena, radice cichorei, floribus papaveris rhœados & pauxillo nitri antimoniati. Tum quoque utile ſerum lactis, cum pauxillo nitri, item lac ebutyratum, quibus multum tribuunt *Piens de febr. part. II. pag.* 61. & *Barbatus de ſangu. & ſero pag.* 110. His etiam conducunt ptiſanæ cum hordeo & cichoreo, & affirmat *Borellus Cent. IV. obſ.* 89. multos hecticos, tantum non deſperatos, ſolo frequenti hordeatorum uſu, fuiſſe reſtitutos. Neque minus locum habere poſſunt emulſiones dilutiores, ac gelatinoſa, cum ſucco citri condita.

§. VII.

Ab intercepto menſium,

Si, uti frequentius incidit, harum febrium origo in fœminis eſt a ſubita menſium ſuppreſſione, per potum frigidum, refrigerationem, aut terrorem, ocyſſime vena pedis aperienda, & decoctum quoddam reſolvens, ex radice cichorei, herba ſonchi, floribus bellidis minoris & ſambuci propinandum, & omittenda omnia fortiora emmenagoga. Quod ſi autem prognata ab hac cauſa lenta vel hectica febris diu jam corpus tabe & fervore afflixit, neutiquam ſuadenda, ſed potius interdicenda eſt ſanguinis miſſio, quia vires nimium debilitat. Ubi etiam a partus tempore menſes plane ſubſtiterunt, & vera jam adeſt hectica, cum atrophia, tuſſi, diarrhæa, pectoris difficultate, univerſali corporis languore & calore lento conſumente, non de remediis menſes pellentibus cogitandum, ſed ſymptomata contrarium potius indicant. Idem tenendum de illa tabifica debilitante febre, quæ a fluxu hæmorrhoidali retento, aut obſtructo, ortum ducit. Tum quippe, ſi vires & ſucci jam conſumti, imprudens plane eſt molimen, ad evomendum fluxum evacuantibus & pellentibus aloeticis, aut ſanguinis miſſione in pede uti. Obſervavi enim ſanguinem valde fluidum & coccinei coloris fuiſſe evocatum, ſed paullo poſt febrem accenſam, vires proſtratas, turbatum, & citius, quam quidem fieri potuiſſet, ad lethalem eventum morbum promotum.

Et hæmorrhoidum ſucceſſu.

§. VIII.

Maraſmi ſenilis tractatio.

Quæ ſenibus ſolennis hectica, maraſmus dicta, melius avertitur, quam curatur. Quum vero attenta obſervatione conſtet, ſenes duplici ex cauſa tabificæ febri implicari, ſcilicet vel ex plethora, ſive potius ſanguine & craſſo, & copioſo, abdominis viſcera ipſumque meſenterium infarciente & obſtruente, vel ex cacochymia, ſi copia ſeri impuri ſalſi, ob inſufficientem ipſius, maxime per cutem, excretionem,

nem, ad binas has cauſas dirigenda utique cura præſervatoria. Quod ſi itaque ſenex vitæ quietæ & ſedentarię addictus, appetitu tamen ciborum adhuc valens, omiſſa, vel plane neglecta ſueta alias ſanguinis miſſione, vel emanente etiam ſpontanea ſanguinis excretione, & metus eſt, ne incurrat in lentum, continuum, debilitantem & tabefacientem calorem; id quam maxime agendum medico, ut ſanguinis plenitudinem, tempeſtiva venæſectione minuat, diluentes ſalubres potus largius bibere ſuadeat, abſtinentiam a cibis nimium nutrientibus ac convenientem corporis motum ſerio injungat. Si vero ſenum ſucci impuris & a blanda naturali indole alienis particulis ſcatent; nihil aliud agendum, quam ut per clementiſſima laxantia, rhabarbarina, mannata & paſſulata, ſordes, ſpurcitiem humorum foventes, evocentur, & temperati roſcidi ſucci rurſus ingenerentur, per uſum gelatinarum & lacticinia, maximeque aſininum lac, quod utique ſenili ætati, ob demulcentem, aperientem & leniter evacuantem facultatem, eſt ſaluberrimum.

§. IX.

Tabis infantū medicatio.

Quæ infantili ac puerili ætati infeſta eſt ac funeſta lenteſcens febris, relinquitur potiſſimum poſt variolas & morbillos, ventre ſimul tumefacto, ſuperioribus autem penitus contabeſcentibus, & in diſſectis eadem defunctis, meſenterium plerumque tumoribus duris, ſcirrhoſis & ſteatomatibus, præſertim circa venas, quæ ad portam excurrunt, & pulmones tuberculis ac vomicis conſpiciuntur obſeſſi. In hac conſultius etiam mali inſultum avertere, quam præſens abigere, quod nunquam non irritum eſſe ſolet atque fruſtraneum. Quæ autem tabes in infantibus ortum trahit ex nimia voracitate, ſive addiphagia & refrigeratione corporis, medicationem admittit. Ego quidem non certius in hac novi auxilium, quam externe uſum balneorum aquæ dulcis temperatorum, aliquandiu continuatum, & interne, ad expediendas obſtructiones glandularum, venarum meſaraicarum & lactearum, crebriorem, ſed parciorem uſum liquoris ſalini aperitivi, ex ſale tartari, nitro arcano duplicato, æquali pondere mixtis, & addita dimidia parte ſalis ammoniaci, cereviſiæ potandæ inſtillati.

§. X.

Lac utile eſt.

In omni autem hectica haud poſtrema eo tendit indicatio, ut roſcidum illud humidum, quod calor continuus non modo ex ſanguine, ſed etiam ex tubulis ſolidis, & una cum hoc ipſam tandem carnem atque pinguedinem abſumit, reſarciatur. Huic ſcopo quam maxime ſatisfaciunt, alimenta medicinali ſimul virtute inſtructa, inter quæ palmam fert lac ipſum. Nam priſcum eſt *Hippocratis Sect.* 5. *aph.* 64. præceptum: *convenit lac exhibere tabeſcentibus, non valde multum febrientibus, & in febribus longis, & debilibus, & præter rationem conſumtis*. Optimum humanum, quod promtius conſumtum reſtituit humidum & calorem extinguit, idque ex mammillis ſuctum, ne ab aere vitietur, quo hecticam curatam eſſe, fidem facit *Foreſtus lib.* 5. *obſ.* 10. Aſininum minus quidem nutrit, ſed magis refrigerat, calorem temperat, abſtergit, & aperit, ejuſque præſtabilem facultatem laudat mirifice *Ballonius lib.* 1. *pag.* 236. integro conſilio pro illuſtri Principe, qui pronus erat ad tabem. *Cardanus fol.* 323. *dubium non eſt*, ait, *quin tota ſanitas tabidi conſiſtat in adhibitione lactis aſinini*. Et *Aretæus lib.* 2. *de cur. acut.* tabis curam ita inſtituere ſuadet: *ſi quis in tabem prolabitur, tunc terendum tempus non ea quiete & victu tenui, ſed æger ad motiones traducendus, per geſtationes, frictiones, & lavacra, quo vitę reſiduum a morte vindicetur, augeatur & recreetur. Propinandum vero etiam eſt lac, maxime*

xime mulieris, quæ proxime peperit puerumque nutrit. Hi namque alimento, ut nuper in lucem editi pueri, egent. Si lactis humani copia non datur, aſinæ, quę non pridem peperit, lac accipito. Tenue eſt enim & fluxile hujuſmodi lac. Efficacius nutrit caprillum & vaccinum, ſed gravius eſt, multumque caſeoſæ ſubſtantiæ habet, ideoque ne ventriculum male afficiat, corrigendum.

§. XI.

Qua methodo ſit uſurpādum. Mihi præ reliquis placuit *Hippocratis* lacte utendi methodus, quam *de intern. affect. pag.* 209. ſic tradidit: *dandum eſt & lac aſininum coctum ad ſuppurgationem, bibat etiam crudum lac bubulum, tertia aquæ mulſæ parte admixtum, per* 45. *dies, admixto etiam origano*. Recte enim gravis hic auctor paſſim ad lenem purgationem commendat lac aſininum coctum, quia ſal ipſi ineſt dulce inſtar ſacchari, abſtergens leniter & laxans, quod coctione diſſlato humido, concentratur magis. Origanum autem adjicere præcepit procul dubio ad roborandum ſtomachum & genus nervoſum debilitatum. Ego, ſi lac aſininum haberi nequit, ita lactis curam adornare ſoleo, ut præcipiam primum, per duos, vel tres dies mane potare lac e vaccis herbis recentibus & appropriatis paſtis multum, ad libram unam, in qua uncia mannæ, aut ſacchari roſati, vel conſervæ roſarum diſſoluta. Dein menſuram ſolius lactis quotidie bibere præcipio, addendo ſacchari unciam dimidiam & nitri drachmam dimidiam. Pro circumſtantiarum ratione, præſertim ubi ſuſpicio labis in meſenterio, aut exulcerationis in viſcere interno, lacti confundo ad dimidias, vel tertias, aquam, aut puram fontanam, aut longe melius Selteranam mineralem. Hac vero deficiente, aquam communem infundere ſuadeo cum veronica, ſoncho, pulmonaria, hepatica, muſco pulmonario, tuſſilagine, hedera terreſtri, ſcolopendrio, capillis veneris, floribus hyperici & roſarum, & infuſum hoc cum tantundem lactis, vel caprilli, vel bubuli calide bibere, adjecto ſaccharo, & pro meliori abſterſione, aliquot guttis olei tartari per deliquium. Cura hæc minimum per ſex hebdomades continuanda, ac interea vitanda omnia, quæ ſtomachum gravant, debilitant & lac coagulant. Vinum quoque ex toto circumcidendum, & non aliud ad ſtomachum fovendum concedendum, quam parcum Hungaricum, aut mulſum ex melle Boruſſico confectum.

§. XII.

Et ſub quibus cautelis. Antequam tamen cura lactis inſtituatur, videndum eſt, an ventriculus illud ferre poſſit. Sunt enim nonnulli, qui lac a natura penitus averſantur. Notavi etiam, quod qui diætæ vinoſæ dediti, cereviſiam largius potant, lac commode ferre nequeant. Neque accommodum eſt hypochondriacis, neque ſi febris vehementiſſima & cephalalgia juncta. Si ſtomachus languidus & obſtructa meſaraica vaſa, corrumpitur, facile in vappam abit, magnaque creat incommoda. Videndum igitur, ne in ventriculo deſideat, ad quod avertendum, *Galenus lib.* 10. *ſimpl. medic.* præcipit, ut coquatur, & chalybs ignitus, aut ſilices candentes, injiciantur. Tutiſſimum autem lac aſininum, ſero plus redundans, minuſque caſeoſæ ſubſtantiæ habens, quod etiam *Galenus* in hectica præfert; cujus ſaluberrimam virtutem peculiari diſſertatione, *de mirabilis lactis aſinini uſu in medendo* excuſſi. Quod ſi tamen aſinini lactis copia non eſt, ſubſtitui poteſt ſerum lactis dulce, methodo a nobis deſcripta in diſſertatione *de ſeri lactis virtute longe ſaluberrima* paratum. Sunt etiam, qui lactis ſerum in B. M. deſtillant, & prolectam deſtillatione aquam mirifice dilaudant, tam potam, quam loco vehiculi aſſumendorum medicamentorum.

§. XIII.

Adſtringentia & leniter roborantia proſunt.

Porro in hiſce ſuſpectis febribus providendum, ut craſis & mixtio ipſius ſanguinis, ab intima diſſolutione & colliquatione elementorum, quam continuus calor minatur, vindicetur & æquilibrium inter calidum, & humidum conſervetur. Hunc in finem ſalubria, a medicis paſſim laudata leniora adſtringentia & roborantia. Celebres hoc nomine tincturæ, ſive potius ſolutiones coralliorum, aut matris perlarum, cum acido ſubtili & naturæ amico, uti eſt ſuccus citri, berberum, aurantiorum, vel pomorum Chinenſium. Utilis quoque tinctura roſarum, cum aqua roſarum, & phlegmate vitrioli parata. Quæ leniter adſtringunt & roborant, ſunt ſpecies de hyacintho, quæ cum aliquot granis coralliorum, & nitri, colliquativos ſudores egregie compeſcunt. Magnæ etiam virtutis elixir noſtrum balſamicum temperatum ex gummatibus reſinoſis temperatis, & extractis, ſine vini ſpiritu paratum. Nec omittendus chaccarillæ, & ipſe quoque chinæ cortex, ſi cum ſyrupo acetoſitatis citri, aut nucis Indicæ, adjecto nitro, in electuarii formam redigitur. Proficit etiam bolus rubra fabrilis, cum conſerva, vel julepo roſarum ſubacta. Hæc enim omnia ad levandas ejuſmodi lentas febres, ſi prius humorum & viarum vitio proſpectum, eximiæ virtutis, eorumque rectus uſus merito commendandus. Quin novi plures, & hecticos, & phthiſicos, his diu fuiſſe ſervatos.

§. XIV.

Non ſaturnina metallica.

Quæ autem a chymiatris ad hecticum calorem, & adverſus ſudores paſſim laudantur ſaturnina, encomia minus ſuſtinent, ſed propter metallicam, adſtrictivam, nervis inimicam virtutem, tono ventriculi, & inteſtinorum ſunt contraria, & certius ac plus nocent, quam proſunt. Hinc rejiciendum ſaturni ſaccharum, & quæ præ omnibus celebratur, parata ex hoc antiphthiſica tinctura *Grammanni*. Antihecticum vero *Poterii*, ſi rite ex ſtanno puro, nitro & antimonio paratur, & cum emulſionibus datur, non tam noxium eſt, ut quidam putant, ſed ob blandam roborantem diaphoreticam virtutem, utile omnino. Neque enim ſtannum, propter blandum quod fovet ſulphur, nervis eſt inimicum, nec adſtrictivum, uti quidem plumbum. Gravis de ſalutari facultate antihectici hujus teſtis eſt *Muraltus* diſertis verbis in *M. N. C. Dec.* 2. *An.* 1. *obſ.* 109. ita ſcribens: *diaphoreticum joviale, ſive antihecticum Poterii, ad demulcendam acritudinem humorum matricem, & nervos irritantium, mirum quantum valet. Idem uterum corroborat, ſæpe ex emaciatis & debilibus, quadratos & robuſtos facit.*

§. XV.

Balneorũ uſus atque utilitas

Balneorum in hecticis & lentis frequens, præſertim apud veteres, commendatio. *Sennertus* ex *Galeno* methodum iiſdem utendi pluribus exhibet. Inſtar omnium vero de eorum vario uſu locus eſt *Alpini, de Med. meth. lib.* 6. dignus, qui totus huc tranſcribatur. *De externis*, ſcribit, *medicamentis balnea conveniunt, ex aqua dulci, aut ex aqua alterata althæa, malva, violis, & aliis ſimilibus. In Ægypto ex lacte aſinino & camelino, vel equino, balnea tepida inſtituunt pro Magnatibus. Epithemata itidem atque inunctiones commendantur. Ex balneis tepida conveniunt atque frigida. Illa humectant ſolidas partes, fuligines, fumidaque excrementa digerunt, corpuſque recte tranſpirabile reddunt, & remiſſa caliditate, etiam calorem hebetant. Hæc refrigerant, cutim denſant, virtutem, calorem augendo, roborant. Sed non in excarnibus corporibus & valde prælanguidis, tutum erit, uti admodum frigidis balneis, quando nedum hæc calorem augebunt, ſed quinimmo prælanguidum extinguent. In robuſtis vero erunt utiliſſima. Robuſti his in die, ſcilicet mane, & veſperi, ante cibum, hiſce balneis* uten-

atentur, ſemel vero debiles. Nonnulli non vehementer frigida balnea, ſed leniſſimæ frigiditatis, utiliora & magis tuta eſſe volunt. Ideoque primum ægrotos in balneum temperate calidum ducunt, & mox in leviter frigidum, ita ut tepidum potius ſit, ſive leviuſcule frigidum. Ægyptii & Arabes uti ſolent balneis ex aqua Nili fluminis, ex lacte camelino, vel equino, aſinino, vel caprino; item thoraci, hepati, ventriculo, renibus, ex lacte, oleo violato roſatoque tepido, aut ex ſucco lactucæ, junci, endiviæ, portulacæ, polygoni, lenticulæ paluſtris, nenupharis & ſimilium, cum modico lactis & croci, ad penetrationem, admovent epithemata. Sed tenendum omnino in genere de balneis, eadem commode habere locum in principio morbi, & quando a viribus fractis pendet, necnon in lenta infantum febre, quia emolliunt, demulcent, rigidas fibras laxant, & ſimul humectant; nihil autem proficiunt in progreſſu morbi, ſique putredo, abſceſſus, & exulceratio interna jam præſto ſunt.

§. XVI.

Motus commẽdatur. Ex præcipuis veteres & moleſtas has febres expugnandi præſidiis eſt motus corporiſque exercitatio. Veteres jam, *Hippocrates*, & *Aretæus*, in tabe curanda mirifice commendarunt varia motuum genera, deambulationem, vecturam, geſtationem, peregrinationem & navigationem, quin *Hippocrates lib. de intern. affect. §. 34. pag. 238.* præcipit: *ſi quis validus fuerit, per triginta dies ad ligna ſecanda ablegetur, & ſummis humeris luctetur, & interdiu deambulet, & veſperi dormiat.* Sed ſaluberrima & accommodiſſima motus ſpecies equitatio, aut vectura in curru, quibus, perpetua corporis ſuccuſſatione, ſanguinis progreſſus per meſenterium egregie adjuvatur. Multi in primis ſunt in laudanda equitationis utilitate celeberrimi Angli, *Sydenham & Morton*. Ille quiddem *opp. pag. 524. & 781.* non verecunaffirmare, equitationem eſſe in hectica & phthiſi ſpecificum ſine pari, eoque certius, quo neque mercurius in lue venerea, neque cortex Peruvianus in febribus intermittentibus, efficacius aut certius. Et *Morton. exercit. de phthiſ. pag. 26.* ita graphice diſſerit: *nullum magis conveniens remedium, quam quotidiana ad moderatos uſque ſudores protracta equitatio eſt, in febribus lentis, hecticis, ex vitio maxime ventriculi, ex perverſa forte febrium intermittentium tractatione, nimio intempeſtivoque figentium, præcipitantium & adſtringentium abuſu, frigido potu calenti corpori ſuperfuſo &c. quorum preternaturalis æſtus corporis laudabiles ſuccos depaſcit, ex ventriculi, & inteſtinorum ſaburra acida, lenta ſimul, & viſcida, meatus obſtruente præter naturam; utpote qua viſcoſus lentor, ſive effœtus chylus, qui vaſa, & habitum corporis jam infarcit, æquabili ſuccuſſione diſcontinuatur, excernitur, ut appetitus iterum reſtituatur, novus chylus laudabilis & copioſior elaboretur. Expedit tamen innuere, in lentis auctam, & frequentem apprime utilem eſſe, in hecticis vero ſtricte ſic dictis moderatior ſit.*

§. XVII.

Tandem, quicquid in lentis his & tabidis præſtandum, id mature faciendum omne. *Mature ſubveniendũ.* Neglecta enim hac opportunitate, accedente medentis, vel laborantis errore, & morbo diutius protracto, irrita prorſus atque fruſtranea eſt medicatio, & fere ſemper in hecticam tranſitus fit lethalem. Qui autem his febribus jam detinentur, autumno ſemper pejus habent, ob languidiorem naturæ in actibus ſecretoriis, & depuratoriis virtutem. Quin, quia circa æquinoctia ordinario ſubitæ inſalubres fiunt aeris & cœli mutationes, plerumque tum non modo gravius ægrotant, ſed & decedunt hectici incurabiles. Igitur neceſſarium eſt, ut circa hæc tempora exactam victus ſervent rationem, animum tranquillum habeant, aeris injurias vitent, & a medico quoque conſilium petant.

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Lenta febris in bibulo curata repetens in phthiſin tranſiit lethalem.

Vir quadragenario major, phlegmatico-ſanguineus, a multis jam annis compotationibus in ſeram uſque noctem indulſerat, modo cereviſiam, modo vinum, modo vini ſpiritum bibens, parum vero appetens. A duobus autem menſibus valida affectus erat tuſſi, ſomnum omnem arcente, cum intenſo æſtu veſperi ingraveſcente, ægra ſpiratione, virium dejectione & corporis conſumtione, nec non copioſo per tuſſim muci ſcreatu. Meum per literas exquirebat conſilium, ſed nolui primum manum admovere, uti non facile ſoleo in longis ejuſmodi & deſperatis morbis, & qui jam varia medicorum artificia experti. Quum autem intercederet vir honoratus, mihi amiciſſimus, ſuaſi, ut biberet cereviſiam medicatam hanc: recipe herbæ hepaticæ, pulmonariæ, hederæ terreſtris, ſcabioſæ, cardui benedicti, veronicæ, agrimoniæ, tuſſilaginis, muſci pulmonarii, florum hyperici ana manipulos duos, rhabarbari uncias duas. M. conc. indantur ſacculo, & ad fermentationem ſuſpendantur in quinquaginta menſuris cereviſiæ recentis. Exhibui quoque pulverem ex matre perlarum, antihectico Poterii, lapidibus cancrorum & nitro, cum emulſione dilutiori ex amygdalis & pineis. Dedi porro conſilium, ut largiter ſorbillaret juſcula tenuia, ex carne vitulina, cum radice ſcorzoneræ & cichorei decocta. His per aliquot hebdomades uſurpatis, nunciatum mihi, egregium acceſſiſſe levamen. Hinc ſuaſi, ut uſui inſiſteret adhuc per menſem, quo etiam cum periculoſo morbo in gratiam rediit. Sed quum ſuetum vitæ genus bibulum nihiloſecius ſectaretur, multiſque domeſticis curis afficeretur, anno circumacto, poſt gravem iram incidit in hæmoptyſin, quam ſequuta phthiſis, hectica, tandemque mors.

Epicriſis.

Qui ex nimio potu ſibi phthiſicum & hecticum morbum contraxerunt, omne lactis genus faſtidiunt. Hinc in noſtro conceſſi quidem cereviſiam, ſed medicatam, per herbas leniter roborantes, balſamicas, conſolidantes & ſanguinem purificantes. Hac igitur labes viſcerum, maximeque pulmonum atonia ſublata. Sæpe enim hecticum hoc malum in principio a ſola atonia pendet, ſub qua & ſecretiones, & excretiones rite ſuccedere nequeunt impuritatum, largius ab ejuſmodi bibulis heroibus collectarum. Et profecto ego teſtari poſſum, quod decocta ejuſmodi ſpecierum, ex aqua, vel cereviſia, addito quandoque melle, in chronicis ejuſmodi lentis febribus præſtiterint mira, ſi modo aliquamdiu continuata, quin longe plus, quam pretioſa, ſingulari arte & labore confecta. Sed promtus omnino mali recurſus, niſi exacta vitæ victuſque ratione arceatur, & viſcerum imbecillitas penitus emendetur.

OBSERVATIO II.

Hectica phthiſica incipiens curata.

Juvenis literarum ſtudioſiſſimus, ob teneram a nativitate corporis conſtitutionem, in catarrhoſas defluxiones, diarrhœas, tuſſes, phthiſin etiam pronus, animo quoque admodum ſenſibilis, tempore vernali afficiebatur tuſſi ferina, tum epidemia, primum ſicca, dein humida, cum interno æſtu, intercurrente horripilatione, & accedente virium, ob ſomni defectum, proſtratione. Dabantur leniora laxantia, mannata, rhabarbarina, linctus pectorales, pulveres item & elixiria pectoralia, ſed ſine ſingulari levamine. Exactis ſic ſex & plu-

ribus

ribus hebdomadibus, hectica imminere viſa; hinc ſuaſi ptiſanæ, ex raſura cornu cervi, radice ſcorzoneræ, hordeo mundo ac ſemine fœniculi, cum æquali parte lactis bubuli, potum quotidie ad menſuram, ita ut mane dimidiam, & pomeridie iterum dimidiam biberet. Sed æger, quo plus, eo melius, putans, quotidie vel duas menſuras ingurgitavit, ventriculo tamen adhuc firmo, haud male. Sumſit quoque ſubinde pulverem ex ſpermate ceti, lapidibus cancrorum, floribus ſulphuris, ſaccharo & pauxillo nitri. His paucis & euporiſtis tantum profectum, ut notabile paulo poſt ſentiret auxilium. Senſim poſtea ſymptomata diſceſſerunt omnia, tuſſis placata, æſtus reſtinctus, & appetitus cum ſomno rediit.

Epicriſis.

Non penitus, ſicut in hydropico, ſic etiam in hectico malo, deſperandum eſt, ſi vitium fluidorum nondum tranſiit in labem & corruptionem ipſorum viſcerum, inflammationem ſcilicet, ulcerationem, aut ſcirrhum. Felix igitur eſt medicus, qui hæc bene cognoſcit. Sic enim curationem bonis avibus ſuſcipere poteſt, quæ, ſi feliciter cedit, famam & gloriam inde reportat. Magna adverſus difficiles & longos morbos facultas in ejuſmodi temperatis, euporiſtis domeſticis, diluentibus & humectantibus remediis, quin longe præſtabilior, quam in pharmaceuticis cunctis. Medici in eo plerumque delinquunt, quod ſi tuſſis humida valida adeſt, phthiſin eſſe putant, eaque propter pectoralia multa adhibent, quum tamen ſæpe ſola humorum acrimonia, horumque ad pulmones remiſſos decubitus, cauſa ſit tuſſis vehementioris cum ſcreatu copioſo, & dulcia pinguia relaxantia ob id plus noceant, quam proſint. Lactis autem cum aqua diu continuato uſu, veteres jam, *Hippocrates & Aretæus*, tabem perſanarunt. Exſtat quoque in *M.N.C. Dec.2. An.9. obſ.*189. de viro hectico deſperato viſo ſolo potu aquæ frigidæ curato, obſervatio *Burgii*, qui parentis mei anno 1664. fuit diſcipulus, ipſiuſque effigiem, clavi pharmaceuticæ præfixam, carmine decoravit.

OBSERVATIO III.

Meſenterii abſceſſus diarrhœa ſanioſa ſolutus.

Miles quidam, facile lividus, corpore macilentus, & languidus, pulſum tamen celerem cum quadam duritie exhibens, conquerebatur de alvi fluxu per tres continuos menſes ipſum adeo detinente, ut quotidie, octies, vel decies, deſidere cogeretur, ſecedentibus nonnunquam, ut naturaliter fieri ſolet, excrementis, nonnunquam vero ſanioſa, nonnunquam ſanguinolenta materia, ſine ſcybalis, appetentia ciborum ſimul imminuta faucibuſque aridis. Inquirenti in tam chronici mali cauſam, reſpondit, ſe graviter aliquando in ſiniſtro dorſi & thoracis latere verberibus eſſe percuſſum, ut locus etiam ſugillatus comparuerit, & dolor ſucceſſerit impenſus, præterlapſis autem aliquot diebus, doluiſſe hypochondrium ſiniſtrum, ibique ſupra os ilei protuberaſſe tumorem, aliquot hebdomades ſubſiſtentem, donec obortis in ventre torminibus, alvus ſponte fuerit ſoluta, multaque ſanioſa, fœtida, atro etiam ſanguine tincta, copioſis ſeceſſerint dejectionibus. Ex eo quidem tumorem ſubſediſſe, & dolorem quoque evanuiſſe, ſed diarrhœam perſtitiſſe, & adhuc ipſum mirum exercere ac vires abſumere. Dimiſſus igitur eſt conſilio, ut ſerum lactis dulce, noſtra methodo paratum quotidie ad menſuram unam, nec non infuſum, ex ſcabioſa, veronica, ſanicula, mentha, meliſſa, millefolio, floribus hyperici & papaveris erratici frequentius potaret. Quibus etiam effectum, ut poſt aliquot hebdomadum decurſum rediens, gratus profiteretur, parciores longe eſſe dejectiones, corpus vegetius, meliora omnia, nec de perfecta impetranda ſanitate dubium.

Epicriſis.

Nullum certe eſt dubium, quin in hoc abſceſſus fuerit in meſenterii compage obortus, qui demum ruptus, effudit in inteſtinorum cavum ſaniem & cruorem, per ani ſeceſſum excretum. Qui vero factum, ut a ſuperiorum percuſſione, in abdominis penetralibus inductum apoſtema, diſquiſitione omnino dignum. Nos quidem ab impedita ſanguinis in partibus plagis gravius contuſis circulatione, mali ducimus natales, unde factum, ut in homine plethorico ſanguis majori copia fuerit delatus ad meſenterii diverticulum, ibidemque collectus, demum putreſcere cœperit, & in abſceſſum conceſſerit. In meſenterio enim ſæpius oboriri ſtagnationem, ſi in remotioribus partibus ſanguinis progreſſus interceptus, non novum. Ipſi novimus, hoc facto, meſenterium cum omento putre & ſphacelatum fuiſſe inventum; vulnere lethali diaphragmati inflicto, cruorem vaſa meſenterii perrupiſſe, & abdomen inundaſſe, & in aſthmate ſpaſmodico, a polypo in appenſis cordi canalibus, meſenterium itidem ſanguine multo oppletum, vaſa ipſius diſtenta partim, partim plane diſrupta, comparuiſſe.

OBSERVATIO IV.

Hectica phthiſica lethalis.

Vir erat macilentæ & cholericæ conſtitutionis, qui ex hæreditaria quadam & nativa diſpoſitione pulmonum alebat vitium, ac præterea ob nimias lucubrationes vitamque nimis ſedentariam, variaſque animi ex ira commotiones, corporis & ſtomachi ſibi contraxerat imbecillitatem. Hic ab aliquot jam annis magnam pituitæ viſcidæ copiam ſcreatu ejecerat, hæcque ejectio mirum demum copia increvit, & per duos fere menſes, cum lenta febre, ſpirandi difficultate, viriumque jactura, nec non exquiſito ſub urinæ emiſſione ardore, duravit. Tum quidem æger emulſionibus, juſculis medicatis & decoctis demulcentibus, interpoſitis clementer alvum laxantibus, cum ſanitate in gratiam rediit; exacto vero circiter anno, eidem malo denuo implicitus eſt. Alium igitur in conſilium adſcivit medicum, qui, licet ſemper adfuiſſet anxia reſpiratio, tuſſim tamen non phthiſicam, ſed ex ſtomacho æſtuante & hypochondriacum ſymptoma eſſe judicavit, putavitque, ceſſatura omnia, ſi tempeſtivus prodiret hæmorrhoidum fluxus. Variis demum incaſſum adhibitis, de vena ſecanda conſilium dedit, floridumque e pede extraxit ſanguinem. Sed eodem adhuc die veſperi ægrum horror per univerſum corpus inceſſit, ſubſequente intenſo æſtu, nocte inſomni, virium jactura gravi, & perfecta acceſſit hectica, qua etiam e vita menſe Martio diſceſſit.

Epicriſis.

Qui ex parentibus phthiſicis geniti ſunt, iis per totam fere vitam ſemper debilis corporis conſtitutio, ut langueſcat ventriculi digeſtio, & ipſi in catarrhos, ex levi aeris vitio, lento cum calore, proni ſint quin facillime, niſi regimen circa non naturalium rerum uſum exquiſite obſervent, in phthiſin & hecticam incidant. Hic æger, Collega & amicus noſter, valetudinariam diu duxit vitam, & aliquoties circa æquinoctia phthiſica tuſſi cum febre laboravit; Dei tamen auxilio, datorum a nobis remediorum ope, convaluit. Tandem vero ſe commiſit medico, qui perfectam morbi curationem brevi pollicitus eſt. Et quum a plethora & hæmorrhoidum fluxu impedito omnia pathemata pullulare putaret, a venæ ſectione cœpit initium, ſed male hæc ceſſit. Inde enim mox peſſime habuit, & in phthiſicam hecticamque incidit tuſſim lethalem, fruſtra omnibus datis remediis. Diſcant igitur, qui plethoram ubique crepant, in debili & hectico corpore nunquam utilem eſſe venæ ſectionem & ſalutarem, quia per continuum calorem ſanguis jam conſumtus, & ſucci potius in-

ingignendi ſunt, quam ſubtrahendi. Sed plura in ſimilibus caſibus notavi delicta. Obverſatur adhuc animo exemplum sereniſſimæ perſonæ, vix vigeſimum ætatis annum egreſſæ, quę a matre phthiſica genita & ipſa phthiſi periit. Nimirum quum ex puerperio noviſſime ſuperato admodum debilis, in curru aperto, incitato equorum curſu per aliquot horas vecta, aerem valde frigidum, vento agitatum, ad pectus admiſiſſet, mox de catarrhis, tuſſi anheloſa, ſicca, laſſitudine corporis & ſudore nocturno conqueſta eſt. Medicus catarrhalem febrem eſſe autumans, pectoralia oppoſuit dulcia, in dies vero hęc ſymptomata & calor conſumens vires, creverunt. Hinc quia menſes nondum iterum prodierant, venam incidere ſuaſit, quo longe debilior facta, & placide haud ita multo poſt ex hac vita deceſſit. Errant igitur medici vehementer, qui nullum diſcrimen faciunt inter menſium obſtructionem, quæ a copia ſanguinis & infarctu viſcerum eſt, ubi venæſectio juvat, & inter eam, quæ ex ſanguinis defectu venit, ut fit in phthiſi & hectica, ubi utique ſanguinem detrahere, qui ordinarie deficit in hecticis, nil aliud eſt, ac mortem promovere.

OBSERVATIO V.

Hectica ex meſenterii abſceſſu diarrhea purulẽta ſoluta.

Vir illuſtris, Regi a conſiliis, quadragenario major, ſtatura longus & macilentus, hypochondriacis pathematibus, & parciori hæmorrhoidum fluxui obnoxius, poſt iram vehementiorem, perſenſit totius corporis languorem, cum dolore preſſorio, circa primam lumborum vertebram, abdominis torminibus, æſtu interno, veſperi invaleſcente, inappetentia, alvo ſimul clauſa & flatibus ructibuſque ad ſuperiora regurgitantibus. Secta fuit vena, & dati pulveres digeſtivi, abſorbentes atque nitroſi: nihil tamen opis allatum. Ventris potius dolores cum æſtu interno increverunt, carnes ac vires conſumſerunt, interdum abdomen mirum intumuit a flatibus, & præcordia tenuit anxietas ſumma. Sic duos exegit menſes, multiſque medicis & medicamentis uſus, hecticus viſus fuit, tantum non conclamatus. Ipſa tamen natura tandem curationis aperuit viam, ſecedente per alvum materia ſanioſa multa, quæ etiam apparuit in urina. Hoc facto, calor quidem & dolor factus mitior, appetitus quoque inſtauratus. Sed quia purulentus hic alvi fluxus, longius quam per tres menſes ſucceſſit, cum inſigni virium debilitate corporiſque marcore, indicium præbuit haud fallax grandis in meſenterio abſceſſus. Interim quum æger exquiſitam diætam ſervaret, juſcula gelatinoſa, lac aſininum, bubulum cum herbis vulnerariis coctum, & caprillum cum Selteranis mixtum, potaret, ſimulque pulverem ex ſemine lycopodii, muſco pulmonario, urtica mortua, tuſſilagine, ſemine cymini, nuciſta & ſaccharo, in emulſione ex amygdalis & pineis ſubinde ſumeret, factum eſt, ut ſenſim vires redirent, ejectio materiæ per alvum ac tuſſim minueretur, & ipſe, præter ſpem omnium, convaleſceret, injuncto poſtmodum victu exacto & regimine congruo.

Epicriſis.

Hypochondriaci & hæmorrhoidarii in meſenterii morbos, inflammationes & abſceſſus delabuntur facile. In his enim jam tum meſaraica vaſa ſanguine farcta, & humoribus ſunt diſtenta, tardiſſimuſque per eadem commeatus. Noſtro ſine dubio, a gravi ira, accidit ſanguinis extravaſatio, inflammatio & inde ſuppuratio. Parva autem ſuppuratio brevi poteſt ampliari & latius progredi in meſenterii compage largiter obſeſſa pinguedine, quæ in liquamen ſanioſum facile liqueſcit. Quod vero purulenta materia alvo expurgata, tribuendum naturæ beneficio: & quod in urina comparuit pus,

a venis reſorptum, & per renale cribrum excretum, eodemque modo etiam ſucceſſit puris ſcreatus, integris pulmonibus renibuſque. Quin novi, utero ulcerato, per aſperam arteriam rejectum fuiſſe pus, illæſis plane pulmonibus. Soli etiam naturæ debetur ſanitas recuperata; nec minus providentiæ divinæ, ſi tam periculoſe laborans invenit medicum, qui morbum perite & leniter tractare novit. Sed quia ejuſmodi abſceſſus perquam facile recrudeſcunt, exacte ad ſanitatis regulas vita inſtituenda, & vitanda cum cura cuncta, quæ ad mali recurſum facere poſſunt.

OBSERVATIO VI.

Lenta febris poſt tertianam curata.

Fœmina triginta annorum, tenera, victum tenuem, mollem, per multos annos ſuetum, cum craſſo & duro permutarat, & carnes infumatas piſceſque ſalitos liberaliter ingeſſerat. Incidit hinc primum in tertianam notham, a qua poſt menſem liberata, ad ſtomachum fulciendum uſa eſt tinctura aperitiva *Mœbii*, ex ſpiritu ſalis, cum ſale tartari, torna ſolis tincta: hac adeo aucta appetentia, ut vix famem ſedare poſſet. Paulo poſt perſenſit virium lapſum appetituſque proſtrationem, cum æſtu interno ac phlogoſi, pulſu veſperi ac poſt cibum ſemper multum increbeſcente, ſucceſſit tandem languor univerſi corporis, pedumque tumor ac dolor contuſivus. Medicum igitur accivit: qui, quum primam regionem ſaburra acidorum humorum obſeſſam eſſe recte concluderet, lene dedit emeticum, ex tartari emetici uno & dimidio grano, aquæ menthæ uncia & julepi roſarum drachma. Aſſumto hoc, ingens copia viſcidæ amurcæ viridiſſimæ, inſtar æruginis æris, vomitu rejecta, quæ inſtillato oleo tartari per deliquium, flavum induit colorem, luculento indicio, ex bile & acido corroſivo eandem eſſe conflatam. Mitior inde redditus calor, & moleſtus oſſium dolor complacatus, vires quoque reparatæ. Nihilo minus, ad reliquum exturbandum, tertio die iterato datum hoc pharmacum, & evocata tam per ſuperius, quam inferius os, ſimilis indolis recrementa. Poſtea vero datum elixirium noſtrum balſamicum ſtomachale & pulveres præcipitantes cum duplicato arcano, tam ſalutari effectu, ut brevi poſt febris hæc cum omnibus ſymptomatibus diſcederet, & ægra cum valetudine in gratiam rediret.

Epicriſis.

Ortum duxit lenta hæc febris ex primæ regionis cruditatibus, quas ingenuit voracitas, poſt febres ſuperatas ſolennis, & uſu ſpiritus ſalis adaucta. Licet enim aperitiva *Mœbii* tinctura ſtomachi vitiis appetitum excitando & digeſtionem facilitando egregie opituletur; ubi tamen ventriculus plus appetit, quam coquere poteſt, noxam potius affert, quam emolumentum. Recte igitur datum vomitorium, qua ſaburra acido-bilioſa, morbi cauſa exturbata, ſicque ſimul ſublata ſymptomata cuncta.

OBSERVATIO VII

Maraſmus ſenilis.

Novi ſenem octuagenarium, robuſtæ naturæ, & ob nimiam ſanguinis redundantiam ſingulis menſibus hæmorrhoidum fluxui obnoxium, ceterum bene valentem & bene appetentem, in primis quum quotidie vini liberalem hauſtum biberet cum oblectamento. Hic tandem autumno, confecto itinere, & pota cereviſia minus defœcata, ingeſtis quoque aliis fermenteſcentibus, digeſtionis turbas & flatulentias expertus eſt; ſubſtitit paullo poſt hæmorrhoidum ſtillicidium, appetitus periit, vires ſucceſſive conciderunt, ructus facti continui, cum conatu ad vomendum, os ſiccatum, alvus obſerata, pulſus celer redditus ac debilis. Hæc durarunt per duos menſes, & graviores indies facta, tandem fruſtra adhibitis omnibus, vitæ attulerunt finem.

Epi-

Epicriſis.

Senes levi ex cauſa & errore commiſſo, in graves, immo funeſtas, ni mature ſuccurratur, incidere poſſunt affectiones. Quando enim ſanguis hæmorrhoidalis, evacuari ſolitus, retinetur, neque per tempeſtivam venæ ſectionem ad liberum circuitum traducitur, ſtagnat in viſceribus, & ad corruptionem vergens, putridam talem febrem, quæ in ſenibus maraſmi nomine venit, ingignit.

OBSERVATIO VIII.

Hectica ex corruptione ſphaceloſa interna lethalis.

Vir quadragenarius, tener conſtitutione, poſt longum animi mœrorem & vitam ſedentariam, incidit in languorem virium, corporis marcorem, appetitus proſtrationem, calorem præternaturalem, cum pulſu debili & frequenti, ſomno parco & interrupto, facie plumbea, oris ſiccitate perpetua & ſudore matutino. Quum his per ſex ſeptimanas fuiſſet detentus, ob alvum adſtrictam ſumſit purgans, ex diagrydii ſulphurati gr. 2. cum tartaro vitriolato, quo multum dejecit & diutius quam per octiduum. Inde vires adeo conciderunt, ut animus facile deficeret in ſitu erectiori, calor etiam increbuit, & acceſſit tandem ſumma præcordiorum anxietas, ad quam levandam vena aperta, & aliquot unciæ emiſſæ ſanguinis fluidi & floridi. Licet autem anxietates hoc facto levarentur, æger tamen, ob virium plenarium lapſum, animam haud ita multo poſt efflavit.

Epicriſis.

Hectica hæc febris eſt, enata procul dubio a ſphaceloſa viſceris cujuſdam, ac uti videtur hepatis, corruptione. Non enim novum eſt, quod in languidioribus & diuturno mœrore affectis, viſcera ob ſanguinem ſtagnantem abeant in putredinem, ac teſte cadaverum ſectione compareant nigra, tanto magis, ſi vita acceſſit ſedentaria. Signa ejuſmodi corruptionis internæ ſunt, plenaria appetitus & virium proſtratio, ſomnus nunquam reficiens, facies livida plumbea, carnes flaccidæ, conatus ad vomendum & colliquativus ſudor. In noſtro notatu inprimis dignum, quod ab unica exigua purgantis doſi incompeſcibilis alvi fluxus inductus. Neque tamen effectus hic tam purgantis virtuti, quam potius inteſtinorum inflammationi & humorum acredini tribuendus. Caveat igitur medicus circumſpectus, ne, ubi motu inteſtino continuo vires conſumtæ, & maſſa ſanguinis recrementitiis humoribus gravis, quippiam draſtici purgantis præbeat & perverſa incurrat judicia.

OBSERVATIO IX.

Lenta febris curata.

Fœmina ſexaginta & trium annorum, tenera admodum, ante quinque menſes terrore fuerat perculſa gravi, & confeſtim moleſtam tractionem & tenſionem in artubus perſenſerat. Ante tres menſes ſupra claviculam ſub muſculo maſtoideo in utroque latere exortus tumor, qui rebellis fuit, nec ullis cedere voluit remediis. Interea lenta & vires conſumens febricula, ab aliquot jam menſibus ægram inceſſit, cum ardore, in volis manuum & plantis pedum, præſertim circa mediam noctem affligens. Acceſſerunt per intervalla capitis pulſantes & tenſivi dolores, qui ſub cute, modo huc, modo illuc diſcurrerunt, ad cervicem, quin ad gingivas uſque. In artubus ſæpe tractiones fibrarum muſculoſarum, oculis conſpiciendæ, cum dolore lancinante adfuerunt. Nauſea quoque cum anxietate, nec non tormina ventris obſcura, nonnunquam afflixerunt, alvi ſeceſſu ut plurimum ſoluta. Appetitus fuit proſtratus, urina craſſa, turbida, rubra cum ſedimento & cuticula oleaginoſa, præſertim paroxyſmo finito ſeceſſit.

Omnia autem hæc ſymptomata, mox ſecundo, mox tertio die invaluerunt, cum pulſu celeriori, qui tamen frequens ſemper fuit, ſed exiguus.

Epicriſis.

Affectus hic merito lenta conſumens febris dicendus. Originem dubio procul traxit a vehementi terrore, cujus tanta vis eſt, ut, præſertim in cacochymico corpore, totam œconomiam motuum, tam vitalium, quam ſecretoriorum & excretoriorum, pervertat, nervoſarum quoque & fibroſarum partium ſyſtema valde debilitet, & ad ſpaſmos, contractiones & dolores diſponat. Eidem terrori etiam debetur glandularum colli tumor, qui ad lentæ febris generationem multum contulit. *Hippocrates* enim jam eas febres, quæ glandularum tumoribus accedunt, lentas & periculi non expertes judicavit, tum quod ſub muſculo craſſo ſiti ſint intractabiles, tum quod nervos vicinos diſtendendo, febrilibus ſpaſmis ſubminiſtrent occaſionem. In curando hoc morbo primum fuit, ut primæ viæ a ſordibus repurgarentur. Hinc magneſia cum ſale Epſonienſi ad drachmam dimidiam data, cum lacte amygdalino mannato, & clyſter injectus ex decocto avenaceo, manna & chamomillæ floribus. Mane jejuno ventriculo potum caponis brodium, cui incoctæ radices petroſelini, fœniculi, cichorii, herba naſturtii aquatici, addito cancrorum fluviatilium ſucco. Oblatus tum quoque pulvis ex cancrorum lapillis, nitro & ſolutione oculorum cancri. Potui ordinario ſervit ptiſana. Exterius glandulis tumidis & dolentibus impoſitum emplaſtrum diachylon ſimplex, cum ſpermate ceti, oleo hyoſcyami, croco & camphora. Et ad artuum dolores complacandos, linimentum diſcutiens & antiſpaſmodicum inunctum. His ægra per DEI gratiam, intra menſem, ex ancipiti levata, & febris perſanata.

OBSERVATIO X.

Hectica in juvene bibulo curata.

Juvenis melancholico-cholericus, vigeſimum annum egreſſus, compotationibus & ebrietati intemperantiſſime deditus, aliquoties hæmoptyſin paſſus fuerat, cum pectoris anguſtia & quaſi ebullientis ſanguinis ſenſu circa præcordia, ſemper tamen liberatus tempeſtiva venæ ſectione, pediluviis & congruis temperantibus atque nitroſis. Accidit vero, ut vehementi ira aliquoties commoveretur, quam ſequuta notabilis virium & appetitus proſtratio, ſpirandi difficultas, ſomnus inquietus, ſudor matutinus, tuſſis vehemens, cum copioſo ad libram minimum quotidie ſcreatu, pulſus celer, a meridie potiſſimum ad medium noctis, cum calore in plantis pedum & volis manuum, urina turbida rubra, interdum cum ſedimento, interdum tenui, corpore ſimul contabeſcente. Sic per duos menſes, varia Medicorum conſilia expertus eſt & artificia ex pectoralibus, antifebrilibus & refrigerantibus, ſed fruſtra. Tandem noſtrum petiit conſilium; vix tamen dubiam, rebus ſic comparatis, ſalutis ſpem facere potuimus. Interim lactis ſuaſi potum, quod quotidie bis cum decocto fabarum Coffee hauſit; loco potus bibit decoctum ex radice ſcorzoneræ, cichorii & raſura cornu cervi, cum paſſulis minoribus, potavit quoque Selteranas cum lacte ad menſuram quotidie, ſumſit ſubinde gelatinam cornu cervi, uſurpavit pulverem ex radice ireos Florentinæ, liquiritiæ, lapidibus cancrorum, nitro & ſaccharo. His per menſem alternatim uſurpatis, melius habere cœpit, æſtus mitior factus, & appetitus rediit. Hinc continuavit lactis potum & pulveris uſum, ſubinde quoque juſcula ex carne vitulina ſumſit, ſimulque appetentior placentarum, ex iis, quæ minus graves & viſcidæ, liberaliter quotidie comedit. Sic tandem præter omnium ſpem ſymptomata

mata complacata, & æger tantum non deſperatus, binis menſibus exactis, ſurrexit, ſenſimque convaluit, ac biennium ſupervixit ſanus & integer. Sed quum poſtea antiquum obtineret, & liquores ſpirituoſos, cereviſiam, vinum, maximeque ſpiritus ardentes, ingurgitaret effuſius, nocte intempeſta perquam frigida e compotatione ebrius domum tendens, in platea ſubito concidit, ac domum portatus, morte extinctus eſt ſubita.

Epicriſis.

Ex raris hecticæ curationibus eſt hæc: aderant enim omnia hecticæ febris ſigna. Sed quia primum acciti medici adverſus phthiſicum malum pectoralibus & dulcibus tantum pugnarant, nec humidum deficiens reſarcire, nec humorum acrimoniam demulcere laborarant, parum potuerunt proficere. Ipſe enim eventus per remedia procuratus docuit, cauſam hujus febris magis in humorum vitio, eorumque viſcoſitate & acrimonia fuiſſe poſitam, quam in labe, curruptione, aut exulceratione viſceris. Patet igitur, in hectica febre non ſemper ſpem eſſe abjiciendam, ſi in juvenili ætate, ſubito, ex prægreſſa mala diæta incidit, uti quidem heic factum eſt.

Cæterum de febribus lentis & hecticis plures jam prodidi obſervationes in *Medicinæ conſultatoriæ Tom. II. Sect. IV. caſ.* CLXXXII. uſque ad CXC. quas evolvendas commendo.

CAPUT XIV.

De Febribus Symptomaticis.

§. I.

Symptomaticæ febres quæ dicantur.

SYmptomaticæ febres dicuntur eæ, quæ aliis morbis primariis, vel ſonticis externis læſionibus, ceu ſymptomata, ob ſyſtema nervorum inde male affectum & gravius irritatum, accedunt, nec typum exquiſitum ſervant. Sicut enim omnis generis febres nervoſi maxime generis affectiones ſunt, & a variis generis cauſis, hoc impenſius affligentibus, ſtimulantibus & commoventibus, originem ducunt, ſic etiam eodem ex fonte derivandæ ſymptomaticæ, quibus inducendis cauſæ velificantur pariter multæ.

§. II.

Morbis aliis primariis accedut.

Ex iis, quæ aliis morbis adjunguntur, notabilis maxime illa ſymptomatica, ſeu ſecundaria febris, quæ in variolis obſervatur. Nimirum quando poſt quartum diem primaria febris, expulſa ad corporis habitum exanthematica materia, deferbuit, nono ut plurimum die, quo puſtulæ ſuppurari & matureſcere incipiunt, ob impenſum qui inde ſuſcitatur ardorem atque dolorem, nova accenditur febris, cum pulſuum celeritate, æſtu interno, ſiti, vigilia, inquietudine, quin delirio, quę undecimo die haud raro laborantes necat, præſertim ſi adultiores & confluentibus obſeſſi. Dein dolores arthritici, rheumatici, podagra, chiragra, iſchiatis, nec non eryſipelas inprimis capitis, ſemper incipiunt cum inſultu febrili, frigore & æſtu, ſub quo ad cutim & articulos agitur ex interaneis acris recrementitia materia, ibique acerbos ſuſcitat dolores, qui novam cient febrem, eo graviorem, quo graviores ipſi. In dentium quoque gravi dolore, maximeque difficili infantum dentitione, jungitur, ob cruciatum, frequentiſſi-

tiſſime febris ſymptomatica, quæ periculi non expers, quin in teneris ſæpe epilepticæ convulſiones ſequuntur. Hæmorrhoidibus porro cœcis impenſius dolentibus, ſæpe febris, cum horripilatione, vigilia & tremore partium complicatur. Neque minus glandulis induratis, tumentibus & dolentibus febrile ſymptoma accedere ſolet. Nullum etiam dubium, quin in peſtilentia, ſi anthrax, ſeu carbunculus, qui tumor eſt ardens & acutiſſime dolens in muſculoſis partibus, febris accendatur, majuſque intentet periculum.

§. III.

Vel externis læſionibus. In puerperis præterea, tertio ut plurimum a partu die, febris ſupervenit ſymptomatica, lactea dicta, cujus origo nulla alia, quam quod ob uterum, enixo partu, iterum contractum, magnus ſanguinis ad mammas fit appulſus, quo corporibus glanduloſis & fibris nerveis male affectis, dolor inducitur tenſivus, febrilem inſultum ciens. Si abſceſſus & apoſtemata fiunt in partibus, præſertim nervoſis & glanduloſis, in inguine bubones, aut in axillaribus & mammariis tumores apoſtematodes, complicantur febres, ſæpe graviſſimæ, & cum dolore junctæ. Idem accidit, quando pars exquiſitioris ſenſus ambuſtionem graviorem & ampliorem patitur. Neque minus ex ſymptomaticis febribus ſunt illæ ſic dictæ vulnerariæ, quæ læſionibus ac vulneribus, manuum præſertim & pedum, nec non aliarum nervoſarum partium, pericranii potiſſimum & meningum, accedunt, quæ etiam fiunt, quando tendines, vel nervi, ſub venæ ſectione improvide punguntur, vel aliis acutis inſtrumentis læduntur, eodem modo ac evenire ſolet, ſi pleura, peritonæum, aut inteſtina ſauciantur. Quin ſi vulnera & læſiones partium acutius ſentientium, acribus & cauſticis medicamentis, injectis aut inſperſis, tractantur, intenduntur non modo dolores, ſed & haud raro febres ardentes & continuæ ingignuntur. Tanto certius autem tantoque majori cum periculo hoc accidit, quando nervoſis partibus communicatur plane venenum, uti fit in morſu canis rabidi, nec non quando mercurius ſublimatus, aut arſenicum, carcinomatibus induntur. Demum non prætereunda illa febris, ſupra omiſſa, quæ vermibus & calculo accedit. Non enim adeo inſolens in verminantibus febris, putrida dicenda merito, quæ irregularis admodum, cum nauſea, abdominis torminibus, urina limoſa, alvo ut plurimum laxa. Quæ autem calculo jungitur, oritur a doloribus acutis, tum maxime, quando per uretheres nervoſas molitur tranſitum.

§. IV.

Ita autem omnes hæ ſymptomaticæ & continuæ febres ſunt comparatæ, ut univerſam œconomiam functionum, vitalium inprimis & naturalium, pervertant, vires frangant, multaque exitialia ſymptomata, deliria, convulſiones & epilepſias, inducere poſſint. Plane omni tamen deſtituuntur utilitate, nec ſicuti aliæ febres, removendæ & vincendæ cauſæ ſerviunt, multo minus ſufficiunt. Hinc utique peritus Medicus eo dirigere debet in earum curatione medicationem, ut cito anomalos hos febriles motus compeſcat, eorumque vehementiam ocyſſime retundat. Longe facilius enim & melius hoc in ſymptomaticis hiſce perfici poteſt febribus, quam quidem primariis, eo quod illæ tantummodo a tenſione & ſpaſtica strictura nervoſarum partium, tanquam a cauſa immediata, proficiſcuntur; hæ vero a cauſa materiali, non cito tranſeunte, ſed permanente, ortum ducunt. *Sunt cito compeſcendæ.*

§. V.

Curatio ipſa ſic inſtituenda, ut cauſis amoliendis ſit oppoſita. Quod ſi igitur a læſione, aut vulneratione partium nervoſarum & tendinoſarum, tam internarum, quam externarum, *Quid utile ſi a læſione partis nervoſa externa.*

ma-

maximeque ipſius capitis, inſultus accidit febrilis, nullum præſentius & ſecurius auxilium, ſanguinis miſſione, & quidem in parte propinqua inſtituta. Vulnerariæ enim hæ ſic dictæ febres, oriuntur potiſſimum a ſanguine effuſo, in partibus ſauciatis decumbente. Expedit vero, ut mature id fiat, præſertim in iis, qui ſanguine abundant. Poſt venam ſectam, diſcutientium, reſolventium & diaphoreticorum uſus longe efficacior, quam hac neglecta. Nos commendamus potiones ex aqua ſcordii, cardui benedicti, chærefolii, ſcabioſæ, aceto deſtillato, aqua theriacali, lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico, mixtura ſimplici cum ſyrupo acetoſitatis citri, adjecto interdum pulvere lumbricorum terreſtrium, interdum ſanguine hirci. Melius adhuc vinum bonæ notæ Rhenanum, cum ſucco cancrorum fluviatilium mixtum, addita lapidum cancrorum drachma & theriacæ drachma dimidia. Sic enim conflatur potio, ad inflammationem & ſphacelationem arcendam, virtutis præſtantiſſimæ.

§. VI.

Si a doloribus partium ſenſibiliũ.

Quando ſymptomatica febris ab atroci dolore, partium præſertim nervoſarum & ſenſibilium, accidit; omnia, quæ ſine noxa dolorem levant & ſedant, ex uſu ſunt, id eſt, ea, quæ blanda virtute vaporoſa anodyna pollent. Horum claſſem ducunt flores aquarum fragrantium, uti tiliæ, primulæ veris, acaciæ, liliorum convallium, alborum, ſambuci, roſarum, papaveris rhœados, pœoniæ, nymphææ, nec non blanda papaveracea, emulſio ſcilicet ex ſeminibus quatuor frigidis majoribus, cum ſemine & ſyrupo papaveris albi, & maxime omnium liquor noſter anodynus mineralis. Laudatiſſimi enim hæc in dentitione difficili, calculo & colica cum febre ſunt uſus. Neque etiam, niſi irritis his, ſi neceſſitas urget, confugiendum ad opiata & narcotica, maſſam pilularum de cynogloſſa, diacodion montanum, laudanum cydoniatum *Helmontii*, *Sydenhami* & quæ plures hujus farinæ compoſitiones. Quando dolori ex inflammatione ſupervenit ſymptoma febris; interne diaphoretica cum nitroſis mixta, omnia fere reliqua virtute antecellunt, quia nihil magis inflammationem diſcutit, quam nitrum, præſertim cum fixis diaphoreticis & camphora mixtum, & qua diſcuſſa, & dolor ceſſat, & febris.

Et inflammationem ſtipantibus.

§. VII.

Externa etiam proſunt.

Quæ a cauſa externorum topicorum uſum admittente, inducitur ſymptomatica febris, præter interna, exterius etiam poſcit demulcentia, dolorem mitigantia & fibras duras ſtrictas mollientia & relaxantia. Sunt hæc maxime neceſſaria in tumoribus venarum hæmorrhoidalium, in tumoribus & doloribus artuum, glandularum inguinalium tumore venereo, in tumentibus mammis, colli glandulis, nec non ſi ſub infelici venæ ſectione punctus nervus aut tendo, ſi animal rabidum, aut inſectum intulit læſionem. His in pathematibus eximie conducunt cataplaſmata ex ficubus, radice & foliis liliorum alborum, melle, farina fœnu græci, cepis toſtis, vitello ovi, lacte & cremore lactis, cum croco; deinde nobili pollet virtute emplaſtrum diachylon ſimplex, mixtum cum ſufficienti quantitate croci, vel cum ſpermate ceti & oleo hyoſcyami; porro dolores egregie mulcent & ſpaſmum laxant veſicæ, decocto emolliente plenæ, & parti afflictæ crebrius calide impoſitæ; neque ad temperandum ardorem & ſtricturam remittendam inutilis eſt mucilago ſeminis pſyllii, cydoniorum, aut lini, cum aqua roſarum facta & crebrius illita.

ENAR-

ENARRATIONES MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Febris verminoſa. Virgo tenerioris conſtitutionis, quatuordecim annorum menſium fluxum parciſſime experta, incidit in febrem, continuo, lento calore per duas hebdomades affligentem, cum tuſſi ſicca, & alvi fluxu, quo multa fœtida cinericei coloris excernebat, languor occupabat totum corpus, & facies pallido fœdabatur colore, accedebant quoque crebrius dolores acuti circa ſpurias coſtas, urina erat pauca, & craſſum ſedimentum deponebat. Indicabatur lenta febris a menſium obſtructione prognata; ideoque ad emovendos hos varia a mulierculis ingerebantur. Vocatus ego, quæſivi: num forſan antea vermibus laborarit? dixerunt: ipſam dulcibus & placentis admodum oblectari, atque etiam ante aliquot menſes lumbricos quoſdam per alvum excreviſſe. Exhibui igitur potionem ex rhabarbari drachma, ſeminis ſantonici drachma dimidia, ſalis tartari ſcrupulo, aquæ florum acaciæ unciis ſex, ſpiritus vitrioli guttis xx. infuſis in calido loco, de qua dimidiam partem pro doſi ſumſit. Expurgatis ſic leniter primis viis, ptiſanam pro potu ordinario dedi hanc: recipe hordei mundi manipulos duos, radicis ſcorzoneræ, raſuræ cornu cervi, radicis cichorii ana unciam, herbæ ſcordii manipulum unum, coque in aquæ fontanæ menſuris quatuor per horam, colaturæ adde ſyrupi acetoſitatis citri uncias duas. M. Interpoſitus quoque interdum fuit uſus pulveris, ex pulvere ſeminis ſantonici, cornu cervi uſti, rhabarbari ana drachma una, nitri purificati, ſalis polychreſti ana ſcrupulis duobus, qui ad ſcrupulum una vice ſumtus. His per menſem & ultra uſurpatis, egregie convaluit, licet nulla amplius lumbricorum ſuccederet excretio.

Epicriſis.

Febres verminoſæ a lentis & hecticis differunt in eo, quod hæc poſt cibum ſumtum & veſperi ingraveſcunt, in illis vero hoc non obſervatum. Deinde quoque febre ex vermibus junctum plerumque habent alvi fluxum, quo fœtida & cinerea recrementa ſecedunt, urina turbida cum limoſo ſedimento mingitur, in lentis autem & hecticis hęc non præſto ſunt. Diſcerni tamen hæ febres inter ſe debent ex cauſis antecedentibus, victu maxime, ex dulcibus, lacticiniis, aliis viſcoſis & fermenteſcentibus, optime vero ſi jam ante ſeceſſerunt lumbrici. In medicatione autem, ſi febris complicatur cum alvi fluxu, abſtinendum ab anthelminticis, validioribus purgantibus, a mercurialibus, a ſagapeno, aſa fœtida, tanaceto, quæ alias ſpecifica adverſus vermes, ſed utendum acidulis cum amaris mixtis. Acida enim non modo calori, ſed & putredini verminoſę egregie reſiſtunt. Plerumque tamen vermes non excernuntur, ſi febris juncta, quia æſtu febrili diſſolvuntur in putridum magma. Ego etiam tali in caſu cum fructu uſus ſum potu acidularum Selteranarum, correctarum prius ſpiritu vitrioli, inſtillatis menſuræ triginta ipſius guttis, quo laxantem acquirunt virtutem. Quæ pro diverſa ratione ætatis & corporis, majori, vel minori doſi quotidie offerri poſſunt.

OBSERVATIO II.

Febris ex punctura tendinoſi pedis. Juveni 20. circiter annorum, macilento & ſenſus exquiſitioris, forte ſcalpellum librarium e manu exciderat in pedis dorſum, partemque hanc tendinoſam cuſpide acuta pupugerat & ſauciarat. Poſtero die, antea perfecte ſanus, incurrit acutum partis læſæ dolorem, cum febre, ſiti, præcor-

cordiorum anxietate, vigilia, quin mentis quadam alienatione. Miſſus tum, quia plethoricus erat, illico ſanguis e brachii vena, & data emulſio ex amygdalis dulcibus & ſemine papaveris albi, cum aqua florum ſambuci, tilię & acaciæ parata, quam tam ſolam, quam cum pulvere ex matre perlarum, lapidibus cancrorum & nitro ſumſit. Oblata etiam mixtura diaphoretica & diſcutiens, cum diaſcordio *Fracaſtorii*. Et exterius vulnuſculo partique dolenti impoſitum emplaſtrum noſtrum diſcutiens & anodynum. Quibus per aliquot dies uſurpatis, febris cum omnibus ſymptomatibus diſceſſit.

Epicriſis.

Quotidiana teſtatur experientia, quam periculoſæ ſint nervoſarum partium læſiones, & quam perniciosa invehant ſymptomata. Nulla autem alia horum omnium reddi poteſt ratio, quam quod univerſa nervorum compages, una tantum nervoſa parte gravius læſa, conſentiat, & motus inordinati vehementes in hac excitati, per totum nervorum ſyſtema facile propagentur, uti fuſius deduxi in *tom. 3. Medic. ration. ſyſtemat. Sect. 1. pag.* 5. Diſcimus vero etiam ex hac obſervatione, morborum cauſas, non tantum in materiæ nocentis quantitate, aut qualitate, conſiſtere, verum ſæpius etiam motu vitioſo & inordinato niti. Atque adeo perperam agunt medici, qui in ejuſmodi morbis ad humorum correctionem, aut evacuationem, animum & medicationem diriguut. Præcipuum potius tum in curando ſibi vindicant locum, quæ motibus hiſce turbulentis complacandis ſerviunt, quorum in numero cum reliquis anodynis ſunt potiſſimum opiata correpta, quæ alias minus quadrant, ubi pernicioſa quantitas ſola, vel qualitati noxiæ nupta, in cauſa eſt.

OBSERVATIO III.

Febris buboni accedens.

Juvenis viginti aliquot annorum, ſanguineo-cholericus, in Academia ſolertius Veneri & Baccho, quam Muſis litarat, & ante biennium ſub conflictu cum ſodali vulnus acceperat in thorace, quod conſolidatum, pectoris quandam gravitatem & difficilem ſub aſcenſu acclivium, aut ambulatione incitatiore, ſpirationem reliquerat. Hic vere initiante conqueri cœpit de virium languore, capitis dolore, inappetentia, ſomni defectu, calore febrili, modo veſperi, modo noctu, poſt levem horripilationem, ipſum infeſtante, ſubſequente mane ſudore largo, admodum debilitante, cum majori reſpirationis difficultate & dolore in loco veteris circa mammillam vulneris. Medicum igitur in conſilium vocavit, qui mixturis diſcutientibus & diaphoreticis, emulſionibus demulcentibus & refrigerantibus, pulveribus quoque temperantibus cum ſucco citri, febrem oppugnavit, interpoſitis ſubinde laxantibus blandis mannatis & rhabarbarinis & data pro potu ptiſana. Sed fruſtra. Licet enim & capitis dolor evaneſceret, ſudores matutini & febris vehementia tantiſper minuerentur, reſpiratio quoque liberior redderetur & appetitus melior, inſultus tamen febrilis perſtitit ſemper, poſt mediam noctem accedens & ſudore diſcedens, relicto miro corporis languore & debilitate, ut lecto etiam affligeretur. Hinc Medicus, diſſolutioris ægri vitæ rationis non ignarus, forſan occultatam cauſam ſubeſſe ſuſpicari cœpit, & in eam ſerio inquirere. Confeſſus igitur tandem eſt æger, in inguine dextro, durum quid protuberare, ſed levem admodum ex eo ſe ſentire dolorem, & credere, eſſe forſan ejuſmodi tumorem, quem dicunt *eine Wachs-Beule*. Erat autem vene-

venereus bubo, qui impoſitis emollientibus, maturuit, & apertus magnam fudit puris copiam, quo evacuato, febris ſenſim magis magiſque remiſit, omniaque ſymptomata diſceſſerunt, donec æger, traducto intra tres hebdomades ad conſolidationem abſceſſu, penitus ad ſanitatem redibat.

Epicriſis.

Ex hac hiſtoria id tantum occurrit notandum, quod febres ex glandularum tumoribus ortæ, teſte ipſo *Hippocrate*, pernicioſæ ſint, maxime omnium autem, quando cauſa tumoris materia virulentæ indolis, uti in bubonibus venereis, ubi in curando, non modo ad febris impetum compeſcendum, ſed & ad venenum e corpore eliminandum, reſpicere decet medicum. Dein meretur & illud notari, quod partes olim a vulnere quodam læſæ internæ, a contracto poſtea morbo, vel febre, rurſus præ aliis pejus afficiantur, & pathemata ibi affligere ſoleant extraordinaria, manifeſto indicio, diu latitare poſſe partis imbecillitatem & labem, facile exacerbandam.

Partis I. Tomi IV.
FINIS.

Colyre de Lanfranc

℞ vin. alb. lib j
aq. plant. et ros. a ℥ iij
auri pigm. ʒ ij
viride aeris ʒ j
mirh. et aloes a ʒ ij

Decoction d'orme de Bates

℞ cort. med. ulmi recent. ℥ iij
bul. in lib iij aq. font. ad consumpt. mediet.
colat. add. sirup. frambos. aut mor. a ℥ iij vel
pro gargar.

eau ophtalmiq. jaune - de Bates

℞ sal. amon. ʒ ij macera in lib j aq. calc. donec
color. zat. aq. ad. virid.

emplastre de savon selon Quincy

℞ ol. ol. lib ij et min. lib j coq. agitando ad perfectionem
mixturæ igne remoto add. sap. venet. ras. lib ß
f. s. a. empl.

Decoction de Belosre pour les ulcers

℞ fol. nuc. jugl. bul. in s. q. aq. com.
col. add. sach. q. s. ad usum